

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ
ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКИ ФАКУЛТЕТ

Анета Тривић

**ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА
СОМАТИЗАМА У ФРАЗЕОЛОГИЈИ
САВРЕМЕНОГ ШПАНСКОГ И СРПСКОГ
ЈЕЗИКА: КОНТРАСТИВНИ ПРИСТУП**

Докторска дисертација

Крагујевац, 2015.

ИДЕНТИФИКАЦИОНА СТРАНИЦА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I. Аутор

Име и презиме: Анета Тривић

Датум и место рођења: 15.05.1977., Београд

Садашње запослење: лектор за ужу научну област Шпански језик и лингвистика, Катедра за хиспанистику, Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу

II. Докторска дисертација

Наслов: Лексичко-семантичка анализа соматизама у фразеологији савременог шпанског и српског језика: контрастивни приступ

Број страница: 449

Број слика: 3

Број библиографских података: 300

Установа и место где је рад израђен: Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

Научна област (УДК): 811.134.2'373.7:811.163.41'373.7(043.3)
81-115(043.3)

Ментор: проф. др Анђелка Пејовић, ванредни професор

III. Оцена и одбрана

Датум пријаве теме: 15.09.2010.

Број одлуке и датум прихватања докторске дисертације: 183/10, 09.02.2011

Комисија за оцену подобности теме и кандидата:

1. Др Анђелка Пејовић, доцент, Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу, ужа научна област Шпански језик
2. Др Ана Јовановић, доцент, Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу, ужа научна област Шпански језик
3. Др Јелена Филиповић, ванредни професор, Филолошки факултет у Београду, ужа научна област Хиспанистика - Шпански језик

Комисија за оцену докторске дисертације:

1. др Анђелка Пејовић, ванредни професор, Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу, ужа научна област Шпански језик и лингвистика
2. др Драгана Мршевић-Радовић, редовни професор, Филолошки факултет у Београду, ужа научна област Српски језик и лингвистика
3. др Никола Рамић, ванредни професор, Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу, ужа научна област Савремени српски језик

Комисија за одбрану докторске дисертације:

1. др Анђелка Пејовић, ванредни професор, Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу, ужа научна област Шпански језик и лингвистика
2. др Драгана Мршевић-Радовић, редовни професор, Филолошки факултет у Београду, ужа научна област Српски језик и лингвистика
3. др Никола Рамић, ванредни професор, Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу, ужа научна област Савремени српски језик

Датум одбране дисертације: _____

Лексичко-семантичка анализа соматизама у фразеологији савременог шпанског и српског језика: контрастивни приступ

РЕЗИМЕ

Овај рад припада пољу контрастивних фразеолошких проучавања и за свој општи циљ има поређење фразеолошких система шпанског и српског језика. Конкретније врши се лексичка и семантичка и, уже, концептуална анализа соматских фразеологизама с компонентама *глава/cabeza*, *око/ojo*, *рука/brazo* и *шака/mano*. Циљ је да се на темељу прикупљене грађе спроведе њихова семантичка систематизација, анализирају сличности и разлике, и укаже на врсту међујезичког односа и степен преводне еквиваленције. Корпус на којем се врши паралелени опис сачињен је од нешто више од 870 соматских фразеологизама, ексцерпираних из општих и фразеолошких једнојезичних речника. Дескрипција фразеологизама обухвата и прагматичке вредности, те је њихова употреба илустрована кроз контекстуализоване примере који су преузети из одговарајућих корпуса. У циљу утврђивања фразеолошких специфичности, подударности и неподударности, односно одговора на питање како говорници српског и шпанског језика у својој слици света концептуализују садржаје које њима исказују, успостављају се концептуални тематски блокови.

Будући да је тема интердисциплинарног карактера, полази се од теоријско-методолошког оквира на којем се заснива истраживање и износе се најзначајније теоријске поставке лексикологије и семантике, контрастивне анализе и когнитивне лингвистике, с посебним освртом на фразеологију и контрастивну фразеологију. Представљају се фразеолошке јединице, њихове основне карактеристике и могућности класификације у оквирима шпанске и српске лингвистике. У истраживању су примењене методе контрастивне и концептуалне анализе, а преводна еквиваленција од суштинског је значаја за решавање проблема упоредивости.

Резултати контрастивне анализе недвосмислено указују да лексеме *glava/cabeza*, *oko/ojo*, *ruka/brazo*, *šaka/mano* заузимају важно место у лексичким системима српског и шпанског језика, да имају развијену симболику и полисемију, као и учесталу употребу и фраземотворну продуктивност. Стога су валидан показатељ међујезичких односа њихових фразеолошких система. Упоредивани соматски фразеологизми показују да метафоре настале на бази људског тела и искуства генеришу широк спектар разуђених значења која су структурирана у семантичке скупове. Код сва три соматизма утврђена су три концептуално-значењска блока (радње које човек врши, апстрактне појаве које га окружују и карактеристике које му се приписују), која се даље разрађују према истом критеријуму. Потврђена је универзално присутна антропоцентричност и антропометричност у соматској фразеологији, као и базична семантичка, формална и функционална међујезичка кореспонденција између фразеолошких система ова два језика. У мањој мери уочене су спорадичне неподударности у концептуализацијама, које проузрокују одсуство сваке значењске еквиваленције. Такви некомпарабилни делови условљени су културолошким специфичностима и носе идиосинкратичну информацију, карактеристичну за одређену говорну заједницу.

Кључне речи: фразеологија, лексикологија, семантика, контрастивна лингвистика, преводна еквиваленција, когнитивна лингвистика, концептуална анализа, соматизам, шпански језик, српски језик.

Análisis léxico-semántico de los fraseologismos somáticos en español y serbio contemporáneo: estudio contrastivo

RESUMEN

Este trabajo pertenece al campo de los estudios fraseológicos contrastivos y como objetivo general tiene la comparación de los sistemas fraseológicos español y serbio. Más concretamente, se realiza el análisis léxico y semántico, y más específicamente uno conceptual, de los fraseologismos somáticos que contienen componentes *глава /cabeza, око/ojo, рука/brazoyruaka/mano*. A base del material recogido intentamos realizar su sistematización semántica, analizar las similitudes y diferencias, e indicar el tipo de la relación interlingüística y el grado de la equivalencia traductológica. El corpus utilizado en el estudio paralelo se basa en un poco más de 870 fraseologismos somáticos, y procede de los diccionarios monolingües generales y fraseológicos. La descripción de los fraseologismos incluye la información pragmática y su uso está ilustrado con los ejemplos textualizados obtenidos de los corpus correspondientes. Con el fin de determinar las especificidades fraseológicas, las coincidencias y discrepancias, y responder de cómo los hablantes del serbio y español en su representación del mundo conceptualizan los contenidos expresados mediante estos fraseologismos, se establecen los bloques temáticos.

Dado el carácter sumamente interdisciplinar del tema, se establece el marco teórico y metodológico en el cual se basa la investigación, y se sintetizan los fundamentos teóricos de lexicología y semántica, análisis contrastivo y lingüística cognitiva, con énfasis especial en fraseología y fraseología contrastiva. Se representan las unidades fraseológicas, sus características esenciales y posibilidades para su clasificación dentro de las lingüísticas española y serbia. Los métodos aplicados en la investigación son el análisis contrastivo y conceptual, y la equivalencia traductológica ha sido esencial en la resolución de los problemas de comparabilidad.

Los resultados del análisis contrastivo indiscutiblemente demuestran que los lexemas *глава /cabeza, око/оjo, рука/brazo y рука/mano* ocupan un lugar importante dentro de los sistemas léxicos de las lenguas española y serbia, que tienen la simbología y polisemia muy desarrolladas, igual que la frecuencia de uso y la productividad fraseológica. Debido a eso, sirven como el indicador válido de las relaciones interlingüísticas de sus sistemas fraseológicos. Los fraseologismos somáticos comparados muestran que las metáforas basadas en el cuerpo y la experiencia humana generan una amplia gama de significados diferentes, estructurados en los conjuntos semánticos. En el caso de los tres somatismos se establecen tres bloques semántico-conceptuales (acciones realizadas por el hombre, fenómenos abstractos y las descripciones del hombre y su contorno), que se clasifican luego según el mismo criterio. Se confirman el carácter universal antropocéntrico y antropométrico de la fraseología somática, igual que la correspondencia básica, semántica, formal y funcional, de los sistemas fraseológicos de estas dos lenguas. Se observan casos esporádicos de las discrepancias conceptuales que producen la ausencia de la equivalencia traductológica. Tales fenómenos incomparables son ocasionados por las peculiaridades culturales y llevan una información idiosincrásica, típica para una comunidad de habla.

Palabras clave: fraseología, lexicología, semántica, lingüística contrastiva, equivalencia traductológica, lingüística cognitiva, análisis conceptual, somatismo, lengua española, lengua serbia.

САДРЖАЈ

1.УВОД. ПРЕДМЕТ, ЦИЉ, ХИПОТЕЗЕ РАДА	1
2.ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР	7
2.2 ТЕОРИЈСКИ ОКВИР	7
2.2.1 ЛЕКСИКОЛОГИЈА И СЕМАНТИКА.....	9
2.2.2 КОНТРАСТИВНА ЛИНГВИСТИКА.....	14
2.2.3 КОГНИТИВНА ЛИНГВИСТИКА	17
2.2.4 ФРАЗЕОЛОГИЈА КАО НАУЧНА ДИСЦИПЛИНА	19
2.2.4.1 ПОЈАМ <i>ФРАЗЕОЛОШКЕ ЈЕДИНИЦЕ</i> ИЛИ <i>ФРАЗЕОЛОГИЗМА</i> И ЊЕГОВЕ ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ	20
2.2.4.1.1 Стабилност	27
2.2.4.1.2 Идиоматичност	32
2.2.4.1.3 Општепознатост, нормираност	37
2.2.4.1.4 Фреквентност, учесталост	39
2.2.4.1.5 Експресивност	40
2.2.4.1.6 Варијантост компонената у саставу фразеологизама	43
2.2.4.1.7 Раслојеност.....	50
2.2.4.2 КЛАСИФИКАЦИЈА ФРАЗЕОЛОГИЗАМА	54
2.2.4.2.1 Уже и шире схватање фразеологије	54
2.2.4.2.2 Класификација фразеологизама у српској лингвистици	60
2.2.4.2.2.1 Д. Мршевић-Радовић (1987)	60

2.2.4.2.2.1.1 Фразеолошке, нефразеолошке, перифрастичне конструкције	61
2.2.4.2.2.1.2 Компонентни и глобални фразеологизми	65
2.2.4.2.2.1.3 Идиоматске фразе, устаљене фразе, пословице	70
2.2.4.2.2.2 Остале класификације	72
2.2.4.2.3 Класификација фразеологизама у шпанској лингвистици	76
2.2.4.2.3.1 Сулуага (1980)	77
2.2.4.2.3.2 Г. Корпас Пастор (1996)	81
2.2.4.3 ПРЕГЛЕД РАЗВОЈА ФРАЗЕОЛОГИЈЕ КАО НАУЧНЕ ДИСЦИПЛИНЕ У ОКВИРИМА СРПСКЕ И ШПАНСКЕ ЛИНГВИСТИКЕ	87
2.2.4.3.1 Развој фразеологије као научне дисциплине у српској лингвистици	89
2.2.4.3.2 Развој фразеологије као научне дисциплине у шпанској лингвистици	93
2.3 МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР И КОРПУС	97
2.3.1 МЕТОДЕ РАДА	96
2.3.1.1 Контрастивна анализа	98
2.3.1.2 Преводна еквиваленција	102
2.3.1.3 Концептуална анализа	110
2.3.2 КОРПУС	120
3. ЛЕКСИЧКО - СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА ФРАЗЕОЛОГИЗАМА С КОМПОНЕНТАМА ГЛАВА/CABEZA, ОКО/ ОЈО, РУКА/BRAZO, ШАКА/MANO	130

3.2 КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА ФРАЗЕОЛОГИЗАМА С

КОМПОНЕНТАМА <i>ГЛАВА/CABEZA</i>	130
3.2.1 Радње и процеси.....	131
3.2.1.1 Мислити, размишљати	131
3.2.1.2 Убеђивати, обмањивати.....	135
3.2.1.3 Умислити, уобразити//уразумити се	138
3.2.1.4 Памтити//заборавити.....	143
3.2.1.5 Остале радње.....	146
3.2.2 Апстрактне појаве.....	148
3.2.2.1 Смрт, опасност	149
3.2.2.2 Невоља, терет	155
3.2.2.3 Остале апстрактне појаве	159
3.2.3 Карактеризација људи, појава, радњи	162
3.2.3.1. Људске особине.....	162
3.2.3.1.1 Неразуман//разуман	162
3.2.3.1.2 Глуп, тврдоглав.....	169
3.2.3.1.3 Уображен, охол	173
3.2.3.1.4 Остале особине	175
3.2.3.1.5 Тренутна физичка стања	177
3.2.3.2 Карактеристике радњи, ствари, појава.....	180
3.2.4 Гестовно-мимички фразеологизми с компонентом <i>глава/cabeza</i>	185
3.2.5 Привидна еквиваленција (<i>лажни пријатељи</i>).....	192
3.2.6 Закључне напомене.....	196

3.3 КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА ФРАЗЕОЛОГИЗАМА С КОМПОНЕНТАМА <i>ОКО/ОЈО</i>	199
3.3.1 Радње и процеси.....	200
3.3.1.1 Видети, посматрати	200
3.3.1.2 Радње позитивне конотације (пожелети, свидети се)	204
3.3.1.3 Радње негативне конотације.....	212
3.3.1.4 Увидети, рећи (истину)//завара(ва)ти	217
3.3.1.5 Остале радње	223
3.3.2 Апстрактне појаве.....	225
3.3.2.1 Мотрење, опрез	225
3.3.2.2 Мишљење, сећање	229
3.3.2.3 Гнев, освета	232
3.3.2.4 Благонаклоност, слога.....	237
3.3.2.5 Нетрпељивост према некоме	243
3.3.2.6 Чуђење, неверица	246
3.3.3 Карактеризација људи, појава, радњи	250
3.3.3.1 Људске особине	250
3.3.3.1.1 Бистар, оштроуман//глуп	252
3.3.3.1.2 Остале особине	255
3.3.3.1.3 Тренутна физичка стања.....	257
3.3.3.2 Карактеристике радњи, ствари, појава.....	260
3.3.3.2.1 Временски и просторни односи.....	260
3.3.3.2.2 Остале врсте карактеризација	265
3.3.3.2.3 Затворених очију/con los ojos cerrados	272

3.3.4 Мимички фразеологизми с компонентом <i>око/ојо</i>	274
3.3.5 Привидна еквиваленција (<i>лажни пријатели</i>).....	279
3.3.6 Закључне напомене.....	280
3.4 КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА ФРАЗЕОЛОГИЗАМА С КОМПОНЕНТАМА <i>РУКА/BRAZO И ШАКА/MANO</i>	284
3.4.1 Радње и процеси.....	286
3.4.1.1 Радити	286
3.4.1.2 Помагати	291
3.4.1.3 Тући, кажњавати	292
3.4.2 Апстрактне појаве.....	298
3.4.2.1 Власт, контрола	298
3.4.2.2 Власништво, припадност	305
3.4.2.3 Ослобађање од власти, губитак контроле	310
3.4.2.4 Промена власништва	313
3.4.2.5 Склад, слога, брак	315
3.4.2.6 Сигурност, убеђеност	319
3.4.3 Карактеризација људи, појава, радњи	321
3.4.3.1 Људске особине	321
3.4.3.1.1 Вешт, спретан//смотан	322
3.4.3.1.2 Заузет, нерадник, лењ	325
3.4.3.1.3 Успешан//неуспешан	327
3.4.3.1.4 Добар//лош, поштен//непоштен	331
3.4.3.1.5 Дарежљив//тврдица//лопов	338

3.4.3.1.6 Строг, суров//покоран, немоћан	340
3.4.3.1.7 Паметан//глуп и чудан	345
3.4.3.2 Карактеристике радњи, ствари, појава.....	348
3.4.3.2.1 Просторни и временски односи.....	348
3.4.3.2.2 Остале врсте карактеризација	354
3.4.3.2.3 Фразеологизми с функцијом везника	365
3.4.4 Гестовни фразеологизми с компонентом <i>рука/тапо</i>	367
3.4.5 Привидна еквиваленција (<i>лажни пријатељи</i>).....	375
3.4.6 Закључне напомене.....	379
4.ЗАКЉУЧАК	382
5. ИЗВОРИ И БИБЛИОГРАФИЈА	400
5.1 ИЗВОРИ	400
5.2 БИБЛИОГРАФИЈА.....	401
6. РЕГИСТАР ФРАЗЕОЛОГИЗАМА	426

СПИСАК СКРАЋЕНИЦА

- CLAVE: Maldonado González, C., *Clave: diccionario de uso del español actual*.
- CREA: Real Academia Española: Banco de datos. *Corpus de Referencia del Español Actual*
- DDFH: Buitrago, A., *Diccionario de dichos y frases hechas*
- DFDEA: Seco de Arpe, M. (et.al.), *Diccionario fraseológico documentado del español actual: locuciones y modismos españoles*
- DFEM: Varela, F., Kubarth, H., *Diccionario fraseológico del español moderno*
- DLAEE: Penadés Martínez, I., *Diccionario de locuciones adverbiales para la enseñanza del español*
- DLNAPEE: Penadés Martínez, I. *Diccionario de locuciones nominales, adjetivas y pronominales para la enseñanza del español*
- DLVEE: Penadés Martínez, I., *Diccionario de locuciones verbales para la enseñanza del español*
- DRAE: Real Academia Española, *Diccionario de la Lengua Española*
- DRAEe: Real Academia Española, *Diccionario de la Lengua Española* (електронско издање), www.rae.es/recursos/diccionarios/drae
- DUE: Moliner, M., *Diccionario de uso del español*
- FRHSJ: Matešić, J., *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*
- RS: Ševalije, Ž., Gerbran, A., *Rečnik simbola (mitovi, snovi, običaji, postupci, oblici, likovi, boje, brojevi)*
- МСФР: Оташевић, Ђ., *Мали српски фразеолошки речник*
- РС: Миловановић, К., Гаврић, Т., *Речник симбола*
- ФРСЈ: Оташевић, Ђ., *Фразеолошки речник српског језика*
- ФЈ: фразеолошка јединица

1 УВОД. ПРЕДМЕТ, ЦИЉ, ХИПОТЕЗЕ РАДА

Овај рад припада пољу лингвистичке дисциплине фразеологије и за свој предмет проучавања има анализу соматских фразеологизама с компонентама *глава/cabeza*, *око/ojo*, *рука/brazo* и *шака/mano* шпанског и српског језика. Стога се он тематски и методолошки може сврстати у поље контрастивне фразеологије.

Основни циљ је да се на темељу одабраних примера из прикупљене грађе да преглед значења ових соматских фразеологизама шпанског и српског језика, и да се анализирају њихове сличности и разлике. Поређењем ексцерпираног корпуса врши се њихова семантичка систематизација и указује се на врсту међујезичког односа који они граде. Успостављају се концептуални тематски блокови или поља, под којима се подразумева скуп узајамно повезаних појмова (Симеон 1969), и упоређују се њихове семантичке и употребне вредности. Покушава се дати одговор на питање у чему су њихове основне специфичности, подударности и неподударности, односно како говорници шпанског и српског језика у својој слици света концептуализују садржаје које исказују помоћу ове врсте језичких јединица.

Намера је да се изврши поређење фразеолошких система шпанског и српског језика. Како није могуће извршити једно такво свеобухватно поређење, које би укључило све јединице фразеологије ових језика, полази се од једног лексичко-семантичког поља за које се сматра да представља репрезентативан индикатор међујезичких односа. Лексичко - семантичко поље је укупност речи и израза који творе тематски низ, односно који покривају одређено подручје значења (Симеон 1969). Полази се од хипотезе да је употреба лексике која означава делове људског тела, тзв. соматизама (према грчком *σωματικός* [соматикос], „телесни, који се односи на тело“, Раичевић 2011) иманентна говорницима различитих језика, да је универзално присутна и дубоко укореењена у њиховој подсвести и концептуализацији света. Основна претпоставка је и да ова лексика испољава изразиту фреквентност употребе и фраземотворну активност (способност лексеме да образује одређени број фразеолошких јединица или фразеологизама), те можемо бити сигурни да је валидан показатељ степена еквиваленције и врсте односа који на међујезичком плану успостављају фразеолошки системи шпанског и српског језика. Крајњи циљ је да испитати појмовну организацију ових фразеолошких значења код представника

шпанског и српског језика, начин на који они конципирају и разумеју стварност, окружење, и човека као епицентар тог света.

Рад је конципиран тако да је подељен на две различите, али повезане целине. Први део представља теоријско-методолошки оквир истраживања. У теоријском оквиру (2.2) износе се најзначајније теоријске основе за упоређивање фразеологизама које се врши у другом делу рада. Поред фразеологије и контрастивне фразеологије, које су основа теоријске подлоге, укратко се представљају и основне теоријске поставке других лингвистичких дисциплина чијим методама се служимо у опису шпанског и српског језика (лексикологија, семантика, контрастивна анализа и когнитивна лингвистика).

У централном делу теоријског прегледа предмет разматрања је фразеологија и њен предмет проучавања, јединице које улазе у њен састав и могућности за њихову класификацију. Састоји се из три поглавља. Прво поглавље (2.2.4.1) бави се питањем дефиниције фразеолошких јединица или фразеологизама у српској и шпанској лингвистици. Указује се и на изузетну разноликост и неусаглашеност фразеолошке терминологије. Детаљно се анализирају основне карактеристике фразеолошких јединица (Гарсија-Пахе Санћес 2008, Корпас Пастор 1996, Мршевић-Радовић 1987): формално устројство (вишелексемност, устаљеност, репродукција), идиоматичност (десемантизованост, значење у блоку), експресивност, општепознатост, фреквентност употребе, градуелност, раслојеност, варијантост. Друго поглавље (2.2.4.2) је посвећено проблему класификације фразеолошких јединица које је и данас актуелно. Представљамо најчешће коришћене термине, које настојимо да поједноставимо и ускладимо. Питање класификације јединица фразеологије сматрамо незакљученим, али важним за одређивање њеног домена истраживања. И овом проблему приступамо из двојакe перспективе, из угла српских (Мршевић-Радовић) и шпанских лингвиста (Сулуага, Корпас Пастор). Посебно се осврћемо на идиоматске изразе или фраземе (*las locuciones*), који представљају предмет наше контрастивне анализе у другом делу рада. То су вишечлани скупови речи које одликује формалноструктурна сложеност, стабилност састава, репродуктивност, јединство значења, идиоматичност, устаљеност употребе. Треће поглавље (2.2.4.3) затвара теоријски део рада и у њему се даје кратак преглед развоја фразеологије и контрастивне фразеологије у српској и шпанској лингвистици. Полази се од претпоставке да је за правилно разумевање ове дисциплине неопходно сместити је у одговарајући временски и просторни контекст, те се илуструје

ток њеног развоја који се од четрдесетих година XX века одвијао паралелно, али не и истоветно, у оквирима руске и западноевропске лингвистике. Српска фразеологија се развија под утицајем источноевропске, односно руске, а шпанска под утицајем западноевропске, првенствено немачке, фразеолошке школе. Осврћемо се и на достигнућа контрастивних фразеолошких истраживања која су данас веома актуелна.

Након тога спецификују се методолошки оквир и поступци којима се служимо у анализи, као и корпус на којем се врши истраживање (2.3). Поштује се принцип за минималним захтевом у паралелном опису два језика да се ти описи остварују путем истог језичког модела (Џејмс 1980: 63), будући да описи засновани на различитим моделима осветљавају различите стране језичке информације и да се поређење непотребно компликује. Стога се у дескрипцији података у шпанском и српском језику примењују исти теоријски поступ.

Фразеологија је хетерогена и интердисциплинарна наука, коју одликује тематска и терминолошка разуђеност, али и изразита испреплетаност са другим лингвистичким дисциплинама. Интердисциплинарност је нарочито присутна у истраживањима практичне оријентације, те се и ова анализа, поред основних теоријских поставки фразеологије, ослања на теоријске и методолошке постулате других дисциплина, попут лексичко - семантичке анализе, контрастивне и концептуалне анализе, когнитивне лингвистике, традуктологије, прагматике, стилистике.

Потом се представља корпус на којем се врши упоређивање соматских фразеологизама шпанског и српског језика. Соматски фразеологизми су такве устаљене и идиоматичне контрукције код којих је једна од компоненти соматизам, назив за део тела код човека или животиња. Наш корпус је углавном ексцерпиран из општих једнојезичних речника (PMC/MX, PMC, DRAE, DUE, DRAE, DUE) и фразеолошких једнојезичних речника (FRHSJ, ФРСЈ, МСФР, DFDEA, DFEM, DLVEE, DLAEЕ, DLNAPEE). Ова основна речничка грађа, изетно богата и синтетизована, али не и коначна, допуњавана је фразеологизмима карактеристичним за савремени језик, који су у употреби, али нису документовани у овим лексикографским изворима. Поштујући принцип да реалан опис фразеологизама мора водити рачуна не само о њиховој семантици, већ и о њиховој прагматичкој, употребној вредности (Бургер и др. 2007, Добровољски 2000а, 2000б, 2005, 2007, Вотјак 2005, 2006) употреба свих фразеологизама илустрована је кроз контекстуализоване примере. У шпанском језику се углавном ослањамо на СРЕА корпус (www.rae.es), електронски корпус савременог

шпанског језика који обједињује усмени и писани језик, књижевна и некњижевна издања. Примере употребе фразеологизама из српског језика углавном преузимамо из писаних извора из домена периодике (електронска издања новина и часописа) који су се показали као најдоступнији извор. На тај начин је остварен један од задатих циљева, постизање приближне сличности и пропорционалности коришћених извора. Имајући у виду да новински језик верно одражава стање у језику, да се сматра најспонтанијим обликом изражавања и најближи општестандардној норми (Порто Дапена 2002: 108) постигнуто је реално представљање употребр фразеологизама у савременом језику.

Други део рада је практичне оријентације. У њему се врши лексичко – семантичка и концептуална анализа фразеологизама шпанског и српског језика. Како није могуће извршити једно свеобухватно, глобално поређење фразеолошких система двају језика, које би обухватило све њихове јединице, определили смо се за један мањи, али централни део тог великог и хетерогеног фразеолошког скупа. За предмет поређења одабрани су идиоматски изрази или фраземи, прототипични представници фразеологије, и то они који у свом саставу имају неки назив за део тела, конкретније *глава/cabeza*, *око/ojo*, *рука/brazo*, *шака/mano*. Они припадају такозваној соматској фразеологији, представљају сложен али занимљив фразеолошки материјал и често су коришћено лингвистичко средство у савременом језику. Ово лексичко-семантичко поље карактеришу особине које сматрамо валидним за спровођење истраживања: делови тела чине једно од најважнијих и најстаријих семантичких поља у свим језицима, они представљају фразеолошку и језичку универзалију, и због таквог универзалног карактера проучавање соматизама је незаобилазно у специфичној анализи фразеолошких јединица било ког језика (Чермак 2000: 57). Такође их одликују веома висока фреквентност употребе и велики творбени, семантички и фраземотворни потенцијал и продуктивност. Смисао њиховог значења се готово неизоставно односи на човека, његове особине и понашање. Таква изразита антропоцентричност, која ставља човека у центар интересовања, као и изразита антропометричност, према којој се човек узима за основно мерило у описивању и карактеризацији света, присутни су у свим језицима и настају на основу универзално присутних метафора мотивисаних човековим телесним искуством. Међу соматским фразеологизмима у мањој мери су заступљени они који су културолошки условљени, који настају на друштвеним и културолошким специфичностима дате говорне заједнице.

Задатак овог дела рада је дати интерлингвистички преглед значења соматских фразеологизама у шпанском и српском језику. Поређењем одабраних примера из прикупљене грађе анализирају се њихове сличности, разлике и специфичности, и указује се на врсту међујезичког односа који се између њих успоставља. Семантички се систематизују у појмовне, концептуалне тематске блокове, што нам омогућава да уочимо како говорници шпанског и српског језика у својој слици света концептуализују садржаје који се исказују помоћу ове врсте језичких јединица.

И други део рада подељен је на поглавља, у зависности од тога који део људског тела служи као изворни домен у процесу фразеологизације. У анализи се полази од конкретног формално-лексичког састава фразеологизама, тј од соматске компоненте која улази у њихов састав: *глава/cabeza*, *око/ojo*, *рука/brazo* и *шака/mano*. Прво поглавље (3.2) посвећено је контрастивној анализи идиоматских израза с компонентама *глава/cabeza*, и унутар њега се, према семантичком критеријуму, успостављају три основне категорије концепата. Прво се презентују изрази који исказују радње (3.2.1). Међу њима доминирају значења когнитивне природе („мислити“, „размишљати“, „наговарати“, „уобразити“, „уразумити се“, „сећати се“). Потом се анализирају изрази који исказују неку апстрактну појаву (3.2.2), међу којима се истичу значења из домена живота и смрти као што су „смрт“, „опасност“, „живот“, „невоља“, „брига“ и друга. На крају (3.2.3) се испитују изрази којима се карактеришу људи, радње, догађаји и појаве, а најфреквентнији су они из домена когнитивних и интелектуалних способности („неразуман“, „луцкаст“, „збуњен“, „заљубљен“, „глуп“, „тврдоглав“). Посебно се разматрају изрази гестовно-мимичког порекла (3.2.4), као и они који граде однос привидне еквиваленције (3.2.5).

У другом делу (3.3) се упоређују фразеологизми с компонентама *око* и *ојо*. Њихова даља класификације такође се врши на основу семантичког критеријума. Прву групу (3.3.1) сачињавају изрази који именују радње, од којих су најбројнији они из домена визуелне перцепције („видети“, „гледати“, „посматрати с великим интересовањем“, „неприатељски гледати“) као и радње говорења и оне когнитивне природе („рећи/открити истину“, „увидети“, „лагати“, „завара(ва)ти“). Другу групу (3.3.2) чине изрази који именују апстрактне појаве, углавном из домена мотрења, надзора, опреза, али и мишљења, сећања и различитих емотивних стања. У трећој групи су изрази који служе као дескриптори и квалификатори, помоћу којих се приписују одређене особине човеку, појавама које га окружују или радњама које врши. Те

дескрипције углавном се односе на човекова интелектуална својства („бистар“, „оштроуман“, „глуп“), док дескрипције радњи и појава откривају различите аспекте околносног оквира, временске, месне и начинске односе (3.3.3). И овде се посебно издвајају изрази мимичког порекла (3.3.4), као и тзв. „лажни пријатељи“ (3.3.5). порекла (3.3.4), као и тзв. „лажни пријатељи“ (3.3.5).

У поглављу 3.4 анализирају се идиоматски изрази с компонентама *рука/brazo* и *шака/mano*, а њихова даља класификација следи исти значењски принцип. Највећи број оних израза који именују радње и процесе (3.4.1) означава семантички разуђене садржаје: „радити“, „помагати“, „ударати“. Изрази који упућују на апстрактне појаве (3.4.2) остварују значења из концептуалних домена власти, надмоћи, великог утицаја, моћи, контроле, власништва, својине. У трећој групи (3.4.3) су изрази који квалификују човека и његово окружење. Они који описују и ближе одређују човека семантички су веома разнолики („спрет“, „смотан“, „лењ“, „који има среће“, „поштен“, „непоштен“, „тврдица“, „строг“). Они који ближе одређују радње, ствари и појаве које окружују човека именују различите просторне, временске и начинске односе. Посебно се разматрају изрази гестовног порекла (3.4.4), и изрази који граде однос прицидне еквиваленције (3.4.5).

Поглавље 4 представља закључни део у којем се резимирају основни резултати анализе. У петом поглављу даје се преглед електронских извора и литературе коју смо консултовали и, директно или индиректно, користили у истраживачке сврхе. У шестом поглављу дат је азбучни/абecedни регистар соматских фразеологизама шпанског и српског језика који су обухваћени анализом.

2 ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР

2.2 ТЕОРИЈСКИ ОКВИР

Ово истраживање тематски припада области фразеологије, прецизније контрастивне фразеологије. Под *фразеологијом* подразумевамо лингвистичку дисциплину која за свој предмет проучавања узима фразеолошке јединице (ФЈ). Овај термин може се такође односи на фразеолошко богатство и наслеђе неког језика, као на пример када кажемо фразеологија једног специфичног језика (српског, шпанског, руског, итд.). Тада се мисли на све оне језичке јединице које говорици неке заједнице употребљавају.¹ *Фразеолошка јединица* или *фразеологизам* је „општи назив за јединицу фразеолошког система независно од њених структурно-семантичких и функционалних особености“ (Мршевић-Радовић 1987: 11). Сама реч *фразеологија* настаје спајањем грчких φράσις [фрасис], "израз, фраза" и λογία [логиа] "наука о" (Симеон 1969). Фразеологија као лингвистичка дисциплина настаје средином XX века, а свој успон и процват на међународном нивоу доживљава седамдесетих и осамдесетих година XX века. Првобитна фразеолошка истраживања готово искључиво су била посвећена теоријској проблематици: дефинисању и дескрипцији фразеологије, одређењу и квалификацији њеног предмета истраживања, класификацији фразеолошких јединица (ФЈ).² Последње деценије XX века карактеришу истраживања практичног карактера која истражују могућности примене фразеолошке теорије у лексикографији, настави језика, превођењу, психолингвистици, корпусној лингвистици. Историјски и географски посматрано, фразеологија се развијала у три велика блока: бивши Совјетски Савез и земље Источног блока, други је западноевропски с коренима у Женевској школи и трећи је северноамерички блок реализован у трансформационо-генеративној граматичкој и когнитивној лингвистици.

Данас је, на почетку XXI века, интересовање за фразеолошку проблематику веома актуелно и проучавају се сви њени аспекти. Нарочито се развија примењена фразеологија у оквиру које се анализирају њена прагматика, стилистика,

¹ На ову полисемичност термина указује Бургер и др. (2007).

² У делу рада посвећеном теоријским аспектима фразеологије (поглавље 2.2.4) детаљно се анализирају ова питања.

лексикографија, дидактика, корпуси, а посебна пажња се посвећује преводилачким, етнолингвистичким и когнитивним питањима. Веома су развијена и контрастивна фразеолошка проучавања, углавном између европских, али и највећих свестких језика. Данас смо сведоци правог процвата у фразеолошким студијама различите природе, „сведоци смо аутентичне фразеолошке глобализације“ (Корпас Пастор 2003: 55).

Контрастивна фразеологија се као грана фразеологије интензивно развија од деведесетих година XX века, из крајње практичних потреба за разумевањем ФЈ, развијањем стратегија за њихово превођење и поступака за превазилажење разних недоумица везаних за њихово усвајање и учење. За свој основни циљ поставља утврђивање сличности и разлика између фразеолошких система двају или више језика (Корпас Пастор 2003: 247) и утврђивање разлога за њихов настанак. Велике сличности и коинциденције у фразеолошким системима два језика образлагане су случајним паралелизмима, процесима позајмљивања, генетским факторима, универзализмима у концептуализационим процесима. Разлике и неслагања приписивана су културолошким неподударностима и специфичностима, али и когнитивним факторима, попут релевантних дискрепанци у метафоризацији, очигледним преференцама одређених лингвистичких заједница ка појединим концептуалним метафорама, итд. (Добровољски 2005: 360). Истраживане су, с једне стране, идиосинкратичне, културно специфичне појаве, и, с друге стране, универзално присутне појаве и карактеристике ФЈ. Последњих година когнитивни и културолошки аспекти разумевања идиоматских односа на интерлингвистичком плану преузимају водећу улогу. Чини се да је постигнута сагласност да контрастивна фразеолошка истраживања захтевају интердисциплинарни приступ, јер су од велике важности не само за теорију лексикологије и фразеологије, већ и за когнитивну и корпусну лингвистику, језичке универзалије, семиотику културе, етнолингвистику.

Фразеологија је интердисциплинарна грана лингвистике, која се и теоријски и практично преплиће с другим дисциплинама. Решавању њених проблема може се прићи са синхроног или дијахроног становишта. У зависности од тога које се карактеристике фразеолошких јединица желе расветлети, оне се анализирају из усколингвистичког (морфосинтаксичког, семантичког, функционалног, стилистичког, когнитивнолингвистичког, итд.) или интердисциплинарног (психоллингвистичког, етнолошког, културолошког) угла. Методе и поступци којима се служе истраживачи у расветљавању недоумица везаних за фразеологију углавном се преузети из других,

мање или више, сродних области. Ово истраживање заснива се на пресеку фразеологије и још три методолошке основе: на методи лексичко - семантичке анализе, на методи контрастивне анализе и на методи когнитивне лингвистике, тачније концептуалне анализе. Поред тога, наш опис и систематизација упоређиваних соматских фразеологозама садрже и елементе традуктологије (када се нуде преводни еквиваленти у циљном језику), прагматике (када се описују њихова дистрибутивна обележја и план функционисања), корпусне лингвистике (када се на конкретним примерима потврђује њихова језичка употреба у реалним контекстима), стилистике (када се одређују њихове експресивно-емотивне карактеристике).

2.2.1 ЛЕКСИКОЛОГИЈА И СЕМАНТИКА

„Лексикологија је део науке о језику који проучава значење речи“, а њен основни задатак је да истражи различите врсте семантичких односа међу лексемама: синтагматске, парадигматске и деривационе (Драгићевић 2007: 17). Основна јединица лексикологије је лексема: „најмања самостална јединица лексичког система (...) под којом се подразумевају сви граматички облици и сва значења једне речи“ (Драгићевић 2007: 36). Лексема је, дакле, апстрактна јединица, зато што се може се појавити у конкретној употреби у свим својим облицима и свим значењима истовремено, а њена конкретна реализација у тексту је реч. Појам *лексикон* има двојачко значење; може се односити на скуп лексичких јединица једног језика и на сâм речник, лексикографско издање.

Један од најважнијих циљева лексикологије је уочавање парадигматских и синтагматских односа међу лексемама. Овде је на делу симбиоза лексикологије и семантике, прожимање и делотворност њихових теоријских постулата и методолошких процедура. Предмет нашег интересовања су првенствено парадигматски односи међу фразеолошким јединицама шпанског и српског језика. Они представљају вертикалну језичку раван и откривају нам односе попут синонимије и антонимије. Синтагматски односи представљају линеарну, хоризонталну језичку раван и откривају уланчавање, колокациони опсег међу лексемама. Идиоматски изрази/фраземи, али и сви други фразеологизми по дефиницији спадају у синтагматске односе, зато што се темеље „на

близини најмање две језичке јединице, које се обично заједно јављају или могу јавити, у истом контексту“ (Прћић 1997: 114).

„Све лексеме немају исту улогу у лексичком систему. Способност лексема да се семантички повезују са другим јединицама лексичког система у директној је сразмери са њиховим семантичким садржајем; пуноћа садржаја води индуковању свих, или многих, семантичких односа; сиромаштво семантичког садржаја значи и сиромаштво семантичких веза; а асемантичност искључује способност семантичког повезивања“ (Гортан Премк 2004: 153).

Лексички систем је отворен и његово функционисање увелико зависи од екстралингвистичких фактора и живота одређене говорне заједнице (Драгићевић 2007). Елементи тог система (речи, лексеме) излазе из употребе онда када говорници престану да их употребљавају) и тако настају архаизми. Он истовремено прима у себе нове елементе, под утицајем других језика у међујезичкој размени, али и под утицајем многих ванјезичких фактора (развој друштва, велики технолошки напредак, олакшана комуникација) и тако настају неологизми. Овде важну улогу има речник, односно попис речи једног језика (Симеон 1969), који настаје као плод лексикографског рада. Лексикографија је важна грана лексикологије, која се бави теоријском и практичном страном састављања речника.³

По истим принципима функционише и фразеолошки систем једног језика. То је жив систем, који није коначан нити затворен, већ је под утицајима других језика, с којима размењује јединице. Такође је под утицајем друштвених и других ванјезичких фактора, услед којих обнавља свој репертоар. За предмет наше анализе у обзир смо узимали само оне јединице фразеолошких система шпанског и српског језика које припадају савременом језику, дакле оне које говорници ових језика данас употребљавају. Фразеографија је део фразеологије који се бави израдом фразеолошких речника и на тај начин пружа изузетан допринос фразеолошким истраживањима. Практична фразеографија подразумева израду фразеолошких речника, док теоријска нуди теоријску подлогу и смернице за њихово састављање. Лексикографски и фразеографски извори имају важну улогу у нашој анализи, како у правилном дефинисању и дескрипцији фразеологизама, тако и у изналажењу адекватних примера њихове употребе.

³ Поред овог значења, *речник* означава и укупност речи једног језика, вокабулар или лексикон једног језика (Симеон 1969).

У лексикологији се, у односу на предмет проучавања, прави подела на лексикологију у ужем и лексикологију у ширем смислу. Уже схваћена лексикологија проучава само речи, док шире схваћена лексикологија подразумева и фразеологију, лексикографију, терминологију, етимологију, ономастику и друге сродне области (Драгићевић 2007: 17). „Лексиколози су заинтересовани за фразеологизме јер они улазе у лексикон. (...) Статус фразеологизама у лексичком систему посебан је, као и начин на који се они обрађују“ (Драгићевић 2007: 25). Иако су лексикологија и фразеологија сродне и повезане дисциплине, које се у опису својих јединица служе сличним методама, у раду полазимо од становишта које данас доминира у европској лингвистици, и према којем се фразеологија не проучава као део лексикологије, већ као засебна лингвистичка дисциплина.

Лексиколошке и фразеолошке јединице могу се проучавати на унутар и на међујезичком плану. Отуда разликујемо лексикологију или фразеологију једног језика, и упоредну или контрастивну лексикологију или фразеологију. Контрастивна лексикологија и фразеологија проучавају односе и законитости међу несродним језицима, упоредна лексикологија и фразеологија изучавају односе међу сличним језицима.

Веома значајну улогу у постављању теоријских основа за ово истраживање има и семантика, наука о значењу. Наш главни задатак је управо да откријемо значење, смисао који преносе соматски фразеологизми. Значење није једноставан, хомоген нити унилатералан појам. Напротив,

„Значење представља вероватно најсложенији и најразуђенији предмет лингвистичких истраживања, која обухватају домен семантике и прагматике. Пored њих, тим питањима баве се и филозофија, психологија, логика, семиотика, антропологија и друге дисциплине, свака из своје перспективе“ (Прћић 1997: 9).

Семантика разликује више врста значења: лексичко и реченично, дескриптивно/ денотативно и асоцијативно/конотативно, дословно и пренесено, системско и текстуално, намеравано и протумачено (Прћић 1997). Наша анализа истражује лексичка значења.

За правилно разумевање лексичког значења од велике помоћи нам је била разлика која се у семантици прави између *денотативног* и *конотативног* значења. Функција *денотативног* значења, познатог и као *дескриптивно* и *референцијално* значење, је да објективно и стилистички неутрално осликава спољашњу стварност,

неко стање ствари. *Конотативно* или *асоцијативно* значење (познато и као *експресивно*, *емотивно*, *афективно*) има функцију да посредно, субјективно и стилистички маркирано представи унутрашњу стварност, неко стање ствари које зависи од говорника (Прћић 1997: 22-23). Видећемо да српска фразеолошка традиција истиче управо експресивну, конотативну функцију фразеологизама као њихову суштинску карактеристику. Поред ове дистинкције, за наше истраживање је важна разлика која се прави између *дословног* и *пренесеног* значења. Дословно значење је оно које се сматра основним за неку лексему, а пренесено је оно које је проистекло из дословног, најчешће путем метафоричког или метонимијског процеса. Иако пренесено значење, слично асоцијативном, представља периферну компоненту лексичког значења, Прћић (1997) истиче важност његовог изучавања у интерпретацији идиома, тј. идиоматских израза. За нас је такође важно истаћи да конотативно и пренесено значење нису исто. Пренесено значење је другачије од дословног, мада је „оно проистекло из дословног, најчешће путем метафоричког или метонимијског процеса“ (Прћић 1997: 26). Оно је састављено из другачијих сема или семантичких елемената и спада у језичку полисемију. За разлику од њега, конотативно или асоцијативно значење саставни је део значења, и чини његов емотивни, афективни, експресивни вид (Прћић 1997: 22, 31).

По угледу на Лајонса (1977), Прћић (1997) објашњава да се лексичко значење састоји из смисла, денотације, референце и асоцијације:

„sistemsko (deskriptivno) značenje lekseme sačinjavaju dve komplementarne komponente – smisao i denotacija, koje u sprezi s asocijacijom (...) određuju tekstualnu referenciju lekseme“ (Прћић 1997: 39).

Смисао није исто што и *значење*. Смисао је прва компонента значења, уређен скуп „дескриптивних обележја којима се дефинише извесна класа ванјезичких ентитета“ (Прћић 1997: 40).

Веран опис лексичког значења треба да укључи у себе и оно што је у семантици познато као *дескриптивно обележје* или *дистинктивно својство*, а односи се на оне особине ванјезичког ентитета које су релевантне за семантички опис (Прћић 1997: 40). Таква обележја могу бити дијагностичка или недијагностичка. Дијагностичка су она која одражавају типична, семантички релевантна својства одређеног ванјезичког ентитета, док су недијагностичка обележја преостала обележја која имају нижу семантичку релевантност, јер изражавају додатна, редундантна својста ванјезичког ентитета (Прћић 1997: 42). У најужој вези с овим је и појам *прототипа*, који

подразумева уређен скуп типичних својстава, схематизовану представу типичног узорка, најбољег представника своје категорије. Прћић (1997: 43) истиче да управо ова недијагностичка обележја могу играти посебно важну улогу у анализи пренесеног значења, као, на пример, када кажемо за некога *да је лисац*, чиме лукавост, претпостављену особину лисице из дословног значења, преносимо на човека (Прћић 1997: 43).

У наслову овог рада анализа је одређена као лексичко-семантичка, што значи да има теоријске поставке у лексикологији и семантици, односно у њиховом пресеку - у лексичкој семантици. Лексичка семантика је лингвистичка област која разматра лексичко значење језичких јединица у оквиру теорије универзалне семантике. Под *лексичким значењем* подразумева семантички садржај речи (Ристић, Радић-Дугоњић 1999: 7) и оно је организовано према одређеним језичким законитостима. За основну јединицу лексичког система једнојезичних истраживања узима се реч, „са ближим и даљим контекстуалним окружењем“ (Ристић, Радић-Дугоњић 1999: 7). Једно од основних питања лексичко-семантике је да ли предмет њеног интересовања треба да буде лексичка јединица, као модел језика, или њен контекст, као модел дискурса. С. Ристић и М. Радић-Дугоњић (1999: 7) сматрају да лексичка семантика мора имати за свој предмет модел дискурса, дакле лексичку јединицу у контексту. Ни сâм појам значења није једностран нити хомоген, већ се издвајају различити типови значења: појмовно (денотативно) значење (значење у ужем смислу), побочна значења (нијансе), стилистички и емоционално-експресивни елементи значења (Ристић, Радић-Дугоњић 1999: 10).⁴ Специфичност лексичке семантике огледа се и у томе што обједињује разне информације: синтаксичке, семантичке, прагматичке, нормативне, енциклопедијске.

Када се опису лексичког значења приступи из контрастивне перспективе, кроз призму изворног и циљног језика, тада такав „међујезички контакт намеће посебне проблеме при истраживању значењских јединица, међу којима се нарочито издвајају они који проистичу из контакта два кодирана лика“ (Ристић, Радић-Дугоњић 1999: 6-7). За основну јединицу таквих међујезичких истраживања „узета је елементарна јединица лексичког система - лексичкосемантичка варијанта (семема на плану садржаја)“

⁴ Лексичка семантика оперише и појмовним терминима: *језичка личност, опити језички тип, језичко осећање, језичка (концептуална) слика света, културни концепти, тумачење значења, семантички метајезик, семантички примитиви, језичке универзалије, лексичко-семантичко поље, организација лексичког значења, семантички центар, семантичка периферија.*

(Ристић, Радић-Дугоњић 1999: 7). Језички контакт, оличен између осталог и у процесу превођења, представља извесно прожимање двају језичких система. Карактер таквог контакта одређен је и степеном генеалогске сродности између тих језика, од које зависи специфичност проблематике која ће се јавити приликом њиховог контрастирања.

„ (...) Проблеми који настају код генеалогски несродних језика, суштински се разликују од проблема који се појављују код сродних, односно блискосродних језика. Међу карактеристикама које одликују међујезички контакт, најочљивије су оне, које припадају формално-граматичкој сфери. Међујезичка прожимања теже се откривају у лексици, и то у оном делу, који је у вези са њеним семантичким обележјима“ (Ристић, Радић-Дугоњић 1999: 57).

2.2.2 КОНТРАСТИВНА ЛИНГВИСТИКА

Ово истраживање анализира законитости и феномене лексичког значења на плану шпанског и српског језика. Отуда се оно у великој мери спроводи на теоријским основама контрастивне лингвистике, тачније, њеног поступка - методе контрастивне анализе. Контрастивна лингвистика има за циљ откривање сличности и разлика између два или више језика (Ђорђевић 2004: 2).⁵ Сматра се да ова лингвистичка дисциплина настаје 1957. године, када Роберт Ладо објављује дело *Лингвистика кроз културе* (*Linguistics across Cultures*).

Поред контрастивне анализе, која је тематски најшира област, контрастивна лингвистика обухвата још две, подједнако битне и комплементарне области. То су теорија превођења, која се бави конверзијом текста, и анализа грешака, која истражује методологију за учење страних језика. Контрастивна анализа је, стога, веома блиска примењеној лингвистици, јер њени резултати имају широку примену у настави страних језика и у превођењу, али и општој лингвистици, јер испитује језичке типове и језичке универзалије (Станковић 2009: 67).

⁵ Веома често се синонимно користи и термин *компаративна лингвистика*, али они нису истозначни. Ђорђевић (2004: 5) наглашава да се *контрастивна лингвистика* бави синхроним поређењем језика, у једном тренутку њиховог развоја, док се *компаративна лингвистика* бави дијахроним поређењем језика, те је овде њихова генеалогска сличност или сродност, односно заједничко порекло предуслов за такво поређење.

Иако су контрастивна лингвистика и њен настанак изразито практично, тачније педагошки, мотивисани и условљени потребом да се унапреди настава страног језика и да се предвиде и превазиђу потешкоће и грешке у учењу страног језика (Станковић 2009: 67), неоспоран је теоријски допринос ове дисциплине. У свом теоријском приступу контрастирању она полази од једне универзалне или општије језичке категорије и посматра њену реализацију у два језика, док примењена контрастивна лингвистика креће од одређене јединице у једном језику (обично у страном) и трага за њеним еквивалентима у другом језику (углавном у првом, матерњем језику) (Станковић 2009: 68). Закључак је да су теоријска и практична оријентација контрастивне лингвистике комплементарне, будући да проучавају две стране исте појаве, теорију и опис језичке реалности и њихову примену у настави страних језика и превођењу (Станковић 2009: 68). *Контрастивна анализа и контрастивна лингвистика* су сродни, али не истозначни термини. Контрастивна анализа је ужи појам и представља аналитичку методологију контрастивне лингвистике (Бугарски 1986 б: 384). Упркос томе они се често изједначавају, или се обухватају термином *контрастивне студије* (Ђорђевић 2004: 8).

Интересовање за ову лингвистичку област непрестано расте, а признаје се и несумњиви допринос контрастивне анализе „*izoštavanju slike o jeziku i jezicima, a koja u lingvističkim naukama, [...] nije ni danas jasnih kontura*“ (Ђорђевић 2004: 50). Због оваквог потенцијала контрастивне анализе и њене широке применљивости, она остаје и као научни метод и као научна грана веома актуелна у сфери језичких проучавања (Станковић 2009: 74).

Два основна задатка контрастивне лингвистике су откривање разлика међу језицима и откривање сличности међу њима. Ти задаци стоје у комплементарном односу тако што се „разлике указују као ограничења сличности, и обрнуто, сличности се сагледају као ограничења разлика“ (Бугарски 1986 б: 389). На тим претпоставкама (језици су различити међу собом и језици су слични међу собом) заснива се контрастивна лингвистика, а посебно њена грана - контрастивна анализа (Ђорђевић 2004: 73). Уочавање језичких сличности, то јест заједничких обележја (већине) језика води до откривања језичких универзалија, док њихове разлике откривају специфичности неког језика.

Циљ контрастивних проучавања је утврђивање свих типова разлика које постоје међу језичким јединицама које се интуитивно опажају као семантички блиске

Добровољски (2000, 2005). То доприноси бољем разумевању дистинкције између правих међујезичких еквивалената и псеудо-еквивалената. Наиме, постојање паралелизама у основном/нуклеарном значењу не подразумева обавезно потпуну еквиваленцију у језичкој употреби, што нарочито важи за лексичке елементе који денотирају не-физичке ентитете (нпр. емотивне концепте), који много више зависе од лингвистичких фактора у односу на лексичке елементе који денотирају физичке ентитете (Добровољски 2005: 359-360). Ту посебну улогу има метода контрастивне анализе.

Контрастивна истраживања се баве и везама између идиосинкратичних и универзално присутних појава у језицима. Када два језика испољавају велике сличности, неопходно је истражити разлоге за ту сличност (позајмљивање, гегаједничко порекло, универзалност у концептуализацијама) (Добровољски 2005: 359). Много је значајније испитивање међујезичких контраста, који се могу приписати когнитивно-искуственим факторима (неподударности у процесима метафоризације, релевантне културно-историјске разлике) (Добровољски 2005: 360). И А. Вјежбицка (2000) уочава присуство великог броја јединица лексикона које су специфичне за одређени језик, и објашњава га тиме што сваки језик уцртава семантичке дистинкције које други језици немају. Оваква истраживања доприносе лингвистичкој теорији, истраживањима језичких универзалија, семиотици културе, као и практичним дисциплинама, али захтевају један интердисциплинарни приступ (Добровољски 2005: 360).

Елементарни појмови којима оперише контрастивна лингвистика, тачније њена метода контрастивна анализа (*компаративност, еквиваленција*) биће предмет разматрања у поглављима 2.3.1.1 и 2.3.1.2.

2.2.3 КОГНИТИВНА ЛИНГВИСТИКА

Емпиријско истраживање које вршимо у великој мери је спроведено у складу с теоријским поставкама когнитивне лингвистике, нарочито с њеним централним делом - теоријом концептуалне (појмовне) метафоре. Когнитивна лингвистика изразито је интердисциплинарна област, зато што интегрише лингвистику, психологију и филозофију, а анализу језика изједначава с анализом мишљења. Настаје средином седамдесетих година, као реакција на трансформационо-генеративну граматику, а свој процват доживљава 1890. године када Лејкоф и Џонсон (1980) развијају когнитивну теорију метафоре. За ТГ граматику језичка способност је аутономна и независна од осталих менталних способности, а на језик гледа као на систем правила која одређују настанак граматичких структура неког језика и елиминишу оне аграматичне. За когнитивну лингвистику језик је „неодољиви део укупне психолошке организације“ (Кликовац 2004: 9) и језичка способност зависи од свеукупног когнитивног и сензомоторног развоја, од меморије, перцепције и искуства уопште. Језик је само један део, површински, когнитивне, спознајне способности и целокупне психолошке организације.

Когнитивна лингвистика почива на неколико хипотеза, између осталих и да језик није аутономна когнитивна способност. То значи да су сви когнитивни процеси исти, а ту спадају и они који управљају употребом језика, те се стога језик може адекватно моделирати коришћењем општих концептуалних структура и когнитивних способности (Крофт, Круз 2004: 1). Она почива и на хипотезама да је значење концептуализација, односно образовање појмова на основу човековог физичког, емоционалног и интелектуалног искуства у свету (Кликовац 2004: 9), као и да знање језика потиче из његове употребе, те да правила и шеме које управљају организацијом језичког знања нису апстрактни и урођени.

Појмови *телесно искуство* (*bodily experience*) и *људско отелотворење* (*human embodiment*) заузимају посебно место у когнитивној лингвистици. На човека и свет који га окружује не гледа се као на две одвојене категорије, које функционишу независно једна од друге. Људска когниција и телесно искуство међусобно се преплићу и условљавају, људска стварност обликована је човековим телесним искуством, а искуство је уткано у његову спознају стварности. Џонсон (1990) се залаже за „повратак тела у ум“ када уочава да је наше телесно искуство (положај тела, покрети, просторна и временска оријентација) оно што нам омогућава да разумемо свет и околину, да их

организујемо и класификујемо, и да се снађемо у њима. Он уводи појам сликовних шема (*image schemata*) које су засноване на искуству и интегрални су део значења, и без којих би наше искуство било неорганизовано и нејасно (Џонсон 1990: xiv). *Телесно искуство* саставни је део ове контрастивне анализе, која испитује значења фразеологизама груписаних према називима за делове тела и открива да они концептуализују најразличитије садржаје.

За когнитивну лингвистику кључни су механизми *метафоричког пресликавања* и *концептуалне метафоре* и *метонимије*. У раду оперишемо овим и другим појмовима из теорије концептуалне (појмовне) метафоре: *концептуализација, метафоризација, изворни домен, циљни домен, пресликавање*. Њихово детаљно одређење даје се у поглављу 2.3.1.3. Метафора се не посматра као језички феномен, већ као феномен мишљења; она је средство за разумевање једног појма помоћу другог појма (Лејкоф, Џонсон 1980: 5). Метафора првенствено постоји у мишљењу и она структурира наше опажаје, формира и дефинише наше искуство (Кликовац 2004: 11). Поред метафоре, значајан је и појмовно-значењски механизам метонимије, која обавља референцијалну функцију и омогућава нам да користимо један ентитет уместо другог унутар истог домена (Кевечеш 2010: 173; Лејкоф, Џонсон 1980: 36).

За истраживање је значајан и појам категоризације, који је у когнитивној лингвистици одређен као процес помоћу којег људи, користећи језик, категоризују свет који их окружује, сврставају појаве из тог света у групе. Ни категоризација није искључиво лингвистички феномен, већ је битно обележје свих сложенијих когнитивних активности, и очитује се у способности уочавања сличности међу разликама (Тејлор 2007). Когнитивна лингвистика допушта да средина и окружење утичу на перцепцију и когницију, те се категоризација света разликује од средине до средине. У оквиру једне категорије немају сви чланови исти статус. Тако се долази до појма *прототипа*, најбољег и типичног примера неке категорије око кога се везују остали чланови категорије (Кликовац 2004: 29). Прототип се уједно одликује и учесталошћу, продуктивношћу, ефикасношћу у комуникацији. Категоризација је важна за ову анализу, у којој се полази од лексичког састава фразеологизама, али се они потом значењски категоризују по принципу грађања, стварајући даљу мрежну структуру.

Сви најважнији појмови из когнитивне лингвистике (метафора, метонимија, категорија, прототип) схватају се као производ човековог (телесног, интелектуалног,

културолошког) искуства и део су општег когнитивног система, који у језику има само једну од могућих манифестација.

Когнитивна лингвистика, као и лексикологија, семантика, контрастивна лингвистика и друге лингвистичке дисциплине имају циљ да, свака из своје перспективе, опишу језик као систем и да објасне како он функционише. У наставку се разматрају основне теоријске поставке фразеологије и одређују се њене јединице. Посебна пажња посвећена је питањима њиховог описа и класификације, будући да су методолошки важни за одређивање нашег предмета проучавања.

2.2.3 ФРАЗЕОЛОГИЈА КАО НАУЧНА ДИСЦИПЛИНА

До сада смо указали на интердисциплинарност лингвистичких области између којих је понекад готово немогуће повући јасне границе, као и на оне теоријске основе које су уткане у наше истраживање. Фразеологија се издваја међу лингвистичким дисциплинама управо по свом интердисциплинарном и хетерогеном карактеру. Она је с њима уско повезана и у решавању својих проблема примењује методе, технике, закључке из лексикологије, семантике, синтаксе, стилистике, когнитивне, контрастивне, корпусне лингвистике, етнолингвистике, психоллингвистике, итд.).

Овај рад се тематски сврстава у ред фразеолошких, тачније контрастивних фразеолошких истраживања. Поновимо да је термин *фразеологија* амбивалентан, и да, с једне стране, именује лингвистичку дисциплину која за свој предмет проучавања узима фразеолошке јединице. Он такође именује корпус фразеолошких јединица неког језика, односно све конкретне јединице које улазе у састав тог језика. *Фразеолошка јединица* (ФЈ) или *фразеологизам* је општи назив за јединицу фразеолошког система.

2.2.4.1 ПОЈАМ ФРАЗЕОЛОШКЕ ЈЕДИНИЦЕ ИЛИ ФРАЗЕОЛОГИЗМА И ЊЕГОВЕ ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

Један од задатака који смо поставили је одређење предмета проучавања фразеологије. Он није нимало лак с обзиром на изузетну појмовну шароликост ове дисциплине. У фразеологији се, наиме, напоредо користе најразличитији називи: *фраза*, *обрт*, *устаљени обрт*, *фразеолошки обрт*, *гномски обрт*, *устаљена конструкција*, *устаљена фраза*, *фразеологизам*, *фразем*, *лексички спој*, *скуп речи*, *свеза речи*, *идиом*, *идиоматска фраза*, *конструкција*, итд. Често није јасно ни да ли се они користе као равноправни термини, који припадају истом слоју фразеологије (*идиоматски израз*, тј. *фразем* и *колокација*, *колокација* и *пословица*, итд.), или су неки хијерархијски супериорни у односу на ове друге и обухватају их (нпр. *фразеолошка јединица* у односу на *фразем* или на *идиоматски израз*, *фразеологизам* у односу на *фразем*, *колокацију* или *паремију*). Јасно је да се не могу све метафоричне речи или изрази, лексикализоване синтагме, различите језичке формуле убрајати у ФЈ. Многа питања остају отворена, као на пример да ли су афоризми, питалице, крилатице, брзалице предмет проучавања фразеологије.

У раду напоредо користимо термине *фразеолошка јединица* и *фразеологизам*, за означавање јединица фразеологије уопште, без прецизирања о којем слоју фразеологије је реч. То чинимо по угледу на Мршевић-Радовић, која је аутор за сада једине монографије о теоријским аспектима српске фразеологије, и која равноправно користи термине *фразеолошка јединица* и *фразеологизам*. Термин *фразеолошка јединица* употребљава „као општи назив за јединицу фразеолошког система једног језика широко прихваћен и одговара постојећем терминолошком систему (исп. семантичка, лексичка јединица и сл.)“ (Мршевић-Радовић 1987: 11). *Фразеологизам* је синоним фразеолошкој јединици, дакле, „општи назив за јединицу фразеолошког система независно од њених структурно-семантичких и функционалних особености“ (Мршевић-Радовић 1987: 11).⁶

За Д. Мршевић-Радовић (1987: 13) је категоријално својство ФЈ то што на плану форме представљају вишелексемни спој, који има једно значење. Сложеној форми, сложеном знаку, дакле, одговара једно, јединствено значење. Фразеолошке

⁶ Термин *фразеологизам* користи двојачко, а друго значење му је „назив само за експресивне фразеолошке јединице“ (Мршевић-Радовић 1987: 11). Ми не правимо овакву дистинкцију, и термин *фразеологизам* схватамо као основну јединицу фразеолошког система.

јединице, према томе, одликује „јединство супротности: опште фразеолошко значење и сложен структурни облик“ (Мршевић-Радовић 1987: 63). Претходно су опис и карактеризацију фразеолошких јединица или фразеологизама српскохрватског језика извршили А. Менац (1979) и Ј. Матешаић (1982). А. Менац у *Предговору* за *Руско-хрватски или српски фразеолошки рјечник* објашњава шта подразумева под фразеологизмима или фразеолошким изразима:

„tzv. neslobodne skupove riječi, tj. one koji se ne stvaraju u govornom procesu, nego se reproduciraju u gotovom obliku kakav se ustalio dugom upotrebom. Njihovi sastavni dijelovi često pokazuju veći ili manji stupanj desemantizacije, tako da značenje cijelog frazeologizma nije adekvatno zbroju značenja njegovih dijelova. U tim je skupovima veza među pojedinim dijelovima vrlo čvrsta, te im je sastav, pa i redoslijed obično nepromjenljiv“ (Menac 1979: V).

И сви каснији покушаји дефинисања ФЈ истичу управо ова њихова својства. Ј. Матешаић у веома кратком *Предговору* за *Фразеолошки рјечник хрватскога или српског језика* као суштинске карактеристике фразеологизама, у његовој терминологији *фразема*,⁷ издваја репродуковање, формално устројство, идиоматичност и уклапање у контекст. Према Матешаићу (1982: VI), *репродуковање* се односи на појављивање фразеологизма у готовом, непроменљивом облику, који се дугом употребом, понављањем учврстио у језику. *Формално устројство* означава да је реч о нерашчлањивом скупу речи, од којих су најмање две пунозначне, аутосемантичне. *Идиоматичност* значи да је дошло до семантичког померања код најмање једног члана тог скупа речи, односно да значење фразеологизма не одговара збиру значења његових чланова. *Уклапање у контекст* подразумева да је фразеологизам један део реченице, односно да се уклапа у јединицу вишег реда.

Д. Мршевић-Радовић (1987) поред устаљености, општеприхваћености од стране говорне заједнице и идиоматичности, разликује фразеолошке и слободне скупове речи и према њиховим функцијама. С једне стране, постоји денотативна или номинациона функција језичког знака, када је значење непосредно управљено на предмете, појаве и радње и оно „проистиче из директног односа језичког знака и денотата (Мршевић-

⁷ Данас се термин *фразем* углавном користи да значи једну специфичну врсту фразеолошких јединица, дакле ФЈ или *фразеологизам* се схватају као хипероними, у односу на *фразем*, који је њихов хипоним, једна њихова врста (Пејовић 2007, 2009б, Станојчић 2010).

Радовић 1987: 16).⁸ На другој страни, постоје асоцијативна или конотативна значења и управо су она својствена фразеолошким јединицама. Према овој функцији се фразеолошки скупови разликују од нефразеолошких скупова речи.

„Асоцијативним (конотативним) значењима остварује се емоционална (и експресивна) језичка функција, тако што се при означавању појава (предмета) изражавају различите емоције говорника, као што су одобравање, неслагање, ублажавање, преувеличавање, иронија, неверовање, хумор и сл.“ (Мршевић-Радовић 1987: 16).

И други српски лингвисти су се, углавном спорадично, позабавили фразеолошким проблемима. Егон Фекете је 1985. године поставио „прелиминарно теоријско питање“ које се тиче фразеологије: „где су границе које одвајају „обичан“, регуларан реченични исказ или лексичку комбинацију од фразеолошке јединице (...)“ (Фекете 1985: 836). Његово одређење фразеологизма је доста широко:

„Под фразеолошким изразима и обртима подразумевамо (сврставамо) све оно што представља извесну мање или више устаљену синтагматску или реченичну комбинацију (идиоматичну везу, елиптични исказ или реченичну целину) у којој саставни лексички елементи не значе оно што значе ван те везе (не могу се буквално разумети и дословно превести на други језик), већ најчешће имају померен, метафорични семантички садржај или представљају стилистички уходан поредбени еквивалент, представљају специфичну врсту номинализације (етикете) или др. с карактеристичном семантичком двослојношћу, тј. регуларним значењем и конотативном вредношћу која мора бити позната у акту говорне комуникације“ (Фекете 1985: 835).

Видимо да су на самим почецима фразеолошких истраживања успостављани постулати који важе и данас: основне карактеристике јединица фразеолошког система

⁸ „Због своје директне везе с представом коју номинирани предмет (појава) имају у нашој свести у мисаоном процесу, ово значење се сматра основним у систему лексичких значења; према њему се развијају у језичком знаку остала секундарна денотативна значења, а потом и асоцијативна значења“ (Мршевић-Радовић 1987: 16). Аутор истиче је номинационо или денотативно значење речи уже од појма „лексичко значење“, тј. обухваћено је њиме. С друге стране конотативна или асоцијативна значења не улазе у „значење речи“. Тако се у српском језику именице *ћурка* и *гуска* употребљавају с конотацијом „глупа женска особа“, али придев *глуп* не улази у лексичко значење именица *гуска* и *ћурка* (Мршевић-Радовић, 1987: 15 -16).

неког језика су устаљност, идиоматичност, конотативно значење, и прихваћеност од стране говорне заједнице.⁹

И десетак година касније (1996) он поставља питање утврђивања границе између различитих врста фразеологизама, у његовој терминологији фразема, и обичног, регуларног синтагматско-реченичног комплекса. Фразеологизмом сматра све оно што представља „мање или више устаљену комбинаторичку спрегу лексичких јединица у оквиру идиоматичне везе, елипсоидних, одн. синтаксички заокружених реченичних конструкција“, и у којима „цела секвенца, или само неки њен део, има метафорично померен, преосмишљен, у одређеном семантичком правцу диференциран (...) садржај“ (Фекете 1996: 23). Поред ових, отвара и питање степена формалне, структуралне устаљености фразеологизама. Фразеологизми, према њему, могу бити затворени, када им је конструкција стабилна и када се они не могу формално мењати, или отворени када се поједини њихови делови могу мењати или бити замењени другим еквивалентима. Бави се и питањем које бисмо данас одредили као семантичку транспарентност. Ту разликује семантички информативне фразеологизме, чије порекло је јасно и не тражи разјашњење и семантички „замагљене“ фразеологизме, који, напротив, траже разјашњење, допуну или познавање околности које мотивишу елементе фразема. Оваква подела директно је повезана с питањем њихове мотивисаности.

В. Петровић у монографији *Новинска фразеологија* (1989) укратко дефинише фразеологију, коју сматра делом једне шире лингвистичке дисциплине, лексикологије. Фразеолошке јединице, фразеологизми су језичке јединице које чине фразеолошки фонд једног језика.¹⁰ Карактерише их потпуна или делимична фразеологизираност, синтагматска или реченична форма на структурном плану, пренесено значење најмање

⁹ И овде је уочљива терминолошка неусаглашеност. Фекете, наиме, не препоручује употребу термина *фразеологизам*, јер сматра да се њиме покушава имитирати новија совјетска терминологија. Он такође истиче да његова творба није у складу са системом наше језичке творбености, у којем суфикс *-изам* углавном означава „правац, период у науци, уметности, филозофији, итд. (марксизам, реализам, структурализам), и позајмљенице или карактеристичне лексеме језика чије је име у основи (кroatизам, србизам, турцизам)“ (Фекете 1985: 836). Уместо тога, саветује коришћење термина *фразем(а)*, *фразеолошки израз*, *фразеолошка јединица*. Ова запажања, ипак, нису имала значајнијег одјека. Напротив, термин *фразеологизам* се устоличио у српској фразеологији као синоним за *фразеолошку јединицу* и они се данас углавном подједнако се користе.

¹⁰ И ова ауторка напредо користи термин *фразем*, као синоним за термине *фразеологизам* и *фразеолока јединица*.

једне лексичке компоненте која улази у њихов састав. Фразеологизам је „устаљени, везани скуп од најмање две лексеме, које су се, изгубивши мање-више своју значењску аутономност, удружиле на секундарном, конотативном семантичком плану у нову, значењски јединствену целину“ (Петровић 1989: 33). И за њу је, као и за Д. Мршевић-Радовић основно категоријално обележје ФЈ експресивност, којом се изражава став говорника у односу на означени предмет. Поред експресивности, њихове особености су

„репродуктивност (тј. појављивање фразема у говору као готове, устаљене везе речи), формалноструктурна сложеност (скуп од најмање две лексичке компоненте), а истовремено семантичка монолитност (целовито значење као код лексеме) и синтаксичка нерашчлањивост (функција једног реченичног конституента), затим стабилност лексичког састава (Петровић 1989: 34).

И савремене граматике српског језика дотичу се проблема фразеологије и њених јединица, најчешће у поглављима посвећеним лексикологији. Истичу се три минимална захтева која морају бити испуњена како би неки скуп речи могао бити одређен као *фразеологизам*, односно *фразем*: мора бити устаљен, мора имати сложену структуру и мора имати јединствено значење“ (Станојчић, Поповић 2011: 203).¹¹

Бавећи се анализом фразеологизама српског језика, пољски слависта В. Лубаш (2003) анализира положај фразеологизама у српским и пољским граматикама, и уочава да се српске (Станојчић, Поповић 1995) више држе традиционалне поделе лексема на врсте речи на основу семантичког и флексивног критеријума, док се пољске позивају и на синтаксичке критеријуме. Он истиче да фразеологизми, као јединице сложене

¹¹ Ж. Станојчић и Љ. Поповић (2011) сматрају да лексикологија, поред тога што проучава посебну индивидуалну реч као основну јединицу именовања, проучава и фразеологизам као сложенију устаљену језичку јединицу, тј. устаљени скуп састављен од две или више речи (**испод жита, до дна, Ахилова пета, царски рез, обећавати златна брда и долине, кад на врби роди грожђе**). Аутори паралелно употребљавају термине *фразеологизам* и *фразем* и дефинишу их као „устаљене језичке јединице састављене од најмање две речи које имају једно значење“ (Станојчић, Поповић 2011: 203). У овој дефиницији садржана су три услова које, по њима, неки скуп речи мора испуњавати да би се могао дефинисати као фразеологизам: „1) мора бити *устаљен*, што значи да се мора употребљавати са истим распоредом делова који чине скуп; 2) мора имати *сложену структуру*, што значи да мора бити састављен од најмање две речи и 3) мора имати *значење једне речи*“ (Станојчић, Поповић 2011: 203). То значи да цео фразеологизам **кад на врби роди грожђе** може бити замењен једном лексемом „никад“, **Ахилова пета** лексемом „слабост“, **до дна** лексемом „потпуно“. По типу структуре, фразеологизми су или синтагме, предлошко – падежне конструкције (**Ахилова пета**) или су целе реченице (**кад на врби роди грожђе**).

структуре, могу вршити различите синтаксичке функције унутар реченице (предиката, атрибута, прилошких одредби), али могу функционисати и као самостални искази и вршити и функцију заклетви, клетви и псовки (Лубаш 2003: 94).

Фразеологизми или, како их Лубаш назива, идиоми представљају за истраживаче свих језика прави методолошки, лингвистички, практични и лексикографски проблем „пошто са једне стране представљају повезане изразе који су грађени као синтаксичке групе и реченице“ (Лубаш 2003: 91), док их, с друге стране, треба анализирати као лексичке јединице. Код анализе фразеологизама јављају се и проблеми њиховог сврставања у одговарајући део науке о језику (фразеологија, синтакса, лексикологија), као и означавања граница фразеологизама као лексичких јединице. За њега су

„Фразеологизми (идиоми, фразе/фразеолошке везе) (...) вишечлани изрази, трајне или мање-више трајне конструкције чије се значење не може изводити из значења појединих чланова или се може извести само делимично (као у случају исказа или синтагме)“ (Лубаш 2003: 92)

Из свега наведеног закључујемо да су се у српским научним круговима лингвисти првенствено бавили структурним, затим семантичким и, нешто мање, функционалним карактеристикама фразеолошких јединица. Као најважнија обележја ФЈ истицани су устаљеност и стабилност (и лексичког и семантичког састава), репродуковање (појављивање ФЈ у говору као готових, устаљених веза речи), експресивност или сликовитост, формалноструктурна сложеност (скуп од најмање две лексичке компоненте), а истовремено и јединственост значења или семантичка монолитност (целовито значење као код лексеме). Истичу се и карактеристике какве су уклапање у контекст и синтаксичка нерашчлањивост (функција једног реченичног конституента: **испод жита**= „кришом“, **до дна**= „потпуно“, **кад на врби роди грожђе**= „никад“). Такође је уочено да се све особине остварују у већем или мањем степену, углавном у зависности од типа ФЈ.

И у шпанској лингвистици је фразеолошки појмовно-терминолошки апарат разнолик. Дуго времена је постојала неусаглашеност назива у номенклатури и класификацији јединица фразеологије, првенствено услед недостатка јасних критеријума за разграничење ове врсте јединица од других скупова речи. Разлог вероватно лежи у непостојању јасно дефинисаних критеријума, а већина класификација управо и настаје из потребе за решавањем практичних проблема са којима су се сусретали лексикографи, који су желели да у своје речнике уврсте и фразеолошки

материјал. Многи од њих су уводили своје термине, чиме се додатно компликовала ситуација.

Тако смо код Касареса (1950) наилазили на термин *сложени израз* (*expresión pluriverbal*), код Корпас Пастор (1994) *сложена лексикализована и уобичајена јединица* (*unidad pluriverbal lexicalizada y habitualizada*), код Сулуаге (1980) и многих других најчешће коришћен термин био је *устаљени израз* (*expresión fija*). Корпас Пастор (1996) се опредељују за назив *фразеолошка јединица* (*unidad fraseológica*)¹² зато што сви претходни термини наглашавају само једну од карактеристика ФЈ: *устаљени израз* ставља акценат само на устаљеност, *сложени израз* само на вишечланост. *Unidad fraseológica* (фразеолошка јединица) и *fraseologismo* (фразеологизам) су довољно уопштени називи који укључују све јединице фразеологије, не истичући притом само једну њихову карактеристику на уштрб свих осталих, али су и довољно конкретни термини који указују на лингвистичку област којој те јединице припадају. Данас је то општеприхваћен термин у шпанској лингвистици за јединице које проучава фразеологија. Он је доминантан и у другим западноевропским лингвистикама.¹³

„(...) Фразеолошке јединице (ФЈ) - предмет проучавања фразеологије - су лексичке јединице чију доњу границу чине најмање две речи, а горњу сложена реченица. Карактеришу их висока фреквентност употребе, заједничко појављивање компонената, институционализованост која подразумева устаљеност и семантичку специјализацију; идиоматичност и потенцијалне варијације, али и различит степен остварења сваке од ових карактеристика код различитих типова ФЈ“¹⁴ (Корпас Пастор 1996: 20, прев. А.Т.).

¹² Г. Корпас Пастор (1996) наводи да се синонимно може користити термин *фразеологизам* (*fraseologismo*), веома коришћен у руској фразеолошкој школи, који је данас углавном маргинализован међу шпанским лингвистима.

¹³ Терминолошка неусаглашеност постојала је и у лингвистичким школама других језика. У англосаксонској традицији се још увек напоредо користе различити називи ФЈ, који такође истичу само једну њихову дистинктивну особину: формалну сложеност, устаљеност, па у литератури наилазимо на термине: *multiword lexical unit* (*сложена лексичка јединица*), *multiword lexeme* (*сложена лексема*), *fixed expression*, *set expression* (*устаљени израз*), (*set phrase* (*устаљена фраза*)). Коуви (2001: 210) наводи и термине *word-combination* (*комбинација речи*), *phraseological unit* (*фразеолошка јединица*) и као посебан проблем истиче да је „фразеологија област угрожена нагомиланим терминима и конфликтном употребом једног истог термина“ (Коуви 2001: 210). Ипак, и у енглеском језику се усталио назив *фразеолошка јединица* (*phraseological unit, PhU*).

¹⁴ „ (...) Las unidades fraseológicas (UFS) - objeto de estudio de la fraseología - son unidades léxicas formadas por más de dos palabras gráficas en su límite inferior, cuyo límite superior se sitúa en el nivel de la oración

Ово опште одређење ФЈ се често проширује или сужава у зависности од конкретног предмета истраживања. Новији радови из фразеологије у први план истичу и друге особине ФЈ:

„ФЈ је формално и психоллингвистички устаљена комбинација лексичких јединица, сачињена од две или више речи које су део лексичке компетенције говорика. Њен горњи праг је на нивоу сложене реченице, а понекад је карактерише идиоматичност“ (Алварато Ортега 2008: 29, прев. А.Т.)¹⁵.

За А. Пејовић (2010: 218) ФЈ је „стабилна и институционализована комбинација два или више језичких елемената коју карактерише често заједничко појављивање њених саставних делова, понављање у таквом готовом облику и већи или мањи степен устаљености и идиоматичности“ (Пејовић 2010: 218, прев. А.Т.)¹⁶.
У наставку указујемо на најважнија обележја ФЈ.

2.2.4.1.1 Стабилност

Стабилност или формална устаљеност ФЈ (*fijación*) је у српској и у шпанској фразеологији схватана као њихово основно својство. Стабилност подразумева формално-структурну непроменљивост израза. Настаје као резултат једног историјско-дијахроног, еволутивног процеса, током којег једна слободна и променљива конструкција, постаје устаљена, чврста, непроменљива, и то захваљујући понављању (Гарсија-Пахе 2008: 25). Тај процес се може назвати фразеологизацијом или идиоматизацијом (Бургер 1998: 15).

За Виноградова (1977) је управо формална устаљеност карактеристика по којој се фразеолошке јединице језика разликују од нефразеолошких, слободних скупова

compuesta. Dichas unidades se caracterizan por su alta frecuencia de uso, y de coaparición de sus elementos integrantes; por su institucionalización, entendida en términos de fijación y especialización semántica; por su idiomatidad y variación potenciales; así como por el grado en el cual se dan todos estos aspectos en los distintos tipos“.

¹⁵ „Combinación formal y psicolingüísticamente estable de unidades léxicas compuestas por dos o más palabras que forman parte de la competencia léxica de los hablantes, cuyo límite superior se encuentra en el nivel de la oración compuesta y que, a su vez, puede poseer idiomatidad“.

¹⁶ “Combinación estable e institucionalizada de dos o más elementos que se caracteriza por la coaparición frecuente de sus miembros integrantes, uso repetido y el grado mayor o menor de fijación e idiomatidad”.

речи. Устаљеност је код њега широко схваћена, јер се односи на постојаност, стабилност значења ФЈ, на стабилност њеног лексичког састава, као и на стабилност њене функције (Мршевић-Радовић 1987: 28). Виноградов уочава и нешто што ће савремена фразеологија много касније назвати *градуелношћу* и *релативношћу*. Он указује на могућност варирања степена устаљености код ФЈ. Неке ФЈ су апсолутно устаљене, стабилне (на пример на лексичком плану), док код других устаљеност варира (може се изменити нека лексичка компонента). Данас градуелност подразумева да су различите особине ФЈ у већем или мањем степену остварене код различитих врста ФЈ. И за Д. Мршевић-Радовић ФЈ немају апсолутно, већ релативно устаљени лексички састав.

Уско повезана с устаљеношћу је и карактеристика репродуковања, у вези с којом Д. Мршевић-Радовић критички презентује закључке руских лингвиста (Ројзензон 1973), који су репродуковање сматрали категоријалном фразеолошком особином. За њих сваки фразеологизам представља јединично образовање, и на структурном и на семантичком плану је индивидуална појава, јер се не ствара у току говорног акта, већ се репродукује као готова, структурно сложена и семантички целовита језичка јединица.

Насупрот оваквом гледишту, Д. Мршевић-Радовић доказује да се на структурном плану може говорити о постојању фразеолошких модела и да се многе ФЈ у језику образују управо према моделима. Она под моделом подразумева „релативно стабилан систем синтаксичких односа, мотивисан релативно стабилним значењем, који важи за одређени тип устаљених синтагми“ (Мршевић-Радовић 1987: 69) и сматра да је успостављање структурно–семантичког модела могуће, али само код фразеологизама с јасном унутрашњом структуром и с јасним односом између фразеолошког значења и значења мотивационе базе, какви су, нпр. компаративни фразеологизми (**хода као по води**). Она изводи закључак, помало у духу когнитивне лингвистике, да будућност проучавања семантичког моделирања лежи у „одређивању општих логичких и асоцијативних процеса човековог мишљења, који при истим материјалним условима условљавају настанак истих или сличних ФЈ“ (Мршевић-Радовић 1987: 70).

И у шпанској фразеологији је устаљеност, уз репродукцију и идиоматичност једно од најважнијих обележја ФЈ. За Сулуагу (1980) репродукција (или понављање у идентичном облику) и устаљеност нису две одвојене, неповезане карактеристике ФЈ, већ један континуум, где често понављање неке комбинације речи води до њене устаљености у језику. Устаљеност или формална стабилност је својство неких израза

који у говору формално бивају репродуковани као готове, унапред задате комбинације речи (Сулуага 1980: 99). Устаљеност је оно што говорник учи и репродукује као довршене јединице, којима не мења формалну структуру.¹⁷

Овако схваћена устаљеност је арбитарна са функционалне тачке гледишта, у том смислу да нема семантичког или синтаксичког објашњења зашто су се неке ФЈ усталиле у облику једнине: **pagar el pato** (досл. 'платити патку', 'трпети, испаштати'), а неке у облику множине: **pagar los platos rotos** (досл. 'платити поломљене тањире', 'трпети, испаштати'). ФЈ имају такву форму зато што су се као такве усталиле дугим понављањем у датој језичкој заједници (Сулуага 1980: 99). Овакву парадигматску ограниченост код неких јединица фразеологије можемо објаснити једино дијахроним приступом; одређене јединице су се дугом употребом усталиле у датом језику и њихова формална модификација би проузроковала семантичку измену, односно евоцирала би дословно значење које би у том случају постало примарно у односу на идиоматично.

У српској фразеологији структурна стабилност се разуме као стабилност лексичког састава и граматичка стабилност. Велики је број фразеолошких јединица које немају парадигматска ограничења по питању лексичког и граматичког састава и допуштају замену лексема (**гвоздена/челична/чврста рука, навући/намамити/ довести (некога) на танак/клизав/ склисак/плитак лед**), или граматичког облика, попут видских глаголских парњака, падежа и сл. (**навести/наводити/навући/ навлачити на танак лед, пустити/пуштати корен/ корена**). Друге јединице су ограничене по питању лексичких (**најести се лудих/*блесавих гљива, бити накрај/*поред срца, у најмању руку/*шаку**) и граматичких модификација (**дочекати раширених руку/*с раширеним рукама, не цветају (некоме) руже/*не процветају (некоме) руже**).

Шпанска теорија разликује две основне врсте стабилности или устаљености које ФЈ могу испољавати: *fijación interna* (унутрашњу устаљеност) и *fijación externa* (спољашњу устаљеност) (Сулуага 1980: 97-99). Постоји и физичка устаљеност која се

¹⁷ Сулуага (1980: 959) наводи да у лингвистичкој литератури често наилазимо и на следеће називе: *estabilidad* (стабилност), *petrificación* (петрификација или окамењивање), *congelación* (конгелација или залеђивање), *automatización* (аутоматизација) за исту појаву – *устаљеност*. У савременој шпанској фразеологији су опстали једино термини *fijación* (устаљеност) и *estabilidad* (стабилност), који се углавном користе синонимно, али је устаљеност шири појам, будући да се односи и на устаљеност употребе неке јединице у језику.

манифестује у немогућности промене редоследа компоненената (речи) унутар ФЈ, устаљености фонетске реализације, рестрикцијама у одабиру компонената ФЈ и сл.

Под унутрашњом устаљеношћу Сулуага (1980) и Г. Корпас Пастор (1996) подразумевају устаљеност форме ФЈ. Сулуага успоставља следеће подврсте материјалне, унутрашње устаљености код ФЈ шпанског језика:

1. Устаљеност редоследа компонената ФЈ (*fijación del orden*) код јединица попут **a diestra y siniestra** (досл. `на десно и лево`, „без икаквог реда“), **santo y seña** (досл. `светац и знак`, „лозинка“, „тајни код“). Устаљеност редоследа компонената значи да се њихов редослед не може мењати, не можемо рећи ***a siniestra y diestra** (досл. `на лево и десно`), или ***seña y santo** (досл. `знак и светац`) (Сулуага 1980: 97).

2. Устаљеност граматичких категорија (*fijación de categorías gramaticales*) означава да су код одређених ФЈ граматичке категорије апсолутно непроменљиве. То могу бити категорије рода, броја, времена и друге: **dime con quién andas y te diré quién eres** (досл. `реци ми с ким идеш, па ћу ти рећи ко си`, срп. **с ким си, такав си**) не можемо употребити у облику ***dime con quién andas y te digo quién eres** (досл. `реци ми с ким идеш и кажем ти ко си`); **pagar los platos rotos** (досл. `платити поломљене тањире`, „трпети, испаштати“) не можемо преформулисати у ***pagar el plato roto** (досл. `платити поломљени тањир`) (Сулуага 1980: 97).

3. Устаљеност компонентног састава (*fijación de los componentes*) се у првом реду односи на немогућност накнадног убацивања или изостављања неке од компонената ФЈ; фразеологизму **poner pies en polvorosa** (досл. `ставити ноге у прашину`, „побећи“, „збрисати“) не можемо додавати лексичке елементе ***poner ambos pies en polvorosa** (досл. `ставити обе ноге у прашину`). Устаљеност компонената подразумева њихову апсолутну кохезију, односно неодвојивост компонената ФЈ, немогућност разбијања тог лексичког низа, нпр. инсерцијом, уметањем неке друге лексичке јединице: **a diestra y siniestra**, ***A diestra y, si te parece, a siniestra** (досл. `На десно, и ако ти је по вољи, на лево`). С друге стране, устаљеност компонената означава немогућност замене (*insustituibilidad*) саставних делова ФЈ било њиховим синонимним еквивалентом, или заменицом директног објекта. **Poner pies en polvorosa** (досл. `ставити ноге у прашину`), не може бити ***ponerlos en polvorosa** (досл. `*`ставити их у прашину`), **a brazo partido** (досл. `до поломљене руке` „до последњег даха“) не може бити ***a brazo quebrado** (досл. `до сломљене руке`) (Сулуага 1980: 98).

4. Трансформативна устаљеност (*fijación transformativa*) обухвата све претходне начине испољавања устаљености, и може се испољити и као поименичавање придева, пребацивање из активног у пасивно стање и сл. У **carta blanca** (досл. 'бело писмо', 'слобода у деловању', срп. **одрешене руке**) придев *blanca* не може постати именица *blancura* **la blancura de la carta* (досл. 'белина писма'), као што у **comer pavo** (досл. 'појести фазана' 'остати без удварача'), глагол не може прећи у пасивни облик **el pavo fue comido* (досл. '*фазан је био поједен') (Сулуага 1980: 98).

Поред унутрашње, материјалне устаљености, Корпас Пастор (1996: 24) уочава и постојање спољашње устаљености (*fijación externa*) и у шпанском језику разликује следеће њене подврсте:

1. Ситуациона устаљеност (*fijación situacional*) означава да се ФЈ употребљавају у тачно одређеним комуникативним и социјалним контекстима. Ову карактеристику илуструју формуле типа **encantado de conocerle** ('драго ми је што смо се упознали').

2. Аналитичка устаљеност (*fijación analítica*) подразумева употребу одређених језичких јединица за коментарисање, анализу света и појава око нас.

3. Пасематска устаљеност (*fijación pasemática*) односи се на одабир и употребу одређених језичких јединица у зависности од улоге коју преузима говорник у току комуникативног чина.

4. Позициона устаљеност (*fijación posicional*) подразумева одабир и употребу тачно одређених језичких јединица при формулацији писаних текстова, као што су нпр. заглавље, формули за започињање и довршавање писама и сл. (Корпас Пастор 1996: 24).

И Гарсија-Пахе (2008: 25) указује да стабилност или формална устаљеност није обавезна карактеристика ФЈ. Разлози због којих се нарушава стабилност су многобројни: повећање степена експресивности, народна етимологија, локализми, дијастратске особености, постојање продуктивних модела, језичка економија, модернизација..., али чињеница је да одређени облици трпе промене, и да тако, по правилу, настају варијанте ФЈ. Оне су најчешће лексичке природе: **no ser nada del otro mundo/jueves** (досл. 'није ништа с другог света/четвртка', 'ништа посебно', 'ништа страшно'). Многе ФЈ допуштају модификације као што је убацивање лексичких елемената, које служе као интензификатори: **tener (mu) mala uva** (досл. 'имати (врло) лоше грожђе', 'бити лош'), **dar la (real) gana** (досл. 'имати (стварну) жељу', 'хтети'), или као модалне, временске и друге одредбе: **empinar (constantemente) el codo** (досл.

'усправљати (стално) лакат', „пити алкохол“), **acostarse (siempre) con las gallinas** (досл. "легати (увек) с кокошкама', „легати рано“) (Гарсија-Пахе 2008: 25).

2.2.4.1.2 Идиоматичност

Идиоматичност (*idiomaticidad*) је још једна изузетно важна карактеристика која у великој мери одликује јединице фразеологије. Подразумева да значење целог скупа речи не може бити изведено из појединих значења речи које чине конститутивне елементе тог скупа и имплицира измену значења барем једне од компоненти које улазе у састав ФЈ. Сулуага (1980: 121) је одређује као семантичку карактеристику која је својствена неким устаљеним лингвистичким конструкцијама чије се значење не може утврдити на основу појединачних значења њихових компонената, нити на основу комбинације тих компонената. Идиоматичност је за њега основно диференцијално обележје по којем се разликују идиоматични изрази¹⁸ од свих осталих формално сложених језичких знакова. Значење неидиоматских конструкција изводи се на основу значења елемената који улазе у њихов састав и на основу синтаксичких веза које се успостављају између тих елемената, док саставни елементи идиоматских конструкција унутар израза они „губе“ свој идентитет и функционално-семантичку аутономију, иако изван израза они могу бити пуноправни језички знакови (са сопственим значењем и функцијом). Отуда и Сулуага дефинише идиоматичност помоћу „негативне терминологије“: „одсуство семантичког садржаја саставних делова устаљене конструкције“ (Сулуага 1980: 122). Неидиоматична комбинација је, за њега „сложени скуп и функционално је скуп знакова, док је, с друге стране, идиоматичан израз сложени знак, који функционално није скуп знакова“ (прев.А.Т.)¹⁹. Саставни делови идиоматичног израза не понашају се, дакле, као лингвистички знакови, већ као

¹⁸ Термине *идиоматски* и *идиоматични* (за *идиоматични/идиоматски израз/конструкција*), у овом раду користимо синонимно, зато што сматрамо да су се оба усталила у српском језику за означавање конструкција с пренесеним значењем, односно са значењем које није дословно, буквално. Поред тога, *идиоматски* се дефинише и као „*karakterističan za neki jezik ili za dijalekt kojeg kraja*“ (Симеон 1969).

¹⁹ “La combinación no idiomática es un rasgo complejo y, a la vez, funcionalmente, un complejo de signos; mientras que la expresión idiomática es un signo complejo pero no, simultáneamente y desde el punto de vista funcional, un complejo de signos“ (Сулуага 1980: 123).

формалне компоненте знака. Отуда као најистакнутије особености идиоматских издваја:

1. немогућност да се њихово значење изведе на основу значења њихових компонената или на основу комбинације тих компонената, из чега директно произилази наредна карактеристика:

2. да ови изрази имају јединствено значење; идиоматично или пренесено значење се не дистрибуира аналитички међу компоненатама идиоматског израза. Отуда структура превода или парафразе неког идиоматског израза не мора бити изоморфна, дакле у формално истом облику, не мора да одговара структури самог парафразираног идиоматског израза.²⁰ Јединствено значење или „значење у блоку“ (Сулуага 1980) такође имплицира да идиоматски израз настаје у тачно одређеним условима, само онда када одговарајући елементи улазе у комбинације са другим елементима, и те комбинације, тј. изрази, онда постају устаљени. Другим речима, сваки идиоматски израз је обавезно и устаљен, али не и обрнуто.²¹

3. Идиоматичност израза такође подразумева да се њихова формална и семантичка структура не могу описати нити објаснити операционим правилима датог језика, јер се ове конструкције не творе према правилима језичке продукције неког језика.

4. И, коначно, идиоматски изрази су немотивисане уланчане комбинације речи, што значи да, поред тога што испољавају арбитарност, тј. произвољност лингвистичког знака, не испољавају тзв. секундарну мотивацију карактеристичну за сложене знакове. Другим речима, идиоматски изрази су двоструко арбитарни тј. произвољни знаци²² (Сулуага 1980: 124-5).

²⁰ Оваква запажања су врло слична са постулатима савремене функционалне семантике. За Добровољског (2000: 368) сама структура идиоматских израза на функционалном плану нема значајну улогу, и за њихово функционисање небитна је морфосинтактичка форма (нпр. реченична структура оригинала наспрам именичке структуре језика на који се преводи).

²¹ Овај постулат представља једну од тзв. *фразеолошких универзалија*, што значи да је потврђен у већини светских језика: „сваки идиоматични израз је обавезно и устаљен, али сваки устаљени израз није обавезно и идиоматичан“ (Сулуага 1980: 123).

²² Схватато да се ова арбитарност идиоматских израза односи на њихову актуелну функцију, а не на њихово порекло, које је код многих израза било мотивисано у моменту када је он поред дословног добио пренесено значење.

У англо-америчкој традицији је идиоматичност традиционално схватана као најистакнутије дистинктивно обележје ФЈ и представљала је мерило којим се утврђује да ли је нека језичка јединица фразеолошка. Отуда не чуди што у енглеској и северноамеричкој лингвистици најчешће срећемо управо термин *идиом* (*idiom*), док је поред термина *фразеологија* у употреби и термин *идиоматика*.²³

Савремена шпанска фразеологија на својство идиоматичности не гледа као на обавезно присутно обележје ФЈ, већ као на потенцијално својство које је карактеристично за одређени број ФЈ, а не за све ФЈ. Исто тако ни све ФЈ нису у подједнакој мери идиоматичне. У зависности од тога у којој мери лингвистичка мотивација учествује у актуелном функционисњу појединих ФЈ, међу њима се успоставља дистинкција у односу на степен арбитрарности, тј. идиоматичности. Тако постоје ФЈ које су апсолутно идиоматичне, али и оне које су само донекле идиоматичне, односно, у Сулуагиној терминологији, полуидиоматичне (*unidades semiidiomáticas*) (Сулуага 1980: 129).

Ово је у директној вези са својством градуелности, које подразумева да се одређена особина (у овом случају идиоматичност) остварује у различитом степену код различитих ФЈ. У шпанској фразеологији се својству градуелности посвећује посебна пажња, што можемо довести у везу с чињеницом да се домен фразеолошког проучавања схвата веома широко, и у јединице фразеологије се, поред идиоматских израза, убрајају пословице, дискурсне формуле, колокације, цитати, итд.

Степен остварења идиоматичности неогг израза у вези је с концептом *мотивације* или *мотивисаности*, који је супротан појму *арбитрарности*. *Мотивација* припада дијахроним језичким истраживањима, она представља етимолошко или историјско објашњење неког израза. Њен циљ је потрага за дословним значењем и одређивање односа између овог и идиоматског, тј. пренесеног значења. То је *a posteriori* анализа, која није релевантна за актуелно функционисање ФЈ (Сулуага 1980: 128). Степен мотивације идиоматских израза може варирати. Мотивисани изрази су они чије се значење у дискурсу може интерпретирати и као дословно и као пренесено, нпр.

²³ Иако је општеприхваћен у англосаксонској традицији, термин *идиом*, за означавање фразеолошких јединица у најширем смислу речи, није шире прихваћен међу фразеолозима ни код шпанске, ни код српске стручне јавности. У шпанском језику *el idioma* се користи у значењу „језик“, синонимно са *la lengua* („језик“). У српској лингвистици *идиом* може именовати некакву посебну, устаљену, фигуративну, тешко преводиву конструкцију, али паралелно именује и посебан језички ентитет, говор, карактеристичан за одређени слој становништва или за одређени географски предео.

када се конотацијама производи ефекат амбигвитета употребе пренесеног и дословног значења истовремено. Изрази који су у мањој мери мотивисани су они код којих се значење саставних делова израза тешко може довести у везу са значењем израза у целини.

У зависности од степена идиоматичности који се остварује код идиоматских израза, Сулуага (1980: 129) их дели на оне који евоцирају своје изворно, дословно значење, тј. полуидиоматичне, и на оне који то не чине, тј. апсолутно идиоматичне изразе.

1. ФЈ које не могу евоцирати дословно значење су апсолутно идиоматичне. То су првенствено оне ФЈ у чији састав улазе лексеме које су за говорнике шпанског језика непознате и нејасне, зато што немају сопствено аутономно значење и идентитет, тј. не функционишу самостално ван контекста ФЈ. Такве су лексеме *búsilis, tus, mus, lirondo* у изразима: **dar en el búsilis** (досл. 'дати у *búsilis*' „погодити, потрефити”), **no decir ni tus ni mus** (досл. 'не рећи ни *tus* ни *mus*', „не проговарати“) и такве ФЈ испољавају само идиоматско значење (Сулуага 1980: 130). Такви су и предлошки и везнички изрази у шпанском језику: **en torno a** („у вези са“), **sin embargo** („међутим“).

Не могу се дословно интерпретирати ни ФЈ у чији састав улазе пунозначне лексеме које имају своја значења ван оквира ФЈ, али специфична структура ФЈ блокира њихову дословну интерпретацију. Ту је реч о различитим аграматичним конструкцијама, код којих постоји нпр. одсуство конгруенције у роду или броју између именице и придева: **a pie juntillas** („без икакве сумње“, „са великом сигурношћу“), **a ojos vistas** (срп. **на први поглед**) (Сулуага 1980: 130).

Апсолутно идиоматичним се сматрају и изрази који су граматички сасвим исправни, али се њихова лексички састав чини семантички неадекватним и нелогичним: **mamar gallo** (досл. `сисати петла`, “исмевати”, „подсмевати се“), **hacer vasa** (досл. 'правити краву', “побећи са часа”). Код дословне интерпретације оваквих лексичких комбинација, укључује се наше ванјезичко знање и тада се „из екстралингвистичке перспективе испољавају аномалије“ (Сулуага 1980: 130).

2. Изразе чије је изворно, дословно значење могуће донекле реконструисати Сулуага (1980: 129) назива полуидиоматичним (*semiidiomaticidad*) и ти изрази испољавају извештан степен мотивисаности. Концепт полуидиоматичности односи се на семантички статус оних ФЈ чије значење није искључиво дословно, али није ни потпуно идиоматично. Њихови саставни делови функционишу као самостални и познати

језички знакови и независно од идиоматског израза, и семантичко-синтаксичка структура самих израза не спречава њихову дословну интерпретацију. Сулуага (1980: 132) закључује да је „(не)мотивисаност неког идиоматског израза уско повезана са (не)могућношћу дословне интерпретације тог израза“. Ипак, сама могућност дословне интерпретације идиоматског израза није директан доказ за лингвистичку мотивацију, тј. степен идиоматичности. Само када је однос између два значења – дословног и пренесеног – очигледан у функционисању те ФЈ, може се утврдити да ли је и у ком степену тај израз мотивисан.

Израз код којег се веза између дословног и идиоматичног значења не поима као потпуно произвољна, већ говорник може да наслути, „осећа“ да ове две врсте значења имају нешто заједничко, је, на пример **pagar los platos rotos** (досл. `платити за поломљене тањире`, „трпети, испаштати“). Овде се идиоматско значење схвата као пренос дословног значења са којим оно има неко заједничко семантичко својство. Најбољи примери за полуидиоматске конструкције су устаљене компарације елативног карактера, стереотипизирани метафоре, као и пословице: **recibir con los brazos abiertos** (досл. `дочекати отворених руку`, „дочекати срдечно“), **contarse en los dedos de la mano** (досл. `бројати на прстима руке`, „мало их је“), **no hay rosa sin espinas** (досл. `нема руже без трња`, „за све што вреди треба се помучити“), **dormir como un tronco** (досл. `спавати као пањ/клада`, „дубоко, чврсто спавати“), **más papista que el papa** (досл. `већи папа од папе`, „бити фанатичан“), **un lobo vestido de oveja** (досл. `вук прерушен у овцу`, „опасност“) (Сулуага 1980: 134).

Није увек једноставно тачно одредити степен идиоматичности код неког израза. Ова Сулуагина класификација је врло прегледна и корисна, али је далеко од коначне. За М. Гарсија-Пахеа (2008: 27) је управо питање степеновања идиоматичности занимљиво. Он сматра да се код већине идиоматских конструкција уопште ни не може прецизно утврдити јесу ли апсолутно идиоматичне или полуидиоматичне, односно мање или више транспарентне. Одговор на ово питање је субјективне природе и зависи од говорникове културне компетенције, образовања, лингвистичке способности, енциклопедијског знања и др.²⁴

²⁴ И сâм Сулуага уочава недостатке своје поделе, и увиђа да се велики број ФЈ налази негде на прелазима између ових категорије. Најпроблематичније су управо оне ФЈ код којих постоји одређени степен мотивације, али је са становишта њиховог актуелног функционисања однос између дословног и пренесеног значења потпуно арбитран: **tomar el pelo a alguien** (досл. `вући некога за косу`, „исмевати некога“), **del tiempo del rey que rabió** (досл. `из времена када је краљ беснео`, „одавно“). Истраживања

2.2.4.1.3 Општепознатост, нормираност

Институционализованост (*institucionalización*) или нормираност уско је повезана с устаљношћу и процесом фразеологизације (Гарсија-Пахе 2008: 29) и настаје као резултат процеса током којег једна језичка заједница усваја одређени израз, присваја га као своје средство комуникације, као део свог културног наслеђа, и током којег тај израз постаје део лексичког фонда те заједнице (Гарсија-Пахе 2008: 29). Тада он постаје својином одређене говорне заједнице, њен идиосинкратички елемент. Так израз касније може прећи границе те говорне заједнице, и чак постати интернационални, универзални фразеолошки елемент. С друге стране, постоје конструкције које се користе само у краћем временском интервалу, или само унутар веома уског круга говорника, и које веома брзо престају да се употребљавају зато што их друштво у целини није прихватило. Такви изрази не опстају у колективној свести говорника, већ остају спорадични, неуспели покушаји (Гарсија-Пахе 2008: 29).

Нормираност је у најужој вези с репродуковањем, будући да подразумева устаљивање, учвршћивање једне јединице у језику путем понављања. Континуирано понављање неке конструкције води ка њеној кристализацији, настајању (*crystalización*) и окамењавању (*petrificación*), и на тај начин се она складишти и остаје забележана у меморији говорника тог језика (Гарсија-Пахе 2008: 29). Отуда се институционализованост често поистовећује са особином репродуковања (*reproducibilidad*). Понављање и честа употреба неке ФЈ су предуслови да се она институционализује тј. конвенционализује (*convencionalización*), односно да од неологистичне фразе спорадичне и индивидуалне употребе постане елемент језичког система (Корпас Пастор 1996: 21).²⁵

И Д. Мршевић-Радовић (1987: 16) објашњава да је фразеолошка јединица првобитно можда била случајна и произвољна језичка творевина, али да су је онда

која би се детаљније бавила таквим односима припадају језичкој дијахронији, и захтевају историјско и етимолошко објашњење. Његов закључак је да се код ових идиоматских израза испољава семантичка промена од појединачног, физичког, конкретног ка општем, психичком, апстрактном (Сулуага 1980: 132), али, додајмо, ни то није искључиво њихова специфичност, већ тенденција која постоји код већине идиоматских израза.

²⁵ Гарсија Пахе (2008: 29) објашњава како институционализованост и способност репродуковања стоје у узајамно зависном односу. Уколико понављање (*repetición*) или способност репродуковања (*reproducción*) неке конструкције воде ка њеној институционализованости/нормирању, онда и сама институционализованост гарантује, чак погодује понављању, репетицији те конструкције.

говорници неке заједнице прихватили, и тада је она постала општа, заједничка језичка јединица датог језика. Даје пример поредбеног фразеологизма **пуши као Турчин**, који представља јединицу језичког система и чије значење је познато говорницима српског језика. С друге стране **пуши као Черчил** није јединица у систему српског језика, већ је пример нефразеолошке синтагме, индивидуалне језичке употребе, базиране на нечијем личном искуству. **Пуши као Турчин** у систему српског језика има конотативну функцију, исказује субјективни став и емоцију према тој појави, али она није произвољна конструкција, зато што је била мотивисана ставом читаве говорне заједнице и постоји у колективној свести те заједнице.

„Изражавање субјективног става резултат је колективног доживљавања појава и предмета, опште је за говорнике једне заједнице у којем је таква јединица у употреби, што је основни предуслов за прихватање такве јединице као језичке, а не индивидуалне, случајне творевине“ (Мршевић-Радовић 1987: 16).

Поред тога што представљају битну одлику ФЈ, понављање, општа познатост, институционализованост карактеришу језичку продукцију и употребу језика уопште. Говорници ће, када год је то могуће, посегнути за репродукцијом постојећих комбинација, уместо да сваки пут изнова стварају оригиналне комбинације. Поновљене комбинације функционишу као јединице менталног лексикона које користимо као готове језичке јединице (Корпас Пастор 1996: 22).

И за Сулуагу је понављање важан процес, не само у лингвистичким оквирима, када се, нпр. објашњава настанак појединих језичких јединица, већ и филогенетски, за развој човека и друштва уопште. И он ту посебну, лингвистичку врсту понављања, без измена или варијација у форми, назива репродукцијом (*reproducción*) (Сулуага 1980: 26). Понављање је, дакле, иманентно у генези ФЈ, јер је оно предуслов за устаљеност. Репродукција води до устаљености (*fijación*) једног конкретног облика израза, при чему из лингвистичке и социјалне норме бивају искључени сви остали облици те фразе, који су могући и у складу с граматичким правилима датог језика.

„Услов за конституисање ФЈ је понављање неке комбинације речи, тј. њена уопштена и уобичајена употреба у датој говорној заједници, све док, временом, та комбинација не постане устаљени израз. Очито је да је понављање фундаментална појава, без које се не

би могли објаснити конституисање и развој човека и културе уопште, као ни развој и функционисање лингвистичких система“ (Сулуага 1980: 26, прев.А.Т.).²⁶

Он сосиријански приписује настанак слободних комбинација процесима који су иманентни синхронији датог језика, док за ФЈ истиче да се конституишу у дијахронијским процесима.

2.2.4.1.4 Фреквентност, учесталост

Учесталост (*frecuencia*) је у шпанској фразеологији, далеко више него у српској, истицана као веома значајна одлика ФЈ (Корпас Пастор 1996, Руис Гуриљо 1998). Односи се на фреквентност, учесталост употребе ФЈ, на њихову константну присутност у усменим и писаним облицима комуникације. Корпас Пастор (1996: 20) издваја два вида испољавања фреквентности: фреквентност заједничког појављивања саставних делова ФЈ (*frecuencia de coaparición de elementos integrantes de la UF*) и фреквентност употребе саме ФЈ (*frecuencia de uso de la UF como tal*).

Фреквентност заједничког појављивања елемената ФЈ подразумева да лексеме које улазе у састав ФЈ бивају заједно комбиноване чешће, него што би се то могло очекивати када имамо у виду фреквентност индивидуалних појављивања тих лексема (Корпас Пастор 1996: 20-21). Корпас Пастор уочава да ова особина има за директну последицу појаву да од момента када се нека комбинација речи (настала слободним избором елемената тог језика, а у складу са граматичким правилима датог језика) употреби у одређеној прилици, она постаје доступна да је у дискурсу опет употреби исти или неки други говорник тог језика, и то као готову, унапред задату комбинацију. Што се једна таква комбинација тачно одређених лексичких елемената више пута употреби, веће су могућности да се она у језику устали као унапред задата, устаљена конструкција, коју ће говорници тог језика препознавати и учити као чврсто везану структуру са јединственим значењем. Овај феномен уско је повезан са нормираношћу ФЈ.

²⁶ “El proceso de constitución de las UFs tiene como requisito un tipo de repetición que torna de uso general y normal en la comunidad hablante una combinación de palabras, hasta convertirla, con el tiempo, en expresión fija. Es obvio que la repetición es un fenómeno fundamental, sin el que, tal vez, no se podrían explicar la constitución y el desarrollo del hombre y de la cultura, ni el desarrollo y funcionamiento de los sistemas lingüísticos”.

Гарсија-Пахе (2008: 32) одбацује ову прву врсту фреквентности када говори о особинама ФЈ уопште, јер сматра да се она односи само једну врсту ФЈ, на колокације.

Други облик фреквентности се односи на учесталост употребе одређене ФЈ. Овде се Корпас Пастор позива на резултате различитих студија, од којих је у једној на корпусу од 131.536 речи канадског енглеског регистрована једна устаљена фраза на сваких пет речи, чиме је потврђена претпоставку о високој учесталости употребе ФЈ уопште.²⁷

Гарсија-Пахе (2008: 32) истражује фреквентност употребе веома специфичних, двосмислених идиоматских израз и закључује да код њих у употреби преовладава идиоматично, пренесено значење у односу на дословно. На примерима идиоматских израза **echar leña al fuego** (досл. 'бацити дрво у ватру', „погорша(ва)ти ствари“), **subirse a la parra** (досл. 'попети се на чокот', „планути, разбеснети се“), **no véirse(le) el pelo** (досл. 'не видети (му) се длака', „дуго не видети некога“) показује колико је код њих виши степен фреквентности употребе када имају идиоматично значење у односу на дословно.

2.2.4.1.5 Експресивност

У српској фразеолошкој теорији експресивност је једна од најистакнутијих одлика ФЈ (Мршевић-Радовић 1987, Петровић 1989). Мршевић-Радовић (1987) развија одређене постулате који су карактеристични за њену фразеолошку теорију и углавном прихваћени у српској фразеологији. Према њима, експресивност је категоријална особина ФЈ, а уједно и основни критеријум диференцирања фразеолошких јединица од нефразеолошких. Показујући то на конкретном примеру, на процесима семантичке фразеологизације (какви су метафора, метонимија, синегдоха, поређење и перифраза) она поставља питање када ће се нека синтагма типа **стрељати оком, стрељати погледом** сматрати *метафоричним фразеологизмом*, а када *устаљеном синтагмом нефразеолошког типа* у којима је само глагол метафорично употребљен. Узимајући као основни дистинктивни критеријум сликовитост и експресивност код оваквих комбинација, она закључује да у јединице фразеологије треба сврстати оне „синтагме у којима постоји јака унутрашња структура и жива слика која одговара буквалном

²⁷ G. Barker; H. Sohus (1975): *The Importance of Fixed Expressions in Oral Spontaneity*, vols. 1-4, Directorate of studies, Ottawa.

значању“ (Мршевић-Радовић 1987: 41). Такође истиче да ће та слика бити живља уколико су лексичке компоненте које улазе у састав фразеологизма конкретније. Уколико је значење фразеологизма апстрактније, то је и могућност да се слика успостави слабија, односно сликовитост се не осећа.

Степен експресивности ФЈ, дакле, зависи од њихове форме, синтаксичке функције, и значења. Веће изгледе да сачува сликовитост и експресивност има један сликовити глаголско-именички фразеологизам, него фразеолошка јединица с функцијом речце или везника (Мршевић-Радовић 1987: 18). На плану форме, одређени лексички или синтагматски конституенти фразеологизма могу да допринесу његовој сликовитости. То су неуобичајене, упадљиве лексеме и синтагме (на пример речи ономатопејског порекла, лексеме измењене на фонолошком плану, лексема које нису смисаоно повезане: **кад на врби роди грожђе**). Као добре примере високо експресивних фразеологизама наводи и јединице карактеристичног лексичког састава са значењем позитивног и негативног тоталитета: **обећавати златна брда и долине, не зна ни беле ни црне**. Овде се експресивност постиже успостављањем односа сличности између конституената фразеологизма тако што се значење именице појачава додавањем садржаја сличне лексеме (географски појам *брда и долине*) или се успоставља однос супротности између конституената ФЈ тако што се повезују лексеме које стоје у антонимском односу (антонимски придевски пар *црно и бело*) (Мршевић-Радовић 1987: 18).

Веома бројне високо експресивне ФЈ су оне чији су механизми настанка, тј. фразеологизациони процеси, били сликовити. Овде се као посебно експресивни наводе изрази који настају коришћењем стилских фигура: хипербола, парадокс, контраст и, бројчано најзаступљенија, метафора: **дићи сидро, пустити корење, склопити очи** (Мршевић-Радовић 1987: 20). Сликовити фразеологизми су и они настали повезивањем необичних и немогућих појава реалног света. Такви су алогични фразеологизми: **млад као роса у подне, прав као уже у врећи**, хиперболични: **правити од комарца магарца, правити од мухе слона**, као и фразеологизми настали на бази контраста: **носити дрва у шуму, сипати песак у море, певати глумом, дати јарцу да чува купус, бостанцији краставце продавати** (Мршевић-Радовић 1987: 20, 98). Када су у питању фразеологизми с поредбеном структуром (**псује као кочијаш, хода као по јајима**) експресивнији су они код којих поређење настаје сликовитим путем, у којем се препознаје метафора, хипербола, а нарочито иронија или парадокс: **плива као секира**,

марити (за кога, шта) као за лањски снег, пристаје му као крави седло (Мршевић-Радовић 1987: 98).

Овакви ставови наишли су на добар пријем у српској лингвистици. В. Петровић 1989. године у својој студији *Новинска фразеологија* истиче управо експресивност фразеологизама као основни разлог за њихову употребу у новинским текстовима. Високо експресивни фразеологизми су све учесталији у периодистици, нарочито у информативно-политичким и спортским рубрикама (Петровић 1989: 5). Новинари се често служе пословицама и другим изрекама у редукованом и измењеном облику, како би своје изражавање учинили изражајнијим, убедљивијим, сликовитијим и „ближим народном врелу мудрости и речитости“ (Петровић 1989: 16). На тај начин постижу да се презентирана порука брже и лакше усвоји, запамти, што и јесте крајњи циљ овакве комуникације (Петровић 1989: 16). Фразеологизми су погодно језичко средство јер се помоћу њих упечатљиво, језгровито и прецизно може изложити свој или колективни став, тј. критички суд поводом неког актуелног питања. Аутор, ипак, упозорава на негативне ефекте неумерене, непремирене или неинвентивне употребе фразеологије у новинама (Петровић 1989: 16).

Данас су, скоро тридесет година касније, основни принципи фразеолошке теорије Д. Мршевић-Радовић и даље актуелни у српској лингвистици. Мишљења смо да је експресивност карактеристична за одређене врсте ФЈ, и да је релативно, а не апсолутно присутна. За разлику од оваквих фразеолошких ставова у нашој средини, у шпанској фразеологији се питање експресивности није покретало нити детаљно разматрало. Експресивност се схвата као потенцијално присутно обележје ФЈ, које се доводи у везу с идиоматичношћу (Сулуага 1980).

У руској фразеологији (Реформатски 1955) су се индивидуалност, припадност датом језику, вишезначност, спорадична алогичност, експресивност, као и непреводивост на неки други језик сматрале битним обележјима идиоматских израза. Д. Мршевић-Радовић одлучно одбацује непреводивост ФЈ као њихову општу карактеристику, истичући да се не могу адекватно превести на други језик само оне ФЈ које су идиоматског карактера (Мршевић-Радовић 1987: 29). Питање превођења фразеологизама је, поред њихове дидактике и речничке обраде, и данас важно у фразеолошким истраживањима, и предмет је проучавања теорије превођења.

2.2.4.1.6 Варијантност компонената у саставу фразеологизама

Устаљене, унапред задате конструкције, чине један затворен систем језичких знакова. Тај систем је непроменљив, сачињен је од јединица које су се у њему учврстиле у тачно одређеном облику. Стога нам се може учинити да могућност измена, варијантности стоји у супротности с овим категоријалним обележјем фразеолошких јединица. Фразеолошки систем сваког језика, ипак, допушта извесне спорадичне измене.

Сва досад наведена својства ФЈ су релативно остварена, односно карактерише их градуелност која подразумева да су дата обележја остварена у извесној, већој или мањој, мери. Тако се и устаљеност не остварује код свих врста ФЈ, нити у подједнакој мери. Очигледно је да постоје јединице које не допуштају ни најмање промене свог формалног састава, и за њих можемо рећи да су потпуно окамењене у језику (**за бабино брашно**, „јефтино“), као што постоје и оне које толеришу извесне промене, било граматичке природе (**не бери бригу/бриге**, „биће све у реду“) или лексичке (**((по)купити/скинути/(по)брати кајмак** „имати користи“). Такве измене, када су одобрене и прихваћене у одређеном фразеолошком систему, двоструко су ограничене: с једне стране квалитативно, не могу бити било какве, постоје модели по којима се ФЈ мењају, али и квантитативно, не могу све, већ само одређене ФЈ трпети измене (Гарсија-Пахе 2008: 217). Реч је о два различита нивоа на којима се врше измене, и који се тичу спољашње и унутрашње форме конструкције. Иако има много ФЈ које допуштају различите, веће или мање, промене, алтернације, Гарија-Пахе (2008: 218) сматра да су бројчано оне мање заступљене, то јест да по бројности предњаче јединице које се одупиру формалним изменама (нпр. већина везничких, предлошких, прилошких идиоматских израза). Аутор, даље, истиче да је могућност било какве структуралне измене код неке конструкције у директној вези са степеном устаљености исте те конструкције. Што је степен устаљености, али и фреквентности употребе виши, другим речима што је конструкција познатија говорницима тог језика и чешће се користи, то су веће и могућности за измене у њеној структури. Ово је својеврсна фразеолошка универзалија на коју су указивали и други лингвисти (Добровољски 1988). И Корпас Пастор (1996: 28) износи сличне закључке:

„варијације фразеолошке универзалије, помоћу којих је могуће утврдити степен регуларности (*grado de regularidad*) одређеног фразеолошког система: што више варијација, трансформација и модификација испољавају фразеологизми неког језика, то

је виши степен регуларности датог фразеолошког система” (Корпас Пастор 1996: 28, прев.А.Г.).²⁸

Шпански лингвисти (Гарсија-Пахе 2008, Корпас Пастор 1996, Сулуага 1980) инсистирају на дистинкцији између *варијанти*, које су формалне измене које испољава нека језичка јединица, кодификоване и институционализоване (нормиране), дакле прихваћене у датој говорној заједници, и *варијација* које су спорадичне, маргиналне измене, које не припадају датом језичком систему. Оне су најчешће санкционисане, одбачене од стране те заједнице, и ретко постају део фразеолошке норме. У шпанској фразеологији је и Сулуага (1980: 106) извршио сличну поделу: на праве фразеолошке варијанте, тј. варијанте у ужем смислу и на варијанте у ширем смислу или варијације. Основна разлика је у томе што код правих фразеолошких варијанти нема промене значења, док варијације подразумевају одређени степен семантичког померања.

Да би се две конструкције сматрале правим варијантама једне ФЈ, неопходно је да не испољавају разлике у значењу, да су слободне у смислу независности од контекста у коме се појављују, да су делимично идентичне у структури и компонентама које их сачињавају, да су устаљене, у смислу да сачињавају део једног ограниченог и стабилног скупа речи и да припадају истом функционалном регистру (Корпас Пастор 1996: 28). Отуда су две варијанте једне ФЈ, а не две различите јединице: **todo queda en casa** (досл. 'све остаје у кући') и **todo queda en familia** (досл. 'све остаје у породици'), које имају исто значење („не треба говорити јавно о породичним проблемима“), веома сличну структуру, подједнако су заступљене у употреби и припадају истом регистру. Овде је реч о варијантсности лексичког састава ФЈ.

Сулуага (1980: 109-110) наводи неколико услова које ФЈ треба да испуњавају да би се могле сматрати варијантама једне ФЈ:

1. Праве фразеолошке варијанте или варијанте у ужем смислу речи не могу имати различита значења (Сулуага 1980: 109). **Poner a uno las peras a cuatro** (досл. 'ставити некоме крушке на четири') и **poner a uno las peras a ocho** (досл. 'ставити некоме крушке на четири') испољавају формалну разлику у једном лексичком елементу, али су подударни по свим осталим критеријумима (исто значење, „грдити“, веома слична структура, функционална својства), те се сматрају варијантама једне језичке

²⁸ “La variación fraseológica constituye un universal lingüístico, a partir del cual se puede medir el grado de regularidad de un sistema fraseológico dado: cuantas más variaciones, transformaciones y modificaciones presenten los fraseologismos de una lengua, más regular es su sistema fraseológico”.

јединице. Готово идентичан облик имају и конструкције **echar el ojo** (досл. 'бацити око') и **echar un ojo** (досл. 'бацити око'), које се разликују само у употреби одређеног, тј. неодређеног члана. Оне, ипак, нису две варијанте једне ФЈ, већ две различите јединице које испољавају парадигматску ограниченост на плану граматике. Оне, наиме, имају различита значења и не испуњавају крутеријум истозначности. **Echar el ojo** означава „одабрати (за нешто)“, док **echar un ojo** означава „подробно сипитивати, „обратити посебну пажњу“. У српском језику су варијанте једне исте ФЈ **не рећи ни црне ни беле**, то јест **не проговорити ни црне ни беле** („ћутати“), као и **продавати форе** и **продавати штосеве** („обмањивати триковима“), чије се модификације тичу лексичког састава без последица по значење.

2. Варијанте једне ФЈ треба да припадају истом функционално–стилском регистру. **Завезати уста, зачепити уста, завезати губицу, зачепити губицу** су варијанте једног фразеологизма, зато што имају сличну структуру, састав и значење („престати причати“) и припадају истом функционалном регистру, неформалном и колоквијалном слоју српског језика.

3. Сулуага (1980: 109) истиче да фразеолошке варијанте морају имати веома сличну структуру, јер најчешће настају заменом само једног конституента. Обично је реч о замени лексеме која је у саставу фразеологизма (**tomar/coger las de Villadiego**, досл. 'узети/покупити их од Виљадјега', „побећи“, **ићи/ходати као по води/јајима, недостаје/ фали му даска у глави**)²⁹, али се варијантност јавља и на граматичком плану, када говоримо о парадигматској (не)ограничености. У шпанском језику се она најбоље репрезентује примерима израза који допуштају употребу одређеног или неодређеног члана, или потпуно одсуство члана (**dar (la) lata**, досл. 'да(ва)ти конзерву', „узнемиравати“, „задиркивати“; **como (un) loco**, досл. 'као луд', интензификатор радње, „свом снагом“, „свом брзином“ итд.). У српском језику варијантност на плану граматике можемо илустровати изузетно продуктивном скупином ФЈ које не испољавају парадигматска ограничења по питању глаголског вида, те допуштају употребу свршеног и несвршеног вида без последица по значење саме ФЈ (**читати/**

²⁹ Варијантама се не сматрају све ФЈ које испољавају минималне разлике у форми: **хватати се за главу** („кајати се“) и **хватати се за сламку** („спасавати се на све могуће начине“) зато што имају потпуно различита значења.

очитати/прочитати буквицу, знати/ упознати/познавати као свој цеп, обећавати/ обећати златна брда и долине, пролазити/проћи као поред турског гробља).

Сулуага (1980) упозорава да се не могу сматрати варијантама фразеологизми с истим значењем, али потпуно различитом формалном структуром. Варијанте се најчешће тичу се само једног, ретко два, конституента које улазе у састав ФЈ. Када дође до промене више од једног елемента ФЈ, јавља се проблем разграничења фразеолошких варијанти и фразеолошких синонима. Варијанте су формално високо сличне ФЈ које имају исто значење, док су интерфразеолошки или унутарфразеолошки синоними (*sinónimos interfraseológicos*) формално различите конструкције, другачијег облика и састава, које су семантички еквивалентне, имају исто значење (Гарсија-Пахе 2008: 219). Они се, дакле, разликују у мотивацији, у дословном значењу, односно у метафоричној основи. Синонимне фразеолошке јединице су облици **salir de naja** (досл. 'изаћи из журбе'), **tomar el olivo** (досл. 'узети маслинку') и **darse el bote** (досл. 'дати ударац') за „побећи, бежати“ (Гарсија-Пахе 2008: 221), и парови **хватати маглу и дати ватру петама, на куково лето и кад на врби роди грожђе, не рећи ни црне ни беле и затворити уста**. Варијанте испољавају само мање алтернације, најчешће у лексичком саставу: **untar el carro/eje a alguien** (досл. 'мазати кола/осовину (некоме)' „подмитити“), **no ser nada del otro mundo/jueves** ('није ништа с другог света/четвртка', „познато је, ништа ново“), **enseñar los dientes/las uñas** (досл. 'показати зубе/нокте', „претити“) (Гарсија-Пахе 2008: 221). Граница између варијанти и синонимних ФЈ није увек јасна, и условљена је многим граматичким, лексичким, семантичким и другим параметрима.³⁰

4. Фразеолошке варијанте, дакле, најчешће настају у процесу замене једног, ређе више, конституента неким другим. Сулуага (1980: 109-110) даље наглашава да тај

³⁰ За Гарија-Пахеа (2008: 219) су, на пример, парови израза код којих се разликују две лексичке компоненте, варијанте једне ФЈ, а не две различите ФЈ: **mandar a freír espárragos** (досл. 'послати га да пржи шпарглу') и **mandar a hacer puñetas** (досл. 'послати га да прави вез') за „презриво одбити“; **no estar el horno para bollos** (досл. 'није пећница за колач') и **no estar la Magdalena para tafetanes** (досл. 'није Магдалена за свилу') за „још није час“. Одговори на оваква питања нису усаглашена и још увек су предмет фразеолошких истраживања. Мишљења смо да би као критеријум за прецизно разликовање фразеолошких варијанти и фразеолошких синонима могла послужити мотивациона основа фразеологизма, при чему би се само они фразеологизми који евоцирају исту или сличну мотивациону слику, односно они који имају исту метафоричну основу, могли сматрати варијантама једног фразеологизма. У том случају бисмо ове парове израза из шпанског језика сматрали фразеолошким синонимима, а не варијантама једног израза.

процес није произвољан, већ да је унапред одређен правилима датог језика. Оба елемента у том процесу, и замењеник и заменилац, морају бити устаљени у језичком систему (Сулуага 1980: 109-110). Варијанта израза **todo queda en casa** (досл.'све остаје у кући') настаје искључиво заменом елемента *casa* („кућа“) и то само елементом *familia* („породица“): **todo queda en familia** (досл.'све остаје у породици'). Немогућа је замена лексичког елемента *casa* неким другим елементом, који би му био семантички много ближи, каква је на пример лексема *hogar* („дом“). Дакле, не постоји варијанта ***todo queda en hogar** (досл. 'све остаје на огњишту'), зато што она није део шпанског језичког система, није устаљена у употреби, говорници је не препознају као ФЈ која означава „не треба говорити јавно о породичним проблемима“. Идиоматски израз из српског језика **бити на седмом** познаје искључиво варијанту где је заменилац редни број *девети* (**бити на деветом небу**); не можемо рећи ***бити на осмом небу** или ***бити на десетом небу**. Конструкција **истерати коме бубице из главе** познаје варијанту **истерати коме мушице из главе**, али не и варијанту која чији би заменилац именовано неку другу врсту инсекта ***истерати коме комарце/пчеле/бумбаре из главе**. Понекад конституент који замењује постојећу лексему из основног фразеолошког облика може бити било која лексема из истог семантичког поља, као у примеру: **tomar/coger/asir/agarrar el cielo con las manos** (досл.'узети/ухватити/зграбити/шчепати небо рукама', „побеснети“, „помахнитати“). У српском језику значење „изгрдити“ исказујемо помоћу варијанти **очитати буквицу/лекцију/придику/проповед**, а значење „пасти на памет“ помоћу облика **дунути/доћи/бупити/звекнути у главу (коме)** (Мршевић 1987: 101-104, 88-91). Правило је да конституент-заменилац не мора припадати истом семантичком пољу као и замењени конституент, али мора припадати истој лексичко-граматичкој категорији (нпр. глагол бива замењен искључиво другим глаголом).

Разлози за овакво условљавање нису екстралингвистичке, ванјезичке природе (нпр. наше искуствено знање о свету), нису ни формалне или семантичке природе (заменилац има исто или слично значење са конституентом који се замењује), нити се могу објаснити са синхроног аспекта. Једино објашњење је њихова устаљеност, препознатост и прихваћеност у језику од стране говорника (Гарсија-Пахе 2008: 219-220).

Варијанте се јављају као последица различитих лингвистичких операција, од којих је, видели смо, најчешћа замена или супституција (**no es nada del otro mundo/jueves**, досл. 'није ништа с другог света/четвртка', „ништа ново“, **tomar el**

olivo/portante, досл. 'узети маслинку/кâс', „побећи“). Забележене су и операције попут додавања и одузимања (**arriar bandera/arriar la bandera**, досл. 'спустити заставу', „попустити“, **de golpe/de golpe y porrazo**, досл. 'од ударца/од удараца и удара', „нагло“), као и промена редоследа компонената (**si a mano viene/si viene a mano**, досл. 'ако у руку дође/ако дође у руку', „ако се укаже прилика“) (Гарсија-Пахе 2008: 219). Варијанта се састоје из два дела, једног непроменљивог, устаљеног, који је централни и који олакшава идентификацију ФЈ, и другог променљивог. Њихова устаљеност се касније потврђује кроз употребу, понављање. Неке варијанте су чешће од других, а фреквентност употребе је у директној вези са њиховим препознавањем и говорниковом компетенцијом.

„Говоримо о фразеолошким варијантама када су формалне измене које испољава одређени устаљени израз кодификоване и институционализоване“ (Гарсија-Пахе 2008: 218-219). Варијантност, модификације и варијације било ког типа чине саставни део сваког фразеолошког система.

„Степен модификације који допуштају ФЈ, тако да и даље буду препознате као јединице, директно је пропорционалан степену устаљености ФЈ. Дакле, што је виши степен устаљености, а самим тим и институционализованости (нормираности) ФЈ, веће су могућности за ФЈ да претрпи неку модификацију у дискурсу, и да говорници препознају ту модификацију и ефекат који она производи“ (Корпас Пастор 1996: 29, прев. А.Т).

Можемо додати и обрнуто: уколико одређена ФЈ још увек није сасвим устаљена у језику, модификације такве ФЈ ће бити немогуће, зато што постоји велика вероватноћа да је говорници у том случају не препознају као идиоматски израз, а готово је сигурно да не би уочили врсту модификације која је извршена. Нормираност и устаљеност у језичком систему су, дакле, неопходан пресуслов за све врсте модификација. Свака измена одређене ФЈ мора бити ауторизована, допуштена од стране тог система. Уколико измена није нормирана, она представља нарушавање, угрожавање оригиналне фразеолошке структуре и тада није реч о фразеолошкој варијанти, већ о произвољној, несистемској манипулацији која је краткотрајна, пролазна, брзо се заборави и, по правилу, никада не успе да замени оригиналну структуру (Гарсија-Пахе 2008: 218). Такве индивидуалне, спонтане креације, која често настају и грешком, називају се *варијацијама* и оне имају малу вероватноћу да постану популарне и да се устале и канонизују у језику, тако што би на пример ушле у речник.

Управо је карактеристика институционализованости (нормираности) оно што чува оригиналне фразеолошке структуре пред сваком „агресијом“ (Гарсија-Пахе 2008: 218-219). Варијације су, стога, индивидуалне творевине, које не могу заменити оригиналне, устаљене конструкције.

За Сулуагу (1980: 107) су варијације примери лексичких модификација у којима се именички конституент фразеологизма трансформише у свој деминутивни облик. Инсистирајући на дистинкцији између варијанти и варијација на основу семантичког критеријума, аутор сматра да варијације након процеса трансформације претрпе семантичку промену: **echar una cana/canita al aire** (досл. 'бацити седу/малу седу у ваздух', „забавити се“). Варијације би, према њему, биле и када бисмо **мућнути главом, дати на лепе очи** трансформисали у **мућнути главицом, дати на лепе окице**. Сматрамо да овакве измене не доводе до промене значења, већ да деминутивни облици носе посебне конотације и исказују ноту присности, тепања.³¹ Сулуага (1980) сматра варијацијама и оне граматичке модификације у којима долази до промене врсте речи. **Tomar el pelo** (досл. 'узети длаку', „исмевати некога“) поименичавањем глагола *tomar* у глаголску именицу *tomadura* даје облик **tomadura de pelo** (досл. 'узимање длаке', „исмевање“, „спрдња“). Можемо то илустровати примером из српског језика: **бусати се у груди** трансформацијом глагола у глаголску именицу даје **бусање у груди**.³²

³¹ Лични је утисак да је употреба деминутивних облика у српском језику уопште, па тако и у фразеологији, неупоредиво мања у односу на шпански језик, у којем говорници веома често посежу за оваквим модификацијама.

³² Занимљиво би било истражити које од ових модификација су се усталиле, институционализовале у језику, те више не представљају спорадичне модификације већ фразеологизме који би требало да буду забележени у речницима. Чини се да су **tomadura de pelo** и **бусање у груди** институционализоване јединице, делови фразеолошких система ових језика.

2.2.4.1.7 Раслојеност

У најужој вези с варијантношћу је раслојеност, будући да варијанте, између осталог, настају као производ језичког раслојавања (Гарсија-Пахе 2008).³³ Овде спадају ФЈ настале територијалним језичким раслојавањем, познате и под називом дијатопске или регионалне фразеолошке варијанте. Шпанску фразологију карактерише изразита територијална или географско-национална раслојеност, што нимало не изненађује ако имамо у виду да се овај језик говори у више од двадесет земаља. Шпански је званичан језик у већини земља Средње и Јужне Америке (деветнаест), затим у три афричке земље, и у једној европској и азијској земљи. Не изненађује што се највише територијалних фразеолошких варијанти јавља управо на тлу Хиспанске Америке, ако узмемо у обзир велике географске, климатске, али и културне, историјске разлике између Европе и Хиспанске Америке. Дијалекатска фразеологија једна је од најразвијенијих области фразеологије и заузима посебно место у шпанској лингвистици. Перуански израз **hacer vaca** (досл. 'правити краву') означава исто што и шпански **hacer novillos** (досл. 'правити јунад') „побећи са часа”, „избегавати обавезе“. Чилеански **del tiempo de la cocoa** (досл. 'из времена какаа') је регионална варијанта шпанског облика **del tiempo de Maricastaña** (досл. 'из времена Марикстање') са значењек „одавно“, „у древна времена“ (Сулуага 1980: 107).

Анализирајући ФЈ српског језика са подручја северне Црне Горе, Д. Бојовић (2010: 266) наводи да „многи дијалекатски фразеологизми представљају мјесне варијанте општесрпских фразеосемантичких модела“, па тако према „општесрпском“ **прошао ко бос по трњу** („настрадати“) настаје **прошо ко пјан (пљан) с гаћама**. Према **Мартин у Загреб, Мартин из Загреба** („за онога који у великом граду ништа не научи, већ се врати онакав какав је и био“ РМС/МХ) у дијалектима северне Црне Горе се образује **Нале у Пријеполје, Нале из Пријеполја**, или **Шуто поша/о, Шуто доша/о**. Овакве варијанте деле значење, парцијално и форму, али не и функционална својства,

³³ Теорија о језичком раслојавању потиче још од Прашке лингвистичке школе и веома је широко прихваћена у лингвистичким, социолингвистичким и стилистичким истраживањима. Један од основних постулата је да се језик, као један систем, раслојава на многе подсистеме, или стилове. Најопштија подела на четири врсте језичког раслојавања (Радовановић, 2003): територијално, социјално, функционално-стилско, индивидуално. Индивидуално раслојавање није посебно интересантно за фразеологију, будући да се ради о индивидуалним конструкцијама.

јер се употребљавају у различитим регијама. Један облик је увек основни, немаркирани, и у односу на њега се стварају остале дијалекатске, маркиране варијанте.

Социјалним језичким раслојавањем добијамо дијастратске фразеолошке варијанте које одсликавају говор различитих друштвених скупина унутар неке језичке заједнице. Такво раслојавање може карактерисати говор појединих друштвених група (нпр. говор студената, урбани говор, говор криминалаца), може бити полно или родно (нпр. говор мушкараца или жена), старосно (нпр. говор омладине), професионално (разни жаргони, сленг, арго, као говор лекара, стјуардеса), итд. У шпанском језику се у односу на уобичајени и најшире распрострањени облик **feliz cumpleaños** (досл. 'срећан рођендан'), развија облик карактеристичан за вишу средњу класу **feliz día** (досл. 'срећан дан'). Уместо уобичајеног плурала **buenos días** (досл. 'добри дани') у руралном говору развија се варијанта у сингулару: **buen día** (досл. 'добар дан') (Сулуага 1980: 107). У српском језику значење „сукобити се“ можемо исказати помоћу израза из књижевног регистра **укрстити копља**, али и помоћу израза из неформалног, уличног сленга (из говора навијача, хулигана и др.) **изаћи на црту**.

Веома слично социјалном је и функционалностилско језичко раслојавање, којим се добијају дијафазиске варијанте. Оне се такође везују за одређене сфере употребе језика, из различитих регистара, као што су научни, публицистички, административни, разговорни, вулгарни. Видели смо како се **me importa un chorizo, me importa un bledo** користе за означавање „баш ме брига, није ми стало“, с том разликом што је овај други и дијатопски маркиран. Њима је семантички еквивалентан **me importa un culo** (досл. 'важно ми је колико и дупе'), али он је и додатно маркиран зато што припада другом, вулгарном језичком варијетету. Можемо повући и неколико паралела са српским језиком. Конструкције **баш ме брига, (за)боли ме уво** такође карактеришу неформални, колоквијални говор, али нису обележени као вулгарни, какав је **(за)боли ме дупе**. Разговорном, неформалном слоју српске фразеологије припадају изрази који означавају „никад“, попут **кад на врби роди грожђе, на куково лето**, док за некога ко се понаша неуобичајено, чудно, у истом том, разговорном језику кажемо да је **ударен мокром чарапом/крпом по глави**, да је **сишао с ума**, или да се **најео лудих гљива**.

У српској лингвистици је функционалностилском језичком раслојавању поклањана посебна пажња. В. Петровић (1989) даје класификацију ФЈ у односу на функционални стил. Основна својства функционалног стила су структурно-информативна целовитост, прагматичка усмереност ка постизању одређеног

комуникацијског циља у датој друштвеној области и сврсисходна селекцију и дистрибуцију језичких и нејезичких средстава (Петровић 1989: 26). Као полазни критеријум за разликовање функционалних стилова Петровић (1989: 34) узима сферу употребе језика: наука, књижевност, новинарство и публицистика, администрација и законодавство, разне струке, свакодневне разговорне ситуације, и као репрезентативне за стандардни српски језик издваја следеће функционалностилске слојеве фразеологије:

-интерстиљски или међустилски слој фразеологије, којег сачињавају фразеологизми који не припадају само једном функционално-стиљском слоју језика, већ су карактеристични и уобичајени за различите слојеве. Ту спадају стилски најнеутралније јединице фразеологије: **падати у очи, ићи од руке, изнети на светло дана, имати на уму, играти улогу, висити у ваздуху, наћи заједнички језик (с неким), играти се ватром, држати се златне средине** (Петровић 1989: 22, Станојчић 2010: 204).

- Књижевно-уметнички слој је сачињен од фразеологизама који су преузети из разноврсних списа, усмених и писаних књижевно-историјских извора и предања. Они су специфични за традицију и културу једног народа, али већина их истовремено припада и европској традицији (**рећи бобу боб (а попу поп), врзино коло, камен спотицања, обећана земља, глас вапијућег у пустињи, одвојити жито од кукоља, буре без дна, бити између Сциле и Харибде, Дамоклов мач, Аргусове очи, покондирена тиква** (Петровић 1989: 22). Постоје и ФЈ које припадају тзв. *паракњижевној фразеологији*, чији су извори разни наслови забавних и народних мелодија, филмова, ТВ и радио емисија, изјаве популарних личности (**неки нови клинци, пут путују, отићи у Хондурас**) (Петровић 1989: 34).

-Професионални слој фразеологије сачињавају фразеологизми преузети из различитих стручних делатности: спорта, саобраћаја, филма, позоришта, из разних уметности, трговине, војне делатности, заната, школске праксе итд.: **добити прелазну оцену, укњижити бодове, добити зелено светло, кренути пуном паром, подићи завесу, довести до усијања, бити прва виолина, отворити ватру (паљбу) на некога, бацити копље у трње, спустити лопту, укрстити копља, хватати залет, бити на мети, дати зелено светло, држати се курса, изаћи на сцену, поставити дијагнозу, отворити карте, мерити на кантару, играти главну улогу** (Петровић 1989: 35-36).

-Научни слој чине фразеологизми ограничени на различите науке: (**ставити**) **знак једнакости, (дићи) на куб, заједнички именитељ, неуралгична тачка, (дићи)**

на квадрат, (имати) специфичну тежину, царски рез, вишак вредности, знак питања, кратак спој, уско грло, тачка усијања.

-Административно-правну фразеологију сачињавају фраземи из стручних области и којима се тежи ка успостављању јасних односа у друштву и држави (Станојчић 2010: 204) **(платити) на име таксе, спровести оставински поступак, право доживотног уживања на кући, као у диспозитиву решења, ставити од акта, ставити на дневни ред, извести на оптуженичку клупу, решавати за зеленим столом** (Петровић 1989: 36).

- Слој разговорне фразеологије чине фразеологизми из језика свакодневног комуницирања, карактеристични за разне животне прилике. Тај део фразеологије је емоционално обојен и обележен је ставом говорника, који може бити ироничан, шаљив, добронамеран, злонамеран (Станојчић 2010: 204). Илуструју га примери типа: **везати мачки о реп, добити ноге, хватати зјале, седети коме наврх главе, бити у свакој чорби мирођија, пасти с крушке млатити празну сламу, пресипати из шупљег у празно, лупати главом о зид, бити богу иза леђа, стрпати у исту врећу, с неба па у ребра, држати језик за зубима, проговориће на лакат, с мене па на уштап, обрати бостан, добити ноге, прсте да полижеш** (Петровић 1989: 36).

- Новинско-публицистичком слоју фразеологије приписују се обележја уметничког и научног стила. Отуда се поједини новински жанрови (репортаже) поистовећују с књижевно-уметничким жанровима, док су други (стручни чланци) блиски научном стилу (Петровић 1989: 25-26).

Постоји и дијахроно раслојавање, када се одређује које јединице фразеологије припадају савременом језику, а које су изашле из употребе. На тај начин се издвајају изрази чије значење не препознајемо, који нам звуче непознато или „архаично“, зато што се не употребљавају активно у савременим језичким формама. За изразе **биће када јавор јабукама роди, на свето Јуријево, на Ђурин петак, на Нигдарјево, на свето никад, на светог Живка, на коњски велигдан** (Мршевић-Радовић 2008) можемо наслутити да означавају „никад“, али их, свакако, данас не бисмо употребили, осим у ситуацијама када се намерно жели постићи одређени стилски ефекат, у овом случају архаични призив. Ове промене настају само код оних најустаљенијих и у систему најукорењенијих јединица.

2.2.4.2 КЛАСИФИКАЦИЈА ФРАЗЕОЛОГИЗАМА

Питање класификације ФЈ сматрамо изузетно важним, првенствено из методолошких разлога. Да би адекватно приступила проблему компарабилности или упоредивости, свака контрастивна анализа као основно питање поставља „шта је то што се у два или више језика супротставља“ (Ђорђевић 2004: 53). Стога је и за нашу анализу било веома значајно одредити ширину контрастирања и извршимо спецификацију корпуса. Досад смо указали да се за предмет истраживања узимају соматски фразеологизми или фразеолошке јединице шпанског и српског језика, без јасног прецизирања које се то јединице фразеологије узимају у обзир. Управо се степен заступљености најважнијих фразеолошких обележја узима као главни параметар за њихову класификацију (Корпас Пастор 1996, Гарсија-Пахе 2008). Анализу вршимо на идиоматским изразима или фраземима (*locuciones*), који представљају централни слој фразеологије, и код којих су у високом степену остварене стабилност састава, репродуктивност, јединство значења, идиоматичност, устаљеност употребе.

2.2.4.2.1 Уже и шире схватање фразеологије

У дефинисању и одређењу предмета проучавања фразеологије, у српској и шпанској лингвистици, али и шире, присутан је утицај руске фразеолошке школе. Тај утицај уочљив је, првенствено, у двојаким поимању предмета проучавања фразеологије, у схватању да се фразеологија може посматрати у ужем и у ширем смислу. Ожегов (1973) међу првима употребљава термине *фразеологија у ужем смислу* и *фразеологија у ширем смислу* како би направио разлику између устаљених конструкција које се на функционалном плану понашају као речи и имају функцију реченичних конституената (*фразеологија у ужем смислу*), с једне стране, и устаљених конструкција које имају реченичну функцију предикативних јединица, какве су пословице, изреке, крилатице, цитати, и сл. (*фразеологија у ширем смислу*) (Мршевић-Радовић 1987: 28). Ова два различита става ни данас нису коначно усаглашена, и још увек постоје несугласице око тога треба ли јединице вишег реда (пословице, цитате и сл.) укључити у домен проучавања фразеологије. Утисак је да је решење методолошке природе, и да ће се, у зависности од конкретног предмета истраживања, прихвати једна или друга теорија.

Некадашња српскохрватска фразеологија била је под директним утицајем руске фразеолошке школе. А. Менац (1979: V) прави идентичну поделу фразеологије. Уже схваћене фразеолошке јединице, видели смо, дефинише као неслободне скупове речи које одликује формално устројство, репродуктивност, стабилност структуре, десемантизованост. С друге стране, фразеологију у ширем смислу сачињавају јединице код којих је

„desemantizacija dijelova manje (...) provedena ili nimalo nije provedena, pa se značenje cijeloga skupa može izvesti iz značenja pojedinih dijelova. Čvrstoća veze, postojanost sastava i redoslijeda, reproduciranje gotovog oblika ili stvaranje skupa u procesu govora- ne realiziraju se jednako u pojedinim tipovima. Kao osnovni tipovi frazeologije u širem smislu uzeti su ovom rječniku termini, izrazi u procesu frazeologizacije i slobodni izrazi“ (Менац 1979: VII).

Оваква дистинкција подразумева да шире схваћене јединице фразеологије испољавају неке од категоријалних фразеолошких обележја спорадично и у различитом степену. Међу српским лингвистима нема отворених супротстављања око овог питања, али ни дефинитивног опредељења за неку од ове две струје. М. Радић-Дугоњић (2007) скреће пажњу да се, како у руској, тако и у словенској фразеологији уопште, термин *фразеолошка јединица* не поима једнозначно. Ауторка, под утицајем Телије (1996), и сама разликује уже и шире схватање фразеологије:

„У ужем смислу речи фразеолошке јединице представљају нерашчлањиве скупове речи, који се одликују идиоматичношћу и репродуковањем у готовом облику у говорном чину. Услед изразите метафоричности, сликовитости, експресивне и емоционалне компоненте коју поседују, фразеолошке јединице поседују особену културну конотацију, карактеристичну за поједине етносе, тако да се често сматрају непреводивим сегментом. Фразеолошким јединицама у ширем смислу, међутим, сматрају се такве јединице номинационог инвентара, које одликује делимична или потпуна идиоматичност, као и могућност апсолутног или релативног репродуковања“ (Радић-Дугоњић 2007: 294).

Шире схваћена фразеологија као свој предмет проучавања узима и паремије, клишее, крилатице. Овакве, културолошки маркиране ФЈ, ауторка назива лингвокултуролошким јединицама и сматра да их значајним за упоредна проучавања, будући да су суштински важне за један народ, због неговања и уважавања његове традиције:

„Њихова идиоматичност, сликовитост и метафоричност представљају оне елементе смисла којима је етнос формализовао у језику сопствену слику света, преневши је из генерације у генерацију. Захваљујући компактности формалног лика оне често садрже давно изгубљене речи и облике, мало познате данашњем изворном говорнику, упућујући својом „унутрашњом формом“ на њихово значење (нпр. **кад би свака буба мед брала, бумбар би понајвише**)“ (Радић-Дугоњић 2007: 294).

И у шпанској лингвистичкој дубоко је укоренењено схватање да се фразеологија може посматрати у ширем и у ужем смислу, у зависности од конкретног предмета проучавања. Приметан је утицај Прашке лингвистичке школе, која многе језичке феномене објашњава појмовима центра и периферије. Такав је случај и са фразеологијом и њеним јединицама. Постоји оно што је центар, што је прототипично, најбољи пример за одређену врсту, а постоји и периферија, мање репрезентативан пример неке врсте.

Код јединица фразеологије, центар представљају оне јединице код којих се у највећој мери испољавају особине које карактеристишу ФЈ (идиоматичност, устаљеност, нормираност, учесталост полилексикалност, градуелност), а то су *locuciones* (идиоматски изрази/фраземи). Остале врсте јединица, нпр. *colocaciones* (колокације) и *paremias* (паремије) испољавају само неке од наведених карактеристика, и само у одређеној мери, те нису прототипске јединице фразеологије.

Бавећи се управо овим питањима, А. Пејовић (2010) упоређује присутност карактеристика које се традиционално сматрају фразеолошким код слободних, неидиоматичних и неустаљених скупова речи с једне стране, и код колокација и идиоматичних израза/фразема, с друге стране. Она узима као параметар неке од најважнијих фразеолошких карактеристика и пореди код које врсте језичких јединица се оне остварују:

- учесталост појављивања (*frecuencia de aparición*) се односи на фреквентност којом се компоненте које улазе у састав ФЈ појављују заједно. Све те компоненте имају многе друге комбинаторне могућности, али их говорници најчешће употребљавају управо у овој комбинацији;
- међузависност (*interdependencia*) такође упућује на однос зависности, условљености који постоји међу компонентама дате јединице. Употреба једног елемента, члана јединице, условљена је употребом другог, или преосталих чланова тог скупа;

- синтактичко-семантичка регуларност (*regularidad sintáctico-semántica*) се односи на то у којој мери дате јединице поштују граматичка (синтактичка и семантичка) правила датог језика;
- синтактичке трансформације (*transformación sintáctica*) упућују на могућност модификација, слободних измена, које говорник може вршити над датом јединицом;
- флексибилност (*flexibilidad*) на променљивост у формалној структури дате језичке јединице, која се, тако, може прилагођавати ширем контексту;
- стабилност (*estabilidad*) је карактеристика која упућује на чврсту, стабилну, релативно непроменљиву структуру језичке јединице;
- идиоматичност (*idiomaticidad*) имплицира да јединица има пренесено, а не дословно значење;
- институционализованост (нормираност), снага употребе (*institucionalización, fuerza del uso*) одређују у коликој мери је дата јединица учвршћена у датом језичком систему, и у којој мери је говорници те заједнице доживљавају као једну језичку јединицу;
- семантичка композиционалност (*composicionalidad semántica*) упућује на могућност превођења фразема реч по реч;

Степен остварења тих обележја код слободних, неидиоматичних и неустаљених скупова речи с једне стране, и код колокација и идиоматичних израза, или фразема, с друге стране веома прегледно илуструје и графички. У графикону 1 видимо како је обележен степен остварења одређене карактеристике: од апсолутне одсутности одређене карактеристике (-) до њеног обавезног присуства (++) у некој комбинацији речи.

	<i>COMBINACIÓN LIBRE</i> СЛОБОДАН СКУП РЕЧИ	<i>COLOCACIÓN</i> КОЛОКАЦИЈА	<i>LOCUCIÓN</i> ИДИОМАТСКИ ИЗРАЗ/ ФРАЗЕМ
<i>FRECUENCIA DE APARICIÓN</i> УЧЕСТАЛОСТ ПОЈАВЉИВАЊА	- +	+	++
<i>INTERDEPENDENCIA</i> МЕЋУЗАВИСНОСТ (ЧЛАНОВА СКУПА)	-	+	++
<i>REGULARIDAD SINTÁCTICO-SEMÁNTICA</i> СИНТАКТИЧКО-СЕМАНТИЧКА РЕГУЛАРНОСТ	++	+	- +
<i>TRANSFORMACIÓN SINTÁCTICA</i> СИНТАКСТИЧКА ТРАНСФОРМАЦИЈА	++	+	-
<i>FLEXIBILIDAD</i> ФЛЕКСИБИЛНОСТ	++	+	-
<i>ESTABILIDAD</i> СТАБИЛНОСТ	-	+	++
<i>IDIOMATICIDAD</i> ИДИОМАТИЧНОСТ	-	- +	++
<i>INSTITUCIONALIZACIÓN FUERZA DEL USO</i> ИНСТИТУЦИОНАЛИЗОВАНОСТ СНАГА УПОТРЕБЕ	-	+	++
<i>COMPOSICIONALIDAD SEMÁNTICA</i> СЕМАНТИЧКА КОМПОЗИЦИОНАЛНОСТ	++	+	-

Графикон 1 (Пејовић 2010: 30)

(-) није присутно (*no presente*); (+) присутно је / стабилно је (*presente / estable*);

(++) обавезно је (*obligatorio*); (-+) није стабилно (*no estable*);

А. Пејовић (2010: 29-30) наглашава да једна карактеристика није својствена само једном од ових скупова речи, као и да су оне релативно, а не апсолутно присутна обележја. Међу овим јединицама се, дакле, у погледу присуства/одсуства неког од ових својстава, не може повући једна линија разграничења која непомирљиво раздваја ове скупове речи. Стога она нуди и другу, можда и прегледнију табелу (Графикон 2), која илуструје како се свака од споменутих карактеристика градуелно остварује код слободних скупова речи, колокација и фразема/идиоматских израза.

FRECUENCIA (УЧЕСТАЛОСТ ПОЈАВЉИВАЊА)	<i>COMBINACIÓN LIBRE</i> (СЛОБОДАН СКУП РЕЧИ)	<i>COLOCACIÓN</i> (КОЛОКАЦИЈА)	<i>LOCUCIÓN</i> (ИДИОМАТСКИ ИЗРАЗ/ФРАЗЕМ)
INTERDEPENDENCIA МЕЂУЗАВИСНОСТ (ЧЛАНОВА СКУПА)	<i>COMBINACIÓN LIBRE</i> (СЛОБОДАН СКУП РЕЧИ)	<i>COLOCACIÓN</i> (КОЛОКАЦИЈА)	<i>LOCUCIÓN</i> (ИДИОМАТСКИ ИЗРАЗ/ФРАЗЕМ)
REGULARIDAD <i>SINTÁCTICO-SEMÁNTICA</i> (СИНТАКТИЧКО-СЕМАНТИЧКА РЕГУЛАРНОСТ)	<i>LOCUCIÓN</i> (ИДИОМАТСКИ ИЗРАЗ/ФРАЗЕМ)	<i>COLOCACIÓN</i> (КОЛОКАЦИЈА)	<i>COMBINACIÓN LIBRE</i> (СЛОБОДАН СКУП РЕЧИ)
TRANSFORMACIONES <i>SINTÁCTICAS</i> (СИНТАКСТИЧКЕ ТРАНСФОРМАЦИЈЕ)	<i>LOCUCIÓN</i> (ИДИОМАТСКИ ИЗРАЗ/ФРАЗЕМ)	<i>COLOCACIÓN</i> (КОЛОКАЦИЈА)	<i>COMBINACIÓN LIBRE</i> (СЛОБОДАН СКУП РЕЧИ)
FLEXIBILIDAD (ФЛЕКСИБИЛНОСТ)	<i>LOCUCIÓN</i> (ИДИОМАТСКИ ИЗРАЗ/ФРАЗЕМ)	<i>COLOCACIÓN</i> (КОЛОКАЦИЈА)	<i>COMBINACIÓN LIBRE</i> (СЛОБОДАН СКУП РЕЧИ)
ESTABILIDAD (СТАБИЛНОСТ)	<i>COMBINACIÓN LIBRE</i> (СЛОБОДАН СКУП РЕЧИ)	<i>COLOCACIÓN</i> (КОЛОКАЦИЈА)	<i>LOCUCIÓN</i> (ИДИОМАТСКИ ИЗРАЗ/ФРАЗЕМ)
IDIOMATICIDAD (ИДИОМАТИЧНОСТ)	<i>COMBINACIÓN LIBRE</i> (СЛОБОДАН СКУП РЕЧИ)	<i>COLOCACIÓN</i> (КОЛОКАЦИЈА)	<i>LOCUCIÓN</i> (ИДИОМАТСКИ ИЗРАЗ/ФРАЗЕМ)
INSTITUCIONALIZACIÓN (<i>FUERZA DE USO</i>) (ИНСТИТУЦИОНАЛИЗОВАНОСТ) (СНАГА УПОТРЕБЕ)	<i>COMBINACIÓN LIBRE</i> (СЛОБОДАН СКУП РЕЧИ)	<i>COLOCACIÓN</i> (КОЛОКАЦИЈА)	<i>LOCUCIÓN</i> (ИДИОМАТСКИ ИЗРАЗ/ФРАЗЕМ)
COMPOSICIONALIDAD <i>SEMÁNTICA</i> (СЕМАНТИЧКА КОМПОЗИЦИОНАЛНОСТ)	<i>LOCUCIÓN</i> (ИДИОМАТСКИ ИЗРАЗ/ФРАЗЕМ)	<i>COLOCACIÓN</i> (КОЛОКАЦИЈА)	<i>COMBINACIÓN LIBRE</i> (СЛОБОДАН СКУП РЕЧИ)

Графикон 2 (Пејовић 2010: 31)

2.2.4.2.2 Класификација фразеологизама у српској лингвистици

Након дефинисања фразеолошких јединица намеће се и питање њихове класификације, типолошког одређења. „Klasifikacija nije sama sebi svrha, nego bi trebalo da služi spoznavanju i opisivanju komunikativne i spoznajne funkcije frazeologizama kao i uspostavljanju njihove pozicije u jezičkom sistemu“ (Fleischer 1997, према Хрустић 2001: 40). Класификација ФЈ може се вршити у односу на различите критеријуме, што донекле омогућава изразита хетерогеност фразеолошког система (Хрустић 2001: 39), те данас немамо један, општи и јединствен начин њиховог класификовања. Поделе се могу вршити на основу настанка и порекла ФЈ (националне, интернационалне, универзалне, итд. ФЈ), на основу њихове стилске припадности (књижевне, разговорне, из језика новина, итд.), према семантичком критеријуму (компонентни, голбални), у односу на структурно-функционалне обележја, итд.. Овај последњи критеријум је далеко најраспрострањенији и представља полазну основу за већину српских и шпанских лингвиста.

2.2.4.2.2.1 Д. Мршевић-Радовић (1987)

Д. Мршевић-Радовић не даје прецизан попис и класификацију фразеолошких јединица српског језика, али оне најважније дефинише. Термином *идиом* означава фразеолошке јединице с искључиво конотативним значењем. Термине *идиоматска фраза* и *устаљена фраза* користи синонимно како би означила идиом с реченичном структуром као основним фразеолошким обликом³⁴, с тим што се *устаљена фраза* користи и као „општи назив за реченичну структуру коју карактерише репродуковање као већ готове језичке јединице“ (Мршевић-Радовић 1987: 12). Ауторка истиче да управо на основу особине репродуковања многи лингвисти убрајају у фразеолошке јединице и пословице, сентенце, афоризме и сл., о чему не даје свој коначан суд. Ипак, можемо закључити да у њеној фразеолошкој теорији паремије нису саставни део уже схваћене фразеологије, будући да их анализира само када објашњава фразеологизационе процесе у којима настају идиоми, фраземи и друге устаљене конструкције.

³⁴ Ауторка очигледно прави разлику између *идиома* и *идиоматске фразе* у односу на њихову структуру, па су тако *идиоматске фразе* синтаксички више јединице од *идиома*.

2.2.4.2.2.1.1 Фразеолошке, нефразеолошке, перифрастичне конструкције

Основну разлику Д. Мршевић-Радовић (1987) прави између *фразеолошке* и *нефразеолошке синтагме*. *Нефразеолошке синтагме* имају збирно (кумулятивно) значење које настаје сабирањем појединачних лексичких значења сваког члана у синтагми, а сваки члан нефразеолошке синтагме номинира посебан елеменат садржаја целине.

„Нефразеолошким синтагмама се појаве и предмети реалног света не означавају да би били идентификовани међу другим појавама и предметима, већ се при означавању описују њихове особине и појмовни садржаји. Тако нефразеолошке синтагме не представљају језичке знаке с функцијом номинације“ (Мршевић-Радовић 1987:14).

За разлику од њих, *фразеолошке синтагме* имају асоцијативна или конотативна значења, чиме се остварује емоционална и експресивна језичка функција, а при означавању појава и предмета изражавају се различите емоције говорника, као што су, на пример, одобравање, неслагање, ублажавање, преувеличавање, иронија, неверовање, хумор и сл. За Д. Мршевић-Радовић (1987: 15) изражавање субјективног става резултат је колективног доживљавања појава и предмета и опште је за говорнике једне заједнице. Отуда је: **пуши као Турчин** језичка јединица, јединица фразеолошког система, а **пуши као Черчил** је индивидуална, поредбена синтагма, која није део вишег, уређеног система. „Овај однос фразеолошке јединице као језичког знака према денотату разликује фразеологизме од других јединица у језику које имају примарну функцију номинације“ (Мршевић-Радовић 1987: 15).

Ако имамо у виду да је за Д. Мршевић-Радовић експресивност најважније фразеолошко својство, онда је јасно зашто узима управо ову карактеристику као основни критеријум за разликовање фразеолошких синтагми од сродних синтагми устаљене структуре и лексичког састава, које имају функцију номинације у језику, какве су на пример термилошке синтагме. Термилошке синтагме посматра као несликовите перифразе које описују разне појаве, и које су у малом степену експресивне и сликовите (**не спуштати поглед с некога, пратити некога погледом**) (Мршевић-Радовић 1987: 41). Иако се може довести у питање овакав став по којем је експресивност најважнији критеријум за диференцирање фразеолошких од нефразеолошких конструкција, он је веома је значајан као критеријум разликовања ФЈ, на пример, фразеолошких и термилошких синтагми. Ауторка се у дефиницији *фразеолошких синтагми* позива на Гвоздарева (1973); то су

„устаљене, у принципу бинарне синтагме, које се репродукују у говору, састављене од компоненте с фразеолошки везаним значењем и компоненте с фразеолошки невезаним значењем, и са зависним односом компонената“ (Мршевић-Радовић 1987: 68).

Посебну пажњу поклања квалификацији односа између *фразеолошке синтагме* и *терминолошке синтагме*, које имају доста заједничких обележја. То су, на првом месту, сложена структура и опште, глобално значење. Заједничко им је и то што обе функционишу као целовити називи за неку реалију, појаву или предмет, из реалног света (нпр. термин **зечје ухо** за означавање једне врсте траве). Такође, обе се репродукују у језику као готове језичке јединице с релативно стабилном синтагматском структуром. Ипак, на плану лексичког састава фразеолошке синтагме немају апсолутно већ само релативно устаљени лексички састав, док су термини или терминолошке синтагме значајно стабилније јединице (Мршевић-Радовић 1987: 21).

За Д. Мршевић-Радовић пресудна је и непремостива разлика између њих присуство/одсуство експресије.

„Термин је као и реч директно усмерен на предмет означавања, само за разлику од речи, искључиво има номинациону функцију: терминима се означавају посебни предмети и класификују за различите сврхе, из различитих потреба“ (Мршевић–Радовић 1987: 21).³⁵

³⁵ С друге стране, Ж. Станојчић и Љ. Поповић (2011) у својој функционалностилској класификацији ФЈ скрећу пажњу на праксу да се фразеологизми у форми синтагме сматрају само вишечланим терминима, а не и фразеологизмима, како би требало, и да се то нарочито односи на оне који припадају научном стилу. Такве вишечлане термине сматрају јединицама фразеологије стандардног српског језика и називају их *фразеолошким јединицама терминолошког карактера*. Очигледно је да за критеријум разликовања термина и фразеолошких јединица не узимају експресивност, већ њихову формално-структурну стабилност и идиоматичност. Реч је о вишечланим називима појмова који се користе у научним и стручним жаргонима какав је медицински (**царски рез, крвни притисак, ангина пекторис, мале богиње**), лингвистички (**фрикативни сугласници, тачка и зарез**), економски (**политичка економија, вишак вредности, тржишна економија**), жаргон из физике (**тренутно убрзање, праволинијско кретање, сила инерције**) (Станојчић, Поповић 2011: 205). ФЈ терминолошког карактера не морају бити везане само за језик струке, већ се могу користити у свакодневной комуникацији такође као сложени називи за предмете и појаве: **дивља ружа** (врста цвета), **дивља трешња** (врста воћке), **лепи човек** (народни назив за врсту баштенског цвета), **љута паприка, ужички сир, месни нарезак**, итд.

У веома занимљивом опису једног од могућих механизма настанка термилошких синтагми ауторка наводи да су и ове синтагме у моменту настајања могле бити мотивисане личним ставовима говорника према датој реалији и да су изражавале субјективни однос према датој реалији, вршећи тако неку врсту квалификације тог предмета/појаве. Другим речима, у одређеном синхронном моменту у прошлости и термилошке синтагме су, као и фразеолошке, могле бити сликовити, експресивни називи за предмете и појаве (нпр. називи за биљке: **зечје ухо, медвеђа шапа, попино прасе**). Међутим, временом су ове синтагме почеле да губе своју експресивну функцију и сликовитост и постале су језичким номинати са денотативном значењем којима се само именују појаве и предмети (Мршевић-Радовић 1987:21).

Ауторка такође наводи да је могућ и обрнут процес, тј. да овакви термини, који су настали сликовитом семантичком транспозицијом, могу да пређу у категорију експресивних фразеолошких јединица. Да би се то десило, неопходно је да се створе повољни језички услови, што значи да у дотад неутралном и емотивно необојеном називу, тј. термину, треба да наступи ремотивација. То је могуће онда када се оживе нека заборављена појединачна и субјективна значења ових синтагми, тако што би се оживела слика обogaћена новим конотацијама. Тако ова синтагма за означавање неке појаве или предмета не би више имала само неутралну функцију именовања, већ функцију да „на основу развијене сликовитости изрази субјективни однос говорника према самом предмету“ (Мршевић-Радовић 1987: 22) и да од нефразеолошке, немотивисане синтагме која има функцију произвољног знака, без икаквог односа с предметом означавања постане фразеолошка јединица, тј. експресивно име за појаве и предмете реалног света.³⁶

Као посебну подгрупу јединица фразеологије Д. Мршевић-Радовић (1987, 2007) издваја и перифрастичне структуре. За разлику од правих фразеологизама који су експресивни језички знаци, перифразе су номинационо-експресивне јединице. Од термина, као нефразеолошких конструкција се разликују зато што њих, поред номинације, карактерише и експресивност, док то није случај са терминима. На примеру перифраза својствених политичком дискурсу, ауторка објашњава зашто се

³⁶ Д. Мршевић-Радовић (1987: 22) да су за Шанског (1972), на пример, синтагме попут термина равноправне јединице фразеологије, које се разликују само на експресивно-стилском плану. Ауторка одлучно одбацује овакву дистинкцију између термилошких синтагми и ФЈ базирану на функционално-стилском плану, јер сматра да термини као језички номинати само именују реалије и не могу бити део фразеологије, чије јединице имају примарно експресивну функцију у језичком систему.

перифразе полуфразеолошког-полутерминолошког типа, попут **бити на кормилу (државе)**, **одредити курс**, сматрају фразеолошким (Мршевић-Радовић 2007: 283, 285). У њихов састав улазе именице *кормило*, *курс*, које су терминолошког карактера (из бродске, поморске терминологије), али као носиоци семантике и са већ транспонованим, најчешће метафоричним значењем (Мршевић-Радовић 2007: 283). Саме перифразе, ипак, нису номинациони лексички спојеви, термини, већ номинационо-експресивни знаци, „захваљујући развијеном конотативном значењу, уп. **бити на кормилу (државе)** – 'управљати (државом)' и сл.“ (Мршевић-Радовић 2007: 285). Сличан је и пример перифраза **држати курс**, **држати се курса**, **одредити курс**, **мењати/променити курс**, у чију структуру лексема *курс* улази са значењем „политичко и сл. усмерење“ (Мршевић-Радовић 2007: 285). Ауторка уочава да српска лексикографска пракса овакве перифразе не представља посебно у описним речницима (РМС, РСАНУ), већ да се ово значење именичке лексеме региструје као посебно у оквиру речничког чланка.

Несликовите перифрастичне конструкције морају се комбиновати с неким од творбених средстава (метафора, метонимија, синегдоха) да би се сматрале фразеолошким конструкцијама.

„Да би се једна перифрастична синтагма могла сматрати фразеолошком, она мора имати или у целини измењено значење (семантичком транспозицијом), или у њеном саставу бар један конституент мора бити носилац фразеологизације (лексичко-семантичке, семантичке сликовите транспозиције и сл.)“ (Мршевић-Радовић 1987: 45).

Када анализира перифразе типа **узети учешће**, **вршити анализу**, које су карактеристичне за одређене функционалне стилове (административни, новинарски) и чије је порекло у терминологији Радовановића (2003) познато као *декомпоновање предиката*, Д. Мршевић-Радовић испитује има ли основа сматрати овакве перифразе фразеолошким. И сâм Радовановић окарактерисао је као потенцијално фразеолошке само у случајевима када су стилски маркиране и када их одликује синтаксичка и лексичка стабилност. Д. Мршевић-Радовић допушта да оне показују тенденцију ка фразеологизирању зато што успостављају релативно стабилне везе између копулативног и семикопулативног глагола с једне стране, и девербативне именице с друге. Ипак, упркос томе што на структурном плану испољавају стабилност, као основну фразеолошку карактеристику, ове перифразе за Д. Мршевић-Радовић нису јединице фразеологије због одсуства експресивности, основног дистинктивног

обележја ФЈ. За њу, дакле, нису фразеолошке ни перифрастичне синтагме: **дати сагласност** („сагласити се“), **окренути кључ** („закључати“), **вршити анализу** („анализирати“), **поднети тужбу/ молбу/ жалбу** („тужити“, „молити“, „жалити се“).

2.2.4.2.2.1.2 Компонентни и глобални фразеологизми

Иако се фразеолошке јединице углавном класификују на основу структуралног параметра, Д. Мршевић-Радовић их дели и према семантичком критеријуму. У односу на врсту релација које се успостављају између значења и структуре фразеологизама, дели их на *компонентне* и *глобалне*. За њу је то фундаментална класификација фразеологизама која треба да представља основу за све даље поделе.

„Разликовање компонентности и глобалности као актуалне фразеолошке ситуације, омогућује даљу класификацију фразеолошких јединица и олакшава њихов опис у савременом језику“ (Мршевић-Радовић 1987: 65).

Подела на глобалне и компонентне фразеологизме врши се у односу на тип детерминације који постоји на семантичком плану између компонената фразеологизма. *Глобалним фразеолошким јединицама* назива оне код којих постоји узајамна или двосмерна зависност између лексема-конституената ФЈ (**обрати зелен бостан, ухватити маглу**), док *компонентним фразеологизмима* назива оне са једносмерном зависношћу чланова фразеолошке структуре (**прокиснути до костију, не вреди ни зрна боба**) (Мршевић-Радовић 1987: 63).

Фразеологизми се, дакле, међусобно разликују по облику распоређивања општег фразеолошког значења у односу на своју сложену синтагматску структуру. Управо је могућност која постоји код компонентних фразеологизама да се из њиховог формалног облика издвоји један конституент као носилац фразеолошког значења, узета као основни критеријум за диференцирање компонентних од глобалних фразеологизама (Мршевић-Радовић 1987: 63). То не значи да је значење фразеологизма збирно код компонентних фразеологизама, а глобално код глобалних фразеологизама. И једни и други имају опште, глобално значење, где формално сложенем знаку одговара једно, јединствено значење, као што га имају и све друге врсте фразеолошких јединица.

Под *компонентним фразеологизмом* ауторка подразумева такву фразеолошку јединицу чији је један конституент носилац фразеолошког значења, док други

конституент задржава једно од својих лексичких значења, али представља обавезни структурни елемент фразеологизма (Мршевић-Радовић 1987: 63). Те компоненте граде зависни смисаони однос који је једносмерно одређен, тако што је један од њих „главни“, а други је „упућен“ на њега. У фразеологизму **заљубити се до ушију** „главни“ елемент је глагол *заљубити се*, док предлошко-именички члан *до ушију* само уз њега остварује своје значење „много“, „у великој мери“. У изразу **живети на пријатељској нози (с ким)** именички члан *на пријатељској нози* захтева тачно одређени глагол (*живети*) како би реализовао своје значење „у складу“, „у хармонији“ (Мршевић-Радовић 1987: 64).

Глаголско–именички компонентни фразеологизми могу садржати именичку компоненту с фразеолошким значењем и глаголску компоненту с фразеолошким значењем.

1. *Именички компонентни фразеологизми српског језика могу имати непоредбenu или поредбenu структуру. Прве, непоредбене именичке компонентне фразеологизме даље разврстава у један од три структурна подтипа (Мршевић-Радовић 1987: 73).*

1.1 Тип: *глагол + именица*, где се као веома продуктивни јављају фразеологизми с глаголима *вредети, ваљати (не вреди/ваља ни паре)*, као и с глаголима у негираном облику (*немати не да(ва)ти...: нема ни цвоњка/ кинте, не дајем ни паре/ гроша, не рећи ни речи*) (Мршевић-Радовић 1987: 74).

1.2 Тип: *глагол + предлошко-именички облик*, у чијој су структури такође чести негирани глаголски облици (*не одступити ни за длаку*), као и глаголи у потврдном облику (*избећи за длаку*). Д. Мршевић-Радовић (1987: 78) уочава да су у овом подтипу ФЈ веома честе конструкције које укључују именице *дно, корен*, као и разне соматизме када предлошко-именички део фразеологизма има функцију интензификатора (*искоренити/познавати/испити до дна, изменити из корена, сатрти/сасећи у корену, запасти у дугове до ушију, заљубити се преко главе, наоружати се до зуба, прокиснути до костију*). Када предлошко-именички део фразеологизма има адвербијалну функцију, најчешће се ради или о редукованим облицима некада поредбених синтагми (*говорити с коња, „говорити оштро, брзо“*), настало од *говорити као с коња*, или о фразеологизмима који садрже соматизме (*гледати преко ока, говорити у браду, погледати преко рамена*).

1.3 Тип: *глагол + именичка синтагма*, као у примеру **не дајем ни пет пара**. У зависности од врсте односа који се успоставља између чланова ФЈ (у овом случају именичких компоненти), Д. Мршевић-Радовић (1987: 75) разликује ФЈ са напоредним односом чланова (**обећавати брда и долине, борити се на живот и смрт**) и оне са зависним односом чланова (**пребити (кога) на мртво име**). Напоредни именички конституенти могу успоставити синонимски (**наћи пута и начина, не зна му се гроба ни мрамора**) или антонимски однос (**не зна ни беле ни црне, живети ни на небу ни на земљи, оставити на милост и немилост, борити се на живот и смрт**). Код једног броја напоредних фразеологизама именичке компоненте се гласовно прилагођавају (**живети у сласти и ласти, познавати стазе и богазе**). Од фразеологизама код којих именички конституенти стоје у зависном односу, Д. Мршевић-Радовић као веома продуктивне издваја соматске фразеологизме (**стајати/ живети/ налазити се на доброј/ пријатељској/ ратној нози, на сва уста говорити, крајем ува/ на једно уво слушати**).

2. *Глаголски компонентни фразеологизми* су: **дунуло му је у главу, изаћи из главе, доћи у главу**, итд. Ауторка упозорава на сложеност поступка разграничења фразеолошког значења од метафоричне употребе глагола у синтагми с истим лексичким саставом.³⁷ Закључује да изрази типа **бупити у главу, звекнуло (звечнуло) му у главу (у глави), пухнуло му у главу, севати кроз главу, синути у глави (кроз главу, у памети)** јесу фразеологизми, и то глобални, дакле карактерише их структурна сложеност, али и опште, глобално значење. Они јесу експресивне језичке јединице захваљујући именичком конституенту *глава*. Уколико се именица *глава* замени неком

³⁷ То се најбоље види у неједнаком лексикографском поступку приликом обраде ових јединица у РСАНУ и РМС/МХ. Мршевић-Радовић (1987: 91) наводи примере из РМС/МХ где се као посебни фразеологизми под компонентом *глава* наводе следећи изрази: **бупити у главу** („сазнати“), **звекнуло (звечнуло) му у главу (у глави)** („доћи у памет“), **пухнуло му (јој) у главу** („изненада му искрсла нека мисао, идеја“). С друге стране, у РСАНУ се сродни изрази не дају посебно, већ под глаголском одредницом (*севати, синути*), дакле као метафорична значења тих глагола: **севати кроз главу** („нагло се јављати у свести“), **синути у глави/ кроз главу/ у памети** („изненада се појавити у свести“).

другом, апстрактном именицом (*памет, разум, ум, свест*) није више реч о јединицама фразеологије, већ о метафоричној употреби глагола (Мршевић-Радовић 1987: 91-92).³⁸

Код компонентних фразеологизама с поредбеном структуром именички конституент је фразеолошки употребљен, док глагол има нефразеолошко значење. Упоредљују се истородни појмови: **живи као гроф, пуши као Турчин, псује као кочијаш**, али и неистородни, када се нпр. човек по некој особини, начину вршења радње и сл. пореди са неком животињом, предметом: **пева као славуј, живи као пас, ради као црв, јури/лети као стрела/метак** (Мршевић-Радовић 1987: 92-93). Д. Мршевић-Радовић (1987: 94) не сматра фразеолошким поређења којима се означавају природне карактеристике животиња, иако се односе на човека: *цвркуће као птица, брунда као медвед, лаје као пас*. Ауторка истиче да се овде ради о метафоричној а не фразеолошкој употреби глагола. Однос форме и значења неких поредбених фразеологизама јасни су тек када се ови фразеологизми упореде са њиховим варијантним обликом: **мучи се као ђаво** настаје редукацијом и модификацијом облика **злопати се као ђаво у плиткој води**. Ипак, највећи број компонентних поредбених фразеологизама настаје сликовитим путем, употребом метафоре, хиперболе, ироније, парадокса, чиме се постиже изузетно висок степен експресивности: **лута као глува кучка, као мува без главе, иде као ћорава мачка** (сви са значењем „без циља“, „без плана“). Као веома експресивне, Д. Мршевић-Радовић (1987: 97- 98) издваја и оне фразеологизме чији су именички конституенти синоними или антоними: **разликовати се као небо и земља**, као и фразеологизме у чијој је основи иронија или парадокс (**слагати се као рогови у врећи, плива као секира, марити за кога као за лањски снег**).

Семантичким критеријумом се, поред компонентних, издвајају и глобални фразеологизми. *Глобални фразеологизми* су они чије се опште фразеолошко значење изражава фразеологизмом у целини, и ту постоји узајамна, двосмерна смисаона зависност између његових чланова. Код ове врсте фразеологизама однос с мотивационом базом је транспарентан и јасно је конкретно значење базне синтагме, али и пренесено значење (**седети на две столице**). Глобални фразеологизми могу имати и нејасну структуру и само једно, фразеолошко значење (**брати кожу на шиљак**,

³⁸ Мишљења смо да је и код конструкција у чији састав улазе апстрактне именице (*памет, разум, ум*), а не само конкретне (*глава*) реч о јединицама фразеологије (**пало му је на памет, помрачио му се ум**) зато што и њих карактеришу идиоматичност, структурна стабилност, устаљеност употребе.

„настрадати“), али могу имати и фразеолошко и лажно мотивационо значење, у случајевима када је изгубљен однос с примарном мотивационом базом, услед чега може доћи до ремотивације: за **спасти на ниске (танке) гране**.³⁹

Д. Мршевић-Радовић узима као пример две велике семантичке групе глобалних фразеологизама. Постоје они који означавају „грдити, кажњавати“ (**дати некоме по носу/ преко носа, натрљати нос некоме, прочитати (коме) буквицу, метнути/ сатерати (кога) у топ, отворити/осути паљбу/ватру (на кога)**), и они који означавају „причинити непријатност, зло“ (**скројити (коме) капут, запржити/скувати/запаприти (коме) чорбу, замесити/замутити (коме) погачу**).

Када је реч о формалној структури ФЈ, Д. Мршевић-Радовић (1987) уочава да се на формалном плану успостављају извесни фразеолошки модели. Ипак, структурни модел описа ФЈ сматра недовољним и накратко се освће на класификацију Николића (1975)⁴⁰, који дели фразеолошке синтагме српског језика према граматичким карактеристикама њихових компонената и према морфолошким обележјима односа који се успостављају између компонената на моделе: *придев + именица, глагол + именица, предлог + (придев) + именица, глагол + прилог, именица + генитив, именица + предлошко-надежна форма*. Ови модели се даље гранају, па на пример унутар типа *глагол + именица* Николић (1975) разликује следеће подтипове: *глагол + акузатив без предлога (јести камен), глагол + инструментал (мућнути главом), глагол + акузатив с предлогом (закопати под камен), глагол + предлог + [(придев + именица) у акузативу] (венчати се за студен камен), глагол + акузатив + акузатив с предлогом (дати бабу за невесту)* (Мршевић-Радовић (1987: 71).

³⁹ Анализирајући ову конструкцију Мршевић-Радовић (1987:65) претпоставља да је као мотивациона база послужила нефразеолошка синтагма у којој је именица грана имала значење „водени рукавац“; временом се јавила нова мотивација и данас се значење овог фразеологизма „заснива на асоцијацијама везаним за гране у дрвета“ (Мршевић-Радовић 1987: 65).

⁴⁰ Николић, Б. „Основни типови фразеолошких обрта у савременом српскохрватском књижевном језику“, *Наш језик*, књ. XXI, 1/2, Београд, 7-13.

2.2.4.2.1.3 Идиоматске фразе, устаљене фразе, пословице

Д. Мршевић-Радовић (1987: 12) терминима *идиоматска фраза* и *устаљена фраза* означава идиоми, јединице с конотативним значењем и са реченичном структуром. Они су ужи од појма *фразеолошка јединица* или *фразеологизам* и употребљавају се за сложене синтаксичке јединице као што су пословице, изреке, крилатице, цитати, афоризми и сл. Карактерише их релативно стабилна предикативна структура и стабилан лексички садржај, а на структурном плану оне представљају завршене, потпуне реченице. Ове сложене синтаксичке јединице су смисаоно организоване, а поред основног денотативног значења често развијају и секундарна, конотативна значења. Иако се експлицитно не опредељује за једно од два традиционална схватања фразеологије (ужег или ширег), свесна да по том питању нема јединственог мишљења, Д. Мршевић-Радовић наводи да се традиционално, у збиркама, зборницима, речницима овај материјал није раздвајао од фразеолошког и својом анализом спорадично обухвата и ове, структурално више фразеолошке јединице с предикативном функцијом.

Термин *реченични фразеологизми* резервисан је за изразе с развијеном реченичном структуром, која је отворена и овим јединицама је често потребна синтаксичка и семантичка подршка окружења да би се потпуно актуализовале у вишој структурној јединици. **Заиграће мечка и пред твојим вратима, свануће и теби Спасовдан** су, и поред своје завршене, реченичне структуре, знаци номинације и експресије, и у њима је (бар) један конституент зависан од фразеолошког окружења, те се могу оквалификовати као реченични фразеологизми (Мршевић-Радовић 1987: 24). За разлику од реченичних фразеологизама, устаљене фразе представљају и на структурном и на семантичком плану завршену реченицу и функционишу као знаци предикације (**ко о чему, баба о уштипцима**). Када интерпретирамо устаљену фразу, описујемо ситуацију на коју је применљиво њено конотативно значење. Ауторка и сама истиче да овакво разграничење између реченичних фразеологизама и устаљених фраза није општеприхваћено, али сматра да се термин *устаљена фраза* већ усталио у српској лингвистици за означавање пословица, афоризама, сентенци, цитата индивидуалног и литерарног порекла.

Д. Мршевић-Радовић (1987) уочава да се у већини језика све што спада под паремиологију проучава као саставни део фразеологије, најчешће тако што се спецификује да је реч о ширем схватању фразеологије. Пословице за њу представљају

најзначајнији фразеолошки извор међу структурално вишим јединицама и као такве су чест предмет њених анализа.

Пословице су „комуникативни фразеологизми чије се значење може изразити реченичним еквивалентом“ (Мршевић-Радовић 1987: 23). За разлику од непословичних комуникативних фразеологизама, пословице имају једну додатну вредност јер казују некакву поучну мудрост насталу као израз животног искуства. Д. Мршевић-Радовић приступа анализи ФЈ из синхроног и дијахроног аспекта. Ауторка полази од актуелних значења фразеолошких јединица, да би методом структурно-семантичког моделирања истражила везу смисаоног садржаја фразеологизма и његове унутрашње форме, и тако дошла до првобитног облика неког фразеологизма. Овакве анализе су нарочито занимљиве и важне када је реч о пословицама, које често, услед разних економских, политичких или културних промена у друштву мењају своју своју структуру и значење, а неретко и сасвим нестају из употребе. Д. Мршевић-Радовић (1987: 23) напомиње да се често одвија и обрнут процес, да у новим, измењеним друштвеним околностима и односима настају нове пословице, којима ће се изражавати нови ставови, судови, етичка начела. Губљење пословице се не одвија брзо.

„ (...) У први мах може се изгубити само референцијално значење реченице, условљено нестајањем денотата у реалном свету на који се пословица односила, а да се и даље чува њено конотативно значење. Овакве пословице су посебно подложне структурним променама, па им се или поједини делови скраћују, или им се, елиминисањем појединих конституената који су имали функцију конкретизације денотативног значења, реченична структура кондензује“ (Мршевић-Радовић 1987: 59).

О томе да се пословице мењају и на семантичком и на структурном плану сведочи велики број варијанти истих које живе у језику у одређеном синхронном моменту, или дијахроно, у историји развоја тог језика. Поједини фразеологизми из савременог језика настају скраћивањем управо тих дужих облика укорењених у традицији и наслеђу, какви су пословице, приче, изреке.

Различити структурни и семантички процеси као што су редукција или кондензација доводе до настанка структурних јединица једноставнијих и краћих од пословица. Уколико ти процеси за последицу имају нове јединице фразеологије, реч је о процесима синтаксичко-семантичке фразеологизације (Мршевић-Радовић 1987: 59). Најчешће се ради о редукцији или скраћивању завршене пословичне реченице или реченичног фразеологизма, при чему се може редуковати први или други део

пословице. То, пак, не утиче на измену конотативног значења; редуковани део и даље чува значење које је имао у саставу шире структуре, у саставу пословице (Мршевић-Радовић 1987: 60). Тако је према пословици **ко зна боље, широко му поље** настао фразеологизам **широко му поље**, с истим значењем „нека иде куда хоће“. За српски језик је карактеристична редукација другог дела пословице, па је према **ко те пита брије ли се владика**, настао фразеолошки израз **ко те пита** („шта те се тиче, шта те брига“) (Мршевић-Радовић 1987: 60). Редукацијом пословице **мрка капа зла прилика; масан тарчуг, а јарета нема** настаје веома популарни израз **мрка капа** („нема изгледа да ће бити боље, слути на зло“).

На веома занимљивим примерима Мршевић-Радовић илуструје и како нови фразеологизми, првенствено глаголски, могу настати кондензацијом, испуштањем конституената с конкретним значењем, када се структура пословице сажима. **Пошао му магарац низбрдо** испуштањем конституента **магарац** даје као резултат израз **пошло му низбрдо** („пошло му наопако“). **Курјак кожом плаћа** се кондензује у **платити својом кожом** („лично осетити последице нечега“), а **дављеник се и за сламку хвата** даје **хватати се за сламку** („покушавати спасити се на све начине“) (Мршевић-Радовић 1987: 61-62).

Све ове класификације (структуралне, морфо-синтаксичке, семантичке) имају за циљ да се фразеолошки материјал систематизује и учини погодним за даљу анализу. Мршевић-Радовић (1987: 71) замера поделама које се заснивају искључиво на структури фразеологизама, а не и на њиховој семантици, да нису потпуне и да не могу да објасне неке разлике у творбеним фразеолошким процесима.

2.2.4.2.2 Остале класификације

Од осталих српских лингвиста који су се спорадично бавили проблемом класификације ФЈ, указали смо на функционалностилску поделу коју прави В. Петровић (1989) на интерстилску, књижевно-уметничку, новинско-публицистичку, професионалну или стручну, административно-правну, научну и разговорну фразеологију (в. 2.2.4.1.7)⁴¹. Нарочито је занимљива ауторкина анализа новинске

⁴¹ Ж. Станојчић (2010) даје готово идентичну функционалностилску класификацију ФЈ. Уз ову поделу која полази од области употребе језика, прави и емоционалноекспресивну поделу фразеологизама, која полази од њихове сликовитости у датом контексту, тј. говорној ситуацији. Тако разликује фразеологизме *с позитивном обојеношћу*, који могу бити фамилијарни, шаљиви, нежни, са изражавањем поштовања,

фразеологије. Као један од најмасовнијих видова индиректне комуникације писаног типа, новине су изразито динамичан медиј. Када преузима фразеологију, новинар је актуализује, модификује, проширује њено поље употребе тако што је ставља у нови друштвено-политички и комуникацијски контекст. Тако се новинска фразеологија устаљује и стандардизује. Али, тиме се процес не окончава, јер фразеологија из новина даље прелази у друге стилове, постаје део свакодневног комуницирања или комуницирања унутар неких социјалних, професионалних група, а понекад улази у језик литературе (Петровић 1989: 37).

Прћић (1997) разматра проблем класификације ФЈ у складу са закључцима англосаксонске лингвистичке школе. Фразеолошке јединице назива *лексичким спојевима* и посматра их у равни комбинације, као јединице које настају комбиновањем појединих лексема, и које су резултат синтагматских лексичких односа у неком језику. Такође истиче важност познавања и препознавања ових јединица, као индикатора знања о језику говорника.

Те *лексичке спојеве* дели на колокације и идиоме, а разликује их према критеријуму стабилности формалног састава. Идиоми имају чвршћу структуру и виши степен идиоматичности од колокација (Прћић 1997: 114). По угледу на Лајонса (*Lyons* 1995), Прћић *идиоме* даље дели на фразне лексеме, дискурсне формуле и изреке. *Фразне лексеме* су хибридне лексичке јединице које се формално реализују као синтагме, а у погледу функције, садржине и употребе понашају као лексеме. Оне могу бити безглаголске (**(заљубљен) до ушију, по сваку цену, рат живаца**) и глаголске (**вртети око малог прста, не веровати својим очима**), чија су посебна врста фразни глаголи (Прћић 1997: 126). Прћић међу првима сврстава и *дискурсне формуле* у домен проучавања фразеологије. Иако се у западној лингвистици дискурсне формуле као јединице којима се започиње, одржава, контролише и завршава комуникација, сматрају јединицама фразеологије, утисак је да се у нашој лингвистици овакво схватање није одржало. *Дискурсне формуле* су реченице или синтагме чија је употреба конвенционално утврђена у једном језику. Користе се за започињање, одржавање и завршетак комуникације, у склопу одређеног комуникационог догађаја. Помоћу њих се

одушевљења, одобравања (**бити луд за неким (нечим), бити десна рука (некоме), љубим руке, бити чистих руку, свити се (некоме) око срца, свити гнездо**) (Станојчић 2010: 205), и *фразеологизме с негативном обојеношћу*, који могу бити иронични, презриви, потцењивачки, вулгарни и сл. (**не знати ни две унакрст, забадати нос у нечији посао, соко из враниног гнезда, наместити коме ребра, завежи њушку**).

врше разноврсни комуникативни чинови, укључујући и поздрављање, обраћање, упознавање, захваљивање, одобравање (**ко ми каже, било како било**) (Прћић 1997: 128). *Изреке* су реченице чија је основна функција да се њима коментарише или реагује на ситуације током извесног комуникационог догађаја. Аутор разликује *традиционалне изреке* које обухватају пословице (махом непознатог порекла), те одомаћене афоризме и епиграме, који на кратак, језгровит, а повремено и духовит, начин изражавају неку мудру мисао, истину или веровање, засновано на искуству или посматрању. Ту спадају и *популарне изреке* које представљају кратак али ефектан израз, лансиран од стране неке јавне личности или групе, из света шоу-бизниса, уметности, политике, итд., неретко с циљем да привуче пажњу шире публике, те да се потом популарише и постане својеврстан заштитни знак аутора (Прћић 1997: 129).

Л. Раздобудко-Човић (2003) класификује ФЈ према структурно-функционалним параметрима. Прихвата широко схватање обима фразеологије и издваја следеће типове ФЈ: идиоме (фразеолошка срашћења, јединства), фразеолошке синтагме, поредбене конструкције, предлошко-падежне конструкције. Предмет фразеолошких анализа треба да буду и *пословице* (**из твојих уста у Божије уши, дуга коса кратка памет**), *изреке* (**у здравом телу здрав дух, није шија него врат, бити присутан телом а не духом**), *цитати*, на пример из народних песама (**обрвице црне пијавице, у Милице дуге трепавице**), али и други, синтаксички сложенији, облици. Л. Раздобудко-Човић (2003: 91) иде корак даље и у фразеологију убраја и *претње* (**почупаћу ти косе, опраћу ти уста сапуном, зубе ћу ти разбити, добићеш преко носа**), *клетве* (**образа ти твог, уста ти се осушила**) и *заклетве, изјаве, разне судове и констатације* (**у лепог човека лукава глава, мудра глава води породицу**), *поређења* (**образ као ђон, образ као опанак**).⁴²

Остале структурно-семантичке типове ФЈ, типичне представнике фразеологије (фразеолошка јединства, фразеолошке синтагме, фразеолошка срашћења), разликује према принципу сликовитости, односно степену мотивисаности, по угледу на Д. Мршевић-Радовић (1987). *Фразеолошка јединства* су јединице које задржавају своју мотивисаност, проузроковану и условљену њиховом сликовитошћу. То значи да се може издвојити део значења неке компоненте фразеолошке јединице. Примери за фразеолошка јединства су: **зли језици, тврда глава, празна глава. Зли језици настаје**

⁴² Иако наводи примере за ову врсту јединица, Раздобудко-Човић (2003) не дефинише сваку од њих, те не појашњава која би карактеристика разликовала, на пример, судове и констатације од пословица.

метонимијским преносом и означава „људи сплеткаре“, а то значење се може поделити на два дела: 1) *језици*, што означава „људи“ и 2) *зли*, што означава „говорити зло, пакосно, сплеткарити“. Код оваквих конструкција сваки део значења повезан је с компонентама фразеологизма, а те компоненте (*језици*, *глава*) имају метонимијско значење „људи“, „човек“. С друге стране, постоје и *фразеолошка срашћења* која су немотивисане јединице (**полазити за руком, с неба па у ребра**), код којих не можемо довести у значењску везу неку од њихових компонената *полазити*, *рука*, *небо*, *ребро* са њиховим значењима „успети“, односно „одједном, изненада“. ФЈ из којих је немогуће издвојити значења компонената су углавном непроменљиве ФЈ (прилошке, узвичне и модалне): **на лепе очи**. Њих не карактерише синтаксички паралелизам, а њихово тумачење тежи ка једној речи: **завући руку у туђи џеп** („украсти“), **седети скрштених руку** („беспосличити“), **пропустити кога кроз шаке** („истући“), **нестати са лица земље** („умрети“) (Раздобудко-Човић 2003: 27). Л. Раздобудко–Човић (2003), попут Д. Мршевић-Радовић (1987) издваја *терминолошке синтагме* (**свекрвин језик**, врста цвећа, **рибље око**, у фотографији, **осуђено лице**, у правосуђу) из домена проучавања фразеологије (в. 2.2.4.2.2.1.1).

2.2.4.2.3 Класификација фразеологизама у шпанској лингвистици

Шездесете и седамдесете година XX века у шпанској лингвистици су обележили аутори који се данас сматрају утемељивачима ове дисциплине. То је, на првом месту, Касарес (*Casares* 1950), који прави разлику између *идиоматских израза/фразема (locuciones)* и *сложених формула (fórmulas pluriverbales)*. *Идиоматски израз/фразем је* „стабилна комбинација два или више термина, која функционише као реченични елемент, и чије се општепознато значење не изводи из збира значења њених компонената“ (Касарес 1950: 170, прев.А.Т.)⁴³. **Noche oscura** (досл. 'тамна ноћ') није идиоматски израз, зато што има само ово, дословно значење, али **noche toledana** (досл. 'толеданска ноћ, ноћ Толеда') јесте, зато што означава нешто друго: „непроспавану, неспокојно проведenu ноћ“. Даље их дели на именичке, придевске, глаголске итд. У сложене формуле убраја *пословичне фразе (frases proverbiales)* и *пословице (refranes)*. *Пословичне фразе* су аутономне лексичке јединице које, за разлику од идиоматских израза, не функционишу као реченични елементи, већ као самосталне реченице. Тако разликујемо фразу **otro gallo me cantara** (досл. 'други певац би ми певао', „све би било другачије“) од формално сличног идиоматског израза **en menos que canta un gallo** (досл. 'краће него што петао пева', „врло брзо“). С друге стране, постоје пословице, које се не везују за један конкретан историјски догађај или личност, већ изражавају неку универзалну истину, која се односи на људски род уопште. Формално су завршене и независне реченице, а стилистички их често одликује рима, паралелизам, алитерација: **a quien madruga, Dios le ayuda** (досл. 'ко рано устаје, Бог му помаже', срп. ко **рано рани, две среће граби**). Касарес сматра да пословице треба буду предмет изучавања паремиологије, која је више повезана са фолклором и колективном психологијом, него са лингвистиком.

Велики подстрек за даља фразеолошка истраживања дао је Еуџин Козериу (1977)⁴⁴, који успоставља дистинкцију између *поновљеног дискурса (discurso repetido)* и

⁴³ “Una locución es una “combinación estable de dos o más términos, que funciona como elemento oracional y cuyo sentido unitario consabido no se justifica, sin más, como una suma del significado normal de los componentes”.

⁴⁴ Врло цењени лингвиста, Еуџин Козериу (Eugen Coseriu), следбеник језичког структурализма, је румунског порекла, па његово име транскрибујемо у складу са румунским правилима изговора. Шпанци његово име изговарају [еухенио косериу]. Своја најважнија дела писао је и на шпанском језику, јер је добар део живота предавао у земљама шпанског говорног подручја, те га, уз Румуне, и Шпанци сматрају својим лингвистом.

слободног дискурса (técnica libre del discurso). Слободни дискурс „чине лексичке и граматичке јединице (лексема, категореме, морфеме) и правила за њихову модификацију и комбиновање у реченици“ (Козериу 1977: 113, прев.А.Т.). На другој страни су јединице поновљеног дискурса, текстови или његови сегменти који се увек изнова употребљавају у говору и који имају карактер цитата. Могу настати према граматичким правилима која не постоје у датом језику, зато што неретко воде порекло из других језика, а у језику примаоцу се потом адаптирају; такође могу бити састављени из тзв. „неразумљивих делова“ (Козериу 1977 : 113). Њихови саставни делови нису међусобно заменљиви, дакле, не може их заменити нека друга лексема из вокабулара тог језика, нити је могуће другачије прерасподелити их унутар саме јединице. Јединице поновљеног дискурса не подлежу правилима језичког устројства датог језика и имају значење у целини, у блоку. Оне се могу анализирати само као одређена, унапред задата комбинација елемената, и тада се могу комбиновати са другим таквим јединицама (Козериу 1977: 113). У односу на њихову функцију, Козуериу јединице поновљеног дискурса дели у три групе: а) јединице еквивалентне реченицама назива текстамама или фраземама и оне функционишу на реченичном и текстуалном нивоу (**cada palo aguante su vela**, досл.'сваки штап нека трпи своју свећу', срп. **свако носи свој крст**); б) јединице еквивалентне синтагмама назива и стереотипизираним синтагмама; в) јединице еквивалентне речима назива лексичким перифразама (**a boca de jarro**, досл. 'у отвор ћупа, „директно, отворено“) (Козериу 1977: 114).

2.2.4.2.3.1 Сулуага (1980)

Таксонимија ФЈ коју даје Сулуага (1980) представља велики преокрет у шпанској фразеологији и основу за све касније класификације. Сулуага (1980: 17) напореда користи термине *фразеолошка јединица* и *устаљени израз*, како би означио комбинације које се састоје од најмање две речи, а највише од једне завршене реченице, и чији су саставни делови синтаксички повезани. Два најважнија обележја која их карактеришу су устаљеност и идиоматичност. За Касареса, као ни за Гарсија-Пахеа и Сулуагу, лексичке колокације не спадају у домен проучавања фразеологије.

Сулуага прави две, различите али не контрадикторне, поделе ФЈ. У овој првој класификацији, у којој полази од степена мотивисаности, тј. од степена идиоматичности ФЈ Сулуага разликује следеће типове језичких комбинација⁴⁵:

1. Слободне, тј. неустаљене комбинације, које нису предмет проучавања фразеологије: *bailar y cantar* („играти и певати“).

2. Устаљене конструкције које нису идиоматичне чине први слој фразеолошких јединица: **dicho y hecho** (досл. 'речено и учињено', срп. **речено-учињено**), **dime con quién andas y te diré quién eres** (досл. 'реци ми с ким идеш и рећи ћу ти какав си', срп. **с ким си, такав си**). Разликују се од нефразеолошких конструкција зато што реагују другачије од осталих, слободних језичких конструкција када се на њих примени нека од дозвољених операција језичког система шпанског језика, тј. испољава се оно што Сулуага назива дезаутоматизацијом (*desautomatización*) (Сулуага 1980: 136).

3. Полуидиоматичне конструкције су устаљене конструкције чије значење није дословно, али није ни сасвим немотивисано. Код њих се дословно значење састоји из представе, менталне слике која служи као семантичка основа за пренесено значење: **un lobo con piel de oveja** (досл. 'вук у овчијој кожи, срп. **вук у јагњећој кожи**), **tira y afloja** (досл. 'растегни и опусти', срп. **повуци–потегни**) (Сулуага 1980: 136).

4. Идиоматичне су оне конструкције чије компоненте, или барем једна од њих, немају семантичку аутономију нити сопствени идентитет и ово је најбројнија група ФЈ: **a ojos vistas** (досл. 'на виђене очи', „на први поглед“), **piedra de escándalo** (досл. 'камен скандала', „повод за скандал“), **meter la pata** (досл. 'ставити шапу', „погрешити“, срп. **упрскати ствар**) (Сулуага 1980: 136-138).

Сулуага (1980) даје и другу поделу ФЈ на основу њихове семантичко-функционалне вредности и функције коју ФЈ могу вршити у дискурсу; зато одређује на ком нивоу граматичке структуре се оне могу комбиновати (реч, синтагма, реченица, текст). Овде издваја две велике групе јединица фразеологије: *fraseológicas* и *idiomáticas* (*locuciones*), искључујући у потпуности из своје анализе *colocaciones* (*las colocaciones*).

⁴⁵ За Сулуагу устаљеност је обавезна, апсолутно присутна карактеристика ФЈ, док је идиоматичност релативно присутна, али се остварује код највећег броја ФЈ. Устаљеност је независна од идиоматичности, није условљена њоме, зато што не постоје ФЈ које нису устаљене, али не важи и обрнуто. Међу њима нема односа корелације, тј. виши степен устаљености не подразумева по аутоматизму виши степен идиоматичности (Сулуага 1980: 135-136).

1. *Фразеолошки искази* су конструкције које саме творе комплетне, довршене исказе, и којима за то није неопходан контекст нити подршка окружења (Сулуага 1980: 191). Међу њима разликује:

1.1 функционално слободне фразеолошке исказе, који нису контекстуално условљени и које назива *текстовима*. Овде спадају пословице (**un clavo saca otro clavo**, досл. 'један ексер вади други', срп. **клин се клином избија**) и усклици: ¡**Maldita sea!** (досл. 'проклета била', срп. **проклетство!**) (Сулуага 1980: 201-203).

1.2 Контекстуално маркиране фразеолошке исказе, који зависе од лингвистичког и прагматичког окружења. Ову групу сачињавају:

1.2.1 изреке или готове фразе: **eso es harina de otro costal** (досл. 'ово је брашно из друге вреће', „ради се о нечем другом“), **aquí fue Troya** (досл. 'овде је била Троја', „велики проблем, штета“) (Сулуага 1980: 203);

1.2.2 клишеи: **qué sé yo** (досл. 'шта ја знам'), **no hay nada que hacerle** (досл. 'не може се ништа урадити'), **qué va** (досл. 'ма какви'), **cómo no** (досл. 'како да не') (Сулуага 1980: 205);

1.2.3 формуле за започињање, настављање и довршавање приче или комуникацијског чина: **érase una vez, había una vez** (досл. 'било једном'), **como le estaba/ venía diciendo** (досл. 'као што сам Вам говорио'), **y colorín colorado** (досл. 'и обојена боја', срп. **чича мича**) (Сулуага 1980: 206);

1.2.4 зстаљене прагматичке формуле: **buenos días** (досл. 'добар дан'), **feliz año** (досл. 'срећна година'), **felices Pascuas** (досл. 'срећан Ускрс'), **qué esté muy bien** (досл. 'да будете добро'), **lo siento mucho** (досл. 'веома ми је жао') (Сулуага 1980: 207).

2. Идиоматски изрази/фраземи су конструкције које морају да се комбинују са другим елементима у реченици како би творили комплетан исказ, дакле, неопходна им је подршка окружења. Њих дели на:

2.1. јединице са граматичким функцијама које у дискурсу немају сопствено лексичко значење. Њихова семантичка вредност не одговара неком екстралингвистичком искуству, већ функционишу као граматички инструменти, који имају улогу да успостављају односе између других лингвистичких јединица (Сулуага 1980: 145). Могу бити: *предлошки* (**en torno a**, „око, близу“; **en cuanto a**, „у вези са“; **a pesar de**, „упркос“), *везнички* (**siempre y cuando**, „увек“; **con tal de que**, „под условом да“; **no obstante**, „међутим“), *елативни*, који служе да се интензификује значење глагола

(**hablar hasta por los codos**, досл. 'причати и лактовима', „много причати“, **comer más que una nigua**, досл. 'јести као крпељ', „јести много“, **correr como alma que lleva el diablo**, досл. 'трчати као ђавоља душа', „трчи врло брзо“), именица (**un mar de**, досл. 'пар нечега', „прегршт, мноштво“, **muerto de**, досл. 'мртав од': смеха, страха, умора), придева (**más flaco que un silbido**, досл. 'мршавији од звиждука', **más sordo que una tapia**, досл. 'глувљи од зида') (Сулуага 1980: 146-148).

2.2. Другу групу идиоматских израза/фразема чине јединице које имају сопствену семантичку вредност, тј. функционално су еквивалентни лексичким јединицама. У односу на функције коју просте лексеме могу имати у шпанском, Сулуага их даље дели на:

2.2.1. именичке идиоматске изразе: **lugar común** (досл. 'заједничко место', „опште место“), **mosca muerta** (досл. 'мртва мува', „лицемер“), **el brazo derecho** (досл. 'десна рука', „помоћник“), **pañó de lágrimas** (досл. 'латно суза', „утеха“, срп. **раме за плакање**), **caballero de industria** (досл. 'вешти господин', „преварант“) (Сулуага 1980: 151-152);

2.2.2. придевске изразе: **de malas pulgas** (досл. 'од лоши бува', „намћораст“, „раздражљив“), **de capa caída** (досл. 'спалог плашта' „тужан, снужден“), **del tiempo del rey que rabió** (досл. 'из времена кад је краљ беснео', „веома стар“, „одавно“), **común y corriente** (досл. 'заједнички и уобичајен', „обичан“), **sano y salvo** (досл. 'жив и спасен', „жив и здрав“) (Сулуага 1980: 156-157);

2.2.3. прилошке идиоматске изразе, који припадају предикату, детерминишу га и модификују: **a todas luces** (досл. 'на сва светла', „очигледно“), **con pelos y señales** (досл. 'с длакама и знацима', „до најситнијих детаља“), **como quien no quiere la cosa** (досл. 'као онај који не жели ствар', „крадомице, кришом“), **como Pedro por su casa** (досл. 'као Педро у својој кући', „сасвим природно и без устручавања“) (Сулуага 1980: 157-158);

2.2.4. глаголске идиоматске изразе, који врше функцију предиката у реченици, дакле именују радње, процесе и стања везане за субјекте: **echar pestes** (досл. 'бацити кугу', „вређати“), **dar en blanco** (досл. 'дати у бело', „погодити, потрефити“), **correr la voz** (досл. 'трчати глас', „прочути се“, „информисати“), **echar una cana al aire** (досл. 'бацити седу влас у ваздух', „забавити се“), **no tener dos dedos de frente** (досл. 'немати два прста на челу', „бити глуп“), **no tener en qué caer muerto** (досл. 'немати где пасти мртав', „бити сиромашан“). (Сулуага 1980: 161-163).

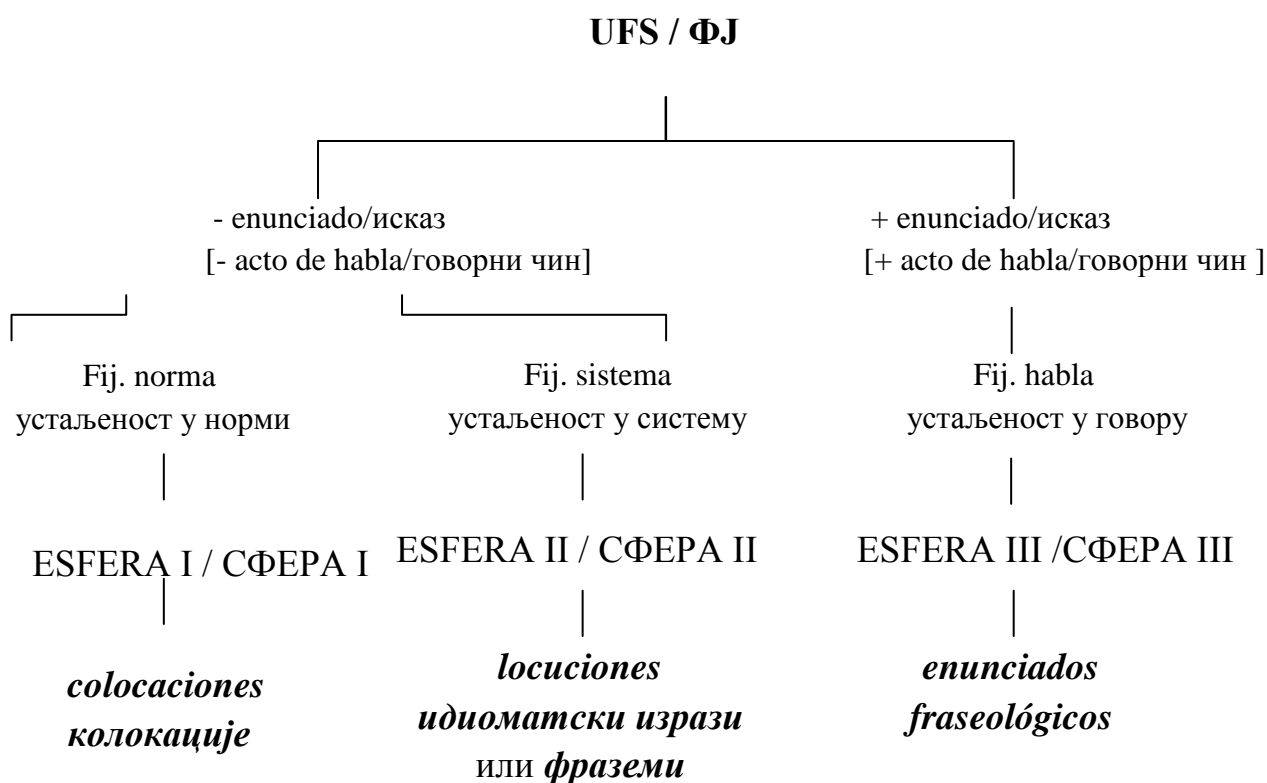
2.2.4.2.3.2 Г. Корпас Пастор (1996)

На крају представљамо једну од најрепрезентативнијих подела фразеолошких јединица, коју даје Г. Корпас Пастор (1996), према којој су и колокације и паремије део шире схваћене фразеологије. За ауторку су све претходне класификације ФЈ некомплетне и поједностављене, зато што су узимале само један од критеријума: формална структура ФЈ, степен устаљености у систему или говору, или степен семантичке мотивације ФЈ (Корпас Пастор 1996: 50). Предлаже глобалну, свеобухватну класификацију фразеолошког система шпанског језика која се заснива на комбиновању два основна критеријума: на критеријуму устаљености у систему, норми или говору и на формалном критеријуму, који зависи од тога да ли ФЈ чине део неког исказа или представљају довршен исказ.⁴⁶

У складу са овим формалним критеријумом Корпас Пастор (1996) даје бинарну поделу ФЈ: с једне стране су *фразеолошки искази* (*enunciados fraseológicos*) који чине готове, комплетне исказе. С друге стране су *лексичке колокације* (*colocaciones*) и *идиоматски изрази/фраземи* (*locuciones*), фразеолошке јединице које не творе ни говорни чин, ни исказ и еквивалентне су синтагмама, те се морају комбиновати са другим лингвистичким елементима (в. графикон 3).

⁴⁶ Термин *исказ* (*enunciado*) Корпас Пастор преузима од Сулуаге:

„*Исказ* формално најчешће одговара простој или сложеној реченици, али се може састојати и из синтагме или речи. Његова основна карактеристика је да функционише као минимална јединица комуникације, која има сопствено значење и коју говорник изговара између две паузе и са различитом интонацијом“ (Сулуага 1980: 191, прев. А.Т.).

Графикон 3 (Корпас Пастор 1996: 52)

1. Колокације (*las colocaciones*)

Лексичке колокације су у шпанској лингвистици далеко највише проучавани спојеви речи.⁴⁷ Колокације су синтагме које настају према правилима датог језика и које су у извесној мери условљене комбинаторном рестрикцијом, која је, пак, одређена њиховом употребом (Корпас Пастор 1996: 53). Колокације, дакле, испољавају ограничења у погледу комбинаторних могућности својих компоненти и та ограничења условљена су њиховом употребом језику. Тако су за ауторку колокације: **zarpar un barco** (досл. 'испловити брод', срп. **подићи сидро**), **momento crucial** (досл. 'кључни тренутак'), **rebanda de pan**, (досл. 'векна хлеба'), **rematadamente loco** (досл.

⁴⁷ За Г. Корпас Пастор и Л. Руис Гуриљо колокације су јединице фразеологије. Има и оних који колокације сматрају јединицама које су између слободних и фразеолошких (Alonso Ramos 1994, Сулуага 1980), или који их остављају ван домена фразеологије (Гарсија-Пахе 2008, Боске 2001).

'непоправљиво луд'). Њен предлог таксономије колокација зависи од различитих комбинација које се могу остварити у датом језику. Тако настају колокације типа: *именица + глагол* (**correr un rumor**, досл. 'трчати гласина', срп. **кружити гласина**), *глагол + именица* (**desempeñar un cargo**, досл. 'обављати дужност'), *придев + именица* (**error garrafal**, досл. 'велика грешка', срп. **кобна грешка**), *именица + предлог + именица* (**una tableta de chocolate**, досл. 'табла чоколаде'), *глагол + прилог* (**caer pesadamente**, досл. 'тешко пасти', „пасти свом тежином“), *прилог + придев* (**estrechamente ligado**, досл. 'тесно повезан') (Корпас Пастор 1996: 53).

За Л. Руис Гуриљо (2001), на пример, колокације нису јединице деноминације, тј. именованја, већ стилистичке синтагме које припадају норми, и чији саставни делови показују извесне тенденције у погледу комбинације. Стога су колокације слабо консолидоване синтагме и допуштају и друге могућности за комбиновање. На тај начин **momento crucial** (досл. 'пресудни тренутак') јесте колокација, али она допушта и неке друге комбинаторне могућности као што су **reunión crucial** (досл. 'пресудни састанак'), **día crucial** (досл. 'пресудни дан'), мада је очигледно да *crucial* („пресудни“) тежи да се комбинује са *momento* („тренутак“) (Руис Гуриљо 2001: 34).

2. Идиоматски изрази / фраземи (*las locuciones*)

Сви шпански теоретичари фразеологије (Корпас Пастор 1996, Руис Гуриљо 2001, Гарсија-Пахе 2008) сагласни су да су идиоматски изрази/фраземи централни, прототипични слој фразеологије једног језика. Њихове основне карактеристике су стабилност форме („интерна устаљеност“), јединство значења и спољна семантичка устаљеност (Корпас Пастор 1996: 88). Ове јединице не творе довршене исказе, већ функционишу као реченични делови.

Г. Корпас Пастор предлаже низ параметара који могу послужити као провера за семантичку и морфолошку кохезију идиоматских израза: а) супституција или немогућност замене једне компоненте идиоматског израза другом, б) елиминација или немогућност додавања нових или одузимања постојећих компоненти идиоматском изразу, в) трансформациони недостаци, који подразумева немогућност промене редоследа речи унутар идиоматског израза (Корпас Пастор 1996: 89-90).

У оквиру ове групе ФЈ ауторка прави разлику између:

2.1 именичких идиоматских израза: **vacas flacas** (досл. 'мршаве краве' „тежак период“), **lágrimas de cocodrilo** (досл. 'крокодилске сузе', „велики плач“), **conejillo de**

indias (досл. 'индијски зечић', срп. **покусни куних**), **la flor y nata** (досл. 'цвет и шлаг', „оно најбоље“) (Корпас Пастор 1996: 94-96);

2.2 придевских идиоматских израза: **sano y salvo** (досл. 'жив и здрав'), **cortados por el mismo patrón** (досл. 'скројени по истом калупу', „исти“), **fuerte como un toro** (досл. 'јак као бик'), **mondo y lirondo** (досл. 'чист и лирондо', „го, наг“, „чист“), **de baja estofa** (досл. 'од скромне тканине', „лошег квалитета“) (Корпас Пастор 1996: 97-98);

2.3 прилошких идиоматских израза: **a la vez** („у исто време“), **con la boca abierta** (досл. 'отворених уста', „с дивљењем“), **de pies a cabeza** (досл. 'од стопала до главе', „потпуно“), **más tarde o más temprano** (досл. 'касније или раније', срп. **пре или касније**), **gota a gota** (досл. 'кап по кап', срп. **мало по мало**), **punto por punto** (досл. 'тачку по тачку', „редом и детаљно“) (Корпас Пастор 1996: 99-101);

2.4 глаголских идиоматских израза: **ir y venir** (досл. 'ићи и доћи', „инсистирати“), **tomarla con (alguien/algo)** (досл. 'узети је (с неким/нечим)', срп. **узети на зуб**), **meter a alguien en cintura** (досл. 'ставити некога за појас', „уразумити га“), **llevar la voz cantante** (досл. '(пре)носити глас који пева', „бити главни“) (Корпас Пастор 1996: 102-104);

2.5 Предлошких идиоматских израза: **a causa de** („због“), **a pesar de** („упркос“), **con objeto de** („с циљем“), **en vez de** („уместо“) (Корпас Пастор 1996: 105-106);

2.6 Везничких идиоматских израза: **con tal de** („у случају да“), **tan pronto como** („чим“), **siempre que** („ако“), **aun cuando** („иако“), **puesto que** („јер“), **sin embargo** („међутим“), **mientras tanto** („док, у међувремену“) (Корпас Пастор 1996: 107-108);

2.7 Клаузалних, синтагматских идиоматских израза: **hacersele a alguien la boca agua** (досл. 'направити се вода од уста, срп. **кренути вода на уста**), **caérsele a alguien el alma a los pies** (досл. 'пасти некоме душа у стопала', „разочарати се“), **no llegarle a alguien la camisa al cuerpo** (досл. 'не доћи некоме кошуља до тела', „бити немиран, уплашен“), **como quien oye llover** (досл. 'као онај који чује кишу', „који се не обазире“) (Корпас Пастор 1996: 109-110).

3. Фразеолошки искази (*enunciados fraseológicos*)

Г. Корпас Пастор (1996), Л. Руис Гуриљо (2001), као и Сулуага (1980) пре њих, укључују у трећу сферу ФЈ фразеолошке исказе који обухватају паремије и дискурсне формуле. То су независне јединице, које на формалном плану представљају довршен исказ. Фразеолошке јединице које сачињавају ову велику групу функционално међусобно немају много тога заједничког, те ово поље фразеологије није у

равноправној позицији са нпр. идиоматским изразима или са колокацијама у погледу обима научног истраживања; такође је и мање проучавано. Фразеолошки искази се одређују као јединице које функционишу као аутономни делови говора и представљају минималне јединице комуникације са сопственим значењем, које су изговорене између две паузе (Корпас Пастор: 132). Г. Корпас Пастор унутар ове треће, сфере ФЈ издваја две подгрупе: паремије и дискурсне формуле.

3.1 Паремије (*paremias*)

Паремије су ФЈ које имају текстуалну аутономију и референцијално значење. У односу на идиоматске изразе поседују висок степен општости, док се идиоматски изрази/фраземи односе на конкретне ситуације; паремије функционишу као самостални искази у дискурсу, а идиоматски изрази/фраземи као синтаксички елементи унутар реченице. Паремије су више културолошки него лингвистички феномен. У односу на функционалне, историјске и друге екстралингвистичке критеријуме Г. Корпас Пастор овде убраја:

3.1.1 исказе специфичне вредности, који поседују вредност универзалне истине, али не независно од ситуације у којој се употребљавају, већ се везују за одређене говорне ситуације: **los duelos con pan son menos** (досл. 'болони уз хлеб су мањи', као објашњење да се све недаће лакше подносе уз материјална богатства), **si te he visto no me acuerdo** (досл. 'ако сам те видео не сећам се', за коментарисање нечијег ружног понашања према особи која му је помогла) (Корпас Пастор 1996: 134);

3.1.2 цитате, који, као и пословице, имају вредност универзалне истине и применљиви су у различитим ситуацијама. Они се разликују од пословица по томе што им је порекло познато. Наиме, они потичу из књижевних текстова или из говора, тј. усмених фрагмента текстова који се приписују некој стварној личности или измишљеном лику из књижевности, усмених предања и сл.: **la vida es sueño** (досл. 'живот је сан') Калдерона де ла Барке, **verde, que te quiero verde** (досл. 'зелено, волим те, зелено') Гарсије Лорке, **poderoso caballero es don Dinero** (досл. 'новац је моћан господар') Франсиска де Кевода (Корпас Пастор 1996: 143-144);

3.1.3 пословице, које износе универзалну истину, мудрост и користе се у најразличитијим контекстима. Непознатог су порекла и прототипични су представници паремија: **vísteme despacio que tengo prisa** (досл. 'обуци ме полако, јер журим', срп. **што је брзо, то је и кучо**), **de tal palo, tal astilla** (досл. 'од таквог дрвета таква иверица',

срп. **ивер не пада далеко од кладе**), **agua que no has de beber, déjala correr** (досл. 'воду коју не пијеш пусти да тече', „не треба се мешати у туђа посла“), **a falta de pan buenas son tortas** (досл. 'кад нема хлеба, добра је и погача', „задовољи се с оним што имаш“) (Корпас Пастор 1996: 147-148).

3.2 Дискурсне или разговорне формуле (*las fórmulas rutinarias*)

Дискурсне формуле мањкају текстуалном аутономијом и имају друштвену, експресивну или дискурзивну улогу. Разликују се од паремија утолико што не поседују текстуалну аутономију, тј. њихова употреба је у мањем или већем степену условљена конкретном комуникативном ситуацијом. Г. Корпас Пастор међу њима разликује две групе формула:

3.2.1 дискурзивне формуле, које функционишу као организатори дискурса, и могу се користити за отварање и затварање конверзације: **¿qué hay?** („шта има“), **¿cómo estás?** („како си“), **¿puedo ayudarte?** („могу ли Вам помоћи“), **a ver** („да видимо“), **cuídate mucho** („чувај се“), **hasta la vista** („до виђења“); постоје и транзиционе које регулишу и усмеравају интеракцију: **a eso iba** („баш сам то хтео да кажем“), **para que te enteres** („имај у виду“), **vamos a ver** („да видимо“), **oído al parche** („молим за пажњу“), **es más** („штавише“) (Корпас Пастор 1996: 187-148);

3.2.2 психо-социјалне формуле, којима се изражава нечије психичко стање и расположење. Оне служе за нормалан развој социјалне интеракције или за изражавање осећања говорника. У односу на прагматичко-дискурзивне функције које врше, оне се даље деле на: *експресивне* (**lo siento (mucho)**, „жао ми је (веома)“), **perdone que le moleste/interrumpa**, „извините на прекидању/сметњи“, **¡pues claro!**, „па, наравно“; **¡nada de eso!**, „ни говора“, **cuéntaselo a tu abuelo/padre/madre**, досл. 'причај то својој баби/оцу/мајци', „неверица“) (Корпас Пастор 1996: 193-197); *комисивне* (**te doy mi palabra**, „дајем ти своју реч“; **¡ya te acordarás!**, досл.'сетићеш се', „претња“; **nos veremos las caras** („видећемо се ми још“) (Корпас Пастор 1996: 202-203); *директивне* (**¡al grano!**, „пређи на ствар“; **¿te ha comido la lengua el gato?**, досл. 'је л` ти маца појела језик'; **déjame en paz**, „остави ме на миру“; **¿qué mosca te ha picado?**, досл. 'каква мува те је убола', „шта ти је“) (Корпас Пастор 1996: 204-205); *асертивне* (**te lo digo yo**, досл. 'кад ти кажем'; **ni que decir tiene**, досл. 'не треба ни рећи', „очигледно је“; **que venga Dios y lo vea**, досл. 'нек дође Бог и види то', „истина је“; **¡no te creas!**, досл. 'не веруј', „истина је“; **¡lo que oyes!**, досл. 'како чујеш', „тако је“; **¡lo que faltaba para el duro!** (срп. **само је још ово фалило**) (Корпас Пастор 1996: 206-208); *ритуалне* (**buenos días**, „добар

дан“; **¿qué es de tu vida?**, „шта има“; **¿cómo tú por aquí!**, „откуд ти“; **dichosos los ojos que te ven**, „срећне очи које те виде“; **mucho gusto** („драго ми је“), **hasta mañana** („до виђења“) (Корпас Пастор 1996: 210-211).

2.2.4.3 ПРЕГЛЕД РАЗВОЈА ФРАЗЕОЛОГИЈЕ КАО НАУЧНЕ ДИСЦИПЛИНЕ У ОКВИРИМА СРПСКЕ И ШПАНСКЕ ЛИНГВИСТИКЕ

На крају теоријског оквира дајемо кратак преглед развоја фразеологије и контрастивне фразеологије у српској и шпанској лингвистици. Полазимо од претпоставке да је за правилно разумевање ове дисциплине неопходно сместити је у одговарајући временски и просторни контекст. Илуструјемо ток њеног развоја који се одвијао паралелно, али не и истоветно, у ширим оквирима, у оквирима руске и западноевропске лингвистике.

Фразеологија је релативно млада лингвистичка дисциплина, која се развија у другој половини XX века. Заслуге за свој успон дугује руским, то јест совјетским лингвистима. За почетак њеног развоја узима се 1909. година, када је Ш. Баји (*Bally*) у студији *Traité de stylistique française* успоставио дистинкцију између фразеолошких низова (*séries phraséologiques*), везаних спојева речи чије саставнице задржавају своју семантичку аутономију и који нису идиоматични, и фразеолошких јединица (*unités phraséologiques*), везаних спојева речи чији саставни делови немају аутономно значење, већ само у таквој лексичкој комбинацији остварују значење и који јесу идиоматични (Сулуага 1980: 40, Мршевић-Радовић 1987: 13). У западноевропској лингвистици је ова подела прошла поприлично незапажено, али је оставила трага код руских лингвиста, који је прихватају и даље разрађују (Хрустић 2001:6).

Утемељивачем фразеологије као самосталне дисциплине сматра се руски научник Виноградов, који од четрдесетих година XX века проширује ове идеје и развија своју фразеолошку теорију, чији су основни циљеви развијање оквира за адекватан опис фразеологизама и развијање критеријума за њихову класификацију. В. Виноградов поставља основу трипартитне класификације фразеолошких јединица, коју, посредним или непосредним путем, преузимају све лингвистичке школе (Бургер и др. 2007: 714). Након њега, у току шездесетих и седамдесетих година, значајни совјетски лингвисти проучавају различите аспекте фразеологије. Радови Чернишеве, Ожегова, Бабкина, Телије, Мелчука и многих других „омогућили су процес издвајања

фразеологије као независне дисциплине“ много пре него што су ти резултати уопште били доступни западноевропској лингвистици (Хрустић 2001:7).

Хронолошки посматрано, фразеолошке студије у Русији и Совјетском Савезу могуће је класификовати у три велике епохе (Бургер и др. 2007: 714):

- период 1940 - 1980. обухвата фразеолошку традицију Виноградова. Почиње са првим његовим значајним радовима (од 1946 и 1947. године) који дају одговор на два кључна питања: шта је то фразеологија и како се класификују њене јединице. Телија га назива „класичним периодом“ руске фразеологије (Бургер и др. 2007: 714).

- Период од 1960. године до данас обележен је радовима И. Мељчука и његових сарадника. Подразумева алтернативни приступ фразеолошкој теорији В. Виноградова, а тежиште Мељчукових истраживања су комбинаторна својства лексичких јединица.

-Период од 1980. године до данас карактеришу занимања за когнитивне и ентокултуролошке приступе у анализи фразеологизама.

Велика достигнућа руске и совјетске фразеологије остају незапажена код западноевропских лингвиста. Узроци леже у специфичним друштвеним приликама, у једном виду политичке и друштвене затворености. Седамдесетих година идеје В. Виноградова шире се, индиректним путевима, у Западни свет. „Захваљујући специфичној политичкој ситуацији, прво су лингвисти из бившег ДДР-а (Источне Немачке) показали интерес за руски језик“ (Хрустић 2001: 8). Још један од разлога због којих је руска фразеологија остала запостављена на Западу може се потражити у ондашњој разноликости лингвистичких праваца. Источноевропска, совјетска лингвистика била је следбеник структурализма, док је западну лингвистику обележила „когнитивна парадигма са картезијанским рационализмом“ (Хрустић 2001: 9). Не заборавимо да се истовремено на тлу Сједињених Држава развија трансформационо-генеративна граматика на челу са Чомским, која примењује математичка и логичка правила на функционисање језика. У такав рационални приступ, где је језик посматран као чист рачун ($x+y=xy$) није се уклапала фразеологија, чије се функционисање није могло објаснити математичком формулом $x+y=z$ (Хрустић 2001: 9). Данас је ово гледиште превазиђено, и фразеологија је постала предмет истраживања и генеративних студија. Након што је годинама била на лингвистичким маргинама, тек са деведесетим годинама и развојем когнитивнолингвистичких истраживања препознат је значај фразеологије као фундаменталне компоненте сваког језика и она доспева у центар лингвистичких истраживања.

„Проучавање фразеологије као фундаменталне компоненте граматике једног језика препознато је тек од стране когнитивне лингвистике почев од деведесетих година; до тада је представљала поприлично непожељан језички елемент како за структуралисте, због несистематичног карактера фразеолошких израза, тако и за генеративисте, јер се коси са генеративним капацитетима ове граматике чија правила говоре о ограниченом броју граматичких правила“ (Алварадо Ортега 2008: 27, прев. А.Т.).

Можемо закључити да су у историјском развоју фразеологије као лингвистичке дисциплине постојала три велика блока: први, западноевропски, који води порекло из структуралне лингвистике, посебно Женевске школе. Други чине лингвистичке школе земаља бившег Совјетског Савеза и њихових следбеника, земаља некадашњег Источног блока. Трећи блок је оличен у северноамеричкој лингвистичкој школи, која укључује трансформационо-генеративну (ТГ) граматику, али и друге правце у лингвистици, какви су они когнитивне оријентације (Корпас Пастор 1996: 19).

2.2.4.3.1 Развој фразеологије као научне дисциплине у српској лингвистици

Достигнућа руске фразеолошке школе директно су утицала на буђење интересовања за ову лингвистичку област код српских, тада југословенских, аутора. И, мада по богатству и традицији српски језик не заостаје за шпанским, или другим западноевропским језицима, број монографија, радова, научних пројеката посвећених фразеологији неупоредиво је мањи.

Може се рећи да су, шире посматрано, прва фразеолошка истраживања настала као покушај да се објасне и сачувају од заборава народна, усмена традиција, мудрости, предања и изреке. Као најзначајнији подстицај за различита фразеолошка истраживања послужиле су Вукове *Српске народне пословице* из 1836. и 1849. године. На самом почетку XX века значајне ерудите, попут Веселина Чајкановића или Ивана Касумовића, врше прва паремиолошка испитивања.⁴⁸

⁴⁸ Веселин Чајкановић, врсни српски научник и филолог, изучава компаративну религију и митологију. У *Бога су вунене ноге, а гвоздене руке* (1914), *О српском врховном богу* (1941), постхумно објављени *Мит и религија у Срба* (1973), *Речник српских народних веровања о биљкама* (1985) *Сабрана дела из српске религије и митологије* (1994), неки су од наслова у којима истражује народне умотворине, песме, приповетке, пословице, религију и митологију, углавном у циљу реконструкције прехришћанских веровања, а се служећи компаративном методом.

Седамдесетих година јављају се први озбиљнији научни радови посвећени фразеолошким темама. У периоду постојања српскохрватског језика као водећа имена у овој области намећу се Матеша, А. Менац, Д. Мршевић-Радовић, који се седамдесетих и осамдесетих година баве различитим, углавном теоријским питањима из фразеолошке проблематике.⁴⁹ Значајан допринос фразеологији и фразеолошкој лексикографији дао је Матешин *Фразеолошки рјечник хрватскога или српскога језика* из 1982, који представља велики помак у обради јединица фразеолошког система српскохрватског језика и подстрек за даља истраживања. У *Предговору* аутор даје кратку дефиницију и опис јединица фразеологије. 1983. године у Новом Саду је одржан научни скуп „Проблеми српскохрватске лексикологије“, а исте године су штампани реферати са скупа. Неки од њих су посвећени фразеолошким темама.

1987. године Драгана Мршевић-Радовић објављује монографију *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у савременом српскохрватском језику*, постављајући темеље српској фразеологији. Ово дело бави се основним питањима из области фразеологије, као што су њен предмет изучавања, одређење њених јединица, класификација глаголских и именичких ФЈ. До данас је остала најзначајније дело из теорије фразеологије у српској лингвистици.

Након тога, с другом половином осамдесетих година, међу лингвистима у Србији почиње да расте интересовање за фразеолошку проблематику. Поред теоријских, пажња се поклања и семантичким питањима. Осим Д. Мршевић-Радовић, и други аутори показују заинтересованост за различите фразеолошке теме. Тако се В. Петровић посветила анализи једног функционално специјализованог регистра, публицистичког, и у својој књизи *Новинска фразеологија* 1989 истражује (зло)употребу

Истовремено, Иван Касумовић врши упоредна истраживања српко-хрватских и античких пословица: *Хрватске и српске народне пословице спрам грчких и римских пословица и крилатица* (1912), *Још једна руковат наших паралела с римским и грчким пословицама и пословичним изрицајима* (1920). Пословицама су се, измеђи осталих, бавили и Лалевић (1934), Кнежевић (1957), Кашић (1971,1973).

⁴⁹ Ово су нека од њихових истраживања објављена у том периоду: Мршевић Радовић, *Неке фразеолошке особености спортског језика* (1978), *О фразеолошким јединицама* (1979), *О критеријумима који одређују место обраде фразеологизама у речнику* (1982), *Фразеолошка јединица и њен синтаксичко – семантички динамизам* (1982), *Фразеолошка јединица и њен синоним* (1983), *Етимологија фразеолошке јединице и лексикографска пракса* (1984), *Нека питања категорије броја код фразеолошких поређења* (1984), *Глаголске фразеолошке јединице и редукција префикса* (1985) итд.; Менац: *О структури фразеологизма* (1971), *Своје и посуђено у фразеологији* (1972), *Нека питања у вези с класификацијом фразеологије* (1978) и др.; Матеша: *У поводу обраде и издавања двају фразеолошких рјечника* (1980).

фразеологије у новинским текстовима (в. 2.2.4.2.2.2). Деведесетих година наши лексиколози и семантичари не заобилазе фразеолошка питања (Стојановић (1998), Ристић (1999), Драгићевић (1998), Радић-Дугоњић (1998), Мршевић-Радовић (1994, 1995,1998)). Уочљив је пораст интересовања за примењена и интердисциплинарна фразеолошка питања, попут контрастивних, когнитивнолингвистичких, дидактичких, дијалекатских, културолошких и етнолошких. Д. Мршевић-Радовић објављује монографију *Фразеологија и национална култура* (2008), која се намеће као незаобилазна литература у филозофским и културолошким језичким анализама.⁵⁰ 2007. године Ђ. Оташевић објављује први фразеолошки речник српског језика, *Мали српски фразеолошки речник*, који проширује 2012. године обимнијим издањем *Фразеолошки речник српског језика*.

Како наше истраживање припада пољу контрастивних фразеолошких истраживања, осврнућемо се и на развој ове специфичне језичке области. Под контрастивном или компаративном фразеологијом подразумевамо дисциплину која као свој основни циљ поставља утврђивање сличности и разлика између фразеолошких система двају или више језика (Корпас Пастор 2003: 247). Контрастивна фразеологија се интензивно развија од деведесетих година XX века из крајње практичних потреба за разумевањем ФЈ, развијањем стратегија за њихово превођење и поступака за превазилажење разних недоумица везаних за њихово усвајање и учење. Истраживане су универзално присутне особености ФЈ, као и оне идиосинкратичне, карактеристичне за поједине заједнице. Последњих година когнитивни и културни аспекти разумевања идиоматских односа на интерлингвистичком плану преузимају водећу улогу. Чини се да је постигнута сагласност да контрастивна фразеолошка истраживања захтевају један интердисциплинарни приступ, јер су од велике важности не само за теорију лексикологије и фразеологије, већ и за когнитивну лингвистику, семиотику културе и језичке универзалије.

⁵⁰ Кроз једну свеобухватну семантичку анализу ФЈ, Д. Мршевић-Радовић полази од њихових савремених значења, и реконструише њихов дијакхронијски развој, спајајући тако унутрашњу и спољашњу структуру фразеолошких јединица. У књизи је „по први пут на једном месту изложена исцрпна анализа великог броја фразеолошких јединица и представљен је начин на који се реални свет одражава у фразеологији српског језика“ (Јовановић 2008: 361). Ауторка прави лингвистичку анализу кроз призму историјских, митолошких, културолошких, етнографских објашњења и знања из традиције нашег народа, показујући како се у фразеологији језик прожима са свим што га окружује.

Водеће место на пољу контрастивних фразеолошких проучавања заузимају српски слависти, који се углавном баве контрастирањем фразеологија српског и руског језика. Овде се издвајају имена попут Л. Раздобудко-Човић и А. Мушовића.⁵¹ Значајна су и фразеолошка контрастирања између српског и енглеског језика, и на том пољу су објављивани радови и мастер тезе, углавном под менторством Б.Хлебеца.

Када је реч о фразеолошким контрастирањима шпанског и српског језика, до сада нису објављиване монографије нити рађене докторске дисертације на ову тему.⁵² На пољу поређења фразеологије шпанског и српског језика свакако су најзначајнији радови Анђелке Пејовић. У својој књизи *Колокабилност глагола у шпанском са контрастивним примерима из српског језика (La colocabilidad de los verbos en español con ejemplos contrastivos en serbio, 2010)* бави се колокабилношћу глагола и имплицатурама које оне имају по значење. Након што се терминолошки прецизира концепт *колокације* и одреди његово место унутар фразеолошког амбијента, следи семантичка и прагматичка анализа глаголских колокација. Посебан допринос овог приступа уочавамо у решавању проблема превођења ове врсте јединица, као и у њиховој лексикографској обради.⁵³

Запажа се да многи млади лингвисти и истраживачи у Србији настављају да преиспитују и анализирају најразличитија фразеолошка и контрастивно-фразеолошка питања. Веома је охрабрујуће што интересовање за ову занимљиву област непрестано расте. Укажимо на крају и да до сада није објављен репрезентативни двојезични

⁵¹ Раздобудко-Човић: *Именице које означавају делове тела човека: прагматичка анализа значења у српском и руском језику* (1994); *Руско-српска лингвокултуролошко-стилистичка и компаративна истраживања* (2001); *Семантика и прагматика соматизма у српском и руском језику* (2003); Мушовић: *Фразеолошке јединице с адвербијалном функцијом у руском и српском језику* (1991); *Фразеолошки адвербијали на материјалу руског и српског језика* (1997); *Соматске фразеолошке јединице за изражавање емоција и њихова синтаксичка функција: на материјалу руског и српског језика* (2002).

⁵² Одбрањен је један мастер рад, на Универзитету у Крагујевцу (Шилковић Б., *Фразеолошка средства за исказивање осећања у српском и шпанском језику*, 2013. године).

⁵³ Од осталих радова А. Пејовић издвајамо: *Фразеологија у језику шпанских новина* (2007), *Criterios para la elaboración del diccionario fraseológico español-serbio / serbio-español* (2008), *Фразеолошки изрази у једнојезичним речницима опште намене у српском и шпанском језику* (2009), *Фразеолошки изрази у једнојезичним речницима опште намене у српском и шпанском језику* (2009), *О еквиваленцији и лажним пријатељима у српској и шпанској фразеологији* (2013) (в. поглавље 5. Библиографија).

шпанско-српски или српско-шпански фразеолошки речник, што је у одређеној мери отежало ово истраживање.

2.2.4.3.2 Развој фразеологије као научне дисциплине у шпанској лингвистици

Током свог вишевековног постојања, шпанска филологија је изнедрила истраживаче и ерудите који су се одавно интересовали за устаљене комбинације речи, сматрајући их културним огледалом свог народа и традиције. Током XVI и XVII века појављују се први једнојезични и двојезични речници. Давне 1625. године Гонсало Кореас (Gonzalo Correas) саставио је свој *Vocabulario de refranes, frases proverbiales y otras fórmulas comunes de la lengua castellana* (Речник пословица, изрека и других формула познатих у кастиљанском језику), који ће бити објављен готово три века касније. Овај речник сведочи о настојању да се сачувају од заборава и забележе изреке, пословице и мудрости које су тада постојале у шпанском народу. Ипак, о озбиљном проучавању фразеологије, као самосталне лингвистичке дисциплине, можемо говорити тек од деведесетих година XX века.

Као и у другим деловима Европе, тако и у Шпанији први радови Виноградова и осталих совјетских лингвиста који четрдесетих година XX века постављају основе фразеологије, не остављају значајнијег трага. Проћи ће још тридесетак година док се у Шпанији не појаве прва запажања о устаљеним језичким јединицама. Основне постулате за сва каснија истраживања о везаним спојевима речи поставља Козериу (Coseriu), један од утемељивача опште лингвистике и претеча фразеологије у Шпанији. За фразеологију је значајан зато што у својим *Принципима структуралне семантике* први прави разлику између поновљеног дискурса и слободног дискурса, подразумевајући под слободним дискурсом „лексичке и граматичке јединице и правила за њихово комбиновање у реченици“, а под поновљеним дискурсом „оно што је устаљено као фраза, обрт, модизам, реченица или идиом“ (Козериу 1986: 113, в. 2.2.4.2.3)

Оснивачем шпанске лексикологије и лексикографије популарно се сматра Хулио Касарес. 1950. године штампана су предавања која је одржао на једном лексикографском семинару годину дана раније, под називом *Увод у савремену лексикографију* (*Introducción a la lexicografía moderna*). Већи део тог приручника,

поглавље од готово стотинак страна, назвао је *Идиоматски израз, пословична фраза, пословица и модизам (La locución, la frase proverbial, el refrán y el modismo)*. Тако је начинио велики допринос у класификацији вишелексемних (плуривербалних) конструкција, данас фразеолошких јединица, а његов приручник практичне намене постаће незаобилазан у првим фразеолошким истраживањима теоријске оријентације.

Прекретницу у развоју шпанске фразеологије представља 1980. година, када Алберто Сулуага објављује монографију *Увод у проучавање устаљених израза (Introducción al estudio de las expresiones fijas)*. Сматра се зачетником савремене шпанске фразеологије, јер поставља теоријске основе ове дисциплине. Његове дефиниције и класификација фразеолошких јединица представљају полазну тачку за већину савремених фразеолога, попут Корпас Пастор, Гарсија-Пахеа, Руис Гуриљо.

Додатни подстрек за даља изучавања ове лингвистичке дисциплине шпанским истраживачима су дали међународни фразеолошки конгреси, од којих је први одржан 1981. године у Мањахму у Немачкој, на иницијативу германских и словенских лингвиста. За дефинитивну консолидацију фразеологије као самосталне лингвистичке дисциплине узима се 1999. година када се оснива *Европско фразеолошко удружење (European Society of Phraseology)*, са седиштем у Цириху, познато под називом *EUROPHRAS*. Ово удружење од тада сваке године организује конгресе и научне сусрете, издаје радове из ове области, с циљем промовисања међународне научне размене знања и информација из области фразеологије. Од фразеолошких конгреса организованих у Шпанији, укажимо само на неколико првих: *I Congreso Internacional de Paremiología* (1996), *I Coloquio Galego de Fraseología* (1997), *I Congreso Internacional de Paremiología* (1999), *I Jornadas de Fraseología Comparada* 2000.

1996. године у Шпанији излази монографија Г. Корпас Пастор *Приручник шпанске фразеологије (Manual de fraseología española)*, која се одмах наметнула као својеврстан уџбеник шпанске фразеологије. До данас је остала ауторитет у теоријском одређивању и разврставању ФЈ.⁵⁴

У последњих десетак година шпанска фразеологија доживљава свој пуни процват. Најугледнији лингвисти баве се управо фразеолошким истраживањима, сваке

⁵⁴ Из лексичке, семантичке, морфосинтактичке и прагматичке перспективе, на јасан и методичан начин, Г. Корпас Пастор детаљно описује и групише различите типове ФЈ, у које, поред идиоматских израза/фразема (*locución*), сврстава и колокације (*colocación*) и фразеолоке исказе (*enunciado fraseológico*). У делу рада у којем вршимо класификацију шпанске фразеологије следили смо њене постулате, као што то чини и већина савремених хиспаниста.

године се организују научни конгреси посвећени фразеологији, велики је број националних и међународних пројеката, а одбрањен је и велики број докторских дисертација из области фразеологије. Резултати остварени у оквиру ове дисциплине стога су у Шпанији на вишем нивоу у односу на нашу земљу.

Као и у већини европских земаља, фразеологија се данас проучава из најразличитијих углова, од оних теоријских и дескриптивних са граматичким и морфосинтактичким темама (Корпас Пастор, Гарсија-Пахе, Монторо дел Арко, Руис Гуриљо), до оних апликативног карактера. Примењена фразеологија обухвата веома широк дијапазон тема: усвајање и дидактике фразеолошких јединица (Пенадес Мартинес, Гомес Молина, Гутјерес Перес, Гарсија Јело), ФЈ у лексикографској пракси (Мељадо Бланко, Пенадес Мартинес, Алвар Ескера, Мартинес Марин), преводилачки проблеми (Севиља Муњос, Корпас Пастор, Могорон Уерта), културолошке и етнолингвистичке теме (Памјес Бертран, Луке Дуран, Прието Гранде), и, наравно, когнитивни приступи, који данас заузимају централно место (Барселона Санћес, Сориано, Олса Морено, Мељадо Бланко, Пенадес Мартинес, Памјес Бертран, Ињеста Мена).⁵⁵

Када је реч о контрастивној фразеологији, чини се да су разлике у шпанској и српској лингвистици још израженије. Последњих петнаест година интересовање за ову дисциплину видно расте, а истраживања из области контрастивне и упоредне фразеологије су на завидном нивоу. Према Г. Корпас Пастор, у Шпанији постоји велико интересовање за међујезичке и компаративне студије, с једне стране због чињенице да у самој Шпанији коегзистирају четири званична језика, а с друге, због језичког уређења унутар Европске Уније, у којој су језици чланица равноправни (Корпас Пастор 2000: 32).⁵⁶

О великом успону контрастивне фразеологије сведоче богата издавачка делатност, бројни домаћи и међународни пројекти, као и богатство лексикографских едиција (фразеолошки једнојезични и двојезични речници непрестано се објављују и актуализују). Велики број одбрањених докторских дисертација указује на изузетно

⁵⁵ Наводимо само имена најважнијих аутора из одређених области, а не и њихова дела, јер би то одузело исувише простора за овакав уопштени преглед.

⁵⁶ Додајмо и да је до самог краја седамдесетих година XX века шпанско друштво била једна затворена средина са диктаторским државним уређењем, са ограниченим могућностима интелектуалне и научне размене, те да се оно отвара ка Европи, нагло и рапидно, тек са укидањем диктатуре.

занимање за контрастивну проблематику у фразеологији, а контрастивна проучавања се врше са готово свим европским и највећим светским језицима.⁵⁷

⁵⁷ Само на Универзитету у Гранади их је одбрањено на десетине: Guillén Monje, G. (2004): *Fraseología contrastiva ruso-española: análisis de un corpus bilingüe de somatismos*; Suárez Cuadros, S.J. (2006): *Análisis comparativo de las unidades fraseológicas que incluyen algún zoomorfismo en los idiomas Ucraniano y Español*; Sosiński, M. (2006): *Fraseología comparada del polaco y del español: su tratamiento en los diccionarios bilingües*. Многобројни су и на другим универзитетима: Carlos Francisco, M.L. (1997): *La polisemia en el campo léxico el cuerpo humano: un estudio contrastivo inglés – español*, Universidad de Córdoba; García Benito, A.B. (1999): *Expresiones idiomáticas verbales del español y sus equivalentes semánticos en portugués*, Universidad de Salamanca; Santamaría, M.I. (2000): *Tratamiento de las unidades fraseológicas en la lexicografía bilingüe español – catalán*, Universidad de Alicante; López Roig, C. (2000): *Aspectos de fraseología contrastiva (alemán - español) en el sistema y en el texto*, Universidad de Valencia; Nénkova, V. Á. (2008): *Fraseología contrastiva español-búlgaro: problemas de traducción*, Universidad de Valladolid, итд.

2.3 МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР И КОРПУС

Фразеологија, дакле, представља основни теоријски оквир за спровођење нашег емпиријског истраживања, које је интердисциплинарног карактера и чију теоријску подлогу чине и лексикологија, семантика, контрастивна лингвистика, когнитивна лингвистика, традуктологија. Све ове лингвистичке дисциплине имају заједнички крајњи циљ, а то је да опишу језик и да објасне како функционише тај апстрактни систем „који посредује, на изузетно комплексан начин, између света значења и света звука“ (Прћић 1997: 10). У овом делу рада указујемо на оне њихове технике и процедуре којима смо се најчешће служили у току истраживачког поступка: контрастивна анализа, преводна еквиваленција, концептуална анализа.

2.3.1 МЕТОДЕ РАДА

У централном делу рада вршимо лексичко-семантичку контрастивну анализу идиоматских израза/фразема шпанског и српског језика, конкретно оних који припадају лексичко-семантичком пољу⁵⁸ делова тела.

У првој фази их делимо према лексичкој компоненти, тј. називу за део тела који улази у састав фразеологизма (*глава/cabeza, око/ojo, рука/brazo, шака/mano*), а у другој их групишемо према семантичком критеријуму у шире и уже тематске скупине. Потом вршимо њихову семантичку систематизацију успостављањем концептуалних тематских блокова. На основу одабраних примера из прикупљене грађе уочавамо и конфронтирамо њихове основне карактеристике, специфичности и заједничка обележја, семантичке и дистрибутивне подударности и неподударности. Покушаћемо да утврдимо како говорници шпанског и српског језика у својој слици света концептуализују садржаје који се исказују помоћу ове врсте језичких јединица.

У остварењу ових циљева служимо се методама и процедурама, већ утврђеним и опробаним у њиховим теоријским оквирима.

⁵⁸ Лексичко - семантичко поље је укупност речи и израза који творе тематски низ, односно који покривају одређено подручје значења (Симеон 1969).

2.3.1.1 Контрастивна анализа

Термин *контрастивна анализа* преузет је из контрастивне лингвистике, чији предмет проучавања представља уочавање сличности и разлика између два или више језика (Ђорђевић 2004: 2). Контрастивна анализа је, поред торије превођења и анализе грешака, најчешће коришћена процедура у контрастивним језичким истраживањима и по тематском и проблемском потенцијалу најшира од свих.

„KONTRASTIVNA ANALIZA je jedan od najrazvijenijih postupaka u okviru kontrastivne lingvistike kojim se do eksplicitnih sličnosti i razlika između, po pravilu, dva i više jezika dolazi sistemskim poređenjem opisa tih jezika, odnosno postupak u kome se jedan jezik, jezik A, proučava ili kroz prizmu drugog jezika, jezika B, ili se jezici porede na osnovu nekog zajedničkog obeležja“ (Ђорђевић 2004: 2-3).⁵⁹

У почетку свог развоја контрастивна анализа концентрисала се на проучавање граматичких и фонолошких система парова језика, односно на упоређивање језика као целина. Под утицајем све присутнијих интердисциплинарних истраживања, контрастивна анализа се окреће контрастирању семантичких, прагматичких, лексичких, фразеолошких, етнолингвистичких, социolingвистичких, текстуалних, терминолошких и других елемената у језицима (Filipović 1980: 25). Осим међујезичког, јављају се и унутарјезичка контрастирања (нпр. контрастирање језичких варијетета) (Станковић 2009: 73).

Контрастивна анализа најчешћи је метод у међујезичким или интерлингвистичким фразеолошким истраживањима. Спада у задатке практичне оријентације. Њени основни циљеви су развој одговарајућих средстава за евалуацију семантички сличних ФЈ из изворног/полазног (L1) и циљног језика (L2), којима би се утврдио степен не само семантичке, већ и функционалне еквиваленције. Међујезичка истраживања идиоматских конструкција традиционално су се концентрисала на теме као што су потрага за фразеолошким универзалијама, истраживања међујезичких позајмица, дескрипције и компарације различитих структуралних типова идиоматских израза (глаголски, именички и сл.), дескрипције тзв. „тематских група“, односно

⁵⁹ Поред назива *контрастивна анализа* који је данас општеприхваћен, у употреби су и: *паралелни опис*, *диференцијалне студије*, *диференцијални опис*, *дијалингвистичка анализа*, *аналитичка конфронтација*, *аналитичка компарација*, *интерлингвална компарација*, *компаративна дескриптивна лингвистика*, *дескриптивно поређење* (Ђорђевић 2004: 7).

идиоматских израза који у својој структури садрже компоненте које припадају истим семантичким групама (соматизми, зооморфизми или називи за животиње, називи за боје, и сл.) и на потрагу за фразеолошким кореспондентима или еквивалентима Добровољски (2000, 2005).

Контрастивном проучавању језика може приступити тек када се реше проблеми који произлазе „делом из методолошке недорађености ’контрастивне анализе’, а делом из теоријске недорађености ’контрастивне лингвистике’“ (Михајловић 1970: 339), односно „онда када се одговори на три основна питања: шта, како и колико поредити“ (Станковић 2012: 383). Свако од ових питања у вези је с једним од датих теоријско-методолошких проблема контрастивне анализе: проблемом компарабилности или упоредивости, проблемом избора лингвистичког модела или теорије, односно проблемом дубине контрастирања и проблемом ширине контрастирања (Ђорђевић 1983: 19).

Да би правилно приступила свом основном проблему, проблему компарабилности или упоредивости, контрастивна анализа као основно питање поставља

„шта је то што се у два или више језика супротставља, односно шта је то што се у језицима може поредити. Одговор на ово питање представља решавање проблема компарабилности, или упоредивости, основног теоријског проблема контрастивне анализе, јер се компарабилност утврђује пре него што се приступи било ком контрастирању“ (Ђорђевић 2004: 53).

Овом проблему могуће је прићи на три начина. У првом случају полази се од семантичких, значењских критеријума и упоредивим, компарабилним јединицама се сматрају оне које су значењски исте или приближно једнаке. Оне се називају еквивалентима (Ђорђевић 2004: 53). Преводна еквиваленција може се утврдити уколико је идентификована она основа за поређење која је сачињена од обележја која су заједничка контрастираним језицима, односно укупност заједничких обележја. Та заједничка обележја називају се *контрастивним обележјима* (Михајловић 1970: 334), *универзалним обележјима* или *tertium comparationis* (Ђорђевић 2004: 54). Ова обележја присутна су на свим језичким нивоима: семантичком, лексичком, фонолошком, прагматичком и синтаксичком. Што је *tertium comparationis* детаљније разрађен, то је контрастивна анализа прецизнија, објективнија и ваљано методолошки утемељена (Станковић 2012: 383, према Пипер 1990: 15–16).

У другом случају проблему компарабилности или упоредивости приступа се тако што се узимају у обзир и формални и граматички критеријуми, а упоредивим јединицама се сматрају оне које су (приближно) подударне и формално и семантички. Њих називамо кореспондентима (Ђорђевић 2004: 53). Појмови еквиваленције или сличности значења с једне стране, и кореспонденције или формалне и значењске сличности с друге стране, основни су појмови сваког контрастирања. Они се међусобно не искључују, већ се допуњавају и прожимају: једном кореспонденту може да одговара више облика који се значењски разликују а који сачињавају вишечлану еквиваленцију, познату и под називом кореспондентна еквиваленција (Ђорђевић 1983: 20, 22). Управо ово прожимање двају основних појмова контрастивне лингвистике - еквиваленције и кореспонденције - указује и на свеприсутно прожимање и јединство језичких дисциплина, конкретно семантике и синтаксе у језику“ (Станковић 2012: 383). Трећи начин утврђивања компарабилност значи откривање онога што је у два језика еквивалентно, идентично, слично или различито (Ђорђевић 2004: 53). Проблемом еквиваленције, тачније фразеолошке еквиваленције се детаљније бавимо у наредном поглављу.

Контрастивна анализа коју спроводимо у истраживању семантички је оријентисана. Трагамо за значењима које исказују соматски фразеологизми у српском и шпанском језику и утврђујемо сличности и разлике које се испољавају у њиховим семантичким и дистрибутивним обележјима. Будући да полазимо од њиховог формално-лексичког састава, и да у обзир узимамо оне фразеологизме који садрже компоненте *глава/cabeza*, *око/ojo*, *рука/brazo*, *шака/mano*, наша анализа неизбежно садржи и формалну компоненту.

Ђорђевић (2004: 61-62) као основно питање поставља: да ли контрастивна анализа треба да буде формално или семантички оријентисана, односно да ли треба да трага за кореспондентима или преводним еквивалентима? Данас су, како у савременим контрастивним истраживањима, тако и у контрастивној фразеологији, углавном усвојени ставови функционалне семантике, која у први план истиче правилно функционисање неке јединице у датом контексту. За неки идиоматски израз је небитно да ли је преведен на други језик (L2) помоћу другог идиоматског израза, помоћу слободне комбинације речи или само једне речи. Важније је познавати сва његова семантичка и дистрибутивна обележја, неопходна за његову правилну употребу, него имати списак свих потенцијалних L2 еквивалената које предлажу речници. У процесу

превођења једино је битна адекватност текста у глобалу, док је формална еквиваленција потпуно ирелевантна (Добровољски 2000: 376). Стога проблеми међујезичке фразеолошке еквиваленције немају значајну улогу у превођењу, али имају у другим лингвистичким активностима, какве су билингвална лексикографија или настава језика (Добровољски (2005: 362). Добровољски (2000, 2005) истиче да је за конзистентну и системску дескрипцију ФЈ контрастираних језика много важније уочавање и разумевање њихових различитости, уместо сличности, јер тек када се усресреди на разлике релевантне за њихово функционисање, компарација постаје истраживачко средство, не само за питања на међујезичком плану, већ и за откривање унутарјезичких карактеристика и специфичности ФЈ. И ово истраживање ће, у складу с принципима функционалне семантике, на више места показати да свака формална подударност мора бити испитана у различитим контекстима, будући да она не мора нужно имплицирати и значењску подударност, као и да разлике могу испливати на површину тек након детаљне прагматичке провере.

У најужој вези с проблемом компарабилности је питање избора лингвистичког модела (или варијанте модела) контрастивне анализе. То је теоријско-методолошки проблем чије је решење услов за успешно контрастирање, а уједно и први корак у контрастирању (Станковић 2012: 383-384).

„С њим је повезано и питање како се елементи језика пореде те је испитивач обавезан да се одлучи за онај модел помоћу којег може подједнако успешно да опише оба језика и при том да добијени резултати буду поуздани. Одабрана теорија детерминише даље поступке у проучавању, као и разноврсност и употребу самих резултата анализе“ (Станковић 2012: 384).

У нашем случају примењујемо когнитивни лингвистички модел, тачније методу концептуалне анализе, коју детаљно образлажемо у поглављу 2.3.1.3. Проблем дубине контрастирања у најужој вези је с избором језичког модела, зато што тај модел одређује дубину контрастирања. Дубина контрастирања односи се на одређивање границе која одваја разлике од сличности и повезана је са језичким универзалијама (обележјима која су заједничка за већину језика), једним од најважнијих појмова из контрастивне лингвистике. Стога су питања избора лингвистичког модела и дубине контрастирања важнија за теоријску него за практичну страну контрастивне анализе (Станковић 2012: 384).

Поред компарабилности или упоредивости и дубине контрастирања, важан је и проблем ширине контрастирања. Ширина контрастирања подразумева величину јединица које се пореде (језичке јединице, сегменте, класе, структуру и њихов број) и зависи од избора поступака и техника контрастивне анализе (Станковић 2012: 384). Контрастивна анализа коју вршимо обухвата све соматске фразеологизме, прецизније идиоматске изразе/фраземе, који у свом саставу имају следеће називе за делове тела: *глава/cabeza*, *око/ojo*, *рука/brazo* и *шака/mano*. Анализа укључује фраземе који су забележени у речницима (који представљају основни извор за корпус) као и оне који су незабележени у речницима, али чија се употреба потврђује даљом претрагом корпуса. Како свака анализа може бити ужа или шира, она ће обухватити или изоставити одређене језичке јединице, у зависности од њихових карактеристика. Из ове анализе искључени су сви они фраземи који по неком својству одступају од стандарднојезичке норме и које имају статус јединица ограничене употребе (нпр. просторне или временске), односно вулгаризме, дијалектизме, архаизме, итд. Питање обима контрастирања повезано је с питањем смера анализе. Р. Ђорђевић (2004: 79) истиче да контрастивна анализа треба да је двосмерна, јер је за правилно утврђивање обележја језичких јединица неопходно кренути из смера оба језика. И ова анализа је двосмерна, односно и српски и шпански језик се узимају и као полазни (L1) и као циљни (L2) језици анализе.

2.3.1.2 Преводна еквиваленција

Један од основних појмова којима оперише контрастивна лингвистика, а посебно контрастивна анализа, јесте еквиваленција или сличност значења. То је изразито сложен феномен, који се у лингвистици тумачи на најразличитије начине. Еквиваленција је најважнија у решавању проблема компарабилности или упоредивости и неизоставни је део сваког контрастирања. Као таква, она заузима посебно место у теоријској апаратури контрастивне лингвистике. Како је ово истраживање првенствено семантички оријентисано, фразеолошка еквиваленција је њен саставни део и између фразеологизама шпанског и српског језика уочавају се различити нивои еквиваленције. Иако у овом истраживању утврђивање степена еквиваленције није задатак сâм по себи и крајњи циљ није изналажење семантичких или формално-семантичких преводних еквивалената, већ уочавање семантичких међујезичких односа који се остварују између

једне врсте фразеологизама и издвајање циљних домена који се њима концептуализују, међујезичка еквиваленција је веома важан део овог истраживања и овде јој посвећујемо посебну пажњу.

Поред контрастивне лингвистике, појам еквиваленције подједнако је битан за транслатологију, али и за друге лингвистичке дисциплине.

„S obzirom na to da je prevođenje izuztno kompleksna delatnost koja se može sagledavati iz različitih uglova i sa različitih aspekata njime se pored lingvističke translologije bavi i niz drugih filoloških i nefiloloških disciplina, pre svega nauka o književnosti, ali i estetika, komunikologija, semiotika, stilistika itd. Nijedna od njih nije, međutim, u tolikoj meri usmerena ka prevođenju kao takvom, sa ciljem da ga sagleda u svoj njegovoj celovitosti, već isključivo ka onom njegovom segmentu ili onim segmentima koji su usko povezani sa osnovnim predmetom izučavanja date discipline“ (Костић-Томовић 2009: 36).

Преводна еквиваленција представља, дакле, основу превођења и њен значај је фундаменталан за транслатологију, која се може одредити као „наука о еквивалентима“ (Костић-Томовић 2009: 36). „U svojoj suštini prevođenje i nije ništa drugo do uspostavljanje ekvivalencije, u procesu koji počinje razumevanjem i analizom teksta na polaznom jeziku i završava se oblikovanjem teksta na ciljnom jeziku“ (Костић-Томовић 2009: 36).

„Pojam / termin *ekvivalencija* javlja se gotovo u svim pokušajima objašnjenja i definicije prevođenja. Pri iole pažljivijem posmatranju pokazuje se, međutim, kako ova »sveprisutnost« ekvivalencije u razmatranjima vezanim za problem(e) prevođenja ne ukazuje na međusobnu saglasnost, već se iza nje, baš naprotiv, skrivaju nemale razlike. Bez mnogo preterivanja moglo bi se reći kako svaka struja, pa čak i svaki pojedinačni teoretičar, ekvivalenciju shvata na makar donekle specifičan način“ (Костић-Томовић 2009: 36).⁶⁰

⁶⁰ J. Костић-Томовић (2009) издваја четири основна вида еквиваленције: системска, лексикографска, преводна и творбеносистемска. Фактори који утичу на преводну еквиваленцију и на превод делом су језичке а делом не-језичке природе; најважнији су: „1. полазни и циљни језик са свим својим карактеристикама и могућностима, нуђностима и ограничењима која из тих карактеристика проистичу; 2. концептуализације физичке и менталне реалности у полазном и циљном језику, њихове подударности и неподударности; 3. полазни текст и његове свеукупне језичке, стилске, естетске карактеристике посматране у контексту полазног језика, тј. репертоара расположивих могућности; 4. преводиочева имплицитна и експлицитна теорија превођења; 5. преводиочево схватање и оцена конкретног полазног текста; 6. аутор полазног текста, његово схватање оригинала и његова очекивања од превода; 7. преводилачка традиција и актуелно схватање превода; 8. практични аспекти преводилачког рада“ (Костић-Томовић 2009: 37).

Процес превођења састоји се из две фазе, фазе разматрања и фазе реконструкције. „Faza razmatranja podrazumeva analizu sadržine i stila polaznog teksta, a faza rekonstrukcije reprodukciju sadržine, stila i komunikativne funkcije polaznog teksta na ciljnom jeziku“ (Костић-Томовић 2009: 37).

Такође, метода контрастивне анализе састоји се из три корака: идентификовање јединица које се узимају за предмет анализе, поређење тих јединица и утврђивање сличности и разлика до којих се долази њиховим поређењем (Корпас Пастор 2000). Проблеми и типологија међујезичких еквивалената су за контрастивну фразеологију једна од централних тема на коју су се међујезичка (интерлингвистичка или крослингвистичка) истраживања традиционално фокусирала (Добровољски 2000: 368). Неоспоран је значај оваквих анализа у теорији, за систематско поређење фразеолошких система два језика, али и у пракси, за примену у области превођења, у настави страних језика, у лексикографском раду.

Уочава се да се степен преводне еквиваленције између формално подударних фразеолошких јединица креће од апсолутног и делимичног поклапања, до потпуног непоклапања. Уколико се оне семантички и функционално подударају, преведене су формалним еквивалентом. Када испољавају веће или мање разлике у значењу или у функционалним карактеристикама (фреквентност употребе, хронолошка, просторна, дијастратска маркираност), нуде се алтернативе и преводе се описно, једном речју или перифразом.

Већина савремених лингвиста издваја три нивоа односа међујезичких фразеолошких еквивалената или кореспондената, који се се успостављају према њиховом садржају, форми и функцији: апсолутна, парцијална и нулта еквиваленција (Добровољски 1998, 2000, 2005; Корпас Пастор 2000, 2003; Бургер и др. 2007; Вотјак 1998). У истраживању соматских фразеологизама шпанског и српског језика уочава се присуство сваког од њих.

(а) Потпуна или апсолутна еквиваленција (шп. *equivalencia total*) указује на симетричан однос између јединица контрастираних језика. Оне имају идентичну метафоричну основу⁶¹, идентичну лексичку и морфосинтаксичку структуру, идентична

⁶¹ Термин *метафоричка основа* је преузет из когнитивне лингвистике и у фразеологији се користи да означи план форме, дословно значење, односно „слику у глави“ коју имамо када употребимо неку језичку јединицу. Паралелно се употребљавају термини *ментална представа*, *метафорична основа*, *графичка компонента*, а спорадично и *визуелна репрезентација*, *фразеолошка слика* (Naciscione, 2010).

денотативна и конотативна значења, као и заједничка дијасистемска обележја (дијастратска, дијафазиска, дијатописка), дистрибуцију и фреквентност употребе (Добровољски 2000, 2005, Корпас Пастор 2000, 2003).

Апсолутна подударност јавља се ретко и најчешће само тамо где су фразеологизми изведени из заједничког културног наслеђа. Једна дубља дијахрона анализа вероватно би утврдила да су апсолутни еквиваленти резултат преношења из једног језика у други, калкирања, посредног или непосредног језичког позајмљивања. Овакви еквиваленти, подударни на свим нивоима, најчешће потичу из блиских језика и култура које имају заједничко порекло и чине део општег европског културног наслеђа (**црна овца**, шп. **la oveja negra**, енгл. **the black sheep**; **циљ оправдава средство**, шп. **el fin justifica los medios**, енгл. **the end justifies the means**) (Корпас Пастор 2003: 207, 254). Г. Корпас Пастор овакве јединице назива *европеизмима*, зато што своје заједничко, генеалогско порекло дугују изворима европске културе, какви су Библија, класична грчко-римска литература, латински средњовековни текстови, разни цитати и паремије који су се преводили на народне, вулгарне језике (више о европеизмима в. 3.3.2.3).

Када је реч о функционалном стилу, Бургер (1982) уочава да је највише еквивалентних парова у језику штампе и у научном стилу (Хрустић 2001: 66). И Г. Корпас Пастор (2003: 207) важним изворима за настанак апсолутне еквиваленције сматра многобројне јединице из тзв. термилошке или деноминативне фразеологије, који потичу из света науке, технике, уметности (**црвени картон**, шп. **tarjeta roja**, енгл. **red card**; **киселе кише**, шп. **lluvia ácida**, енгл. **acid rain**)

Преводилачки поступак којим се служимо када преносимо значење фразеолошке јединице из изворног (L1) на циљни језик (L2) јесте супституција (*sustitución*). Реч је брзој и подесној техници замене једне јединице другом која се препоручује као најефикаснији начин адаптације оригиналног текста (Корпас Пастор 2003: 265).

Имајући у виду да српски и шпански језик нису сродни и да припадају различитим лингвистичким породицама, нисмо очекивали да ћемо у току анализе њихових соматских фразеологизама наићи на значајан број оних који се могу окарактерисати као потпуни преводни еквиваленти. Очигледно је да овакви изрази настају на основу универзалних метафоричких преноса базираних на човековом телесном искуству. Ево неких од наших примера који илуструју овакав међујезички однос: **agachar/bajar** (досл. 'погнути/спустити главу') и **погнути главу** („устукнути,

повући се, повиновати се, покорити се“); **(no) caberle/entrarle (a alguien algo) en la cabeza** (досл. 'не стаје/улази (нешто некоме) у главу ') и **(не) улази/иде (некоме) у главу** („не схватати, не разумети“); **partirse/quebrarse/romperse (alguien) la cabeza** (досл. 'разби(ја)ти/(с)ломити главу') и **разбијати/лупати главу (чиме)** („мучити око нечега“, „напорно размишљати“, „оптерећивати се“, „тражити излаз, решење“); **no quitar ojo/los ojos (a alguien/de alguien)** (досл. 'не скидати ока/очију с некога') и **не скидати/спуштати ока/очију (са некога/нечега)** („заинтересовано гледати, не преста(ја)ти гледати“); **comer(se)/devorar con los ojos (a alguien/ algo)** (досл. '(по)јести/прождирати очима (некога/нешто)') и **(про)гутати/прождирати/испијати (некога/нешто) очима/погледом** („гледати жељно, пожудно, живо и с интересовањем“); **clavar los ojos (en alguien/algo)** (досл. 'приковати очи за некога/нешто') и **приковати очи за некога/нешто** („не престајати гледати“).

(б) Однос делимичне или парцијалне еквиваленције (шп. *equivalencia parcial*) остварује се када контрастиране јединице манифестују извесне разлике у метафоричној бази, денотативном и конотативном значењу, синтаксичкој и лексичкој структури, дијасистемским рестрикцијама (дијастратске, дијафазиске и дијатопичке варијанте), експресивним вредностима или дистрибуцији и фреквентности употребе (Добровољски 2000, 2005, Корпас Пастор 2000, 2003). Најчешће је, ипак, реч о формалним неподударностима, када јединице испољавају мање разлике у лексичком саставу.

Код превода делимично еквивалентних фразеологизама такође се може применити поступак замене, супституције, али само у случајевима када фразеологизми имају исту функционалну вредност и када су комуникативно еквивалентни, што у многеме зависи од контекста (Корпас Пастор 2003: 207). Тада се дешава да значење изворног фразеологизма није могуће пренети у целини и да у циљном језику недостаје понеки семантички, стилистички или конотативни елемент (Корпас Пастор 2003:207). Делимични еквиваленти могу се превести и помоћу једне лексеме, када се готово у потпуности губе експресивне вредности.

Наша анализа показује да највећи број фразеологизама шпанског и српског језика с компонентама *глава/cabeza*, *око/ojo* и *рука/brazo*, *шака/mano* одсликава управо ову врсту међујезичког односа. Ево неких примера: **de la cabeza a los pies** (досл. 'од главе до стопала') и **од главе до пете** („сасвим, потпуно, цео“); **me juego la cabeza** (досл. 'играм на своју главу') и **дајем главу** („сигуран сав, уверен сам“); **meter/esconder la cabeza debajo del ala** (досл. 'стављати/сакрити главу под крило') и

гурати/ставити/закопати главу у песак и окренути/окретати главу на другу страну („игнорисати“); **tener la cabeza llena de pájaros** (досл. 'имати главу пуну птица'), **tener muchos pájaros en la cabeza** (досл. 'имати много птица у глави'), **ser cabeza de chorlito** (досл. 'бити глава звиждовке/птице') и **имати бубе/бубице/мушице у глави, дошле/удариле неке лутке у главу** („луцкаст, блесав, неразуман“); **en un abrir y cerrar de ojos** (досл. 'у једном отварању и затварању ока') у трен ока, док оком тренеш („брзо, одмах“); **tener (estar con) sangre en el ojo** (досл. 'имати крв у очима'), **(tener) ojo/s inyectado en sangre** (досл. '(имати) око/очи убризгано у крв') и **крв му је пала/дошла/навукла се на очи** („бити љут, бесан“); **ser todo ojos** (досл. 'бити сав у очима') и **претворити се у очи** („веома пажљиво гледати, посматрати“).

(в) Однос нулте еквиваленције (шп. *equivalencia nula*) настаје када фразеолошка јединица из изворног језика (L1) нема свој еквивалент у другом, циљном језику (L2) и не може бити преведена другом таквом јединицом. Реч је о одсуству језичког изморфизма, када се језичке реалије L1 не концептуализују, а самим тим и не лексикализују у L2 из лингвистичких, културних или историјских разлога (Корпас Пастор 2003: 217, 227). Најчешће су у питању језичке специфичности одређених језика и заједница које су културолошки условљене, а те јединице рефлектују неки идиосинкратички аспект културе из које потичу и у којима су присутни национални елементи, називи за културно обојене појмове. Такве су фразеолошке јединице из сфере борбе с биковима или фламенка у шпанском језику, које именују појаве и обичаје који не постоје у српској традицији. Ову врсту односа илуструју јединице које карактерише висок степен социокултурне мотивације, и чији настанак и употреба корелирају са неком специфичном екстралингвистичком ситуацијом (Анхелова Ненкова 2006: 106). Разлике, дакле, доминирају тамо где је реч о културолошки обојеним ФЈ, које су типичне за говор одређеног етноса, и које се, у зависности од обичаја, веровања, везују управо за тај народ. Када се приближимо заједничком, европском миљеу, те разлике се умањују (Корпас Пастор 2003). Овакав апсолутно асиметричан однос између јединица два језика узрокује појаву тзв. *фразеолошких празнина* (шп. *lagunas fraseológicas*)⁶².

Бургер (1982) уочава да је најнижи степен преводне еквиваленције присутан у говорном језику: „што фразем више припада говорном језику, то је слабији степен његове еквиваленције“ (Хрустић, 2001: 66).

⁶² Термин је изворно преузет из лексикологије, уп. *лексичке празнине*, шп. *lagunas léxicas*.

У оваквим случајевима није могућ превод помоћу поступка супституције, већ се прибегава различитим преводачким процедурама попут описивања, парафразирања и других техника трансференције. Једино се тако може пренети значење, али се, наравно, губе се сва остала конотативна и експресивна обележја. Када на одабраном корпусу упоредимо фразеолошке системе шпанског и српског језика, уочавамо да се ова врста еквиваленције реализује у најмањем проценту. Ево неколицине примера: **cabeza de turco** (досл. 'глава Турчина', „једини одговорни, главни кривац“), **coger entre ojos (a alguien)** (досл. 'ухватити између очију (некога)', „не симпатисати некога, не подносити га“), **en el ojo del huracán** (досл. 'у оку урагана', „у центру збивања“), **tener mucho ojo** (досл. 'имати много ока', „домишљат, способан, лукав“), **главом и брадом** („лично он“, “en persona”), **ни за живу главу** („никако, нема шансе“, “de ninguna manera”).

Посебну пажњу у контрастивним и компаративним истраживањима заслужује однос привидне еквиваленције (шп. *equivalencia aparente/falsa*), који илуструју лексичке и фразеолошке јединице код којих постоји формална, али не и значењска подударност. Такви спојеви су познати и под називом *лажни пријатељи* (шп. *falsos amigos*), а

„овај термин се користи да означи речи два (или више) језика које се одликују истим или сличним обликом, а чије значење је делимично или потпуно различито. (...) Лажни пријатељи су, у принципу, истог порекла, али су временом развили различита значења (или неко од значења) у различитим језицима. (...) Отуда се проблем лажних пријатеља (...) огледа не само у сродним језицима (...) већ и у онима који то нису.“ (Пејовић 2013: 403-404)

На плану фразеологије ова врста односа настаје када су формалне, структуралне карактеристике јединица (селекција и расподела лексичких компоненти, граматичка обележја) готово идентичне, али када међу тим јединицама нема никакве значењске, концептуалне кореспонденције, јер оне служе за именовање различитих садржаја.

Уочавање и разумевање ове врсте односа посебно је значајно за транслатологију, лексикографију, као и за наставу језика, јер представља проблем и потенцијалну опасност како за преводиоце тако и за ученике страног језика. Разлог је тај што се лако може учинити да формално подударне јединице граде однос апсолутне еквиваленције. Иако су бројчано мање заступљени, у раду им посвећујемо посебну пажњу и на крају сваке анализе идиоматских израза са соматском компонентом, дајемо преглед лажних фразеолошких пријатеља шпанског и српског језика: **(tener) la cabeza sobre los hombros** (досл. '(имати) главу на раменима', „разуман, реалан, исправно поступа“) и

(имати/носити) главу на раменима („и даље је жив, добро је, није га задесило никакво зло“); **levantar/alzar la cabeza** (досл.'подигнути/уздићи главу', „ускрснути, оживети“), **levantar/alzar cabeza** (досл.'подигнути/уздићи главу', „опоравити се након тешке ситуације, успешно пребродити тежак период“) и **(по/уз)дићи/дизати главу** („уобразити се, узохолити се, постати горд“); **tener ojos en la espalda** (досл. 'имати очи на леђима', „све видети“, „бити опрезан, добро пазити, чувати се“) и **као да има очи на леђима** („све видети“, „све увидети, сазнати“); **caerse/caérsele de las mano a alguien** (досл. 'испасти/испадати из руку некоме', „досадити, дозлогрдити“) и **испасти/испустити из руку** („(из)губити, пропустити што чиме се располагало“); **apretar mano** (досл. 'стиснути шаку', „много захтевати, постати строжији“) и **стискати/стезати/стиснути/стегнути шаке/руке/песнице** („бити узнемирен, узрујан, забринут“); **irse a las manos** (досл. 'отићи до шака', „потући се, батинати се“) и **ићи/отићи у нечије руке** („припасти некоме“).⁶³

Контрастивна анализа, као најчешћи метод у међујезичким фразеолошким истраживањима, спада у задатке практичне оријентације, а проблеми еквиваленције су традиционално једна од њених централних тема. Д. Добровољски (2000, 2005) упозорава да за разумевање оваквих појава на фразеолошком плану није довољно само успостављање и препознавање оваквих врста односа (потпуна, делимична или нулта еквиваленција). За њега је основни проблем овог истраживачког поља то што већина фразеолошких јединица које су традиционално сматране преводним еквивалентима у стварности то никако нису. Према њему, један од основних закључака функционалне семантике која узима у обзир сва функционална, прагматичка, и стилистичка обележја ФЈ је да се њиховим контрастирањем, заправо, веома ретко долази до апсолутних

⁶³ У својој анализи лажних пријатеља у фразеологији шпанског и српског језика А. Пејовић (2013) их разврстава у три групе: (а) изразе исте и веома сличне структуре и (делимично) различитог значења, (б) изразе исте и веома сличне структуре и потпуно различитог значења, (в) изразе сличне структуре и истог значења а различите употребне вредности (тзв. прагматички лажни пријатељи). У нашој анализи се ослањамо на класификацију ФЈ које граде однос фразеолошке нееквиваленције базиране на семантичким параметрима коју предлаже Д. Добровољски (2005). Оне се првобитно деле на (1) ФЈ које карактерише сличност у метафоричкој основи и различито значење и на (2) јединице које испољавају слична значења и различитост метафоричне основе. ФЈ које имају исту метафоричку основу или слику, а различито значење Д. Добровољски сврстава у три основне категорије, које су илустроване следећим типовима семантичке неподударности: (1а) идиоматски нееквиваленти или привидна еквиваленција, (1б) међујезички квазисиноними и (1в) асиметрична полисемија (в. 3.3.1.2, 3.3.2.4)

преводних еквивалената.⁶⁴ Добровољски (2000, 2005) истиче да је за конзистентну и системску дескрипцију ФЈ контрастираних језика много важније уочавање и разумевање њихових различитости, уместо сличности, јер тек када се усресреди на разлике релевантне за њихово функционисање, компарација постаје истраживачко средство, не само за питања на међујезичком плану већ и за откривање унутарјезичких карактеристика и специфичности ФЈ.

2.3.1.3 Концептуална анализа

За методологију и развој нашег истраживања, поред контрастивне анализе и фразеолошке еквиваленције, велики значај има и теорија концептуалне (појмовне) метафоре, конкретно концептуална анализа. Теорија концептуалне метафоре, коју развијају Лејкоф и Џонсон (1980) у оквиру когнитивне теорије метафора, може се посматрати само у ширем контексту, као саставни део когнитивне науке. „Когнитивна наука настаје средином 1970-тих и у тај велики интердисциплинарни подухват укључене су лингвистика, когнитивна психологија, информатичке науке (...), антропологија, неуробиологија и философија“ (Николић и др. 2012: 211).

Наука о језику одувек се интересовала за метафору, али углавном само са стилистичког становишта, као стилску, поетску фигуру, језички украс из књижевних дела, која се обично објашњавала као „скраћено поређење“. Тек когнитивна лингвистика (Лејкоф и Џонсон 1980) почиње да изучава метафору у свакодневном говору, као део когнитивног механизма за стварање нових лексичких значења.⁶⁵ Прихвата се схватање да метафора није само језички, стилско-експресивни феномен, већ и когнитивни, сазнајни механизам, који служи за разумевање једног појма, концепта помоћу другог појма, концепта. Отуда говоримо о појмовним, концептуалним

⁶⁴ За функционалну семантику питање формалне еквиваленције потпуно је небитно, а у процесу превођења једино је битна адекватност текста у глобалу (Добровољски 2000: 376). Овако посматрано, намеће се логичан закључак да проблеми међујезичке фразеолошке еквиваленције немају никаву важност за праксу превођења, те можемо довести у питање и сâм научни легитимитет компаративних истраживања у овој области. Добровољски (2005: 362) наглашава њихову важност у другим областима лингвистичке активности, као што су билингвална лексикографија и настава језика.

⁶⁵ Кликовац сасвим оправдано закључује: „Треба, међутим, рећи да је реторичка одн. стилистичка традиција јача и утицајнија - тако да ће се ван стручних кругова још увек наћи сразмерно мало оних који ће метафору сматрати још нечим осим стилске фигуре“ (Кликовац 2008: 58).

метафорама, а теорију која их изучава називамо теоријом појмовне или концептуалне метафоре.

За когнитивну лингвистику језик је „неодољиви део укупне психолошке организације“ (Кликовац 2004: 9). Когнитивна лингвистика се базира на начелу да је метафора механизам мишљења, део наше свакодневице који често остаје непримећен и препознат. Језик је површина на којој се појмовне метафоре остварују, материјализују у метафоричним изразима. Имајући у виду да обично нисмо свесни нашег концептуалног система (како је структуриран, по којим принципима функционише), један од начина да га боље разумемо је да се осврнемо на језик. Како се комуникација заснива на истом појмовном систему који користимо док мислимо и делујемо, језик је важан извор доказа о томе какав је тај систем (Николић и др. 2012: 212). Од Лејкофа и Џонсона (1980) метафора се схвата као механизам мишљења који примењујемо несвесно и аутоматски кад год се за тим укаже потреба, као и то да је наше апстрактно мишљење највећим делом метафоричко. Значење се, дакле, у оквиру когнитивне лингвистике, изједначава с концептуализацијом - образовањем појмова на основу човековог физичког, чулног, емоционалног и интелектуалног искуства са светом који га окружује, а у процесу метафоричког пресликавања.

Теорија појмовне или концептуалне метафоре не посматра метафору као изолован језички израз, већ као систематски однос који се успоставља између концептуалних домена. Служимо се *изворним концептуалним доменом* (енгл. *source domain*) како бисмо боље разумели *циљни концептуални домен* (енгл. *target domain*). Концепт је вербализовани смисао „изражен низом језичких реализација које образују лексичко-семантичку парадигму“ (Пејановић 2010: 407). Ти концептуални домени не повезују се насумице и без реда, већ путем процеса *пресликавања* или *мапирања* (енгл. *mapping*). Концептуална метафора је низ пресликавања, кореспонденција између два домена: изворног и циљног (Кевечеш 2010: 237). Тај однос је углавном једносмеран, и иде од конкретног, нама ближег и познатијег изворног домена ка апстрактном, односно уз помоћ онога што је конкретно покушавамо да представимо и разумемо оно што је апстрактно, сложено, тешко разумљиво. Метафора је такође и средство језичке економије и ефикасности, јер њоме можемо да опишемо неки доживљај тако да саговорник добије јаснију и сликовитију представу о том догађају (Николић и др. 2012: 212).

Као убедљиво најчешћи изворни у европским (а вероватно и у осталим) језицима домен Кевечеш (2010: 18) наводи управо људско тело. Људско тело је идеалан изворни домен, јер га веома добро познајемо. То што се велики број идиоматских израза базира на метафори људског тела указује на чињеницу да многа метафоричка значења настају на основу нашег телесног искуства.

„Искуство базирано на људском телу (*the “embodiment” of meaning*) је можда централна идеја когнитивнолингвистичког схватања метафоре и, засигурно, когнитивнолингвистичког схватања значења. Не изненађује да људско тело игра кључну улогу у настанку метафоричког значења у енглеском и другим „западњачким“ језицима и културама“ (Кевечеш 2010: 18).

То не значи да је сваки аспект људског тела искоришћен као изворни домен у метафоричком пресликавању на апстрактне појмове. Делови тела који најчешће учествују у таквом преносу су глава, лице, ноге, руке, леђа, срце, кости, раме и др. (Кевечеш 2010: 18). Наредни примери показују како поједини делови људског тела служе као изворни домени у метафоричком пресликавању да би се исказали неки други, апстрактнији и сложенији циљни домени: **бити (нечија) десна рука** (→ циљни домен: помоћ, пријатељство), **срце проблема** (→ циљни домен: суштина, срж), **платити главом** (→ циљни домен: смрт), **сачувати (живу) главу** (→ циљни домен: живот), **имати чисте руке/ бити чистих руку** (циљни домен: морал), **бити чиста/светла образа** (циљни домен: морал), **у трен ока/док оком тренеш** ((→ циљни домен: темпоралност).

Телесност или корпоралност (енгл. *embodiment*, шп. *corporalidad*) окосница је когнитивнолингвистичке језичке теорије, а човеково телесно искуство игра кључну улогу у настајању метафоричких значења. Оваква антропоцентрична визија лако може да објасни сличне концептуализације у различитим културама у језицима. Људско тело, његови делови, положај у простору одсликавају нашу концептуализацију, разумевање емоција, објеката, феномена. Делови тела представљају срж човековог поимања света, појава и дешавања у њему, човекових реакција и вредновања других људи и догађаја који га окружују. Човек и његово тело су као кантар, мерило за оцењивање и вредновање света око нас, отуда изражена антропометричност језика. „Тело, будући конкретно, постаје прототип помоћу кога се концептуализују апстрактне категорије (...). Правац концептуализације иде од познатог ка непознатом, односно од тела ка простору“ (Стојановић 1998: 359). У табеларном приказу метафоричко пресликавање

изворног домена људског тела (из нашег корпуса) на апстрактне циљне домене изгледа прегледније и видимо како изгледа когнитивно моделирање фразеолошких значења.

Метафора ГЛАВА ЈЕ ОБЈЕКАТ (кроз који пролазе мисли и идеје)		
изворни домен	Пример	циљни домен
<i>глава / cabeza</i>	<ul style="list-style-type: none"> • мотати/врзмати се по глави (некоме) • пролазити кроз главу (некоме нешто) • pasar por la cabeza (досл. 'пролазити кроз главу') 	размишљање
Метафора ГЛАВА ЈЕ ОБЈЕКАТ (у који је смештен интелект, памет)		
изворни домен	пример	циљни домен
<i>глава / cabeza</i>	<ul style="list-style-type: none"> • немати ништа у глави • имати празну/шупљу главу • имати сламу у глави • (бити) (као) без главе • фалити (некоме) (нека)даска у глави • ser un/una cabeza hueca (досл. 'бити празна глава') • tener la cabeza llena de serrín (досл. 'имати главу пуну иверице') • no tener más que serrín en la cabeza (досл. 'немати ништа осим иверице у глави') 	глупост, незнање

Метафора ЗНАТИ ЈЕ ВИДЕТИ		
изворни домен	пример	циљни домен
<i>око / ојо</i>	<ul style="list-style-type: none"> • отвориле се очи (некоме) • abrirséle los ojos (a alguien) (досл. 'отворити се очи некоме') • пала (некоме) завеса/вео/мрежа/ мрак с очију • caérsele (a alguien) la venda de los ojos (досл. 'пасти повез с очију некоме') 	увиђање, схватање
<i>око / ојо</i>	<ul style="list-style-type: none"> • бацити/сасути/сипати песак/пепео/ прах/прашину (некоме) у очи 	превара, обмана, заваривање

Поред људског тела, и други појмови из човековог окружења, који се опажају чулно, емоционално или интелектуално, могу послужити као изворни домени у концептуализацији сложенијих, апстрактних појмова које не можемо непосредно искусити. Уз људско тело, које је далеко најчешћи изворни домен, чести изворни домени су: здравље и болест, животиње, биљке, грађевине и конструкције, машине и оруђа, игре и спортови, новац и бизнис, кување и храна, топлота и хладноћа, светло и тама, силе, кретање и правци (Кевечеш 2010: 19-23). Ево неколико примера метафоричког трансфера у којима се даје преглед најпродуктивних изворних домена којима се у процесу пресликавања објашњавају апстрактнији циљни домени⁶⁶:

⁶⁶ Већина примера употребе ових изворних домена преузета је из енглеског језика (Кевечеш 2010: 18-23) и прилагођена српском језику. Сви примери који илуструју пресликавање изворног домена кувања и хране преузети су из Николић и др. (2012).

изворни домен	примери употребе и циљни домени
здравље и болест	<ul style="list-style-type: none"> • болесно друштво (→ циљни домен: декаденција) • имати здрав однос (→ циљни домен: добар, нормалан) • повредио јој је осећања (→ циљни домен: увреда, туга)
животиње	<ul style="list-style-type: none"> • неко је лисица (→ циљни домен: луквост) • неко је кучка/куја (→ циљни домен: безобразлук, бесрамност) • неко је стока (→ циљни домен: безобразлук, неморал) • неко је свиња (→ циљни домен: неуредност, безобразлук) • неко је зец (→ циљни домен: брзина, плашљивост) • неко је магарац (→ циљни домен: глупост) • неко је теле (→ циљни домен: глупост) • неко је змија (→ циљни домен: опасност, лукавост, злоба)
изворни домен	примери употребе и циљни домени
биљке	<ul style="list-style-type: none"> • посао цвета (→ циљни домен: успех, постигнуће) • плод нечијег рада (→ циљни домен: резултат, исход, учинак)
грађевине и конструкције	<ul style="list-style-type: none"> • друштво је у рушевинама (→ циљни домен: пропаст, неуспех) • изградити добар/лош однос (→ циљни домен: успостављање, заснивање) • пирамида власти (→ циљни домен: расподела, хијерархија моћи)

	<ul style="list-style-type: none"> • поставити темеље за истраживање (→ циљни домен: организовање, заснивање)
машине и оруђа	<ul style="list-style-type: none"> • машинерија демократије (→ циљни домен: систем, устројство) • језичко средство (→ циљни домен: јединице језика) • произвести у више звање (→ циљни домен: унапређење)
игре и спортови	<ul style="list-style-type: none"> • поиграти се идејом (→ циљни домен: размишљање) • надиграти некога у дебати (→ циљни домен: победа) • постићи шах-мат (→ циљни домен: победа)
изворни домен	примери употребе и циљни домени
новац и бизнис	<ul style="list-style-type: none"> • трошити време узалуд (→ циљни домен: беспослица, дангубљење) • сачувати/(у)штедети енергију (→ циљни домен: усредсређеност, фокусирање) • инвестирати у везу/пријатељство (→ циљни домен: труд, напор) • уложио је много труда и напора (→ циљни домен: труд, напор)
кување и храна	<ul style="list-style-type: none"> • планови се <i>крчкају</i> у нечијој глави (→ циљни домен: <i>размишљање, планирање</i>) • бес кува/кључа у некоме (→ циљни домен: бес, љутња) • гутати/прождирати некога погледом (→ циљни домен: јака жеља, пожуда) • окусити такав начин живота (→ циљни домен: искуство) • храна за душу (→ циљни домен: духовно задовољство)

светло и тама	<ul style="list-style-type: none"> • мрачно расположење (→ циљни домен: нерасположење, безвољност) • облак сумње (→ циљни домен: сумња) • магловито се сећати (→ циљни домен: нејасно, недефинисано) • помрачити/смрачити се пред очима (→ циљни домен: бес, губитак контроле)
----------------------	--

Као што се поједини изворни домени доминантно употребљавају за исказивање одређених циљних домена, тако и одређени циљни домени користе различите изворе. Ти циљни домени су обично апстрактни, тешко разумљиви појмови, који у процесу метафоричке концептализације постају јасни, поједностављени, сликовити (Кевечеш 2010: 23). Такви апстрактни појмови се „не могу ни разумети непосредно (чулима), него само помоћу појмовне метафоре“ (Кликовац 2008: 59). На тај начин метафоричким пресликавањем најчешће исказујемо циљне појмове из домена емоција, жеља, моралности, мишљења/мисли, вере/религије, политике, економије, међуљудских односа, комуникација, збивања, времена, живота и смрти (Кевечеш 2010: 23-29). Наредна табела илуструје како се различити циљни домени из сфере емоција разумевају и концептуализују уз помоћ људког тела и његових делова као изворних домена.⁶⁷

циљни домени	изворни домени и примери употребе
задовољство радост срећа	<p>срце → срце је на месту (некоме) расте/игра срце (некоме) мило је око срца (некоме)</p> <p>шака и брада → пуна шака браде</p> <p>рука → трљати руке</p> <p>бркови → гладити брк</p>

⁶⁷ Примери преузети из нашег корпуса и из Мушовић (2002).

<p>љубав страст</p>	<p>глава → завртети главу (некоме) изгубити главу за неким срце → прирасти к срцу</p>
<p>циљни домени</p>	<p>изворни домени и примери употребе</p>
<p>хладнокрвност присебност</p>	<p>глава → имати/задржати хладну главу хладне главе око → ни оком не трепнути нога → чврсто стајати на својим ногама рука → рука није задрхтала (некоме)</p>
<p>интерес жеља</p>	<p>око → очи су гладне (некоме) гутати очима (некога/нешто) бацити око (на некога/нешто) око и желудац → имати веће очи него желудац</p>
<p>чуђење збуњеност недоумица</p>	<p>глава → хватати се за главу чешати се по глави око → (из)бечити очи раширених очију не веровати својим очима рука → (пре)крстити се и левом и десном руком ухо → не веровати својим ушима (по)чешати се иза ува/увета уста → отворених уста (остати/стајати)</p>
<p>срцба бес раздраженост</p>	<p>око → севати очима пала крв на очи стрелјати очима глава → ударила/јурнула крв у главу кожа → (дошло некоме да) искочи из коже</p>

	живац → дирату/погодити у живац некога (из)губити живце ићи на живце/нерве (некоме) трошити/кидати живце
--	--

У основи метафоричког преноса је да се у одређени контекст уноси појам који потиче из другог контекста. Некада су таква поређења архетипска, готово универзална, када се њихово значење и употреба базирају на универзалним метафоричким преносима базираним на човековом телесном искуству, као што видимо на примеру метафоре **чврста рука**, шп. **mano dura** (досл. 'чврста шака', за строгост, оштрину и непопустљивост) док у другим случајевима она то нису (шп. **cabeza de turco**, досл. 'Турчинова глава' за појам кривице). Степен преводне еквиваленције директно зависи од присуства или одсуства одређеног метафоричког пресликавања у контрастираним језицима.

Ментална концептуализација, као начин поимања различитих концепата, зависна је скупа искустава и доживљаја света сваког појединца. Апстрактне и сложене појаве (емоције, мисли, жеље, збивања, међуљудске односе, комуникацију, простор, време. итд.) разумемо на основу искустава из нашег окружења и оне директно произилазе из наше непрестане интеракције с физичким окружењем. У том смислу су метафорички изрази који као изворни домен имају делове људског тела тела условљени физичким искуством и перцепцијом и, видећемо, нису у великој мери културно условљени.

Међутим, наше искуство није само физичке природе и није само производ непосредног, директног, чулног опажања, већ се одвија на широкој позадини одређених културних претпоставки. Оно има и ширу компоненту, будући да су наше шире окружење (култура, традиција, веровања, друштво) неодвојиви део нашег бића и као такви инкорпорирани у наше животно искуство. Отуда когнитивна теорија метафоре проширује свој опсег и прихвата да је разумевање метафоре непосредно у вези са друштвеним искуством појединца, да метафоре проистичу из наше друштвене и културолошке стварности. Унифицирани универзални систем семантичких домена може се само донекле назрети у неким основним категоријама, као што су осећања или перцепција, док се код сваког другог система, који представља сложени систем структура и детаља, разматра и фактор културе (Палмер 2006: 14).

Како се одређени концепт увек тумачи кроз контекст, односно, слушалац га интерпретира кроз сопствено тумачење засновано, како на претходним индивидуалним (физичким и менталним), тако и друштвеним и културолошким искуствима (Лангакер 2001: 145), за Гибса је свако тумачење метафоре засновано првенствено на скупу искустава појединца (Гибс 1994: 249). Будући да су општи домени, попут веровања, навика, обичаја везаних за одређену друштвену заједницу, у великом броју случајева културолошки мотивисани, указује се на постојање културолошких варијација које могу бити „интеркултуралне“ (и представљају разлике између две друштвене заједнице) или „интракултуралне“ (варијација која се јавља у истој заједници, и могу да укључе индивидуалну варијацију говорника, односно слушаоца) (Кевечеш 2010: 215). Према Кевечешу, ове варијације изражавају разлике у распону и елаборацији метафоре. Учестало и прихваћено појављивање одређене метафоре присиљава нас да се усредсредимо управо на оне аспекте нашег искуства које она наглашава (Николић и др 2012: 215). Како Џонсон и Лејкоф (1980: 158-161) наводе углавном нису битне истинитост или нетачност саме метафоре, већ перцепције и инференције које из њих проистичу, јер ми свакако, свесно или несвесно, делујемо у складу са структурисањем нашег искуства путем метафора.

У нашем истраживању ћемо видети како поједини делови људског тела (конкретно: *глава/cabeza*, *око/ojo*, *рука/brazo*, *шака/mano*) учествују у настанку фразеологизама којима се исказују најразличитији циљни концепти. Они служе као изворни, полазни домени у процесима метафоризације у којима су непосредно физичко искуство и перцепција искоришћени као полазна тачка за објашњење и разумевање различитих сложених и апстрактних појава. Даља семантичка и концептуална класификација тих појмова чини окосницу нашег рада. Видећемо и како различите метафоре не учествују само у преносу одређених значења, већ их обликују, појачавају неке њихове сегменте и путем своје мреже импликација одређена њихова својства наглашавају, док нека друга скривају.

2.3.2 КОРПУС

Овом контрастивном анализом обухваћени су соматски фразеологизми шпанског и српског језика, односно они фразеологизми који у свом лексичком саставу имају назив за део тела. Делови тела чине једно од основних лексичко-семантичких поља, а фразеологизми које они творе представљају сложен али занимљив фразеолошки материјал, који до сада није упоређиван између шпанског и српског језика. Будући да соматски фразеологизми у већини језика спадају међу најпродуктивније и најфреквентније фразеолошке јединице, можемо бити сигурни да су високо репрезентативан показатељ врсте односа који на међујезичком плану успостављају фразеолошки системи ова два језика.

Соматске или корпоралне⁶⁸ фразеологизме дефинисали смо као устаљене и идиоматичне контрукције код којих је једна од компоненти соматизам, назив за видљиви део тела код човека или животиња (в. поглавље 1). Ф. Чермак (2000а: 57) даје нешто ужу дефиницију у којој се имплицитно наговештава да је реч о деловима тела код човека: то су идиоматичне, фразеолошке комбинације које имају различите функције и које садрже барем један назив за одређени видљиви део тела.⁶⁹ Према Чермаку они представљају фразеолошку и језичку универзалију уопште:

⁶⁸ Термин *корпорални* никада није опште усвојен, а код наших аутора наилазимо и на термин *анатомска лексика* (Раздобудко-Човић 2003).

⁶⁹ Поједини аутори у соматску фразеологију убрајају називе за делове животињског тела (*крила, кљун, шапа, реп, њушка*, итд.) (Мушовић 2002), док их други не сматрају равноправним представницима соматске фразеологије и не узимају их у разматрање (Раздобудко-Човић 2003). Према неким схватањима, соматска фразеологија треба да обухвати и фразеологизме које садрже називе за унутрашње органе (*срце, плућа, стомак, јетра, бубрег*), апстрактне појаве (*душа*), телесне течности (*крв, жуч, урин, слина*), итд. (Опашећ, Спицијарић-Пашкван 2011: 57). Ј. Раздобудко-Човић (2003) врши анализу фразеологизама који у свом саставу имају спољашње делове човечјег тела, што је најуже схваћена соматска фразеологија, док А. Мушовић (2002) у својој анализи соматских фразеолошких јединица за изражавање емоција заузима шире гледиште, и њом обухвата и следеће конструкције: **расту крила (некоме), заврнути шију (некоме), стати (нагазити) на реп (коме), ићи на јетру некоме, (ис)кидати црева некоме, (за)ледити срце некоме, бити на души некоме, (рас)кравити душу некоме, носити тешко бреме на души, излити/просути жуч на некога, на крв и нож (бити с неким), ући у крв.**

„Чини се да је поље соматске фразеологије неизбежно у било којој свеобухватној дескрипцији идиоматских израза неког језика. Такође, само летимичан поглед на ово поље указује да се тешко може пронаћи језик који не познаје соматске изразе: небитно да ли је реч о кинеском, арапском, индонезијском, кечуа, турском, финском, чешком, немачком или енглеском“ (Чермак 1998в: 110) (прев. А.Т.).⁷⁰

Анализа соматских израза је, дакле, незаобилазна у специфичној анализи јединица фразеологије било ког језика, првенствено због њиховог универзалног карактера. Универзалност соматске лексике условљена је ванјезичком стварношћу: људско тело је у свим заједницама света исто, састоји се из истих делова и његова сегментација је унапред одређена (Чермак 2000а: 57)⁷¹. Референтност људског тела се, између осталог, манифестује и у соматским фразеологизмима, који су један од напредставитивнијих примера изразите антропоцентричности језика, зато што се њихово значење углавном односи на човека, на његове особине, понашање, радње које врши, итд. Соматски фразеологизми су и добар показатељ изражене антропометричности језика, што значи да се човек узима као основно мерило за описивање и карактеризацију појава које га окружују, попут близине и даљине.

Д. Мршевић-Радовић (1987: 30) истиче да су у српскохрватском језику најбројнији „фразеологизми мотивисани појавама, збивањима у свету који окружује човека, човековим односом према њему, понашањима, активностима различите врсте, психичким и физичким реакцијама“. У саставу таквих фразеологизама су лексеме којима се именују различити предмети и појаве реалног света. „Према лексичком значењу компонената у саставу фразеолошких јединица, које је у нефразеолошкој бази мотивисало фразеологизам“ Д. Мршевић-Радовић (1987: 30) издваја (1) фразеологизме који се односе на човека и његово непосредно окружење; у ову групу спадају соматски фразеологизми, који углавном означавају човекове психичке и физичке особине, као и ФЈ чије компоненте означавају човеково непосредно окружење: биљни и животињски свет, покућство, одевне предмете; и (2) фразеологизме мотивисане делатношћу човека

⁷⁰ „In fact, it seems that there is no escaping the field of somatic idioms once any attempt is made at a more general description of idioms in any language. Also, even a cursory glance at the field readily suggests that it is very difficult to find a language which does not have this sort of idioms: it is not really relevant whether one looks at Chinese, Arabic, Indonesian, Quechua, Turkish, Finnish, Czech, German or English“.

⁷¹ Када су у питању називи за делове тела у различитим језицима, нема много простора за језичке варијације (изузети су веома ретки, као на пример кинеско *zang*, које именује скупину од 5 органа: срце, јетру, слезину, плућа и бубреге) (Чермак 2000а: 55).

као друштвене и економске јединке, његовим професионалним животом и понашањем (Мршевић-Радовић 1987: 30-31).

Л. Раздобудко-Човић (2003) у својој анализи соматизама српског језика истиче да је соматска, у њеној терминологији „анатомска лексика“, присутна у језицима свих говорних заједница, и да именице које означавају делове људског тела

„чине организовану целину, тзв. језгро лексичког система и основни неотуђиви фонд сваког језика (Абајев 1949, 16). Без њих се не може замислити ниједно људско друштво без обзира на цивилизацијски ниво, основну културу, технику, економију. Не постоји језик који нема речи за означавање како најважнијих космичких појава, неких основних термина средства и социјалних односа, тако и делова тела човека (Реформатски 1967, 128-148)“ (Раздобудко-Човић 2003:9).

Поред универзалности, ове јединице одликује и веома висока фреквентност употребе, што је представљало додатну мотивацију да се детаљније истраже. „Соматизми су веома фреквентни (...) и као такви учествују у формирању језгра читавог речничког система (...)“ (Раздобудко- Човић 2003: 14). На основу прикупљене грађе можемо закључити да соматски фразеологизми чине веома фреквентно поље унутар језичких система шпанског и српског језика. Вотјак (2000а: 186) уочава да немали број идиоматских израза шпанског језика садржи чак и по два соматизма, и да се сви често користе, што сведочи о непобитном значају проучавања ових јединица за учење шпанског као страног језика.⁷²

Када анализира њихову активност и стилистичке карактеристике у функционисању неког језика, Л. Раздобудко-Човић (2003: 78) уочава да соматизми који улазе у састав фразеологизама, као и сами ти фразеологизми, припадају активном речничком фонду. „Проучавање именица које образују фразеологизме с експресивно - стилистичке тачке гледишта показало је да у састав фразеологизама, углавном, улазе

⁷² Примера ради, Чермак (2000а: 56) наводи податак да 20% свих глаголских фразеологизама чешког језика чине управо соматски глаголски фразеологизми, којих има око 1700. Кевечеш (2010: 18) указује на податак да се од 12000 идиоматских израза (у англосаксонској терминологији *идиома*, енгл. *idiom*) више од 2000 израза базира на метафори људског тела. Вотјак (2000а: 186) се позива на процене совјетских лингвиста, према којима у немачком језику постоји око 14500 идиоматских израза, од којих су више од 3000 соматски идиоматски изрази. Од тог броја највише фразеологизама творе лексеме *рука* (200), *глава* (160), *прст* (160), *око* (140), *срце* (120).

неутралне речи, а сами фразеологизми припадају разговорном стилу, ређе поетском (**Аргусове очи**) и жаргону (**боли ме уво**)“ (Раздобудко-Човић 2003: 79).

Соматска или „анатомска лексика“ у свим тим језицима, дакле глобално, има велики творбени, семантички и фраземотворни потенцијал и активност, зато што „најчешће преносна значења добијају оне речи које означавају најважније појмове уопште“ (Раздобудко-Човић 2003:20). Дакле, заједно с другим лексичким групама које именују предмете, појаве и бића на које је човек непосредно упућен, као што су називи за одећу, зооморфизми или зооними (називи за животиње), називи за боје, покућство и сл., и соматизми представљају веома продуктиван начин богаћења новим лексичким и фразеолошким јединицама и управо они су честе метафоричне базе за настанак нових фразеологизама. Подаци о семантичком обиму неке речи, у овом случају соматизма, не могу се сматрати потпуним уколико се у обзир не узму она нова значења која реч добија унутар фразеолошке јединице. „Данас је опште позната чињеница да ширење семантичког обима речи зависи и од фразеолошки везаних значења“ (Раздобудко-Човић 2003: 13). Једна од законитости је да се „семантички обим сваке описане именице одређује само на основу њене фраземотворне активности, јер у склопу фразеологизама именице могу да добију нова значења . (...)“ (Раздобудко-Човић 2003: 14).⁷³

За реализацију овог истраживања од примарног значаја је елаборација корпуса. Истраживање спроводимо на фразеолошкој грађи која репрезентује савремену језичку ситуацију. Грађа, коју сачињава готово девет стотина идиоматских израза српског и шпанског језика, прикупљена је из општих и фразеолошких једнојезичних речника

⁷³ Када описује карактеристике фразеолошки активних соматизма српског језика према њиховим семантичким обимима, Л. Раздобудко-Човић (2003: 76-78) анализира фраземотворну активност код 36 соматизама српског језика. На основу прикупљеног корпуса износи, између осталог, и следеће статистичке податке: 1) у српском језику постоји 2537 соматских фразеолошких јединица, што значи да на 1 фраземотворну јединицу долази 72,4 фразеологизма; 2) у зависности од њиховог семантичког обима соматизми су подељени у две групе (једнозначне: *трепавица*, *усна*, *коса* и вишезначне именице које развијају од два до десет значења); 3) све именице са два и више значења формирају фразеолошке јединице; 4) од укупног броја соматизама српског језика само један није образовао фразеолошку јединицу: *већа*; 5) код вишезначних именица уочена је обрнуто пропорционална зависност: с порастом броја значења смањује се број лексичких јединица, а број јединица које формирају фразеологизме се повећава; 6) највећи број фразеолошких јединица у српском језику је изведен од следећих соматизама: *глава* (488), *око* (318), *рука* (278), *нога* (185), *језик* (138), *нос* (110), *уста* (110) (Раздобудко-Човић 2003: 76-77).

српског (PMC/MX, PMC, FRHSJ, МСФР) и шпанског језика (DRAE, DUE, DFDEA, DFEM, DRAE, DUE, DLVEE, DLAEЕ, DLNAPEE).

Ова основна грађа из речника „је богата и синтетизована, што је олакшало истраживање и чинило га поузданијим. Али, увек се мора имати на уму да ниједан речник није свеобухватан ни коначан“ (Раздобудко-Човић 2003: 79). Стога смо пошли од претпоставке да лексикографски извори не бележе све што постоји у језику и говору, и да један овакав, контрастивни приступ који стреми да понуди реалан опис фразеологизама мора да води рачуна не само о њиховој семантици, већ и о њиховој прагматичкој, употребној вредности. А. Пејовић и М. Андријевић такође наглашавају изузетан значај који имају контекстуализовани примери, јер су они „најбољи показатељ значења одређеног идиоматског израза и илуструју његову употребу, чиме доприносе проналажењу одоварајућих еквивалената у другом језику“ (Пејовић, Андријевић 2011 б: 396).

У складу с тим је овај основни корпус из лексикографских извора допуњаван изразима из савремених језичких форми, који се активно употребљавају, али остају недокументовани у њима. То није рађено насумице нити искључиво на основу субјективне компетенције, већ је употреба већине идиоматских израза у раду представљена кроз контекстуализоване примере. На тај се илуструје њихова значењска, али и употребна вредност. Показало се да је шире окружење понекад неопходно у (контрастивној) анализи, да употреба израза може бити условљена контекстом, на пример у случајевима када њихово значење варира или се проширује. Фразеолошке јединице, као и остале јединице у језику, имају првенствено комуникативну улогу и врше различите функције у исказу, те је њихов прагматички аспект, њихова улога у говорној проодукцији веома важна. Тако се ова анализа с једне стране базира на идиоматским изразима документованим у речницима, а с друге стране на примерима њихове реалне употребе у текстовима. Ово друго сматрамо личним доприносом бољем разумевању соматских идиоматских израза шпанског и српског језика, њиховој дескрипцији и карактеризацији на унутар и међујезичком плану.

Од велике помоћи био је CREA корпус, обједињени електронски корпус савременог шпанског језика, база података Шпанске краљевске академије, који обједињује готово 200.000 докумената из усмених и писаних извора. Сачињавају га различити писани текстови (књиге, новине, часописи, огласи) и усмени разговори (радио и ТВ емисије), тематски класификовани (уметност, наука, право, привреда,

политика, образовање), настали у периоду од 1975 - 2008. године, са свих шпанских говорних подручја. CREA корпус обухвата сто седамдесет милиона речи, информатички ускладиштених на сајту <http://corpus.rae.es>, на ком је омогућено добити информације о лексемама, њиховом значењу, комбинаторици и контексту у којем су употребљене. Претраживање је могуће спецификовати и према фреквентности употребе лексема, њиховој колокабилности, функционалном регистру.⁷⁴ Свеобухватан, дизајниран с циљем да обезбеди детаљну информацију о неком језику у датом синхронијском моменту, CREA корпус данас представља неизбежно средство у изради речника и тезаура, у реализацији различитих лингвистичких као и других интердисциплинарих истраживања, у превођењу, у настави.

Усредредили смо се на живи језик који се данас активно користи, и то на језик из писаних извора, првенствено оних из домена новинарства, из новина и часописа опште намене. Ово је урађено с циљем да се постигне приближна усклађеност и пропорционалност у коришћеним изворима између ова два језика, односно да изрази из оба језика потичу из приближно истих извора.

Употреба идиоматских израза илустрована је и примерима из речника, углавном онда када у електронским новинским изворима нисмо проналазили довољно репрезентативне примере. Уочава се да примери израза које нуде речници могу бити двојаки: или редакцијски, су смишљани *ad hoc* од стране самих аутора речника (DFEM, DLVEE, DLAEЕ, делимично FRHSJ)⁷⁵, или су преузети из књижевних, махом прозних дела ауторитарних писаца (DFDEA, PMC/MX). Ови други уживају већи углед, будући да се традиционално поштује критеријум ауторитета, угледа. За наше истраживање углед и ауторитарност речника, чији су примери преузети из књижевних дела, из „језика добрих писаца“, нису били од пресудне важности за елаборацију корпуса. Показало се, наиме, да они често недовољно јасно представљају значење и употребу неког израза у савременом језику (нпр. DFDEA). С друге стране, у случају шпанског језика се показује да мање „угледни“ речници, чије примере осмишљавају аутори *ad*

⁷⁴ Извор: <http://www.rae.es/recursos/banco-de-datos/crea>.

⁷⁵ Лексикографи који сами смишљају примере како би представили неки израз чине то *ad hoc*, али тако да ти примери одговарају реалној језичкој употреби. Ти примери такође могу бити прикупљени из усмених извора, тако што се снимају разговори који служе само за ову намену, тј. за израду одређеног речника (Пенадес Мартинес 2002: 16).

hoc, често боље, јасније и илустративније репрезентују значење и употребу израза (нпр. DFEM, DLVEE, DLAEE).

Поред тога што смо настојали да у оба језика корпус базирамо на примерима из сличних извора (у овом случају се периодика показала као најдоступнији извор), новински језик се током анализе показао врло корисним из других разлога. Он, наиме, нуди примере из писаних докумената реалне употребе и на тај начин верно одражава стање у језику, што је основни циљ сваког корпуса (Порто Дапена 2002: 112).

Имајући то у виду, настојали смо да представимо реална језичка стања у датом синхронном моменту и извршимо анализу на савременим облицима. Савремени или актуелни облици језика у великој мери укључују језик медија: вести, наслове из дневне и недељне штампе, али и коментаре читалаца. Порто Дапена (2002: 108) истиче посебну важност коју за израду корпуса савременог језика имају новински извори (периодика), као најспонтанији облик изражавања међу писаним изворима и као облик најближи општестандардној норми. За израду једног таквог корпуса није препоручљиво следити критеријум угледа, престижа, већ критеријум селекције и он никада не треба да се базира само на књижевним текстовима. Порто Дапена (2002: 107-110) сматра да корпус савременог, актуалног језика поред писаних, треба да укључи и усмене изворе. Писани извору су несумњиво основни извор информација зато што су у већој мери доступни, ауторитарни и лако су проверљиви. Писани извори могу бити некњижевни и књижевни, а ови други су традиционално узимани као веродостојнији.⁷⁶

⁷⁶ Порто Дапена (2002: 109) препоручује да један добар лексикографски корпус савременог језика мора водити рачуна о пропорционалности, сразмерности ових извора. Сви они треба да буду заступљени у одређеној мери и то тако да тај корпус верно одсликава језичку ситуацију која се жели представити. Када одређује у којој мери треба да се појави сваки од ових извора, позива се на Алвара Ескеру (1995) који на следећи начин дистрибуира изворе за корпус хипотетичког речника савременог шпанског језика: 25% усмени извори, 75% писани извори. Писани извори укључују 1) некњижевне текстове 35% (*textos de no ficción*): текстови информативног карактера различите тематике, упутства (наративни текстови попут путописа и биографија, хумористички текстови), 2) књижевне текстове 35% (*textos de ficción*), 3) текстове из периодике 25%, 4) брошуре (*folletos*) 2.5%, 5) писма 2.5%.

С друге стране, у СРЕА корпусу шпанског језика у далеко већој мери заступљен је језик штампе. Параметри који су се поштовали при изради овог корпуса и према којима су одређени текстови одабирани као извор су следећи: 1) средство, то јест врста материјала (90 % текстова су из писаних извора, а 10 % из усмених извора; од тих 90 %, 49 % воде порекло из књига, из литерарних дела, а других 49 % су текстови из штампе, новина и часописа; преосталих 2 % су разни флајери, проспекти, електронска пошта, блогови и сл.); 2) хронолошки параметар обухвата временске периоде од пет година

Иако се анализа базира на одабраним примерима из писаних извора, неки од њих илуструју употребу фразеологије у говорном језику, па чак и у разговорном језику као његовом најраспрострањенијем варијетету (Ристић, 2006: 53). Разговорни језик је данас веома актуалан у различитим лингвистичким истраживањима.

„У новије време у свету и код нас говорни језик, а нарочито његов најраширенији вид - разговорни језик - постаје предмет интересовања различитих лингвистичких дисциплина, при чему је (...) превазиђена једностраност и упрошћавање проблема као и предрасуде о његовој инфериорности у односу на друге видове језичке реализације. (...) Разговорни језик постаје предмет разматрања многих лингвистичких дисциплина: социолингвистике, етнолингвистике, психолингвистике, теорије говорних чинова, теорије анализе дискурса, нормативистике и културе говора.“ (Ристић 2006: 54).

Уколико се прихвати да корпус треба да верно одражава стање у језику, полази се од претпоставке да „то стање у језику треба дефинисати у односу на одређене параметре, који нам помажу да одлучимо које изворе или текстове треба узети у обзир при његовој изради“ (Порто Дапена 2002: 112). Ти параметри се базирају на хронолошкој (временској), спацијалној (дијатопској, просторној), дијастратској (социјалној) и дајафазиској основи или основи регистра којем припада текст. Настојали смо да изворе за овај корпус одредимо у односу на ове параметре, те нисмо узимали у обзир фразеолошке јединице „које се издвајају у односу на важећу стандарднојезичку норму и имају статус нестандардне лексике или лексике ограничене (просторне, социјалне или временске) употребе“ (Ристић 2006: 84). То су маркиране јединице, чија речничка одредница садржи квалификатори типа: *диј.* (дијалекатски), *заст.* (застарело), *арх.* (архаично), *агр.* (агрикултура), *грађ.* (грађевинарство), *мед.* (медицински), *вулг.* (вулгарно), *подр.* (подругљиво), *погрд.* (погрдно). И када речничка одредница не садржи такав квалификатор, били смо у могућности да на основу субјективне процене или сопствене лингвистичке компетенције, одредимо који су изрази, на пример, архаични и више се не употребљавају. То нам је било нарочито корисно у току прављења корпуса за српски језик, јер се он углавном базирао на

(1975-1979; 1980-1984; 1985-1989; 1990-1994; 1995-1999, 2000-2004.); 3) географски параметар (50 % материјала из CREA корпуса је пореклом из Шпаније, а других 50 % из Америке, и то из следећих лингвистичких зона: зона Анда, зона Антила или Кариба, континентални Кариби, Чиле, САД, Мексико и Централна Америка и Рио де ла Плата); 4) тематски параметри (све ове врсте материјала - књига, штампа и др. се према тематском параметру класификују у више од 20 тематских поља).

(извор: <http://www.rae.es/publicaciones/parametros-habituales>).

речницима РМС/МХ и FRHSJ, који су штампани пре више од 35 година, у међувремену нису актуализовани у истом обиму, и природно је да су неке јединице у међувремену изашле из употребе.

Сходно томе, нису узети у обзир изрази који припадају другим епохама, чија употреба или значење нису више актуелни, препознатљиви или општепознати, и које смо сматрали архаичним (**љубим руке** заст. „поздрав деце и млађих упућен старијима“ РМС/МХ, **умивати се с обе руке** „постајати одраслим, самосталним“ FRHSJ, **везати себи главу** „оженити се, удати се“ РМС/МХ, **из ока у око** „непосредно, без околишања; без икаква обзира“ РМС/МХ, **гледати у туђу шаку** „живети од туђе помоћи/милости“ FRHSJ, **шака и перчин** „свакодневна тучњава“ FRHSJ, **од прве руке** „одличан, врстан“ FRHSJ, **има ту рука работе** „ту се ради нешто тајно и непоштено“ РМС/МХ). За шпански језик користимо смо примере са CREA корпуса и из електронских новинских издања који су објављени након 2000. године.

Нису анализирани ни изрази просторне ограничености, односно они који се сматрају неком врстом регионализма, дијалектизама и других врста јединица карактеристичних за неку мању територију (**ваљати главе** покр. „много користити, бити од велике користи“ РМС/МХ, **гледати глави места** покр. „тражити прибежиште у опасности“ РМС/МХ, **a la mano** рег. “a la derecha“ „на десно, с десне стране“ DFDEA, **como por la mano** рег. “muу bien“ „веома добро, одлично“ DFDEA). Ова врста дијалектске делимитираности нарочито је важна када се анализира шпански језик, који покрива огромно говорно подручје, и поред Шпаније се говори се у највећем делу Јужне и Средње Америке, и у деловима западне Сахаре и Филипина. Шпански је матерњи језик за преко четири стотине милиона људи, и природно је да твори велики број дијалеката. Примери које представљамо у анализи илуструју употребу израза шпанског језика који се говори на Иберијском полуострву, што не значи да се анализирани изрази не употребљавају и међу говорницима хиспаноамеричког подручја, већ да нису узимани у обзир они изрази који карактеришу искључиво говор Јужне и Средње Америке.

Ван нашег домена интересовања остали су и сви они изрази који припадају уском социјалном кругу говорника, или одређеном специфичном регистру (**мртвачка глава** зоол. „врста лептира“ РМС/МХ, **cabeza de playa** војн. „мостобран, место ратних операција“, **cabeza de dragón** зоол. „зевалица“).

3 ЛЕКСИЧКО - СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА ФРАЗЕОЛОГИЗАМА С КОМПОНЕНТАМА *ГЛАВА/CABEZA, ОКО/ОЈО, РУКА/BRAZO, ШАКА/MANO*

3.2 КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА ФРАЗЕОЛОГИЗАМА С КОМПОНЕНТАМА *ГЛАВА/CABEZA*

Ninguno escarmienta en cabeza ajena

(На својим грешкама се учи)

Међу соматски идиоматским изразима посебно место заузимају они који у свом саставу садрже компоненту *глава/cabeza*. У српском језику управо је овај соматизам најпродуктивнији у генерисању фразеолошких јединица. Лексема *глава* улази у основни лексички фонд српског језика (Драгићевић 2007: 130) и испољава „изразит деривациони потенцијал и веома развијену полисемију“ (Штрбац 2012: 106). Полисемична структура ове лексеме је у РСАНУ представљена у деветнаест тачака, од којих Г. Штрбац (2012) издваја следеће најважније референтне вредности: 1. део тела; 2. страна металног новца; 3. памет, интелигенција; мисли, свест, сећање; 4. живот; 5. особа, личност, појединац.⁷⁷ Лексема *глава* међу свим соматизмима српског језика има највишу фраземотворну активност. Улази у састав чак 488 фразеолошких јединица (према корпусу Л. Раздобудко-Човић 2003: 76)⁷⁸.

И у шпанском језику лексема *cabeza* (*глава*) испољава изразиту вишезначност, према DRAE чак двадесет значења, међу којима су најважнија: 1. горњи део тела (код човека и животиња), 2. почетак нечега 3. тупи део ексера, 4. део књиге, 5. део звона, 6. врх планине, 7. ум, способност, 8. особа. Творбени фразеолошки потенцијал ове лексеме нижи је у односу на *лексеми* *глава*, и њихова анализа фразеологизама које оне

⁷⁷ Остале референтне вредности лексеме *глава* према РСАНУ су: 6. јединка (животиња); 7. главни град; 8. врх, вршак на горњем делу нечег; 9. заобљени проширени, задебљали крај или део предмета; 10. количина материје којој је дат лопаст, купаст или ваљкаст облик; 11. извор, извориште воде; 12. водени резервоар; 13. један од прилазних делова каквог објекта; 14. почетак неког низа, поворке; 15. одељак књиге (Штрбац 2012: 106).

⁷⁸ Л. Раздобудко-Човић (2003) полази од ширег схватања фразеологије, обухватајући и јединице нижег реда, попут колокација, и јединице вишег реда, попут пословица.

конституишу показује највећу диспропорцију у броју обрађених фразеологизама: 191 фразеологизам с компонентом *глава* и 102 фразеологизма с компонентом *cabeza*.

Када је реч о њиховим фразеолошким значењима, она су веома разуђена. Понекад су у директној вези са значењима која остварују лексеме *глава* и *cabeza*, а понекад нису. Готово сви фразеологизми односе се директно на човека, на радње које врши, на његове особине, емоције и тренутна стања. У складу с тим, грађа, која се састоји од око три стотина фразеологизама, класификована је према семантичком критеријуму. Успостављене су три основне категорије концепата или садржаја који се саопштавају помоћу фразеологизама с компонентом *глава*: радње које врши човек, апстрактне појаве, и фразеологизми који описују човека и његову околину. Потом се унутар сваке од ових семантичко-концептуалних категорија издвајају различите семантичке релације које се успостављају на унутар и међујезичком плану, и складу с њима врши се њихова даља класификација, при чему се издвајају нове поткатегорије.

3.2.1. Радње и процеси

Велики је број фразеологизама који именују радње које врши човек, као и стања у којима се налази. Међу њима највећу групу чине они који остварују значења везана за трећу референтну вредност лексеме *глава*: „памет, интелигенција; мисли, свест, сећање“. То су значења когнитивне природе: „(по)мислити“, „умислити“, „схватити“, „сећати се, „заборавити“, односно садржаји који су у терминологије А. Вјежбицке (2007) означени као *ментални предикати*.

3.2.1.1. „Мислити“, „размишљати“

Када кажемо да **је некоме нешто у глави (шта му (јој...) је у глави)**, или да му **нешто пролази кроз главу**, то значи да он о томе размишља. Когнитивна анализа ових израза указује да је у њиховој основи метафора главе као објекта у који су смештене, или кроз који пролазе мисли и идеје.

Feliks: Kada si na vrhu sveta...(...) Čovek koji je ušao u istoriju rekao je da je najzбудljiviji trenutak cele misije bio kada je stajao "na krovu sveta", a otkrio je i šta mu je tada prolazilo kroz glavu. (b92.net 14.10.2012)

У шпанском језику иста метафорична основа генерише израз **pasar por la cabeza** (досл. 'пролазити/проћи кроз главу'), и овде је глагол кретања обавезна лексичка

компонента. Овај израз је апсолутни преводни еквивалент српском **пролазити кроз главу**, а заједничко обележје им је висока фреквентност употребе.

Cuando vuelve la vista atrás y piensa en la UEFA, ¿qué se le pasa por la cabeza? (Када баците поглед уназад и помислите на УЕФУ, шта Вам пролази кроз главу?) (rae.es 04.07.2014)

Ако желимо да укажемо на континуирано, непрестано размишљање о нечему, служимо се конструкцијама: **не иде/не излази/не избија некоме (нешто) из главе, не може да избаци нешто из главе**, у којима је глава такође конципирана као објекат за смештање мисли.

Od kako je počela Zimska olimpijada u Sočiju ne izbija mi iz glave Sofronije Leghorn, onaj petao iz crtanog filma koji nas je zabavljao neumornim blebetanjem. (vesti-online.com 19.02.2014)

Значење „мислити“, „размишљати“ вербализују и идиоматске варијанте **врзе/врзма/врти/мота/меша се у/по глави**. Оне су, због сликовитости глагола који улазе у њихов састав, вишег степена експресивности, и у зависности од глаголске компоненте, основно значење је увек нијансирано.

One (žene) žele da znaju šta vam se mota po glavi, ali i kakav vam je raspored obaveza. Ulepšajte istinu, ali im obavezno odgovorite složenom rečenicom. (b92.net 25.05.2011)

Ови облици могу, али не морају, имплицирати непријатност, нелагодност, и тада су негативно конотирани. Мушовић (2002: 181) их, у својој анализи соматизама за изражавање емоција, анализира у оквиру поглавља *Узрујаност, узнемиреност, забринутост*, и приписује им значења „не давати мира некоме“, „не скидајући се с памети“ Мушовић. У примеру којим илуструје овакав садржај („мучити размишљајући“, „не дати мира“) лексичка компонента *годинама* има функцију да појача интензитет и дуративност радње.

Кунем вам се, (...) не желим да том књигом, која ми се годинама мота по глави направим никакав успех преко ноћи. (Мушовић 2002: 181)

У српском језику се опажа постојање широког дијапазона глагола кретања којима се описују мисли, идеје и сл. које се крећу по нечијој глави. Овакви спојеви на илустративан начин дочаравају значење (непријатног) размишљања:

Pri prvoj grmljavini, u Rosama nestane struje, sa njom "ode" i voda, pa kad ste prepušteni ničemu, krenu da vam kolaju razne misli po glavi, pogotovo ako ste pre toga snimali otkidanje ruku i krvave ljudske glave. (novosti.rs 09.03.2014)

У Шпанском језику постоји преводни еквивалент, који и формалном и на семантичком плану одговара овим изразима из српског језика, и који такође комбинује глагол кретања: **andarle (a uno algo) por/en cabeza** (досл. 'ићи (некоме нешто) по глави').

La idea me anduvo por la cabeza mientras estuvimos en Inglaterra. (Та идеја ми се вртела по глави док смо били у Енглеској.) (rae.es 12.04.2013)

Апсолутни преводни еквивалент облицима **вртети се/врзмати се по глави** је **rondarle (algo a alguien) (por) la cabeza** (досл. 'вртети се (некоме нешто) по глави'). Они деле и функционалностилска својства, јер карактеришу неформалне језичке нивое. У оба језика ови изрази често колоцирају уз називе за апстрактне појмове попут *идеја*, *пројекат*, *мисао* (*idea*, *proyecto*, *pensamiento*).

A pesar del laborioso trabajo de los dos investigadores británicos, queda una cuestión que quizá ronda por la cabeza de algún lector, y a la que todavía no hemos aludido. (Упркос напорном раду британских истраживача, остаје једно питање које се можда врзма по глави неком читаоцу, и на које још увек нисмо указали. (rae.es 12.04.2013)

Српски језик познаје мноштво идиоматских израза с уопштеним значењем „мислити о нечему“, који обухватају додатне семантичке елементе: „мучити се размишљајући“, „присећати се“, „настојати да се сети“. Реч је о конструкцијама које комбинују глаголе тражења: **претурати/пребирати/преметати по/у глави**, као и **копати/копкати/тражити по глави**, и које се обично односе неке неразрешене догађаје и утиске из прошлости. Немају формалне еквиваленте у шпанском језику.

Goran Romandić očekuje da policija uhvati vandale koji su mu zapalili automobil. Još uvek se oseća nesigurno, prebira po glavi ko je to učinio. (blic.rs 01.10.2010)

Када желимо нагласити да се размишља о нечем сложеном и тешком, да се оптерећује и мучи размишљајући употребљавамо облике **разбијати/лупати главу (чиме)**, **разбијати/лупати главом**, чија речничка одредница истиче управо ове садржаје: „мучити око нечега, напорно размишља о нечему, решавати какво тешко

питање“ (PMS/MX). Мушовић (2002) га анализира у оквиру поглавља *Напетост, напрегнутост* заједно са осталим фразеологизмима који именују труд, напор да се отклони застој у информацији и емоционално стање напрегнутости проузроковано тим напорима. Негативно су конотирани, а у њиховој основи су глаголи који имплицирају деструкцију.

Zagreb "lupa glavu" gde će Buš da spava. (...) još nije određeno da li će američki predsednik prespavati u ambasadi SAD u zagrebačkom predgrađu Buzin ili u nekom od prestižnih hotela (...). (naslovi.net 05.03.2008)

Шпански језик познаје апсолутни преводни еквивалент, **romperse (alguien) la cabeza** (досл. '(с)ломити (неко) главу') с истим значењем: „размишљати интензивно о нечему“, оптерећивати се“, „тражити излаз, решење“ (DFDEA). И код њега глагол може варирати без промена по значење: **partirse/quebrarse (alguien) la cabeza** (досл. 'разби(ја)ти/(с)ломити главу').⁷⁹ У оба језика су ове конструкције веома популарне у новинским насловима и текстовима, због своје изразите сликовитости.

Si no tenemos la garantía de poder curarlos (...) ¿para qué romperse la cabeza con estos pacientes? (Ако немамо гаранције да можемо да их излечимо, зашто да ломимо главе око тих пацијената? (rae.es 11.9.2012)

Исти семантички садржај („интензивно и напорно размишљати о нечему“, „нервирати се око нечега“) и функционалностилска обележја (неформалност) испољава шпански израз **comerse (alguien) la cabeza (con algo)** (досл. '(по)јести (неко) главу (око нечега)'). Он је нижег степена фреквентности употребе и познаје и регионалну, хиспаноамеричку варијанту **comerse (alguien) el coco (con algo)** (досл. 'појести (неко) тинтару (око нечега)').

No te comas la cabeza, que te conozco, dándole vueltas al tema y buscando razones, culpables o soluciones. (Не лупај главу, познајем те, стално се враћаш на тему, тражиш разлоге, кривце и решења.) (DFDEA)

⁷⁹ Изрази **romperse la cabeza** и **calentarse la cabeza** имају своје формалне варијанте које укључују лексему *los cascos* (лобања), и које не уносе семантичке разлике (**romperse los cascos** и **calentarse los cascos**, досл. '(с)ломити и грејати (себи) главу'). Често се срећу у одричном облику: **no calentarse los cascos** („не секирати се, не размишљати много о нечему“).

Свим овим облицима значењски је веома близак израз **calentarse (alguien) la cabeza** (досл. '(за)грејати (неко) главу'), који се такође односи на садржај „мучити се размишљајући“, „оптерећивати се“. Такође имају заједничке дијасистемске карактеристике, јер сви карактеришу колоквијални говор.

No merece la pena que te calientes la cabeza con un problema que quizás se resuelva por sí solo (Није вредно труда да разбијаш главу око проблема који ће се можда разрешити сам од себе.) (DFEM)

3.2.1.2 „Убеђивати“, „обмањивати“

Ови идиоматски изрази шпанског језика (**comerse (alguien) la cabeza, calentarse (alguien) la cabeza**) имају и облике који обухватају реципијента. Тада њихове глаголске компоненте нису у повратној форми: **calentar la cabeza (a alguien)** (досл. 'загревати/подгревати некоме главу') и, ређе, **comer la cabeza (a alguien)** (досл. '(по)јести некоме главу') укључују реципијента над којим се врши радња и означавају „оптерећивати некога својим мислима и бригама“, али и „уливати му мисли у главу“, „убеђивати некога у нешто, давати му лажне идеје“.

Tanto le calentaron la cabeza al muchacho con las excelencias de la vida en el mar, que ha decidido hacerse marinero (Момку су толико испрали мозак о предностима живота на мору, да је одлучио да постане морнар.) (DFEM)

У српском језику адекватни преводни еквиваленти имају другачију метафоричну основу. У позадини израза **(на)пунити некоме главу (нечим)** је глава као објекат који се пуни разним, углавном негативно обојеним, садржајима (идејама, предлозима, глупостима). Израз означава „наметати некоме какво мишљење (о коме, чему), какво схватање, уверење“ (РМС/МХ), „уверавати некога у нешто честим понављањем“.

Naravno da mislite da nama monarhistima neko puni glavu romantičnim pričama, ali moj stav nije romantičarski, nego zasnovan na činjenicama koje su meni kao istoričaru poznate. (blic.rs 16.07.2010)

Овај израз познаје и варијанте које настају променом глаголске компоненте, чиме се утиче на виши степен експресивности: **трпати/метати/метнути некоме нешто**

у главу. Оне су такође из домена фамилијарног, неформалног говора и именују „уверавати некога у нешто честим понављањем“ (FRHSJ), „наговарати, убеђивати, наметати мишљење, обрлатити га“.

Trpaj mu to u glavu kako hoćeš - ništa ne pomaže (...). (FRHSJ)

Апсолутни преводни еквивалент српском **метнути/метати (некоме нешто) у главу** је шпански израз **meter (algo a alguien) en la cabeza**. (досл. 'ставити/метнути (некоме нешто) у главу') са значењем „убедити, уверавати, наговарати“, „наметати некоме какво мишљење“. Карактеришу неформалне, колоквијалне говорне ситуације:

Los cubanos hemos vivido con esa creencia. La propaganda nos ha metido en la cabeza que Estados Unidos sólo se ocupa de Cuba y que en ese duelo tiene los ojos puestos el resto de la humanidad. (Ми Кубанци живимо у том уверењу. Пропаганда нам је усадила у главу да се САД баве само Кубом и да су очи целог света упрте у тај сукоб. (rae.es 12.07.2014)

Изузетну семантичку сличност испољавају и варијанте **утувити/усадити/улити/увртети (некоме нешто) у главу**, које, као и **(на)пунити главу некоме** исказују „уверавати, убеђивати“. ⁸⁰ Садрже и сему ⁸¹ обмањивања, преваре, те су негативно конотирани.

Kao da su ruski mediji, koji se ovde mnogo prate, tu ideju ljudima usadili u glavu, tako da su izgubili sposobnost da sami razmišljaju. (blic.rs 30.04.2014)

⁸⁰ РМС/МХ документује и варијанте **утући/убити некоме нешто у главу** као изразе са два значења: 1. „уништити, упропастити“ и 2. „уверити у супротно“. Сматрамо да се оне нису карактеристичне за савремени српски језик.

⁸¹ *Сема* је лингвистички термин који служи за одређивање семантичке структуре речи. У раду га употребљавамо за језичке јединице (лексеми, фразеологизме) који су вишезначни како бисмо указали на једно од њихових значења, један семантички елемент, једну семантичку вредност. Тако нагињемо супстанционалној теорији, као једној од могућих при одређивању појма *семантичка структура речи*. Према супстанционалној теорији „значење речи (семема) јесте систем хијерархијски организованих сема, компонената значења“ (Раздобудко-Човић 2003: 57). Поред ове теорије, распрострањена је и теорија вишезначних речи, према којој су њихова значења равноправна и деле се на основна и пренесена, тако да *семантичка структура речи* представља укупност значења (Раздобудко-Човић 2003: 56).

По значењу им је близак облик **испирати некоме главу**, који се користи у неофицијелним варијететима да означи „обмањивати, замајавати некога“.⁸² Данас је уместо њега у употреби доминантан интернационализам **исп(и)рати некоме мозак**⁸³.

Садржај ових конструкција можемо пренети у шпански језик помоћу веома сликовитих варијанти **llenar la cabeza de pájaros** (досл. '(на)пунити главу птицама') и **meter pájaros en la cabeza** (досл. 'ставити/ метнути птице у главу'). Такође означавају „наметати своје мишљење, уверење“, али и „обмањивати, замајавати“, а карактерише их висока фреквентност употребе⁸⁴.

Mi madre no era partidaria de este tipo de novelas. "Te llena (Rosalia) la cabeza de pájaros", decía. "Además esos mundos no son reales". (Моја мајка није била поборник оваквих романа. „Она (Росалија) ти пуни главу“, говорила је. „Уосталом, то није ништа реално“). (rae.es 21.11.2011)

Српски језик познаје изразе који настају семантичким транспонованјем сличних базних метафора, али имају другачије значење. **(У)бацити/пустити/ставити/метнути бубу/црва (некоме) у главу** именују мисао која некога непрестано заокупља. Могу именовати радње попут „узнемирити некога“, „изазвати душевни немир“, „побудити сумњу“, „изазвати неспокојство“. Мушовић (2002) их сврстава у скупину *Узрујаност, узнемиреност, забринутост* и приписује им значење „изазвати немир, неспокојство, сумњу“. Мотивисани су сликом човека коме је неки инсект ушао у главу (или уво), што код њега изазива одређену емоционалну реакцију.

⁸² FRHSJ наводи и облик **грејати коме главу** са значењем „уверавати га у нешто честим понављањем, наметати му мишљење, наговарати га“, који, чини се, није заживео у српском језику, можда управо због великог броја синонимни фразеолошких конструкција сличне метафоричне основе.

⁸³ Упореди шп. **lavar el cerebro**, досл. 'исп(и)рати/(о)прати мозак', **lavado de cerebro**, досл. 'испирање/прање мозга', **lavado mental**, досл. 'ментално испирање', енгл. *brainwash*, досл. 'испирање/прање мозга' за менталну контролу, утицај, излагање пропаганди. За онога коме је **испран мозак** кажемо да **не размишља својом главом**, да нема самостално мишљење. Несумњиво да је у позадини ових облика нечија глава, тј. њени „унутрашњи садржаји“, који се поимају као нешто лоше, нечисто, што треба изменити тако што ће се они испрати/опрати помоћу воде.

⁸⁴ Као адекватно преводилачко средство у процесу превођења шпанских израза из ове семантичке скупине, нарочито израза **llenar la cabeza de pájaros**, намеће се **исп(и)рати некоме мозак**. Док остали изрази у српском језику захтевају допуне (**напунити главу (некоме) нечим**, нпр. *идејама, глупостима, увртети/усадити у главу некоме нешто*, нпр. *мисао, идеју, исп(и)рати мозак (некоме)* не захтева овакав вид допуне.

Bacila mu je crva u glavu pa nije mogao spavati. Rekla je da njegova žena nije otputovala sama, nego s jednim znanцем. (FRHSJ)

Укажимо овде и на употребу идиоматског израза **завртети главу/памет (некоме), помутити/смести некоме главу** који служи за означавање садржаја „занети, очарати некога (PMS/MX)“ „залудети га“. За разлику од досад анализираних израза који су когнитивне природе, он припада сфери емотивног (наклоност, љубав) и означава „очарати, опчинити некога, изазвати љубав, симпатије код некога“ (Мушовића 2002: 28).

Srpski letopisci pominju uticaj Teodorove kćeri na Radoslava, koju zovu "nova Dalida", kazujući bukvalno, da mu je ona zavrtela glavu. (rastko.rs)

У шпанском језику постоји израз готово идентичног семантичког садржаја, али различите структуре, **traer de cabeza a alguien** (досл. 'водити/вући некога за главу'), који такође означава „излудети, мучити некога у љубавном смислу, нанети му љубавни бол/патњу/јаде“:

La rubia taquillera traía de cabeza a más de uno (Плава шалтерка завртела је главу многим младићима.) (rae.es 11.07.2012)

Поред овог значења из домена заљубљености, израз **traer de cabeza a alguien** означава и „излуђивати, нервирати“, „задавати бриге“, када не садржи емотивну компоненту.

El caso del avión de la CIA (...) había provocado un escándalo internacional que traía de cabeza al Gobierno y lo obligaba a una revisión de su política exterior.(Случај авиона ЦИЕ проузроковао је међународни скандал који је Влади задавао главобоље, и натерало је да преиспита своју спољну политику.) (rae.es 11.07.2012)

3.2.1.3 „Умислити“, „уобразити“//„уразумити се“

Већина обрађених израза српског и шпанског језика имају варијанте у којима су субјекат и индиректни објекат исти. Тада долази до благе семантичке алтернације јер нема реципијента на кога се радње наговарања или обмањивања односе, већ је сâм субјекат тај који је нешто умислио, наумио, уобразио, поверовао у нешто неутемељено и тврдоглаво не одступа од тога. У српском језику су то облици **усадити/утувити/улити/увртети/утући себи нешто у главу**. Постоји и израз **запети некоме нешто у**

главу, који означава „уобразити, умислити“, али и „наумити“, и који се данас ређе употребљава.

Stogodišnji biciklista juri record. Ovaj oniči čovek, suvog vretenastog tela, težak svega 51 kilogram, ali čvrstog karaktera, uvrteo je letos sebi u glavu da treba da postavi svetski rekord, te je od tada svakodnevno trenirao. (novosti.rs 28.09.2012)

И у шпанском језику постоје овакве формалне и семантичке варијанте: **metérsele/ponérsele en la cabeza** (досл. 'метнути/ставити себи у главу') означавају „умислити, уобразити“, „помислити нешто ирационално“. Они граде однос парцијалне еквиваленције са својим српским „парњацима“.

Desde que se enteró que estábamos ensayando una obra de teatro, se le ha metido en la cabeza que quiere ser actor. (Откако је сазнао да играмо пробе за неку представу, увртео је себи у главу да жели да буде глумац.) (rae.es 12.07.2014)

Уочавамо да се у оба језика ове конструкције употребљавају и за остварење веома сличног значења „изненада помислити нешто необично“, „истерати свој хир“.

Don Juan nos dijo que a "Juanito se le ha metido en la cabeza ir al baloncesto". (Дон Хуан нам је рекао да је „Хуаниту дунуло у главу да оде на кошарку“). (rae.es 12.07.2014)

Ови изрази су вишезначни у оба језика, па тако именују низ сродних, али ипак другачијих значења. На међујезичком плану уочавамо апсолутну кореспонденцију у полисемији. То је изузетно ретка појава када две формално идентичне конструкције из два језика развијају више различитих значења, али се у свим значењима поклапају.⁸⁵ Тако и **утувити себи у главу** и **metérsele en la cabeza** поред малопре споменутих значења („умислити, уобразити“, „истерати свој хир“) исказују и потруно супротан

⁸⁵ Користимо термин *апсолутна кореспонденција у полисемији* по угледу на Добровољског (2005), који говори о *асиметричној полисемији* у фразеологији, када именује врсту односа који се успоставља између два формално идентична израза у различитим језицима. Асиметрична полисемија проистиче из контрастирања вишезначних идиоматских израза. Тачније, један идиматски израз је вишезначан, а израз из другог језика има само једно значење. Тада моносемичном изразу одговара само једно од могућих значења полисемичног израза из другог језика. Посматрани тако, у својој целини, ови изрази на међујезичком плану нису потпуни еквивалентни, јер не граде однос реципротитета. Добровољски (2005: 370) препоручује да њихова контрастивна дескрипција и лексикографска информација морају садржати податак о овој међујезичкој семантичкој асиметрији, јер у противном пружају кориснику само половичну информацију.

садржај „увидети реалност“, „схватити већ једном“. Користе се у императиву као говорни чин наредбе којом се неке сугерише да прихвати реално стање ствари.

Y te pongas como te pongas no voy a salir de aquí, métetelo en la cabeza. (Шта год да урадиш ја не излазим одавде, утуви то себи у главу). (rae.es 13.07.2014)

И у српском језику облик **утувити себи у главу** испољава вредности „схватити истину“, „престати се обмањивати.“ Мушовић (2002: 146) га анализира у оквиру поглавља *Опомена, упозорење, претња*, када се користи у императиву да означи „добро заувек запамтити“ и истиче да се све ФЈ с овом семантиком одликују високим степеном експресивности, и да су у усменој комуникацији праћене гестом.

Dačić: Utuvimo sebi u glavu - Kosovo je oteto! Predsednik Vlade Srbije Ivica Dačić izjavio je danas da niko ne treba da očekuje da će u razgovorima ubediti kosovskog premijera Hašima Tačija da se Priština vrati u ustavne okvire Srbije. (politika.rs 04.12.2012)

Донекле слично значење са анализираним „изненада помислити нешто необично“, „истерати свој хир“ реализују и облици нешто другачије метафоричке основе: **дунуло/дошло/ударило му (јој...) је у главу**. Њихов семантички садржај се не односи толико на уобразиљу и на ирационалне мисли, колико на неразумно понашање, на остварење тих мисли („пасти на памет, опседнути с неком идејом“ РМС/МХ). Карактеришу неформалне регистре.

Pre četrdeset i kusur godina bio je poznat u Nišu kao velika nada boksterskog kluba „Radnički“ i juniorski šampion Jugoslavije Onda mu je nešto „dunulo u glavu“ i krenuo je u avanturu osvajanja Evrope, ne bi li bolje unovčio svoje mišiće. (glas-javnosti.rs 12.09.2001)

Нарочито је занимљива мотивација израза **дунуло му (јој...) је у главу**. Д. Мршевић-Радовић (2008) указује да су за мотивацију фразеологизама с компонентом *ветар*, релевантне физичке карактеристике ветра као стихије или природне силе. Иако се *ветар* овде не спомиње експлицитно, он је семантички повезан с глаголом *дунути/дувати*, те се имплицитно подразумева да је неке ветар дунуо у главу. Ово значење („неразумно понашање“) у складу је са симболиком ветра, према којој је ветар „симбол испразности, непостојаности, несталности“ (РС).

Доћи у главу и његове варијанте **доћи на памет/ум** („помислити“, „изненада се сетити“) имају свој готово идентични формални и семантички еквивалент у шпанском изразу **venirse(se) a la cabeza (algo a alguien)** (досл. 'доћи (неке нешто) у главу').

Они, међутим, не деле прагматичка обележја, будући да је шпански израз изузетно чест у употреби⁸⁶. Српске варијанте су знатно ређе коришћено средство и уместо њих се у савременим формама радије користи израз **пасти на памет**.

Cada vez que hablo del jazz me viene a la cabeza Gómez de la Serna, quien amaba esa música (...). (Сваки пут када причам о џезу падне ми на памет Гомес де ла Серна, који је волео ову музику (...). (rae.es 13.07.2014)

Израз **доћи у главу** најчешће се користи у облицима **дошло/дође му у главу**, али има и друге семантичке вредности. Он, поред значења „изненада помислити“, исказује и „опаметити се, уразумити се, дозвати се памети“, и тако припада домену разборитости и доброг резонувања.⁸⁷

Građanima došlo u glavu - pala zaduženost. Po prvi put u proteklih desetak godina desilo se da je suma kredita građana u blagom padu. (vesti.rs 17.03.2011)

Овој семантичкој скупини можемо додати и конструкције **проћи/пролетети кроз главу, (мисао) крене/пројури кроз главу**, као и друге варијанте које комбинују глаголе кретања. Њима се наглашава садржај неочекиваности, изненадности и они означавају „доћи одједном на памет“, „сетити се изненада“. У српском језику се синонимно користи израз **пасти на памет**.

Verujte, ovih 47 misli proleti svakom stanovniku prestonice kroz glavu svakodnevno, bez obizira šta vam rekli. (naslovi.net 04.06.2014)

У шпанском језику им одговара **pasarle (algo a alguien) por la cabeza** (досл. 'проћи (некоме нешто) кроз главу') (в.3.2.1.1.), који означава „помислити“, „пасти на памет“:

¿Qué es lo primero que se te pasa por la cabeza antes de entrar en la piscina y mientras nadas? (Шта је прво што ти падне на памет пре него што уђешу базен у док пливаш?) (rae.es 13.07.2014)

Српски језик познаје изразе сличног садржаја **синнути/севнути у глави** који се такође везују за садржај „сетити се изненада“. У њиховој основи су глаголи из концептуалног домена светлости, а познато је да се у когнитивној лингвистици

⁸⁶ До овог закључка дошли смо претрагом CREA корпуса.

⁸⁷ Међу говорницима српског језика веома је популарна дужа варијанта, са истим значењем, али различитим дијасистемским карактеристикама: **доћи из дупета у главу**, која припада вулгарном говору.

светлост везује за позитивне концепте, какви су нове идеје и изналажење решења (Кевечеш 2010), као што видимо из једног шaljивог коментара читаоца на вест:

(Коментар:) Одједанпут ми синула у глави спасоносна идеја. Мислим, у овој кризи, када гледамо некако да неком увалимо и наше шуме и руднике и поља, па и народ, зашто не би смо продали и Дунав? (politika.rs 09.06.2013)

Концепт промишљања и разборитости у српском језику лексикализујемо и помоћу конструкција **мућнути/мућкати главом, дрмнути главом, дрмнути продрмати/протрести главу**. Означавају „дубље, боље размислити“, „мозгати“ и колоквијално су маркиране, те их проналазимо углавном у читалачким коментарима на вести. Шпански језик не познаје адекватан формални еквивалент, и у поступку превода можемо се служити парафразом (**pensarlo bien**, досл. 'добро размислити'). Ове конструкције су веома илустративне и њихова метафорична слика упућује на главу као посуду. У облицима **мућнути/мућкати главом** та посуда садржи течност и треба је (про)мућкати како би се избистрила, док је у облицима **дрмнути главом, протрести/продрмати главу** глава спремиште за мисли, идеје⁸⁸.

(Коментар:) Тај који је то говорио требало би добро да мућне главом какве је поруке слао ономе који је имао командну одговорност. (politika.rs 15.11.2009)

Приближно истом концептуалном домену припада и шпански израз **(a)sentar (la) cabeza** (досл.'оставити/ставити главу') са значењем „уразумити се, опаметити се, дозвати се памети“, а често и „скрасити се“, „довести се у ред“.

Entre los diecinueve y los veinte años me pareció que la mejor solución para sentar la cabeza era casarme, pero ¿con qué tipo de mujer?, ¿con quién? (Између деветнаесте и двадесете године најбоље решење да се дозовем памети било је да се оженим, али, с каквом женом, с ким?) (rae.es 12.9.2012)

Њему је у српском језику семантички најближи израз **узети памет у главу** који такође именује „опаметити се, уразумити се“. Варијанта **утерати (коме) памет у главу** укључује реципијента кога треба „уразумити, присилити га да логички мисли и закључује“. Неретко се употребљава у краћем облику **памет у главу**, као говорни чин

⁸⁸ Овде се *бистро* изворни домен за јасно, разумно (уп. **бистар ум**), док је *замућено* изворни домен за нејасно, неразумно (уп. **замућен ум, мутно је (коме) у глави**).

савета, упозорења, наредбе саговорнику да добро промисли, да припази на своје поступке („пази шта радиш, уразуми се“).

Pamet u glavu! Treba nam mir među nama, neka pobedi bolji, neka se 600 puta broje rezultati drugog kruga predsedničkih izbora. (b92.net 13.05.2012)

Помоћу идиоматских израза с компонентом *глава* можемо указати и на самостално мишљење, на просуђивање које се врши без туђег утицаја. Тада користимо конструкцију **мислити/размишљати својом главом**.

Dok bude izbora, biće i varanja. Jedini način da se prevare izbegnu je da svako misli svojom glavom. Da se ukine 'biračka' demokratija i vrati se na korene demokratije kao društvenog uređenja gde su svi ravnopravni u političkom životu (...). (politika.rs 03.05.2010)

Она гради антонимски однос с изразом **мислити/размишљати туђом главом**, којим се упућује на мишљење под туђим утицајем, на поводљивост за нечијим мишљењем и одсуство сваке самосталности у одлучивању (РМС/МХ). За ове идиоматске изразе нисмо нашли адекватни фразеолошки еквивалент у шпанском језику.

(...) Bilderberg „misli“ u ime čitavog Zapada, i u neformalnom smislu predstavlja njegovu glavu. A iz toga proističe logički zaključak – da će i Srbija na svom evropskom putu sve više morati da misli tuđom glavom, pa makar i na sopstvenu štetu. (vestinet.rs 07.06.2014)

3.2.1.4 „Памтити”//„заборавити“

Од осталих конгнитивних радњи које вербализујемо помоћу фразеологизама с компонентом *глава/cabeza*, издвајамо „памтити, имати на уму, сећати се“. **Држати/имати у глави** високо је фреквентни идиоматски израз, који најчешће колоцира уз лексеме *информације, податке*.

Činjenica da se u savremenom društvu stepen obrazovanosti meri podacima o estradnim zvezdama i starletama koje pojedinac “drži u glavi” ne samo da je poražavajuća već nas navodi i na zaključak da su tome u izvesnoj meri svakako doprineli brojni rijaliti programi (...). (telegraf.rs 01.06.2014)

На концепт подсећања, присећања на нешто указују и варијанте **прећи/прелазити у глави/мислима**, а слично се могу употребљавати и **претурати/пребирати по/у глави**, као и **копати/копкати/тражити по глави** (в. 3.2.1.1).

У глави је прелазио своје сведоке: све оне прије, стрине, тетке. (PMC/MX)

И конструкције **не излази/избија из главе, не може да избаци нешто из главе**. (в. 3.2.1.1) такође садржи сему присећања.

Stojković: Ljudi za sat vremena gube sve što su sticali čitavog života. (...) Koliko je tu potresnih priča, slike mi ne izlaze iz glave. (naslovi.net 21.05.2014)

Када нешто успемо да схватимо, када нам оно постане разумљиво и јасно, кажемо да нам је **ушло у главу**. И обрнуто, за оно што остаје нејасно не можемо да разумемо, кажемо да **не улази/иде у главу**. Ови облици садрже и семантички елемент чуђења (в. 3.2.2.3).

Ne ide mi u glavu, da ova Zvezda, koja je protiv Posilipa napunila "Tašmajdan" ne može da napravi nešto za sebe, da vredi nekom 100 dinara (...) završio je Vasović. (naslovi.net 02.05.2012)

С друге стране, идеју да се нешто заборавља исказујемо помоћу конструкције **испасти некоме из главе (нешто)**. Она познаје и варијанте карактеристичне за савремени језик **испарило/изветрило некоме из главе (нешто)**, такође са значењем „заборавити“. Мисли и сећања се конципирају као течност која може да испари и тако нестане.

(коментар): (Njega) će proglasiti neuračunljivim jer se "ničeg ne seća"! Samo još da doktori pronađu rupu u njegovoj glavi kroz koju mu je izvetriло сећање па да га наше reformisano pravosuđe odmah oslobodi svake krivice, ljubi ga ministarka pravosuđa! (b92.net 29.08.2011)

Благе семантичке разлике испољавају облици **избрисати/избити/избацити из главе (нешто/некога)**, који такође остварују значење „заборавити, престати мислити“. Разлика је у томе што код ових облика постоји намера, воља, настојање да субјекат нешто заборави (**избити/избацити/избрисати себи из главе**).

Kako Žirondince izbaciti iz glave... Napadač Crvene zvezde Filip Kasalica priznaje da mu je sve teže kako se približava duel sa Bordoom u kvalifikacijama za Ligu Evrope (sportske.net 16.08.2012)

У шпанском језику постоји парцијални еквивалент **quitarse/sacarse (algo a alguien) de la cabeza** (досл. 'уклонити/скинути/извадити (некоме нешто) из главе'), идентичног значења („заборавити, престати мислити“), са благим разликама у лексичком саставу компонената.

Tardé años en quitarme de la cabeza la idea de casarme con él. (Требале су ми године да избацам себи из главе идеју да ћу се удати за њега). (DLVEE)

Конверзијом ових израза у оба језика настају варијантни облици код којих су субјекат и индиректни објекат, тј. агенс и реципијент исти. **Избити/избацити/избрисати из главе (некоме нешто/некога)**, односно **quitarle/ sacarle (algo) de la cabeza (a alguien)** (досл. 'скинути /извадити (некоме нешто) из главе') указују да се врши утицај на реципијента да заборави на нешто, односно означавају „учинити да неко заборави на нешто, да напусти неку мисао, идеју, или да престане да мисли на другу особу“.

Al principio Juan quería estudiar Filología, pero su madre le quitó rápidamente la idea de la cabeza (Хуан је у почетку желео да студира филологију, али му је мајка ту идеју брзо избила из главе.) (DFDEA)⁸⁹

Када се овај основни облик израза **избити/избацити из главе (некоме нешто)** прошири одређеним лексичким елементима (*бубице, клинови*), добијамо изразе нешто другачијег значења. Према РМС/МХ **избацити/избити некоме бубице из главе** означава „уразумити га, учинити да неко остави, напусти неку мисао, натерати га да заборави“, док **избити коме клинове из главе** означава „ослободити некога предрасуда“.

Onoga dana kada iz glave izbaci "bubice" napadač Mančester Sitija Mario Baloteli će postati jedan od najbolji fudbalera na svetu, siguran je menadžer "građana" RobertoMančini. (novosti.rs 09.11.2011)

⁸⁹ Од шпанских речника које смо користили, једино DLVEE бележи **quitarse de la cabeza** као двозначни израз, раздвајајући у две компоненте значење „заборавити“. То су: 1) „не држати се више чврсто неке идеје намере“, „напустити неку идеју“ и 2) „избрисати из мисли, из сећања“.

Quitarle (algo a alguien) de la cabeza има своје унутарјезичке варијанте, када долази до измена у лексичком саставу: **quitarle (algo a alguien) de los cascos** (досл.'уклонити (некоме нешто) из лобање'), **quitarle (algo a alguien) de la sesera** (досл.'уклонити (некоме нешто) из тинтаре') не мењају значење, али у разговор уносе фамилијарну, неформалну ноту.

3.2.1.5 Остале радње

Од осталих радњи које се исказују помоћу фразеологизама с компонентом *глава* и које нису когнитивне природе, свакако по учесталости предњаче оне које припадају домену досађивања, узнемиравања. **Пробити некоме главу, попети се на главу, сести некоме на главу, скакати/ходати некоме по глави**, изрази су који на веома сликовит начин исказују „досађивати, додијати понављајући једно те исто“ (РМС/МХ).⁹⁰ Мушовић (2002: 135) их посматра као део ширег концептуалног домена (раздраженост, срџба, бес) и приписује им значење „постати некоме неподношљив и упорно нервирати некога“.

Mnogi gledaoci smak sveta večeras će dočekati sa Ivanom Ivanovićem na Prvoj, a voditelj je kategoričan - smaka neće biti! (...) То је озбиљна глупост. Попели су ми се на главу они који чекају smak sveta. (novosti.rs 20. 12. 2012)

Поред тога, у употреби су и варијанте **изаћи наврх главе, попети се некоме на наврх главе, бити (некога/нечега) преко главе**, који такође информишу да је неко/нешто дозлогрдио, да је постао несносан и тежак. Сви изразе карактерише висока фреквентност употребе нарочито у неформалним језичким ситуацијама. Мушовић (2002: 174) наводи и варијанту **изаћи на потиљак некоме** („досадити, дозлогрдити, не давати мира“) и представља је у оквиру поглавља *Узрујаност, узнемиреност, забринутост*. У невербалној комуникацији гест постављања руке на теме главе упућује на исто значење.

Predsednički kandidat SRS kazao je da mu se priča o ustavu “popela na vrh glave” i da su svi njegovi razgovori sa Koštunicom na temu spasa Srbije bili vezani za izradu novog ustava. (novosti.rs 18.06.2004)

У шпански језик њихов садржај преносимо помоћу вишезначне конструкције **calentar la cabeza (a alguien)** (досл. '(за)грејати некоме главу', „убеђивати, обмањивати“, в. 3.2.1.2) који, између осталог, има и значење „дозлогрдити, досадити“.⁹¹

⁹⁰ У колоквијалном језику ово значење често се везује и за лексему *врат* која у изразима **давити/гушити некога** није експлицитно исказана, али се подразумева. Изрази су веома дубоко укорењени код говорника, те је у невербалној комуникацији довољан и сâм гест полагања руке око врата или на теме главе, како би се неко окарактерисао као досадан.

⁹¹ О осталим шпанским изразима из овог домена (**estar hasta las narices**, досл. 'бити свега до носа', **estar harto de**, досл. 'бити сит' и многим другима в. 3.2.3.2)

No me calientes más la cabeza con tus problemas. (Немој више да ми досађујеш са твојим проблемима.) (DFEM)

Удаљавајући се од овог концептуалног домена, уочавамо да се многе друге радње, различитог значења, вербализују на овај начин. **Ударити/ударати/лупати/лупити главом о зид** („лудо и по цену опасности покушавати да се нешто постигне“ РМС/МХ), **ићи/хтети главом кроз зид** информису да се нешто „жели нешто постићи на силу и по сваку цену, слепо срљајући наићи на непремостиву тешкоћу“, „узалуд се напрезати“ (в. 3.2.5). Ово значење потврђује и облик **не може се главом кроз зид** („није могуће“).

Petrović: Nećemo ići glavom kroz zid. Pobjeda nam je imperativ. Ali, nećemo se zaletati, mada ćemo potruditi da domaćinu od prvog minuta pokažemo zbog čega smo došli u Sloveniju – istakao je selektor Srbije. (novosti.rs 10.10. 2011)

Код ових варијанти је доминантан семантички елемент непромишљености. Њихово значење може бити и нешто другачије, као када примарно именују концепт кајања и означавају „доћи сувише касно до сазнања о нечему неповољном“, „научити из својих грешака“.

Gosa Tržan: Kada se najedem, udaram glavom u zid! (svet.rs 19.08.2012)

Метафоричка основа конструкција **поставити се/ставити се на главу** и **дубити на глави** указује на нешто што је постављено наопако, на нешто нелогично. Оне именују „чинити све што је у нечијој моћи, чинити и могуће и немогуће“, чак „покушавати све и на све начине, али не постићи“ и и често функционишу као допусни, концесивни делови сложених реченице.

(коментар:): Pa vidite sad ovako, dragi moj gospodine, meni nije u interesu da letujem u Crnoj Gori, pa makar Boris Tadić u Podgorici dubio na glavi. (blic.rs 21.04.2009)

Сличну позадинску слику имају и изрази **дизати/дићи (нешто) на главу**⁹², **окренути/преврнути на главу** који означавају „потпуно изменити“, а на вишем степену идиоматичности „узбунити, узнемирити, правити велики неред, буку“.

⁹² Данас је чест у употреби израз истог значења и метафоричне основе, али различите форме: **окренути (нешто, нпр. кућу) наглавачке**.

Kad su ... izbori, svi misle: sutradan će se sav svijet na glavu okrenuti! Međutim, sve ostaje isto, ako i gore još ne bude. (FRHSJ)

Варијанте **дизати/дићи/окренути/преврнути на главу** често колоцирају уз именицу *кућа* (**дићи (читавау) кућу на главу**) када означавају „направити велики неред“, али и „узбунити, узнемирити све укућане“.

Од осталих радњи које вербализују фразеологизми с компонентом *глава* издвајамо: „испитивати, гледати с великом пажњом, детаљно проучавати некога, често тражећи му ману“, као и „охоло, прекорно, презриво (по)гледати“ (**мерити/измерити/одмерити некога од главе до пете**); „показати се, изаћи напоље“ и „охрабрити се“ (**помолити/помаљати главу**); „не појављивати се“, „не смети изаћи“ (**не помолити/помаљати главу/главе/нос/носа**); „удахнути, ухватити чист ваздух, прошетати“ (**пролуфтирати/ прозрачити главу**); „умирити,стишати кога“ (**сабити коме рогове у главу**), итд.

Занимљив је пример израза **meter la cabeza (en un lugar)** (досл.'ставити главу (негде)', који је карактеристичан за неформални, колоквијални слој шпанског језика. Означава да је неко успео да добије место, посао (у некој организацији), да је примљен на одређени положај. На српски га преводимо помоћу идиоматског израза **убацити се преко везе**, или метафоричком употребом глагола *ући, упасти, убацити се*.

Anpilov se alió con otros ortodoxos comunistas y estuvo a punto de meter la cabeza en la Duma (4,53% de los votos). (Анпилов се ујединио са осталим тврдокорним комунистима и био је на прагу да се убаци у Думу (4,53% гласова).) (rae.es 19.09.2012)

3.2.2 Апстрактне појаве

Фраземотворна активност лексеме *глава* изузетно је висока и када се концептуализују различите апстрактне појаве, осећања, стања. И ове фразеолошке јединице су, ради прегледности, даље груписане према њиховом семантичком саставу, те се издвоја неколико значењских поткатегорија.

3.2.2.1 „Смрт“, „опасност“

Посебно место међу фразеолошким јединицама с компонентом *глава/cabeza* заузимају оне које исказују концепте смрти, непосредне опасности, или, пак, њима семантички супротне концепте очувања живота и безбедности. Како се у полисемичној структури лексеме *глава* метонимијским преносом (глава → човек) развија једно од најважнијих референтних вредности - „живот“, не изненађује чињеница да је највећи број фразеологизама који реферишу о апстрактним појавама и стањима повезан с идејом смрти.

Идиоматски изрази српског језика који означавају „убити, одузети живот некоме“, „лишити некога живота“ су: **скинути некоме главу, лишити некога главе, скратити (некога) за главу, раставити некога с главом, доћи главе (некоме нешто)**. Овај последњи је веома често коришћено средство у новинском жаргону, и означава да је неко настрадао због свог понашања.

Trčanje mu došlo glave. Adam Banović iz Beograda pronađen mrtav na početku biciklističke staze na Ušću, Hitna pomoć mogla samo da konstatuje smrt rekreativca koji je hteo da skinе kilograme. (vesti.rs 12.06.2010)

Сви споменути изрази даљим метафоричким преносом значења, поред физичке смрти, остварују вредности деструкције, опасности, деградације. РМС/МХ за **доћи (некоме нешто) главе** документује и значење „вратиће ти се мило за драго“ које садржи компоненту освете.

Kako je patriotizam došao glave Radomiru Antiću. Antić nije više selektor Srbije. (pressonline.rs 19.09.2010)

Поред њих, изрази који означавају „умрети“, „страдати“ су и **платити главом, коштати/стајати/стати некога главе**. У њиховој мотивационој основи је слика главе као метафоре за живот, која се будући врло вредан објекат, скупо плаћа. У шпанском језику ово значење испољава конструкција **pagar con su vida** (досл. 'платити животом').

Naoružani, za sada neidentifikovani muškarac glavom je platio pokušaj pljačke menjačnice "Marlis" u Požegi. Pljačkaš je poginuo prilikom bekstva. (rts.rs 25.03.2014)

Од осталих конструкција с овим значењем издвајамо **да(ва)ти главу, оде/лети глава (с рамена), посејати главу, мртве главе**, које су данас нижег степена фреквентности употребе.

Dajem glavu za Srbiju! Pavković: Ako moja glava spasava zemlju i narod, dajem je sutra na Trgu Republike! (arhiva.kurir-info.rs 07.12.2003)

Истом домену припадају и варијанте **падају/лете главе**, карактеристичне за политички жаргон, у којем се употребљавају да означе политичку чистку, смену.

Lete "selektorske glave": I Safet Sušić dobio otkaz. Bosanski trener Safet Sušić nije više selektor Bosne i Hercegovine, odlučio je Fudbalski savez te zemlje. (vesti-online.com 17.11.2014)

Изрази **тражити/захтевати нечију главу, радити (коме) о глави** упућују на директно или индиректно припремања нечије смрти. И они могу имплицирати опасност, нечије зле намере.

Војин Ђорђевић: Раде ми о глави. Компанија "Си енд Си" суочена је са организованом блокадом, у којој учествују економски центри моћи настали у транзицији. (novosti.rs 02.07.2008)

По фреквентности употребе се, из домена смрти, издваја **изгубити главу**, који, поред осталих значења, остварује и значење „настрадати, погинути“. Радо се користи у новинарском жаргону:

Индја: Umalo da izgubi glavu zbog luka. Jedan ulični prodavac na severu Indije za dlaku je izbegao metak koji je u njega ispalio jedan kupac, besan što je dobio samo nekoliko kolutića luka u kajgani. (novosti.rs 24.09.2013)

Када је реч о еквивалентима у шпанском језику уочава се диспропорција у броју фразеологизама из овог концептуалног домена. У употреби је најфреквентнији **olerle (a alguien) la cabeza a pólvora** (досл. 'мирише некоме глава на барут'), чија мотивациона слика недвосмислено упућује на непосредну опасност, могућност блиске смрти. Карактерише неофицијалне говорне варијанте.

Како су смрт и опасност веома сродне категорије значења, у оба језика се ове конструкције које указују на смрт, користе и за именовање опасности, ризика. Када говорници шпанског језика желе да означе да се неко налази у великој, смртној

опасности, најрадије се служе се управо овом конструкцијом **olerle (a alguien) la cabeza a pólvora**.

Desfiguraos lo mejor que podáis. Vamos a salir y todo Madrid está lleno de nuestras fotos: nos huele la cabeza a pólvora (Прерушите се што боље можете. Изаћи ћемо, а цео Мадрид је препун наших слика: стављамо главе на пањ). (gae.es 20.10.2011)

Преводни еквиваленти у српском су изузетно бројни, и настају транспонованем најразличитијих метафоричних основа. Као продуктивна се издваја група израза чија мотивациона слика⁹³ описује где се налази глава, где се ставља: **глава стоји/је (некоме) у торби, носити/метнути/ставити главу у торбу, глава стоји/је (некоме) на коцки, метнути/ставити главу на коцку, ставити главу на пањ**.⁹⁴ Они упућују на смртну опасност, јер остварују значење „излагати се великој, смртној опасности, ризиковати живот“. *Глава* метонимијски стоји за *живот* у изразу **коцкати се нечијом (својом, туђом) главом**.

Na posao idu sa glavom u torbi. Svake godine na desetine zaposlenih izgubi život na radnom mestu. Najugroženiji su građevinci, a zatim zaposleni u industriji. Većina povreda dešava se u prvoj smeni (novosti.rs 11.05.2014)

Исто значење остварују и оне конструкције чија метафоричка основа представља слику главе која виси, најчешће о концу, нити: **глава (некоме) виси о/на концу/власи**.

Tužilac je kazala i da je "čista fantazija" svedokova priča o pretnjama, a svedok je uzvratio da ga zastupnica optužbe "pravi budalom", dok mu "glava visi" o koncu. (blic.rs 10.12.2012)

Шпански речници које смо користили не бележе као посебан израз **la cabeza pende de un hilo** (досл. 'глава виси о нити/концу'), али претрагом електронске штампе закључујемо да се он користи у савременом новинарском жаргону, и то углавном у

⁹³ *Мотивациона слика, ментална слика, ментална представа* (енгл. *mental image*, шп. *la imagen mental*), *графичка компонента, метафорична/ка основа, визуелна репрезентација, фразеолошка слика* (Naciscione, 2011) различити су термилошки појмови којима се означава иста врста појаве: план форме, дословно значење фразеолошке јединице, односно „слика у глави“ коју имамо када употребимо неку идиоматичну конструкцију.

⁹⁴ FRHSJ бележи и покрајинску, архаичну варијанту **носити главу на пазар**, која због тих својих дијасистемских обележја није предмет наше анализе, али сведочи о високој продуктивности српских идиоматских израза из домена смрти, опасности.

његовим хиспаноамеричким варијантама. У употреби је и конструкција **la vida pende de un hilo** (досл. 'живот виси о концу').

La cabeza de Brindisi pende de un hilo. Luego del frustrante debut de *Independiente*, comenzaron a sonar fuertes rumores del alejamiento del entrenador. (Бриндисијева глава виси о концу. Након поражавајућег дебија *Индепендјентеа*, почеле су да колају гласине о смени тренера.) (cronica.com 15.08.2013)

У позадини ових израза је метафоричка слика света, према којој постоје судбинске нити, нити којима смо сви међусобно повезани, а којима управља нека виша сила. Према РС *нит* симболише „људски усуд, судбину, коју испреда и тка божанска моћ“. Слично пресликавање постоји у луткарским представама када на сцени луткар управља марионетом „повлачећи конце по својој вољи“, што је мотивисало изразе „држати све конце у својим рукама („управљати чиме“), **повући, повлачити конце** („повући потезе, доносити одлуке о чему“), **помрсити конце (коме)** (покварити рачуне, посао, наудити коме)“ (Мршевић-Радовић 2009: 366).

Сличну мотивацију имају изрази из шпанског језика **no dejar títere con cabeza** (досл. 'не оставити лутку/марионету с главом') или **no quedar títere con cabeza** (досл. 'није остала лутка/марионета с главом')⁹⁵, који су негативно конотирани. Они указују на ситуацију којој нико није поштеђен, на физичку деструкцију, уништење, али и на вербални напад у којем многи „страдају“. Нема свој преводни еквивалент у српском језику и преносимо га описним путем.

El Comité de Empresa del Liceo ha elaborado un duro informe (sobre la crítica situación del Liceo) en el que no deja títere con cabeza. (Управни одбор школе је начинио извештај (о критичној ситуацији у школи), у којем нико није остао поштеђен.) (rae.es 10.07.2014)

Према DDFH, израз води порекло из традиције луткарског позоришта (*los teatrillos de títeres, de guiñol, de marionetas*), тачније из начина на који су се луткарске представе завршавале. Било је, наиме, уобичајено, да на крају сваке представе избије општа туча између лутки, марионета, у којој би оне остале без глава, на општу радост својих посматрача, најчешће деце.

⁹⁵ **Títere** је појам из луткарског позоришта којим се означава марионета, дрвена лутка која се покреће помоћу конца или жице, или платнена, крпена лутка која се навлачи на руку.

Српски језик испољава право богатство израза који се везују за концепте опасности и смрти, попут оних чија позадинска слика описује шта се ради с главом: **играти се/шалити се главом, глава је у питању, ризиковати/рискирати (своју) главу, уценити главу (некоме)**. Такође указују на присуство опасности, припрему нечије смрти, угрожавање нечијих интереса. У савременом српском језику веома је фреквентан израз **радити (коме) о глави**, који означава „радити против некога и против његових интереса“, бити на рубу сам пропасти „припремати његову смрт“ (PMS/MX).

Košunica: Brisel Beogradu radi o glavi. Predsednik DSS smatra da članstvo u EU “apsolutno nije u interesu Srbije”, jer, uveren je, Brisel Beogradu “radi o glavi” i preko dijaloga Beograda i Prištine zaokružuje nezavisnost Kosova. (novosti.rs 03.12.2011)

У овом семантичком пољу су веома продуктивни и они изрази чија графичка компонента, односно дословно значење, илуструју да се над главом збива или стоји нешто опасно. **Висити мач над главом (некоме)**, или знатно ређи **гори кров/кућа/колиба над главом**, предвиђају велику опасност:

Mač siromaštva visi nad glavom svakog petog stanovnika Hrvatske: 'Svakog jutra kad se probudim već mrzim taj dan...' (vesti.rs 26.11.2012)

Висити мач над главом, с мачем над главом мотивисани су старогрчким митом о Дамоклу и део су концептуалног домена опомене, упозорења, претње. И у шпанском језику је мит о Дамоклу и краљевском мачу оставио трага у језику, те се користи израз исте метафоричне основе: **la espada (de Damocle) pende sobre su cabeza** (досл. '(Дамоклов) мач виси над главом').

Venezuela con la espada del FMI sobre su cabeza. La crisis económica explotó en Venezuela (...). (Венецуела с мачем ММФ-а над главом. У Венецуели је наступила економска криза (...)). (impactocna.com 12.07.2014)

У знатно мањем броју српски језик бележи идиоматске изразе који стоје у антонимском односу с претходним семантичким подгрупама (смрт, опасност). Реч је о конструкцијама којима се лексикализују концепти живота, сигурности, очувања живота. Такви су изрази **носити главу на рамену** који означава „бити жив, живети“ или **поклонити главу** „поштедети живот, оставити у животу, не убити“.

Међу овим изразима су далеко најучесталији **извући/изнети/извадити живу главу (на рамену)** и **(са)чувати живу главу**, које такође исказују „спасити живот, остати жив“, „(са)чувати се“, „вратити се жив и здрав“. Они имплицитно обухватају тешку и опасну ситуацију која је претходила таквом срећном исходу.

Predsednik jedva izvukao živu glavu. Predsednika Ekvadora Rafaela Koreu, povređenog na protestu policajaca, pobunjenici 12 sati držali zarobljenog u bolnici, iz koje ga je oslobodila vojska. (naslovi.net 02.10.2010)

Њихов садржај у шпански језик преносимо описно: **mantenerse vivo** (досл.'остати у животу'), **escapar con su vida** (досл. 'извући свој живот'). Поред овог концепта („преживети, остати у животу“) **(са)чувати (живу) главу** развија и значење „једва се извући, провући се, не обрукати се“, који се често користе у спортском жаргону:

Inter jedva izvukao živu glavu, bez golova na Meaca (...) Inter bez rešenja, Barsa dominirala, ali nije uspela da postigne gol. (vesti.rs 16.09.2009)

Кров над главом, поред тога што означава сопствену, властиту кућу, означава и склониште, сигурност заклон од опасности. Тако **држимо главу под кровом** када желимо бити у сигурности, а када изгубимо ту сигурност кажемо да смо **остали без крова над главом**. Концепте безбедности и безопасности такође исказујемо и помоћу израза **склонити главу**, који упућује на то да се неко спасао, да је пронашао прибежиште.

Када некога желимо уверити у личну безбедност, у то да му се неће ништа лоше догодити служимо се изразом карактеристичним за говорне варијетете **неће/не сме (некоме) пасти/фалити (ни) длака с главе**.

Prelazeći most na Ibru zatekli smo uniformisanog Albanca, pripadnika Kosovske policije. Momak nije imao problem da porazgovara sa nama, da nas ubedi kako nam danas neće faliti dlaka s glave u probijanju od severnog u južni deo Kosovske Mitrovice. (naslovi.net 05.03.2014)

Иако у нашим речницима није документован израз **држи главу изнад воде**, несумњива је његова употреба у савременом српском језику. Означава „преживљава, опстаје упркос недаћама“, „у животу је“ „држи се“.

Srbija još drži glavu iznad vode. Srbija je u boljoj poziciji od pojedinih suseda, po pitanju uticaja tražnje u evro-zoni na njen ekonomski položaj, kaže Miroslav Zdravković. (b92.net 13.10.2011)

3.2.2.2 „Невоља“, „терет“

Идеју забринутости, бриге за нечим у српском језику лексикализују многе идиоматске конструкције с компонентом *глава*. **Пуши се (некоме) глава/у глави, бучи/зуји бруји (некоме) глава/у глави, има збрку у глави, пуца глава, боли (некога) глава (од нечега)** означавају, између осталог, да неко има много брига, да је забринут, да је на мукама и да не зна шта да ради. Њихово значење може да варира у зависности од допуне која их прати (уп. **пуца глава/боли (некога) глава од брига, проблема, питања, свега, некога**, итд.).

Posle smena u Novom Sadu čelnike već boli glava. Za velike primopredaje dužnosti vremena nije bilo. Teška situacija u većini komunalnih preduzeća koja su dobila nove direktore, jednostavno, to nije dozvolila. (novosti.rs 14.07.2014)

Они, поред овог пренесеног, имају и дословно значење „осећати бол“, „зујање у глави“, и понекад није једноставно утврдити да ли се ради о дословном („боли глава“) или пренесеном значењу („забринут је“). Концептуализација забринутости се углавном базира на представи главе као објекта у који су смештене бриге, проблеми (**пуна глава чега**).

Svih ovih meseci bio sam "na odmoru" ali se nisam odmarao, jer mi je glava bila puna briga. (novosti.rs 15.12.2012)

Парцијални еквивалент са овим српским изразима у шпанском језику су варијанте (**ir/andar/traer/ llevar) de cabeza** (досл. 'ићи/кретати се/(до)носити/(до)водити од/из главе'), које, између осталог, означавају „(за)бринути се“, „зада(ва)ти бриге/главоболје“:

Nadie se sorprendió cuando "Fenómeno" Young logró descifrar ciertos jeroglíficos egipcios que traían de cabeza a los expertos (...) (Нико се није зачудио када је „феномен“ Јанг успео да дешифрира неке од египатских хијероглифа који су задавали бриге стручњацима.) (rae.es 12.12.2011)

Варијанте овог израза су изузетно продуктивне у шпанском језику, и оне у својој семантичкој парадигми остварују и друга, мање или више, сродна значења. У сваком од

њих задржавају негативну конотираност. У наредном примеру израз је употребљен да означи да нешто (посао, учење) иде лоше, без успеха.

Arenas tienen clientes; el negocio va de cabeza. (Једва да имају клијенте; посао им иде лоше.) (DFEM)

Облици **сручити/сурвати/свалити се на нечију главу** упућују на велики терет који је пао на некога, на мучне и неугодне ствари које су га задесиле. Слично користимо и **превалити/претурити/преметнути преко главе**, који указују да је неко доживео нешто неугодно, да су га снашле невоље и потешкоће. Обично се јављају у контекстима када су те недаће успешно савладане.

Pre samo šest meseci verovatno ni sam Ivo Sanader, bivši hrvatski premijer, nije slutio šta će sve morati da preturi preko glave do kraja godine. Još koliko u junu bio je popularni šef vlade i perjanica Hrvatske demokratske zajednice (HDZ). (blic.rs 31.12.2009)

У блиској вези с претходом концептуално-семантичком подгрупом (брига, мука, терет, невоља) су изрази којима се имплицира да неко испашта, да трпи последице својих поступака. **(О)бити се (коме) о главу, разби(ја)ти се (коме) о главу, (о)лупати се о главу (некоме нешто)** на врло илустративан начин информишу упозоравају да ће неко сносити последице, да ће патити и да ће га сустићи невоље. Намера је да се пренесе опомена, претња, „упозорење да ће на некога пасти одговорност за нешто, да ће сносити лоше последице због нечега“ (Мушовић 2002: 160). **(О)бити се/(о)лупати се о главу (некоме нешто)** мотивисане су идејом да се тикве свакоме лупају о главу, односно да ће свако бити одговоран за своје поступке, што је основна поука народне пословице **ко с ђаволом тикве сади, о главу му се лупају/обијају**.⁹⁶

Kopredsednik Igmanске иницијативе Aleksandar Popov каже да су се барикаде на северу Kosova "obile o glavu" Srbiji. (b92.net 09.12.2011)⁹⁷

⁹⁶ Видели смо како се облик **доћи главе (некоме нешто)** (в. 3.2.2.1) употребљава у контексту који садржи елементе освете, упозорења (некоме се **враћа мило за драго**) и одговорности за своје понашање).

⁹⁷ Од соматских фразологизама шпанског језика једино виулгарно маркирани **salirle el tiro por la culata** (досл. 'изаћи (некоме) пуцањ на задњицу') значењски, али не и формално нити стилски, одговара овим српским изразима (**обити се/олупати се о главу**).

Концепт одговорности и кривице репрезентује израз **падати на нечију главу**, који је повишеног степена експресивне тоналности. Када некога окривљују за нешто, у разговорном језику може се чути да **му товаре (нешто) на главу**. Одговорност се исказује и пословицом **с главе риба смрди**, која означава да слабости (у раду, доношењу одлука) потичу од вођа, старешина и да су они одговорни како за успехе, тако и за неуспехе. Веома је сликовита и конструкција **преломити штап над нечијом главом**, када се неко окривљује напречац, често неправедно, и преузима кривицу осталих на себе. Њој се семантички приближава **свалити се/сручити се на (нечију) главу**.

Ali ako komandant odnekuda iznenadi, onda bi se sve sručilo na glavu vodnika. (FRHSJ)

Идеју неиспуњене обавезе, дужности или задатка који тек треба обавити исказујемо изразима **бити (некоме) на глави и висити/стајати (некоме нешто) над главом**. Они су заступљени у разговорним, колоквијалним језичким слојевима, па тако можемо чути да нам *обавеза, задатак, извештај*, и сл. **стоји над главом**. Субјекат ове конструкције може бити и особа (*родитељ, професор стоји/је некоме над главом*) и тада је примарна сема контролисања, надгледања.

Šteta od poplava je napravljena, ali se mora napred. U iščekivanju procena štete nad glavom i firmi i pojedinaca, stoje kreditne obaveze. (rts.rs 03.06.2014)

Могућности су далеко ограниченије када желимо испољити супротан садржај („бити растерећен од брига“): **не болети глава (некога) за нешто** („немати брига“), **нека те не боли глава** („не брини се“), **олакшати главу** („ослободити се брига, терета“).

На крају овог поглавља се осврћемо на конструкције којима се исказују значења из домена претње, од којих су нека већ обрађена (в. 3.2.2.1 *Смрт, опасност: оде глава, падају/лете главе, платити главом, доћи главе (некоме)*, итд.). Оне могу функционисати као говорни чин грдње, упозорења:

Dačić: Ode glava ko povećá cene. Mandatar Ivica Dačić poručio direktorima javnih preduzeća da neće imati milosti prema njima ako ne rade u interesu naroda. (politika.rs 08.07.2012)⁹⁸

⁹⁸ Веома су илустративне и конструкције **(на)трљати (коме) главу и опрати (коме) главу** са значењем „изгрдити, оштро приговорити, укорити, грдити га“. Оне су данас нижег степена фреквентности употребе; ово значење се чешће исказује помоћу облика **(на)трљати некоме нос**.

Разбити (некоме) главу поред дословног значења „изударати“, „пребити“, остварује и пренесено значење из овог домена (претња, упозорење): „казнити“, „научити памети, опаметити“. Његов преводни еквивалент у шпанском је **abrir la cabeza (a alguien)** (досл. 'отворити главу (некоме)'). Они имају исто значење, а и формално су парцијални еквиваленти.

Веома слично, **дати (некоме) по глави** означава „казнити“, „научити га памети“, али има двостурку семантичку вредност: вршилац радње ће физички наудити или ће упозорити, вербално претити. Конверзијом настаје облик **добити по глави**, који има пасивно значење и у којем реципијент може дословно „добити батине, бити изударан“, али може и „трпети, бити кажњаван, испаштати“.⁹⁹ Ови облици су појачаног интезитета експресивности и није увек лако прецизирати када се ради о дословном, а када о пренесеном значењу.

У шпанском језику Постоји и облик **dar en la cabeza (a alguien)** (досл.'дати (некоме по глави)') када се жели исказати „понижавати некога“, „противити му се“, „противуречити му“.

-¡Ojalá acabes imponiendo tu idea!..-Les voy a dar a muchos en la cabeza. (-Дај Боже да оствариш своје идеје!... –Видеће они свога бог . (DFDEA)

Dar en la cabeza (a alguien) са **дати (некоме) по глави** не гради однос семантичке еквиваленције (немају потпуно подударна значења), али ни привидне еквиваленције (нису лажни пријатељи који имају потпуно непобезана значења). Они су семантички блиски утолико што припадају домену претње, упозорења. Немају ни заједничка функционалностилска обележја, јер се **dar en la cabeza** ретко користи. Њихов однос можемо као *међујезичку квазисинонимију (cuasi- sinónimos translingüísticos)* (Добровољски 2005: 371). Реч је о појави која настаје када две лексичке или фразеолошке јединице имају исту метафоричну основу, формалну структуру и слично значење, које се, ипак, незнатно разликује. Ако томе додамо и

⁹⁹ Парови израза попут **дати (некоме) по глави** и **добити по глави**, **имати (некога) на оку** и **бити (некоме) на оку**, значењски припадају истим концептуалним доменима, али испољавају различита граматичка стања. Облици **дати (некоме) по глави**, **имати (некога) на оку** су активни, што значи да је њихов граматички субјект типично вршилац у односу према глаголу, док су облици **добити по глави** и **бити (некоме) на оку** пасивни, зато што је код њих граматички субјект «прималац», реципијент радње означене глаголом (Кристал 1998).

разлике у функционалним обележјима, какве овде постоје, свакако не можемо говорити о апсолутним преводним еквивалентима.

3.2.2.3 Остале апстрактне појаве

Фразеологизми с компонентом *glava/cabeza* указују и на друге апстрактне појаве, које су малобројне, махом изоловане, и значењски се не удружују са другим синонимним конструкцијама у шире значењске групе.

Оба језика вербализују идеју сигурности, убеђености у нешто. У српском језику су то изрази **јамчити својом главом, ево моје главе**, али и већ анализирани **да(ва)ти главу** (в. 3.2.2.1), који означавају „чврсто гарантовати, бити убеђен у нешто“. **Дајем главу** карактерише савремени језик и заступљен је у језику медија. Значењски су му еквивалентни колоквијално маркирани изрази: **сигуран сам, гарантујем, сто посто сам сигуран, кладим се**, итд.

Ђурић: "Glavu dajem da osvajamo prvenstvo...". Predsednik Partizana ubeđen da će njegov tim dobiti derbi i da će odbraniti titulu. (sportske.net 06.10.2010)

Шпански израз познаје семантички и функционално идентичан, формално веома сличан, **me juego la cabeza** (досл. 'играм на своју главу'), који, такође преноси идеју уверености, сигурности у нешто. Настају метонимијским преносом (глава → живот), али се незнатно разликују у мотивацији (у српском језику се глава даје, жртвује, док се у шпанском с њом игра, коцка).

Yo me juego la cabeza у empeño mi honor, en que en esta instancia, o en otras superiores, la sentencia será favorable (Дајем главу, и гарантујем својом чашћу, да ће овом приликом, а и касније, пресуда бити повољна) (rae.es 14.12.2012)

Несхватање, неразумевање, видели смо, исказујемо помоћу израза **не иде/улази (некоме нешто) у главу** или **тешко улази у главу (некоме нешто)** (в. 3.2.1.4). У шпанском језику им одговарају варијанте је **no cabe/entra (a alguien algo) en la cabeza (humana)** (досл. 'не стаје/улази (нешто) у (људску) главу '), који се употребљава када неко не може да појми, да разуме нешто, када му јасно шта се збива око њега.

A Vargas Llosa "no le cabe en la cabeza" que haya una mayoría independentista en Catalunya. (Варгас Љоси „не улази у главу“ да у Каталонији постоји већина која је за независност.) (elperiodico.com 18.11.2012)

На основу исте мотивационе слике настаје израз **¿en qué cabeza (humana) cabe?** (досл.'у коју (људску) главу стаје?'), који се увек употребљава упитном облику. Служи да се искажу несхватање, неразумевање, али и чуђење, неверица. Овај садржај у српском језику исказујемо упитним конструкцијама: *како је то могуће?, ко би рекао?, ко би помислио?, коме би пало на памет?, ко би се томе надао?*, итд.

Ha hecho usted mucho más de lo que debía: ¿en qué cabeza humana cabe que iba a dejar usted sus cosas por atendernos a nosotros? (Учинили сте много више него што је требало, откуд Вам је пало на памет да запоставите своје обавезе, да бисте помогли нама?) (DFDEA)

У српском језику се неверица, чуђење, снбивање могу исказати помоћу конструкција чије се примарно значење везује за тренутно физичко стање, за вртоглавицу: **(за)вртети се/(за)мутити се (некоме) у глави** (в.3.2.3.1.5).

Mora da se njegovom treneru zavrtelo u glavi, kada je bivši Zvezdin defanzivac napravio potez za istoriju. (najvesti.com 25.11.2012)

Слично користимо и конструкције **окренути се/завртети се (некоме) све/кућа/соба/цео свет** итд. **око главе, као маљем по глави/посред главе**, којима се истиче интензитет доживљеног, али и неочекиваност, изненадност, изненађеност неком вешћу, нечијим поступком и сл. Често су негативно конотиране и тада указују на непријатност изненађења, запрепашћеност.¹⁰⁰

Divac: Kad su me trejdovali za Brajanta, kao da su me udarili maljem po glavi. Posle shvatiš da je sve to deo posla i mogu u pola noći da te pozovu i kažu da ne živiš više na istoj adresi. (telegraf.rs. 25.12.2012)

Супротан концепт, индиферентност („не марити, не хајати за неког“), лексикализују варијанте **главе не окренути/не окретати (на некога)** (в. 3.2.4 *Гестовно-мимички фразеологизми*). Утисак је да су оне нижег степена фреквентности употребе, и да су у савременом српском језику фреквентније **не боли ме (те...) глава (за нешто/због нечега)**, као и изразито колоквијално маркирана конструкција **боли ме**

¹⁰⁰ **Маљем по глави** (нпр. ударити) је у основном значењу изразито негативно конотиран израз, везује за концепт смрти и означава „усмртити, убити“.

(те...) уво за (нешто). Служе да означе игнорисање, равнодушност, недостатак или одсуство сваке жеље за акцијом, индиферентност према свему, а њихово значење се заснива на метафоричној слици „инертности и непокретности делова човечјег тела“ (Мушовић 2002: 81).¹⁰¹

РМС/МХ бележи варијанте **дизати се/(по)дићи се/(на)јежити се некоме коса на глави**, које упућују на страх, ужас, запрепашћење. Чини се да их данас говорници употребљавају да укажу на нешто што нервира, иритира и чини се неподношљивим.

Diže mi se kosa na glavi od splavarske muzike! Ognjen Radivojević kaže da se ozbiljno bavi muzikom kao i da ga ne zanima tezgarenje i sviranje po svadbama i kafanama. (telegraf.rs 27.08.2012)

Њихово значење преносимо у шпански језик помоћу идиоматске конструкције **ponerse a alguien la piel de gallina** (досл. 'направити се некоме кокошја кожа'). Занимљива је велика сличност у мотивацији, која упућује на исту физичку појаву (некоме се најежила коса/кожа). Она, ипак, није идентична, утолико што се у српском изразу евоцира слика јежа ((на)јежити се некоме коса на глави), а у шпанском изразу слика кокошке (**ponerse a alguien la piel de gallina**).

Aprender/escarmentar/experimentar (...) en cabeza ajena (досл. 'научити (се)/учити /осетити ... на туђој глави') је веома фреквентан израз из шпанског језика. Нема свој преводни формални еквивалент у српском, јер означава „извући поуку (из туђег искуства, примера)“. Преводимо га неком од идиоматских конструкција као што су **учити на туђим грешкама** или **научити се памети**.

Parece que el chico ha escarmentado en cabeza ajena, porque después del accidente que sufrió su amigo ya no quiere saber nada de la motocicleta. (Чини се да је момак извукао поуку, јер након удеса који је доживео његов друг, више неће ни да чује за мотор) (DFEM)

Соматским фразеологизмом с компонентом *глава* можемо исказати и условљавање: **да на глави стоји/дуби** означава „ни под којим условом“, „никако се неће десити“, као и условљавање са темпоралним ограничењем: **док је (некоме) глава на рамену** значи „док је жив, читав“.

¹⁰¹ Концептуални домен игнорисања се лексикализује и помоћу израза гестовног порекла: **meter/esconder la cabeza debajo del ala**, окретати главу на другу страну, гурати/ ставити/закопати главу у песак (в. 3.2.4).

Мушка глава метонимијски остварује значење „мушкарац“, док **женска глава** означава „женску особу“, а често носи негативне конотације („глупа женска особа“). Мушкарац је по обичају **глава куће**, тј. старатељ, главна особа у кући, онај који доноси одлуке.

3.2.3 Карактеризација људи, ствари, појава, радњи

Фразеологизми с компонентом *глава/cabeza* служе да сликовито опишу човека и његову околину, његово понашање и радње које обавља, обично на субјективан начин. Тада врше адјективне и адвербијалне функције и углавном су високо експресивни.

3.2.3.1. Људске особине

Међу тим квалификаторима најбројнији су идиоматски изрази који су непосредно усмерени на човека, као „носиоца карактерних, моралних и интелектуалних особина, на човека као биће способно да мисли и осећа, али и као друштвену јединку са изграђеним односом и ставом према сопственом окружењу“ (Штрбац 2012: 107). Они описују човека, његове емоције и понашање. Неупоредиво је мањи број оних који представљају опис његових физичких својстава, као **бос по глави** („ћелав“).¹⁰² Разноврсна семантика ових фразеологизама „у основи прати семантичку реализацију лексеме глава, која испољава изразиту вишезначност“ (Штрбац 2012: 105).

3.2.3.1.1 „Неразуман“//„разуман“

Ако имамо у виду да РМС/МХ као друго значење одреднице *глава* наводи „ум, разум, памет“, онда не чуди што велики број фразеолошких јединица које твори ова лексема информисе о неразумном, неуобичајеном и луцкастом понашању. Међу најфреквентнијима је, свакако, **изгубити главу/разум**:

¹⁰² Од осталих израза усмерених на физички опис човека Г. Штрбац (2012: 107) издваја дијалекатски маркиран **моћи се најести неке таране с главе** („низак растом“) и **глава одсечена** („исти је, личи“), који се не користи у савременом српском језику, већ се уместо њега употребљавају (**личи**) **као јаје јајету, пљунути** (нпр. **свој отац**).

Nisam izgubio glavu. (...) Žestoko sam se trudio da sačuvam mir, da me sve te priče ne pogode do mere da "izgubim glavu" na terenu. Mislim da sam u velikoj meri uspeo (...) kaže Radosav Petrović. (vesti-online.com 12.10.2011)

И говорници шпанског користе **perder la cabeza** (досл. 'изгубити главу') да окарактеришу некога као ирационалног и луцкастог. Ови изрази граде однос формалне и семантичке еквиваленције; оба су вишезначна и оба именују „погинути, настрадати“ и „понашати се неразумно“. У шпанском језику, међутим, **perder la cabeza** бележи и значење „онесвестити се“, којег нема у српском језику, те постоји разлика која се тиче периферних семантичких елемената, што смо окарактерисали као међујезичку квазисинонимију (в. 3.2.2.2).

En principio era abstemio, pero de la rabia se tomó unas copas, perdió la cabeza y se lanzó vestido a la fuente del jardín (...). (У почетку није пио, али је од беса попио пар пића, изгубио главу и бацио одело у фонтану у дворишту (...). (rae.es 11.07.2014)

Врло често имплицирају да је неко заљубљен, те да је услед силне емоција „изгубио разум“, „полудео“ и да се понаша непромишљено. Висок степен преводне еквиваленције испољавају **изгубити главу** и **irsele (a alguien) la cabeza** (досл. 'оде (некоме) глава'), за описивање некога ко је неуравнотежен, изгубио је додир с реалношћу, и ко је **као без главе**.¹⁰³

- ¿No teme que se le suba a la cabeza (la fama)? - No, eso lo tengo bajo control; hasta ahora no se me ha ido la cabeza y ya soy famosa. (Не бојите се да ће Вам (слава) ударити у главу? –Не, све је под контролом, досад нисам изгубила главу, а већ сам позната.) (rae.es 12.11.2012)

У српском језику често се користи упитна конструкција **где ти је била глава/памет?** („о чему си размишљао када си то урадио?“), нарочито када су нам нечији поступци чудни и неразумљиви.

Када желимо некога окарактерисати као веома збуњеног, конфузног, избезумљеног служимо се изразима **(бити) (као) без главе**.

(Коментар:) Otkud u Srbiji toliko ljudi bez glave? Zbog geostrateškog položaja, kažu analitičari. A meteorolozi kažu da bez uticaja nije ni podneblje. (blog.b92.net 25.06.2007)

¹⁰³ У шпанском језику се овај концепт (неразуман, луцкаст) повезује и с козом: **estar/ponerse como una cabra** (досл. 'бити/поставити се као коза').

Овај основни облик (**бити без главе**) генерише и друге сликовите конструкције којима неко квалификује као неразуман, неорганизован, незрео, сањар. То су **(бити) као мува без главе, (бити/нешто радити) без главе и репа, имати бубе/ бубице/мушице у глави.**

Udovički: Upravljamo javnim procesima kao muve bez glave. Ministarka državne uprave i lokalne samouprave Kori Udovički izjavila je danas da u Srbiji ne postoji planiranje u upravljanju javnim procesima i (...) da ono izgleda kao „mnogo muva bez glave“. (tanjug.rs 27.06.2014)

У шпанском језику се за овај садржај користи **cabeza de chorlito** (досл. 'глава звиждовке/ птице'). Њиме се појединац описује као расејан, непоуздан и неозбиљан.

Este, sólo problemas va a traernos, ya lo veréis. Una cosa es la inocencia y otra la cabeza de chorlito. (Овај ће нам само проблеме донети, видећете већ. Једно је наивност, а друго је кад си као без главе.) (rae.es 13.07. 2013)

Сличну метафоричну основу има и **tener la cabeza llena de pájaros** (досл. 'имати главу пуну птица'), који има неколико формалних варијанти, подједнако често заступљених у употреби: **tener muchos pájaros en la cabeza** (досл. 'имати много птица у глави'), **tener la cabeza a pájaros** (досл. 'имати главу као птице'). Такође подразумевају да неко има луде мисли, блесаво и неразумно понашање, да је лудкаст.

Las chicas...le agradaban como género. Pero al tratarlas una por una, todas le resultaban pesadas, tontas y con la cabeza a pájaros (Девојке су му уопштено годиле. Али, свака понаособ му се чинила напорном, глупавом и са главом у облацима). (DFDEA)

Tener la cabeza llena de pájaros садржати елементе расејаности, менталне одсутности и тада се значењски приближава конструкцији **con la cabeza en las nubes** (досл. 'с главом у облацима'), **tener la cabeza en las nubes** (досл. 'имати главу у облацима'). Такође се односи на некога ко није реалан, већ је занесењак који живи у илузијама.

El camarero se equivocó tres veces seguidas al servir la comida; seguro que tenía la cabeza a pájaros. (Келнер је три пута заредом погрешио док нам је сервирао главно јело; сигурно му је глава била у облацима.) (DFEM)

Његов фразеолошки еквивалент је **бити с главом у облацима**, или **имати главу међу облацима**. Означавашу да неко није прибран у свом раду, да је расејан, одсутан у мислима. Овај интернационализам, потврђен у великом броју европских језика, често

се користи у дужем облику (**бити с главом у облацима а с ногама на земљи, con los pies en la tierra y la cabeza en las nubes**, досл. 'с ногама на земљи и с главом у облацима') и на тај начин се додатно истиче супротност између маште, фантазије и стварности.

Noge nam u blatu, glava u oblacima. Srbija je izašla iz krize, ali je još u njoj. Ma kako zvučala ovakva teza, upravo je takva zaključna ocena privrednika, ekonomista i predstavnika Vlade. (b92.net 30.04.2011)

Колоквијални регистри шпанског језика обилују идиоматским конструкцијама које се односе на некога ко се понаша неразумно, блесаво, ко је збуњен, чак слуђен. Тако познајемо веома сликовиту варијанту **tener la cabeza como una olla/jaula de grillos** (досл. 'имати главу као лонац/кавез пун цврчака').

Que sí, que tienes razón; y ésta también la tiene; y el otro, y el de más allá... ¡Que me tenéis la cabeza como una jaula de grillos y no me entero de "na"! (Да, у праву си, и она је у праву, и овај, и онај...Скроз сте ме слудели, више ништа не разумем!) (rae.es 13.07.2014)

И облици **имати збрку у глави, бити збрка у глави (некоме)** упућују на некога ко је расејан, неодлучан, ко нема јасну идеју шта треба да ради.

Tada sam u studiji, koja je sadržala rezultate poslednjeg jugoslovenskog istraživanja, zaključio da mlade ljude karakteriše 'zbrka u glavi i strah u srcu'. (vesti.rs 17.12.2006)

У употреби су и конструкције **ser un mala cabeza** (досл. 'бити лоша глава') или **tener mala cabeza** (досл. 'имати лошу главу') за квалификовање некога ко се понаша неразумно, непромишљено. Њихов парцијални формални еквивалент је израз (**бити**) **луда глава**.

Francisca siempre ha sido una mala cabeza. (Франсиска је одувек била луда глава.) (DLNAPEE)

Луда глава, и код говорника шпанског **cabeza loca** (досл. 'луда глава'), примарно се користе да опишу појединца као неразумног, непоузданог, незрелог. Њихова прагматика, међутим, указује да они нису увек негативно конотирани. **Луда глава** се, напротив, често употребљава као исказ наклоности према некоме чије су нам речи, понашање или поступци посебно драги и симпатични.

Dragosavljević: "Luda" glava, hrabro srce. Dva dana posle sitnije operacije sam počeo da treniram kako mi ne bi propao sav trud. Zar da bacim u vodu mesece priprema za evropski i svetski tron – kaže evropski prvak u kajaku. (novosti.rs 14.07.2014)

С друге стране, **cabeza loca** је у речнику (DFDEA) забележен као једнозначни израз, који денотира жену лаког морала. Преводимо га описно (*неморална жена, жена лаког морала, лака жена*) и он тада са српским **луда глава** они гради однос привидне еквиваленције (в. 3.2.5).

Todas las españolas de entonces se dividían, evangélicamente, en Martas y Marías..., en hacendosas y cabecitas locas, en salidas y corazones solitarios. (Све ондашње Шпањолке су се, као по Јеванђељу, делиле на Марте и Марије..., на марљиве и оне лаког морала, на слободније и усамљене.) (DFDEA)

Даљом претрагом електронских новинских издања уочава се да се у савременом шпанском језику **cabeza loca** готово искључиво користи за денотирање непромишљеног, неозбиљног и брзоплетог понашања. Иако ово значење остаје недокументовано, оно је данас доминантно.

Borja Gómez: "Era un cabeza loca y Ánquila me centró".(...) Yo era un poco cabeza loca y él me metió mano dura. (Борха Гомес: „Био сам с главом у облацима, а Анкела ме је приземљио. (...) Био сам помало неразуман, а он ми је показао чврсту руку“) (marca.com 12.07.2012)

Иако се у том, основном значењу поклапају (луцкасто, будаласто понашање) **cabeza loca** и **луда глава** не могу се сматрати потпуним преводним еквивалентима, који би били међусобно заменљиви у свим контекстима, због периферних семантичких разлика, али и због њихових функционалних обележја. Разликују се у фреквентности употребе: **луда глава** се у изворном значењу „неразуман“ све мање користи (и уступа место конструкцијама (**као**) **мува без главе, као без главе, с главом у облацима...**), док **cabeza loca** у истом том значењу, иако још увек недокументован, постаје све учесталији у неформалном језику.

Слично употребљавамо и (**бити**) **без главе и репа, не можеш (некога) ухватити ни за главу ни за реп** за некога ко је нералан, ветропираст, непоуздан,

превртљив и често мења мишљење.¹⁰⁴ Сви изрази из ове групе деле семантичке карактеристике (неразуман, неозбиљан, луцкаст) и припадност неофицијелном, разговорном језику.

Поред њих, ова врста фразеологизама се може односити на стања заљубљености, која такође доводе то тога да неко изгуби разум, да почне да се понаша ирационално. **Traer de cabeza a alguien** (досл. '(из)водити некога из главе') (в. 3.2.1.2) означава „излудети, мучити некога у љубавном смислу, а у српском је то **завртети/помутити главу (некоме)** (в. 3.2.1.2). Они исказују и концепте неразумног, луцкастог чак смешног понашања, које настаје услед претеране заљубљености. Исти садржај именују и **изгубити главу за неким**, односно у шпанском **perder la cabeza por alguien** (досл. 'изгубити главу за неким')¹⁰⁵:

Él es un tío estupendo, esa es la verdad. Con un hombre así, cualquiera pierde la cabeza. (Он је изванредан лик, то је истина. За таквим мушкарцем свака жена изгуби главу.) (DFDE)

Посебно место међу њима заузимају изрази негативне конотираности, који означавају да је неко полудео, скренуо, да није сав свој, то јест „луд, сулуд“ су: **(бити) ударен/опален у главу, шенути главом, фали/недостаје му (јој...) даска у глави, бити ударен мокром чарапом по глави**. Они су изразито неформалног карактера, имају пејоративни призив и проналазимо их углавном у коментарима читалаца на вести.

Raste broj Tadićevih pristalica. (коментар:) Da li je ovaj narod opaljen u glavu, kad trpi da ga vozaју političari i tajkuni? (forum.krstarica.com 27.05.2012)

Преводни еквивалент у шпанском језику је **estar tocado a/de la cabeza** (досл. 'бити такнут у главу'), у чијој позадини је такође слика човека који је претрпео ударац у главу, што је оставило последица по његово ментално здравље.

El pobre está tocado de la cabeza; dice que alimentarse de hierba es lo más sano que hay. (Јадничак, ударен је у главу; каже да је трава најздравија могућа храна.) (DFEM)

¹⁰⁴ **Не можеш (некога) ухватити ни за главу ни за реп** се користи и за означавање онога ко је суњив, ко не улива поверење:

(Коментар): Cenim kod Dodika njegovu iskrenost, za razliku od ovi naši patetičara, koje ne možeš uhvatiti ni za glavu ni za rep. (blic.rs 25.08.2014)

¹⁰⁵ Концепт претеране заљубљености исказују и конструкције **заљубити се до ушију, полудети за неким**, односно **enamorgarse como un cadete** (досл. 'заљубити се као питамац').

За ову врсту карактеризације („луд, неурачунљив, поремећен, душевни болесник“) се веома често употребљава и **estar (alguien) mal de la cabeza** (досл. 'бити (неко) лоше у глави') и **no estar (alguien) bien de la cabeza** (досл. 'не бити (неко) добро у глави').

Es muy común que gente mal de la cabeza crea ser personajes de películas (...) (Честа је појава да душевно оболели умисле да су ликови из филмова). (cnn.espanol.cnn.com 20.07.2012)

У ову подгрупу могу се сврстати и фразеолошке јединице супротне семантичке садржине, тј. оне које упућују на некога ко је здраворазуман, присебан, уравнотежен, реалан. Ових јединица је неупоредиво мање, што је један од основних принципа фразеолошких универзалија, по којем се негативне карактеристике, стања, вредновања чешће исказују помоћу фразеолошких јединица због повишеног степена експресивности. Овај принцип је у складу с језичком и психолошком организацијом човека; језик и људска психа ће уочити и забележити све што одступа од норме, од правилног (у овом случају неразумно понашање), на уштрб онога што је узор, правило (овде – узорно, разумно понашање). У српском језику су то, на првом месту, облици **бити бистре/чисте главе:**

Robi: Zvezdaši, želim vam titulu! Dolazim bistre glave, sa željom da ostavim trag i kao trener. (naslovi.net 31.12.2010)

У шпанском језику је антонимски пар **estar (alguien) mal de la cabeza** (досл. 'бити (неко) лоше у глави') и **estar (alguien) bien de la cabeza** (досл. 'бити (неко) добро у глави') високог степена фреквентности употребе. **Estar (alguien) bien de la cabeza** се употребљава за онога ко је здраве памети, ко је присебан.

En los años primeros de la fundación de la Obra, cuando muchos me tenían por loco, yo no fui a buscar a un médico para que me diera un certificado de que estaba bien de la cabeza. (Првих година од оснивања Удружења, када су ме многи сматрали лудаком, нисам ишао код лекара да тражим потврду да сам здраве памети.) (rae.es 11.10.2011)

У савременом шпанском језичку ова формулација се веома често користи у упитном облику (**¿estás bien de la cabeza?**, досл. 'јеси добро у глави?') као знак чуђења, неверице, као и у узвичној форми, као чин негирања, одбацивања онога што је речено (**¡Tú no estás bien de la cabeza!**, досл. 'ти ниси добро у глави'). У српском језику ту

улогу имају облици *да ли си ти нормалан?, шта то говориш?, ти ниси нормалан!, нема шансе!*.

У српском језику је у употреби израз **узети памет у главу**, често и у скраћеном облику **памет у главу**. Када је употребљен у директном говору, денотира упозорење „пази шта радиш, уразуми се“ (в. 3.2.1.3). Семантички му је сличан шпански израз **(a)sentar la cabeza** (досл. 'наместити главу'), који такође значи „уразумити се, скрасити се, дозвати се памети (в. 3.2.1.3).

Si no sientas la cabeza, vaya un ejemplo que va a tener tu hijo. (Ако се не дозовеш памети, диван пример ћеш дати свом сину.) (DFDEA)

Чини се да шпански језик предњачи у броју израза који исказују ове позитивно обојене карактеристике: **tener cabeza bien amueblada** (досл. 'имати добро намештену главу'), **tener la cabeza sobre los hombros** (досл. 'имати главу на раменима'), **tener la cabeza en su sitio** (досл. 'имати главу на свом месту):

Es una mujer discreta y dicen de ella los taurinos que es una "torera valiente con la cabeza bien amueblada" (Она је једна дискретна жена и тореадори кажу да је „храбра тореадорка бистре главе“.) (rae.es 20.12.2011)

И **мудра/бистра/паметна глава** метонимијским путем остварују значење „паметан, разуман“. РМС/МХ наводи варијанте **имати очи/соли/мозга у глави** за онога ко је паметан, разуман.

3.2.3.1.2 „Глуп“, „тврдоглав“

У другу групу идиоматских израза које описују човека долазе они који се односе на човекове интелектуалне способности, односно на њихов недостатак и који квалификују некога као неинтелигентног, глупог. Ови изрази у вези су са другом семантичком реализацијом лексеме *главе* („ум, разум, памет“, РМС/МХ) и иду у прилог општој симболици главе, која је седиште интелектуалних својстава човека, за разлику, на пример, од срца, које је симбол човекових емотивних стања (уп. *придеве тупоглав, бандоглав, шупљоглав, празноглав*).

Позадинска слика главе као предмета који је пун (различитих ствари), празан, или којем недостаје нешто да би био потпун, представља модел по којем настају многи

изрази из ове групе. Онај ко **нема ништа у глави** је глуп. На некога ко је глуп, односи се и народна пословица **ко нема у глави (главу) има у ногама (ноге)**.

Entoni Hopkins: "Paris Hilton nema ništa u glavi!". (...) Kaže da mu je dosta mršavih manekenki i zvezda bez ličnosti (...), a među njima posebno je izdvojio bogatu naslednicu i rekao da ona "nema ništa u glavi". (naslovi.net 03.03.2010)

Иста метафоричка основа је у позадини идиоматских израза **бити/имати празну главу, бити/имати шупљу главу** за карактеризацију некога као приглупог, без памети.

Teško je čoveku kad ima šuplju glavu, a još teže mu je kad i tu šuplju glavu ne koristi, već sa njom mlati gloginje. (novosti.rs 29.01.2014)

Апсолутни формални и семантички преводни еквивалент у шпанском је конструкција **ser un/una cabeza hueca** (досл. 'бити празна глава').

Personalmente, siempre me ha parecido un cabeza hueca, (...) un hombre sin ideas y desde luego sin ímpetu, sin capacidad para entusiasmar a la gente. (Лично, увек ми се чинио као неки шупљоглавац (...), човек без идеја и без енергије, без способности да надахне људе. (cultura.elpais.com 25.12.2012)

Квалификацију појединца као неинтелигентог и тупавог врше и конструкције **tener poca cabeza** (досл. 'имати мало главе') и **no tener cabeza** (досл. 'немати главу'). Формално су им најближи облици **(бити) без главе, (бити) као без главе** (в. 3.2.3.1.1).

Este chico tiene poca cabeza; aún no ha terminado sus estudios y ya quiere casarse. (Овај младић нема мозга у глави; још увек није завршио факултет а већ би да се жени.) (DFEM)

У српском језику се као продуктиван модел у процесу фразеологизације израза са значењем „глуп, тупав“ издваја слика главе објекта којем нешто недостаје. „Када се 'ум' изједначује с 'мозгом' сматра се да је смештен у глави која је његов простор“ (Мршевић-Радовић 2008: 101). Мозак је, дакле, памет, интелигенција, а недостатак мозга у глави упућује на некога ко није паметан нити интелигентан: **немати мозга (у глави), немати два грама мозга у (глави), немати две вијуге у глави**. Сви су маркирани као изразито колоквијални и високо су експресивни.

Venger kažnjava nestašnog Žirua. (коментар:) Džaba mu slava, novac, kad nema grama mozga u glavi! (rts.rs 18.02.2014)

Глава се, као простор у који је смештен ум, разум, памет, у српском језику представља помоћу незавршене „грађевине“, „којој недостаје понека 'даска' и кроз коју 'може да дува и промаја'“ (Мршевић-Радовић 2008: 104). Отуда употреба конструкција попут **недостаје/фали му (јој...) једна/трећа/четврта/нека даска у глави, нема (четврте) даске у глави.**

“Kako možeš biti glup i prefrigan? Možeš biti glup i dvoličan, ali da bi bio prefrigan, moraš imati dve daske u glavi”, odbacila je Ava ove kritike. (svet.rs 08.05.2012)

Д. Мршевић-Радовић (2008) објашњава:

Можда је представа о недовршеном простору, или о простору који није у целини затворен, мотивисала значење „бити глуп“ у жаргону, уп. за глупог човека каже се да „дува промаја из његових врата“ – можда кад проговори, празно и глупо, јер су „врата“ стара метафора за уста, па због постојећих шупљина уместо умних речи „циркулише ваздух“, „бије промаја“ (Мршевић-Радовић 2008: 104).

Д. Мршевић-Радовић (2008) уочава да ветар који се неконтролисано креће кроз главу указује на одређено човеково ментално или емотивно стање. „Представа ветра који је у сталном покрету, брз и изузетно снажан, мотивише у српском језику у изразу **имати дивљи (луди) ветар у глави** значење 'бити срдит, љутит', 'помахнитати од љутине'. Друго значење овог израза је 'бити веома узнемирен'“ (Мршевић-Радовић (2008: 107).¹⁰⁶

Представа главе као објекта који је пун „нечега“ у шпанском језику мотивише значење „глуп“ у изразима **tener la cabeza llena de serrín** (досл. `имати главу пуну пиљевине`) или **no tener más que serrín en la cabeza** (досл. `немати ништа осим

¹⁰⁶ Д. Мршевић-Радовић (2008) анализира улогу ветра у фразеологизационим процесима појединих словенских језика, као део концептуализације ветра и његовог утицаја на човека.

„Није случајно што се баш ветар сматрао одговорним за човеково ментално и душевно здравље. Познато је из искуства да осетљиве особе и нервни болесници теже подносе промене и дување јаких ветрова, посебно јужних. Лоше расположење или погоршање здравља у таквим околностима могло се схватити и као узроковано самим ветром, а обично се манифестовало главобољом и нервном растројеношћу“ (Мршевић-Радовић 2008: 107-108).

пиљевине у глави¹⁰⁷. Донекле сличну мотивацију и значење („незналица“) у српском језику има израз **имати сламу у глави**.

(...) Por otro lado los que tanto quieren seperarse son los que han emigrado que (...) no saben lo que quieren y tiene la cabeza llena de serrín. (С друге стране, оно који силно желе да се отцепе су емигранти који (...) не знају шта желе, и немају мозга у глави.) (noticias.es.msn.com 21.09.2012.)

У оба језика постоје јединице из овог циљног домена које су мотивисане сликом главе као објекта од дрвета. Одликују их сликовитост и експресивност. (**Ser un cabeza de alcornoque** (досл. '(бити)храстова глава') квалификује појединца као тупавог, празноглавца, незналицу. Претрагом CREA корпуса закључујемо да је ниског степена фреквентности употребе. У српском језику му по значењу и мотивацији одговарају **букова/дрвена/дубова/храстова глава**, за онога ко је празноглав, „глуп, туп човек, букван, тикван“, ограничен, тврдоглав, задрт (PМС/МХ).

Por mucho que te molestes en explicarle la lección, no la entenderá; es un cabeza de alcornoque. (Колико год се трудио да му објасниш лекцију, неће је разумети; фали му нека даска у глави) (DFEM)

И неки од раније анализираних израза садрже семантичке елементе будаластог и глупавог понашања. **Тешко улази у главу (некоме нешто), не иде/улази (некоме нешто) у главу** (в. 3.2.1.4, 3.2.2.3) користе се, између осталог, за онога ко је спор у у когнитивним радњама, ко тешко схвата и повезује ствари. И (**ser/tener) la cabeza de chorlito, tener la cabeza a/llena de pájaros** (в. 3.2.3.1.1) у свом семантичком опсегу имају и елемент „глуп, будала“.

У шпанском језику се и облик главе доводи у везу с памећу, интелигенцијом. **Ser (un) cabeza cuadrada** (досл. 'бити четвртасте главе') и **tener cabeza cuadrada** (досл. 'имати четвртасту главу) описују појединца као приглупог, ограниченог, празноглавог.

La idea de peatonalizar la zona solo se le puede ocurrir a una cabeza cuadrada. (Идеја о прављењу пешачке зоне пала би на памет само неком празноглавцу.) (DFDEA)

¹⁰⁷ Ови изрази су маркирани као неофицијелни, разговорни и примере употребе проналазимо у коментарима читаоца на неку вест и на интернет форумима на одређену тему. Ипак, присутни су и у новинском језику, те се стиче утисак да ове неформалне језичке конструкције улазе и у стандардне језичке варијетете, какав је језик медија.

Ове варијанте **ser (un)/tener cabeza cuadrada** користимо и за квалификовање некога као својеглавог, тврдоглавог, онога који упорно остаје при своме и не уважава туђа мишљења.

La gente me aceptó entonces como era. Comprendieron que yo estaba cerrado y que tenía la cabeza cuadrada, y esa comprensión me ha gustado y es lo que me ha beneficiado. (Људи су ме прихватили онаквог какав сам. Схватили су да сам затворен и својеглав, и то разумевање ми се допало и помогло ми је.) (rae.es 11.9.2012)

Метафоричка слика главе као тврдог објекта мотивише значење „тврдоглав, задрт, непопустљив“ у оба језика. У шпанском језику су у питању конструкције **ser (un/a) cabeza dura** (досл. 'бити тврде главе') и **tener la cabeza dura** (досл. 'бити/имати тврду главу'). У српском језику су адекватни преводни еквиваленти: **бити тврде главе, бити своје главе, имати тврду главу** као и придеви *тврдоглав, бандоглав, својеглав*.

Eres un cabeza dura, Vincent, ¡la persona más cabeza dura que jamás he conocido!... Dudas que ésta tela es la mejor que has pintado en tu vida. (Ти си један тврдоглавац, Висенте, најтврдоглавији човек кога сам икад упознао!... Сумњаш да је ово најбоље платно које си насликао у животу.) (rae.es 12.04.2014)

3.2.3.1.3 „Уображен“, „охол“

Међу изразима који одсликавају човекове карактерне особине бројчано су мање заступљени они који не описују његова интелектуална својства и рационално понашање, већ га квалификују на друге начине.

(Бити) усијана глава истовремено упућује на занесењака, на онога ко исувише фантазира, као и на онога ко је умислио да је паметан и да све зна. Метафорична представа усијане главе која се хлади означава да се тај неко приземљио, да је **охладио главу**, да се понаша рационално.

Skupi sudari usijanih glava. Većina vozača u Srbiji ne zna šta treba da uradi kada dođe do saobraćajne nesreće. Dogovorite se ili pozovite patrolu. (novosti.rs 24.04.2010)

(По)дићи главу употребљавамо за онога ко је толико самоуверен и самопоуздан, да се осмелио и узохолио, постао горд. О његовом односу са шпанским формалним еквивалентом **levantar/alzar cabeza** (досл. 'подигнути/уздићи главу') в.3.2.5.

Sada, međutim, ne treba previše dizati glavu, jer još uvek nismo ni na polovini sezone. Danas si drugi, a već sutra možeš da budeš četvrti, ili peti. (vesti.aladin.info 02.11.2010)

Сличан семантички садржај реализује и конструкција **држати главу високо**, којом се појединац квалификује као уображен, охол и умишљен. **Држати главу високо** може имати позитивну конотираност, када упућује на онога ко је веома поносит, ко није поступао нечасно.

Kada se osvrne za sobom, Novak može samo da bude zadovoljan i drži glavu ponosno i visoko. (novosti.rs 01.12.2011)

Основни облик израза **ударити (некоме) нешто у главу**¹⁰⁸ може се проширити различитим лексичким компонентама (*ниће, слава, новац,...*), у зависности од чега потпуно мења значење. Када се проширује компонентама из домена моћи (*власт, слава, новац, моћ*) служи да нагласи да је неко под утицајем славе, новца, итд. променио свој карактер и понашање и они постају узроком његове охолости, уображености, препотентности:

Jedan od najboljih štopera sveta (Nemanja Vidić) slaže se sa Aleksom Fergusonom, da je nekim njegovim igračima slava "udarila u glavu", ali i priznao da nije lako igrati po tri utakmice za sedam dana, kada ekipa nije kompletna. (vesti.rs 10.04.2009)

Његов еквивалент из шпанског језика је формално сличан **subirse a la cabeza (algo)** (досл. 'попети се у главу (нешто)'), који такође колоцира уз лексеме као што су *éxito, dinero, popularidad* (*успех, новац, популарност*).

Yo creo que se le subió a la cabeza, no sólo el ascenso sino que cada vez ganaba más dinero. (Мислим да му је ударило у главу, не само успех, већ и то што је зарађивао све више новца). (rae.es 20.06.2014)¹⁰⁹

Занимљиви је метафорички и значењски аспект шпанског израза **cabeza de huevo** (досл. 'глава од јајета'), који служи да се на ироничнам начин појединац окарактерише као уображенко, паметњаковић. Маркиран је као презрив и редак у

¹⁰⁸ О изразу **ударило му (јој...) у главу** в. 3.2.1.3.

¹⁰⁹ О употреби израза **ударити некоме у главу** и **subirse a la cabeza** као носиоцима значења „пијан“ в. 3.2.2.3.

употреби. У српском језику нема свој адекватни преводни еквивалент, а слично значење и стилске карактеристике испољава израз **усијана глава**.¹¹⁰

Es más listo que todos esos cabezas de huevo que fabrican los jesuitas para seguir mangoneándolo todo. (Интелигентнији је од свих оних паметњаковића које избацују језуити само да би и даље све контролисали.) (DFDEA)

На уображеност упућује **неће му пасти круна с главе**, неформални израз који означава „неће изгубити своје достојанство“.

3.2.3.1.4 Остале особине

У анализи се издваја и мали број израза који служе за квалификовање човека, и који нису семантички блиски с претходним групама, нити су значењски међусобно повезани.

Српски и шпански језик помоћу фразеологизама с компонентом *глава* служе за денотирање презаузетости, презапослености. **Не дићи/дизати главу/главе (од посла)** описује некога ко има много посла и обавеза.

Svinjokolj je neizostavni dekor zimi (...). Za mokrinskog mesara Milana Simića zvanog Virac i njegovog zeta Sašu Golića Kurićana nastupio je period kada ne dižu glavu od posla. (naslovi.net 22.11.2009)

Шпански језик познаје апсолутни семантички и парцијални формални еквивалент исте метафоричке основе, **sin levantar cabeza** (досл. 'не подигавши главу', 'без (по)дизања главе'). Њиме се именује преокупираност, углавном оним пословима који се обављају седећи, као што су читање, писање, истраживање.

Rebusca en los archivos de los tres monasterios...Permanece cuatro días en San Pedro de Montes, sin apenas levantar cabeza de sobre el “tumbo” (Поново претражује архиве три манастира... Остаје четири дана у Сан Педру де Монтес, и не диже главу од посла због питања „гробнице“.) (DFDEA)

¹¹⁰ У српском језику јајаста, овални облик главе симбол је памети, док се округла глава повезује с недостатком памети.

У савременом шпанском језику, нарочито у спортском жаргону, израз **sin levantar cabeza** развија и потпуно другачије значење: „низати поразе, немати успеха“. У српском језику сличну мотивацију, а донекле и значење имају **оборити главу, погнути главу** (в. 3.2.4).

Los Lakers siguen sin levantar cabeza y caen ante sus vecinos. (Лејкерси и даље нижу поразе и посрћу пред својим комшијама.) (sport.es 25.10. 2012)

Изрази из неформалног језика **не зна (неко) где му је глава, има посла преко главе** такође упућују на онога ко је превише упослен и преокупиран. У шпанском језику им семантички и стилски одговара **andar de cabeza** (досл. 'ићи од главе'):

Entre los niños, el arreglo de la casa y el trabajo fuera de ella, ando de cabeza todo el día. (Између деце, поспремања по кући и посла ван куће, не знам где ми је глава.) (DFEM)

Облик **свалити се/сручити се на (нечију) главу** им је значењски близак утолико што припада пољу презаузетости и преоптерећености. Он се, ипак, примарно везује за идеју одговорности, али и кривице која се сваљује на некога. То указује да категорије значења које издвајамо нису увек јасно разграничене, и да се често ради о семантичким нијансама и прелазима, при чему се један израз може налазити између две семантичке (очично блиске) категорије.

Поједини изрази из шпанског језика немају своје преводне еквиваленте у српском. **Cabeza visible** (досл. 'видљива глава') служи да се неко окарактерише као особен, ауторитаран, у смислу да се истиче и издваја у односу на остале из групе. У српски језик га преносимо описно, помоћу глагола (*истицати се, издвајати се*) или различитих описних конструкција (*бити главешина, бити вођа, бити предводница, бити на челу, бити у врху, бити окосница*).

Tenemos una relación de hace mucho tiempo. Somos la cabeza visible pero hay muchos jugadores detrás que en su día supieron limar ciertas cosas que sucedieron. (Одавно смо (Икер Касиљас и Ћави Алонсо) пријатељи. Ми смо предводница екипе, али је иза нас много играча који су знали да изгледе ствари када је требало). (sport.es 05.09.2012)

Ни за идиоматски израз **cabeza de puente** (досл. 'глава моста') нисмо пронашли преводни фразеолошки еквивалент. Овај израз је у свом основном значењу функционалностилски маркиран као део војног жаргона и тада значи „утврђење на

реци/ обали“. За нас је интересантан када се односи на некога ко је „веза, доушник, посредник, известилац, човек од поверења“.

Los narcotraficantes tenían un cabeza de puente en nuestro país; cuando este fue detenido por la policía, se produjo un paro en el mercado de la droga. (Наркодилери су имали своју везу у нашој земљи; када је овај ухапшен дошло је до несташице дроге на тржишту.) (DFEM)

Исти облик, **cabeza de puente** се употребљава када се неко или нешто користи као проба, на пример за испитивање и припремање терена, за рашчишћавање пута.

(...) Washington y otras capitales occidentales están interesadas en utilizar a España como "cabeza de puente" para la penetración en África, con el fin de "luchar contra los regímenes progresistas de este continente". ((...) Вашингтон и други западни центри су заинтересовани да Шпанија постане за њихов полигон за даљи продор у Африку, “како би се обрачунали са прогресивним режимима са овог континента”). (rae.es 11.09.2012)

У употреби је чест израз **cabeza de turco** (досл. 'глава Турчина') који именује на онога на кога се сваљује сва кривица, без јасног разлога и доказа. Представља веома експресивно језичко средство. У српском језику му, у зависности од контекста, могу одговарати **(бити) дежурни кривац, (бити) жртвени јарац, једини одговорни, главни кривац.**

Los negros -continúa- hemos sido siempre la cabeza de turco de todos los problemas de Estados Unidos. (Ми црнци – наставља- увек смо били једини одговорни за све проблеме у Сједињеним Државама.) (rae.es 11.09.2012)

3.2.3.1.5 Тренутна физичка стања

Фраземотворна активност лексеме *глава* знатно је нижа је када улази у састав идиоматских израза који именују неко тренутно физичко стање. Такве јединице одликује низак степен идиоматичности, јер се не односе на апстрактне појаве (емоције, карактерне особине) већ на конкретна физичка стања.

У оба језика изрази служе за описивање стања вртоглавице, несвестице. **(За)вртети се/(по)мутити се/мантати се/љуљати се/мешати се (некоме) у глави** недвосмислено указују о каквом је тренутном стању реч. Користе се у облицима **мутно ми (ти...) је у глави (пред очима), мутна ми (ти...) је глава.**

Gasolu se zavrteło u glavi - završio u bolnici. Košarkaš Los Angeles Lejkersa Pau Gasol u nedelju uveče se nije osećao najbolje, osetio je vrtoglavicu i mučninu, pa je hitno prebačen u bolnicu na preglede i ispitivanja. (naslovi.net 25.03.2014)

Ове варијанте могу описивати и онога ко је остао зачуђен, запрепашћен, у неверици, након што је видео нешто или дошао до неког сазнања. Подједнако се односе на позитивно и на негативно конотирана стања.

Haljina od gumica očarala ceo svet, od cene će vam se zavrteći u glavi! Haljina napravljena od običnih gumica za tegle dostigla je cenu od neverovatnih 200 hiljada evra! (naslovi.net 17.07.2014)

У шпанском језику се ова идеја исказује помоћу конструкција **írsele (a alguien) la cabeza** (досл. 'иде (некоме) глава'), као и **darle (a alguien) vueltas la cabeza** (досл. 'глава се (некоме) окреће'). **Darle (a alguien) vueltas la cabeza** може именовати стање мамурлука, на пример након пијанства. У српском језику су то облици **глава је као буре (коме), глава је (некоме) тешка**.

Continué sintiéndome mal; al acostarme me daba vueltas la cabeza, me mareaba. (И даље ми је било лоше; кад сам отишла у кревет мутило ми се у глави, имала сам вртоглавицу.) (rae.es 01.05.2012)

Слично се користи и **tener la cabeza como/hecha un bombo** (досл. 'имати главу као бубањ'), када је неко ошамућен и боли га глава. Овај израз указује и на стање збуњености, сметености, које се може јавити услед превеликог посла и умора. У српском језику му по форми и значењу најбоље **глава пуца (некоме), боли (некога) глава**.

No me hables tan alto, por favor, que tengo la cabeza como un bombo. (Не причај тако гласно, молим те, пуца ми глава.) (rae.es 12.09.2012)

Израз може обухватити реципијента: **poner la cabeza como un bombo (a alguien)** (досл. 'ставити/направити некоме главу као бубањ'). Тада се најчешће користи облику **me pones la cabeza como un bombo** и означава **од тебе ме боли глава, од тебе ми пуца глава**.

Оба језика на веома илустративан начин концептуализују стање припитости, пијанства: **ударио (некоме) алкохол/пиће у главу** и **subirse a la cabeza (una bebida alcohólica) a alguien** (досл. 'некоме се попео (алкохол, пиће) у главу'):

Pustre profesor Gómez, dígale a mi marido que el champán se le ha subido a la cabeza. (Поштовани професоре Гомес, поручите мом мужу да да му је шампањац ударио у главу.) (rae.es 12.9.2012)

У шпанском језику се израз **perder la cabeza** (досл. 'изгубити главу'), између осталог (в. 3.2.3.1.1), употребљава и да укаже на губитак свести.

У српском језику **ударила/јурнула (коме) му крв у главу** на првом месту именује физичку реакцију, приликом које неко поцрвени у лицу (услед наглог дотока крви). Таква реакција обично настаје као последица узрујаности, љутине, беса, губитка контроле. Код овакве врсте израза није увек лако разграничити да ли се ради дословно о физичкој реакцији (црвенило у лицу) или се жели означити стање беса.

Žika se uzrujao. Krv udarila u lice. Zanosе ga оve reči. Samo što ne padne. (novosti.rs 11.12.2012)

У шпанском језику постоји готово идентична конструкција **subirle a alguien la sangre a la cabeza** (досл. 'попела се некоме крв у главу'); и овде шири контекст одређује да ли је остварено дословно или пренесено значење. Занимљиво је да се овај израз везује за стање узбуђености, проузроковано сазнањима, вестима, које могу бити и позитивно и негативно обојене.

Тodavía cuando recibo una carta de mi hermana o de mis sobrinos me pongo alegre, se me sube la sangre a la cabeza. (Још увек се развеселим када примим писмо од своје сестре или од нећака, крене ми крв у главу.) (rae.es 12.9.2012)

На тренутно лоше расположење указују сликовити изрази **дошле/удариле му (јој...) лутке у главу**, који означава „без видног повода постао је зловољан“ (РМС/МХ) и **дођу/уђу некоме бубе у главу**.

3.2.3.2 Карактеристике радњи, ствари, појава

Фразеологизми с компонентом *glava/cabeza* не морају описивати директно човека, већ могу квалификовати различите појаве и догађаје око њега, радње које врши, његово окружење уопште. Ова група израза је семантички изразито разуђена. Када је у питању њихова граматичка улога у реченици, ови изрази функционишу као индикатори околносног оквира, најчешће у виду прилошких одредби за начин.

Када желимо окарактерисати неку радњу или појаву као збркану, хаотичну, конфузну, служимо се идиоматским изразом **(бити, нешто радити) без главе и репа** или **немати (нешто) ни главе ни репа** (в. 3.2.3.1.1). У шпанском језику се слично употребљава **(ser/parecer) un cajón de sastre** (досл. 'бити/личити на кутију за шивење'). Тада истичемо да се нешто ради без икаквог реда и смисла, да је нелогично и нејасно.

I zaista, Brazil je bez Nejmara delovao kao tim bez srca i duše, a igra bez glave i repa. (novosti.rs 15.07.2014)

Супротан садржај, радње које се обављају јасно, трезвено, разумно, објективно и непристрасно исказујемо помоћу израза **бистре главе, хладне главе, мирне главе (бити, питати, одговорити, рећи, итд.)** (в. 3.2.3.1.1).

Dokorašnji selektor srpske reprezentacije Radomir Antić rekao je da mirne glave odlazi sa te funkcije i ocenio da je sa tog mesta smenjen najviše zbog zalaganja za promene u radu Fudbalskog saveza Srbije (FSS). (rts.rs 16.09.2010)

Ове циљне домене (хаотичност, неред) у шпанском језику лексикализују фразеолошке јединице **sin orden ni concierto** (досл. 'без реда и договора'), или **a tontas y a locas (hablar, decir...)** (досл. 'глупаво и лудо (говорити, рећи...)'), које не садрже соматске компоненте у својој структури. У српском језику се сличан садржај („збуњено, сметено, расејано“) исказује помоћу израза **(као) без главе и као мува без главе** (в. 3.2.3.1.1). Они се често комбинују уз глагол *бити* или уз глаголе кретања (*јурити, трчати, јурцати, ићи*). Када указујемо да смо нешто започели, организовали наопако и погрешно служимо се изразом **поставити/превртнути на главу**.

Када, супротно томе, желимо рећи да је нешто урађено како треба и по реду, користимо **кренути/почети од главе (не од репа)**. Ако је нешто смислено, добро састављено и компоновано кажемо да **има (свој) реп и (своју) главу**, односно **свој почетак и крај**.

Po onome što sam video u meču sa Dižonom (5:1), Ren je jako ozbiljna ekipa. Imaju i glavu i rep. (...) Nama će biti jako teško, ali sigurno da i oni imaju neke svoje mane. (sport.blic.rs 09.08.2011)

Соматске идиоматске конструкције с компонентом *глава* веома ретко концептуализују темпоралност. **Не гори (некоме) (кућа) (над главом)** именује да се на миру, али и полако, натенане, без журбе треба извршити нека радња или испунити нека обавеза. Темпоралност се често јавља као део ширег семантичког опсега неког израза, дакле не као примарно, већ као једно од његових периферних значења. То су изрази који се, на пример, односе на модалну карактеризацију радње, а временско одређење је тек секундарно. Тако је примарно значење облика **као мува без главе** „без реда, сметено“, али он делимично обухвата и елемент темпоралности („у журби, журно“). Израз **главом без обзира** користимо уз глаголе *бежати*, *јурити*, *побећи*, и код њега је доминантна семантичка компонента страха, али поред ње обухвата у елемент брзине, хитрости у обављању те радње. Нема свој еквивалент у шпанском језику и преводимо га описно (*precipitadamente*, „ужурбано“). Исто значење имају варијанте **(јурити/трчати/бежати/ходати/лутати) као без главе, без главе.**

Mladi ponovo beže glavom bez obzira. Novi Sad - Razočarani stanjem u društvu, posao „napolju“ sve češće traže i studenti, koji znanje stečeno u fakultetskim klupama koriste kao vizu za izlazak iz Srbije. (b92.net 10.09.2011)

Није о главу упућује да није неопходно, преко потребно извршити неку радњу. На тај начин је обухваћена и темпорална компонента, „не треба журити, није хитно“. Када у шпанском језику исказујемо да нешто није хитно, да се може причекати, прибегавамо некој од конструкција ниског степена идиоматичности: **no hay ninguna prisa** (досл. 'нема никакве журбе'), **no corre prisa** (досл. 'журба не јури'), **no hay afán** (досл. 'нема силне жеље'), **¿dónde está la prisa?** (досл. 'где је журба') или **¿a qué tanta prisa?** (досл. 'чему толика журба').

Фразеолошке јединице могу да спецификују степен вероватноће, пробабилности, односно степен могућности остварења неке радње. Такав је израз **ни за живу главу**, којим се нека радња или појава одређују као неоствариве, неспроводиве, као нешто што се сигурно неће десити.

Crna Gora - Gej parada ni za živu glavu. Javnost smatra da bi država morala da suzbija homoseksualizam. Za 71 odsto građana homoseksualnost je bolest. (novosti.rs 12.09. 2010)¹¹¹

Компонента *глава* учествује и у конструкцији фразеологизама који служе као интензификатори радњи и појава. Такав пример је **преко главе**, којим се објашњава да се нека радња остварила у максималном степену, на пример као део израза **заљубити се преко главе**, када означава да се неко заљубио веома много. У конструкцији **задужити се/бити задужен преко главе** означава да се неко задужио преко сваке мере. С друге стране, варијанте **бити нечега/свега преко главе** имају негативне конотације, када наглашавају да је нечега превише, да је некеме свега свега доста, да не може више да трпи неку особи, ситуацију, деловање, итд.¹¹²

Trener Radničkog iz Kragujevca Miroslav Nikolić rekao je posle poraza od Partizana da je ekipa iscrpljena i da je igračima "svega preko glave". (b92.net 07.06.2013)

И значења „потпуно, сасвим“ имају функцију интензификатора радњи или особина, а исказују се помоћу идиоматског израза **од главе до пете**, чији је апсолутни формални и семантички преводни еквивалент у шпанском језику **de la cabeza a los pies** (досл. 'од главе до стопала').

Huxley es un intelectual de la cabeza a los pies. Y un intelectual bastante notable. (Хаксли је прави интелектуалац. И то поприлично угледан.) (rae.es 22.01.2012)

Занимљив је и пример српске конструкције **уврх главе**, која означава „максимално, највише могуће“. Карактеристична је за неформалне, разговорне ситуације и везује се за ситуације у којима се пребројава, даје процена броја нечега, као и за глаголе из домена плаћања (*платити, продати, изаћи ће те...*). На шпански је

¹¹¹ Шпански језик обилује изразима најразличитијих форми који лексикализују овај значењски садржај. **Ni en broma** (досл. 'ни у шали'), **jamás de los jamases** (досл. 'више од никада'), **ni hablar** (досл. 'ни говора'), **¡ni harto de vino!** (досл. 'ни да сам пун вина!'), **de ninguna manera** (досл. 'ни на који начин'). Говорници српског језика употребљавају **ни по коју цену, ни у лудилу, нема шансе**. У оба језика ови примери карактеришу говорне варијетете, пре свега разговорни, и високо су експресивни.

¹¹² Шпански језик овај негативно обојен концепт лексикализује помоћу соматских идиоматских израза другачије метафоричне основе: **estar hasta las narices** (досл. 'бити свега до носа'), **estar hasta la coronilla** (досл. 'бити свега до темена (главе)') или помоћу неког од неформално маркираних израза: **estar harto de** (досл. 'бити сит'), **estar hasta el moño de** (досл. 'бити свега до увојка (косе)'), **estar hasta el gorro de** (досл. 'бити свега до капе'), **estar hasta las cachas de alguien/algo** (досл. 'бити свега до стражњице').

преводимо описно, на пример помоћу конструкција **como máximo** (досл. 'као највише'), **como mucho** (досл. 'као много').

Nije dobro da se bilo čega lišavate u potpunosti, jer ćete u toj odluci istrajavati uvrh glave desetak dana, a onda ćete "pući", navaliti na čokoladu (ili šta već volite) i jesti dok vam ne pripadne muka. (vesti-online.com 13.02.2013)

Од осталих значења која карактеришу радње и појаве издвајамо она из домена моралности, „поносно, часно, без разлога за стид“, која настају на основу примарне просторне метафоре ГОРЕ ЈЕ ДОБРО (ДОЛЕ ЈЕ ЛОШЕ). У српском и шпанском језику ови фразеологизми су високог степена фреквентности употребе: **уздигнуте главе (високо) (ићи, корачати и сл.), главе подигнуте (високо) (ићи, корачати и сл.)**, (в. 3.2.3.1.3), које колоцирају уз глаголе кретања, али и уз друге врсте глагола, на пример говорења (*рећи, говорити*)¹¹³.

Kristijano Ronaldo smatra da je Portugalija zaslužila više na Mundijalu, ali da će on i saigrači kućama otići uzdignute glave. (rts.rs 26.06.2014)

И у шпанском језику уздигнут положај главе упућује на понос и част, те постоји апсолутни преводни еквивалент: **con la cabeza muy alta** (досл. 'главе (подигнуте) високо'), који се употребљава уз глаголе *ir, andar decir, perder...* (*ући, одлазити/отићи, рећи, изгубити...*).

Nemos perdido con la cabeza muy alta pese a que lo hemos intentado. Nemos hecho todo lo que pudimos. (Изгубили смо часно, упркос нашим напорима. Учинили смо све што је у нашој моћи.) (gae.es 12.9.2012)

Од српских израза које имају функцију прилошке одредбе, израз **из главе** мења значења у зависности од лексичког састава шире конструкције. Када колоцира уз глаголе *говорити, запис(ива)ати, (на)учити* означава да је нешто научено напамет, да се говори без писаних извора. Уз глагол *рећи*, **рећи нешто из своје главе**, означава „из своје побуде, искуства, знања“ (РМС/МХ), док уз *радити*, **радити нешто из своје главе**, именује „самостално, оригинално“ (РМС/МХ).

Главом, односно **главом и брадом** упућују на извршиоца радње, истичу да је баш он, он лично, а не неко други уместо њега извршилац радње. РМС/МХ га одређује

¹¹³ У српском језику са приближно истим значењем користимо **чистог образа**.

као шаљив израз, а данас се користи углавном у разговорним варијететима. Нема адекватни преводни еквивалент у шпанском језику.

On, glavom i bradom. Oporavljeni vaterpolista Danilo Ikodinović ponovo u javnosti. (glas-javnosti.rs 21.12.2008)

DFDEA документује **de cabeza**¹¹⁴ (досл.'из/од главе') за значење „одлучно, без оклевања“, који нема еквивалент у српском језику, и преносимо га описно.

Mandaba en todas las cosas y decía: “Esto aquí y esto allá”... Y todos de cabeza a obedecerle. (Стално је наређивао и говорио: „Ово иде овде, оно тамо“... И сви су га без поговора слушали.) (DFDEA)

Duro y a la cabeza (досл. 'чврсто и у главу') је врло илустративан израз који именује ударац, и тада има готово дословно значење „право у главу“. Када се односи на неки апстрактни појам, какви су *казна, напад, одбрана*, упућује на одлучно деловање, неумољивост. Често се користи се као савет упућен саговорнику да дела без милости, жестоко и одлучно, као када у спортоком жаргону тренер саветује своје играче.

Ataquen 'duro y a la cabeza' y defiendan con solidez. (Нападните 'без милости' и браните чврсто.) (wordreference.com)

Када се у српском језику нешто жели окарактерисати као изузетно позитивно, најбоље, најлепше могуће, у разговорним варијететима се употребљава конструкција **боли глава**.¹¹⁵

Novi „Hobit“ je „boli glava“! HFR 3D tehnologija, kojom je snimljen „Hobit: Bitka pet armija“, daje kristalno jasnu sliku i pojačava tri-de efekat (...). (rts.rs 09.12.2014)

У шпанском језику јој по значењу и функционалностиским својствима одговара **quitar la cabeza** (досл. 'скидати главу'), или **ser (algo) como para/de caerse de espaldas** (досл. 'бити (нешто) да паднеш на леђа').

¹¹⁴ Видели смо да **de cabeza** чини саставни део идиоматских израза уз глаголе *ir, andar, traer, llevar* (отићи, ићи, доносити, носити): **traer de cabeza a alguien** „нервирати“, „излудети, мучити некога у љубавном смислу“ (3.2.1.2).

¹¹⁵ **Боли/пуца глава (од нечега)** смо представили и као негативно обојене изразе из домена бриге, оптерећености (3.2.2.2)

-¿Conoces a una tía a la que llaman la Pecas?...Pues, me han dicho que está moviendo un chocolate que quita la cabeza. (Знаш неку женску коју зову Пегава?...Чујем да прави дрогу боли глава.) (rae.es 23.03.2010)

Варијанте **a la cabeza** или **en cabeza** (досл. 'на глави'), најчешће уз глагол *estar* („бити“), указују се да се неко истиче, да је на првом месту у односу на остале из исте групе, односно да је **на челу, у врху**:

El Tribunal de La Haya le situó, junto al general Mladic, a la cabeza de la lista de los presuntos criminales más buscados. (Хашки трибунал га је, заједно с генералом Младићем, ставио на врх листе најтраженијих осумњичених.) (rae.es 24.04.2012)

Por cabeza, као и **по глави**, метонимијским путем (ГЛАВА ЈЕ ЧОВЕК) остварују значење „по особи, по човеку“, и указује на број, у ситуацијама поделе, дистрибуције, процењивања и сл.

Por eso 21 de ellos fueron condenados ayer por el tribunal (...) a tres años de prisión por cabeza. (Зато је њих 21 јуче осуђено (...) на по три године затвора понаособ.) (rae.es 11.09.2012)

3.2.4 Гестовно-мимички фразеологизми с компонентом *глава/cabeza*

Посебно изазовним за семантичку анализу контрастивну показују се фразеологизми гестовно-мимичког порекла, познати и под називом кинезички фразеологизми (Андријевић, Пејовић 2012). Реч је јединицама које су мотивисане покретима човековог тела, гестовима (**хватати се/ухватити се за главу**) и покретима мишића лица, мимиком (**избечити/исколачити очи**).

„Фраземи гестовно-мимичког порекла, тј. они фраземи који су мотивирани покретима човековог тела (главе, врата, рамена, руку, ногу), укључујући и покрете мишића лица (носа, очију, браде и сл.) посебна су и, како показују извори (речници и говорна пракса), веома бројна скупина фразема у нашем језику. Они још нису у целини ни пописани, нити су у довољној мери истражени и објашњени“ (Шипка 2001: 51-52).

Настали су фразеологизацијом синтагми које именују покрете неког дела тела и покрете лица.¹¹⁶ У основи процеса фразеологизације је семантичка транспозиција и она значи да се једно значење израза замењује другим (Мршевић-Радовић 1987: 37). Када израз денотира неки телесни покрет (гест или мимику), говоримо о нефразеолошком изразу или синтагми: *Ћутке, само климајући главом, дала му је свој пристанак*, а када тај исти израз задобије метафоричку и симболичку функцију и почне да означава неку другу радњу, човекову реакцију, став, осећање или стање, онда је реч о идиоматском изразу: *Стално климајући главом, нећемо ствари покренути с мртве тачке* (Шипка, 2001: 46). М. Шипка даље истиче да разлика између те две употребе може бити толико мала, да се један исти израз може схватити и као фразем и као нефразеолошка синтагма, зависно од тога како га схватимо. Дакле,

„у усменој комуникацији гест је довољан да сам пренесе поруку, али у писаном тексту нефразеолошка синтагма која описује гест може бити двозначна: њом се, када је употребљена у основном значењу, именује телесни покрет, описује одређена моторна активност, нпр. **климати главом** – 'покретати главу у два супротна правца (горе-доле)'. Када оваква синтагма **климати главом** почне означавати 'одобравати, пристајати на шта', тада је изгубила директан однос с предметом номинације и у релацији је, преко телесног покрета, са својим новим садржајем – одређеном психичком реакцијом коју

¹¹⁶ РСМ/МХ дефинише гест или гесту као „ 1. покрет телом, нарочито руком“ и као „ 2. поступак, дело“, а мимику као „изражавање мисли и осећања покретима мишића на лицу и очију“. Симеон (1969) даје следеће дефиниције геста и мимике: *геста, гест* је

„pokret tijela, osobito ruku, glave, ramena, kojim se popraćuje govor, da bi se pojačao ili zamijenio izraz (...); geste odražavaju neku psihičku reakciju (nervozu, srditost), služe kao znak sporazumijevanja, upozorenja (gesta pristanka, značajna g.), opomene ili pak prate nečiji govor, recitaciju, glumu itd.“ (Симеон 1969, I, 400a).

Мимика је

„ sposobnost da se izrazom lica i pokretima očituju osjećaji, misli i volja. Mimika je imitativna kad oponaša tjelesne ili psihičke osobine drugih osoba, ili stvaralačka kad izražava duševna stanja glumljenoga lika. Glavna su sredstva mimičkoga izražavanja mišići lica, oči i usta ...; izražajni pokreti mišića lica, kao jedan od oblika iskazivanja ovih ili onih osjećaja - radosti, tuge i sl. Mimički pokreti vrše se obično nehотиčno, reflektorno. No mogu se izazvati i voljno, a to čovjeku daje mogućnosti da se njima služi svjesno, u određene svrhe (mimika glumca i sl.). Mimika je jedan od pomoćnih načina ljudskoga sporazumijevanja. Prateći govor, ona pomaže njegovoj izražajnosti (...). Kao način izražavanja mimika ima izrazito simboličku vrijednost, za razliku od gesta koje imaju izrazito metaforičko obilježje. U svojoj biti ona je sintetičan način sporazumijevanja, premda može biti i deskriptivnog karaktera " (Симеон: 1969, I, 825b)."

означава. Чим се успостави овај посредни однос између знака и садржаја, лингвистичким путем преко метонимије, нефразеолошка сунтагма постаје фразеолошка“ (Мршевић-Радовић 1987: 37).

У изразу **намрштити обрве** који описује мимику, тешко је одредити је ли реч о његовој дословној или метафоричној употреби, тј. да ли се ради о нефразеолошком или фразеолошком изразу, или о комбинацији обе: *Намрштила је обрве када је чула вест*. Важно је нагласити и да нису сви гестовно-мимички изрази подложни фразеологизацији, већ неки остају искључиво на нивоу деномината покрета неког дела тела и лица: *цупкати ногом* је искључиво назив за тај покрет, односно номинација рефлекторног геста којим се испољава нервоза или нестрпљење (Шипка 2001: 47). Реч је, дакле о једном језичком знаку који има два различита значења, дословно и пренесено.¹¹⁷

И М. Андријевић и А. Пејовић (2012) скрећу пажњу на важну улогу кинезике за функционисање једног језичког система. Кинезика „проучава гестове, покрете и положаје тела који самостално испуњавају одређену комуникативну функцију или се користе да прецизирају вербалну поруку“ (Андријевић, Пејовић 2012: 445). Кинезика као невербални подсистем, заједно са вербалним подсистемом учествује у комуникацији.¹¹⁸

Р. Драгићевић (2010) анализира гестове као део комуникационог понашања, при чему се појам *комуникационо понашање* односи на системски опис особености вербалног и невербалног општења неког народа, који има за циљ „изналажење националних комуникационих специфичности и њихово уопштавање, да би се разумела

¹¹⁷ М. Шипка (2001) истиче да су за фразеологизме који су мотивисани гестом и мимиком у сложеном процесу фразеологизације битна четири елемента:

„1) психички подстицај покрета (геста или мимике), 2) сам физички покрет, с оним што симболизира, а што је у директној вези са његовим психичким подстицајем, 3) опис покрета у виду нефразеолошке синтагме и 4) фразеологизирана синтагма, односно фразем, који, за разлику од нефразеолошке синтагме, за коју је битан опис (номинација), карактерише значење што га има и описан гест или мимика (симболизација)“ (Шипка 2001: 45)

¹¹⁸ У односу на мотивацију, порекло идиоматских израза или фразема Андријевић и Пејовић (2012: 449) разликују праве и псеудокинезичке фраземе. *Прави кинезички фраземи* су они који испољавају и основно и пренесено значење (**погнути главу, трљати руке, прати руке**). Код њих је дословно значење временом проширено и они су се почели употребљавати метафорички. За разлику од њих псеудокинезичке фраземе одликује искључиво метафоричко значење (**развезати се језик (некоме), ставити руку у ватру**) (Андријевић, Пејовић 2012: 449).

одређена национална култура“ (Драгићевић 2010: 133 , према Стернину 1989, 2000, 2002). Комуникационо понашање може бити вербално и невербално. Вербално комуникационо понашање подразумева вербално испољавање комуникационе културе у различитим ситуацијама, „попут поздрава, упознавања, извињавања, давања комплимената, похвала, телефонских разговора, разговора с малом децом“ (Драгићевић 2010: 133). Невербално комуникационо понашање дели се на

„*симптоме* (нпр. симптоми недоумице, радости, радозналости), *симболе* (нпр. симболи високог социјалног статуса, сиромаштва, здравља) и *знаке*. Невербални знаци могу бити *телесни* (нпр. мимика, поза), *знаци организације простора општења* и *знаци ћутања*. Међу знацима је највише гестова. Они се деле на *номинативне* (нпр. прођите, седите, ћутите), *емоционалне* (нпр. одобравање – позитивна оцена, неодобравање – негативна оцена), *показне, реторичке, гестовне игре* и *магијске гестове*“ (Драгићевић 2010: 134)

Телесни покрет (гест или мимика) је, дакле, веома важан у процесу настанка нових фразеолошких јединица и јединице настале на тој основи називамо фразеологизмима гестовно - мимичког порекла.

(По)чешати главу, (по)чешати се по глави и, ређе, **трљати/трти главу** су варијанте којима се испољава размишљање, забринутост. Оне означавају да се тражи излаз из тешке ситуације и исказују „збуњеност, чуђење, недоумицу“ (Мушовић 2002: 93).

Goreo Dizeldorf. Stadion je neko vreme bio u dimu, pa se nemačka javnost večeras opet češe po glavi na pitanje o rešavanju problema sa huliganima za koje kažu da su poslednjih nekoliko sezona masovno počeli da se pojavljuju u tamošnjem fudbalu. (telegraf.rs 23.11.2012)

У ову категорију (недоумица, чуђење, избезумљеност, збуњеност) можемо сврстати и варијанте **ухватити/хватати се за главу**, којим исказујемо да је неко згранут се од чуда, разочаран или бесан, након што је увидео своју погрешку, или је схватио да се налази у тешкој, безизлазној ситуацији. **(По)чешати главу, (по)чешати се по глави, ухватити/хватати се за главу** илуструју праве кинезичке фраземе, односно употребљавају се и у дословном и у пренесеном значењу. (Андријевић, Пејовић 2012: 449).¹¹⁹

¹¹⁹ Наредни пример илуструје употребу конструкције **ухватити/хватати се за главу** са дословним значењем, када не представља јединицу фразеолошког система, већ опис самог геста:

U Junajtedu se za glavu hvataju kad vide koliko para nedeljno izdvajaju za povredene igrače!
(telegraf.rs 21.11.2014)

Концептуалном домену чуђења и неверице припада и **Llevarse las manos a la cabeza** (досл. 'принети шаке на главу'). Такође остварује значење „згранути се, саблазнути се, запрепастити се“.

Si se estudian sobre el mapa las actuales fronteras de Croacia, Serbia y Bosnia, es como para llevarse las manos a la cabeza. No hay en el mundo unos estados cuyos territorios se entrelacen y se delimiten de una manera tan desordenada. (Ако на мапи проучимо актуелне границе између Хрватске, Србије и Босне, зачудићемо се. На целом свету нема држава чије се територије тако неуређено преплићу и граниче.) (rae.es 23.02.2014)

(За)вртети главом означава „чудити се“, „бити сумњичав“ (РМС/МХ, FRHSJ), „бити у недоумици“ и припада концептуалном домену недоумице, чуђења, збуњености, избеумљености. Развија и значења „изражавати негодовање, љутњу, претити некоме“ из домена раздражености, срџбе и беса (Мушовић 2002: 38).

Sumnjičavo će zavrteti glavom: ko bi normalan voleo da živi ili pokrene biznis u Beloj Crkvi ili Kuršumliji? A strancima, ipak, može prijati. (novosti.rs 15.03.2010)

Варијанте **одмахивати/(од)махнути/махати главом** такође се употребљавају као денотати за негодовање, чуђење, сумњичавост према некоме или нечему. Њихов семантички опсег се проширује са „чудити се, негодовати“ на „не марити“, додајемо „одбити неки предлог, идеју“ и тада се семантички изјадначавају са изразом **(од)махнути/одмахивати руком**:

Neki će odmahnuti glavom, jer je Prius, navodno papreno skup, a održavanje i popravke su podjednako nepristupačni. (alo.rs 07.09.2012)

Другачији семантички садржај исказује **климати главом**, који именује одобравање, потврђивање. FRHSJ бележи и значење „негодовати, чудити се“, али смо мишљења да оно једино може бити условљено специфичним контекстом.

Kina: Moćnici biraju, delegati klimaju glavom. U četvrtak u Pekingu počinje 18. kongres Komunističke partije na kojem će učestvovati 2.200 delegata. (vesti.rs 03.11.2013)

Vaterpolista Radničkog pokosio sedmoro pešaka. Vozač automobila istrčao je iz vozila, uhvatio se za glavu. Pokušao je da pritekne u pomoć nekima od povređenih, ali kao da nije znao kako. (novosti.rs 19.11.2012)

Погнути/спустити главу (пред ким), односно погнуте/спуштене главе (слушати, извршити) именују покоровање, признавање нечије власти, као и невољно пристајање на нешто (РМС/МХ). А. Мушовић (2002: 217, 223) их анализира у два поглавља: *Суздржаност, неугодност, стид*, када означавају „постиђено, срамежљиво“ и *Потиштеност, патња, туга* за садржај „тужно, незадовољно, постиђено“.

Vuk Jeremić: Ne smemo pognute glave da prihvatimo beleg nacista modernog doba. (blic.rs 08.12.2012)

И шпански језик познаје облике исте метафоричке основе и значења. **Agachar/bajar la cabeza** (досл. 'погнути/спустити главу') такође означавају „повиновати се“, „устукнути“, „повући се“, „покорити се“, „предати се“. И они у свом семантичком опсегу садрже елементе срамоте и стида.

Aduriz: “Tenemos que agachar la cabeza y trabajar”. (Адурис: „Треба да погнемо главе и да радимо“.) (deportes.terra.es 29.12.2012)¹²⁰

Погнути главу/погнуте главе и agachar la cabeza/con la cabeza agachada формално и значењски стоје у антонимском односу са конструкцијама **уздигнуте главе и con la cabeza muy alta** (3.2.3.2). На делу је апсолутна еквиваленција између ова два језика у оба значења, што је веома ретка појава. То указује на „сличност у начину на који припадници различитих култура концептуализују и разумеју свет око себе“ (Драгићевић 2010: 176), у овом случају човекове емоције. Ови изрази могу се схватити као део шире метафоре ТУГА ЈЕ ДОЛЕ. Реч је, заправо, о појмовној метафори заснованој на појмовној метонимији, појави коју Барселона (2000) назива *метафтонимијом*. За концептуализацију емоција „веома важна веза између њих и телесних манифестација до којих доводе. Питање је само да ли су емоције и физиолошка испољавања заиста у узрочно-последичном односу или се догађају истовремено“ (Драгићевић 2010: 177, према Барселона 2000). „Метонимијска условљеност метафора за емоције заснива се на физиолошким и бихејвиоралним испољавањима емоција“ (Драгићевић 2010: 177).¹²¹

¹²⁰ Иста основа, **cabeza abajo** (досл. 'главом надолe') упућује на обрнути положај, положај наглавачке.

¹²¹ Р. Драгићевић (2010: 1977) наводи и друге примере за метонимијски засноване метафоре или метафтонимије: *срце му је стало кад ју је видео* сведочи о физиолошком ефекту емоција који се метонимизује (снажна осећања изазивају лупање срца); даље, страх је хладан (*заледио се од страха*), а срећа је топла, итд.

На суздржаност, неугодност, стид указује и израз **увући/увлачити главу (у рамена)**, који именује „стидети се, бити покуњен“, и такође настаје транспозицијом синтагме која номинује гест.

Окренути/окретати главу/главе (од некога) дословно означава „не погледати (кога)“ (на пример на улици или при случајном сусрету). Пренесено значење припада домену игнорисања и означава „одрећи се, не обратити никакву пажњу, прекинути односе“, али и презира, подсмеха, уображености („односити се с презиром према некоме/нечему, осећати одвратност“, Мушовић 2002: 107).

Milanović: Ako vam smeta gej parada, okrenite glavu. (vesti-online.com 08.06.2012)

Слично се употребљава и проширена варијанта **окретати/окренути главу на другу страну**, којом се саопштава да неко не жели да зна истину, да је намерно игнорише, јер не жели да се суочи са проблемима.¹²²

Apel: Pomozimo i njima! Iako su ljudski životi prioritet, apelujemo na sve građane da ukoliko nađu na napuštene životinje ne okreću glavu na drugu stranu. (novosti.rs 17.05.2014)

Семантички сродно значење из домена игнорисања истине и правог стања ствари остварују облици који су мотивисани животињским понашањем **гурати/ставити/закопати главу у песак**. Могу се користити у контекстима када се игнорише опасност, „не хтети знати за опасност“.

"То преи Србији, таква могућност је врло реална, а бојим се да ћемо ми пред том чињеницом још неко време гурати главу у песак", рекао је Стевановић. (vesti-online.com 20.08.2012)

И у шпански језик ово значење преносимо помоћу сликовитих конструкција чија метафоричка основа је заснована на слици из животињског света **meter/esconder la cabeza debajo del ala** (досл. 'стављати/сакрити главу испод крила').

En todo caso, es mucho mejor no meter la cabeza bajo el ala y afrontar la mencionada variable para aplicar las correcciones políticas necesarias. (У сваком сличају боље је не окретати главу на другу страну и суочити се са постојећим променама, како би се примениле неопходне политичке корекције). (rae.es 20.05.2011)

¹²² Игнорисање истине илуструју и други примери из ових језика: **гурати нешто (истину, проблеме, итд.) под тепих, не (моћи) (по)гледати истини у очи, hacer la vista gorda** (досл. 'направити дебели поглед').

3.2.5 Привидна еквиваленција (*лажни пријатељи*)

Како смо раније указали (в. 2.3.1.2), проблеми еквиваленције у фразеологији су различити и на међујезичком плану се издвајају три степена еквивалентности фразеолошких јединица. Однос апсолутне преводне еквиваленције подразумева да су оне формално, семантички али и функционалностилски подударне. Један од закључака функционалне семантике која узима у обир сва функционална, прагматичка, и стилистичка обележја ФЈ, јесте да се њиховим контрастирањем, заправо, веома ретко долази до апсолутних преводних еквивалената (в. 2.3.1.2).

Највећи број фразеолошких јединица шпанског и српског језика гради однос делимичне или парцијалне еквиваленције, која подразумева истоветност семантичког садржаја, сличност метафоричке основе, уз извесне разлике на формалном плану (лексичке или граматичке). Непостојање еквиваленције подразумева да се одређени семантички садржај не може исказати на другом језику, да одређена јединица изворног језика не може бити преведена другом фразеолошком јединицом на циљни језик.

Наишли смо, међутим, и на случајеве идиоматских израза шпанског и српског језика који испољавају готово идентичне структуралне карактеристике (лексички састав, граматичка обележја), али се разликују на значењском нивоу. То су примери привидне или лажне еквиваленције (*equivalencia aparente, falsa*), односно тзв. *лажних пријатеља (falsos amigos)*. Ова врста односа настаје када су све сличности између два израза искључиво формалне, структуралне природе, без икакве значењске или концептуалне кореспонденције (в. 2.3.1.2).

Истраживање ове врсте лексиколошких и фразеолошких релација од нарочитог је значаја за методикку и транслатологију, јер овакве јединице представљају проблем како за ученике и студенте страног језика, тако и за професионалне преводиоце.¹²³ Наредни примери из шпанског и српског језика илуструју ову појаву.

Израз из шпанског језика (**tener la cabeza sobre los hombros** (досл. '(имати) главу на раменима') употребљавамо када желимо некога да окарактеришемо као разумног, реалног, некога ко исправно поступа. Адекватан преводни еквивалент на

¹²³ Радови посвећени привидној еквиваленцији у фразеологији су, на пољу контрастирања шпанског и српског језика, готово непостојећи. А. Пејовић (2013) бави се овом проблематиком и указује да је изналажење значењских еквивалената у фразеологији веома сложен проблем.

српски језик може бити конструкција **остати приземан**, као у наредном примеру, или нека друга идиоматична конструкција, попут **стајати (чврсто) (с) ногама на земљи**.

Torres: Millonarios debe mantener la cabeza sobre los hombros. (Торес: Миљонариос треба да остане приземан.) (deportes.terra.com 01.09.2012)

Његов формални, али не и семантички еквивалент у српском језику је израз **(имати/носити) главу на раменима**, који означава да је неко и даље жив, да је добро, да га није задесило никакво зло.

Bolje glava na ramenu nego milijarde zarade. (...) Upravo je strah od nestabilnosti i bojazan za vlastitu bezbednost kočio naše neimare da se odazovu ranijim pozivima da učestvuju u obnovi Iraka. (dnevnik.rs 23.05.2013)

Levantar/alzar la cabeza (досл. 'подигнути/уздићи главу') у шпанском језику означава „ускрснути, оживети, устати из мртвих“. Његова употреба није функционално нити стилски маркирана, и карактерише све језичке варијетете. Најчешће се користи у форми субјунктива **si levantara la cabeza** (досл. 'када би подигао главу').

Psiquiatría molecular. Si Freud levantara la cabeza no le gustaría ver los pasos que va tomando la psiquiatría moderna. (Молекуларна психијатрија. Када би Фројд устао из мртвих, не би му се допало у ком правцу иде модерна психијатрија.) (rae.es 25.05.2012)

У шпанском језику постоји готово идентичан израз **levantar/alzar cabeza**, који се формално разликује само утолико што у свом саставу нема одређени члан. Значење му је потпуно различито, јер означава „опоравити се након тешке ситуације, несреће“, „успешно пребродити тежак здравствени, финансијски, итд. период“, те је реч о различитим фразеологизмима, а не о варијантама једног. Маркиран је као неформалан.

El permanente problema de la deuda de los países más pobres de la tierra que no les deja levantar cabeza; las enfermedades que los devoran; (...). (Стални проблем дуговања је оно што најсиромашнијим земљама не дозвољава да стану на своје ноге; болести које их прождиру; (...).) (rae.es 12.09.2012)

Преводимо га описно, или помоћу неког идиоматског израза другачије структуре: **стати (поново) на (своје) ноге, изаћи/ишчупати се из блата**.

Овакав однос, који на унутарјезичком плану граде изрази **levantar/alzar cabeza** и **levantar/alzar la cabeza**, М. Гарсија-Пахе (2012) означава појмом *интерни* или

другачији лажни пријатељи (према Пејовић 2013: 406). Односи се на јединице које се јављају унутар фразеолошког система једног истог језика: „у питању су изрази који су веома слични по својој структури, али им је значење различито“ (Пејовић 2013: 406) (в. 3.2.5).¹²⁴

У српском језику постоји израз исте форме, **(по/уз)дићи/дизати главу**, који са оба ова израза шпанског језика гради однос привидне или псеудоеквиваленције. Он има потпуно другачију семантичку вредност, означава да се неко уобразио, узохолио, да је постао горд, бахат и охол, као у примеру:

Vehabijski pokreti sve agresivniji. Radikalni islamisti dižu glavu na Balkanu. (blic.rs 19.09.2010)¹²⁵

Дакле, на основу њихових речничких дефиниција, закључујемо да **levantar/alzar cabeza** и **levantar/alzar la cabeza**, с једне стране, и **(по/уз)дићи/дизати главу**, с друге стране, граде однос привидне еквиваленције или лажних пријатеља. Када узмемо у обзир и њихову прагматику, употребу у језику, уочавамо да и **дићи главу** у савременом српском језику све више почиње да се употребљава са сличним значењем као и **levantar/alzar cabeza** („опоравити се, „пребродити недаће“). Иако то значење остаје незабележено у речницима, ову информацију треба узети у обзир приликом контрастирања.

Industrija digla glavu. Industrijska proizvodnja u aprilu bila je za 11,3 odsto veća nego u istom mesecu 2009. godine. (novosti.rs 31.05.2010)

Односе између фразеолошких јединица које имају исту метафоричку основу, а (донекле) различито значење, у већини случајева није лако категоризовати. Полисемија, промена значења јединица током времена, функционалностилске одлике и сл. само су неки од фактора који компликују међујезичка истраживања. Проблематичним за

¹²⁴ Као примере за *другачије/интерне лажне пријатеље* из шпанског језика А. Пејовић (2013: 406), између осталих, наводи: **de balde** („бесплатно“) и **en balde** („узалуд“), **dar bombo** („разгласити, претерано хвалисати“) и **darse bombo** („правити се важан, уобразити се“). Ову појаву илуструје и примерима из српског језика: **ићи на руку** („омогућавати, олакшавати некоме да нешто постигне“) и **ићи од руке** („обављат без потешкоћа, с успехом неки посао“); **иза (нечијих) леђа** („радити без нечијег знања, кришом“) и **преко (нечијих) леђа** („на рачун некога, наносећи му штету“).

¹²⁵ Конотативно значење фразеологизма **(по/уз)дићи/дизати главу** изразито је негативно. Ипак, израз који има исту метафоричну основу, али другачију формалну структуру, **уздигнуте/подигнуте главе** има изразито позитивне конотације, када именује некога ко је частан, поносан на своје поступке (3.2.3.2).

анализу се показао и израз **ударати главом о зид**, коме по форми одговара шпански **darse de cabeza contra la pared** (досл. 'дати главом по зиду'). Њихови семантички садржаји су различити, али не толико да се не могу довести у међусобну везу. Шпански израз упућује на осећај разочарања, очаја и беса због неког неуспеха и нема еквивалента у српском језику. Преводимо га описно, *побеснети, (про)кључати од беса*.

Cuando vio que por un número no gana la lotería, se daba contra la pared. (Када је увидео да је промашио на лотоу само због једног броја, побеснео је.) (thefreedictionary.com)

Ударати главом о зид је полисемичан израз српског језика који означава „доћи сувише касно до сазнања о нечему неповољном, научити из својих грешака“, дакле, припада концептуалном домену кајања.

Janković: Nema koristi od udaranja glavom o zid. Sami smo krivi što nismo dočekali prvenstvenu pauzu na prvom mestu, ali neuspeh ne menja ništa u našim ambicijama, kaže trener Zvezde. (novosti.rs 08.10.2012)

Поред тога, он означава „лудо и по цену опасности покушавати да се нешто постигне“ (РМС/МХ), односно „срљати у нешто, поступати нагло, неразумно и наилазити на непремостиве тешкоће“, и тада садржи семантичку компоненту непромишљености (в. 3.2.1.5):

Premijer Srbije u petak u Mitrovici pozvao građane da izađu na nedeljne izbore. (...) Lako je doneti odluku tvrdoglavo i ударати главом у зид. Naš cilj nije da lupamo glavom o zid već da ga srušimo. (novosti.rs 15.11.2013)

Одређивање врсте односа који на међујезичком плану остварују **ударати главом о зид** и **darse de cabeza contra la pared** зависи од прецизног одређења њиховог семантичког садржаја. Оно зависи од тога да ли се концепти кајања (**ударати главом о зид**) и разочарања (**darse de cabeza contra la pared**) посматрају као два различита семантичка елемента (што би онда указивало праве привидне еквиваленте или лажне пријатеље, који по дефиницији одсликавају потпуно различите садржаје који се на концептуалном нивоу не могу довести у везу), или су кајање и разочарање међусобно повезани и један укључује други, нпр. кајање обухвата разочарање (што би указивало на међујезичке квазисинониме који манифестују исто централно, а различито периферно значење).

Partirle/quebrarle/romperle la cabeza (a alguien) (досл. 'поделити/разбити/поломити главу') означава, као и **calentar la cabeza (a alguien)** (досл. 'грејати главу (коме)'), „досађивати, дозлогрдити, давити, гушити“, односно **попети се/сести/на главу/наврх главе**. У српском језику сличну форму и значење има **пробити главу некоме**. С друге стране, иста метафоричка у српском језику мотивише настајак израза **разбити (коме) главу** (в. 3.2.2.2), који остварује значење из домена физичког насиља („изударати“, „пребити“), као и из домена претње, упозорења („казнити“, „научити памети, опаметити“) и у шпанском језику му одговара **abrir la cabeza (a alguien)** (досл. 'отворити главу (некоме)').

На примеру конструкције **cabeza/cabecita loca** (досл. 'луда глава/главица') видели смо како изрази документовани као једнојезични временом добијају нова значења, која се могу потврдити само претрагом корпуса (в. 3.2.3.1.1.) На основу речничке дефиниције **cabeza loca** је „неморална жена, жена лаког морала“ (DFDEA) и може се претпоставити да са српским **луда глава** („неразуман, луцкаст, непромишљен“) гради однос привидне еквиваленције. Тек даљом претрагом корпуса потврђује се да и **cabeza loca** припада домену неозбиљног и брзоплетог понашања, и да анализа њиховог односа мора узети у обзир и то обележје.

3.2.6 Закључне напомене

Контрастивна анализа идиоматских израза с компонентама *глава/cabeza* указује на изузетну фраземотворну активност ове лексеме у српском језику. У шпанском језику је њена фразеолошка продуктивност мања, али ипак висока. То нимало не изненађује када се имају у виду њихово место у лексичким системима ових језика, као и веома развијена полисемија.

Метафоре настале на бази овог дела људског тела генеришу различите циљне домене и фразеологизми које конституишу лексеме *глава/cabeza* испољавају изузетну семантичку разуђеност. На међујезичком плану је у највећем броју случајева могуће успоставити базичну семантичку кореспонденцију, како по питању општих значења, тако и по питању форме и функције. Универзалне метафоре које мотивишу фразеолошка значења су ГЛАВА ЈЕ ОБЈЕКАТ (у који су смештене и кроз који пролазе мисли, идеје, разум, ум), као и метонимијски пренос у којем ГЛАВА → ЧОВЕК

Идиоматски изрази из ове групе готово искључиво су усмерени на човека, као биће које делује и поседује одређене карактерне и интелектуалне атрибуте, као и на апстрактне феномене проузроковане његовим понашањем.

Поређењем фразеологизама српског и шпанског језика издвајају се три основне групе семантичких категорија: радње које врши човек, апстрактне појаве, и карактеризатори човека, радњи и појава које га окружују.

Радње, збивања и процеси који се концептуализују у фразеологији ових језика везују се за домене конгитивне природе, и повезани су с процесима мишљења („дуго и непрестано мислити“, „на тренутак помислити“, „умислити нешто нереално“), памћења, убеђивања, обмањивања (**врзма/мота се (некоме) по глави, calentarse (alguien) la cabeza, копати/претурати по глави, пунити/ трпати/метати у главу, venirse(se) a la cabeza**). Овде доминира метафоричка слика главе као објекта у који у који су смештене и кроз који пролазе мисли, идеје, разум, ум.

Идвајају се и изрази који именују неки комплексни, апстрактни концепт. Будући да *глава* метонимијским преносом (глава → човек) развија једно од најважнијих референтних вредности - „живот“, не изненађује што овде преобладавају појаве негативне конотације, попут смрти, опасности, деструкције, бриге. Овде се по бројности и богатству мотивација израза који именују смрт, опасност истиче српски језик (**доћи главе (некоме), платити главом, радити (коме) о глави, olerle (a alguien) la cabeza a rólvora, скинути некоме главу, лишити некога главе, скратити (некога) за главу), носити/метнути/ставити главу у торбу, метнути/ставити главу на коцку, ставити главу на пањ, коцкати се нечијом (својом, туђом) главом, глава (некоме) виси о/на концу/власи, no dejar títere con cabeza, висити мач над главом (некоме)**).

Фразеологизми који се односе на људске особине углавном описују човека као носиоца одређених интелектуалних, ређе карактерних и моралних, особина. Карактерише их разноликост метафоричких основа, висок степен експресивности и валоративне снаге. И овде преовладавају негативно обојене карактеризације појединца као неразумног, лудог, глупавог, тврдоглавог, уображеног и слично (**с главом у облацима, con la cabeza en las nubes, ударен/опаљен у главу, луда глава, tener la cabeza a pájaros, шупља глава, ser un cabeza hueca, изгубити главу/разум, perder la cabeza , írsele (a alguien) la cabeza, (бити) (као) (мува) без главе, имати бубе/бубице/мушице у глави, cabeza de chorlito, tener muchos pájaros en la cabeza, (бити)**

ударен/опаљен у главу, фали/недостаје му (јој...) даска у глави, *estar tocado a/de la cabeza*, имати дивљи (луди) ветар у глави, *tener la cabeza llena de serrín, no tener más que serrín en la cabeza*, имати сламу у глави, *abeza de alcornoque*, **букова/дрвена/дубова/храстова глава**). Њихова семантика прати једну референтну вредност лексеме *глава* („ум, разум, памет“). На међујезичком плану се уочавају подударности у пресликавању метафоре ГЛАВА ЈЕ ОБЈЕКАТ (пун нечега/коме недостаје нешто/који је шупаљ/који је тврд/од дрвета). Уочене су и ређе неподударности у метафоричким преносима (***cabeza de turco, cabeza visible, cabeza de huevo, cabeza cuadrada***, **фали/недостаје му (нека) даска у глави**). Када изрази нису усмерени директно на човека, врше функције прилошких одредби за начин и интензификатора значења.

Изрази настали фразеологизацијом синтагми које именују покрете главе именују стања и емоције попут чуђења, недоумице, збуњености, сумњичавости, игнорисања.

3.3 КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА ФРАЗЕОЛОГИЗАМА С КОМПОНЕНТАМА *ОКО/ОЈО*

Ojos que no ven corazón que no siente (Далеко од очију, далеко од срца)

У овом поглављу предмет разматрања су фразеологизми с компонентом *око/ојо*. И ове лексеме улазе у основни лексички фонд српског и шпанског језика, вишезначне су и веома фреквентне у употреби. „У пирамиди семантичких обима у српском језику највише значења (15) има лексема *око*“ (Раздобудко-Човић 2003: 55). РМС/МХ под одредницом *око* документује десет значења, од којих су најважнија: 1. орган чула вида код људи и животиња, вид, способност гледања, поглед, 2. назив од милоште драгој одоби, 3. место где вода извире, извор, 4. отвор. Лексема *око* има највећи број (пет) значења која нису слободна, већ су фразеолошки везана, стечена накнадно,¹²⁶ то су: 1. способност гледања, 2. поглед, 3. човек, 4. способност разумевања и 5. мишљење. *Око* је од посебно важно у српској фразеологији и, после лексеме *глава*, твори највећи број фразеологизама, чак 318 (према корпусу Ј. Раздобудко-Човић 2003: 66).

Лексема *ојо* у шпанском језику је свакако једна од најмногозначнијих. Према DRAE има двадесет два самостална значења, а међу најзначајнијим референтним вредностима су: 1. орган чула вида код људи и животиња, 2. видљиви део тог органа, 3. рупица на игли кроз коју пролази конач, 4. отвор, рупа (нпр. кроз који улази кључ, на мрежи) 5. дршка од кључа (или других алатки) 6. пажња, опрез. Фразеолошка продуктивност ове лексеме такође је изузетно висока, али опет нижа у односу на српски језик. Наша нализа базира се на упоређивању 173 фразеологизма српског и 111 фразеологизама шпанског језика.

Бројне фразеолошке јединице с компонентом *око/ојо* указују на различите апстрактне појаве, радње, човекове емоционалне, психичке, когнитивне способности,

¹²⁶ Фразеолошки везано значење је оно које није основно, већ га лексема стиче касније, као део фразеолошких јединица. Ј. Раздобудко-Човић (2003: 53) истиче да семантички обим речи, лексеме мора узети у обзир и ову способност лексема да творе нова значења, јер у супротном он није потпун. „Слободним значењима се нимало не исцрпљује семантички дијапазон речи, пошто су многи соматизми у саставу фразеологизама добили нову денотативну корелацију“ (Раздобудко-Човић 2003: 53). Ауторка указује да је број значења које именице добијају у најфреквентнијим фразеологизмима ограничен и да у неку руку зависи од семантичког обима речи.

што је и овде био критеријум за њихову даљу класификацију. Оне углавном настају на основу метафора и метонимија које се базирају на телесном искуству, као и на одређеним културно специфичним моделима.

„Фразеологизми с компонентом *око* углавном су мотивисани физичким изгледом ока, функцијом ока и односом између ока и посматраног објекта. (...) Метафоре и метонимије омогућавају да се, преко физичких карактеристика ока, његових функција и односа према посматраном објекту, као и односа који се ствара између два посматрача, чуло вида и чин вида доведу у везу са различитим апстрактним доменима. Та слика је универзална, а специфична је културна надградња тих процеса која се појављује у различитим фразеологизмима у зависности од језика“ (Милановић 2014: 387).

3.3.1 Радње и процеси

Прву велику групу сачињавају фразеологизми који упућују на радње које врши човек. Међу њима предњаче радње визуелне перцепције („видети“, „(по)гледати“, „уочити“), које проистичу из основног значења ове лексеме („орган чула вида“). На основу ових значења се метафоричким (и метонимијским) путем развијају и друга идиоматична значења, попут оних емотивне („свидети се“, „пожелети“) и когнитивне природе („открити истину“, „увидети“).

3.3.1.1 „Видети“, „посматрати“

Лако је претпоставити да се највећи број радњи које се исказују помоћу идиоматских израза с компонентом *око/ојо* у шпанском и у српском језику везује чуло вида, односно за акцију посматрања, дужег или краћег гледања. Ипак, у оба језика су ретки примери који именују искључиво ову радњу, већ изрази најчешће обухватају и додатне семе („погледати накратко“, „дуго посматрати“, „гледати нешто што га привлачи“, „гледати презриво“ и др.).

Изрази **прелетети/прећи/прелазити очима/оком/погледом** именују „часком, на брзину погледати“, „погледати површно и овлаш“. У овим варијантама *очи* су метафора за *поглед*, а *поглед* је „издужени предмет који је пружен од посматрачевог ока до посматраног објекта и помиче се својим слободним крајем“ (Милановић 2014: 387).

Poslodavci često dobiju ogroman broj prijava za jedno radno mesto (...). Velika je mogućost da će samo preleteti očima preko Vaše radne biografije. (edukacija.rs)

Слично, конструкције **echar el ojo/los ojos encima (a alguien)** (досл.'бацити око/очи изнад (некога)') и **poner el ojo/los ojos encima (a alguien)** (досл.'ставити око/очи изнад (некога)'), односно **бацити око** примарно именују „видети/погледати (некога)“.

За именовање радње краћег и површног гледања користи се конструкција **mirar con el rabillo del ojo** (досл. 'погледати крајичком ока'), која с изразом **(по)гледати крајем/крајичком ока** гради однос апсолутне преводне еквиваленције. Он је једним делом семантички истоветан с вишезначним **mirar de reojo** (досл.'(по)гледати крајичком ока'), када се овај користи у свом основном значењу „погледати овлаш и на брзину“:

(...) У no se preocupaba de Luiyi más que para mirarlo de vez en cuando por el rabillo del ojo, como si de pronto no le importase mucho que en cualquier momento Luiyi echase a volar (...).

((...)) И није се више бринула о Луијиу, само би га понекад погледала крајичком ока, као да јој одједном више није било битно да ли ће у сваком моменту одлетети (...). (rae.es 16.5.2012)

У оба језика већи број идиоматских израза исказује опречан концепт, дуже посматрање. У српском је реч о изразима: **задржати очи на нечему, закуцати очи (за некога/нешто, не скидати/спуштати ока/очију (са некога/нечега), приковати очи (за некога/нешто), прионути очима (за/уз нешто).**¹²⁷ Сви означавају „посматрати дуже времена“, „стално гледати, пиљити“ (РМС/МХ).

Naginjala se, zahvatata vodu rukama, zatim se uspravljala (...). Bez daha, prikovao je oči za njeno vitko nago telo, tanak struk i divne, isturene grudi koje su poigravale (...). (rastko.rs 14.03.2012)

Као што се показује овај, али и наредни пример, поменуте конструкције поред основне идеје континуираног гледања, садрже и додатне семантичке вредности, попут

¹²⁷ Сви споменути изрази српског језика познају и лексичке варијанте с компонентом *поглед*, које су чешће у савременим облицима: **не скидати/одвајати/спуштати поглед (с некога/нечега), задржати поглед (на нечему), приковати поглед (за некога/нешто).** У шпанском језику је лексема *vista* („поглед“) мање продуктивна, те је проналазимо у конструкцијама **seguir con la vista** (досл. 'пратити погледом') **no quitar la vista de encima (a una persona o cosa)** (досл. 'не скидати поглед (с некога или нечега)').

оних из домена заинтересованости, знатижеље, допадања, које су изразито позитивно обојене.

Maја Nikolić zavodi na plavu: nije mogao da kine oči s nje! (...) Maја Nikolić je temperamentna, a kada igra ostavlja bez daha. (smedia.rs 19.09.2012)

Упркос томе што именују радње из истог концептуалног домена, ови изрази на унутарјезичком плану нису апсолутни синоними. Они имају различита прагматичка и стилистичка обележја, и не употребљавају се у истим контекстима. Као функционалностилски неутрални издвајају се: **задржати очи на нечему, не скидати/спуштати ока/очију (са некога/нечега), приковати очи (за некога/нешто)**. Они су примерени различитим стиливима стандардног језика и примењиви у највећем броју комуникативних ситуација. С друге стране, **закуцати очи (за некога/нешто)** својствен је неформалном, разговорном стилу, док **прионути очима (за/уз нешто)** данас карактерише учени, књижевни говор, а млађа популација га готово и не користи.

Очима је прионула уз кућу. (FRHSJ)

Код ових израза на међујезичком плану уочавамо висок степен преводне еквиваленције, зато што сви имају апсолутне еквиваленте у шпанском језику: **no quitar ojo/los ojos (a alguien/de alguien)** (досл. 'не скидати/склањати ока/очију с некога'), **no quitarle los ojos de encima** (досл. 'не скидати/склањати ока/очију с некога'), **clavar los ojos (en alguien/algo)** (досл. 'приковати очи за некога/ нешто'). Сви именују радње континуираног посматрања („не престајати гледати“).

Alfonso levantó por fin la cabeza, clavó los ojos en los policías que buscaban una mesa libre y se puso colorado. (Алфонсо је најзад подигао главу, приковао очи за полицајце који су тражили слободан сто и поцрвенео.) (rae.es 09.05.2012)

Имати/бити нешто пред очима, користи се за нешто што се лако може уочити, видети. Шпански језик познаје семантички сличан облик, који укључује рецепијента **poner (algo a alguien) delante de los ojos** (досл. 'ставити (нешто некоме) испред очију') и означава да се некоме нешто жели показати, указати на нешто, односно **ставити некоме нешто пред очи/под нос**.

Quando bajamos del coche me lo pusieron delante de los ojos y lo leí. Era cierto. (Док смо излазили из аута, показали су ми га (писмо). Била је истина.) (rae.es 13.05.2012)

Имати/бити пред очима означавају и „бити у живом сећању“, „мислити на некога“, „узети неког у обзир“. Овде је чин гледања повезан с „процесом човековог упознавања и разумевања ствари, а с друге стране са памћењем упознатог, па се ГЛЕДАЊЕ метонимијски доводи у везу са чином ПАМЋЕЊА (...), а памћење (...) активира концепт задржавања“. (Милановић 2014: 389).

Шпанска конструкција **volver los ojos a** (досл. 'окренути очи ка') именује радњу „погледати“, „уперити очи/поглед ка“ и одговара српском **уперити очи/поглед (ка чему)**.

El rey parpadeó, recorrió con mirada confusa el lugar, sin distinguir donde se encontraba (...) y volvió los ojos a la mujer que le ofrecía agua y pan en silencio. (Краљ је затрептао, збуњеним погледом прелетео преко места, не разазнајући где се налази (...) и уперео очи ка жени која му је ћутке понудила воду и хлеб.) (rae.es 13.05.2012)

Велики је број фразеологизама који, поред гледања, обухватају и друге семантичке садржаје: **кружити оком/очима/погледом** означава „гледати истраживачки“, **(от)пратити очима/погледом** „гледати за неким који одлази“, **гледати голим оком**¹²⁸ „гледати без помоћних оптичких инструмената, првенствено наочара“, **гледати испод ока (очију)** „крадом посматрати“. У савременом српском језику веома често се користи израз **варају (некога) очи**, када се жели означити да неко погрешно види, да му се причињава.

Постоје и изрази који лексикализују супротна значења („не (моћи) видети“): **(из)губити (некога/нешто) из очију** („не видети“), **скинути очи/поглед с кога** („престати гледати“), **измаћи/измицати чијем оку** („остати незапажен, непримећен“).

Ne gubeći je s oka, izgubim se u gomili. (FRHSJ)

(Из)губити/(ис)пуштати (некога) из очију је окарактерисан као полисемичан израз, који поред свог основног значења „не видети некога више“, означава и „немати више везе с неким/нечим“, „пропуштати нешто“ (FRHSJ), „заборављати“ и тада је гледање изворни домен за разумевање и памћење, односно заборављање

У шпанском језику на ове концепте упућују изрази с компонентом *vista* (поглед): **perder(se) de vista** (досл. '(из)губити из вида').

¹²⁸ РМС/МХ наводи и варијанте **гледати простим/слободним оком**, али сматрамо да су оне темпорално маркиране, да садрже архаичан призивок и не припадају савременом језику.

3.3.1.2 Радње позитивне конотације („пожелети“, „свидети се“)

Другу веома бројну групу израза која се издвојила током анализе, сачињавају они изрази који у свом семантичком обиму поред радњи гледања, посматрања, обухватају и концепте допадања, свиђања нечега што пружа осећај задовољства. Они илуструју радње и стања емотивне природе („допасти се, веома волети“) и изразито су позитивно конотирани.

По фреквентности употребе се међу говорницима српског језика издваја **бацити око/очи (на некога/нешто)**. Основна значења овог израза су „погледати“, „прелетети погледом, овлаш погледати“, „задржати се на погледом обухваћеном објекту“. Она су данас углавном потиснуто у корист значења „пожелети, одабрати за нешто“. Израз обухвата и идеју одмеравања, вредновања и процењивања, те се значењски приближава конструкцији **запасти за око**:

Šeik "bacio oko" na Kopaonik. Posle trodnevne posete Kopaoniku, šeik Muhamed bin Zajed al Nahjan juče se vratio u Ujedinjene Arapske Emirate. (vesti.rs 10.03.2013)¹²⁹

Бацити око настаје на основу метафора ИНТЕРЕСОВАЊЕ ЈЕ ГЛЕДАЊЕ и ОКО ЈЕ ПРЕДМЕТ (и то највероватније удица, уп. **уловити погледом**) (Милановић 2014: 390).

Шпански језик познаје конструкцију високо сличне формалне и семантичке структуре **echar el ojo (a alguien o algo)** (досл. 'бацити око (на некога или нешто)'), која је преводни кореспондент за **бацити око (на некога/нешто)**. Иако припадају истом циљном домену „видети, погледати“, оне остварују и друга, али различита, значења. У шпанском језику **echar el ojo** обухвата садржаје „срести некога“, „наићи на некога“ и често се користи у одричном облику, када се жели нагласити да некога нисмо дуго видели, срели:

Quico se tropezó con Daniel Álvarez en la calle. Hacía días que no le ponía los ojos encima a su escurridizo amigo. (Кико је на улици набасо на Данијела Алвареса. Већ данима нико није видео његовог неухватљивог пријатеља). (DFDEA)

¹²⁹ **Бацити око** познаје варијанту с лексемом *поглед* (**бацити поглед**), с којом не гради однос апсолутне синонимије. Они се подударају у основном значењу „погледати“, али **бацити поглед** не садржи семантичку вредност валоризовања и одмеравања.

Dete ne uvidja sve na šta baci pogled. Ponekad njegovu pažnju privlači samo detalj, naročito ako je stimulus jak. (bebac.com 26.04.2012)

Бацити поглед такође упућује на садржаје „, (при)пазити, обратити пажњу“.

На међујезичком плану се уочава паралела у њиховим прагматичким карактеристикама; данас се доминантно употребљавају у значењу „пожелети, одабрати, одмеравати за нешто“ и препознатљиве су управо по њему. Тада су им заједничка и функционалностилска обележја, јер карактеришу неформални језик.

Woody Allen echa el ojo a Cate Blanchett y Bradley Cooper para su próxima película. (Вуди Ален бацио око на Кејт Бланшет и Бредлија Купера за свој наредни филм. (culture.com 30.03.2012)

Поред израза **echar el ojo (a alguien o algo)** шпански језик познаје готово идентичан **echar un ojo (a una cosa)** (досл.'бацили око (на нешто)'). Они се формално разликују у само једној компоненти, у употреби неодређеног (*un*), односно, одређеног члана (*el*). И, иако именују концепте које је могуће довести у међусобну везу, њихова значења се разликују и они нису варијанте једног израза с истим значењем, нити се употребљавају синонимно. Основно значење израза **echar un ojo** је „летимице погледати“, али је данас препознатљив по значењу „мотрити, (по)гледати пажљиво“. На унутарјезичком плану они су *интерни* или *другачији лажни пријатељи*, односно високо сличне јединице једног језика које имају различита значења (Пејовић 2013: 406) (в. 3.2.5).

Овакве појаве на унутарјезичком плану изузетно отежавају међујезичку анализу, нарочито питање преводне еквиваленције. На први поглед може се учинити да и **echar el ojo** и **echar un ojo** са српским еквивалентом **бацили око** граде однос апсолутне кореспонденције, и да су и са значењског и са функционалног становишта они у симетричном односу. Ипак, дубљом семантичком анализом уочавају се многе недоследности.

Echar el ojo у основном значењу именује радње „видети“, „срести, наићи на“, а у проширеном значењу и „меркати, пожелети“. С друге стране, **бацили око** је документован као израз који означава „(по)гледати“ и „пожелети, одабрати“ (РМС/МХ). Ипак, он се данас далеко више користи у свом другом значењу „пожелети за себе, допасти се“, и као такав је адекватан преводни еквивалент шпанском **echar el ojo** када овај означава исти садржај. Они се, дакле, значењски поклапају само у овим другим семантичким реализацијама.

Robi Vilijams bacio oko na vilu Majkla Džeksona. (story.rs 28.03.2012)

Бацити око везује се и за идеју пажљивог посматрања, надзора, мотрења, када означава „припазити“, „проверити“ и тада је знатно ближи свом другом парњаку из шпанског језика: **echar un ojo**.

Zauer podržava svoju suprugu kao „tihi savetnik“, a i sama Merkelova je jednom prilikom kazala da on ima običaj da “baci oko” na rukopise njenih govora. (blic.rs 22.09.2013)

Основно значење израза **echar un ojo** је „овлаш, на брзину погледати“ и он је високог степена фреквентности употребе. С друге стране, **бацити око/очи** се, како смо видели, ретко користи у значењу „погледати“, те ће му у српском језику пре одговарати израз **бацити поглед**:

Espérame, ahora vengo. Voy a echar un ojo por la otra parte del túnel. (Сачекај ме, одмах долазим. Идем да бацим поглед на другу страну тунела.) (rae.es 08.05.2012)

Чини се да се није могуће прецизно дефинисати њихов однос на међујезичком плану, зато што је реч о вишезначним изразима чија се значења понекад (али не увек) поклапају. Не ради се о апсолутним преводним еквивалентима, јер они нису подударни у свим својим семантичким реализацијама. Не можемо их окарактерисати ни као лажне пријатеље, јер није реч о привидним еквивалентима који емитују велике семантичке разлике. Ове јединице имају исту метафоричну основу, формалну структуру и готово иста значења која се разликују у додатним, проширеним семантичким садржајима: **бацити око/очи** поред основног значења („на брзину и овлаш погледати“) обухвата и значења: „одмеравати, процењивати“, али и „допадати се, свидети се“ и „припазити“. Овде је, дакле, реч о *међујезичкој квазисинонимији* (в. 3.2.2.2)¹³⁰

¹³⁰ На нивоу лексема ову појаву представљају тзв. *блискозначнице*.

Иначе, све ФЈ из два језика које се пореде и које имају исту форму, тј. метафоричку основу и (донекле) различито значење, Д. Добровољски (2005) сврстава у три основне категорије, које су илустроване следећим типовима семантичких неподударности: (1) *идиоматски нееквиваленти*, које ми у раду називамо *привидним еквивалентима* или *лажним пријатељима*, када контрастиране јединице имају готово исти облик и потпуно различита значења; (2) *међујезички квазисиноними* када контрастиране јединице имају готово исти облик и значења која припадају истом концептуалном домену, али испољавају благе семантичке разлике, које се углавном тичу периферних значења; (3) *асиметрична полисемија* када изрази исте форме испољавају разлике у семантичком обиму: L1 израз је вишезначан, а L2 израз има само једно значење, или обрнуто. Тада се они подударају, еквивалентни су, само у том једном значењу.

Међујезичка квазисинонимија се, с једне стране, приближава апсолутној еквиваленцији и традиционално су примери који је илуструју били сматрани апсолутним преводним еквивалентима, зато што језичке јединице деле метафоричну основу, структуру и основно значење. Ипак, тек када се узму о обзир све семантичке нијансе и неподударности, поготово када се уваже и функционални фактори (прагматичке особености, ставови говорника, итд.) разлике између језичких јединица постају уочљиве (Добровољски 2005: 371).

С друге стране, међујезичка квазисинонимија се приближава и привидној еквиваленцији коју илуструју лажни пријатељи. Разлика је у томе што су семантичке разлике код лажних пријатеља непремостиве и у толикој мери суштинске да често немају ништа заједничко, а међујезички квазисиноними имају исто основно, централно значење и различита додатна, периферна значења. (Добровољски 2005: 371). У тој специфичној ситуацији, адекватно је српски пример транспоновати у шпански језик на неки други начин, описно или служећи се парафразирањем:

Šeik "basio oko" na Kopaonik (*Al jeque le complació el Kopaonik*, досл. 'Шеику се свидео Копаоник').

Високу сличност у семантичкој садржини, као и у прагматичким и функционалностилским особеностима с претходно наведеним идиоматским изразима испољава и конструкција **запасти за око**:

Mančester junajted hoće Alena Stevanovića! Mladi srpski fudbaler i član Torina zapao za oko gigantu sa "Old Traforda". (pressonline.rs 29.02.2012)

У шпанском језику се подједнако учестало користи и **poner los ojos (en una persona o cosa)** (досл. 'ставити око на некога или нешто'), фразеологизам нешто другачијег формалног састава, али исте семантичке вредности. Означава да се неко усредредио, намерачио на некога/нешто, да га је пожелео за себе¹³¹.

¹³¹ DFEM наводи и значење „нанишанити“, из војног жаргона:

Tiene muy buena puntería, y donde pone el ojo pone la bala. (Веома добро нишани, и где наншани, ту и погоди.) (DFEM)

Hollywood pone sus ojos en Gran Canaria. El director de cine Ridley Scott se encuentra este fin de semana en Gran Canaria en busca de localizaciones para el rodaje de sus próximos proyectos cinematográficos. (Холивуд бацио око на Гран Канарију. Режисер Ридли Скот овог викенда долази на Гран Канарију у потрази за локалитетом за снимање својих наредних кинематографских пројеката) (telededigital.com 17.03.2013)

У употреби је и **mantener los ojos** (досл.'задржати очи'), који припада домену заинтересованости, и одговара му **бацити око**. Мотивисан је метафором ДУГОТРАЈНО ГЛЕДАЊЕ ЈЕ ЗАДИВЉЕНОСТ.

Según ha publicado El Confidencial, el Real Madrid mantiene sus ojos sobre el delantero colombiano Radamel Falcao. (Како пише Ел конфиденсијал, Реал Мадрид бацио око на колумбијског нападача Радамела Фалкаоа.) (mercafutbol.com 18.08.2013)

Према РМС/МХ **запасти за око** познаје различите варијанте: **запети/запињати/ замаћи/замицати за око, запети/запињати очи на/о/за некога/нешто**. Све оне су данас далеко мање заступљене међу говорницима српског језика, ограничене су на извесне локалне говоре, те њихова употреба имплицира стилистичку маркираност. Како прагматичка својства обавезно утичу на стилистичка (Добровољски 2005), говорници ће оне језичке јединице које се, на пример, ретко користе у савременим формама, перципирати као застареле и старомодне.

Запасти за око нема свој формални преводни еквивалент у шпански језику, али га можемо транспоновати помоћу фразеологизама: **poner los ojos (en una persona o cosa), entrar por los ojos derechos/por el ojo derecho** (досл. 'ући на десне очи/десно око') или **llenar el ojo (a alguien)** (досл. '(на/ис)пунити (некоме) око'). Све означавају да се некоме нешто посебно допада, да му се веома свидело:

Esa motocicleta de nuevo modelo le ha entrado por el ojo derecho y no hace más que pensar en comprarla. (Онај нови модел мотора му је запао за око, и само размишља како ће да га купи.) (DFEM)

Када се не односе на неки конкретан физички објекат, ове шпанске конструкције преносимо у српски језик помоћу израза другачије метафоричне основе: **прирасти (некоме нешто/неко) за срце** или **увући се (некоме) под кожу**, или описно: *свиђати се/свидети се, допадати се/допасти се*, што, свакако умањује њихов степен експресивности.

La Rosa Mari era una chiquilla limpia y hacendosa que a la tía Marcelina siempre la llenaba el ojo. (Роса Мари је била чиста и вредна девојка и одувек се допадала тетки Марселини) (DFEM)

Сличне семантичке вредности и висок степен експресивности карактеришу и варијанте **(за)играле очи (некоме)**, које, поред дословног значења „намигује, трепери му очни капак“ имају и пренесено „очијука, флртује“. У савременом српском језику означавају и да је неко угледао нешто што му се свиђа, да је то пожелео за себе, и тада имплицирају стање узбуђења, радости:

Gagi Nikolić opet Flojd. (...) Da ste samo videli kako su mu zaigrale oči i kako mu se nasmejaо brk kada je došao na karting stazu. (novosti.rs 03.11.2010)

Исти садржај на формално сличан начин испољава шпански израз **encandilarse los ojos (a alguien)** (досл. 'очи су (за)искриле/(за)блистале' (некоме)):

Es muy glotón y no puede impedir que se le encandilen los ojos viendo los escaparates de una dulcería. (Велика је изјелица и сваки пут му заиграју очи кад посматра излоге посластичарница.) (DFEM)

Интензивну жељу и занимање за нешто што је објекат посматрања исказује и високо илустративни израз из српског језика **испадоше/испадају очи (за неким/нечим)**:¹³²

Mitropolit crnogorsko-primorski Amfilohije kazao je danas da postoji opasnost da se u Crnoj Gori junaštvo pretvori u europoklonstvo. (коментар:) Saginju se, i što se više saginju, sve im je milije, ispadoše im oči gledajući u Evropu.) (novosti.rs 16.02.2013)

Адекватан преводни кореспондент у шпанском је **saltarse los ojos (a alguien)** (досл. '(и)скочити (некоме) очи'), који, поред истоветне форме и значења, испољава и иста системска обележја, јер је високо експресиван и карактерише неоформалне језичке нивое.

¹³² Једна иста језичка јединица може означавати потпуно различите семантичке вредности. Такав је случај с изразом **испадоше очи**, који поред овог изразито позитивно конотираног значења („жарко желети нешто, „осећати велику радозналост и занимање за нешто“) може означавати нешто непријатно и мучно, као што је на пример неподношљив умор или осећај неиздрживог бола. Тада има потпуно супротно, изразито негативно конотативно значење:

(коментар:) Bebac ima tri meseca, sada je vec jaci i svaki put kad povuce meni oci ispadaju od bolova, tako da mi ništa drugo ne preostaje nego sa stisnem zube i trpim. (najboljamamanasvetu.com 06.05.2011.)

Anxelo: (...) - Para mí no hay más mujer que tú. Flora: - Se te saltan los ojos detrás de cada cosa que huele a mujer. (Анхело: - За мене си ти једина жена. Флора: - Испадају ти очи за сваком женом.) (rae.es 02.04.2013)

Блиско и подједнако интензивно значење („гледати с наклоношћу“, „веома привлачити“, „допадати се“, „осећати привлачност према (некоме)“) имају и варијанте **írsele (a uno) los ojos (tras/detrás de/por/a/ hacia una persona o cosa)** (досл. 'иду (некоме) очи (за/иза/ка некоме/нечему)'). У српски језик их преводимо описно (*привлачити, допадати се*) или неком од идиоматских конструкција (**нешто некоме испуњава срце, очи лете за нечим** („жуди за нечим, да му нешто привлачи му пажњу“ РМС/МХ).

A Concha, desde pequeña, se le van los ojos detrás de todo lo que se levanta del suelo: las moscas, los pájaros y aves de todo tipo (Још одмалена, Конђу привлачи све што се уздиже од земље: муве и разне врсте птица.) (rae.es 08.05.2012)

Изузетно продуктивни и у употреби фреквентни јесу изрази који означавају да неко ужива гледајући, да се не може довољно нагледати и да му то посматрање причињава велико задовољство: **(на)парити очи, пунити очи.**¹³³ Варијанте **не (моћи) одвојити/скинути ока/очи/очију/поглед (од/с некога/чега)** означавају „дивити се“, и илуструју метафору ДУГО ГЛЕДАЊЕ ЈЕ ЗАДИВЉЕНОСТ (Милановић 2014: 390).

Malo „budjenje“ Palle u trećem je uzrokovalo i budjenje Novaka, tako da smo i malo neparili oči lepim potezima i igrom na mreži. (sportklub.info/forum16.05.2011)

На међујезичком плану се уочава да се слични садржаји испољавају помоћу израза чије компоненте припадају доменима хране и пића, као што су *гутати, прождирати, испијати*. У српском језику се по фреквентности истиче конструкција **(про)гутати/прождирати/испијати (некога/нешто) очима/погледом:**

Meni koji se guta očima. (...) Glavno pitanje je šta nudi ovogodišnja, 60. kanska ekstravaganca? Zvaničnu selekciju čini 49 filmova iz 25 zemalja, od kojih će se 22 boriti za Zlatnu palmu. (danas.rs 16.05.2007)

¹³³ РМС/МХ као синониман наводи и облик **напати очи** („наситити (очи), наживати се гледајући (што)“), али он има архаичан призив и не користи се у савременом српском језику. Његова мотивација потиче из животињског света, глагол *напати* означава „навести стоку да пасе док се насити“ и припада изворном домену хране (в. даље **(про)гутати очима, прождирати очима**).

У шпанском језику глаголи *comer* („(по)јести“), *devorar* („прождирати“) учествују у формирању конструкција **comer(se)/devorar con los ojos (a alguien/algo)** (досл. '(по)јести/ прождирати ичима (некога/нешто)'). Ове илустративне и високо експресивне изразе користимо у различитим ситуацијама, када исказујемо да се гледа жељно, пожудно, затим живо и с интересовањем, али и нетремице, упорно, непрестано:

Por lo demás, el juego más apasionante del Menéndez Pelayo niño consistía en la lectura: devoraba con los ojos cuantos libros caían en sus manos, (...). (Иначе, најзбудљивија игра у детињству Менендеса Пелаја била је читање: гутао је очима све књиге које би му пале шака.) (filosofia.org 20.07.2012)¹³⁴

Ови изрази настају на универзалној метафори ЖЕЉА ЈЕ ГЛАД, „која се заснива на метонимијској вези између човекових потреба – једне типичне физиолошке и једне типичне емоционалне“ и у њима очи „преузимају функцију органа за варење: уста и желуца“ (Милановић 2014: 389). Исту мотивацију има израз **имати велике очи** (в. 3.3.3.1.2).

(Бити нешто) празник/рај за очи и **(бити нешто) ужитак за очи** такође имплицирају да се нешто гледа пријатно и с уживањем, да је то извор задовољства и да прија очима. Иако се не могу окарактерисати као фразеологизми који означавају радњу, семантички се уклапају у ову групу. **Бити празник за очи** означава „изазвати у посматрача уживање, дивљење“ и мотивисан је „сликом посматрача и посматраног објекта – човека“ (Милановић 2014: 390).

Danske gimnastičarke u toplesu, praznik za oči. Slika je brzo osvanula na društvenim mrežama, a podeljena je preko 7000 puta i izazvala 1000 komentara! (pressonline.rs 14.03.2013)

Овај израз има свој формални еквивалент у шпанском језику **alegrar el ojo** (досл. 'увесељава око'). Он, ипак, не представља адекватно преводилачко решење, због својих функционалних обележја. **Alegrar el ojo** је карактеристичан за формални језик и архаичан је, и у српском језику би му по овим критеријумима одговарао (**нешто**)

¹³⁴ Од коришћених шпанских речника једино DFEM наводи да **comer con los ojos** има значење „допадати се (неко јело) уколико је лепо аранжирано“:

Rechazó el plato antes de probarlo; se conoce que come con los ojos y no le ha gustado el aspecto que ofrece (Одбио је јело и пре него што га је пробао; види се да му је битан изглед, и није му се свидело како је изгледало.) (DFEM)

увесељава очи.¹³⁵ Сличног облика је и **срећне очи**, који такође има архаичан призвук и реферише о емотивном задовољству. Употребљава се при сусретима с нарочито драгим особама, често као узвик **срећне очи које те виде!**. И шпански језик познаје конструкције исте употребе, **dichosos/ benditos los ojos (que te ven)** (досл. 'срећне/ благословене очи (које те виде)').

Шпански израз **dar un ojo de la cara por algo** (досл. 'дати око из лица за нешто') истиче да се нешто жарко жели, обично нешто недостижно симболички упућује на изузетну вредност коју око има. Српски језик познаје изразе сличне семантике и формалног састава, који укључују називе за друге делове тела, као што је на пример **дао бих (десну/своју) руку (за нешто)**. Њиме се описује да се неко/нешто веома воли. Када се ова конструкција користи без допуне *за некога/нешто* (**дајем (десну) руку**) означава сигурност, убеђеност у нешто и одговара изразима попут **сигуран сам сто посто, кладим се да је тако, дајем главу** (в. 3.2.2.3). Адекватни преводни еквиваленти за шпански израз **dar un ojo de la cara por algo** у српском језику могу бити варијанте који не укључују соматизме и које означавају да се нешто веома жели: **дао бих живот за нешто, дао бих све на свету:**

Daría un ojo de la cara por poder viajar con vosotros a América, pero me lo impide el trabajo.
(Дао бих све на свету да могу да идем с вама у Америку, али не могу због посла.)
(DFEM)

3.3.1.3 Радње негативне конотације

Насупрот овим, изразито позитивно обојеним радњама и стањима („свидети се, уживати гледајући, волети, чувати“), идиоматске конструкције с компонентом *око/ојо* могу именовати и негативно обојене радње, какве су „непријатељски погледати“, „сметати“, „мрзети“ у српском, односно „наметати“, „злоупотребљавати“ у шпанском језику.

Meterle algo por los ojos (a alguien) (досл. 'ставити нешто преко очију (некоме)') означава „претерано хвалисати, преувеличавати са препорукама, набацивати“ и нема формални преводни еквивалент у српском језику, већ га преводимо описно.

¹³⁵ О дугој традицији његове употребе у шпанском језику сведочи и народна пословица: *El vino alegra el ojo, limpia el diente y sana el vientre* („Вино увесељава очи, чисти зубе и лечи стомак“).

Yo creo que la propaganda excesiva de nuestros días solamente sirve para meterle por los ojos a la gente los productos inútiles y de mala calidad. (Ја мислим да неумерена пропаганда данас служи само да би се људима претерано наметали непотребни и неквалитетни производи.) (DFEM)¹³⁶

Основно значење израза **(по)гледати/посматрати испод ока/очију** је „крадом посматрати, гледати да се то не уочи“ (PMS/MX). Такође именује садржаје неповерења и сумње. Наредни пример илуструје његову употребу у значењу „бити неповерљив, показивати нерасположење, не бити благонаклон“:

Ne opterećujem se time da li me neko gleda ispod oka i misli loše o meni. Gledam i komentarišem isključivo sebe i učim od starijih kolega. (novosti.rs 07.07.2012)

PMS/MX као изразе из истог концептуалног домена (сумња, неповерење, непријатељство) бележи **(по)гледати преко ока, (по)гледати кривим/преким оком** („гледати злобно, непријатељски“), и најчешће коришћени **гледати испод ока/очију** („бити неповерљив; показивати презир“).

Вишезначни шпански израз **mirar de reajo** (досл. 'гледати крајичком ока') је адекватан преводни еквивалент за српски **гледати испод ока/очију**. У свом основном значењу **mirar de reajo** именује „(по)гледати кришом, крадомице, без окретања главе“, као што и **гледати испод ока/очију** примарно означава „крадом, криомице посматрати да се то не уочи“.

Fingiendo ir a coger la toalla, le miró de reajo: pálido, demacrado, sin afeitarse (...). (Претварајући се да иде по пешкир, крадомице га је погледала: блед, испијен, необријан (...).) (rae.es 30.06.2013)

Mirar de reajo, као и **(по)гледати испод ока/очију**, такође обухвата значење „(по)гледати презирно и с неповерењем“, односно сумњичаво и неповерљиво. Тада је синониман са конструкцијама **mirar con recelo** (досл. 'гледати сумњичаво'), односно **tener recelo de alguien** (досл. 'имати сумњу/опрез према некоме').

Últimamente me mira de reajo, como si tuviera algo contra mí. (У последње време ме гледа испод ока, као да има нешто против мене.) (DFEM)

¹³⁶ Сличан концептуални домен (заваравање) испољава израз **ставити/метнути коме перду на очи**, који означава „залудити, обманути кога“, али је он маркиран као покрајински израз и не користи се у савременом језику.

DFDEA наводи конструкцију **tener de ojo (a alguien)** (досл. 'имати некога на оку') која такође припада домену неповерења и сумње. Маркирана је функционалностилским квалификатором *raro* (ретко) и тиме је прецизиран њен статус као мање фреквентне језичке јединице. Значењски јој одговарају изрази **гледати испод ока, гледати попреко, гледати с подозрењем (подозриво)**.

Los políticos españoles le tenían de ojo [al cardenal]. (...) Le calificaban peligroso “porque muestra clara simpatía hacia el socialismo”. (Шпански политичари су га гледали испод ока (кардинала). Описивали су га као опасног „јер показује недвосмислену наклоност ка социјализму“.) (DFDEA)

Tener de ojo (a alguien) (досл. 'имати некога на оку') је формални идентичан са изразом **имати/држати на оку некога** (в. 3.3.2.1), али семантички они нису сасвим подударни. Оба израза извештавају о неповерењу, али српски укључује и „мотрење, надгледање“. Не можемо их окарактерисати ни као лажне пријатеље, јер не исказују потпуно различита, неповезана значења. Разликују се и по функционалностилским обележјима, јер је **имати/држати на оку некога** чест у употреби, док **tener de ojo** то није.

Стрељати/прострелити очима/погледом као и **ошинути/шибати очима/погледом (оштро)** означавају „оштро и нетремице (по)гледати кога“ (РМС/МХ), „(по)гледати попреко, мрко и непријатељски“. РМС/МХ наводи истозначни облик **пресећи кога оком/погледом**. Сви ови изрази су вишезначни, и могу обухватати осећај љутње или упозорења, као у примеру:

Tito je čuo galamu i ušao u sobu. (...) nju je uzeo za ruku i izveo. Mene je samo prostrelilo očima. (novosti.rs 09.02.2007)

У овим изразима чин гледања се исказује глаголима који „указују на концептуализацију ока као предмета или средства (око је шиба, око је стрела, око је оштар предмет, највероватније нож, мач, муња)“ (Милановић 2014: 390). Они могу обухватати и друга значења, која није увек лако прецизно одредити нити међусобно разграничити. За такву прецизну семантичку анализу неопходно је посматрати их у оквиру што ширег комуникативног контекста. Користе се и с илокутивном функцијом упозорења, обично у ситуацијама када се жели утицати на даљи ток разговора, дајући тако знак саговорнику да престане да прича. Тако користимо **севнути/севати очима на некога**, у чијој позадини је слика невербалног начина сигнализовања, упућивања

поруке.¹³⁷ Глаголи *севнути*, *севати* често колоцирају уз лексему *очи*, и такве конструкције мењају значење у зависности од формалног лексичког састава (бес, мржња, и сл.).

Очи су му севале мржњом. (РМС/МХ)

Изразе **стрељати/ ошинути очима, севнути очима на некога** преводимо описно: (*mirar(le) hostilmente (a alguien)*) (досл. 'погледати непријатељски (некога)'). Постоји и идиоматски израз сличног семантичког и формалног састава **fulminar con la mirada (a alguien)** (досл. 'згромити (некога) погледом'). Као и изрази српског језика, и овај шпански израз има негативно конотативно значење, и веома висок степен експресивности. На међујезичком плану се такође уочава да се они употребљавају у разговорним, неформалним говорним ситуацијама. У оба језика им је основно значење „погледати оштро, чак непријатељски“, а ово значење може обухватити и садржај „натерати га да престане да говори“ „ућуткати некога“.

La chica se ruboriza, me fulmina con la mirada, y se va, ofendidísima. (Девојка се зарумени, пресече ме погледом и одлази, крајње увређена.) (linguee.es 28.06.2013)

Постоји и облик **сева ватра из очију (некоме)**, који денотира осећај беса и такође је негативног конотативног значења. Његов еквивалент у шпанском језику је високо експресивни израз **desorbitarse los ojos (a alguien)** (досл. 'искочити очи (некоме)'), који ћемо представити у поглављу 3.3.4 посвећеном фразеологизмима гестовно-мимичког порекла.

Овој семантичкој групи можемо додати изразе из концептуалног домена суочавања с опасношћу, који су у релативно малом броју исказани помоћу конструкција с компонентом *око*. По фреквентности употребе свакако се истиче **гледати право/равно у очи (нечему/некоме)** чије је основно значење „гледати отворено, без страха, стида и скривених мисли“ (РМС/МХ). Он може обухватати и елемент самоуверености, храбрости и пркоса, и тада означава „суочавати се с нечим, неким“, „не бојати се“. Често колоцира уз компоненте *опасност* и *смрт*, као у изразима **(по)гледати опасности/смрти у очи:**

Gleda smrti pravo u oči: iznad provalije hoda na tankoj traci! (smedia.rs 07.02.2012)¹³⁸

¹³⁷ Изрази који се у српском језику користе с овом илокутивном функцијом избегавају дуративне глаголе, и обично захтевају употребу глагола свршеног вида: **прострелити/ошинути/пресећи кога оком.**

У шпански језик их преносимо описно или помоћу других израза: **enfrentarse con la muerte/el peligro** (досл. 'суочити се са смрћу/опасношћу'), **estar en peligro de la muerte** (досл. 'бити у (смртној) опасности'). РМС/МХ бележи да је израз **(по)гледати некоме у очи** полисемичан, јер може упућивати на значење „нeмати скривених мисли, не стидети се“. Тада се семантички приближава идиоматским изразима **моћи изаћи/појавити се некоме пред очи, моћи/смeти погледати некога у очи**. Они припадају концептуалном домену поштења, искрености и честитости, јер означавају да неко сме да се суочи са другима, јер је поступао исправно и морално, да је **чистог образа**.

Ipak, mi imamo i nešto što drugi nemaju - a to je predsednički kandidat koji jedini sme sve građane Srbije da pogleda u oči, kaže u razgovoru za „Alo!“ potpredsednik stranke Nenad Popović. (alo.rs 26.04.2012)

Њихова прагматика показује да се веома често користе у одричној форми, **(не моћи) изаћи/појавити се некоме пред очи, не моћи/смeти (по)гледати некога у очи**, када именују да неко не сме да се суочи, сретне с другима, да осећа стид и срамоту, обично због неиспуњеног обећања, погажене речи, ружног понашања.

Ivanović ne zna kako da izade ćerki pred oči: Za ono što je uradio pred kamerama nema nikakvo opravdanje! (smedia.rs 02.03.2013)

Негативно обојени изрази **sacar los ojos (a alguien)** (досл. '(из)вадити очи (некоме)', „злоупотребљавати, искоришћавати“) и **(из)вадити очи** су обрађени у поглављу. 3.3.2.5.

¹³⁸ **(По)гледати опасности/смрти у очи** не мора обавезно имплицирати да се неко храбро, пркосно, без страха суочава са смрћу, опасношћу. Може једноставно именовати случајан сусрет, као у примеру:

Dramatična priča Gorana Grčića, radnika "Kolubare", koji je upao u bunker, odakle je samo čudom spasen. Gledao sam smrti u oči. Mislio sam da mi nema spasa. (naslovi.net 30.01.2013)

3.3.1.4 „Увидети“, „рећи (истину)“//„завара(ва)ти“

„Око, орган чула вида, готово уопштено је симбол интелектуалног опажања“ (RS). Група израза који именују радње говорења: „рећи“, „казати истину“, као и радње когнитивне природе: „увидети“, „схватити“ настају управо на основу ове симбилике.

По фреквентности се истичу варијанте **бацити/сасути/сипати у очи, рећи/казати/скресати у очи**, које означавају „рећи непосредно, директно, отворено, искрено“, „без страха и стида“, најчешће нешто непријатно. Иако су експресивно и функционалностилски обојене, јер карактеришу разговорни језик и испољавају висок степен емотивне експресивности, оне су широко применљиве и честе у српском језику.

Ovo su samo neke od reči, koje je, usred prostorija OO DS u Ljuboviji, dojučarašnjem predsedniku Izvršnog odbora DS u tom gradu, Milanu Stanojeviću, "sasuo" u oči J. J. iz Ljubovije. (novosti.rs 27.01.2011)¹³⁹

Одговарајући формални и семантички еквиваленти у шпанском језику укључују компоненту *cara* („лице“), **decirle en/a la cara (algo a alguien)** (досл.'рећи у лице (некоме нешто)')¹⁴⁰.

С њима су семантички повезане варијанте **изнети/износити некоме нешто пред очи**, које именује радњу „показивати, разоткривати некоме нешто“. Њихова мотивација указује да је „човеково видно поље (видокруг) ограничен простор“ и да је у тај простор могуће донети посматрани објекат (тај објекат се налази испред посматрачевог ока) (Милановић 2014: 387). Слично значење има и конструкција **отворити очи (коме)**, којом се означава „открити истину некоме“, „учинити да схвати, да увиди у чему је ствар“. Настаје на основу метафоре ЗНАТИ/УВИДЕТИ ЈЕ ВИДЕТИ, тј. САЗНА(ВА)ЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ.

¹³⁹ Постоје и варијанте с лексемом *лице*, које имају иста семантичка и функционална обележја: **бацити/сасути/сипати у лице, казати/рећи/скресати у лице**. Иако РМС/МХ као синонимне наводи и **казати/рећи/скресати у брк/образ**, сматрамо да су они архаични, и да њихова употреба имплицира стилистичку маркираност.

¹⁴⁰ Високу формалну сличност испољавају и изрази **echar en cara (a alguien)** (досл. 'бацити у лице (некоме нешто)') и **бацити/сасути у лице (некоме нешто)**. Овде нема значењске сличности, јер ови изрази граде однос привидне еквиваленције. Док у српском језику **бацити/сасути у лице (некоме нешто)** означава „казати непосредно, директно и отворено“, у шпанском **echar en cara (a alguien)** означава „пребаци(ва)ти, замерати некоме нешто“.

U želji da svršenim srednjoškolcima “otvore oči”, pruže im sve informacije važne za izbor fakulteta, i upoznaju ih sa mogućnostima studiranja na ovoj visokoškolskoj ustanovi, novosadski Fakultet tehničkih nauka je i ove godine organizovao seriju promocija. (topsrbiya.com 18.04.2012)¹⁴¹

Отворити очи (коме) има свој апсолутни формални и семантички еквивалент у конструкцији **abrirle los ojos (a alguien)** (досл. 'отворити очи (некоме)'). Пример који наводимо илуструје његову употребу у значењу „отворити некоме видике (за нова искуства и знања)“:

Almudena Fernández: «La moda me abrió los ojos al ecologismo» La top española acaba de fundar su propia ONG (...). (Алмудена Фернандес: „Мода ми је отворила очи за екологију“. Шпански топ модел је управо отворила сопствену невладину организацију (...).) (abc.es 01.04.2013)

Њима блиски јесу фразеологизми **отворити се очи (коме), отвориле се очи (коме)** и **abrírsele los ojos (a alguien)** (досл. 'отворити се очи (некоме)'), који не обухватају реципијента над којим се врши радња. Илуструју однос апсолутних преводних еквивалената. Користе се за именовање ситуација у којима неко почиње да се понаша рационално, да увиђа право стање ствари, нарочито када се подразумева да је у претходном временском раздобљу био у заблуди:

Šulc: EU je Frankenštajново чудовиšte . (Коментар: Hahaha verovatno je čitao komentare šta Srbi misle o EU pa mu se otvorile oči i na kraju i on realno kaže šta je.) (novosti.rs 06.03.2013)

Слично значење, „одједанпут постати јасно и разумљиво“, „схватити истину, увидети“, остварују конструкције вишег степена експресивности, као што су **пукло (некоме) пред/међу очима и сину(ло) (некоме) пред очима**.

„Izgleda da su se ljudi malo trgli i da im je sinulo pred očima i u glavama, shvatajući šta bi se moglo dogoditi kad radnička klasa ne bi bila toliko svjesna, kad ne bi vidjela teškoće na koje

¹⁴¹ **Отворити очи** се у српском језику често користи иронично, када се подсмевамо саговорнику дајући му до знања да својим речима није открио истину нити изнео нешто или посебно интересантно:

Đilas zahvalio belgijskom gradonačelniku "što mu je otvorio oči". Odgovarajući na pismo gradonačelnika Larnea, Đilas mu ponudio da zbrine neke romske porodice, kojima bi Beograd, u tom slučaju, organizovao prevoz. (telegraf.rs 06.03.2012)

ona sama nailazi, pa preduzela izvesne korake koji ne bi bili u skladu sa našim odnosima u socijalističkom društvu." (novosti.rs 23.06.2008)

У шпанском језику се **abrirle los ojos (a alguien)** подједнако односи на садржаје „прихватити нешто ново“, „допустити као могуће“ и тада су јој у српском језику семантички ближи изрази нешто другачијег састава: **отворити се за нешто, бити отворен за нешто, отворити врата нечему, отворити видике (за нешто)**.

Los meteorólogos llaman todavía perversos a los procesos que escapan a su predicción. Bastaría que abrieran los ojos a la naturaleza moderna para aceptar que acaso lo verdaderamente perverso esté en la meteorología. (Метереолози још увек сматрају изопаченим процесе које не успевају да прогнозирају. Довољно би било да се отворе за модерну природу и прихвате да је изопачена сама метереологија.) (DFDEA)

Исту мотивацију имају високо фреквентни облици с прилошким функцијама: **отворених очију** (уз глаголе *приступити (чему)*, *радити (нешто)*, итд.), односно **con los ojos abiertos** (досл. 'отворених очију') са значењем „недвосмислено, јасно“, „рационално увиђајући јасно сврху“ (РМС/МХ), „не искључујући све што је ново и непознато“, „прихватајући нове предлоге“ (в. 3.3.3.2.3).

Srdan Dragojević: Ivica Dačić je prvi političar u Srbiji koji na kosovski problem gleda otvorenih očiju. Političari prethodne vlade zaduženi za pregovore o Kosovu odnosili su se prema ovoj temi kao deca koja zatvore oči i veruju da ih drugi ne vide (...) (blic.rs 31.03.2013)

Семантичку блискост са изразима из ове групе испољава и **(по)гледати у очи (нечему)**, који означава „трезно оценити ситуацију“ (РМС/МХ), „суочити се и помирити с правим стањем ствари“ и најчешће се користи уз лексеме *истина*, *чињеница* **погледати истини у очи**, где су истина, чињеница, итд. персонификоване као особа.

Odmah da kažem, nisam zagriženi navijač Partizana naravno, ali treba istini pogledati u oči. (zurnal.rs 03.01.2012)

Савим супротно, **(затворити) око/очи (пред нечим, нпр. истином)** и шпански **cerrar los ojos (ante algo)** (досл. 'затворити очи пред нечим), лексикализују значење „игнорисати, не хтети видети/чути/сазнати за нешто, правити се невешт, остављати по страни“. Они именују исти садржај као и **окренути/окретати главу на другу страну** (в.3.2.4). Изразе мотивише радња затварања очију, која је овде вољна и контролисана, а

ови фразеологизми илуструју метафору (НАМЕРНО) ПРОПУШТАТИ ЈЕ СКЛАЊАТИ ПОГЛЕД (Милановић 2014: 389).

España cierra los ojos en el Sáhara. (...) El Gobierno español decidió considerar el problema como una competencia de la comunidad internacional, considerando que no debía intervenir. (Шпанија окреће главу на другу страну у Сахари. (...) Шпанска влада одлучила је да је то међународни проблем и да не треба да интервенише.) (politica.e-noticias.es 10.11.2011)

У српском језику подједнако често користимо и конструкцију **зажмурити на једно око**, која са претходно наведеном дели системска обележја на унутар и међујезичком плану (прагматичке особености, фреквентност употребе), те се подразумева да могу бити замењене једна другом без последица по значење и контекст. РМС/МХ, FRHSJ наводе варијанте **зажмурити на два/оба ока**, које су нижег степена фреквентности употребе.

Od generala je traženo da zažmuri na jedno oko i odobri nabavku 600 terenskih vozila koja ne zadovoljavaju uslove. (novosti.rs 26.03.2012)

Сродно значење, али потпуно другачију метафоричку основу имају конструкције **пала (коме) копрена/мрена/завеса/вео/мрежа/мрак с очију**, које такође реферишу да је некоме постало јасно оно што је дотад било нејасно, да је одједном схватио, увидео, разабрао је и спознао праву истину. Постоји и варијанта **скинути копрену/мрак с очију**. Оне су настале као антипод изразима **пала (коме) копрена/мрена/завеса/вео/мрежа/мрак на очи**, који су мотивисани симболиком *ока* као средства интелектуалног опажања, односно метафором ЗНАТИ ЈЕ ВИДЕТИ (онај ко види зна, схвата, а онај ко не види не схвата). У њиховој менталној слици је препрека која стоји између посматрача и посматраног објекта и која онемогућава посматрачу да види посматрани објекат (Милановић 2014: 389). Та физичка препрека „стоји за неко ментално стање које човеку онемогућава да мисли или дела“ (Милановић 2014: 390).

Јасно увиђање, здраворазумско закључивање (обично након периода „менталног слепила“, заблуде) у шпанском језику испољавају облици **caérsele (a alguien) la venda (de los ojos)** (досл. 'пасти повез с очију (некоме)') и **quitar/arrancar (a alguien) la venda**

de los ojos (досл. 'скинути/ишчупати повез с очију (некоме)').¹⁴² Они су популарнији у Хиспанској Америци, док су у Шпанији у употреби учесталији **abrírsele** односно **abrirle los ojos (a alguien)** (досл. 'отворити (се) очи (некоме)').

Sólo en este momento a los padres les cayó la venda de los ojos, que hasta ahí dieron en tener por buenas las versiones del muchacho. (Тек тада су се родитељима, који су дотад имали представу о добром сину, отвориле очи.) (rae.es 03.07.2013)

Илустративна хипотетичка конструкција **као да има очи на леђима** такође именује радње когнитивне природе „као да све увиђа, (са)зна“. Њену детаљну анализу, као и однос који гради с формално сличном конструкцијом шпанског језика **tener ojos en la espalda** (досл. 'имати очи на леђима') представљамо у оквиру поглавља 3.3.5 (*Лажни пријатељи*).

У ову групу сврстали смо изразе које концептуализују супротне значењске вредности: „лагати“, „преварити“, „завара(ва)ти“. **Бацити/сасути/сипати песак/пепео/прах/прашину (некоме) у очи** означавају управо „преварити, обманути, заварати“. Мотивише их метафора ПРЕВАРИТИ НЕКОГА ЈЕ ОНЕМОГУЋИТИ ФИЗИЧКОМ ПРЕПРЕКОМ ДА ВИДИ (Милановић 2014: 390), која је и сама изведена из примарне метафоре ЗНАТИ ЈЕ ВИДЕТИ, тј. ЗНАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ.

Lider LSV-a Nenad Čanak izjavio je da je priča o Statutu Vojvodine zapravo "bacanje prašine u oči", kako bi se pažnja skrenula sa nastavka pljačkanja Vojvodine. (naslovi.net 27.10.2009)

Испољавају изразиту варијантност по питању лексичких компоненти које улазе у њихов састав, али их све одликују иста дијасистемска обележја, те се могу користити напоредо, без последица по значење.¹⁴³

Сличну семантичку вредност манифестује и конструкција **заслепети/заслепљивати очи некоме** („обмањивати, завара(ва)ти некога“). Међу говорницима српског језика нарочито су популарни облици **мазати/замаз(ива)ати (некоме) очи**,

¹⁴² Сличну метафоричну базу у српском језику имају изрази **пала (некоме) копрена/мрена/завеса/вео/мрежа/мрак на очи**, који се примарно везују за концепт беса, који узрокује неразумно понашање, те ће о њима бити више речи у поглављу 3.3.2.3.

¹⁴³ Мишљења смо да једино варијанта **бацити/сасути/сипати луг (некоме) у очи** који манифестује различите функционалностилска својства, јер је (због своје лексичке компоненте) застарео и изван шире употребе.

који карактеришу неформални, разговорни језик. Такође упућују на лагање и обмањивање.

LDP: Vlada maže oči MMF-u . (...) Vlada uvodi mere štednje samo pred sastanke sa predstavnicima Međunarodnog monetarnog fonda. (vesti.rs 22.08.2011)

Све ове изразе (**мазати очи некоме, бацити песак/прашину у очи**) преводимо глаголом *engañar* („заваравати“), или неким од израза различитих метафоричних основа, који упућују на лагање, обмањивање, какви су **contar historias** (досл. 'причати приче'), **contar cuentos chinos** (досл. 'причати кинеске приче')¹⁴⁴. И они имају своје еквиваленте у српском језику: **причати приче, причати бајке**.

Постоје и изрази с компонентом *ojo*: **poner/llevar/tener la/una venda en/sobre los ojos** (досл. 'ставити/носити/имати повез преко очију'), **tener el velo en los ojos** (досл. 'имати вео на очима'). Они означавају да је неко погрешних уверења (или да му се она намећу), а DFDEA им приписује значење „имати помрачење или ментално слепило“. И у српском језику познајемо **имати/носити/ставити повез преко очију** с истим значењем као и **бити слеп код очију** (в. 3.3.3.1.2).

¹⁴⁴ Овај, и други фразеологизми с компонентама *chino* („кинески“) указују на веома интересантну перцепцију Кинеза и њихове културе међу говорницима шпанског језика. Она се првенствено везује за концепте као што су наивност и лаковерност, о чему сведоче изрази **engañar como a un chino** (досл. 'преварити као Кинеза'), са значењем „насамарити“, „насанкати“ (срп. **превести жедног преко воде**); затим **¿somos chinos?** (досл. 'јесмо ли Кинези'), у значењу „нисам ја глуп/будала“ (срп. **нисам ни ја од јуче, нисам ја пао с крушке**). Представа коју о овом удаљеном народу емитују шпански идиоматски изрази везује се и за нешто нејасно, неразумљиво, као у изразима: **me es chino** (досл. 'то ми је кинески'), односно то ми је несхватљиво и непознато (срп. **шпанска села**); **suena a chino** (досл. 'звучи као кинески') за нешто нејасно, **hablar en chino** (досл. 'причати на кинеском') када говоримо о нејасним стварима, односно на неразумљив начин. Коначно, перцепција Кинеза може се односити на тежак и напоран рад, концепте који се у српској култури везују за тамнопуте људе: **trabajar como un chino** (досл. 'радити као Кинез', срп. **радити као црнац**), **labor/trabajo chino** (досл. 'кинески рад/посао', срп. **црначки посао**).

Фразеологизми који у свом саставу садрже називе различитих народа можда најбоље илуструју како фразеолошки миље једног народа одсликава његову историју, обичаје и различита гледишта. Свака култура кроз своју историју и традицију дефинише своје стереотипе, норме понашања, веровања и вредновања. Ови примери иду у прилог запажања да се географски ближи народи, с којима су остварени историјски, културни, економски, итд. контакти, доживљавају као блиски и сличнији. С друге стране, о географски удаљеним народима, стварају се разноврсне, често антагонистичке представе које их квалификују као недефинисане, сумњиве, незналице итд.

Putin ha puesto una venda sobre los ojos de Rusia. (Путин је Русији ставио повез преко очију.) (DFDEA)

3.3.1.5 Остале радње

У анализи фразеологизама с компонентом *око/ојо* издвојила су се и значења која именују радње које нису значењски блиске с осталим категоријама. Често их карактерише одсуство преводног еквивалента у циљном језику и представљају тзв. *фразеолошке празнине*. Идиоматски изрази с компонентом *око* могу се користити као денотати радњи кретања. Варијанте **изаћи/излазити/долазити на/пред очи (некоме)** означавају „доћи пред некога“, „појавити се пред ким“, али развијају и значење „немати стида“, „обраћати се некоме чисте савести“. Они су мотивисани сликом посматраног објекта који се налази испред посматрача и метонимијом **ОЧИ СУ ПОСМАТРАЧ** (Маилановић 2014: 387). На кретање упућују и облици **иде куда га очи воде/поведу (и ноге носе), ићи за својим очима** који именују „ићи било куда, куда год зна“, и често се употребљавају у императиву акт наредбе којом се неко удаљава, протерује. **Склонити се/уклонити се/ макнути се/маћи се/отићи (некоме) с очију** означава радње „отићи, уклонити се, побећи, нестати, удаљити се (из видокруга)“, и такође служи као чин заповести некоме да се склони.

Метафоричка слика идиоматске конструкције **унети се некоме у очи** указује на кретање у простору, а њено значење је „сасвим се приближити некоме, примакнути се, стајати веома близу некога“. Даљим процесом метафоризације проширује своје значење на „пажљиво слушати некога“, „концентрисати се на његове речи“.

Скочити/скакати/полетети (некоме) у очи/за очи (у косу/за врат) на формалном плану такође именује један вид кретања. Ипак, на значењском нивоу се не повезује с кретањем, већ упућује на домен сукоба („напасти некога жестоко“). Као и претходно наведени изрази припада разговорном стилу и високо је експресиван. У шпанском језику му одговарају конструкције **saltar al cuello** (досл. 'скочити за врат') или **saltar a la yugular** (досл. 'скочити за вратну жилу'), обе изразито неформалног карактера.

Bila je spremna da im svima skoči u oči. (FRHSJ)

У шпанском језику изрази с компонентом *око* упућују на спавање. **Pegar el/un ojo** (досл. 'залепити око') и **cerrar los ojos** (досл. 'затворити очи') означавају „спавати, заспати“, и веома често се користе у негативном облику:

No podía dormir, era imposible. Desde el sábado no he pegado ojo. No sé cómo puedo seguir en pie. Estoy muy cansado (...) decía un trabajador. (Нисам могао да заспим, било је немогуће. Од суботе нисам ока склопио. Веома сам уморан (...) изјавио је један од радника.) (euronews.com 19.02.2013)

Са својим преводним еквивалентом из српског језика **не склопити ока** граде однос парцијалне еквиваленције. Основни облик ових шпанских изрази је потврдан (**pegar el/un ojo, cerrar los ojos**) и тако су документовани у лексикографским изворима, иако њихова прагматика указује да се углавном користе у одричном облику. С друге стране, израз **не склопити ока** је документован у одричном облику („не (моћи) заспати“) и у словенском генитиву, и готово искључиво се тако и користи.

Вуковић: Нисам ока склопио после победе над Данском. (tanjug.rs 18.01.2012)¹⁴⁵

Веома је занимљив шпански израз **poner cara y ojos a (algo)** (досл. 'ставити лице и очи (нечему)'), који није документован у речницима, али се његова употреба потврђује претрагом електронске штампе. Означава „описати, дефинисати, представити нешто“, „дати му форму, уобличити га“ и нема преводни еквивалент у српском језику.

-¿Qué cuenta su película que no contaron las noticias del tsunami? -La idea es poner cara y ojos a la tragedia. (Шта нам то прича Ваш филм, а што већ нисмо чули у вестима о цунамију? -Идеја је да се опише трагедија.) (fueradeserie.expansion.com 12.09.2012)

Адекватне кореспонденате у шпанском језику немају ни конструкције: **не дати (некоме) ока склопити/отворити**, („не дати (некоме) да предахне, да се одмори“), **очи се напуниле/наводниле** („бити на ивици суза“, „само што није заплакао“), **читати/прочитати некоме из очију** („погодити нечије жеље, намере, тајне по изразу лица“ РМС/МХ).

¹⁴⁵ Потврдни облик не обухвата словенски генитив, већ гласи **склопити очи и** на значењском нивоу везује се за концепт умирања.

3.3.2 Апстрактне појаве

Фразеологизми с компонентом *око/ојо* именују различите апстрактне појаве које су у непосредној вези с човеком, и које се даље групишу према семантичком критеријуму. Именују појмове из домена опреза и пажње, али и одређена тренутна, углавном емотивна, стања (љутња, бес, љубав, нетрпељивост, чуђење).

3.3.2.1 „Мотрење“, „опрез“

На међујезичком плану се по продуктивности и фреквентности употребе издвајају фразеологизми који именују концепте као што су надзор, мотрење, надгледање. **Имати (некога) на оку** и његов садржински корелатив **бити (некоме) на оку**, поред тога што именују просторну близину, означавају и „пазити, мотрити, надгледати некога, вребати“, односно „бити предмет нечијег надгледања“. Њихова значења се разликују утолико што испољавају различита стања: док је први израз активан (субјект је вршилац радње), други је пасиван пасиван (субјект је прималац, реципијент радње) (в. 3.2.2.2). Конструкција **држати на оку (некога)** је синонимна с **имати (некога) на оку**, али је, за разлику од ње, једнозначна, исказује „надгледати, пазити“ и нема свој пасивни еквивалент. Овај садржај у шпанском језику најадекватније исказујемо помоћу глагола *vigilar* („мотрити“).

"Stratforovi" obaveštajci: Ruse i Srbe držati na oku i kada igraju fudbal. (...) Rusko-srpski odnos je posebno važan. Vaš me briga ako je u pitanju i njihova prijateljska fudbalska utakmica, mi moramo da znamo o tome", piše u mejlu poslatom 21. jula 2009. godine. (blic.rs 29.02.2012)

РМС/МХ као израз сличног значења („припазити, надгледати“) наводи и **бацити око (на некога/нешто)**, који се често користи као именитељ радњи „пожелети, меркати, интересовати се“. За садржај „мотрити“ везује се и његова варијанта с компонентом *поглед* (**бацити поглед**). У шпанском језику **echar un ojo** (досл. 'бацити око') именује „надзирати, мотрити“ када се употребљава уз неодређени члан (в. 3.3.1.2).

Deja dos vaqueros en el mesón para que echen un ojo y el dinero esté seguro. (Оставља двојицу каубоја у кафани да мотре и да новац буде на сигурном. (rae.es 14.04.2013)

Значењски су им сродни облици **не (ис)пуштати/пустити из очију/с ока/ испред ока, пратити (будним) оком** и **пратити очима**, од којих овај последњи има свој апсолутни преводни кореспондент у шпанском: **seguir con los ojos (a alguien/ algo)** (досл. 'пратити очима (некога/нешто)'). Код ових конструкција централна семантичка компонента се односи на радњу нетремичног и пажљивог гледања, али и истраживања и испитивања, што их значењски приближава изразу **не губити из вида**. Они не искључују ни компоненту континуираног и дуготрајног гледања, која је овде, ипак, периферна.

La mujer iba de la silla a la cama. Se quedaba un momento en una y se levantaba, daba unos pasos y se sentaba en la otra. Ramón escuchaba y la seguía con los ojos. (Жена је ишла од столице до кревета. Задржала би се који тренутак на столици, умала би, мало прошетала у села на кревет. Рамон ју је слушао и пратио очима.) (rae.es 15.5.2012)

Не скидати/спуштати ока/очију (са некога/нечега) и no quitar ojo/los ojos (a alguien/de alguien) (досл. 'не скидати/склањати ока/очију с некога') манифестују идеју мотрења и надгледања. На делу је апсолутна симетрија у полисемији, зато што поред ових садржаја означавају и „загледати се у некога, допада ти се“.

Ningún jugador croata le quitó un ojo de encima a Xavi, al que Vukojevic sometió a un marcaje desesperante de cerca y de lejos. (Ниједан хрватски играч није скидао ока с Хавија, кога је Вукојевић очајнички чувао изблиза и издалека.) (rfe.es 18.06.2012)

Облици **узети кога (под) око** и **(имати) будно око** нису чести у савременом српском језику, али такође имплицирају „мотрити, пазити на кога, бити на опрезу“. Постоји и облик **гледати/посматрати будним оком**, чији пасивни еквивалент бити под (нечијим) будним оком („бити под нечијим надзором“) се често користи у различитим средствима информисања.

Mediji će biti pod budnim okom RRA, OEBS-a ali i konkurentskih medija. (politika.rs 12.03.2012)

О оку као симболу опажања, и нарочитог опреза, сведочи интернационализам **Аргусове очи**, за онога ко све посматра, све види, чијем оку ништа не промиче. Настаје на основу старогрчког мита о стооком чувару Аргу, Аргусу, диву са очима по читавом телу, који никада није спавао.

У овом концептуалном домену се издваја група израза који служе као упозорење на пажњу и опрез, који се препоручују услед присуства (потенцијалне) опасности и

неприлике. У српском језику се истиче полисемични фразеологизам **отворити очи**, који исказује „обратити изузетну пажњу, нарочито пазити“ (РМС/МХ) и који се најчешће користи у проширеним варијантама **добро/широм отворити очи**.¹⁴⁶ У употреби је и варијанта **држати/имати отворене очи**.

Zato u agencijama za nekretnine savetuju vlasnicima da dobro otvore oči i raspitaju se kome izdaju svoj stan. (novosti.rs 10.10.2011)

Потпуно исту вредност као **добро отворити очи** манифестује и **отворити четворе очи**, који је такође заступљен међу говорницима српског језика и означава „припазити, добро пазити“¹⁴⁷:

Otvorite četvore oči da teško zarađeni novac za stan ne ode u ruke mnogobrojnih prevaranata. 13 saveta za sigurnu kupovinu stana. (alo.rs 29.01.2012)

У шпанском језику исти садржај исказујемо помоћу изразито полисемичног израза **abrir (alguien) (bien) los ojos** (досл. 'отворити (неко) (добро) очи'), који представља адекватни преводни еквивалент за српске изразе **(добро) отворити очи** и **отворити четворе очи**:

Con ellos podrás desbloquear fantásticos premios en el juego, así que abre bien los ojos! (На тај начин ћеш моћи да освојиш фантастичне награде у игри, тако да добро отвори очи! (disney.es 12.01.2013)

Шпански језик познаје и друге изразе којима се саветује максимална пажња и опрез, као што су: **andar(se)/estar con ojo** (досл. 'ићи/бити с оком'), **andar(se)/estar con cien/cuatro ojos** (досл. 'ићи/бити са сто/четворо очију'), **andar con mucho ojo** (досл. 'ићи с много ока'), у којима око метонимијским путем остварује значење „пажња, опрез“.

Yo que tú tendría mucho ojo con este chico. (Да сам на твом месту, била бих на опрезу с тим момком.) (gae.es 08.05.2012)

Лексема *ojo* („око“) се употребљава самостално у узвичним конструкцијама као илокуциони чин упозорења на опасност, и тадаозначава „пази!“, „чувај се!“:

¡Ojo! Ese perro muerde. (Чувај се! Тај пас уједа) (пр. А.Т.)

¹⁴⁶ Као у народној пословици **Добро отвори очи кад се жениш, а после их затвори!**

¹⁴⁷ РМС/МХ наводи синонимну варијанту **отворити сто очи**, која се данас ређе употребљава.

Идентично се употребљавају и облици (**tener mucho ojo con** (досл. '(имати) много ока с') или само **¡mucho ojo!** (досл. 'много ока'), **¡ojo!** ('око'). Њима у српском језику одговарају прилози *пажљиво, опрезно (с)*, односно узвичне форме *пажња!, опрез!*.

Practicar deporte, ¡con mucho ojo! Está aumentando el número de lesiones oculares debido a la práctica de determinados deportes sin protección. (Вежбајте, али, пажљиво! Повећава се број повреда ока због бављења спортом без заштите.) (hola.com 12.05.2013)

На опрез упозоравају и шпанске варијанте **ojo avizor** или **ojo avisor** (досл. 'око које мотри'), **ojo al parche** (досл. 'око на крпу'), које скрећу пажњу на неку опасност. **Ojo al parche** се знатно ређе користи у савременом језику.

Pero Chris (...) no es el único que se ha tropezado con estos felinos ... Así que mantente ojo avizor si te vas de vacaciones a tierras escocesas. (Крис (...) није једини који је набасао на овакве мачке... Тако да добро отвори очи ако идеш на одмор у шкотске крајеве. (ecologiablog.com 29.07.2009)

Ser todo ojos (досл. 'бити сав у очима') такође припада концептуалном домену пажње, а користи се уз глаголе гледања и посматрања као *mirar, observar* („гледати“, „посматрати“). Означава „веома пажљиво“.

A este niño le fascina la repostería, y es todo ojos cuando su madre hace dulces. (Овај дечко обожава слаткише, и пажљиво посматра како му их мајка прави.) (DFEM)

Настаје редукцијом израза **ser todo ojos y oídos** (досл. 'бити сав у очима и ушима'), који поред пажљивог гледања, именује и пажљиво слушање, али се често користи самостално, као што се и **ser todo oídos** (досл. 'бити сав у ушима') може користити самостално када именује пажљиво слушање. Свим овим облицима семантички је веома близак и израз **con los cinco sentidos** (досл. 'са свих пет чула'). Њихов превод на српски језик не изазива веће потешкоће, јер постоје високо сличне конструкције **претворити се у очи**, односно **претворити се у уши**, као и **претворити се у очи и уши**, за означавање истог садржаја.

3.3.2.2 „Мишљење“, „сећање“

У оба језика се одређен број идиоматских израза с компонентом *око* користи за исказивање радњи које су експлицитно или имплицитно повезане с процесом мишљења, о чему сведочи и народна пословица **више виде четири ока него два**, која означава „треба припитати и другог за мишљење“ (РМС/МХ). **Гледати/видети/посматрати својим очима (нешто/некога)** означава „доживети, бити очевидац нечега“. Поред овог, има и друго, пренесено значење, „имати своје мишљење, мислити самостално“, „држати до свог става“, које илуструје наредни коментар читаоца на једну спортску вест:

(коментар:) *Neki ga vole a neki ne* (Жозеа Муриња), *svako ima pravo da ga gleda svojim očima samo nikad ne treba da ga ponižava jer je jedan vrhunski trener.* (sportal.rs 12.04.2013)

И шпански језик познаје израз исте формалне структуре **ver/mirar/contemplar con sus propios ojos** (досл. 'видети/(по)гледати својим сопственим очима') и исте семантичке садржине („видети лично“).

Había dicho que, si no lo contemplaba con sus propios ojos, no le podía dar crédito. (Рекао је да му неће поверовати ако не види сопственим очима.) (DFDEA)

Речници којима смо се служили не бележе и друго значење којим би се обухватила когнитивна радња „мислити независно“. Уместо овог израза употребљава се формулација *Yo lo veo así...* (досл. 'ја на то овако гледам...'), која је заснована на истој метафори (ВИДЕТИ ЈЕ ЗНАТИ/МИСЛИТИ, ВИЂЕЊЕ ЈЕ ЗНАЊЕ/МИШЉЕЊЕ, Кевечеш 2010). Већина израза из ове категорије настаје управо на основу ове, веома широко распрострањене метафоре.

Отуда се на међујезичком плану не може говорити о апсолутној кореспонденцији у полисемији између израза **гледати/видети/посматрати својим очима (нешто/некога)** и **ver/mirar/contemplar con sus propios ojos**, зато што она подразумева да једном полисемичном фразеологизму из L1 језика одговара други такође полисемичан фразеологизам из L2 језика, и то тако да им се сва значења подударaju. Овде је реч о асиметричној полисемији (в. 3.2.1.3, 3.3.1.2), зато што двозначном **гледати/видети/ посматрати својим очима** одговара једнозначни израз **ver/mirar con sus propios ojos**, и то само у случају када овај означава „видети лично, бити очевидац“.

Постоје и варијанте **гледати/видети/посматрати туђим/нечијим очима** за значење“ „прихватати туђе/нечије мишљење, стављати се у туђи/нечији положај“ (FRHSJ). У овом случају се на међујезичком плану успоставља однос нулте еквиваленције, зато што не постоји формално сличан израз шпанског језика који би именовало исти садржај.

У српском језику користимо израз готово исте формалне структуре: **гледати/посматрати другим очима**, који упућује на промену мишљења.

Svi me gladaju drugim očima i posle ove povrede protiv Granade, opšti utisak je da im mnogo nedostajem i jedva čekaju da se potpuno oporavim i vratim u kombinaciju za tim. (sportske.net 12.03.2012)

И шпански језик познаје овај израз, те се међу њима успоставља симетричан однос. **Ver/mirar con otros ojos** (досл. 'видети/гледати другим очима'), такође означава „бити другачијег мишљења“, „променити мишљење“, и базира се на истој метафори **ВИДЕТИ ЈЕ ЗНАТИ/МИСЛИТИ**.

No podía contárselo a ella, le iba a parecer un desgraciado, iba a sentir compasión por mí, me miraría con otros ojos de ahora en adelante. (Нисам могао то да јој испричам, испао бих јадан, сажаљевала би ме, гледала би ме другим очима.) (DFDEA)

У стандардном српском језику је у најширој употреби конструкција у **нечијим очима**, када се даје нечије мишљење, виђење ствари. Означава управо то: „према нечијем мишљењу, виђењу“, „онако како је доживео или посведочио нешто“ (PMS/MX):

Stonsi u očima jednog Beograđanina. Najpoznatiji profesionalni rok-fotograf iz bivše Jugoslavije Branislav Brajan Rašić bio je službeni fotograf svečanosti održane u četvrtak u Londonu, povodom pedesetogodišnjeg jubileja legendarne grupe “Rolling Stones”. (b92.net 13.07.2012)

У шпанском језику овај апстрактни садржај исказујемо на готово идентично: **a ojos (de alguien)** (досл. 'у очима (некога)'), за значење „према нечијем мишљењу“, „с његове тачке гледишта“:

Ha logrado ganar a Arintero en lo que a ojos de Esteban ha sido un debate. (Успео је да победи Аринтера, што је, према Естебану, било дискутабилно.) (DFDEA)

У **нечијим очима** тако припада домену процењивања, оцењивања, које ће у зависности од семантике глагола уз који колоцира означавати лоше или добро

мишљење о нечему или некоме, а функција ока је да буде „симбол интелектуалног понашања“ (RS). Тако ће уз глаголе који означавају кретање надолу, какви су *пасти*, *падати* он именовати разочараност, губитак вредности и угледа, лоше мишљење о нечему:

Posle ovog meča, kredibilitet Vimbldona u mojim očima je drastično pao. (sportal.rs 29.06.2012)

И супротно, уз глаголе који именују кретање нагоре, попут *порасти*, *уздићи се* и сл. има сасвим супротно значење: некога/нешто су почели да уважавају, неко је добио на угледу, о њему се ствара добро мишљење. Оваква мотивација значења произилази из универзално присутне метафоре ДОБРО ЈЕ ГОРЕ, А ЛОШЕ ЈЕ ДОЛЕ (Кевечеш 2010).

Jovetić: Partizan porastao u očima Italijana. Crno-beli su porasli u očima italijanske javnosti, posle prvog susreta svi su oduševljeni potencijalom tima Vladimira Vermezovića. (vesti.rs 06.11.2012)

„**Бити велик у нечијим очима** са значењем 'бити важан, цењен' илуструје општију метафору ВАЖНО ЈЕ ВЕЛИКО“ и мотивисан је сликом посматраног објекта који је, заправо, човек (Милановић 2014: 390).

Фразеологизми с компонентом *око/ојо* се повезују и с концептом сећања. **Не силази (некоме) с очију, имати пред очима, као да очима гледам** означавају „не заборављати, стално мислити, имати у (живом) сећању“. Могу обухватати и додатне семе, када не могу бити међусобно заменљиви у свим комуникативним ситуацијама. Тако, на пример, РМС/МХ и FRHSJ за израз **имати пред очима** наводе значење „имати у виду, на уму, узети у обзир“. Поред овог, он именује и „бити јасно, очигледно, недвосмислено“. Мотивисан је симболиком чина гледања, које се, с једне стране повезује с човековим начином упознавања и разумевања ствари, а с друге стране с памћењем онога што се упознало (Милановић 2014: 389.)

Sa čuđenjem i nevericom pitamo se zašto o svemu ovome ćute nevladine organizacije, kad pred očima imaju školski primer kršenja i gaženja verskih i ljudskih prava, kojim je narod pljevaljskog kraja uskraćen prisustva svoga episkopa u manastirima i crkvama (glas-javnosti.rs 18.08.2007)

РМС/МХ документује и облик **нисмо ни ми очи изгубили** за испољавање значења: „добро видимо, јасно је“. **Имати очи (у глави)**, са значењем „радити нешто разумно, промишљено“, такође настаје на основу примарне метафоре РАЗУМЕВАЊЕ

ЈЕ ВИЂЕЊЕ. У савременом српском језику се више користе упитне форме **имаш ли ти очи?**, или **где су ти биле очи?**, када се жели означити „о чему си размишљао?“, „зашто ниси размишљао?“, које су својствене разговорном, колоквијалном говору.

Радње које укључују концепт сећања, као што су „сећати се, присећати се, сећати се (добро) свега“, „живо се сећати“ такође се могу исказати на овај начин: **као да очима гледам, као што сад тебе гледам.**

3.3.2.3 „Гнев”, „освета“

Наредна група фразеологизама изражава осећаје љутње и беса. Истичу по високом степену експресивности и састоје се од лексема негативне конотације (*крв, мрак и магла*). **Крв му је пала/пада на очи, крв му је дошла/ навукла се на очи** упућују на гнев, срџбу, па и губитак контроле услед таквих стања¹⁴⁸. Говорници савременог српског језика чешће користе изразе као што су **мрак му пао/дошао/ навукло се на очи, смркло/смрачило/зацрнело му се пред очима** или **магла му пала на очи**. Сви они именују исте концепте: разјареност, губитак разума и присебности од беса, као и непромишљено деловање и понашање које таква стања узрокују, стања у којима неко „не гарантује за своје поступке“. С. Милановић (2014: 389-390) наводи да је израз навукло му се/пао му је мрак на очи („побеснео је“) мотивисан сликом препреке која онемогућава посматрачу да види посматрани објекат. Сматрамо да се овде ментална представа о мраку, тами (*мрак, смркло се, зацрнело се, магла*) значењски доводи у везу с негативно обојеним појавама (бес, љутња, неразумност). За ове конструкције су документована и значења „онесвестио се, издахнуо је“ (РМС/МХ), која су ређа у употреби. Претрага електронске штампе показује је данас најфреквентнији облик **пао мрак (некоме) на очи**, док су варијанте које укључују лексеме *копрена/мрена/вео* изашле из употребе, као, уосталом, и сами предмети које те лексеме именују.

Fergusonu пао мрак на очи, u први мах отерао новинаре после понижења u Базелу! (sport.blic.rs 08.12.2011)

Готово идентично се употребљава израз **пала ролетна (некоме) на очи**, који је потекао из урбаног, омладинског жаргона. Изашавши из оквира овог специфичног

¹⁴⁸ И друге варијанте с компонентом *крв* исказују ово значење: **крв му је насела на очи, крв ударила/јурнула у главу** (в. 3.2.3.1.5), **крв кипи/кључа у њему**.

идиома, почео се шире употребљавати и у другим формама савременог српског језика, задржавши неформални, готово колоквијални тон. Његово присуство у језику медија често је када се жели постићи виши степен експресивности:

I “Hladni Nemas” Otmar Hicfeld ume da izgubi živce. Selektoru Švajcarske pala “roletna na oči” u meču sa Norveškom zbog sudije Fernandez Borbaljana, a epilog svega je bio ružan gest kada je španskom arbitru pokazao srednji prst. (naslovi.net 13.10.2012)¹⁴⁹

И шпански језик познаје фразеологизме којима се вербализују семантички садржаји срџбе и беса, али они нису и формално подударни с овим изразима српског језика. **Estar enceguecido (por la rabia)** (досл. 'бити заслепљен (бесом)') најбоље одговара изразу **смркло/смрачило му се пред очима**, зато што им је заједничка метафоричка представа: некоме су срџба и гнев потпуно помутили вид, тј. способност рационалног увиђања. **Estar enceguecido** је дијатопски маркиран, зато што карактерише говор становника јужноамеричког континента¹⁵⁰.

Високо илустративни изрази попут **tener/estar con sangre en el ojo** (досл. 'имати крв у очима'), **(tener) ojo/s inyectado en sangre** (досл. '(имати) око/очи убризгано у крв') могу послужити као преводни еквиваленти за: **сева ватра из очију (некоме), крв му је пала/дошла/навукла се на очи**, јер с њима граде однос парцијалне еквиваленције. Понекад је у преводу адекватније употребити неки други идиоматски израз (**гори од беса**), глагол (*полудети, изнервирати се*) или придев (*бесан, љут*), као у наредном новинском наслову:

¹⁴⁹ Идентична метафоричка слика (**падају ролетне коме**) остварује значење „спава му се“.

¹⁵⁰ У саставу конструкције **estar enceguecido** се, поред глагола *estar* („бити“), јавља и глагол *ser* („бити“). Она покрива широк спектар значења, од дословног, које се односи на смањен капацитет вида: *enceguecido por el sol, por la luz* („заслепљен сунцем, светлошћу“), до различитих пренесених значења. Централно је оно које означава да неко не расуђује трезвено, да није разуман:

Considero que el señor presidente está enceguecido, no sé si a través de intereses personales o de círculos que están abrazándolo (...). (Сматрам да је господин председник изгубио разум, не знам да ли због личних интереса или због група које га притискају (...)) (rae.es 02.07.2013)

У зависности од семантике лексичких компонента којима се проширује, **estar enceguecido** развија и друга значења, која именују најразличитија негативна осећања, стања и неразумна понашања: **enceguecido por los celos** („заслепљен љубомором“), **enceguecido por la soberbia** („заслепљен таштином“), **enceguecido por el odio** („заслепљен мржњом“), или **enceguecido por la rabia** („заслепљен бесом“).

Con la “sangre en el ojo”, buscando la revancha. Los jugadores “criollos” piden tranquilidad a la hinchada y confían en que ganarán a Barcelona este fin de semana en el estadio Atahualpa. (Љути су и траже реванш. Играчи „креолци“ траже од навијача да остану мирни и да се уздају у њихову победу над Барселоном овог викенда на стадиону Атауалпа.) (lanueva.com 07.04.2013)

Con la sangre en el ojo укључује и семантичку компоненту жеље за осветом, које нема у српском језику, па се његов однос однос са формалним српским парњаком (**крв пала на очи**) одређује као међујезичка квазисинонимја (в. 3.2.2.2, 3.2.3.1.1, 3.3.1.2). Претрага електронских корпуса потврђује да су ови шпански изрази дијатопски маркирани и да карактеришу говор становника Јужне и Средње Америке, док им је употреба на Иберијском полуострву сведена на минимум.

Сасвим супротно значење у српском језику лексикализује израз **не трепнути (ни) оком**. Означава да је неко миран и равнодушан, да се није узнемирио због својих или туђих поступака. Када карактерише појединца као хладнокрвног, немораланог, на пример у контексту у којем неко чини неправду без имало гриже савести, постаје изразито негативно конотиран:

Mene je stid i sramota. (...) Stid me jer moram da gledam sudiju koja je donela ovakvu odluku, sudiju koja nije ni pocrvenela, ni trepnula okom kad je iznela oslobadajuću presudu. (...) džabe Ustav, džabe zakon (...). (b92.net 18.11.2011)

Поред стања срџбе и беса, око се везује и за концепт освете, који се на готово идентичан начин испољава у ова два језика. Пословица (**вратити**) **око за око (зуб за зуб)**, односно (**devolver**) **ojo por ojo (y diente por diente)**, универзално је присутна у европским друштвима. Данас се чешће среће у скраћеном облику (**вратити**) **око за око**, односно (**devolver**) **ojo por ojo**. На делу је апсолутна преводна еквиваленција (заједничка метафорична основа, идентична лексичка и синтаксичка структура, иста денотативна и конотативна значења, исте дијасистемске рестрикције), која се најређе остварује међу фразеологизмима различитих језика.¹⁵¹ Овај израз, тј. пословица из које он води порекло, је за Г. Корпас Пастор (2000а, 2003) типичан пример за тзв.

¹⁵¹ Г. Корпас Пастор (2003:217) сматра да је апсолутна преводна еквиваленција могућа једино у случајевима калокова (**dos son compañía, tres son multitud** шп., **two is company, three is a crowd** енгл., **двоје је дружина, троје је гужва** срп.), деноминативне и термилошке фразеологије (**parque temático** шп., **theme park** енгл., **забавни парк** срп.) и тзв. европеизама (**talón de Aquiles** шп., **Achiles' heel** енгл., **Ахилова пета** срп.).

европеизме, фразеологизме који имају заједничко, европско порекло. То заједничко, европско порекло може бити генеалогско, када јединице различитих језика воде порекло из заједничких извора европске културе, као што су Библија, класична грчко-римска литература, латински средњовековни текстови, разни цитати и паремије преведене на народне, тзв. вулгарне језике, као и народна књижевност и фолклор. Фразеологизме са заједничким пореклом Г. Корпас Пастор (2000а, 2003) назива *културним европеизмима (europeísmos culturales)*.¹⁵² Поред њих, постоје и *природни европеизми (europeísmos naturales)*, који су настали из запажања о свету који нас окружује. Они су мотивисани различитим природним феноменима и одсликавају понашања карактеристична за жива бића. Најчешће упућују на делове тела, њихово функционисање и симболику (Корпас Пастор 2000а: 488).¹⁵³

Није увек могуће одредити порекло оваквих интернационализама, поготово када оно има више извора. Европеизме, тј. интернационализме који имају двоструко порекло, који настају из поменутих заједничких извора европске културе и традиције, али и природним путем, на основу запажања о свету и односима који се у њему успостављају, Г. Корпас Пастор (2000: 488) назива *природно-културним европеизмима (europeísmos naturales-culturales)*. Управо ову врсту фразеологизама илуструје **око за око, (зуб за зуб) (срп.), ojo por ojo y diente por diente (шп.), an eye for an eye, and a tooth for a tooth (енгл.), Auge um Auge, Zahn um Zahn (нем.), oeil pour oeil, dent pour dent (фр.)**. Ова пословица у својој структури садржи соматизме, односно називе за делове тела, али води порекло из Старог Завета и постала је део европског културно-лингвистичког наслеђа. „Старозаветно начело које активира концепт одмазде тачном мером“ је „универзално за све индоевропске језике“ (Милановић 2014: 391). Мотив освете остао је актуелан до данашњих дана, па се ова конструкција неретко користи у и у шпанском и у српском језику, а често у скраћеној форми (**око за око, ojo por ojo**).

¹⁵² Они обухватају различите сентенце, цитате и паремије које су кружиле Европом током целог раног Средњег века (Корпас Пастор 2000а: 250, 488): **ко се задњи смеје, најслађе се смеје (срп.), quién ríe el último, ríe mejor (шп.), he who laughs last, laughs longest (енгл.), rira bien qui rira le dernier (фр.), wer zuletzt lacht, lacht am besten (нем.); Пандорина кутија (срп.), caja de Pandora (шп.), Pandora's box (енгл.), die Büche der Pandora (нем.), boîte de Pandore (фр.)**.

¹⁵³ Најбоље их илуструју соматски фразеологизми: **дигла се (некоме) коса на глави (срп.), poner los pelos de punta (шп.), make smb hair's stand up on end (енгл.), jdm. die Haare zu Berge stehen (нем.), faire dresser les cheveux (sur la tête) (фр.); показати зубе, enseñar los dientes (шп.), jmd. Die Zähne zeigen (нем.); ломити/разбијати главу (срп.), romperse la cabeza (шп.), sich den Kopf zerbrechen (нем.)**.

Pero el terrorismo de los palestinos y la práctica israelí de devolver ojo por ojo y diente por diente bloquearon toda negociación. (Али тероризам Палестинаца и пракса Израелаца да враћају око за око и зуб за зуб блокирали су све преговоре.) (rae.es14.05.2013)

Изрази с компонентом *око/оjo* указују и на концепт клетве, урока. **El mal de ojo** (досл. 'зло у очима') колоцира уз глаголе *echar*, *caer* („бацити“, „пасти“) у конструкцијама: **echar el mal de ojo (a alguien)** (досл. 'бацити зло око (на некога)') („зачарати (некога), уклети“), **caer el mal de ojo** (досл. 'пасти зло око') („скинути клетву/чини (с некога)“). У српском језику им одговарају конструкције **бацити клетву, бацити чини**. Представљамо употребу израза **caer el mal de ojo** нешто дужим, али веома илустративним примером:

Cada vez que alguien decide que tal sitio o tal otro es la Suiza de aquí o de allá, el viajero cruza los dedos de la mano derecha y toca madera con la izquierda. Ya ha caído el mal de ojo sobre el idílico lugar. Así ocurrió con Sarajevo, "la Suiza de los Balcanes"; con Ruanda, "la Suiza de África"; con Cachemira, "la Suiza india", o con Beirut, "la Suiza del Líbano". Mucho cuidado con las Suizas que no sean Suiza. (Сваки пут када неко каже да је ово или оно место рај на земљи, путник прекрсти прсте десне руке, а левом куцне у дрво. Тако је скинуо чини с тог идиличног места. Тако је било са Сарајевом, „балканским рајем“, с Руандом „афричким рајем“ с Кашмиром, „индијским рајем“, или с Бејрутом, „либанским рајем“. Опрезно с рајевима на земљи који нису Швајцарска.) (rae.es 05.06.2013)¹⁵⁴

У ову семантичку групу долазе и изрази (**имати**) **зле очи/зло око**, (**имати**) **урокљиве очи**, којима се неке приписују магијске моћи, на пример он може да урекне погледом, да донесе несрећу. Они илуструју „снажан и веома раширен

¹⁵⁴ Овај пример илуструје употребу још једног израза из шпанског језика **la Suiza de** (досл. 'Швајцарска нечега/неког (места/региона)'). Он упућује на неки локалитет (место, град, регион, итд.) који се по богатству и изванредним условима живота издваја међу осталим сличним локалитетима. Лексикализује се помоћу компоненте *Suiza* (Швајцарска), зато што управо ова земља симболизује просперитет и благостање. На овом примеру видимо како фразеолошки стереотипи, обичаји и веровања, вредновања и коментари често бивају разлози за одсуство сваке еквиваленције између фразеологизама различитих језика, као што је овде случај. **La Suiza de** нема свој преводни еквивалент у српском језику, те је преводимо опсино: **рај на земљи**. Овакве фразеолошке празнине (*las lagunas fraseológicas*) нарочито отежавају процес превођења у случајевима игре речи, када се не може пренети поигравање с дословним и пренесеним значењем из оригиналног текста, какав је случај с последњом реченицом овог примера, чији дослован превод гласи: 'Опрезно са Швајцарскама које нису Швајцарска'.

културолошки уплив у фразеолошко значење“, будући да је „веровање у урок древно“ и да је присутно у различитим религијама (Милановић 2014: 391). На пример, „у исламском свету врло је раширен израз *урокљиво око* који симболизује освајање моћи над неким или нечим због зависти или зле намере“ (RS).

Zle komšije i dušmani urokljivih očiju. Posle duže pauze, nastavljamo sa objavljivanjem dokumentarnog feljtona o izveštavanju beogradske “Politike” tokom 1992. Godine. (e-novine.com 25.01.2013)

Пословица из српског фолклора **врана врани очи не вади** или **враг врагу очи не вади** припада домену зла, заправо заједништва, уједињености у злу, и означава „рђав рђавом не чини зла“. У српском предању, вране и ђаволи (врази) су гласници, симболи зла и несрећа, „а овај израз показује колико је вид важан у поимању живота и опстанка, будући да вађење очију кореспондира са најстрашнијим симболом зла“ (Милановић 2014: 391).

Vrana vrani oči ne vadi. Da li se lekarska greška može dokazati na sudu? Postoje li lekarski lobiji koji sprečavaju kažnjavanje lekara koji su pogrešili? (vesti.rs 22.02.2007)

3.3.2.4 „Благонаклоност“, „слога“

Анализа показује да међу изразима који именују апстрактне појаве постоји једна група која се односи на блискост, љубав и друге топле и позитивно обојене појаве. **No tener ojos más que para** (досл. 'немати очи ни за шта осим') или **tener ojos solo para (una persona o cosa)** (досл. 'имати очи само за (некога/нешто)') исказују да је неко/нешто једини предмет нечије наклоњености и интересовања и да му се изузетно допада. У српском језику познајемо конструкцију веома сличне форме **имати очи само за некога**, која се углавном односи на стање заљубљености. У шпанском језику се изрази могу, али не морају односити на ово емотивно стање. У наредном примеру **no tener ojos más que para** означава „интересовати се за нешто“, **имати слуха (само) за нешто**.

No les interesa nada España en su conjunto; no tienen ojos más que para los temas particulares de su región (...). (Уопште их не занима Шпанија у целини; само се интересују за теме из свог региона (...)). (rae.es 09.05.2012)

Изразито су позитивно обојене и, чини се, фреквентне у употреби варијанте **гледати/чувати/волети/пазити као зеницу ока, гледати/чувати као око (у глави)**. Именују радње „чувати, пазити, волети с највећом љубављу и пажњом“ (PМС/МХ), а семантички им је сродан је и израз **гледати/чувати као мало воде на длану**.

Potičem iz lozničkog kraja, postojbine Vuka Karadžića i poručujem da mladi Srbi čuvaju jezik i ćirilicu "kao zenicu oka svog". (srbiufrancuskoj.fr 05.05.2012)

Сличне формалне и семантичке карактеристике манифестује шпанска конструкција **ser el ojo/ojito derecho (de una persona)** (досл. 'бити нечије десно око/окце'), којом се неко квалификује као посебно важна и драга особа.

Mi tía María Teresa, de la que siempre he sido su ojito derecho, es sin duda la más lista de la familia, pese a ser muy conservadora. (Моја тетка Тереса, којој сам увек био миљеник, је, свакако, најоштроумнија у породици, упркос томе што је конзервативна.) (gae.es 08.05.2012)

Гледати/чувати као зеницу ока/као око (у глави), бити зеница ока и ser el ojo/ojito derecho сведоче о високој вредности коју око има у овим културама. Имају веома слична значења, али нису увек преводни кореспонденти. Шпански израз преводимо описно: *миљеник* или *љубимац*, док су српски изрази високо експресивни, имају формални призив и означавају да је неко или нешто најмилији, најдражи, „центар света“.

„Kosovo je zenica našeg oka i naš Jerusalem“, ocenio je danas ministar spoljnih poslova Srbije Vuk Jeremić, govoreći na Viton koledžu u Čikagu. (blic.rs 18.03.2011)

Постоји и формулација **око моје**, којом се такође концептуализују љубав и наклоност („најдражи, омиљени“), и која се користи у директном обраћању тој особи, те не може бити употребљена у преводу овог шпанског израза.

Позитивно конотирани облици су (**ver/mirar) con buenos ojos (a alguien/algo)** (досл. '(видети, гледати/посматрати) добрим очима (некога/нешто)') за исказивање односа симпатије, наклоности према некоме или нечему. Неки речници (DFEM) као његово посебно значење издвајају одобравање и слагање с нечим, али смо мишљења да су ова два значења компатибилна и да се међусобно не искључују, већ допуњују.

Alemania y Francia, el motor económico y político de Europa miran con buenos ojos cómo las acciones de los nuevos gobernantes aprietan el cuello al pueblo español rebajando el salario de los trabajadores (...). (Немачка и Француска, економски и политички мотори Европе,

благонаклоно гледају како нови владари стежу за врат шпански народ, снижавајући плате радницима (...). (soyperiodista.com 01.05.2012)

(Ver/mirar) con buenos ojos може именовати подршку, када му у српском језику одговара израз **бити на нечијој страни**, нпр. у ситуацијама које описују неку врсту конфликта.

Todavía queda gente en el pueblo que te mira con buenos ojos, pero si tú sigues como hasta ahora, incluso ellos te dejarán de lado. (Још увек има људи у селу који су на твојој страни, али, уколико наставиш по старом, и они ће ти окренути леђа.) (DFDEA)

И српски језик бележи формално сродне конструкције **гледати лепо (на нешто/некога)**, **гледати добрим оком**, које имају исту семантичку вредност: „лепо примати, марити (за нешто/некога)“. Оне, ипак, нису адекватни преводни еквиваленти за шпанску **mirar con buenos ojos**, зато што поседују различите дистрибутивне карактеристике. Док је **mirar con buenos ojos** веома популаран међу говорницима шпанског језика, **гледати лепо некога** и **гледати добрим оком** се употребљавају ретко и имплицирају стилистички маркирани контекст. Ову шпанску конструкцију преводимо описно: *бити благонаклон (према некоме/нечему), свиђати се, слагати се (с неким/нечим)*).

У оба језика ови изрази чине део фразеолошког низа. Поред **mirar con buenos ojos** постоји и облик **(ver/mirar) con malos ojos (a alguien/algo)** (досл. '(видети, гледати) лошим/злим очима (на некога или нешто)'), који концептуализује супротне садржаје „не бити благонаклон према некоме/нечему“, „бити против некога/нечега“, „не слагати се с неким/нечим“ и чију употребу представљамо у наредном поглављу (в. 3.3.2.5). У српском језику је **гледати добрим оком** део низа **гледати непријатељским/кривим/преким оком**.

Концепт љубави исказујемо и помоћу израза **no ver más que por los ojos (de alguien)** (досл. 'видети само кроз нечије очи'), који означава да се неко много воли, чак претерано, да је он искључиви предмет љубави и пажње. Сличну идеју у српском језику испољава **имати очи само за некога**, који именује да је неко предмет нечије љубави. Разлика је у томе што шпански **no ver más que por los ojos (de alguien)** имплицира и негативно конотативно значење, јер подразумева да се неко воли по сваку цену, па макар и на сопствену штету, запостављајући истовремено све остале људе из окружења. Преводимо га описно: *интересовати се (за), занимати се (само за некога), имати*

слуха само за некога. Тада му се значењски, а донекле и формално, приближава српски **гледати нечијим очима** (в. 3.3.2.2), који имплицира да неко прихвата туђе мишљење, а себе ставља у други план, да је спреман и да се потчини.

La abuela no ve más que por los ojos de su nieta, y es capaz de cumplirle todos los caprichos y aguantar todo tipo de molestias para tenerla contenta. (Баку једино интересује њена унука, и у стању је да јој испуњава свакакве хирове и толерише разне неугодности како би јој удовољила.) (DFEM)

У шпанском језику изрази **poner los ojos tiernos (a una persona)** (досл. 'ставити нежне очи (на некога)'), **mirar con los ojos tiernos (a una persona)** (досл. 'гледати нежним очима (некога)') такође припадају концептуалном домену љубави. Они се односе на стање заљубљености, прецизније на манифестацију таквог стања. Могу укључити и радњу гледања, и тада је адекватни преводни еквивалент у српском језику **гледати заљубљено (некога):**

“Pues es una idea”, dice Tomás y se la queda mirando con ojos tiernos mientras todos nos reímos de esa idea y de cualquier otra idea. (Баш је добра идеја, каже Томас гледајући је заљубљено, док се сви смејемо тој идеји, и свакој другој идеји.) (rae.es 14.5.2012)

Када не обухватају радњу гледања, означавају „волети некога, бити заљубљен“ и немају свој формални еквивалент у српском језику; преводимо их описно: *бити заљубљен, волети(некога):*

Aunque él no le hace ningún caso, lo mira con ojos tiernos. (Иако не обраћа пажњу на њу, заљубљена је у њега.) (rae.es 14.5.2012)

У српском језику постоји изрека **куд он (она) оком, туд она (он) скоком**, која, поред следе љубави, имплицира послушност, када је неко због своје љубави спреман на све.

Идиоматаски изрази с компонентом *око* вербализују концепте слоге и хармоније. Конструкција **два ока (у глави)** упућује на склад, јединство:

Autoput spaja "dva oka u glavi". U svakoj predizbornoj kampanji mahali su političari projektom koji sa šest traka povezuje Srbiju sa Crnom Gorom. (b92.net 10.05.2010)

Два ока се директно повезује и с концептом љубави, братске љубави. По аналогији с пословицом **чист рачун дуга љубав**, новинар прави игру речи:

Čist račun - dva oka u glavi. Fakturu od 1,5 miliona evra na ime rentiranja vile "Crnogorka", Ministarstvo spoljnih poslova Srbije isporučilo je Podgorici, pišu "Vijesti". (rts.rs 17.01.2010)

Два **ока** у глави се ретко користи самостално, и као део идиоматских израза најчешће колоцира уз глаголе који означавају свађање или измирење: **завадити два ока у глави** („започети свађу, непријатељство међу веома блиским пријатељима“), **помирити два (завађена) ока у глави** („окончати свађу, обновити пријатељство“), као уз поредбени везник *као*: **као два ока у глави**, када реферише о слози и јединству, сложном начину деловања:

„Јат“ и „Montenegro“ k`o dva oka u glavi! Resorni ministri Srbije i Crne Gore, Milutin Mrkonjić i Andrija Lompar, ugovorili su uspostavljanje partnerskog odnosa između avio-kompanija. (alo.rs 17.09.2010)

У шпанском језику се концепт слоге не вербализује помоћу израза с компонентом *ојо*. **Ser (como) uña y carne** (досл. 'бити (као) нокат и месо')¹⁵⁵ настаје на основу другачије метафоричне основе, али такође реферише о блискости.

Занимљиви су и високо илустративни изрази који се односе на концепт физичке блискости, односно сличности. У српском језику је то **као да је из ока испао (некоме)**, односно **као да му је из ока испао**, не толико популаран у савременим језичким формама:

Био је налик на сајцију... ама као да му је из ока испао. (PMS/MX).

Његов еквивалент у шпанском језику су изрази другачије мотивације: **se parecen como dos gotas de agua** (досл. 'лице као две капљице воде') или **son dos gotas de agua** (досл. 'они су две капљице воде'), који су, за разлику од својих српских парњака, веома популарни у савременим језичким формама¹⁵⁶. С обзиром на ове различитости у функционалним карактеристикама, овај шпански израз преводимо описно (*веома су слични, веома лице*) или помоћу идиоматског израза **бити нечија слика и прилика**.

¹⁵⁵ Концепт блискости се у савременом шпанском језику испољава помоћу вулгарно маркираних конструкција. Међу говорницима шпанског у Каталонији и Валенсији изразито је популарна **ser (como) culo y mierda** (досл. 'бити (као) дупе и говно'), док је међу становницима Колумбије и Никарагве то **ser (como) ser uña y mugre** (досл. 'бити (као) нокат и прљавштина').

¹⁵⁶ У неформалним контекстима користи се и **son como siameses** (досл. 'као сијамски близанци су'), којим се упућује на физичку сличност, али и на то да су нераздвојни, да проводе много времена заједно. И у српском постоје маркирани, негативно обојени изрази, за оне који се стално појављују заједно (**као сијамски близанци су, као црева су, вуку се као црева**).

Julianne Moore y su hija Liv, como dos gotas de agua. (...) Nadie podría negar que la pequeña (...) es la viva imagen de Julianne. (Џулијан Мур и њена ћерка Лив невероватно личне. Очигледно је да је малена слика и прилика Џулијан.) (hola.com 15.04.2013)

Српски израз **да је из ока испао** бележи још једно, веома сродно значење: „макар му био најближи, најрођенији“. Употребљава се ретко, обично у концесивним конструкцијама и упућује на блискост по крвном сродству.

Сељак ће те убити за стотину дуката, па да си му из ока испао. (РМС/МХ)

У ову семантичку категорију додајемо и изразе из домена тражења помоћи. За формално идентичне идиоматске изразе **volver los ojos a alguien** (досл. 'усмерити/уперити очи ка некоме') и **уперити/упрети очи (ка некоме)**, може се учинити да граде однос апсолутне еквиваленције. Њихово основно значење је „(по)гледати у некога“ (в. 3.3.1.1), а **volver los ojos a alguien** обухвата и садржај „обратити се за помоћ некоме“, „тражити помоћ од некога“:

Su situación era tan desesperada que, que ni siquiera tenía a quién volver los ojos. (Био је у тако очајној ситуацији да није имао коме ни да се обрати за помоћ.) (DFEM)

И његов формални српски еквивалент **уперити/упрети очи ка/према некоме**, односно **уперити/упрети поглед ка некоме** у основном значењу именује радњу гледања, „погледати у правцу“. Он се, поред тога, везује за идеју надгледања („мотрити, нарочито пазити, обратити посебну пажњу“). Данас се најчешће користи као позитивно обојен израз из домена очекивања и надања, нарочито у облику **све очи упрте у**:

Poslednjih meseci sve oči privrednika, ali i građana uprte su u Narodnu banku Srbije, jer se od nje i njenih poteza očekuje da otupi oštricu sve sve žešće ekonomske krize, koja, bar za nas, nije ništa novo. (politika.rs 03.01.2012)

Слична је и мотивација изрза **гледати у правцу некога**, који такође означава „тражити помоћ, подршку“, „очекивати помоћ од некога“.¹⁵⁷

¹⁵⁷ Конструкција **гледати у правцу (некога, нечега)** дословно означава управо то: „гледату у неком правцу“:

Nekadašnji građevinski radnik po Beogradu gleda u pravcu unučadi, a oni još iščekuju da se otac pojavi (...). (vesti-online.com 15. 04. 2013)

Њено пренесено значење, поред концепта очекивања помоћи, обухвата и испитивање, процењивање, информисање, праћење развоја ситуације:

Очи су огледало душе позитивно је конотиран израз који сведочи о дубини симболике ока у којем се огледа људска душа и емоције. Овде се „очи концептуализују као равна, сјајна, глатка површина слична огледалима, која даје и утисак дубине, па се као одраз у огледалу, односно оку, може појавити и слика и човеково стање, расположење и емоције“ (Милановић 2014: 388). Варијанте **пише му у очима/у погледу/на челу/на лицу** означавају да је јасно, видљиво какве су нечије мисли, жеље и сл.

3.3.2.5 „Нетрпељивост према некоме“

Фразеологизми с компонентом *око* исказују и негативне појаве и емотивна стања, као и антагонистичке ставове према некоме. Ова подподгрупа израза семантички и конотативно је блиска поглављу 3.3.1.3 (*Радње негативне конотације*).

Оба језика су изузетно продуктивна када је реч о изразима који упућују на неблагонаклоност, нетрпељивост, чак и мржњу према некоме. У српском језику познајемо **бити (некоме) трн у оку** који означава „сметати (некоме)“. Мотивисан је сликом посматраног објекта који има негативно дејство на посматрача (Милановић 2014: 390).

Југовић сматра да је Преокрет "трн у оку свима", јер представља политичку снагу која може мобилисати гласове оних који су на претходним изборима подржали Листу за европску Србију (...). (rts.rs 05.02.2012)

Сличну садржину на интензивнији начин испољава **не моћи гледати/видети очима (некога)**. Има изузетно негативно значење: „мрзети некога, не подносити некога“ и функционалностилски је маркиран као израз који карактерише неформални, фамилијарни говор. У српском језику постоји и израз **не моћи смислити (некога)**, који је подједнако изражајан и фреквентан у савременом језику.

Ne može očima da ga gleda: Jelena siktala i izvređala Nikolu! (...) Nikako ne može da veruje da su neki takmičari poput manekena Nikole izdržali toliko u "Survajveru". (www.vesti.rs 12.05.2012)

Функционални преводни еквиваленти за **не моћи гледати/видети очима (некога)** у шпанском језику су **no poder ver ni en pintura a alguien** (досл. 'не моћи

Građani Saksonije zabrinuto gledaju u pravcu Češke odakle se valja novi talas Labe, koja je juče kod Drezdena bila 8,25 metara (...) (tanjug.rs 06.06.2013)

некога видети ни на слици'), односно **cogerle/tenerle la manía (a alguien)** (досл. 'ухватити га/имати бес (за некога)'). **Не моћи гледати/видети очима (некога)** и **no poder ver ni en pintura a alguien** настају на основу распрострањене метафоре ГЛЕДАЊЕ ЈЕ ДИВЉЕЊЕ/ЗАДИВЉЕНОСТ.

И шпански језик познаје фразеологизме с компонентом *око* који упућују на исте садржаје. **Coger entre ojos (a alguien)** (досл. 'ухватити између очију (некога)') значи да нам неко није драг, да га не симпатишемо. Иако овај израз нема свој формални еквивалент у српском, можемо га превести неком од различитих конструкција: *не симпатисати (некога)*, *не бити благонаклон (према некоме)*, **не моћи поднети (кога)**, **не подносити кога**, **не моћи смислити (кога)**, **узети (кога) на зуб**.

Me han dicho que al juez no le gusta mucho eso de que no declaremos en la policía. A lo mejor, por eso nos cogen entre ojos. (Рекли су ми да се судији баш и не допада то што нисмо пријавили у полицији. Можда су нас зато узели на зуб.) (rae.es 14.03.2013)

По формалним, семантичким и функционалностилским особеностима, овом изразу је веома сличан **traer/tener entre ojos (a alguien)** (досл. 'носити/имати (некога између очију)') који такође именује антагонизам, односно антипатију и ненаклоност према некоме. У зависности од контекста у ком је употребљен, преводимо га помоћу неформалних, разговорних конструкција **не мирисати (кога)**, **узети на зуб (кога)**, **не моћи гледати/ видети очима (некога)**. Слично се употребљава и облик **tener de ojo (a alguien)** (в. 3.3.1.3).

Lo malo es que Luis ya lo trae entre ojos y le hace la vida imposible. (Лоше је то што га је Луис узео на зуб и прави му пакао од живота.) (rae.es 24.07.2014)

Конструкције попут **mirar/ver de mal ojo** (досл. 'гледати злим/лошим оком'), односно **mirar/ver con malos ojos** (досл. 'гледати злим/лошим очима') део су фразеолошког низа, и то негативно конотиран. У српски језик их преводимо описно: *не слагати се*, *не гледати благонаклоно (на некога или нешто)*, *не бити право (некоме)*, *не допадати се (некоме)*, *не бити наклоњен*, итд.

El 25 por ciento de los jóvenes ven con malos ojos la inmigración. (25 посто младих не гледа благонаклоно на имиграцију.) (abc.es 19.02.2009)

У српском језику негативно конотирани члан таквог фразеолошког низа (**гледати непријатељским/кривим/преким оком**) има сличну мотивацију и значење

(„(по)гледати злобно, непријатељски“, „не трпети кога“), али се ретко употребљава. У употреби су чешћи изрази с компонентом *гледати* (**гледати попреко/преко рамена/зло/мрко/ружно**, „не трпети, не марити“ РМС/МХ).

У ову категорију спадају и високо експресивни фразеологизми **(по)вадити коме очи, (ис)копати очи коме**. Они имају готово исту метафоричну основу и одређење („односити се према некоме непријатељски“, РМС/МХ). За **(ис)копати очи коме** забележено је и значење „грдити га у највећој мери, унесрећити га, чинити му зло“ (РМС/МХ). Обе варијанте обухватају непријатељски став према некоме, али и само наношење зла.

Pred kraj meča sa Jagodinom na „severu“ se razvio transparent na kome je pisalo: „U prestonici Evrope Srbima vade oči, ali vam to nije interesantno, dušebrižnici!“ (pressonline.rs 13.10.2010)¹⁵⁸

Исту мотивацију имају и облици **бости очи (један другом)** и **вадити очи (један другом)**, који су подједнако негативно обојени и исказују идеју конфликта, свађе. Разлика је што овде постоје два субјекта која се не слажу, не толеришу и зато се свађају, те је антагонизам обостран.

Danas se Džaja i Čović tuku i vade oči jedan drugom, ne znaju ljudi kako da izvuku živu glavu od svinjca koji im je ostavio Goran Vesić (...). (danas.rs 23.01.2013)

Сличну идеју (лоше слагање, нетрпељивост) концептуализује облик **бити (с неким) као лук и очи**, када постоји неслагање, када неко никако не може да поднесе другог.

У шпанском језику постоји **sacar los ojos** (досл. '(по)вадити очи (некоме)'), који на формалном плану одговара облику **(по)вадити очи**. Дефинисан је као израз који означава „искоришћавати некога“ и маркиран је као фамилијаран, односно неформалан израз. Односи се на материјално злоупотребљавање, које у српском језику концептуализују неформални изрази чији се изворни домен везује за кожу, односно

¹⁵⁸ Њихова прагматика показује да се користе у форми футура, с илокутивном функцијом претње, упозорења некоме да ће након одређеног понашања уследити сурова казна. Другим речима, означавају да је неко *награбусио, завршио, да је готов*.

радњу д(е)рања коже: **д(е)рати некога, (о)гулити/(о)д(е)рати кожу (с нечијих леђа).**¹⁵⁹

Овако посматрани, чини се да су **sacar los ojos** и **вадити очи** тзв. лажни пријатељи, изрази који на међујезичком плану граде однос привидне еквиваленције. То, ипак, није случај, зато што претрага CREA корпуса потврђује да се **sacar los ojos** такође употребљава да означи идеју свађе, неслагања, веома слично као и **(по)вадити очи**.

Entre ellos parece que las cosas marchan sobre ruedas, aunque en la intimidad de la mesa de negociaciones se sacan los ojos por el armado de las listas que llevarán en octubre. (Чини се као да међу њима све иде глатко, али насамом, за преговарачким столом, ваде очи један другом због октобарских листа.) (gae.es 26.07.2014)

Негативну конотацију имају и облици **бежи/бежите/губи се/губите се/иди/идите... ми с/из/испред очију!**, који (обично у узвичној форми) исказују нетрпељивост према некоме.

3.3.2.6 „Чуђење“, „неверица“

Фразеологизми с компонентом *око* могу да именују концепте чуђења и изненађења. Основно значење израза **очи варају (некога)** је да неко не види добро и јасно, да му се нешто причињава (в. 3.3.1.1). Када се употреби у упитној форми **да ли ме очи варају?**, именује неверицу и чуђење, обично након што се угледа или сазна нешто невероватно.

Da li sam to ja ili me oči varaju?! Mladić je u filadelfijskom muzeju zanemio pred jednom slikom iz 16. veka na kojoj je naslikan muškarac "pljunuti" on. (naslovi.net 16.11.2012)

Наши фразеографски извори (DFDEA, DFEM, DLVEE) не бележе конструкцију **engañarle sus ojos (a alguien)** (досл. 'очи варају (некога)'), који представља апсолутни формални и семантички еквивалент овом српском изразу. Ипак, претрагом електронске штампе лако проналазимо примере његове употребе, који су дијатопски маркирани, карактеристични за говор становника Хиспанске Америке:

¿Mis ojos me engañan o es el pato Donald el que sale en la portada de este disco? (Да ли ме очи варају или је ово Патак Дача на омоту диска?) (formspring.me 21.06.2012)

¹⁵⁹ Постоји и веома сликовит израз **сисати крв (некоме)**, који се односи на било коју врсту искоришћавања, злоупотребљавања, а не само на материјалну.

Концепт зачуђености поводом нечијег неразумног поступања, али и прекор због истог, исказује се такође упитном конструкцијом **где су ти биле очи?** (в. 3.3.2.2). Она се не односи искључиво на процес гледања: „како ниси видео, запазио?“ (PMS/MX), већ именује и збуњеност нечијим поступком: „зашто си то урадио, откуд ти таква идеја?“.

Pa gde li su mu bile oči, kad se njome oženio. Izgleda da je popis dobro došao mnogim građanima Srbije da bar nekom kažu svoju “muku”. (nadlanu.com 20.10.2011)

Не веровати својим (сопственим) очима концептуализује највећи могући степен неверице, који означава „чудити се нечему упркос чињеницама, бити изненађен“ (FRHSJ). У основи је метафора ЗНАТИ ЈЕ ВИДЕТИ/ЗНАЊЕ, САЗНАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ, као и представа сумње у сопствене очи и сопствену способност гледања (тј. запажања), зато што је предмет опажања (оно што се види, чује, сазнаје) у толикој мери невероватан.

Čudesna transformacija: Nećete verovati svojim očima kako ove devojke izgledaju u stvarnosti. (...) Fotošop čini čudo za tren! (smedia.rs 21.06.2013)

Поред тога, **(не) веровати (нечијим) очима** може упозоравати на опрез, неповерење и уздржаност према нечијим речима и поступцима, као у наредном примеру:

Subotari: ne verujte njihovim očima. (...) Pripazite se poziva na humanitarne događaje, ničim izazvanih donatorskih akcija ili ponuda za vrhunsko studiranje. (vesti.rs 21.02.2010)

И други шпански израз из овог домена, **(no) creer a sus propios ojos** (досл. '(не) веровати својим сопственим очима'), остаје недокументован у фразеолошким речницима (DFDEA, DFEM, DLVEE). Претрага електронских корпуса указује на спорадичне примере његове употребе у домену неверице.

Incapaz de creer a sus propios ojos, Nyatt hizo de nuevo las fotos para comprobar lo que había visto. (Како није могао да поверује својим очима, Хајат је поново фотографисао, да би се уверио у то што је видео.) (actualidad.rt.com 10.04.2014)

Наведене семантичке вредности из домена зачуђености, изненађености, неверице можемо транспоновати у шпански језик изразима високе формалне сличности: **¿no tienes ojos en la cara?** (досл. 'зар немаш очи на лицу?'), **¿dónde tienes los ojos?** (досл. 'где имаш очи/где су ти очи?'), **¿para qué quieres los ojos?** (досл. 'за шта ће ти очи?'). Када их употребљавамо упитној форми, исказујемо чуђење нечијим

поступцима, нечијим незнањем и неспособношћу да се схвати нешто што је очигледно, немогућношћу перцепције онога што је свима јасно. У српском језику им одговарају изрази **где су ти/вам (биле) очи?, чему ти/вам служе очи?**, али и формално неподударан **где ти је била памет?**.

¿No tiene usted ojos en la cara, ya que carece de toda ciencia, para saber distinguir a los que viven bajo su mismo techo? (Зар немате очи у глави, нити нимало разума, да схватите ко живи с Вама под кровом?) (rae.es 25.07.2014)

DFDEA ове конструкције бележи као апсолутно синонимне не правећи дистинкцију међу њима на основу функционалних или прагматичких особености. Њихов статус у фразеолошком систему шпанског језика, ипак, није изједначен и они се по параметру фреквентности употребе драстично разликују. Довољно је навести податак да обједињени корпус шпанског језика (CREA) за израз **¿no tienes ojos en la cara?** документује на десетине хиљада примера из литературе и периодистике, за **¿dónde tienes los ojos?** тек неколико примера, а за **¿para qué quieres los ojos?** ниједан. По фреквентности употребе они се, заправо, не могу ни поредити, јер се једино овај први активно користи.¹⁶⁰

Шпански језик обилује идиоматским изразима с компонентом *око* које именују концепт зачућености и које су мимичког порекла, па ћемо их обрадити у поглављу 3.3.4. То су изрази: **dejar/quedarse con los ojos a cuadros** (досл. 'остати четвртастих очију'), **poner los ojos en blanco** (досл. 'постати очи као беоњаче/побелети очи'), **poner los ojos bizcos** (досл. 'гледати разроко'), **(poner) ojos redondos** (досл. 'наместити очи да буду округле'), **(abrir) ojos como platos** (досл. 'отворити очи као тањире'). И у српском језику фразеолошки низ гестовно-мимичког порекла **исколачити/избечити/избуљити/разрогачити/раширити очи** у својој полисемичној парадигми упућује, између осталог, и на концепт чућења (в. 3.3.4).

¹⁶⁰ Израз **¡mira por dónde!** (досл. 'гледај куда!') у свом формалном саставу нема компоненту *око* („око“), али глагол *mirar* („гледати“) припада истом изворном домену као и лексема *око* (Кевечеш 2010: 236). Именује зачућеност, и у зависности од контекста у ком се користи, може се на српски језик превести на најразличитије начине: **замисли само, ма шта ми рече, невероватно, гле чуда, чудна ли чуда.**

Una noche, (...) renunció a observar el cielo como era su costumbre (...). Y, mira por dónde, esa misma noche se descubrió un cometa que él sin duda, de haber estado vigilante, habría "cazado". (Једне вечери, (...), није желео да осматра небо, као што је иначе радио (...). И, гле чуда, баш те вечери откривена је једна комета, коју би он сигурно спазио да је пажљиво посматрао. (rae.es 09.07.2013)

Уочавају се и спорадичне концептуализације апстрактних појава, које нису у значењској вези с издвојеним категоријама. У српском језику се они, у малом броју, могу односити на нечију слабост, слабу тачку, што видимо на примеру израза **дирнути кога у око** („потрести га, повредити га, погодити му слабу тачку“, РСМ/МХ) или **стати (коме) на курје око/жуљ** („дирнути некога где је најосетљивији“, „повредити га“, „пронаћи му слабу тачку“). У шпански језик их преносимо описно: **encontrarle el punto débil** (досл. 'пронаћи (му) слабу тачку'), **(llegar) a conocerle el punto débil** (досл. 'открити (му) слабу тачку.').

У шпанском језику се издваја веома сликовити израз **en el ojo del huracán** (досл. 'у оку/центру урагана'), који се све учесталије користи у стандарном језику. Нема свој преводни еквивалент у српском језику, а означава „бити у жижи дешавања“, „у центру збивања, па чак и скандала“, на шта асоцира и његова метафоричка основа.

Octavio Paz está en el ojo del huracán de la polémica entre intelectuales mexicanos. (Октавио Пас је у жаришту полемике, која се развила између мексичких интелектуалаца.) (rae.es 08.05.2012)

Концепт убеђености, сигурности у нешто испољава **apostarse un ojo de la cara** (досл. 'кладити се у око из лица'). Карактерише разговорне језичке форме и означава да је неко апсолутно сигуран у нешто. У српском језику му по значењу и функционалним обележјима одговарају изрази **кладим се у живот, сто посто сам сигуран (да је тако), дајем главу (да је тако), дајем руку (да је тако)**, итд.

Y me apostaría un ojo de la cara a que a Visconti nunca se le escaparía un badulaque como Luiyi. (Кладим се у живот да Висконтију никада не би побегао један тупан какав је Луији.) (rae.es 16.5.2012)

3.3.3 Карактеризација људи, ствари, појава, радњи

Лексема *око/ојо* учествује у конституисању фразеологизама који директно описују човека, и то углавном из аспекта његових интелектуалних (не)способности. Они су индиректно усмерени на човека, када описују појаве које окружују, радње које врши, стања у којима се налази. Тада преузимају улоге придевских и прилошких реченичних квалификатора.

3.3.3.1 Људске особине

Када директно описују човека, изрази с компонентом *око* углавном информишу о његовим интелектуалним, ређе карактерним цртама. У знатно мањем броју служе као дескриптори физичког изгледа.

Ове јединице се, на првом месту, доводе у везу са (не)способношћу доброг вида, када описују некога ко види добро или лоше. За онога чији је вид ослабио и више не види добро, или је слеп и обневидео, кажемо да су га **издале очи**. Супротно, за некога ко има оштар вид и види изузетно добро можемо рећи да има **око соколово/соколове очи**:

Đoković ima oko sokolovo. Naš teniski as najbolje koristi čelendž na ATP turu! Ove sezone procene su mu bile ispravne u čak 46% slučajeva, i u toj kategoriji je mnogo bolji od Nadala i Federera. (vesti.rs 19.08.2009)

У шпанском језику се метафора за добар, оштар вид базира на поређењу с другом животињом, са рисом, **tener ojos/vista de lince** (досл. 'имати око/поглед риса'). **Ojo de águila** (досл. 'око орла') и **ojo clínico** (досл. 'клиничко око') су примарно описивали онога ко добро види, али се данас углавном користе за оштроумног, довитљивог човека, све увиђа и брзо повезује ствари (в. 3.3.3.1.1).

Para ser piloto de aviación hay que tener ojos de lince; una persona que necesita gafas, como tú, no tiene nada que hacer en aviación. (За пилота у авијацији је неопходно да има изузетно добар вид; неко коме требају наочаре, као ти, нема шта да тражи у авијацији.) (DFEM)

Ове метафоре и пресликавања (**око соколово** и **ojos de lince**) засноване су на специфичним културолошким моделима на основу којих соко и рис (*lince*) имају одређену фолклорну или митолошку улогу. „Соко је птица позната по изузетној брзини

и по томе што плен углавном лови у лету, што значи да може да га опази с велике висине“ (Милановић 2014: 388).

На физички изглед упућује израз **ser toda/o ojos** (досл. 'бити сва/сав очи'). Он се, између осталог, користи и за некога ко има крупне очи. У српском језику му одговара описна конструкција *бити крупних очију*:

Era una mujer sosegada y tierna aquella Maruja Mallo, casi toda ojos y sonrisa recogida (...).
(Та МарухаМалло била је сталожена и нежна жена, сва у очима и широког осмеха (...).)
(rae.es 15.5.2012)

(**Ser un) cuatro ojos** (досл. '(бити с) четири ока') користи се како би се неко неко погрдно оквалификовао као особа с наочарима, као *ћора, четворооки*.

У шпанском језику у употреби је високо илустративна конструкције (**tener) ojo a la funerala** (досл. 'имати спуштено око')¹⁶¹, односно (**tener) ojo morado** (досл. 'имати љубичасто око'), за онога ко има модро, поплавело око, као последицу ударца.

Antes dime quién te ha puesto este ojo a la funerala. (Прво ми реци ко ти је направио ту шљиву на оку.) (rae.es 09.05.2012)

И неформални облици српског језика познају конструкције сличног значења („имати модрицу на оку“): **имати шљиву на оку, имати плаво око**.

Evri „šljiva“ na oku poklon od Vidića! Subotnji meč sa VBA i duel sa defanzivcima domaćina uslovio je da levi bek Mančester junajteda Patris Evra završi utakmicu na „Hautornsu“ sa „šljivom“ na oku. (alo.rs 04.01.2011)

Изразито позитивно конотирани фразеологизми, попут **очи га се не могу нагледати**, и ређе **два га се ока не могу нагледати**, квалификују некога или нешто као изразито лепо, дивно. Мотивисани су метафором (ДУГОТРАЈНО) ГЛЕДАЊЕ ЈЕ ДИВЉЕЊЕ. Они нису чести у употреби у савременом српском језику.

На овом широком и светлошћу окупаном булевару не могу се очи нагледати и уста накусати светских уживања. (srpskikulturklub.com 22.10.2011)

РМС/МХ бележи и конструкцију **бити од ока**, која се користи за особу која се поима као изузетно лепа, наочита, и која такође данас није популарна међу говорницима. С друге стране, **рај за очи** се веома често користи за дескрипцију неког

¹⁶¹ Израз **a la funerala** (од *funeral*, погребни, сахрана и сл.) се првобитно користио у војном жаргону за описивање војника који носе оружје наопачке, као знак жалости.

места, предела, као прелепог, пријатног за око, чије гледање које пружа уживање и задовољство. Слично се употребљавају **празник/рај/ужитак за очи**, такође за нешто пријатно и лепо (в. 3.3.1.2).

"Engleska" Larnaka raj za oči i dušu. Larnaka, prelep gradić na obalama Sredozemnog mora, biće, nadamo se, prijatna uspomena fudbalerima Partizana. (naslovi.net 31.07.2012)

Има више очију (у глави) него зуба на ироничан и подсмешљив начин описује некога ко је без зуба, крезав, нимало привлачан и као такав припада домену ружног.

3.3.3.1.1 „Бистар“, „оштроуман“//„глуп“

Изрази с компонентом *око/ојо* се, нарочито у шпанском језику, доводе у везу с концептима као што су разборитост, памет, бистрина ума. Мотивисани су сомболиком ока као органа интелектуалног опажања (RS). О томе сведочи народна пословица **мудроме/у и једно око доста**.

Према речничком одређењу **око соколово** и **ojos de lince** даљим процесом метафоризације проширују домен свог основног значења („добар, оштар вид“) на „добро запажање, расуђивање, оцењивање“ (PMS/MX, DFDEA), обухвајући тако и концепт оштроумности.

Facundo, su dependiente, el ex anarquista de los ojos de lince, se lo había advertido. (Факундо, његов заменик, оштроумни бивши анархиста, био га је упозорио.) (rae.es 14.5.2012)

Српски **имати очи (глави)** описује појединца као разумног, промишљеног, паметног (в. 3.3.2.2).¹⁶² Он има свој формални кореспондент у конструкцији **tener ojos en la cara** (досл. 'имати очи на лицу'), с којим дели и семантичка својства. Оба израза именују некога ко је паметан, добро увиђа и повезује ствари. Они се разликују по питању функционалностилских обележја, јер се **имати очи** данас ретко употребљава у форми потврдне реченице. На истој метафори (ВИДЕТИ ЈЕ ЗНАТИ) базира се и шпански **faltar(le) ojos (en la cara)** (досл. 'недостајати (коме) очи на лицу').

¹⁶² У народној пословици **мудрому и једно око доста** („мудроме не треба много доказивати ни објашњавати“, PMS/MX) лексема око метонимијски стоји за „памет, мудрост, расуђивање“ (ЗНАТИ ЈЕ ВИДЕТИ).

Virginia sentía a veces que le faltaban ojos en la cara para observarlo todo bien. (Вирхинија би повремено осетила да јој недостаје разборитости како би све сагледала.) (gae.es 16.5.2012)¹⁶³

У шпанском језику је у најширој употреби **tener mucho ojo** (досл. 'имати много ока') којим се неко карактерише као домишљат, способан и лукав. Он у српском језику нема свој формални еквивалент, већ га преводимо описно придевима *мудар*, *лукав*, *промућуран*, *кликераш* или помоћу идиоматске конструкције сличног значења, **имати кликер (за нешто)**.¹⁶⁴

Para dirigir un negocio tan arriesgado como éste hace falta gente que tenga mucho ojo y no se deje engañar fácilmente. (Како би се водио један тако ризичан посао као овај, потребни су промућурни људи које није лако насамарити.) (DFEM)

Високог степена фреквентности употребе је и **(tener) ojo clínico** (досл. '(имати) клиничко око') који упућује на некога ко је оштроуман, довитљив, бритког ума, ко брзо повезује ствари, односно ко **има кликер**.

Di Stéfano tiene "ojo clínico" - que es algo fundamental para ser entrenador y seleccionador. (Ди Стефано је врло оштроуман – а то је основно за једног тренера и селектора.) (gae.es 14.5.2012)

Овом концептуалном домену (интелигенција, проницљивост) припада и његова примена у ситуацијама када се неко оцењује као добар познавалац одређене области, и тада га преводимо описно:

Los Mugrabi, ojo clínico para el arte. (Мурагбијеви, одлични познаваоци уметности.) (eltiempo.com 12.08.2013)

Тада је он семантички готово истоветан изразу **tener buen ojo** (досл. 'имати добро око'), с којим дели формалну сличност и функционална обележја. Именује онога ко је стручњак, знанац у некој области.

¹⁶³ Ови и слични изрази веома често се користе у упитном облику: **имаш ли очи у глави?**, **где су ти биле очи?**, **¿no tienes ojos en la cara?** (досл. 'зар немаш очи на лицу?'), **¿dónde tienes los ojos?** (досл. 'где ти стоје очи?'), **¿para qué quieres los ojos?** (досл. 'за шта ће ти очи?') у значењу „на шта си мислио?“, „где ти је била памет? (док си нешто радио)“. Тако именују зачуђеност поводом нечијих неразумних, глупих поступака, речи, размишљања и сл. (в. 3.3.2.6).

¹⁶⁴ **Tener mucho ojo, andar con mucho ojo, ¡mucho ojo!** могу концептуализовати домен опреза, пажње, када углавном функционишу као говорни чин упозорења („добро пази“) (в. 3.3.2.1).

Pero José se dio cuenta que contaba con una ventaja: el buen ojo que tenía para los textiles, también lo tenía para el arte. (Али је Хосе схватио да може да рачуна на још једну предност: добро око које је имао за тканине, послужило му је и за уметност.) (eltiempo.com 12.08.2013)

Tener buen ojo има свој апсолутни, формални и семантички, еквивалент у изразу **имати (добро) око (за нешто)**. Њиме описујемо некога као проницљивог, виспреног и промућурног, правог експерта, доброг познаваоца неке животне области.

Ukoliko ikada odluči da gitaru "okači o klin", Erik Klepton bi mogao da počne da se bavi prodajom umetnina. (...) Klepton očigledno ima oko za savremenu umetnost. (b92.net 13.09.2012)¹⁶⁵

Tener ojo clínico je вишезначан израз, који поред значења „оштроуман, довитљив, добар познавалац“ може да послужити за дескрипцију неке радње. Уз глаголе гледања као што су *mirar* („гледати“) или *observar* („мотрити“), означава „пажљиво, будно, опрезно“:

Miquel Moliner, que le enseñaba los rudimentos del ajedrez y lo observaba con ojo clínico, era el que estaba menos convencido de todos. (Микел Молинер, који га је упутио у основе шаха и пажљиво га посматрао, био је најмање уверен од свих.) (rae.es 14.5.2012)¹⁶⁶

И циљни домен супротног значења („недостатак интелигенције“) се остварује у идиоматским изразима с компонентом *око/ојо*. Они се тада употребљавају у функцији атрибута *глуп, неразуман, празноглав*. Све претходно анализирани конструкције употребљене у одричном облику исказују садржаје неразумности и несналажљивости (**немати очи (у глави), no tener mucho ojo, no tener ojo clínico (para algo), немати око (за нешто)**).

Бити/остати слеп/слепац код (здравих) очију припада колоквијалном језику. Он у свом изворном значењу именује некога ко не знати читати ни писати, ко је без најосновнијег знања и „неписмен“ (PMS/MX). Ово значење се проширило и данас се користи за карактеризацију онога ко не увиђа добро, ко не уочава очигледне ствари, ко је глуп (FRHSJ).

¹⁶⁵ Поред овог, визуелно мотивисаног идиоматског израза, у српском језику постоји израз мотивисан чулом слуха **имати слуха (за нешто)**, као и олфативно мотивисан **имати њух (за нешто)**, који се такође везују за некога ко је талентован и поседује одређене способности.

¹⁶⁶ **Ojo clínico** или **ojo médico** (досл. 'медицинско око') води порекло из медицинског жаргона, у којем се користи за означавање брзог и адекватног препознавања и дијагностиковања болести.

Samo slep kod očiju ili čovek sa misijom koja nema veze sa rezultatima naše reprezentacije ne vidi u čemu je problem. (sportskacentrala.com 18.10.2012)

За некога ко је неинтелигентан, не опажа шта се збива око њега такође кажемо и да **нема очи** или једноставно *да је слеп*. Исти концепт (глупост и слабо увиђање) исказује и израз ниже фреквентности употребе: **на једно око ћорав, а на друго не види**. И говорници шпанског језика употребљавају **estar ciego** (досл. 'бити слеп') за интелектуално ограничену особу.

Мајка јединца ми је рекла: "Vidiš da je slep. Da ima oči, ne bi se njome oženio" - прича за Kurir девојка пописивач из места покрај Куршумлије. (nadlanu.com 20.10.2011)

У основи свих ових конструкција је тзв. примарна, тј. универзално присутна метафора ЗНАТИ ЈЕ ВИДЕТИ (Кевечеш 2010), у којој се способност вида пресликава на запажање, схватање. У фразеологизмима се „очитава несклад између физиолошки функционалних очију и апстрактног процеса сазнавања које је омогућено на основу виђења (здраве очи стоје за могућност виђења, односно сазнавања)“ (Милановић 2014: 388). Израз **нисмо ни ми очи изгубили** такође означава да је онај ко има очи, тј. ко их није изгубио, паметан и да све разуме.

3.3.3.1.2 Остале особине

И друге, углавном негативно конотиране особине човека, концептуализују се на овај начин. У српском језику се уочава постојање израза који описују незајажљивог и незаситог човека. **У њега су велике очи**, поред дословног значења да „неко има велике, крупне очи“, према РМС/МХ односи се и на некога ко је грамзив и лаком, односно незајажљив. Ова семантичка вредност данас се чешће исказује помоћу конструкција **има гладне очи**, односно **очи су му гладне**. У свом примарном, основном значењу, припадају домену хране зато што именују некога ко је изјелица, гурман и прождрљивац.

Очи им гладне: voditeljke zgrabile tanjir kolača i ne puštaju. Izgleda da su Katarina Vučetić i Irina Radović došle veoma gladne. (vesti.rs 23.11.2012)

Њихово значење, а самим тим и домен употребе, се проширују, те се они данас користе за описивање грамзивог и незаситог човека, не само у погледу јела и пића, већ уопште, те можемо чути да су неке **очи гладне пара, славе, моћи**, итд.

(коментар:) Vidiš kakve su mu oči (političarima), gladne para, nikad dosta. (vesti-online.com 08.07.2011)¹⁶⁷

Изрази су мотивисани универзалном метафором ЖЕЉА ЈЕ ГЛАД, „која се заснива на метонимијској вези између човекових потреба – једне типичне физиолошке и једне типичне емоционалне“, а у њима очи „преузимају функцију органа за варење: уста и желуца“ (Милановић 2014: 389).

За ове идиоматске изразе нисмо нашли адекватне формалне и семантичке фразеолошке еквиваленте у шпанском језику, те њихово значење преносимо описно, помоћу придева *insaciable* („незасит“), *codicioso* („похлепан“). У шпанском језику се концепти грамзивости, похлепе, изразите жеље за нечим везују за домен пића, односно жеђи (*la sed de riqueza/fama/poder...*, досл. 'жеђ за богатством/славом/моћи..'), али ће њихов трансфер у српском језику бити базиран на концепту хране, односно глади (*глад за новцем, славом, итд.*). Ове конструкције сведоче о томе да се циљни домен жеље за нечим концептуализује у форми изворног домена жеђи (за водом), односно домена глади (за храном), те је овде реч о метафори ЖЕЉА ЈЕ ПИЋЕ/ХРАНА, која је такође универзално присутна.

La sed de riquezas de un hombre codicioso es insaciable. (Глад за богатством једног похлепног човека је незасита.) (wordreference.com 13.08.2013)

Негативно је конотиран и израз који описује сплеткароша, покварењака и варалицу, **завадио би (завадиће) два ока у глави**. Он настаје на основу израза **два ока (у глави)**, који упућује на склад, јединство и братску љубав (в. 3.3.2.4)

(коментар) Materijalizam u sluzbi globalizma zavadio bi dva oka u glavi. (vesti-online.com 04.12.2011)

Ser el ojo alegre (досл. 'бити весело око'), **ser una persona de ojo alegre** (досл. 'бити особа веселог ока') описује појединца који воли да кокетира, очијука.

Неки од раније обрађених идиоматских израза могу служити и као квалификатори људских особина и емотивних стања: **гута/испија очима** („жељан,

¹⁶⁷ У колоквијалним жаргонима српског језика употребљава се и вулгаризно маркиран облик **бити неке/имати неко веће очи од дупета**, за похлепног, незаситог човека.

заинтересован“), **no quitar el ojo** („заинтересован“), **стрелја очима** („бесан“), **estar con ojo** („пажљив, опрезан“), **маже очи некеме** („варалица“), **(estar con) sangre en el ojo** („бесан“) и други.

3.3.3.1.3 Тренутна физичка стања

И овде се издвојила семантичка подгрупа израза који не информишу о перманентим интелектуалним и карактерним човековим својствима, већ о тренутном физичком стању у којем се он налази. Када се некеме спава, када је уморан, у српском језику употребљавамо израз **пада/иде/долази/дође сан на очи (некеме)**, којим се описује тренутно стање поспаности. У основи је слика сна као објекта који се креће, те у изразу варирају глаголи кретања.

Eterično ulje - nekoliko kapi od narandže ili origana pomoći će mozgu da se opusti i da brže dođe „san na oči“. (novosti.rs 20.12.2012)

Често се користи у одричном облику како би се означило да неко не може да заспи, да пати од несанице, да је узнемирен, па можемо чути **неће (некеме) сан на очи**.

Kad san neće na oči. Od svih poremećaja spavanja, najteže se leći dugotrajna nesanica. Nesanica dovodi i do organskih bolesti. (novosti.rs 07.07.2013)

И друге идиоматске конструкције сличног лексичког састава информишу о таквом тренутном стању: **очи/капци су (некеме) на пола копља**, такође упућује на премор услед неиспаваности. **Испале очи (некеме)** (в. 3.3.1.2), између осталог, припада и домену умора, када реферише да је умор настао услед напорног рада, најчешће код радњи при којима се напрежу очи, какве су предуго читање или учење.

Jedan od onih, kojima su oči na „pola koplja“ jeste i Alem Toskić, pivotmen srpske reprezentacije (balkan-handball.com 28.01.2009)

Склапају му се очи такође означава „поспан је, хвата га дремеж“, а физички изглед ока овде је метафорична основа за стање у којем се налази човек коме су очи затворене (Милановић 2014: 388).

Фразеолошке јединице шпанског језика које упућују на ово физичко стање су **quemarse los ojos** (досл. 'спржити/спалити очи'), односно **dejarse los ojos** (досл.

'оставити очи'). Оне такође имплицирају да је неко преморен од претераног визуелног напрезања, конкретно од читања:

En lugar de quemarme los ojos aprendiendo a pasar cuentas, alquilo un escriba y me las pasa él. (Уместо да ми испадну очи док научим како се воде завршни рачуни, унајмићу неког рачуновођу да ми то обави.) (DFDEA)

У шпанском језику постоји и **pegar el ojo** (досл. 'залепити/саставити око'), који означава „спавати, заспати“, „успети заспати“. Његова прагматика показује да се најчешће употребљава у одричном облику, како би значило да неко није успео да заспи, да је неиспаван и исцрпљен. У српском језику најбоље му одговара **(ни) ока не склопити**.

En cambio el mío (hijo) - decía la segunda - me duerme tan mal que llevo más de una semana sin pegar un ojo. (А мој (син), напротив – рече друга – спава тако лоше да нисам ока склопила више од недељу дана.) (rae.es 27.09.2013)

Фразеологизми с компонентом *око* упућују и на тренутна физичка стања каква су несвестица, малаксалост: **мрачи се (некоме) пред очима, смрачити/ смркнути се пред очима (некоме)** односно **игра/мути се (некоме) пред очима** означавају да неко не види јасно, да му се мути и да се не осећа добро.

Posle desetak minuta i ukazane lekarske pomoći, Rafa je ustao i rekao ljudima oko sebe da mu se smračilo pred očima, kao i da je dobro. (sport.blic.rs 04.09.2011)

И други изрази чији је изворни домен базиран на концепту мрака могу именовати исти овај садржај: **мрак му пао/дошао/навучао се на очи**. Они такође упућују на физичко стање опште слабости, вртоглавице и тренутног губитка вида. Оваква стања могу се јавити и као последица срцбе, беса (в. 3.3.2.3).¹⁶⁸

¹⁶⁸ **Мрачи се (некоме) пред очима, смрачити/смркнути се пред очима (некоме), игра/мути се (некоме) пред очима, мрак му пао/дошао/навучао се на очи** се користе и код емотивних стања беса и губитка контроле (в. 3.3.2.3). Тада су нешто вишег степена идиоматичности у односу значења физичке малаксалости и тренутног губитка вида. У наредном примеру видимо да није увек лако прецизно одредити о којој од ове две семантичке вредности је реч, а често су условљена једна другом. За прецизно семантичко одређење нам је понекад неопходан шири контекст.

Zato mu se u ponedjeljak 1. avgusta smračilo pred očima kad je ugledao oglas za prodaju jahte „El Bosko V“. (alo.rs 08.08.2011)

Medjutim, pre nekoliko dana mi se dogodilo da mi u stanju mirovanja odjednom "padne mrak na oči", uši su mi se zupušile i čula sam jako zujanje (...). (doktor.rs 29.04.2013)

И шпански језик познаје конструкцију сличне садржине: **nublársele los ojos a alguien** (досл. 'наоблачити се очи (некоме)'), која у свом основном значењу реферише да се некоме помутио вид, да не види добро. Тада јој у српском језику одговарају **помрачио му се вид, смркло/смрачило му се пред очима**.

Sólo sentí un fuerte dolor de cabeza, después se me nublaron los ojos y por fin perdí el conocimiento. (Само сам осетио јак бол у глави, након чега ми се помрачио вид и изгубио сам свест.) (DFEM)

Nublársele los ojos a alguien проширује ово основно значење на емотивну раздражљивост, и односи се на човека који је на ивици суза, који ће ускоро заплакати, за разлику од **помрачио му се вид, смркло/смрачило му се пред очима**, који своја проширена значења везују за концепте беса и губитка контроле. И сама метафоричка основа **nublársele los ojos a alguien** (досл. 'наоблачити се очи (некоме)'), упућује на навлажене очи из којих ће ускоро потећи сузе, као киша из облака.

A la N se le nublaron los ojos y la nuez de su garganta subió y bajó varias veces. Pero se repuso y siguió con la narración (Н-у су се замаглиле очи, а јабучица у грлу му се више пута спуштала и подизала. Но, поново се сабрао и наставио је своје приповедање.) (rae.es 09.05.2012)

Тада је преводни еквивалент српском језику **навлажити се очи (некоме)**, који се користи за именовање истог раположења, када је неко на ивици суза. Обе конструкције могу имплицирати и концепте туге и бола:

Cuando le dije que su novio probablemente no regresaría más, se le nublaron los ojos y se volvió para que no se viese su tristeza. (Када сам јој саопштио да јој се момак вероватно више неће вратити, навлажиле су јој се очи и окренула се да сакрије своју тугу.) (DFEM)

Укрстити очима упућује на особу која је у пијаном стању, и метонимијски је мотивисан физичким изгледом ока особе која је у таквом стању (Милановић 2014: 388).

3.3.3.2 Карактеристике радњи, ствари, појава

Фразеологизми с лексемом *око/ојо* могу се и индиректно односити на човека. Они показују велику продуктивност када описују појаве које човека окружују, начин на који он врши различите радње, итд., и тада функционишу као прилошке одредбе за начин, место, време.

3.3.3.2.1 Временски и просторни односи

Овде се као посебна подгрупа издваја она коју чине изрази који имају темпоралну, односно спацијалну вредност. Људско поимање времена и простора показује да се је перцепција простора и времена условљена физичким и телесним човековим искуством, које тако постаје основ за наше схватање и концептуализацију света. Како се човек узима као основно мерило за разумевање простора и времена, њихова концепција је крајње субјективна. Временски и просторни односи се могу доживљавати као блиски, или као далеки (више о томе в. 3.4.3.2.1).

Оба језика познају изразе с компонентом *око* којима се остварује значење „у кратком временском интервалу“, „веома брзо“: **en un abrir y cerrar de ojos** (досл. 'у једном отварању и затварању ока') означава исто што и **у трен ока, док оком тренеш**. Због нешто другачије формалне структуре граде однос парцијалне еквиваленције.

Los monos son normalmente muy hábiles y les gusta robarte cosas; por ejemplo, si tú vas con un bolígrafo en el bolsillo superior de la chaqueta o de la camisa y un mono te lo ve, saca la mano por la reja y te lo quita en un abrir y cerrar de ojos. (Мајмуни су обично веома спретни и воле да краду; на пример, ако носиш хемијску оловку у горњем џепу од јакне или кошуље и мајмун је угледа, провући ће шаку кроз решетке и украшће ти је у трен ока) (rae.es 08.05.2012)

У српском језику се значење „одмах, веома брзо“ реализују помоћу израза **у/за/на трен ока, док оком тренеш, док би/ колико (што) би оком трепнуо:**

Jagoš Marković: *Rekosmo i da je nacionalizam majka janja za fašizam, a ovaj prvi dok okom trepneš preraste u ovaj drugi.* (blic.rs 19.01.2013)¹⁶⁹

У шпанском језику је у домену темпоралности изузетно фреквентан израз **no lo verán sus ojos** (досл. 'то његове очи неће видети') који истиче немогућност остварења неке радње и има значење „никад“. Његов садржај могуће је пренети конструкцијом сличне форме **то моје/твоје очи неће видети**, прилогом (*никад*), или неком од колоквијално маркираних конструкција: **ни у сну, нема шансе, ни у лудилу, ни по коју цену**.

¹⁶⁹ На међујезичком плану уочава се велики број идиоматских израза који именују сличне семантичке садржаје „брзо“, „за тренутак/часак“, „одмах“. У шпанском језику се истичу две, нарочито продуктивне, формалне групе израза с овим значењем (Пејовић, Тривић 2012: 265). Прву чине изрази који се формирају по моделу *en un + sustantivo* (досл. 'у један + именица'): **en un dos por tres** (досл. 'у једном два по три'), **en un instante** (досл. 'у једном часу'), а другу оне формиране по моделу *en menos que* (досл. 'пре него што'): **en menos que canta un gallo** (досл. 'пре него што петао откуриче'). У српском језику се по продуктивности истичу формални модели *у + именица/синтагма*: **у трен ока** и *док + глагол (с одредбама)*: **док си оком трепнуо**. У шпанском језику по бројности предњаче изрази чије компоненте-лексема припадају домену религиозности: **en un decir Jesús** (досл. 'док си рекао Исус'), **en un amén** (досл. 'у једном амену'), **en un decir amén** (досл. 'док си рекао амен'), **en un santiamén** (досл. 'у једном светом амену'), **en un Avemaría** (досл. 'у једној Авемарији'), док у српском језику не уочавамо такву појаву (Пејовић, Тривић 2012: 265). С друге стране, у оба језика је упадљива употреба лексема ономатопејског карактера, којима се имитирају одређени звукови из човековог окружења, и које такође означавају „врло брзо“: *en un tris, en un triquitraque, en un pispás*. Ове компоненте нису пунозначне лексема и најчешће се не користе ван оквира датих идиоматских израза. Д. Мршевић–Радовић (1987: 20) објашњава да употреба оваквих чудних „звучних“ лексема у фразеологији утиче на висок степен експресивности код фразеологизама на звучном и формалном плану. У српском језику ову појаву илуструју примери израза **док си рек'о кекс, док си рек'о пиксла, док си рек'о бритва**, који, иако се састоје од пунозначних лексема, имају алогичну структуру, а њихова звучност (консонантска комбинација *кс*) такође доприноси њиховој експресивности (Пејовић, Тривић 2012: 265).

Cuando encuentres una Buena chica y te cases...- No lo verán tus ojos. (Када будеш пронашао неку добру девојку и ожениш се... – Никад.) (DFDEA)¹⁷⁰

Када је реч просторним релацијама, о овде ће се идиоматски изрази с компонентом *око* углавном односити на концепт близине. Указујемо на конструкцију **на очи**, која се у РМС/МХ објашњава на више начина. Уз присвојне заменице **на моје/његове/наше очи** именује физичку близину, односно означава „у мом/његовом/нашем присуству“. Мотивисан је сликом посматраног објекта који се налази испред ока посматрача.

Kako mi je dečak (15) na moje oči ubio ženu i molio da ga ne prijavim. Nesrećni Ilija ističe da ga je dečak (...) molio da ne zove policiju kako mu ne bi zabranili da vozi. (telegraf.rs 28.12.3013)

Уз глаголе различитих вредности, какви су *пропадати*, *расти*, *мењати се* (**мења се на моје очи**, **расте на на наше очи**) одређени су као израз из темпоралног домена који означавају „врло брзо, нагло“. Ови изрази могу обухватати и компоненту просторности, односно физичке близине.

Savina crkva pod bušnim krovom. Temelji su popucali, zidovi su vlažni, freske se krune, na naše oči propada svetinja starija od osam vekova, kaže monahinja Jelena.(vesti-online.com 17.04.2011)

¹⁷⁰ Оба језика познају мноштво високо илустративних фразеологизама који именују управо ову темпоралну вредност: „никад“. Они су садржински готово истоветни, деле прагматичке карактеристике, изузетно су продуктивни и фреквентни у употреби. Значајно се разликују у својим метафоричним основама или менталним сликама: **cuando la rana críe pelo** (досл. 'када жаба буде пустила длаке'), вулгарно маркирани **cuando meen las gallinas** (досл. 'када кокошке буду мокриле'), **када баба буде имала бркове, кад на врби роди грожђе, на куково лето**. Д. Мршевић-Радовић (2008: 45-67) уочава два структурно-семантичка модела фразеологизама српског језика које означавају „никад“. Први модел назива *календарским*, и он има синтагматску структуру „на + неки народни празник“. Илуструју га изрази типа **на Ђурин петак, на свето Никад, на конњски велигдан**, а једино се **на куково лето** и даље се користи у савременом српском језику. Други модел фразеологизама са значењем „никад“ Д. Мршевић-Радовић назива *парадоксним* или *алогичним* и он обухвата фразеологизме с реченичном структуром „за које се са синхроног аспекта не може утврдити реална и логична веза међу појмовима“ (2008: 45). Овде даље издваја три модела: *катаклизмични модел* (**кад се река врати уз Јелењак**), нископродуктивни *модел васкрсења* и *модел воћеродног дрвећа* (**кад врба/јавор јабукама роди**). Далеко најпродуктивнији је модел чије компоненте именују различите воћке, па је тако у српском језику до данас једини „опстао“ **кад на врби роди грожђе**.

Веома слично користимо **бити некеме на оку (очима), бити некеме пред очима**, који такође именују концепт близине и присуства, а овај први се може односити и на предмет нечјег надзора.

Бан Ки Мун: Сирија се распада пред нашим очима. Генерални секретар Уједињених нација (...) затражио међународну подршку америчко-руској иницијативи да се сиријска власт и опозиција приволе на преговоре. (politika.rs 29.05.2013)

Ова значења у шпански језик транспонујемо помоћу **delante de mis/tus/nuestros... ojos** (досл. 'пред мојим/твојим/нашим...очима'), који је њихов апсолутни формални и семантички еквивалент. Такође означава „у нашем присуству“, „пред нама“:

Delante de nuestros ojos se está formando un centro de yihad global que podría afectar no solo a Siria y a las fronteras de Israel sino también a Jordania y (a la península del) Sinaí. (Пред нашим очима се формира глобални дихадски центар, који би могао погодити не само Сирију и њене границе с Израелом, већ и Јордан и Синајску гору.) (sp.rian.ru 09.09.2013)

Обе ове конструкције српског језика (**на очи и пред очима**) веома често колоцирају уз синтагме (*цео свет, јавност* и тако још више истичу значењску компоненту „наочиглед, јавно, пред свима“:

CeSID i Tanjug broje glasove pred očima javnosti. Centar za slobodne izbore i demokratiju (CeSID), zajedno s novinskom agencijom Tanjug, organizuje praćenje i izveštavanje o toku izbornog procesa (...). (naslovi.net 19. 05.2012)

Шпански језик познаје још један израз с компонентом *око*, који је сличног значења, **a ojos vistas** (досл. 'на виђене очи'). Означава да је нешто очигледно, да се одвија јавно, наочиглед свих:

Pero quizá este doble equipo sirva para recordar al señor Suárez que la sociedad española se está desmoronando a ojos vista, y que sólo tiene dos actitudes posibles para enfocar esta situación) (Но, можда овај двојац служи да подсети господина Суареса да шпанско друштво пропада на наше очи, и да може заузети један од два могућа става за разјашњење ове ситуације) (rae.es 11.09.2013)

Израз **не види се ни (прст) пред оком** служи да се неки простор, предео окарактерише као мрачан, а око овде преноси значење физичке близине.

Сви примери показују да се изрази с компонентом *око* користе за концептуализацију физички блиског простора.¹⁷¹ А како се „у фразеологији даљина схвата као простор различит од оног у којем се налазимо“, карактеристике тога простора најчешће ће бити одређен негативним конотацијама „које изражавају колективни емотивни однос средине према таквом простору“ (Мршевић-Радовић (2008: 31)). Све што је далеко, доживљаће се као страно, туђе, непознато, чак опасном, и обрнуто, оно што је близу, што нам је пред очима, перципираћемо као блиско, познато, јасно.¹⁷²

Зато ће се неке од конструкција с компонентом *око* које именују физичку близину користити како би на позитиван начин окарактерисале неку појаву као јасну, очигледну и недвосмислену, нпр. **имати нешто пред очима**.

Sa čuđenjem i nevericom pitamo se zašto o svemu ovome ćute nevladine organizacije, kad pred očima imaju školski primer kršenja i gaženja verskih i ljudskih prava, kojim je narod pljevaljskog kraja uskraćen prisustva svoga episkopa u manastirima i crkvama (glas-javnosti.rs 10.09.1999)

И варијанте **види/пише му/јој се по очима** припадају истом концептуалном домену, јер означавају да је нешто очигледно и јасно, да нема никакве сумње да је тако.

Sve je u životu radio sa velikim entuzijazmom (...) - naveo je Gulbis, koji je (...) izjavio da je „slava promenila Đokovića i da mu se to vidi u očima“. (srbijadanas.com 04.06.2014)

¹⁷¹ Иако Д. Мршевић-Радовић анализом фразеолошке грађе закључује да „мали број фразеологизама има опште фразеолошко значење простора“ (2008: 29), она упућује на оне малобројне изразе из фразеолошког инвентара српског језика којима је основно значење просторно. Наводимо овде примере који по свом лексичком саставу припадају реду соматских фразеологизама и именују концепт физичке блискости: с компонентом *нос* (**бити/налазити се**) **пред носом**, односно **под носом**, с компонентом *рука*: **бити при руци/под руком**, **бити/имати на дохвату руке**.

¹⁷² У српском језику су малобројни примери који показују да се даљина конципира као нешто позитивно. По правилу се у фразеологији „даљина схвата као простор различит од оног у којем се налазимо“ (Мршевић-Радовић 2008: 29). **Отићи на крај света** поред концепта даљине означава и „забачен, заборављен крај“, (**отићи у**) **далеки/бели свет** конотира туђе, стране пределе, **отићи/изгубити се бестрага** именује далеки, непознати простор, **богу иза леђа** означава „врло далеко“, **где је бог рекао лаку ноћ** односи се на сасвим заборављен, веома удаљен простор. Д. Мршевић-Радовић (2008: 31) наводи само један пример, метафору *велики свет*, који илуструје како се даљина може разумети и као нешто позитивно обојено, велико, егзотично и изазовно.

У шпанском језику овај садржај исказујемо помоћу израза **la cara se lo dice** (досл. 'лице говори'), којем у српском, поред споменутих одговарају и **пише му на челу/на лицу, пише/види му се у погледу**.

С друге стране на примеру израза **далеко од очију**, који карактерише неку радњу као тајну, скривену, непознату, потврђује се закључак да нешто што је физички удаљено у народу бива негативно конотирано. То нам показује и пример пословице **далеко од очију, далеко од срца**, којом се означава да ћемо заборавити некога или нешто, уколико нам није **пред очима**, уколико га не видимо, и није нам блиско и присутно.

Daleko od očiju javnosti: Žurka za Evropu. Dragan Marković Palma okupio je usko društvo - partnere Dačića, Slavicu Đukić Dejanović i Mrkonjića, dok je specijalni gost iz tabora demokrata bio Šutanovac. (politika.rs 07.03.2012)

У српском језику један пример израза с компонентом *око* исказује концепт даљине: **докле ти око допире/сеже**, означава „врло далеко, надалеко и нашироко, у целој околини“ (FRHSJ). Он се може користити као мерило за процењивање раздаљине у простору и није високо фреквентан у савременом језику.

Bili smo nasred stepe, gdje smo, kud je oko dopiralo, vidjeli ništa drugo nego travu. (FRHSJ)

3.3.3.2.2 Остале врсте карактеризације радњи и појава

Поред временских и просторних односа, односно наших субјективних запажања о њима, изрази с компонентом *око* описују радње и појаве из различитих углова. У савременим, често неофицијелним формама, на међујезичком плану се показује као продуктивна група израза који служе као физички дескриптори. У шпанском језику **salir de ojo** (досл. 'изаћи/излазити из ока') описује нешто што привлачи велику пажњу, најчешће по томе што се упадљиво издваја, разликује од осталих сличних појава.

Quería sonsacarles lo que habían hecho la noche de autos, por si hubieran visto algo que les hubiera salido de ojo, u oído algo raro que les diera sospechas. (Хтео сам да измамим од њих шта су радили те ноћи, да ли су видели нешто што им је запало за око, или чули нешто чудно што би им пробудило сумњу. (rae.es15.5.2012)

Постоје и варијанте **saltar a los ojos** (досл. 'скочити/скакати у очи'), односно **saltar a la vista** (досл. 'скочити/скакати у вид/поглед'), који су вишег степена фреквентности употребе. Такође служе за карактеризацију нечега као упадљивог, што се истиче.

(...) El mapa del continente americano, donde en seguida salta a los ojos que la extensión territorial de Brasil es equiparable a la del conjunto de los países de lengua española (...). ((...))
На мапи јужноамеричког континента одмах упада у очи да се територијално пространство Бразила може упоредити са свим осталим земљама шпанског говорног подручја заједно.) (rae.es 14.5.2012)

И у српском језику познајемо изразе из истог концептуалног домена, али нешто другачије форме: **бодe очи**, **(у)пада у очи**, као и **запада за око** користимо као дескрипторе за нешто што је упадљиво, одудара и тако привлачи пажњу. Са изразима шпанског језика они граде однос високе семантичке, а донекле и формалне сличности, а имају и заједничка дијасистемска обележја, те се у преводу лако могу заменити један другим.

Ове врсте карактеризација не односе се само на нешто што по физичким, видљивим обележјима привлачи пажњу, већ и на апстрактне појаве какве су, на пример, знање или информација. Те појаве се по некој својој квалитативној особини издвајају у односу на друге, али се та различитост не базира на материјалним, визуелно перципираним карактеристикама. Тада се апстрактне појаве могу конципирати као чудне или чак сумњиве.

(...) Američka obaveštajna služba NSA razvila je "Nesputanog špijuna". (...) Prva stvar koja upada u oči jeste ogromna količina prikupljenih informacija. Samo tokom marta ove godine kompjuteri NSA zabeležili su ukupno više od 97 milijardi obavještajnih podataka. (vesti-online.com 11.06.2013)

Овакве карактеризације могу се односити и на нешто што смета, што није прихватљиво:

Real Madrid „prodao” krst sa grba da ne bode oči muslimanima! (telegraf.rs 31.03.2012)

И код израза из шпанског језика је дошло до семантичког проширења са описа конкретне, физички уочљиве карактеристике, на апстрактнију особину која се не може опазити визуелно. То померање није исто као у српском језику, зато што **saltar a los ojos/a la vista** квалификују неку појаву као апсолутно тачну, очигледну, недвосмислену.

Que tu novio no te quiere es un hecho (...). Que no se atreve a dejarte y está dándote motivos para que lo hagas tú salta a los ojos. (Да те твој момак не воли чињеница је (...). Да се не усуђује да те остави, већ теби даје повода да то урадиш, очигледно је.) (rae.es 14.5.2012)

(У)пада у очи је формално веома сличан са изразом **пасти у (нечијим) очима**. Они, ипак испољавају значајну дистинкцију у значењима. Док **(у)пада у очи** именује нешто упадљиво, **пасти у (нечијим) очима** припада домену поштовања, угледа и означава да је нешто или неко изгубио на вредности, угледу, да није више цењен, да губи на рејтингу (в. 3.3.2.2).

Srbija pada u očima Rusije?! (...) Jasno je svima da neće biti zbližavanja, a posle neka se pojedini pitaju zašto Rusija u nama vidi samo interes. (vesti.rs 29.10.2012)

На основу исте метафоричне основе настаје и облик **расти у (нечијим) очима**, који именује супротан садржај: „добити на угледу, на рејтингу, постати више цењен“. У шпанском језику не постоје формално слични изрази за именовање истог садржаја. Ипак, могуће је на основу ове исте широко распрострањене метафоре (ДОБРО ЈЕ (КРЕТАЊЕ КА) ГОРЕ, ЛОШЕ ЈЕ (КРЕТАЊЕ КА) ДОЛЕ) (Кевечеш 2010) рећи да *нечији углед расте или опада: su reputación cae o crece*. Ове конструкције (**расте у нечијим очима, пада у нечијим очима**) могу имати и адјективну функцију, када служе за дескрипцију људи, те можемо за некога рећи да је *пао/порастао у нашим очима* (в. 3.3.2.2).

Ko raste, a ko pada u očima građana? Neimenovana „najpoznatija agencija za istraživanje javnog mnjenja“ sprovela je anketu o aktuelnoj politici Srbije (...) (danas.rs 09.07.2012)

У шпанском језику су веома честе у употреби варијанте (**costar/valer/ cobrar...**) **un ojo de la cara** (досл. ‘(коштати/вредети/наплатити...) колико/као око из лица’), којима се нешто квалификује као прескупо. Нема свој формални српски еквивалент, па његов садржај преносимо описно: *много кошта, прескупо је, напрено скупо*, или поредбеним фразеологизом **кошта к`о светог Петра кајгана**.

Construir vías cuesta un ojo de la cara. Un kilómetro-carril vale lo mismo que darles educación gratis a 900 niños. (Изградња путева је прескупа. Један километар пута вреди колико и бесплатно образовање за 900 деце.) (eltiempo.com 02.03.2013)

Конструкција **од ока**, односно **одока** се користи уз глаголе као што су *ценити*, *оценити*, *мерити*, *дати* и именује садржај „отприлике, без тачне мере“. Реферише о количини, али и о квалитету нечега.

Najbolji bakar prave odoka. Posao brigadira je da odoka proceni kvalitet metala, a ta procena se graniči sa perfekcijom. (vesti.rs 31.12.2005)

У шпанском језику постоји облик **al ojo (calcular)** (досл. 'на око (израчунати)'), који са српским **одока** гради однос високе формалне и значењске сличности:

Los taxistas calculan al "ojo" la nueva tarifa. (Таксиста „одока“ одређују нову тарифу.) (hoy.com 22.02.2003)

Поред њега у употреби је и израз **a ojo de buen cubero** (досл. 'оком доброг бачвара'), истог значења, али нижег степена фреквентности употребе.

Un estudio comparativo de consultas (...) constató que incluso el mejor buscador realiza sus cálculos a ojo de buen cubero. (Једна упоредна студија интернет претраживања (...) показала је да чак и најбољи претраживачи врше прорачуне одока. (bbc.co.uk 20.02.2012)

Изрази из српског и шпанског језика **голим оком** и **a ojo desnudo** (досл. 'голим оком') користе се уз глаголе *гледати*, *посматрати* (*ver*, *mirar*) да означе да се нешто гледа без наочара или друге врсте помоћних оптичких инструмената. Граде однос апсолутне еквиваленције, формалне и семантичке. РМС/МХ наводи и варијанте **гледати простим/слободним оком**, који нису у употреби у савременом српском језику.

Ningún otro objeto o tipo de explosión podría ser vista a ojo desnudo a semejante distancia, dice Stephen Holland del equipo de ciencia. (Ниједан други објекат или експлозија не би могли да се виде голим оком на толикој раздаљини, каже Стивен Холанд из научног тима.) (noticiascosmos.com 20.03.2008)

У српском језику се лексема *око* комбинује и уз глаголе говорења (*рећи*, *казати*), те изразе попут (**казати**, **рећи**) **у четири ока** или **очи у очи** користимо када желимо истаћи да нешто говоримо „насамо и непосредно, без сведока, удвоје“. „Илустрју метонимију у којој *око/очи* стоје за *човека*“ (Милановић 2014: 391). Често се везују за идеју непријатног, отвореног сукоба. Варијанте документоване у РМС/МХ (**казати**, **рећи**) **оком у око**, **око на око** не сматрамо карактеристичним за савремени језик.

Basara i Tadić oči u oči. Jubilarni, 100. broj magazina *Status*, ekskluzivno je objavio razgovor predsednika Srbije Borisa Tadića i književnika Svetislava Basare. (blic.rs 02.06.2011)

Њихово значење у шпански језик преносимо помоћу израза (**decir**) **cara a cara** (досл. '(рећи) лице у лице'). Формално су им веома блиски и **казати/рећи/ скресати (право) у очи**, који такође припадају домену отвореног обраћања, али укључују и концепте отворености и искрености и именују обраћање без страха и стида. У њима је „чин гледања у очи повезан са чином искрености и храбрости“, и засноване су „на метафори ГОВОРИТИ ГЛЕДАЈУЋИ У ОЧИ ЈЕ ГОВОРИТИ БЕЗ СТРАХА“ (Милановић 2014: 391). Овај садржај исказују и изрази који укључују друге делове тела: **казати/рећи/скресати у лице/брк/ образ** (PМС/МХ). Варијанта с компонентом *лице* је далеко највишег степена фреквентности употребе. Њихов семантички еквивалент у шпанском језику је **echarle a uno a la cara** (досл. 'бацити некоме у лице').

Веома је занимљива употреба идиоматског израза **на лепе очи**, који се користи као дескриптор за радње које се врше лако, без муке и претераног труда. Често се комбинује уз глаголе давања, односно примања: *дати, примити, добити* (**дати/примити/добити на лепе очи**) да означи „без икаквих заслуга, без имало труда и рада“, „тек тако“.

Kredit "na lepe oči". Privreda Srbije je dobila još jednu šansu za oporavak, ali (...) država nije predvidela kriterijume već je bankama dala slobodu da biraju kojoj firmi će da odobre kredit. (b92.net 19.09.2012)

Као преводни еквивалент у шпанском језику може нам послужити израз **por su bella cara** (досл. 'због његовог лепог лица'). FRHSJ документује израз сличне форме за **нечије лепе очи** уз глаголе као што су *радити, мучити се*, са значењем „радити без награде, без користи“, али је његова употреба ограничена.

Затворених очију (радити) припада истом концептуалном домену када означава да је нешто добро познато, да се нека радња обавља с лакоћом. С друге стране, **отворених очију, con los ojos abiertos** (досл. 'отворених очију') у својој семантичкој парадигми обухватају: „недвосмислено, јасно“, „рационално увиђајући јасно сврху“ (PМС/МХ), „не искључујући све што је ново и непознато“, „прихватајући нове предлоге“. У шпанском језику се израз јавља и у варијантама **con un ojo abierto** (досл. 'отвореног ока'), **con un ojo abierto y el otro cerrado** (досл. 'једног ока затвореног а другог отвореног'). Најчешће колоцира уз глагол *dormir* („спавати“) и тада означава „спавати опрезно“, „бити напола будан“ (в. 3.3.1.4).

Hemos pasado la noche con un ojo abierto y el otro cerrado, a causa de los ladrones.
(Провели смо ноћ напола будни због лопова.) (DFEM)

Поред ове употребе у оба језика *отворене очи* често конотирају опрез, обазривост, велику пажњу (в. 3.3.2.1). Тада се и у шпанском језику и у српском језику користе уз глаголе *mantener, tener*, односно *држати, имати*.

Mantengan los ojos abiertos a futuras noticias... (Држите отворене очи за вести које долазе...) (rockinspain.es 25.4.2012)

На идеју пажљивог обављања неке радње упућује и српска конструкција **све се претворило у око и ухо**, која означава да се нешто гледа, тј. слуша с крајњом пажњом (РМС/МХ).

Con ojos (досл. '(с) очима') служи да се исказе нечије мишљење. Као део фразеолошког низа израза **ver/mirar con buenos/malos ojos** (досл. 'видети/гледати добрим/лошим очима') именује наклоност, односно презир и нетрпељивост према некоме или нечему (в. 3.3.2.4). У зависности лексичког састава компоненти којима се проширује, мења значење, па тако, на пример, уз придев *escéptico* („скептичан“) твори конструкцију **con ojos escépticos**, (досл. '(са) скептичним очима') у значењу „гледати скептично, сумњичаво“.

Sin embargo, no pocos italianos lo miran con ojos escépticos, después de que confesara que se siente 100% argentino. (Међутим, многи Италијани су скептични према њему, откако је признао да се осећа 100% Аргентинцем.) (espndeportes.espn.go.com 02.05.2012)

Веома је занимљива и употреба шпанске конструкције **no es nada lo del ojo** (досл. 'није ништа с оком') која се користи као коментар да се умањи озбиљност неке појаве и она тако представи као неважна. Овај израз нема свој формални еквивалент у српском језику и преводимо га описно „није ништа страшно“, „није тако озбиљно“.¹⁷³

Идиоматски изрази с компонентом *око* могу вршити функције интензификатора. То најбоље илуструје израз шпанског језика **hasta los ojos** (досл. '(све) до очију'), који нема преводни еквивалент у српском. Најчешће се комбинује с глаголима *empañar* („настојати“), *tratar* („покуша(ва)ти, (по)трудити се“), и означава „максимално, највише

¹⁷³ DDFH наводи пун облик **no es nada lo del ojo y lo llevaba en la mano** (досл. 'није ништа с оком и носио га је у руци'), који је забележен на почетку XVIII века. Његово настанак се везује за немили догађај, у којем је неко, вероватно током борбе с биковима (*corrida de toros*), изгубио око, а онда је тореадор, носећи око у руци, узвикивао ¡*No es nada, no es nada!* (*Није ништа, није ништа!*)).

могуће“. У српском језику му одговарају „покушавати на све начине“, „својски се потрудити“, односно **настојати/покушавати/запети из петних жила**.

Y, efectivamente, hemos tenido otra vez que volver a empuñarnos hasta los ojos, porque la ley es un caso extraño. (И, заиста смо морали још једном да запнемо из петних жила, јер је закон врло чудан.) (rae.es 08.05.2012)

Овај израз колоцира уз глаголе најразличитијих значења: *estar* („бити“), *meterse* („мешати се“), *estar metido* („бити умешан“), *robar* („красти“), *descender* („о/про)падати“) и стога га преводимо различитим језичким средствима: **robar hasta los ojos** (досл. 'красти/опљачкати (све) до очију') је „опљачкати/покрасти до голе коже“, **descender hasta los ojos** (досл. '(о/про)падати (све) до очију')) је „дотаћи дно“, **estar metido hasta los ojos** (досл. 'бити умешан (све) до очију') је „бити (умешан) у нешто до гуше“. У свим овим комбинацијама он задржава своју основну вредност „у највишем степену“, „највише могуће“.

Sin embargo, metida hasta los ojos en su relación con Álvaro, se había olvidado de ello y de muchas cosas que tradicionalmente habían conformado su estilo de vida. (Међутим, запетљана до гуше у својој вези с Алваром, заборавила је на то, као и на многе друге ствари које су сачињавале њен стил живота.) (rae.es 08.05.2012)

У српском језику се као интензификатор значења употребљава **да (некоме) очи испадну/искоче** (в. 3.3.1.2), који се користи за истицање концепата бола, нечега страшног и неподношљиво мучног, неког непријатног искуства, и изразито је негативно конотиран.

(коментар): Можеš тамо i alternativnim prevozom, brodom, al трајаће ти put toliko da ti oči iskoče. (rts.rs 04.01.2013)

Пун као око описује неку појаву, обично простор у којем се налази много људи и означава „сасвим пун, препун“.

3.3.3.2.3 Затворених очију/con los ojos cerrados

Због високе фреквентности употребе посебно се разматра степен еквиваленције који се успоставља између израза **con los ojos cerrados** (досл. 'затворених очију') и **затворених очију**. У оба језика они су вишезначни, имају различите семантичке реализације, те се однос који граде не може једноставно окарактерисати као однос апсолутне еквиваленције, иако се им се значења често подударају, нити као однос привидне еквиваленције, иако у неким случајевима они нису међусобно заменљиви.

Мишљења смо да је за правилно разумевање овакве врсте јединица на међујезичком плану неопходно разумети њихиву семантику и функционисање на унутарјезичком плану. **Con los ojos cerrados** (досл. 'са затвореним очима') у шпанском језику има многе варијанте: **a ojos cerrados**, **a cierra ojos/a ojos ciegos** (досл. 'затворених очију/слепих очију'). Примарно означава „без сумње“ (DFDEA), и тада је позитивно конотиран и припада концептуалном домену поверења. У српски језик га преводимо изразима (**радити нешто**) **без икакве сумње, без резерви**:

La confianza de Guardiola caló profundo en Messi, quien se entregó con los ojos cerrados a los consejos de su entrenador. (Гвардиола је своје поверење предао Месију, који се без трунке сумње повиновао саветима свог тренера.) (bbc.co.uk 27.04.2012)

У својој другој семантичкој реализацији, **con los ojos cerrados** припада домену непромишљености, јер именује да се нека радња врши на брзину, без провере, да се нека одлука доноси без промишљања. Тада је негативно конотиран. На српски језик га преводимо описно: „не размишљајући“, „срљајући“, „неопрезно“ или помоћу конструкције (**радити нешто**) **наслепо**.

El nuevo líder de la derecha criticó a los socialistas por haber firmado el tratado de Maastricht "con los ojos cerrados", pero añadió que Francia debía cumplir sus compromisos. (Нови лидер десничара критиковао је социјалисте због непромишљеног потписивања Уговора у Матрихту, али је додао да Француска мора испунити уговорене обавезе.) (rae.es 07.10.2013)

Негативно је обојен и када означава „не обазирјући се на“, „игноришући“, и тада му у српском језику може одговарати (**бити**) **слеп и глув** (за нешто, за околна збивања):

Arruinado y solo, sin una verdadera preparación profesional, (...), Perico vive hoy con los ojos cerrados a su presente y a su futuro. Le sostiene su propia idea de lo que significa su nombre, las glorias pasadas. (Срхкан и усамљен, без адекватног образовања, (...)) Перико данас живи слеп и глув за своју садашњост и будућност. Живи од сопствене идеје о значају свог имена, од старе прошлости.) (rae.es 07.10.2013)

DFDEA документује употребу израза **con los ojos cerrados** у функцији интензификатора, за означавање савршеног познавања нечега, доброг владавања неком вештином, развијеном способношћу за обављање разних задатака. У појединим случајевима, нарочито када именује добро познавање неке територије или путање, преводни еквивалент му је формално сличан израз **(радити нешто) затворених очију**, и тада они имају идентично значење. Српски језик познаје мноштво идиоматских израза исте вредности и другачије мотивисаности: **(познавати/ знати) у мали прст, (познавати/знати) као свој цеп, (познавати/знати) као свој длан.**

Era una forma de que te fueras haciendo con los animales, de que conocieras el parque hasta que te lo llegases a recorrer con los ojos cerrados. (То је био добар начин да се зближиш са животињама, да упознаш ЗОО парк као свој цеп.) (rae.es 07.10.2013)

У шпанском језику помоћу израза **con los ojos cerrados** такође можемо означити да познајемо некога изузетно добро. У овом случају је на делу одсуство сваке еквиваленције са српским језиком:

Y la cosa tiene mayor mérito en cuanto Jana Novotna, que conoce a Arancha (Sánchez Vicario) con los ojos cerrados. (За све је заслужна и Јана Новотна, која познаје Аранђу (Сањес Викарио) веома добро.) (rae.es 07.10.2013)

За разлику од шпанског језика, у српском не можемо рећи да ***познајемо некога затворених очију**. **Затворених очију** је у речницима српског језика примарно одређен као израз који означава „радити нешто не мислећи о опасности“ (РМС/МХ). Тада је његово значење еквивалентно ономе које има глагол *срљати*, односно еквивалентно је другој семантичкој реализацији шпанског израза **con los ojos cerrados** („без размишљања, неопрезно“, DFEM). И према FRHSJ има значење „(радити) неопрезно, не мислећи, не размишљајући“. Мишљења смо да ова дефиниција није довољно прецизна, јер и сама обухвата више различитих значења. С једне стране се „неопрезно“ и „не мислећи“ може се односити на садржај „поступати не размишљајући о опасности“, „радити не мислећи на могуће последице“. С друге стране, „не мислећи, не

размишљајући“ може означавати неку врсту интелектуалне затворености, „не прихватајући нове идеје и сазнања“, „не прихватајући ништа ново“. Ова два израза су, дакле, на међујезичком плану само делимично подударна.

Друго, данас актуелно значење израза **затворених очију** јесте „(радити нешто) без муке, врло лако“, „(познавати нешто) изузетно добро“. Тада је позитивно обојен, и, како смо видели, у одређеним говорним ситуацијама, може бити замењем изразом **con los ojos cerrados**:

Blan: Španci mogu da igraju i zatvorenih očiju, imaćemo malo šansi za gol. (...) Vrlo su inteligentni i to je retkost u današnjem fudbalu.(sport.blic.rs 21.06.2012)

Контрастивна анализа ових израза упућује на закључак да је однос који они успостављају условљен њиховом полисемијом, као и да је за правилно разумевање тог односа неопходно имати у виду њихова семантичка и функционална обележја на унутарјезичком плану. Тај однос може се окарактерисати као асиметрична полисемија (в. 3.3.1.2, 3.3.2.2), јер и у оним случајевима у којима се значењски подударају, они се разликују у функционалним обележјима. У зависности од значења која се пореде, у великом броју случајева они граде однос привидне еквиваленције, односно лажних пријатеља.

3.3.4 Мимички фразеологизми с компонентом *око/ојо*

Међу идиоматским изразима с компонентом *око* такође се издвајају они који су мотивисани мимиком, покретима мишића лица, тачније очију. Они остварују најразличитија значења. Најчешћи у употреби су они који комбинују глаголе *затворити* и *отворити* уз лексему *око*. У оба језика су **отворити очи** (**abrir los ojos**), односно **затворити очи** (**cerrar los ojos**) изразито вишезначни, а DFDEA документује чак пет значења израза **abrir los ojos**.

У шпанском језику **abrir los ojos** на првом месту означава „родити се“, док у српском језику **отворити очи** не остварује ово значење, те овде настаје тзв. *фразеолошка празнина*. Како у овом случају изрази стоје у апсолутно асиметричном односу, **abrir los ojos** преводимо описно: *родити се, угледати свет*:

Cruzar la Península de un extremo a otro para entregar su alma en el pueblo que le vio abrir los ojos. (Да пређе Полуострво с једног краја на други, да би испустио душу у селу у којем се родио.) (DFDEA)

Даље, у оба језика ове конструкције се употребљавају у значењу „пробудити се“. Тада граде однос апсолутне преводне еквиваленције:

(Da) ... posle letnjeg odmora, od nedelje zavrne rukave i prione na posao. ... - Ćim otvorim oči uključim sve moguće elektronske uređaje u kući (...). (novosti.rs 27.07.2012)¹⁷⁴

С друге стране, **затворити/затварати/склопити очи** и **cerrar los ojos** (досл. 'затворити очи') су подударни у свим семантичким реализацијама, иако су им значења документована различитим редоследом. У шпанском језику се као основно, централно значење израза **cerrar los ojos** бележи „умрети“, које се такође приписује српском изразу **склопити/заклопити очи**.

¿Adónde van los dictadores cuando cierran el ojo y estiran la pata? (Куда иду диктатори када склопе очи и отегну папке?) (DFDEA)

„Будући да су затворене очи карактеристиче за сан и смрт, фразеологизми који су мотивисани сликом човека затворених очију“, именују и спавање (Милановић 2014: 387). Њихова прагматика показује да се најчешће користе у одричном облику да би се истакло да неко није спавао: **не склопити (ни) ока**, **no cerrar/pegar el ojo** (досл. 'не затворити/спојити ока').

Había pasado la noche sin cerrar ojo. (Провео је ноћ не склопиши ока.) (rae.es 15.10.2013)

И они, видели смо, у зависности од допуна и лексичких проширења мењају значење, па у облику **затворити/затварати очи (пред нечим)** и **cerrar los ojos (ante algo)** (досл. 'затворити очи (пред нечим)') именују и радњу когнитивне природе „игнорисати“, „не хтети знати“ (в. 3.3.1.4). У српском језику постоји и варијанта **зажмурити на једно око**. **Затворити очи** и **cerrar los ojos**, дакле, граде виши степен преводне еквиваленције у односу на свој антонимски пар **отворити очи** и **abrir los ojos**.

Конструкције мимичког порекла **con los ojos cerrados** и **затворених очију**, биле су предмет разматрања у претходном одељку (в. 3.3.3.2.3).

¹⁷⁴ Реч је о изразито вишезначним изразима, који у зависности и од лексичких проширења и ширег контекста мењају своја значења: **отвориле се очи (некоме)** и **abrirséle los ojos (a alguien)** (досл. 'отвориле се очи (некоме)') за „схватити, уводети“; **отворити очи (некоме)** и **abrir los ojos (a alguien)** (досл. 'отворити очи (некоме)') за „открити му истину“, „разуверити га“ (в. 3.3.1.4); (**добро/широм**) **отворити очи** и **abrir (bien) los ojos** (досл. 'добро отворити очи') за „опрез, пажња“ (в. 3.3.2.1).

Изводи се закључак да што више значења одређени фразеологими реализују на унутарјезичком плану, то су њихови односи сложенији на међујезичком плану и тада се они не могу једнострано означити као делимично или потпуно еквивалентни.

Остале фразеолошке јединице мимичког порекла с компонентом *око* везују се углавном за концепте чуђења и изненађења. Висока фраземотворна активност лексеме *око* у овом концептуалном домену нарочито долази до изражаја у шпанском језику. **Dejar/quedarse con los ojos a cuadros** (досл. 'оставити некога/остати четвртастих очију') упућује на зачуђеност, неверицу:

El entrevistador se quedó con los ojos a cuadros. Esperaba otra cosa. (Новинар је остао зачуђен. Очекивао је други одговор.) (rae.es 01.10.2013)

Високо је илустративан и израз **(abrir) ojos como platos** (досл. 'отворити очи као тањире') којем у српском језику формално и семантички одговарају **разрогачити очи, остати разрогачених очију, раширити очи**.

A Francisco Jiménez, tío de Guillermo, se le quedaron los ojos como platos cuando fue a recoger unos cables a la habitación de su sobrino. Lo que estaba viendo era difícil de creer, pero estaba sucediendo. (Франсиско Хименес, Гиљермов ујак, разрогачио је очи када је ушао у Гиљермову собу по неке каблове. Било му је тешко да поверује у оно што је видео, али се то заиста дешавало.) (rae.es 14.5.2012.)

У овом концептуалном домену (зачуђеност, изненађеност) су нешто вишег степена фреквентности употребе изрази **(poner) ojos redondos** (досл. 'наместити очи да буду округле'), **poner los ojos en blanco** (досл. 'побелети очи'), **poner los ojos bizcos** (досл. 'гледати разроко').

Por primera vez se mencionaba en palacio la palabra guerra y Crucita, con los ojos redondos, preguntó a tío Felipe Neri: - ¿Es que esto es una guerra, tío? (Први пут се споменула реч ратм и Крусита је, разрогачених очију, упитала свог ујака Фелипеа Нерија: -Зар је ово рат, ујко?) (rae.es 01.10.2013)

Њихова значења преносимо описно (*чудити се, остати изненађен, бити зачуђен, запањен*) или идиоматским конструкцијама (**раширити/разрогачити очи**).¹⁷⁵

¹⁷⁵ На међујезичком плану се концепт зачуђености („запрепасти се, зачудити се, забезекнути се“) везује и за друге делове тела, конкретно за *уста*: **остати отворених уста**, односно **estar/quedarse boquiabierto** (досл. 'бити/остати отворених уста'). У српском језику се исти концепт може везивати за способност говора, па тако познајемо **занемети од чуда, остати без речи**.

Mi padre puso los ojos en blanco. - Con usted es imposible discutir, Fermín. (Мој отац је заколутао очима. - С вама је немогуће раправљати, Фермине.) (rae.es 14.05.2012.)

Како су фразеологизми гестовно-мимичког порекла често вишезначни, и исти покрет или израз лица може имплицирати различите емоције и стања, њихова прецизна семантичка анализа захтева шири контекст. Изрази **раширити/разрогачити очи, широм/широко отворити очи**, поред тога што именују садржаје зачуђености, изненађености, могу представљати реакције попут одушевљења, дивљења, изразито позитивно конотиране узбуђености. Такође се могу се односити и на страх, уплашеност од нечег.

Разрогачим очи, па се и нехотице привијем стрицу. (PMS/MX)

Њима су формално и семантички веома блиски **избељити/избечити очи, исколачити очи (на некога)**, који се базирају на истој метафоричној основи и такође упућују на неку врсту изненађења, јер реферишу о стању зачуђености, запрепашћености.

Kad kažemo da je sneg i temperatura ispod nule, iskolače oči u čudu: - Temperatura je negativna?! - pitaju u neverici. - Da, negativna. (klubputnika.org 10.02.2010.)

Оне се могу доводити у везу и са концептима као што су мука, страх:

Скаменио се од муке и страве, исколачио очи па ни дахнути. (PMS/MX)

Када се користе уз одређену допуну (нпр. *на некога*): **исколачити/избечити очи (на некога)**, именују бес, љутњу:

(коментар)... A onda je iskolačio oči na njega dreknuvši: znaš li ti sa kim razgovaraš (...)?.
(b92.net 17.09.2012)

Исту вредност (бес, љутња) има и његов формални еквивалент из шпанског језика: **desorbitarse los ojos (de la rabia) (a alguien)** (досл. 'искочиле/искачу очи (некоме) (од беса)'), који карактерише неформалне говорне ситуације. Као и **разрогачити очи**, и овај израз може се односити на одушевљење, на узбуђеност насталу услед неизвесности:

Se le enrojecieron las mejillas, se le desorbitaron los ojos y con voz ronca gritó, desesperado: - ¡No quiero! (Образи су му се заруменели, очи су му се исколачиле и, очајан, храпавим гласом је узвикнуо – Не желим!) (rae.es 01.07.2013)

Уочава се паралела у полисемији ових српских и већ анализираних шпанских фразеологизама. **Poner los ojos en blanco** (досл. 'побелети очи'), **poner los ojos bizcos** (досл. 'гледати разроко') поред изненађености, такође могу именовати стања као што су бес, љутња:

Telmo se encolerizó, trinó, puso los ojos en blanco, amenazó con escaparse (...) (Телмо се наљутио, ражестио, исколачио очи, претио да ће побећи (...)). (rae.es 16.05.2012)

Poner los ojos en blanco, поред зачуђености и беса, може имати потпуно другачију, позитивно конотирану, вредност: одушевљење, очараност нечим.

"¡Ah, si llegaras a abogado del Estado!", y ponía los ojos en blanco. („Ах, када би постао државни адвокат!", очи би јој заиграле.) (rae.es 16.05.2012)

Како видимо из овог примера, у српском језику се идеја радости, узбуђења често концептуализује помоћу конструкције **заиграле очи (некоме)**.

Da ste samo videli kako su mu zaigrale oči i kako mu se nasmejao brk kada je došao na karting stazu. (novosti.rs 03.11 2013)

Основно значење конструције **витлати очима** је „гледати унаоколо, зверати“ (РМС/МХ). Сличну метафоричну слику има и израз **колутати/превртати очима**. Они имају исте семантичке вредности и када означавају „снeбивати се, пренемагати се, правити се наиван“ (РМС/МХ). У савременом српском језику све више упућују на негодовање, па и на неслагање и подсмех. Тако у ситуацији у којој се од некога захтева да нешто обави, он може на невербалан начин показати да му није право, да му је то мрско, да се буну и одбија.

10 sigurnih znakova da ste “odlepili” за njim. (...) Na pominjanje njegovog imena, Vaše prijateljice su počele da prevrću očima. (novosti.rs 16.06.2014)

Анализа фразеологизама гестовно-мимичког порекла захтева нарочиту пажњу. Сви они примарно именују сâм израз лица (мимику), односно покрет неког другог дела тела (гест), али тек када реферишу и о неком емоционалном стању или расположењу, могу се сматрати идиоматским изразима. То не значи да у свим контекстима имају идиоматско значење. Наредни пример илуструје њихову дословну употребу:

Исколачи очи, напрегне се и из уста му покуља млаз црне крви. (РМС/МХ)

Оборити очи/поглед/главу се, насупротив **гледати (право) у очи**, повезује с осећењем стида („стидети се“), и овај израз илуструје метафору ПОСТИДЕТИ СЕ ЈЕ ОБОРИТИ ОЧИ/ПОГЛЕД/ГЛАВУ, „метонимијски повезану са типичним положајем тела особе која се стиди“ (Милановић 2014: 391).

Општи је утисак да су изрази мимичког порекла с компонентом *око* вишезначни, и да се често користе за именовање различитих стања и расположења: од чуђења и неверице, запрепашћења и изненађења, до радости и узбуђености.

3.3.5 Привидна еквиваленција (*лажни пријатељи*)

На крају анализе фразеологизама с компонентом *око/ојо* скрећемо пажњу на примере који на међујезичком плану граде однос привидне еквиваленције, односно лажних пријатеља. Њих нема много када је у питању соматизам *око/ојо*, али могу представљати проблем у контрастивној, лексикографској или традуктолошкој, анализи.

Реч је о односу проузрокованом формалном подударношћу израза, коју не прати семантичка подударност. Остварује се између конструкција **tener ojos en la espalda** (досл. 'имати очи на леђима') и **као да има очи на леђима**. У српском језику ова хипотетичка форма примарно означава „као да све види, чак и оно што је ван видокруга“:

S druge strane, Milica Dabović igra kao da ima oči na leđima, Srbija ponovo vodi 34:33. (alo.rs 30.06.2013)

И у шпанском језику се у основном значењу користи с истом вредношћу, као што видимо на следећем примеру из спортског жаргона:

Ricky Rubio prueba que tiene ojos en la espalda. El base español le da una asistencia a Pekovic de las que quedan para siempre. (Рики Рубио доказује да има очи на леђима. Шпански плејмејкер остварује једну од својих незаборавних асистенција Пековићу.) (marca.com 20.02.2012)

Даља семантичка анализа показује да се њихова значења не поклапају увек. У српском језику је основни облик негиран (**нема очи на леђима**) и именује концепте когнитивне природе: „не може све да (са)зна, да увиди“, и управо по том облику и значењу данас препознатљив. Тада његову семантичку вредност на шпанском језику не

можемо исказати помоћу истоветне формалне конструкције (**no tener ojos en la espalda**), већ описно, помоћу неидиоматичне конструкције *enterarse de todo* (*све дознати*):

Немам ја очи на леђима, па да могу све да знам. (пр. А.Т)

Насупрот томе, шпански **tener ojos en la espalda**, има значење „бити опрезан, добро пазити, чувати се“ и одговара српским конструкцијама **отворити четворе очи, добро отворити очи**, као у наредном примеру из дневне штампе посвећеном управо ситуацији у Србији:

Kostunica se esforzará para que la mansión de Milosevic no sea saqueada, pero el ex dictador deberá tener ojos en la espalda si quiere seguir en Yugoslavia porque ha acumulado un sinnúmero de poderosos y violentos enemigos. (Коштуница ће настојати да Милошевићева вила не буде опустошена, али ће бивши диктатор морати да отвори четворе очи уколико жели да настави да живи у Југославији, јер је стекао безброј моћних и насилних непријатеља.) (rae.es 02.07.2013)

Поред различитих семантичких својстава, они имају и различита функционална обележја. Иако деле припадност неофицијелном стилу, разликују се у фреквентности употребе. **Нема очи на леђима** данас препознатљив управо по свом проширеном метафоричком значењу „не може све увидети, дознати“. **Tener ojos en la espalda** остаје још увек недокументован у шпанским фразеографским изворима (DFDEA, DFEM), али претрага корпуса показује да се он све учесталије користи у неформалним језичким формама у значењу „бити опрезан“.

Потпуно различите садржаје испољавају и формално блиски **saltar a los ojos** и **скочити/скакати (некоме) у очи**. С једне стране **saltar a los ojos** (досл. 'скочити/скакати у очи') служи да се нешто опише као упадљиво, као оно што се истиче, односно у српском, што **боде очи, (у)пада у очи, запада за око** (в. 3.3.3.2.2). С друге стране, **скочити/скакати (некоме) у очи/за очи** означава „напасти некога жестоко“ (у шпанском **saltar al cuello, saltar a la yugular**, в. 3.3.1.5).

Општи је закључак да на међујезичком плану идиоматски изрази с компонентом *око/ојо* готово и не остварују однос правих лажних пријатеља. Иако су им значења различита, они се преклапају у неким, обично периферним семантичким реализацијама. Такав однос смо прецизније одредили и као међујезичку квазисинонимију (3.3.1.2) и остварују га и други идиоматски изрази, попут **volver los ojos a alguien** и **уперити очи (ка некоме)** (в. 3.3.2.4), или **sacar los ojos** и **вадити очи** (в. 3.3.2.5).

3.3.6 Закључне напомене

Контрастивна анализа фразеологизама с лексемама *око/ојо* показује велики значај које оне имају унутар лексичког и фразеолошког система шпанског и српског језика. Њихова висока фраземотворна активност, и овог пута нешто израженија у српском језику, углавном се базира на симболици ока као органа чула вида и симбола интелектуалног опажања. Упоредни опис ових фразеологизама потврђује генералну подударност у концептуализацијама ова два језика, те је у овом делу фразеологије могуће повући семантичке паралеле између њих. Значења која се остварују и овде указују на изразиту антропоцентричност фразеологизама произведених на метафорама које настају на основу овог дела људског тела.

Из групе израза који су усмерени на радње које врши човек доминирају они из домена визуелне перцепције, који именују радње гледања, дужег или краћег посматрања (**прелетети очима, echar el ojo/los ojos encima (a alguien)**), као и позитивно и негативно конотирани изрази настали углавном на метафорама ИНТЕРЕСОВАЊЕ ЈЕ ГЛЕДАЊЕ, ДУГО ГЛЕДАЊЕ ЈЕ ДИВЉЕЊЕ, ЖЕЉА ЈЕ ГЛАД (**бацити око/очи, запасти за око, echar el ojo, echar un ojo, запасти за око, poner los ojos (en una persona o cosa), entrar por los ojos derechos/por el ojo derecho, испадоше/ испадају очи (за неким/ нечим), saltársele los ojos (a alguien), парити/ пунити очи, не (моћи) одвојити/скинути ока/очи/очију, (про)гутати/ прождирати/испијати очима, comer(se)/devorar con los ojos, (по)гледати кривим/ преким оком, гледати испод ока/очију, mirar de reojo, tener de ojo (a alguien), севнути/севати очима на некога**). Групу израза који именују радње когнитивне природе („увидети“, „схватити“) карактерише изразита фреквентност употребе, и они су мотивисани универзалном метафором ВИДЕТИ ЈЕ ЗНАТИ (**бацити/сасути/сипати у очи, рећи/ казати/скресати у очи, отворити очи (коме), abrirle los ojos (a alguien), отвориле се очи (коме), (затворити) око/очи (пред нечим), cerrar los ojos (ante algo), зажмурити на једно око, скинути копрену/прак с очију, caérsele (a alguien) la venda (de los ojos) и quitar/arrancar (a alguien) la venda de los ojos, мазати (некоме) очи**).

Апстрактне појаве изражене помоћу ове врсте јединца, у првом реду везују се за мотрење, надзор, опрез у складу с развијеном симболиком ока као средством опажања (**имати/држати (некога) на оку, не (ис)пуштати с очију, seguir con los ojos, no quitar ojo, добро/широм отворити очи, abrir (alguien) (bien) los ojos, andar(se)/estar con**

cien/cuatro, (tener) mucho ojo con, ser todo ojos), за когнитивне процесе попут мишљења и сећања, који у метафоричком преносу **ВИДЕТИ ЈЕ ЗНАТИ/МИСЛИТИ** (гледати/посматрати својим очима, **ver/mirar con sus propios ojos**, гледати/посматрати другим очима, **ver /mirar con otros ojos**, у нечијим очима, **a ojos (de alguien)**), не силази (некоме) с очију, **имати пред очима**), и у великом броју за негативно обојена емотивна стања љутње и беса, жеље за осветом и нетрпељивости према коме (**мрак пао на очи, смркло/смрачило се пред очима, tener/estar con sangre en el ojo, сева ватра из очију (некоме), око за око, ojo por ojo, coger entre ojos (a alguien), traer/tener entre ojos (a alguien), mirar/ver con malos ojos**, гледати непријатељским/кривим/ преким оком, **(по)вадити коме очи, (ис)копати очи коме**). У малом броју изражавају позитивне емоције какве су љубав и слога (**no tener ojos más que para, имати очи само за некога, гледати/чувати као зеницу ока, ser el ojo/ojito derecho (de una persona), (ver, mirar) con buenos ojos, гледати добрим оком**).

Идиоматски изрази с компонентом *око/ојо* такође карактеришу човека, углавном његова интелектуална, ређе карактерна својства. Изрази који човеку приписују особине оштроумног, паметног или глупог настају трансфером метафоре **ВИДЕТИ ЈЕ ЗНАТИ/МИСЛИТИ** (**имати очи у глави, tener ojos en la cara, tener mucho ojo, tener buen ojo, имати (добро) око за (нешто), (немати очи (у глави), no tener mucho ojo, no tener ojo clínico (para algo), faltar(le) ojos (en la cara)**). Утврђена је паралела и код великог броја израза који служе као дескриптори околносног оквира и у реченици имају функцију прилошких одредби. Они упућују на временске и просторне односе (**en un abrir y cerrar de ojos, у трен ока, док оком тренеш, no lo verán sus ojos, бити некоме пред очима, delante de mis/tus/nuestros...ojos, на очи, пред очима, далеко од очију**), али и на начин вршења радњи (**голим оком, a ojo desnudo, у четири ока, a ojo de buen cubero, отворених очију, затворених очију, con los ojos cerrados, con los ojos abiertos, salir de ojo, боде очи, (у)пада у очи, (costar/valer/ cobrar...) un ojo de la cara**).

Оба језика, нарочито шпански, показују високу фразеолошку продуктивност код генерисања израза који су мотивисани различитим покретима очију, тј. њиховом мимиком. У највећој мери упућују на зачуђеност, бес, изненађеност, али и на узбуђење, одушевљење, радост (**(abrir) ojos como platos, разрогачити очи, (poner) ojos redondos, dejar/quedarse con los ojos a cuadros poner los ojos en blanco, широм/широко**

отворити очи, избечити очи, исколачити очи (на некога), desorbitarse los ojos (de la rabia) (a alguien), заиграти очи некоме). На међујезичком плану готово да нема фразеологизама које одликује формална подударност и апсолутна семантичка неповезаност, и који остварују однос лажних пријатеља.

3.4 КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА ФРАЗЕОЛОГИЗАМА С КОМПОНЕНТАМА *РУКА/BRAZO* И *ШАКА/MANO*

Más vale pájaro en mano que ciento volando
(*Боље врабац у руци него голуб награни*)

У последњем поглављу разматра се фраземотворна активност лексема *рука/mano*. Ради њиховог прецизног одређења неопходно је указати на најуже, лексикографско, и шире, семантичко-функционално схватање ових лексема. Према лексикографском одређењу српској лексеми *рука* одговара шпанска *brazo*, док лексеми *шака* одговара шпанско *mano*. Овако посматрано, *рука* и *mano* не именују исте реалије, и не могу се међусобно контрастирати. Када се узму у обзир остале њихове карактеристике, на првом месту прагматика, устаљеност, фреквентност употребе унутар ових језика, долази се до закључка да су *рука* и *mano* високо упоредиве јединице, које, упркос нешто другачијим лексикографским дефиницијама, имају исто значење и примену у српском, односно шпанском језику.

Лексеми *рука*, према РМС/МХ, сачињава систем од десет слободних значења, од којих су најважнија: 1. један од горњих удова човечјег тела, екстремитета, 2. извршилац, радник, 3. власт, моћ, 4. врста, каквоћа, 5. извор, порекло. Поред тога, ова лексема у фразеологизмима формира и два нова значења: 1. човек, 2. растојање (Раздобудко-Човић 2003: 70). Према фраземотворној продуктивности, лексема *рука* је трећи по реду соматизам српског језика, после лексема *глава* и *око*, који твори 278 фразеологизама (према корпусу Л. Раздобудко-Човић 2003: 77)¹⁷⁶.

Лексема *шака* се, према РМС/МХ, састоји из три слободна значења: 1. део руке, 2. мера за ширину, количина нечега, 3. мали број људи. Поред тога, у фразеологизмима она добија и једно ново значење: „власт“. Улази у састав двадесетак фразеологизама српског језика који се активно користе.

DRAE документује тридесет шест значења лексеме *mano* („шака“), од којих су најважнија: 1. део тела, од зглоба до врхова прстију код човека и неких животиња, 2.

¹⁷⁶ Корпус Л. Раздобудко-Човић (2003) (в. 3.2) узима у обзир најшире схваћене јединице фразеологије, колокације, идиоматске изразе, пословице итд. Када се анализом обухвате само идиоматски изрази или фраземи и одбаце све застареле конструкције, као и оне које карактеришу уско специјализоване жаргоне, долази се мањег броја фразеологизама (154) обухваћених анализом.

лева или десна страна, 3. у картама, онај који предводи и једна партија, 4. број људи у неком послу и особа која извршава посао, 6. способност, вештина, 7. моћ, власт, 8. помоћ, 9. казна. Према DFDEA ова лексема конституише око стотину фразеологизама шпанског језика. Обрадом додатних извора (DUE, DLVEE, DRAEe, CREA), овај корпус се проширује, те овога пута вршимо анализу на приближно изједначеном броју српских (154) и шпанских (140) идиоматских израза.

За лексему *brazo* („рука“), DRAE бележи знатно мање, тринаест значења. Најважнија су: 1. део тела, од рамена до краја руке и део тела, од рамена до лакта, 2. предње шапе код животиња, 3. наслоњач за руке код столица и фотеља, 4. напор, снага, 5. заштитник, присталица. Према DFDEA, ова лексема саставни је део петнаест фразеологизама.

Ове лексикографске дефиниције наводе на закључак да *рука* и *brazo* („рука“), односно *шака* и *mano* („шака“) нису компарабилни и да не могу бити предмет међусобног поређења, зато што именују различите реалије. Када се, поред њиховог семантичког опсега, узме у обзир и њихов творбени (фразеолошки) потенцијал, та дискрепанца још више долази до изражаја; док *рука* у српском гради готово две стотине активно коришћених идиоматских израза, шпанска лексема *brazo* гради свега десетак. Исто тако је *шака* у српском језику фразеолошки неупоредиво мање продуктивна у односу на лексему *рука*, и бележи неких двадесетак активно коришћених израза, док се за *mano* („шака“) издвоја близу сто педесет израза. Њихова фраземотворна активност (*рука* : *brazo*, *шака* : *mano*) стоји, заправо, у обрнуто пропорционалном односу.

Када се, међутим, оваква речничка одређења прошире и када се сагледа функционисање ових лексема унутар српског и шпанског језичког система, долази се до закључка се да се *рука* и *mano* („шака“) користе за именовање истог дела тела – руке. Шпанско *mano* („шака“) заправо обухвата значење које је по дефиницији приписано лексеми *brazo* („рука“), тј. односи се на целу руку, а понекад само само на шаку. О томе сведочи израз **meter la mano/las manos hasta el codo (en algo)** (досл. 'ставити *шаку/шаке до лаката (у нешто)'), с функцијом интензификатора („највише могуће“), који се базира на метафоричној слици руке/руку, које су до лаката у нечему. Ванјезичко, искуствено знање недвосмислено потврђује да компонента *mano*, схваћена као *шака*, не може обухватати и лакат, те да *mano* заправо означава целу руку. Стога ће дослован превод израза с компонентом *mano* углавном садржати лексему *рука*, ређе

шака. Узимајући у обзир и друге параметре, попут подједнаке заступљености, фреквентности употребе и високог фразеолошког потенцијала унутар ових језичких система, закључујемо да лексеме *рука* и *mano* могу бити предмет међујезичког поређења.

3.4.1 Радње и процеси

У анализи фразеологизама с компонентама *рука/mano*, остајемо доследни класификацији коју је успостављена код претходне две групе фразеологизама, и издвајамо оне који означавају радње, апстрактне појаве и карактеристике човека и његовог окружења. Фразеологизми који именују радње углавном припадају концептуалном домену рада, мануалног посла („радити“, „започети посао“), али и доменима помагања („помоћи“) и кажњавања („ударити“, „тући“).

3.4.1.1 „Радити“

Рука/шака је део тела којим се човек у току живота највише служи када нешто ради, па је, очекивано, одређени број идиоматских израза из ових језика окупљен око концепта „рад, посао“, односно „радити, започети неку радњу“. Најчешће је, али не искључиво, у питању неки мануални посао.

Овде се по фреквентности употребе посебно истиче израз **ponerse/poner manos a la obra** (досл. 'ставити руке на посао'), који означава иницирање радње („започети неки посао“). Семантички је веома близак српским изразима **дати се на посао, бацити се на посао, засукати рукаве**.

Después de ver por televisión un reportaje de este servicio en Japón se puso manos a la obra.
(Након што је на телевизији видео репортажу о то сервису (за прање аутомобила), бацио се на посао. (rae.es 27.02.2014)

Он се најчешће јавља у узвичној форми **¡manos a la obra!** (досл. 'руке на посао!'), као говорни чин подстрека, подстицаја на рад, и CREA претраживач бележи на стотине таквих примера. Тада га преводимо краћом формом **на посао!**.

¡Manos a la obra! El parque Las Lagunas recibe mantenimiento por parte de los propios moradores del sector (...). (Парк Лас Лагунас одржавају сами станари тог краја (...)) (lahora.com 10.03.2009)

Поједини речници (DUE, DLVEE) као синонимне наводе неформалне варијанте **meter mano/la mano/las manos** (досл. 'ставити руку/руке'), које означавају „започети нешто“, „отпочети с нечим“, „дати се/бацити се на нешто“.

Tuve que meter mano al proyecto porque se acababa el plazo para presentarlo. (Морао сам да се бацам на пројекат, јер се ближио рок за предају.) (DLVEE)¹⁷⁷

Српски језик познаје сликовиту конструкцију **пљнути у руке/у шаке/у длан(ове)**, која такође имлицира иницирање радње и означава „својски се латити чега“ (PMS/MX). Њоме се истиче спремност за рад, неретко и за тежак, физички посао. Настаје транспозицијом веома илустративе базне синтагме која именује гест и карактерише је висок степен експресивности. Користи се у неформалним говорним ситуацијама и на електронском Гугл претраживачу примере употребе налазимо углавном у коментарима читаоца на неке вести, а не у самим вестима.

Kragujevački sindikati protiv zakona o radu. (...) Izmene zakona, donose se na brzinu i pod pritiskom međunarodnih institucija, ... predložena rešenja, smanjuju prava zaposlenih, omogućavaju lakše otpuštanje radnika i drugačiji obračun zarada. (коментар): Neki ljudi nikako da shvate da je vreme sporta i rasonode prošli i da treba pljunuti u šake. (rts.rs 23.12.2013)

Hacer manos(s) (досл. 'радити руком/рукама') именује вршење, обављање неке мануалне радње. Адекватан преводни еквивалент је **уполити руке**.

(Leonor) miraba a su hija (...) y le decía: “Venga, siéntate ahí, así aprendes y yo voy haciendo manos”. ((Леонор) је посматрала своју кћи (...) говорећи јој: „Хајде, седи овамо, тако ћеш нешто научити, а ја ћу уполити руке.“) (DFDEA)

Идиоматична је и конструкција **tener/traer(se) entre manos algo** (досл. 'имати/ (до)носити нешто између/међу рукама'), која се не односи на конкретан посао који се обавља помоћу руку, већ означава „радити (нешто)“, „бити упослен (око нечега)“, „водити рачуна (о неком послу)“ (DFEM). И њој у српском језику одговара **уполити**

¹⁷⁷ Овај израз се примарно везује за домене ударања, кажњавања (в. 3.4.1.3), као и власти, управе, контроле (в. 3.4.2.1).

руке, односно **руке су (некоме) упослене/заузете**, који је прикладан како за конкретне, мануалне послове, тако и за апстрактније активности које се не врше уз помоћ руку.¹⁷⁸

Nunca verás a Luis ocioso; siempre se trae algún negocio entre manos.(Никада нећеш видети Луиса како се досађује; увек нешто ради.) (DFEM)

И завршетак неке радње, започетог посла може се представити помоћу ове врсте језичких јединица. У облику **darle una mano de algo a algo** (досл. 'дати шаку нечега нечему') *mano* („шака“) остварује значење „мало“ (уп. **шака нечега** за „мало нечега“). Израз именује конкретну физичку радњу и означава „руком обавити мањи посао“, „довршити, дорадити нешто започето“. Обично именује послове који не захтевају већи физички напор и обављају се пре него што ће плод тог рада бити јавно презентован.¹⁷⁹

El piso es aceptable. Bastará darle una mano de pintura. (Стан је прихватљив. Треба само мало окречити.) (DFEM)

Формално и значењски му је сродан (**dar**) **la última mano** (досл. '(дати) последњу руку'), који се односи на довршетак започете радње, на последње исправке и преуређења које чинимо како би тај рад остао непрекоран. И његов ситуациони оквир је сличан, именује мануалне радње попут сликања и фарбања. У српском језику сличну идеју садрже, на пример, облици „ретуширати“, „окречити последњу руку“.

Идиоматски израз (**преметнути/претурити) преко руку** нас обавештава да је неки, обично мануални, посао завршен и да је успешно обављен.

¹⁷⁸ Упослити руке се у српском језику везује и за контексте доколице и беспослености, када се обавља нека бесмислена радња, тек да би се руке упослиле, без неког посебног циља:

Dim nije skroz uvlačio, ali je smatrao da su cigarete prava stvar kojom će moći da uposli ruke.
(e-novine.com 23.11.2013)

¹⁷⁹ Овај израз по својој форми подсећа на **darle una mano (a alguien)** (досл. 'дати руку (некоме)') који означава „помоћи“. Они су тзв. *другачији лажни пријатељи*, тј. изрази „који се јављају унутар фразеолошког система једног истог језика“ и „који су веома слични по својој структури, али им је значење различито“ (Гарсија-Пахе 2012) . А. Пејовић (2013: 406) наводи такве парове из српског језика: **тврде је руке** („тешко даје новац, шкрт је, циција“) и **тешке је руке** („(1) невешт је у послу, (2) имати јак, снажан ударац“); **претурати по/у глави** („мислити, размишљати о нечему“) и **претурити преко главе** („преживети, поднети, претрпети“) и упозорава да наведени фраземи не представљају проблем изворним говорницима, али да код страних говорника „они могу лако допринети погрешној употреби или погрешном разумевању.“

Ni od trgovine više ne može da se živi, pa sam letos iscepao i preko ruku preturio 200 kubika drveta da zaradim za školovanje dece koja studiraju u Beogradu. (vesti.krstarica.com 25.11.2012)¹⁸⁰

(Преметнути/претурити) преко руку формално је сличан са изразима **пропустити кроз руке/шаке, проћи, пролазити кроз нечије руке** (в. 3.4.1.3) али је та сличност утемељена само на њиховој метафоричкој слици. Њихова значења су потпуно различита, и они илуструју тзв. другачије лажне пријатеље (в. фусноту 201).

Изрази који настају по формулацији *узети нешто у руке* који именују иницирање какве конкретне радње коју вршимо помоћу руку. То су изрази **узети перо у руке**, којим се информише да неко почиње да пише, или **узети књигу у руке**, који упућује на почетак учења или читања. Забележен је и израз **држати перо у руци** у значењу „бавити се писањем“ (FRHSJ), али се он данас не употребљава активно. Њихова дословна значења на илустративан начин евоцирају прошла времена када су се записи на папиру сачињавали уз помоћ пера (обично гушчијег). У савременом српском језику су фреквентнији њихови семантички еквиваленти другачијег састава: **латити се нечега, прихватити се нечега** (пера, књиге, односно писања, учења).

Идеју рада//нерада исказују и изрази **имати пуне руке посла, бити/седети скрштених руку**, које анализирамо у оквиру поглавља 3.4.3.1.2, зато што служе да опишу човека („веома упослен//докон“).

Шпански језик помоћу фразеологизма у чијем је саставу компонента *рука* вербализује и супротну вредност, „запоставити, оставити по страни“. **Dejar de la mano** (досл. 'оставити/(ис)пустити из руке') углавном се односи на запостављање неког посла, на неиспуњавање обавеза.

Es un negocio que requiere dedicación continua; si lo dejas de la mano un par de días, haces bancarrota. (У питању је посао који захтева континуирану посвећеност; ако га оставиш по страни само на пар дана, банкротираћеш.) (DFEM)

¹⁸⁰ FRHSJ као једино значење израза **преметнути/претурити) преко руку** наводи „опрезно, брижно поступити“, али смо мишљења да је оно данас потпуно маргинализовано. И сâм редакцијски пример којим FRHSJ илуструје ово значење није баш јасан и може означавати „опрезно, брижно поступити“, али неку манулену активност, нпр. пребројавање новца.

Sestra je bla vrlo štedljiva. Prije nego bi što kupila, novac bi triput preko ruku premetnula.

У специфичним контекстима, када је директни објекат нека особа, означава „напустити, оставити“ и тада му у српском језику одговарају **окренути леђа, оставити на цедилу**.

"Roldán les dejó de la mano y les abandonó", explica un personaje de la oposición. („Ролдан им је окренуо леђа и напустио их“, објашњава један припадник опозиције.) (rae.es 17.02.2014.)

Овај израз се често користи у негативном облику (**no dejar (algo) de la mano**) (досл. 'не остављати/испуштати из руке'), када се жели исказати супротан садржај: „посветити се нечему, обавити га до краја“.

No dejes de la mano la redacción del informe. (Не заборави да напишеш извештај.) (DLVEE)

У српском језику су забележене и варијанте **излазити/изаћи из/испод нечије руке** за именовање садржаја „бити створен, начињен“ (FRHSJ). Оне су данас веома ретке у употреби. Више се користи конструкција **нечијих руку дело** када желимо нагласити да је у питању нечији властити производ, конкретан предмет, продукт настао као плод неке радње.¹⁸¹

Modni kreator je svoj dom na Vračaru opremio antikvitetima koje je kupovao na sajmovima širom sveta, a zidove je ukraasio slikama koje su uglavnom njegovih ruku delo. (pressonline.rs 19.11.2011)

Облик **írsele la mano a alguien (en algo)** (досл. 'отићи некоме рука (у нечему)') остварује значење „погрешити у нечему што се ради рукама“ или „претерати“ (DFEM).

Es un pastel riquísimo, pero también muy complicado, y si se te va la mano en el azúcar, la harina o los huevos, el resultado es un desastre. (Колач је веома укусан, али се тешко прави, и ако претераш са шећером, упропастићеш га.) (DFEM)

¹⁸¹ Фразеолошке јединице су познате управо по својој особини да готово никад не именују неку конкретну ствар, производ; оне се обично односе на апстрактне појмове, какве су емоције, ставови и сл. Ова конструкција није ФЈ, већ јој привид фразеологираности даје ред речи (именица иза неконгруентног атрибута *нечијих руку+дело*).

3.4.1.2 „Помагати“

У оба језика се уочава постојање универзалног метафоричког трансфера РУКА – ПОМОЋ, на основу којег се долази до одређеног броја идиоматских конструкција из овог домена. „Помоћи, помагати“ у српском језику исказују изрази попут **бити при/на руци**, односно **наћи се при руци**, који су веома фреквентни.

Bilo bi dobro da nađete nekoga ko bi vam se našao pri ruci kada je u pitanju rešavanje praktičnih problema ili bar saveta koji se tiču ljubavnog života. (novosti.rs 26.05.2013)

У употреби је и облик **уз (не)чију руку**, који именује сличну идеју „уз помоћ некога“. У оба језика изрази из овог домена настају транспозицијом синтагме која именује покрет, гест давања, пружања руке (као приликом поздрављања, упознавања или мирења). У српском језику је веома чест израз **пружити/пружати руку (коме)**, који је мотивисан гестом, покрето руке, и означава „(по)нудити некоме пријатељство, помоћ, помагати“ (РМС/МХ), „указати помоћ“.¹⁸²

Parking servis pruža od danas ruku dužnicima: Ko sklopi sporazum dobije otpis duga od 10 do 30 odsto. (blic.rs 18.01.2014)

Он остварује висок степен еквиваленције са шпанским **tender la/una mano (a alguien)** (досл. '(ис)пружити руку (некоме)'). Ово значење („помоћи (некоме)“) остварује и израз **darle una mano (a alguien)** (досл. 'дати шаку (некоме)'), који такође има порекло гесту.

Estoy en el último año de medicina - comentó Paletta - y aprovecho para venir a darle una mano a estos amigos. (На последњој сам години медицине - рекао је Палета - и желим да дођем и помогнем овим пријатељима.) (rae.es 10.02.2014)

Концепт помагања именују и варијанте **echarle una mano/manita a alguien** (досл. 'бацити руку/ручицу некоме'), који је карактеристичан за неформалне комуникативне ситуације.

¡Tienes que echarme una mano! Te lo pido por nuestra antigua amistad. (Мораш ми помоћи! Молим те у име нашег дугогодишњег пријатељства.) (rae.es 18.02.2014)

Иако контрастирањем израза из овог домена на међујезичком плану долазимо до високог степена подударности, та подударност није апсолутна. Док се ови изрази

¹⁸² **Пружити/пружати руку (коме)** бележи и додатна значења („руковати се“, „помирити се“), која представљамо у одељку Гестовно-мимички фразеологизми (в. 3.4.4).

шпанског језика користе искључиво са значењем „помоћи“, њихов формални српски парњак **пружити руку** бележи и додатна значења из домена власништва, својине (в. 3.4.4). Посматрани тако, у свом комплетном семантичком обиму, они нису потпуни преводни еквивалентни, јер не граде однос међусобног реципротитета. Реч је о *асиметричној полисемији*, када једном моносемичном изразу одговара само једно од могућих значења полисемичног израза из другог језика (в. 3.2.1.3, 3.3.1.2, 3.3.2).

Значење „помагати“, према речничкој дефиницији (РМС/МХ) има и конструкција **ићи на руку**. Како видимо из наредног примера, ово значење је делимично померено и она данас примарно именује стање „одговорати, погодовати некоме нешто“:

Kriza na Balkanu samo ide na ruku Vašingtonu. (vesti.rs 11.12.2012)

Наши лексикографски извори наводе још један израз српског језика који се семантички може довести у везу с овом категоријом: **носити на рукама кога** („одвећ много чинити (за кога)“ (РМС/МХ), „пазити на некога нарочито/посебно, угађати му у свему“ (FRHSJ). У савременом српском језику његово метафоричко значење се приближава оном које имају глаголи „славити, величати, глорификовати некога“.

Postat će novinar, političar, narodni zastupnik i još ga narod na rukama nosi. (FRHSJ)

Сличну семантичку вредност имају и **од руке (дати, урадити нешто)** („из пријатељства“), као и **руке ради** („као мали дар, поклон, као знак пажње према коме“ РМС/МХ), прилошки изрази који су готово потпуно потиснути из употребе у језику.

3.4.1.3 „Тући“, „кажњавати“

Поред ових радњи и процеса с позитивним и топло обојеним конотативним значењем, где је слика пружене руке показатељ пријатељства и добре намере, уочава се скупина израза који именују радње изузетно негативне конотираности. Симболика руке као органа који удара, кажњава, метафорички је мотивисала значење израза из ове подгрупе. У хришћанској традицији се лева рука Бога повезује с правдом (RS), на пример када је у подигнутом положају симболише претњу која удара или кажњава, а десна рука симболише милосрђе, то је рука која благосиља (RS).

Конструкција **alzar/levantar la mano a/contra alguien** (досл. '(уз/по)дигнути руку на/против некога') означава „претити батинама“, али и „(из)млатити, (из)ударати, пребити некога“.

¡Cómo me vas a pegar tú si ni mi propio padre me alza la mano! (Зар ти да ме удараш, кад ни рођени отац не диже руку на мене!) (DFEM)

Овај израз дели графичку компоненту, односно дословно значење са српским **(по)дићи руку на некога**, али им се значењска компонента делимично разликује. **(По)дићи руку на некога** је дефинисан слично („физички напасти; убити; учинити покушај убиства; ударити кога ко се не сме тући“, РМС/МХ) и означава „задавати ударце“. Он има и додатну семантичку компоненту, која подразумева „убити“ или „покушати убити“, по којој је данас препознатљив. Сличну идеју („убити“) манифестују и варијанте **каљати/прљати руке**, односно **окрвавити руке** (в. 3.4.3.1.4).

Jedan Smiljanin rođak rekao je da ne veruje da je Borislav digao ruku na svoju suprugu. (alo.rs 22.03.2013)

Иста концептуална метафора мотивисала је и значење израза **дићи руку на себе**, „покушати или извршити самоубиство“ (РМС/МХ), подједнако високог степена експресивности.

Lako dižemo ruku na sebe. Sa 1.400 samoubistava godišnje, Srbija se nalazi na baksuznom 13. mestu u svetu po stopi suicida. Žrtve 1.000 muškaraca i 400 žena. Najgore u Vojvodini. (novosti.rs 10.09.2012)

Веома је занимљива и позадина идиоматских израза **llegar/venir a las manos (dos o más personas)** (досл. 'доћи/стићи до шака (њих двоје или неколико)'), односно **irse a las manos** (досл. 'отићи до шака'), који упућују на физички обрачун („потући се“, „батинати се“):

El incidente finalizó al día siguiente, en un bar, al llegar a las manos un sargento de la Guardia Civil y un policía. (Инцидент се завршио наредног дана, у неком бару, када су се потукли један наредник Цивилне гарде и један полицајац.) (rae.es 23.02.2014)

Упадљива је њихова висока формална сличност са српским изразима **доћи до шака**, односно **доћи до песница**, која подразумева и значењску блискост. У прагматичким својствима се донекле разликују, зато што се српски изрази ређе употребљавају.

„Тући, ударати, напасти“ у шпанском језику исказујемо и помоћу облика **ponerle la(s) mano(s) encima a alguien** (досл. 'ставити руку/рукешаку/шаке на некога').

Sus guardias soltaron a Alex (...), pero no se atrevieron a ponerle las manos encima porque éste aún empuñaba la pistola humeante. (Његови телохранитељи су одвезали Алекса (...), али се нису усудили да га нападну, јер је још увек држао пиштољ који се дими.) (rae.es 27.02.2014)

Поред тога, он може припадати домену тактилног, чулног додира када обухвата значење „пипати, додиривати, дотаћи“ (DFDEA) и не садржи компоненту физичког обрачуна. Таквих је примера у CREA корпусу знатно мање.

Teresa añadió que solo de pensar en aquello sentía asco, y que pasarían años antes de que nadie volviera a ponerle las manos encima. (Тереса је додала да јој се гади и сама помисао на то, и да ће проћи године док је неки мушкарац буде пипнуо.) (DFDEA)

Из домена ударања у кажњавања је и израз идентичне визуелне основе, **sentar la mano (a alguien)** (досл. '(по)ставити руку/шаку (на некога)'). Означава „тући, (из)ударати“, и на српски језик га преносимо неком од варијаната **дати по глави/ушима/носу**.

Compórtate, Anaís. Vas a hacer que te sienta la mano. Y me repugna. (Лепо се понашај, Анаисе. Натераћеш ме да те пребијем. А то не волим.) (rae.es 06.03.2014)

Иако **sentar la mano** и **poner la mano** на унутарјезичком плану имају сличну форму и заједничка дистрибутивна обележја (нпр. фреквентност употребе), не сматрамо их варијантама једног израза код којих алтернира глаголска компонента **poner/sentar**, зато што им семантички опсег није истоветан. Наиме, **sentar la mano**, поред централног значења („(ис)тући“) обухвата и значење „строго казнити, укорити“, које је, према електронским корпусима, подједнако заступљено, док то не важи за **poner la mano (encima)**.

El secretario administrador decidió sentar la mano – dialécticamente – a la osada tropilla (...). (Извршни секретар одлучио је да строго казни – такозвану – смелу дружину (...).) (rae.es 06.03.2014)

Они деле високу сличност у метафоричкој основи с вишезначним изразом **meterle mano** који се користи уз допуну *a alguien* („на некога“), **meterle mano a alguien** (досл. 'ставити шаку на некога'). Он је документован (DFEM, DUE) као идиоматски

израз који у свом основном значењу именује радње „казнити“, као и „тући, (из)ударати“.

La delegación del Gobierno va a meter mano a los establecimientos que despachan alcohol a menores y enviará una carta personal a los padres. (Владина делегација ће казнити све установе које продају алкохол малолетницима и послаће писмо њиховим родитељима. (rae.es 26.02.2014)¹⁸³

Занимљив је и пример употребе израза **пропустити/проћи кроз руке/шаке**, чије примарно одређење гласи „прегледати, урадити нешто“ (PМС/МХ), „детално испитати“ (в. 3.4.1.1). Претраживањем електронских новинских издања долазимо до закључка да је управо значење данас преовлађујуће.

Propusti kroz šake svaki treći autobus. - On brine o trećini beogradskih autobusa. Dnevno pogleda bar pet vozila. (...) “Crne ruke - beli hleb”, tako pričaju mehaničari a jedan od najstarijih u GSP-u je Zoran Nikolić (50). (blic.rs 22.05.2011)¹⁸⁴

У свом секундарном семантичком остварењу израз **пропустити кроз руке/шаке (кога)** доводи се у везу с концептом физичког обрачуна („добро истући, избатинати“). PМС/МХ ове две варијанте (**пропустити кроз руке** и **пропустити кроз шаке**) одређује као истозначне, с том разликом што је **пропустити кроз шаке** детерминисан и као једнозначни израз („истући, изударати“). У наредном примеру је употребљен на шаљив начин, у игри речи.

Dabogda te čika Raki propustio kroz šake. - (...) Čika je Milan - Raki Arandelović, fizioterapeut. (...). Čarobnim rukama je lečio ne samo sportiste, već i balerine, državnike, novinare... (glas-javnosti.rs 15.05.2008)

Шпански језици познаје конструкцију **dar una mano de (bofetadas)** (досл. 'дати шаку (шамара)'), односно **recibir una mano de (bofetadas)** (досл. 'примити шаку

¹⁸³ **Meter mano** такође се везује за ласцивно понашање, као код недоличног пипкања некога, када је маркиран као вулгаризам.

¹⁸⁴ Даљом анализом електронских корпуса уочава се да се израз **пропустити кроз руке** употребљава да значи „одобрити, допустити“ (а не „прегледати, урадити нешто“, PМС/МХ), вероватно услед секундарне ремотивације глаголске компоненте *пропустити*.

Profesor Miladin Ševarlić sa Poljoprivrednog fakulteta u Beogradu predlaže da poljoprivredni stručnjaci moraju na sebe da preuzmu mnogo veću odgovornost za kvalitet onoga što jedemo.- Stručnjaci moraju da se obavežu da neće dozvoliti da zbog mita ili drugih beneficija, propuste kroz ruke zatravano seme. (novosti.rs 16.03.2013)

(шамара)' са значењем „ишамарати, изударати“, односно „бити ишамаран“. И овде *mano* („шака“) стоји уместо „мало“. Како је реч о колоквијално маркираној јединици, као преводни еквиваленти могу послужити и **дати/добити пљуску, дати/добити по носу** и слични.

Vas a recibir una mano de tortas si sigues alborotando. (Добићеш по носу ако наставиш да се свађаш.) (DFEM)

Према фразеографским изворима, конструкција **echar la mano encima (a alguien)** (досл. 'бацити руку (на некога)') означава „ухватити, шчепати“. У наредном примеру видимо да његова семантика обухвата и концепте беса, љутње, претње. У српски језик можемо га пренети помоћу *дочепати се, доспети/(до)пасти/доћи у руке/шаке*, односно *доспети/(до)пасти/доћи шака/ руку*:

De todas maneras, me gustaría echarle la mano encima al que lo haya hecho, valiente cerdo - manifestó con un sordo desprecio. (Како било, волео бих да ми допадне шака тај ко је ово урадио, стока једна – изјавио је с тихим презиром.) (rae.es 18.02.2014)

Претрагом корпуса уочава се да конструкција **echar la mano encima** даљим процесом метафоризације шири своје значење са „физички дочепати се, зграбити, шчепати“ на „утицати“, „извршити јак утицај“, односно **довести/дотерати/узети (некога/нешто) под своје, довести/дотерати у ред**. И тада задржава своју негативну конотираност, и семантички се приближава изразима из домена власти, управљања, контроле (в. 3.4.2.1).

En el rock no es bueno que dos cabezas piensen a la vez. (...) Lo dice la historia. Elvis fue Elvis hasta que Priscilla le echó la mano encima. John fue John hasta que la Yoko le empezó a montar happenings. (У рок музици није добро да двоје размишљају истовремено. ...) Историја је то потврдила. Елвис је био Елвис док га Присила није довела под своје. Џон је био Џон док Јоко није почела да организује сва дешавања.) (rae.es 18.02.2014)

Шпански познаје и формално блиске варијанте **echarle (la) mano a alguien/algo** (досл. 'бацити руку некоме/нечему'), односно, нешто ређи облик **echarle (la) mano de alguien/algo** (досл. 'бацити руку од некога/нечега'). Они се од формално сличног **echar la mano encima (a alguien)** (досл. 'бацити шаку (на некога)') разликују само у једној компоненти: предлогу, а семантички су високо корелативни. Ипак, речници (DFDEA, DFEM) их документују као два различита израза. Основно значење им је заједничко „ухватити, зграбити, узети, дохватити“:

Cuando le dije que no la contrataba, echó mano a los papeles y salió muy enfadada. (Када сам јој рекао да неће бити примљена, зграбила је папире љутито изјурила.) (DLVEE)¹⁸⁵

Echarle (la) mano a alguien често се користи у једном специфичном контексту, приликом хапшења, када означава „ухапсити“:

Por fin la policía logró echarle la mano al ladrón. (Полиција је коначно успела да ухвати лопова.) (DFEM)

Као треће по реду значење израза **echar mano**, DFDEA документује „бити раван, једнак“, „бити подједнако добар у нечему“. Ипак, анализа корпуса потврђује да је, поред основног значења („зграбити, ухватити“) најпродуктивније значење „обратити се, прибећи, посегнути за, окренути се нечему/некоме“, као у наредном примеру.

Tres años antes (...) el capitán Kaleb había llegado a la conclusión de que (...) para dominar a semejante "tropa" había tenido que echar mano a toda su experiencia, astucia y violencia. (Три године раније (...) капетан Калеб је закључио да ће (...) уколико жели да командује једном таквом „четом“ морати да посегне за свим својим искуством, домишљатошћу и окротношћу.) (rae.es 18.02.2014)¹⁸⁶

Изрази с компонентом *рука/mano* именују радње попут „отети, зграбити, разграбити“, који се могу класификовати и у домен власти, надлежности. **Quitar (la gente una mercancía) de las manos (a alguien)** (досл. 'узети (неко неку робу) из руку (некоме)') означава „распродати се, разграбити се, отимати се (око нечега)“, а припада колоквијалном, неформалном језичком слоју.

Tiene las verduras buenas y baratas y la gente se las quita de las manos. (Продаје изванредно, а повољно поврће, око кога се људи се отимају.) (DLVEE)

¹⁸⁵ DFDEA као друго значење овог израза наводи „(у)красти, присвојити, приграбити (нешто туђе)“. Мишљења смо да је оно изведено из основног значења „зграбити, дохватити“, и проширено семантичком компонентом „за себе“, те да су оба врло блиска, и да их не треба издвајати као посебна.

Como no conocen otros medios que el hurto, echan mano de lo primero que tienen. (Како не знају ништа друго осим лоповлука, краду све што могу.) (rae.es 18.02.2014)

¹⁸⁶ Изузетно је висока формална сличност између израза **echarle una mano a alguien** („помоћи“, **пружити руку**) и **echarle la mano a alguien** („зграбити, шчепати“, односно „прибећи, посегнути за“), који се разликују у томе што први садржи неодређени (**una**), а други одређени (**la**) члан. Ови изрази су у готово идентични у својој структури, а потпуно различити по семантичком садржају, и можемо их окарактерисати као унутарјезичке лажне пријатеље. А. Пејовић (2013: 406) их назива *другачијим лажним пријатељима* (в. фусноту 179).

DFDEA као посебну језичку јединицу издваја **quitarse (unos a otros algo) de las manos** (досл. 'узети/отети (једни другима нешто) из шака'), с глаголом у повратној форми. Такође је неформалан и исказује идеју велике потражње, означавајући „расправљати се, спорити се око належности, права на нешто“. И овде нам као преводни еквивалент може послужити **отимати се око нечега**, који, иако не садржи експлицитно компоненту *рука*, има сличну метафоричну основу.

Mientras los coleccionistas seguían quitándose los cuadros de las manos, los críticos le dedicaron (...) un cóctel agrí dulce de elogios y desdenes. (Док су се колекционари упорно отимало око слика, критичари су упутили слатко-горки коктел похвала и презира.) (DFDEA)

3.4.2 Апстрактне појаве

Апстрактне појаве на које се односе фразеологизми с компонентама *рука/mano* углавном припадају концептуалним доменама власти, надмоћи, великог утицаја и одговорности, као и њима блиским власништва и својине. Њихово даље семантичко груписање је, због значењске повезаности и испреплетености, представљало прави истраживачки изазов.

3.4.2.1 „Власт“, „контрола“

Лексема *рука/mano* веома је продуктивна у генерисању идиоматских израза који остварују значења власти, моћи, контроле над нечим, одузимања слободе деловања и одлучивања другоме. Ова група израза мотивисана је симболиком руке: према RS „ruka istovremeno izražava ideje delovanja, moći i dominacije“ (...) „ruka je kraljevski znak, oruđe vlasti i oznaka dominacije“.

На власт, управљање и држање контроле, упућују изрази настали по шеми *узети/имати/држати + нешто + у својим рукама*. По фреквентности употребе се издвајају варијанте **узети/држати konce/ствар у својим рукама**, односно **имати konce/ствар у својим рукама**, које означавају „држати, узети власт, управу над чим; не пуштати власт, управу (над чим)“ (PMS/MX).

Škorpija voli da dominira i drži konce u svojim rukama na šta Vodolija teško pristaje. (novosti.rs 21.11.2012)

Део овог фразеолошког низа су и остале речничке варијанте: **држати/узети /имати дизгине/узде/нити у својим рукама**, које су оне готово ишчезле из употребе, као што су из употребе ишчезли и предмети (*дизгине, узде*) чији називи улазе у састав фразеологизама. Јединице које у свом саставу имају лексеме *узде, бич, мач* (**држати/имати/носити узде/бич/мач у својим рукама**) такође означавају „бити у нечијем поседу“, „бити под нечијим утицајем“. Код њих се истиче семантички елемент сурове власти, окрутности и силе.

Iako verujem da moj apel neće uroditi plodom, imam obavezu da apelujem na sve u čijim rukama je mač, kako to oni kažu, da ga ne vade iz korica, jer to nije dobro već da se vrate na demokratski način mišljenja, rekao je Đilas. (politika.rs 25.09.2013)

У савременом српском језику често фигурирају облици **имати/држати/узети ствари/све/кормило у своје руке**, који не садрже ове додатне, негативно конотиране семе. Овако структуриране изразе нисмо пронашли у шпанском језику, већ овај садржај најбоље репрезентује **tomar cartas en el/un asunto** (досл. 'узети карте у том/неком предмету/послу').

Kad žene Srbije uzmu stvar u svoje ruke, rešavanje problema ići će mnogo brže, rekao je predsednik Nove Srbije (NS) i ministar građevine i urbanizma Velimir Plić na 3. Izornoj skupštini Saveta žena NS. (vesti-online.com 01.12.2012)

Веома слично, **држати/имати нешто/некога у рукама/руци/шаци/шакама** означавају „располагати неким/нечим“, „владати њиме, поседовати га“.

Ljudi iz kinematografije imaju film u svojim rukama. -Dragan Marinković, reditelj (...), biće novi direktor Filmskog centra Srbije. (vesti.krstarica.com 05.12.2012)

Ови облици често колоцирају уз лексему *доказ* и означавају „располагати доказом“, односно „поседовати неко инкриминишуће знање о некоме или нечему“.

Neprijatelji socijalizma opet imaju u rukama „jaki dokaz“ kojim će se nesumnjivo obilato korisiti u antisocijalističkoj propagandi kad god im se za to pruži prilika. (FRHSJ)

Конверзијом у пасивни облик добија се **(бити/налазити се) у (нечијим) рукама/шакама**, који упућује на то да је субјекат (неко/нешто) у нечијој власти, поседу, да се њиме располаже и управља по сопственом нахођењу. Ови облици су веома чести у употреби када се жели исказати идеја посуда, својине. Рука као симбол

моћи, власти у овом изразу остварује значење „пасти под чију власт“, „бити у чијој власти“, „што претпоставља губитак слободе и слободне воље у одлучивању и деловању у питањима од властитог интереса“ (Мршевић-Радовић 2008а: 168).

Srpske televizije u rukama stranaca. Medijski prostor u Srbiji kao da postaje novo poprište za nadmetanje. (nuns.rs 04.02.2014)

И у шпанском језику конструкција **estar en manos de (alguien/algo)** (досл. 'бити у (нечијим) рукама'), **estar en la/su mano** (досл. 'бити у (његовој) руци') истиче доминацију појединца од кога све зависи и веома честа у савременим језичким формама.

(...) Todo está en manos de Putin, porque el presidente ha conseguido la mayoría que necesita para cambiar la Constitución...) Све је у Путиновим рукама, јер је председник успео да освоји већину гласова која му треба за промену Устава ...) (rae.es 18.04.2014)

Шпански познаје и идиоматски израз нешто другачијег облика: **tener mano** (досл. 'имати руку'), који је изразито вишезначан и, између осталог, упућује на моћ, утицај који неко има над неким или нечим.

Sentía, desde siempre, una mezcla de miedo y repulsión hacia los poderosos, hacia la gente que tiene mano en las trastiendas de la administración (...) (Одувек сам осећао мешавину страха и одбојности према моћницима, према онима који управљају одајама администрације) (rae.es 13.02.2014)¹⁸⁷

Варијанте **имати некога/нешто у рукама/руци/шакама/шаци** имају свој формални парњак у конструкцији **tener (una persona a otra) de su mano** (досл. 'имати (неко некога) у руци'). Оне, ипак, нису и значењски парњаци, јер је у шпанском језику ова конструкција позитивно конотирана и именује „бринути о некоме/нечему, водити рачуна о некоме/нечему, чувати“. У неколицини примера из СРЕА корпуса ова конструкција колоцира уз именицу *Dios* (Бог), *Señor* (Господ), те је недвосмислена њена мотивација у хришћанској традицији, према којој Божја рука није само симбол моћи, силе или казне, већ благослова, помоћи и бриге о другима.

El Señor nos tenga de su mano. (Господ нас чува ...) (rae.es 25.04.2014)

¹⁸⁷ О осталим његовим значењима („спретан, вешт“, „талентован за нешто“) в. 3.4.3.1.1.

На међујезичком плану се уочава висока продуктивност ових базних конструкција, које, проширењем својих лексичких компоненти, проширују и свој семантички опсег.

Власт и контрола над нечим подразумевају и одговорност, обавезу према некоме/ нечему, што је видљиво у облицим попут **све је у његовим рукама**, односно **todo está en sus manos**¹⁸⁸.

Истом концептуалном домену припада **meter mano a algo** (досл. 'ставити руку на нешто'), који има и сличну метафоричну основу. Овај израз је изразито вишезначан¹⁸⁹ и у свом основном значењу именује „дохватити, ухватити, почети користити нешто, почети се служити нечим“ (DFEM), те, према томе, припада концептуалном домену управе, поседа, контроле. У српском језику му одговарају *дочепати се (нечега)*, *докопати се (нечега)*, **бацити шапу на нешто**. И DFDEA га документује у сличном значењу „навалити (на нешто)“, с већим акцентом на енергично, ватрено започињање радње.

Ya me gustaría meterle la mano alguna vez a ese vino. Dicen que es excelente. (Волео бих да се већ једном дочепам тог вина. Кажу да је изванредно.) (DFEM)

Наилазимо и на неколико примера његове употребе у којима је негативно конотиран, употребљен као индикатор контролисања, управе над нечим, уз примесе својевољног, чак насилног утицаја и угрожавања:

(...) Porque la intención de convocar a una Asamblea que tenga el poder de meter mano a cualquier artículo constitucional rompe con el ordenamiento legal del país y podía considerarse delictivo el intento. (Јер намера да се сазове Скупштина која би могла да се обруши на сваки члан Устава, нарушава правни систем земље и такав покушај би се могао сматрати криминалним.) (rae.es 26.02.2014)

DFDEA, DLVEE бележе и формално идентичну конструкцију, **meter mano/la mano/las manos (en una cosa)** (досл. 'ставити руку/руке (на нешто)'), која се разликује

¹⁸⁸ У оба језика су учестали спојеви попут: **la solución está en sus manos** (досл. 'решење је у његовим шакама'), **кључ/решење је у нечијим рукама**, којима се истиче нечија велика одговорност и улога у решавању неке компликоване ситуације. Слично, када неко **вуче конце**, он управља, контролише.

Šef Vladine Kancelarije za odnose sa medijima Milivoje Mihajlović rekao je, povodom incidenata u severnoj Kosovskoj Mitrovici, da ne vidi izlaz iz sadašnje situacije ukoliko se izbori zbog neregularnosti na tom delu ne ponove, kao i da je ključ u rukama Brisela. (blic.rs 04.11.2013)

¹⁸⁹ О осталим његовим значењима („казнити“, „тући“, „додиривати“) в. 3.4.1.3.

само у употреби предлога *a, en* („ка“, „на“) и сличне је семантичке садржине. Исказује „мешати се“, „уплитати се у нешто“.¹⁹⁰ У српски језик се може пренети помоћу израза **умешати (своје) прсте (у нешто)**, (по)забавити се (неким питањем), а у неформалним ситуацијама и помоћу колоквијално маркираног **гурати/забадати нос (у нешто)**.

El ayuntamiento no se atreve a meter mano en un tema tan delicado por miedo a provocar un escándalo. (Општина је одлучила да се не меша у тако деликатну тему, због страха да би могла да проузрокује скандал.) (DLVEE)

Уколико се жели повисити степен експресивности или нагласити компромитујућа умешаност у неке негативно конотиране радње, може се употребити **meter la mano/las manos hasta el codo (en algo)** (досл. 'ставити руку/руке до лаката (у нешто)') (DLVEE), који није високо фреквентан у употреби. У српском језику се као интензификатори значења користе **до гуще, до грла (бити уплетен у нешто)**.

Српски језик познаје конструкције готово идентичног облика: **ставити/метнути/наслонити руку на кога/што**, такође из домена моћи, силе, жеље за контролисањем. Приписано му је значење „имати жељу, намеру да се неко, нешто потчини, казни, окупира” (РМС/МХ), односно, „узети нешто као своје, присвојити“ (РМС/МХ). Утисак је да је данас у употреби чешћи облик **метнути/ставити/бацити шапу на нешто**, конструкција у чијем је саставу зооморфизам *шапа*, препознатљив по концепту присвајања („присвојити, желети присвојити нешто за себе“, „сматрати неко власништво као своје“).

Čelsi "bacio šapu" na budućnost Bajera i nemačkog fudbala. Nemački reprezentativci iz redova Bajera iz Leverkusena Andre Šurle (21) i Lars Bender (23) nalaze se, kako prenosi "Bild", na meti Čelsija. Leverkusen je spreman na pregovore ali za pomenuta dva vunderkinda traži 50 miliona evra. (jedan-nula.com)

¹⁹⁰ DLVEE као синонимне наводи фразеологизме који другачије метафоричне основе: **tomar carta en un asunto** (досл. 'узети карту у некој ствари'), **tomar cartas en el asunto** (досл. 'узети карте у ствари'). Супротни садржај („не мешати се“) у српском језику испољавамо помоћу варијанти **гледати своја посла, остати по страни**, док у шпанском користимо **ni /no entrar ni salir** (досл. 'ни ући ни изаћи'), **no tener arte ni parte** (досл. 'немати умећа ни удела') (DLVEE).

У FRHSJ се уз изразе **метнути/ставити/наслонити руку на кога/што** укључује чак и значење „посегнути за нечијим животом, казнити некога“, али се данас примарно **(по)дићи/(по)дигнути руку на некога** везује за тај садржај.

У шпанском језику постоји сликовита конструкција **forzar la mano (a alguien)** (досл. '(при)силити (некоме) руку'), која илуструје концептуални домен моћи, надмоћи и силе. Њоме се указује да се неко покушава натерати на што, да му се жели наметнути нешто.

Si tales consejos hubiesen existido el año pasado, el señor Kissinger habría encontrado más dificultad en forzar la mano de Europa para imponerle (...) la política americana. (Да су такви савети упућивани прошле године, господин Кисинџер би (...) тешко успео Европи да наметне америчку политику.) (rae.es 19.02.2014)¹⁹¹

Сличне форме су конструкције **echar la mano encima (a alguien), echarle (la) mano a alguien/algo**, које у неким својим семантичким реализацијама именују „посегнути за нечим“, „(до)грабити. „узети“ и тако могу припадати концепту поседа, власти (в. 3.4.1.3).

У шпанском језику је изузетно фреквентан облик **no caérsele (algo a alguien) de las manos** (досл. 'не испадати/испасти (некоме нешто) из руку/шака'). СРЕА корпус бележи на десетине хиљада примера његове употребе. Означава „стално држати“, „имати у поседу“ и дословно и пренесено значење су веома блиски.

A la abuela no se le cae el rosario de las manos. (Бака није испоштала бројанице из руку.) (DFDEA)

¹⁹¹ У новинском жаргону је ова конструкција високо фреквентна као денотат за „наговорити, убедити, уверити (некога у нешто)“

(...) En enero de 2003 el gobierno de Jacques Chirac logró reunir a todas las partes implicadas en el conflicto interno y forzar la mano al presidente Laurent Gbagbo para que acepte a los dirigentes rebeldes (...). (У јануару 2003. влада Жака Ширака успела је да окупи све стране умешане у унутрашњи конфликт и убеди председника Лорена Багбоа да прими побуњеничке вође (...).) (rae.es 19.02.2014)

Ово не посматрамо као полисемију, јер значење „наговорити, убедити“ не издвојамо као посебно у односу на „натерати (некога) на нешто“, већ као његово подзначење. „Убедити“ се разуме као „натерати некога да промени своје мишљење, убедити, уверити га у своју исправност“. Овај пример указује на сложеност проблема попут полисемије или синонимије (вишезначност, блискозначност, истозначност) у фразеологији.

У српском језику му одговара **не испушта из руку**, који дословно означава „држати га“.

Ne ispušta čašu iz ruke: Ivan Bekjarev popio više nego što je trebalo. (smedia.rs 25.05.2012.)

Када има пренесено значење колоцира уз лексеме апстрактне садржине (*прилика, шанса, могућност, ствар*) означавајући „не пропуштати“, „имати контролу“. Када неко нешто **испусти из руку**, значи да нема више контролу, утицај.

Domaćin je praktično ispustio pobjedu iz ruku, ali i priliku da sa utakmicom više preuzme vođstvo na tabeli od šampiona Partizana. (novosti.rs 02.11.2013)¹⁹²

Изрази **(с)везати руке (и ноге) (некоме)** и **atarle las manos a alguien** (досл. '(с/у)везати некоме руке'), **atar de manos y pies** (досл. 'везати руке и ноге'), могу се сматрати преводним еквивалентима у формалном и семантичком погледу. Имају исту мотивациону основу, слика особе којој су везане руке (и ноге), која упућује на заробљеника, човека који је лишен слободе. И значење им је сасвим транспарентно: „забранили некоме слободу деловања и одлучивања, ограничити га у поступцима“.

No podemos rescindir el contrato: nos ha atado de pies y de manos al obligarnos a aceptar esa cláusula. (Не можемо раскинути уговор: везане су нам руке и ноге и морамо пристати на ту клаузулу.) (DLVEE)

У шпанском језику се користи и глагол у повратном облику: **atarse alguien las manos** (досл. '(с/у)везати себи руке'), који означава: „ускратити самом себи слободу деловања“, најчешће због датог обећања, а како се не би погазила сопствена реч.

На концептуални домен власти, моћи упућује и конструкција **(бити) продужена рука (некога, нечега)** којом се означава да нешто служи као средство, оруђе начин за

¹⁹² **Не испушта из руку** као директни објекат може имати особу, и тада не означава „држати непрекидно“, већ „миловати, мазити“, „дружити се с неким“, „проводити много времена с њим“, али садржи идеју контролисања.

Ešton Kučer ne ispušta iz ruku Milu Kunis. Zaljubljeni glumački par (...) nalazi se u večnom gradu Rimu gde provodi romantične trenutke. (vesti.rs 26.2.2012)

остваривање нечијих циљева. Рука се овде концептуализује као оруђе. Конструкција је изузетно честа у новинском жаргону¹⁹³.

Novinari ne smeju postati produžena ruka PR službi. –Uloga novinara je nezamenljiva, a oni u svom radu treba da se vode principima verodostojnosti i istinitosti, odnosno nikako ne smeju postati produžena ruka PR službi. (tanjug.rs 08.11.2013)

3.4.2.2 „Власништво“, „припадност“

Посебно се издваја категорија фразеологизама с компонентом *рука* који припадају домену власништва, поседа, својине. Они су семантички и концептуално врло блиски претходној категорији („моћ“, „сила“, „власт“), и међусобно се укрштају (подразумева се да онај ко у свом власништву, поседу има нешто, има и моћ, контролу, утицај над тим).

Варијанте у рукама, (бити)у нечијим рукама, **estar (algo) en la mano (de alguien)** (досл. 'бити (нешто) у нечијој руци'), **estar a/en las manos de alguien** (досл. 'бити у нечијим рукама') користе се да означе власт, контролу (в. претходно поглавље 3.4.2.1). Оне илуструју и припадност, именују онога ко има моћ одлучивања, које главни и **вуче konce**, односно значавају да је неко под нечијом надлежношћу, те тако истовремено припадају домену надлежности, власти и одговорности.

У шпанском језику се ови основни облици проширују и настају варијанте **hacer lo que está en su mano** (досл. '(у)радити што је у његовој руци'), **hacer todo lo que está en su mano** (досл. '(у)радити све што је у његовој руци'), у којима рука недвосмислено стоји за моћ, могућност. Српски језик не познаје овакве идиоматичне трансфере, већ исти садржај исказујемо помоћу варијанти **(у)чинити све што може, (у)чинити све што је до њега, (у)чинити све што је у његовој моћи**.

¹⁹³ Наилазимо на многобројне новинске наслове и текстове којима се неки појмови и институције карактеришу као оруђе, средство у рукама других организација: тако су *тужилаштво, правосуђе*, итд. **продужена рука владе**, разни *национални савети и агенције* су **продужена рука појединих администрација**. Чак су и географски региони, односно њихове управе, тако окарактерисани: *ЕУ* је **продужена рука Америке**, *Република Српска* **продужена рука Србије**, *Сарајево* **продужена рука Анкаре**. Од савремених средстава комуникације и информисања: *блогови* су **продужена рука традиционалних медија**, *мобилни телефон* је **продужена рука** појединаца.

Bush instó al líder palestino a hacer todo lo que esté en sus manos para detener los crímenes contra el pueblo israelí. (Буш је захтевао од палестинског лидера да учини све што је у његовој моћи да спречи злочине против израелског народа.) (rae.es 18.02.2014)

У употреби је честа и варијанта **hacer lo único que está en su mano** (досл. '(у)чинити једино што је у његовој руци), када не постоји могућност избора, већ се чини једино што се може, једино могуће:

La policía ha hecho lo único que estaba en su mano: encontrar a los asesinos. (Полиција је урадила једино што је могла: да пронађе убице.) (rae.es 17.07.2014)

Дати у руке, а посебно варијанте **поверити/предати у руке (некоме)**, означавају, између осталог, „препустити му право, својину над нечим“, „дати му на располагање“. Конструкције делимично обухватају и домен поверења, одређене су као „предати/поверити некоме на чување“ (РМС/МХ).

Jovanović: (...) Ovom rezolucijom sudbina Kosova i cele Srbije predaje se u ruke vašingtonske i briselske birokratije. (blic.rs 08.11.2010)

Dejar en (las/sus) manos (algo/alguien) (досл. 'оставити у (нечијим) рукама (нешто/ некога)') такође имплицира да је неко/нешто стављен под нечију заштиту, остављен некоме на бригу. DFEM наводи и варијанту **dar en manos de alguien** (досл. 'дати некоме у руке'), која се знатно ређе употребљава.

Los serbios interpretan que Dayton deja en sus manos el destino de la ciudad (...). Musulmanes y croatas (...) no opinan lo mismo. (Срби сматрају да Дејтон оставља у њиховим рукама судбину града (Брчко)...муслимани и Хрвати (...) не мисле исто.) (rae.es 14.04.2014)¹⁹⁴

Блиску идеју манифестују форме **(до)пасти/доспети у руке, доћи у руке, (доћи) под руку**. Примарно се везују за значење „доћи/пасти под чију власт, постати чија својина/чије власништво“ (FRHSJ), односно „доћи у нечији посед“. РМС/МХ истиче елемент случајности, ненамерног делања: „постати својином случајно“. FRHSJ упућује и на варијанту **добити кога/шта у своје шаке** са веома сличном садржином: завладати

¹⁹⁴ Као адекватан превод могу послужити и конструције: **препусти (некоме) нешто, побринути се (неко) за нешто**.

Los cuervos no me dejan quietos los sembrados... ¿Cómo me las arreglaré para ahuyentarlos?...- Déjalo de mi mano. (Вране ми уништавају усева... Како да их се решим? ... -Препусти то мени.) (DFDEA)

ким/чим, добити кога/шта под контролу, ухватити кога“ (FRHSJ). У савременим формама показује високу фреквентност употребе (в. 3.4.2.3).

Prethodno je vlada u Džubi najavila da će pokrenuti veliku vojnu ofanzivu kako bi povratila dva strateška grada koja su dospela u ruke pobunjenika. (rts.rs 23.12.2013)

Ови изрази јављају се и са компонентом *шаке*, **(до)пасти у шаке**, **(до)пасти шака**, или **доћи у шаке**, **доћи шака (некоме)**, и имају исту вредност („бити ухваћен“, „припасти/пасти под нечију власт/утицај“). Карактеришу разговорне језичке слојеве.¹⁹⁵

Istorija se ponovila, Nadal ispaо! (коментар): (...) Ali nek se samo pazi da i njega slučajno ne pogodi neki grom iz vedra neba. (.....) Ne daj bože da dodje šaka Rogeru... (b92.net 24.06.2013)

У шпанском језику сличну садржину има **caer en manos de alguien** (досл. 'пасти/дати у нечије руке'), који означава „постати нечије власништво, својина, припасти некоме“, „бити потчињен и зависан од њега“, „стављен под његову надлежност и одговорност“:

En las elecciones municipales del 27 de marzo pasado, las ciudades de Ankara y Estambul, las dos principales del país, cayeron en manos del Partido del Bienestar. (На општинским изборима 27. марта прошле године, градови Анкара и Истанбул, највећи у земљи, припали су Странци Благостања.) (rae.es 14.04.2014)¹⁹⁶

¹⁹⁵ Указали смо већ (3.4.1.3) да ове, и њима сличне, конструкције развијају и друга значења, по којима су такође веома препознатљиве. **Доспети/(до)пасти/доћи (некоме) у руке/шаке**, **доспети/(до)пасти/доћи (некоме) шака/ руку**, **доћи до шака**, поред садржаја „бити ухваћен“ могу упућивати и на физичко разрачунавање: „потући се“, „добити батине од некога“ (PМС/МХ), „бити премлаћен“, а често служе да се искаже претња.

¹⁹⁶ DFEM дефинише **caer/dar en manos de alguien** (досл. 'пасти/дати у нечије шаке'), као и **estar a/en las manos de alguien** (досл. 'бити у (нечијим) шакама') као двозначне изразе, чије је прво значење „постати нечијим власништвом, својином“:

Los soldados cayeron en manos de la guerrilla en agosto, en un ataque al cuartel de Las Delicias. (Војници су пали у руке герилаца у августу, у једном нападу у четври Лас Делисијас.) (rae.es 19.02.2014)

Као друго, одвојено значење наводи се „бити подређен, зависан од некога/нечега“, „бити под нечијом одговорношћу“:

Tenía la dentadura totalmente estropeada, pero tuve la suerte de caer en manos de un buen dentista que me la dejó como nueva. (Протеза ми је била готово оштећена, али сам имао среће да доспем у руке доброг зубара, који ју је потпуно поправио.) (DFEM)

PMС/МХ бележи и облик **под руком (нечијом) (бити/наћи се)** који означава „припасти коме као својина или потчињени“, „бити под чијим руководством/под чијом управом“.

Preminuo književnik Slobodan Pavićević. (...) Tematski brojevi „Koraka” nastali pod njegovom uredničkom rukom (...) ostaju kao trajne odrednice u periodici. (sumadijapress.co.rs 31.01.2013.)

Из базних облика **доспети/доћи у руке, бити у (нечијим) рукама** даље се развијају изрази који обухватају и додатне семантичке елементе. **Доћи/доспети у праве руке**, поред промене власништва, подразумева и „поузданост, сигурност у тога коме се поверавају чување и брига“ („бити добро чуван“ FRHSJ). FRHSJ наводи и облик **(положити, дати, оставити) у добре руке** („поверити поузданом и способном човеку“, FRHSJ).

-Mislim da je za sva tri kandidata 2013. bila odlična godina. Ne žalim se, ne tražim izgovore, nagrada je otišla u prave ruke. (b92.net 14.01.2014)

(Estar/dejar/quedar) en buenas manos (досл. 'бити/оставити/остати') у добрим шакама') такође означава да је неко/нешто под надзором, заштитом некога компетентног, поузданог, те обухвата и концепт поверења и сигурности. Одговара српском **остављен у сигурним/добрим рукама**.

Yo creo que estamos en buenas manos, yo creo que los médicos españoles y el personal sanitario español tiene buena fama en todo el mundo y es por algo (...). (Верујем да смо у сигурним рукама, верујем да су шпански лекари и здравствено особље на добром гласу у целом свету, с разлогом (...)). (rae.es 18.02.2014)

Овај фразеолошки низ развија и облик супротног значења **доћи/отићи/доспети у погрешне руке** („не бити правилно додељен“, FRHSJ) којим се акценат ставља на чињеницу да таква припадност није оправдана нити адекватна:

Kontroverza: Nobelova nagrada za mir godinama odlazi u pogrešne ruke? (telegraf.rs 12.10.2012)

Чини се да овде није реч о полисемији, већ о хијерархији значења. Ово друго значење („бити предмет одговорности“) изведено је из првог („бити у власништву“) и обухваћено је њима. Имплицира да оно што се има у поседу, буде предметом одговорности.

Иако фразеолошки речници не бележе истоветан или високо сличан облик у шпанском језику, претрагом електронских новинских издања наилазимо на спорадичну употребу израза (**estar/dejar/quedar**) **en malas manos** (досл. '(бити, оставити, остати)' у лошим рукама'):

No hay que dejar la política en manos de los pícaros¹⁹⁷. (...) Mario Vargas Llosa planteó la necesidad de más participación, para evitar que el poder quede en malas manos. (Политику не треба препутити шарлатанима. (...) Марио Варгас Љоса указао је да се треба што више активирати, како би се спречило да моћ доспе у погрешне руке.) (gpp.com 17.05.2013)

Када се у овакав израз унесу саставнице *бог, божји*, онда тај израз постаје деноминатом за несигурност, неизвесност. Према хришћанској традицији човек је препуштен божјој милости, зависан од његове воље, а старозаветна симболика божје руке упућује на моћ, силу. (**Бити/наласити се/лежати (нешто/све)**) у **божјим рукама** означава „бити независан од људске воље, бити несигуран, бити препуштен случају“ (PMS/MX).

Na ocenu komesara Evropske unije za energetiku Gintera Etingera da je nuklearna kriza u Japanu sada u "božjim rukama" i da je nuklearka Fukušima, oštećena u razornom zemljotresu, "van kontrole", globalne berze su reagovalе na alarmantan način (...). (blic.rs 17.03. 2011)

У шпанском су то облици **dejar/estar en las manos de Dios** (досл. 'оставити/бити у Божјим рукама'):

"La realidad es que él está en manos de Dios", comentó la portavoz, quien insistió en que "la eutanasia está prohibida por el Islam". („Чињеница је да је он сада у Божјим рукама“, изјавио је портпарол, инсистирајући да је „ислам забрањује еутаназiju“.) (rae.es 18.04. 2014)

Бити у божјој руци/божјим рукама претпостављају губитак слободе и слободне воље; реч је о „преношењу ових ингеренција на божју личност, од своје воље

¹⁹⁷ Термин *pícaro* (*никар*) је културни феномен, такозвана *културама*, којом се именује нека појава карактеристична искључиво за одређену заједницу. *Пикар* (*pícaro*) веома је битан појам у шпанској традицији, симбол за преваранте и шарлатане. Именује појединца који је окарактерисан као бестидник, дрзник, непоштен и безобразник (DUE). Сâм термин води порекло из *пикарских романа*, посебног прозног жанра шпанске ренесансе и барока, који на комичан начин приповедају догдодовштине пикара, бескрупулозних скитница, смугљиваца и ленштина, који живе на маргинама друштва, с јединим циљем, да по сваку цену, преваром и крађом, без имало части и срама, дођу до личних користи.

или као резултат стицаја околности и 'више силе', што има позитивну конотацију 'налазити заштиту (код бога)'“ (Мршевић-Радовић 2008а: 168).¹⁹⁸

Поједини изрази који концептуализују власт, власништво садрже и сему одговорности (**отићи у нечије руке, предати/дати у руке (некоме), dejar (un asunto) en las manos/de la mano (de alguien)** (досл. 'оставити (неки посао) у (нечијим) рукама'))).

3.4.2.3 „Ослобађање од власти“, „губитак контроле“

Овде долазе фразеологизми који концептуализују ослобађање од нечије власти и контроле, односно губитак власти и контроле над нечим, и који су уско повезани с претходне две категорије апстрактних појава. Углавном настају на основу истих метафоричких слика. Док слика онога ко држи у рукама нешто (**држати/имати у рукама, (пре)узети/ конце/узде/ствари/све у своје руке**, итд.) упућује на контролу и власт над нечим, слика (ис)пуштања, (ис)падања из руку упућује на испуштање, губитак власти и контроле. Такви су изрази **избити некоме (нешто) из руку** („одузети му предност“, на пример о оружју), **испасти из (чијих) руку** („престати бити у чијој контроли, власти“), и далеко најфреквентнији **(ис)пустити из руке/руку** („(из)губити, пропустити што чиме се располагало, што је било у моћи“, РМС/МХ):

Ministar finansija i privrede Mladan Dinkić kaže da je Narodna banka Srbije potpuno "ispustila iz ruku" kontrolu bankarskog sektora, zbog čega je ovog proleća, tokom izborne kampanje, bila primorana da u dokapitalizaciju domaćih banaka uloži oko 180 miliona evra (tanjug.rs 06.08.2012)

У говору су веома заступљене његове варијанте: **(ис)пустити узде/конце/ ствари/све... из (својих) руку:**

(коментар)(...) upozorenje Džajiću koji je potpuno ispustio konce iz svojih ruku i dozvolio Stojadinoviću da dovede neproverenog stranca za trenera.... (novosti.rs 19.05.2013)

¹⁹⁸ Д. Мршевић-Радовић (2008а: 169) истиче да је Бог заштитиник важан појавни облик божјег присуства у фразеологији. Он је осликан и у симболици руке на чијем се длану или у шапи „брижљиво чува њен садржај“ и тада „конотира са значењем 'пружити, давати заштиту, заклон', 'брижљиво пазити на некога'“ (Мршевић-Радовић 2008а: 168). Поред бога заштитника, за фразеологију је значајан и старозаветни бог творац као и бог као праведни судија (Мршевић-Радовић 2008а: 169).

И овде речници бележе варијанту **испустити из шака** („олако испустити неку ствар од вредности“, РМС/МХ), чије примере употребе проналазимо у новинском језику:

Kandidatura Srbije: Nemačka spremna da popusti. (коментар): Zar Vi zaista mislite da je EU toliko naivna da ispusti iz šaka ovu kooperativnu vlast? (novosti.rs 23.01.2012)

Варијанте **írsele/escapársele (alguien/algo) a alguien de/entre las manos** (досл. 'отићи/ићи/ побећи (неко/нешто) некоме из руку/шака') имају двостурки семантички садржај. С једне стране су преводни еквивалент за **испустити из руку/шака**, када означавају „изгубити контролу над нечим“. С друге стране, означавају је нешто испуштено, умакло за длаку и садрже сему темпоралности (нешто, нпр. информација, је измакло баш у моменту кад је требало да постане својином, власништвом).

Siempre te habías sentido por encima de la situación, dominándola, y ahora se te escapa de las manos. (Увек си владао, доминирао ситуацијом, а сада ти измиче из руку).(DFDEA)

Савремени новински текстови користе и друге конструкције истог значења, које су, захваљујући својим илустративним метафоричким сликама високо експресивне: **измаћи/измицати (се) из руку** („не добити нешто, пропустити, изгубити“ РМС/МХ), **склизнути кроз руке, исклизнути из руку** („за длаку пропустити, изгубити“):

Kada se nalazite samo nekoliko nedelja od kraja života shvatite da ste pustili zlatno prijateljstvo da vam sklizne kroz ruke. Često su se ljudi žalili da nisu posvetili dovoljno vremena i truda prijateljstvu koje je to zaslužilo. (kurir-info.rs 17.10.2013)

Еквивалентан српском **испустити из руку** је шпански **dejar (algo) de la mano** (досл. '(ис)пустити (нешто) из руке'), који има значење „(ис)пустити“, „запоставити, оставити по страни“ (в. 3.4.1.1). Овде се не ради о потпуним истозначницама, и њихове разлике долазе до изражаја када је директни објекат особа. У српском језику **испусити из руку/шака некога** означава „губити утицај над неким“, „не посвећивати му довољно пажње“ и репрезентативније илуструје идеју губитка контроле. Може се односи на недисциплиновано дете, које је *испуштено*, услед тога што су га родитељи нису васпитали. Шпански **dejar de la mano (a alguien)** (досл. '(ис)пустити (некога) из руке'), означава „напустити“, „оставити“, окренути му леђа (в. 3.4.1.1).

Сличне идеје концептуализује и облик **извући се из нечијих шака**. Примарно именује концепт слободe, независности, „спасти се некога, нечије зависности“ (PМС/МХ), „ослободити се некога“.

Izmaltretiranoj, zastrašenoj i fizički iscrpljenoj ženi bile su potrebne godine pre no što je uspela da se izvuče iz njegovih šaka. (blic.rs 28.01.2010)¹⁹⁹

Насупрот **(с)везати (некоме) руке (и ноге) стоји одрешити коме руке**, који је одређен као „дати коме слободу, ослободити кога“ (PМС/МХ), односно „(из)губити власт над њим“. У употреби је и варијанта **дати/давати (некоме) слободне/одрешене руке**, са значењем „допуштати некоме да самостално поступа, давати му слободу одлучивања, дати му слободу у раду и поступцима“.

Država dala Poreskoj upravi određene ruke. (...) Poreska uprava će od Nove godine svakog meseca objavljivati imena 100 najvećih dužnika, odnosno neplatiša poreza i doprinosa. (pressonline.rs 12.12.2011)

Шпански речници не бележе семантички еквивалент који би био сличне форме, али је у употреби облик **tener las manos libres** (досл. 'имати слободне руке'), који упућује на слободу деловања и одлучивања, и апсолутно је еквивалентан с обликом **(имати) слободне/одрешене руке**.

En mi nuevo cargo como director de informativos, espero tener las manos libres para poder actuar libremente. (На својој новој функцији директора информативне редакције, надам се да ћу имати одрешене руке да слободно радим.) (rae.es 25.02.2014)

Овде се може сврстати израз **дићи руке од кога/чега**, који је одређен као изразито вишезначан. Његов основни садржај указује на идеју напуштања, одустајања од некога или нечега, и у том смислу припада овој подгрупи („напустити кога/што, престати се бринути за кога/што“, FRHSJ). PМС/МХ у својој дефиницији истиче још један семантички елемент „напустити кога, као непоправљивог, као безнадежан случај, сматрати га изгубљеним“, као у наредном примеру:

¹⁹⁹ У српском језику с истим значењем данас фугурирају и варијанте: **извући се из нечијих шапа**, односно **извући се из (нечијих) канџи**. Зооморфизми који улазе у њихов састав (*шапе, канџе*) доприносе високој експресивности ових израза, који тако уносе и елемент сензационалног у новинарски жаргон, који радо прибегава овим средствима: *извући се из канџи смрти/дрогe/трафикинга...*

Restrukturiranje: „Otpisanimi” došao kraj. Među 175 preduzeća u restrukturiranju u Srbiji, socijalni programi stižu prvo u 27 firmi, od kojih su svi sem države digli ruke. (novosti.rs 24.07.2013)

На шири концептуални домен припадности указују и формуле попут: **(к) себи руке**, или **даље руке од (нечега/некога), мичи/склањај руке** од (нечега/некога), којима се покушава утицати на некога да остави нешто, да то не дира. Функционишу као чин наредбе. У пренесеном значењу указују да се не треба мешати у нешто.

Borusija poručila Junajtedu: Dalje ruke od Subotića! Mančester junajtedu se neće ostvariti planovi da se reši Šinjija Kagave i da tom prilikom dovede Nevena Subotića. (vesti.rs 10.10.2013)

3.4.2.4 „Промена власништва“

Поред разматраних израза из домена власништва, многобројни су они који указују на промену истог. Карактеристично је да у оба језика ови изрази колоцирају уз глаголе кретања (*ићи, отићи, dospети, прелазити, ir, pasar*), те постоји пренос значења са месног, спацијалног, на својство припадности. **Ићи/отићи у нечије руке** означава „припасти некоме“.²⁰⁰ Варијанта **ићи/отићи у туђе руке**, такође из домена припадности, означава „припасти другоме, променити власника“ (FRHSJ).

Merkator ipak ide u Todorićeve ruke. Nakon što je prethodno posao s Agrokorom "пао у воду", управо је концерн Ivica Todorića opet glavni kandidat za kupovinu tog slovenačkog трговаčkog lanca. (b92.net 08.01.2013)

Оне су семантички сродне са варијантом **доспети у нечије/туђе руке**, на коју смо већ указали (в. 3.4.2.2), а имплицира и невољну, случајну, непланирану припадност или промену власника.

Brzinom svetlosti je u subotu pred meč sa Škotskom prostrujala vest da je tabla sa taktikom reprezentacije Srbije dospela u ruke novinara u Glazgovu koji su je obelodanili. (naslovi.net 09.09.2012)

²⁰⁰ Овај израз с формално истоветним **irse a las manos** (досл. 'отићи у/до руку'), као и **llegar/venir a las manos (dos o más personas)** (досл. 'доћи/стићи до/у руке (двоје или више људи)'), гради однос привидне еквиваленције (в. 3.4.5).

Промену власништва можда најбоље илуструју изрази попут (**ићи/прелазити**, итд.) **из руке у руку**, (**ићи/прелазити**, итд.) **од руке до руке**, који су дефинисани „прелазити/ићи од једнога до другога; мењати власника“ (PMS/MX).

Sigurna sam da će knjige kružiti od ruke do ruke i da će najmanje vremena stajati na polici - zaključila je liderka SRS u Leskovcu. (smedia.rs 09.08.2013)

С обзиром на њихову дубоку укорененост и стабилност у језичком систему, овим конструкцијама својствен је висок степен варијабилности у погледу лексичких компоненти које улазе у њихов састав: **проћи/пролазити кроз многе руке, прећи у друге (треће, итд.) руке, прећи/прелазити у нечије/туђе руке.**²⁰¹

У шпанском језику на промену поседа, власништва указује (**ir, pasar) de mano en mano** (досл. '(ићи, прелазити) од руке до руке'), који са српским **од руке до руке** гради однос апсолутне еквиваленције у погледу форме, значења и употребе.

La historia del edificio le ha hecho pasar de mano en mano, pero su función siempre ha sido expositiva. (Историја зграде је показала да је она прелазила из руке у руку, али да је њена функција одувек била изложбеног карактера.) (rae.es 12.07.2014)

Слично се користи и **cambiar de mano(s)** (досл. 'променити/мењати руку/руке') којег DFEM дефинише „променити/мењати власника“. У српском језику му одговара **прећи у друге (треће, итд.) руке** („променити власника“ PMS/MX), и они, поред значења и метафоричне основе, деле и праматичка обележја: нису често коришћена средства у савременом шпанском и српском језику.

Por un coche que ha cambiado de mano tantas veces no te van a pagar prácticamente nada. (За ауто који је променио толико власника, нећеш добити скоро ништа.) (DFEM)

Промена власништва и пребацивање одговорности се не мора манифестовати искључиво помоћу глагола кретања. Апстрактни појмови као *ствари, судбина, контрола, правда* у процесу метафоризације бивају осликани као конкретни, опипљиви предмети, које можемо додирнути, узети. Отуда познајемо **(пре)узети (нешто) у (своје)**

²⁰¹ Неке од ових варијанти развијају додатна значења. **Проћи/пролазити кроз многе руке** може се односити на жену неморалног понашања која често мења партнере (в. 3.4.3.1.4). **Пролазити/проћи кроз нечије руке/шаке** такође припада домену надлежности, контроле и може именовати „прегледати“, „преконтролисати“, када не укључује сему промене власништва:

- Mertok je čuvao svaki snimak koji je prošao kroz njegove ruke, uključujući i kratke filmove, filmske vesti, filmove iz ranih dana Holivuda... (novosti.rs 22.09.2011)

руке за именовање садржаја „примити на себе (као своју бригу)“, односно „завладати“, „преузети контролу“, „(по)бринути се за нешто лично“.

Zajednica će biti formirana, lokalne vlasti će biti formirane, Srbi su preuzeli sudbinu u svoje ruke i tu sudbinu im više niko ne može oteti", rekao je Vulin. (blic.rs 20.12.2013)

3.4.2.5 „Склад“, „слога“, „брак“

Иако фразеологизми с компонентом *рука/mano* у српском и шпанском језику најчешће упућују на апстрактне појаве какве су моћ, власт, власништво, контрола, поред њих, спорадично, и у далеко мањем броју, они припадају и другим концептуалним доменима. Уочава се постојање фразеологизама који именују позитивно конотирана стања као склад, слога, заједништво.

Darse la mano con algo (досл. 'рукује се/даје се рука/шака с нечим'), **darse la mano (dos cosas)** (досл. 'рукују се/дају руку/шаку (две ствари)') у свом основном значењу именује „бити (физички) сасвим близу“, „бити одмах уз/поред нечега“, „додиривати се“(DFEM):

Su terreno se da la mano con el nuestro, y a veces interrumpimos el trabajo para charlar un rato por encima del muro. (Његово земљиште се граничи с нашим, и понекад престанемо с послом да бисмо мало проћаскали преко зида.) (DFEM)

Из овог конкретног и поприлично транспарентног значења **darse la mano** изводи друго, пренесено значење које припада домену слоге и склада: „подударати се“, „сјединити се“ (DFEM), односно „бити у складу“, „бити усклађен“, „бити веома сличан“.

Y no olvidemos que la ética se debe dar la mano con la estética, como enseñó el antiguo cristianismo durante siglos. (Не заборавимо да етика и естетика треба да иду руку под руку, као што је вековима указивано у старом хришћанству.) (rae.es 16.02.2014)²⁰²

И у српском језику познајемо соматске изразе којима се исказују идеје слоге, склада и блискости, од којих неке укључују компоненту *рука*: **бити/ићи руку под руку**,

²⁰² DLVEE као синонимну конструкцију за **darse la mano** наводи **correr parejas** (досл. 'трчати удвоје/у пару').

бити/ићи раме уз раме. Руку под руку је еквивалентан прилогу *заједно*, и имплицира да је неко или нешто подударно, усаглашено, да стоји у хармоничном односу.

Zašto cigarete i alkohol idu ruku pod ruku? Do sada nije bilo poznato zašto ljudi žude za nikotinom svaki put kada piju i žude za alkoholom kada puše, međutim, naučnici iz Amerike tvrde da su rešili ovu misteriju. (vesti-online.com 25.07.2013)

Занимљив је израз **рука руку мије**, који упућује на сагласност у поступцима и међусобно разумевање и помагање: „они који имају заједничке интересе и зависе једни од других узајамно се помажу“ (PМС/МХ). У изразу **una mano lava la otra** (досл. 'једна рука пере другу') има свој преводни еквивалент. Првобитно је забележен код Сенеке (**manus manum lavat**), а касније га преузимају сви европски језици. Радо је коришћено средство у новинарском жаргону и често има ироничан призук.

Svetioničar i terorista – Tadić i Tači – ruka ruku miје. – (...) Boris Tadić sada kao bivši predsednik je učestvovao na Kroatija samitu gde je stigao da se vidi i sa Tačijem sa kojim se i rukovao. (vestinet.rs 08.06.2012)²⁰³

Изрази с компонентом *рука/mano* могу реферисати о поверењу, као и о слепој покорности и послушности. **Јести (некоме) из руке** бележи само FRHSJ и то као израз који упућује на покорност и послушност некоме и он је позајмљен из других језика.

Žao mi je naših majki, one su kao ostarele ptice (...), koje zbog starosti nisu mogle da odlete sa svojim jatом, pa su primorane da jedu iz ruku ovih ljudi, čak i ako znaju da su oni kriminalci. (danas.rs 03.04.2014)

Шпански језик познаје формално идентичну конструкцију **comerle (a alguien) en la mano** (досл. 'јести некоме у/из руке'), која се одређује као „добро познавати некога, имати много поверења (у њега)“ (DFDEA). Ова дефиниција има позитивно конотативно значење, али прагматика израза показује да конструкција укључује и елементе следеће послушности.

José María Aznar ya tiene las bendiciones de los americanos, vamos, es que Clinton le come en la mano, el presidente del Imperio está contentísimo con que la colonia hispana vaya a cambiar de cónsul (...). (Хосе Марија Аснар већ има благослов Американаца, јер му

²⁰³ У српском постоји и проширени облик у виду народне пословице **рука руку мије, образ обадвије**, односно **рука руку пере, образ обадвије** (Јовановић 2006: 90).

Клинтон једе из руке, председник Империје је презадовољан што ће хиспанска колонија променити конзула (...). (rae.es 13.02.2014)

Занимљив је однос који творе ове две, структурно истоветне конструкције. Оне су делимично истозначне, али се не могу одредити као апсолутни еквиваленти, јер шпанска примарно имплицира позитиван однос (поверење), док српска подразумева инфериоран однос (послушност). Реч је о међујезичким квазисинонимима (в. 3.3.1.2, 3.3.2.4). Оне се разликују и на употребном нивоу, док је **comerle (a alguien) en la mano** окарактерисан као регионализам (DFDEA), дакле припада једном уском слоју регионалног говора у оквиру шпанског језика, **јести некоме из руку/е** нема таквих територијалних ограничења.

Фразеологизми с компонентом компонентом *рука/mano* именовали су и просидбу, брак. Мотивисани су сликом руке као предмета који се тражи, моли, приликом чина просидбе, уговарања брака и сл. Како су ови чиновни ишчезли из савременог начина живота, то су и сами изрази данас потиснути на маргине језичке употребе. **(За)тражити нечију руку, запросити/замолити нечију руку** односе се на чин који врши мушкарац када проси неку девојку. **(По)нудити некоме руку**, или проширено **(по)нудити некоме руку (и срце)** означава управо „понудити (некоме) брак, просити (кога)“ и његова употреба данас била би адекватна једино у крајње формалним ситуацијама.

Već prvi put, kad ju je vidio na balu, ponudio joj je ruku i srce. (FRHSJ)

У савременом српском језику ова конструкција колоцира уз лексеме *пријатељство, помирење*, када има исто значење као и варијанте **(по)нудити/пружити/пружати руку** („(по)нудити некоме пријатељство, помоћ, помагати“) (в. 3.4.1.2.).

Kosovski premijer Tači ponudio „ruku prijateljstva“ Tadiću. –Vreme je da se otvori novo poglavlje u odnosima Beograda i Prištine, rekao je kosovski premijer. (vesti.rs 09.03.2009)

Њихов превод на шпански такође подразумева употребу високо формалне конструкције **pedir/solicitar la mano (de una mujer un hombre)** (досл. 'тражити/молити (мушкарац) руку (неке жене)'). На СРЕА претраживачу наилазимо на десетак примера њене употребе у савременим текстовима, који се везују за преношење догађаја из живота највиших друштвених слојева и аристократских кругова. У оба језика је, дакле, реч о формулама које су својствене подређеним облицима (језичког) понашања.

El segundo capítulo de la aventura ocurrió a finales de los 70, antes de pedir la mano de Diana, y cuando Camilla llevaba ya varios años casada. (Друго поглавље ове пустиловине одиграло се крајем седамдесетих, док још увек није затражио Дијанину руку, и када је Камила била удата већ неколико година.) (rae.es 27.02.2014)

Још се ређе употребљава формула **aspirar a la mano (de una mujer)** (досл. 'тежити ка руци (једне жене)) с истим значењем („просити“). Између ње и облика **тражити (нечију) руку** успоставља се однос апсолутне подударности у погледу форме и дијасистемских обележја (изузетно су ретке у употреби).

En tiempos había aspirado a su mano un rico heredero. (Својевремено је један богати наследник тражио њену руку.) (DFDEA)

Када је реч о њиховим семантичким обележјима, **пружити руку** и **aspirar a la mano** испољавају извесне неподударности, зато што **aspirar a la mano (de algo)** именује и „пожелети (за себе)“, „тежити (нечему)“, и тада је еквивалент са изразом **бацити око на**.

(...) Y la virulenta reacción que ha provocado en la petrolera Repsol, que también aspiraba a la mano de la eléctrica ((...)) И љутита реакција која је настала у нафтној компанији Репсол, која је такође бацила око на електричну компанију. (publico.es 16.04.2012)

И пристанак на просидбу се исказивао помоћу ове врсте израза: **поклонити/дати (некоме) руку** означава „пристати на удају“, баш као и **darle su mano a alguien** (досл. 'дати своју руку некоме'). И њих карактерише висока формалност и низак степен фреквенности употребе.

Nuestra hija le ha dado su mano a un joven amigo de la familia, y se casarán dentro de poco tiempo. (Наша ћерка се обећала једном младићу, породичном пријатељу, и ускоро ће се венчати.) (DFEM)

Постоји и облик **дати (некоме нечију) руку** који описује потпуно искорењен обичај уговарања брака. И за шпански **conceder la mano (de una mujer a un hombre)** (досл. 'допустити руку (неке жене неком мушкарцу)'), који означава „дати (нечију) руку, удати некога“, налазимо само један пример на CREA корпусу:

Lo sacó (...) del arroyo y le abrió las puertas de su casa y le concedió la mano de su hija, digna de mucho más (...). (Извукао га је (...) из блата и отворио му врата свог дома и дао му руку своје кћери, која је била достојна и боље прилике (...)). (rae.es 14.02.2014)

3.4.2.6 „Сигурност“, „убеђеност“

Изрази који упућују на поузданост, увереност, извесност у ова два језика су формално готово идентични, те је уочљив веома висок степен преводне еквиваленције. **Dejarse cortar la mano** (досл. '(до)пустити да одсеку руку') истиче сигурност, убеђеност у неко сазнање, апсолутно поверење у нешто или некога.

¡Oh, me dejaría cortar la mano a que la madre de Claire, el domingo de Pascua, se ponía mismos colores! (О, дајем руку да је Клерина мајка, у недељу на Ускрс, носила исте боје.) (rae.es 17.02.2014)

У српском језику му одговарају **дајем руку**, као и већ анализирани **дајем главу** (в.3.2.2.3), али и низ конструкција које карактеришу колоквијално маркиран говор: **могу се кладити (у нешто/руку) да је...**, који су примарно мотивисани важношћу и виталношћу одређеног дела тела.

Ivica Kralj: Dajem ruku da nismo nameštali! Legendarni golman Partizana iznenađen izjavama Nikolasa Asprogenisa da je otišao iz Srbije zato što mu je traženo da namešta utakmice. (telegraf.rs 09.02.2013)

Сигурност и безрезервно поверење које имамо у некога или нешто у српском језику се исказује помоћу израза **ставити/метнути/метати/дати руку у ватру (за некога/нешто)** („чврсто јамчити“, РМС/МХ). Он се користи као говорни чин давања гаранција, уверености у нечију исправност.

Dragan Djilas: Slobodan Kocić je moj prijatelj i jedan od ljudi za koje ja mogu da stavim ruku u vatru da nikada ništa ne bi uradio namerno mimo zakona. (b92.net 18.07.2013)

Иста метафорична основа је у основи шпанског израза **poner la(s) mano(s) en el fuego (por una persona o cosa)** (досл. 'ставити руку/руке у ватру (за некога или нешто)), а ови изрази се тако поклапају и на формалном и на семантичком плану²⁰⁴. На СРЕА

²⁰⁴ Ове конструкције настају у оквирима наслеђа у којима ватра представља дубоко укоревени симбол опасности, зла. О томе сведоче многобројни фразеологизми српског и у шпанског језика: **бити/наћи се/налазити се између две ватре** („бити у двострукој опасности, невољи“ РМС/МХ), **бежати као од ватре** („бежати бојећи се велике опасности“ РМС/МХ), **доспети међу ватру и воду** („доспети међу две опасности, два зла“ РМС/МХ), **горети на две ватре** ((1) „налазити се између две опасности“; 2) „бити у недоумици“ РМС/МХ), **играти се ватром** („непажљиво, лакоумно руковати опасним стварима“ РМС/МХ), **скочити за некога у ватру и воду** („изврћи се пожртвовано опасности, жртвовати се за кога“

претраживачу наилазимо на десетине примера његове употребе у савременом језику медија, те је закључак да се оба користе веома учестало.

Reafirmó su apoyo al que fue ministro de Interior, José Barrionuevo, porque "como persona y como ministro, pongo la mano en el fuego sin ninguna duda por él". (Потврдио је још једном своју подршку министру Унутрашњих послова, Хосеу Барионуеви, јер „као човек и као министар без икакве сумње гарантујем за њега“.) (rae.es 27.02.2014)

Основно значење израза **ставити/метнути/метати/дати руку у ватру (за некога/нешто)** проширује се, и, поред основне идеје апсолутног поверења у некога/нешто, означава и спремност да се за њега жртвује. То проширено значење „учинити све за некога“, присутно је у контрукцији **скочити/бити спреман/ићи за некога (и) у ватру (и у воду)**.

Svi koji su ga poznavali mogu vam reći samo jedno, da je bio sjajan dečko – rekla nam je drugarica nastradalog mladića. – Stavio bi „ruku u vatru“ za svakog od nas, uvek je pomagao i brinuo o svima, prijateljima, porodici. (novosti.rs 15.02.2014)

Исти изворни домен ватре у шпанском језику везује се за идеју жарке жеље да се ослободи нечега. Метафорична основа израза **quemarle (a alguien algo) en las manos** (досл. 'горети (некоме нешто) у рукама') недвосмислено упућује на жељу да се што пре отараси нечега што гори, што је вруће и држи се у рукама. Израз је маркиран као неформалан, али уочава се његова употреба у новинском језику.

A Max Frankel, jefe de la delegación en Washington de The New York Times, le quemaba en las manos el voluminoso informe secreto que le había entregado su reportero. (Макс

PMC/MX), **вадити за кога кестење из ватре** („извржавати се опасности за другога“ PMC/MX); **estar entre dos fuegos** (досл. 'бити између две ватре', „бити између две опасности“, DFEM), **sacar las castañas del fuego** (досл. 'вадити кестење из ватре', „излагати се опасности“ DLVEE). У овим културама се, поред симболике опасности, ватра везује и за концепте беса, гнева, свађе: **пасти/падати у ватру** („разгневити се, разјаривати се“ PMC/MX), **сасути на кога ватру** („напасти га оштрим речима“ PMC/MX), **сипати ватру из очију** („горети од беса, бити бесан“ PMC/MX); **atizar/avivar el fuego** (досл. 'потпирити/распалити ватру', „наводити на свађу, неслагање“, DFEM), **echar fuego por los ojos** (досл. 'бацати ватру из очију', „бити бесан“, DLVEE), **abrir/hacer/romper fuego** (досл. 'отворити'/(у)чинити/(с)ломити ватру', „започети свађу, расправу“ DFEM).

Френкел, шеф делегације вашингтонског Њујорк Тајмса, желео је што пре да се реши опсежног тајног извештаја, који му је предао његов репортер. (rae.es 05.03.2014)²⁰⁵

Колоквијално маркирани израз **mano de santo** (досл. 'рука свеца'), остварује значење „веома ефикасан лек или решење за неки проблем“ и изразито је позитивно конотиран. Српски језик не концептуализује овај циљни домен на сличан начин, те га преводимо описно „ефикасно, делотворно“.

Estas pastillas son mano de santo para el dolor de cabeza; a la media hora de tomar una, ya no tienes nada. (Ове пилуле су веома делотворне за главобољу; након пола сата већ не осећаш ништа.) (DFEM)

3.4.3 Карактеризација људи, ствари, појава, радњи

Лексема *око/ојо* веома је продуктивна када учествује у конституисању фразеологизама који описују директно човека или појаве које га окружују, радње које врши, стања у којима се налази. Овде је уочљива изразита семантичка разуђеност.

3.4.3.1 Људске особине

Међу фразеологизмима с компонентом *око/ојо* се по бројности и семантичкој разноврсности истичу они у чијем центру је човек, који се односе директно на појединца и његове особине. Они испољавају изразиту семантичку разуђеност и осликавају човека из најразличитијих углова. Реферишу о карактерним, моралним, интелектуалним својствима, конкретним физичким способностима, као привременим или трајним карактеристикама појединца.

²⁰⁵ У српском језику му донекле одговара **гори (некоме) под ногама**, који интензификује стање урбаности, ургентности. **Вадити кестење из ватре/врели кромпир** упућује на обављање тешког и напорног посла.

3.4.3.1.1 „Вешт“, „спретан“//„смотан“

Пошто управљају људским радом рука и шака су симболи људске спретности (РС). У шпанском језику се веома често употребљавају изрази **tener mano** (досл. 'имати руку') и **tener/darse buena mano** (досл. 'имати/показати добру руку'), када се жели истаћи нечија вештина, спретност, при обављању неких радњи које обично укључују мануални посао.

El mejor es el "Florián", cuya dueña y cocinera, Rosa Grau, tiene mano excepcional para este tipo de platos y para otros muchos. (Најбољи ресторан је *Флоријан*, чија је власница и куварица, Роса Грау, изузетно вешта у прављењу оваквих јела.) (rae.es 13.02.2014)

Преводимо их описно: „бити спретан, вешт“. Они се могу користити и као дескриптори нечијег талента, надарености за радње и вештине које нису мануалне, и тада их преводимо другачије: „бити талентован/надарен за нешто“, „бити добар у нечему“.

Cortés, que tenía buena mano para la poesía, compuso unas coplas revolucionarias a las que tituló Soneto Americano. (Кортес, који је био талентован за поезију, саставио је неколико револуционарних строфа, које је назвао Амерички сонет.) (rae.es 13.02.2014)

У проширеном облику **tener buena mano para/con** (досл. 'имати добру руку за/са') и **tener mano (para/con alguien)** (досл. 'имати руку (са или за некога)') именују умеће правилног поступања према некоме, односно правилног управљања нечим. У српском им одговарају **знати/умети с неким/нечим, знати како с неким/нечим**.

Venuza - opinó Aquilino- siempre tuvo mano con las mujeres. (Бенуза је – помисли Акилино - увек знао са женама. (rae.es 13.02.2014)

Ови изрази су полисемични и неке њихове вредности већ смо представили (в. 3.4.2.1 **tener mano** за „моћан, утицајан“). Њихова лексикографска обрада не укључује сва значења до којих долазимо након детаљне претраге СРЕА корпуса. Несумњиво је да су сви позитивно конотирани, јер се односе на концепт успешног, онога ко остварује резултате. Тако се уочава да **tener buena mano (para/con)** (досл. 'имати добру руку (за/са)') може именовати онога ко има добре шансе, изгледе за успех:

Irlanda nunca ha ganado a Bélgica en una Copa del Mundo, pero tiene buena mano para clasificarse. (Ирска никада није победила Белгију у Светском купу, али има добре изгледе за да се класификује.) (rae.es 13.02.2014)²⁰⁶

Издавају се и изрази који су на међујезичком плану високо корелативни. Они настају метонимисјким путем ДЕО УМЕСТО ЦЕЛИНЕ (*рука је човек*)²⁰⁷. **(Имати) златне руке** описује некога као „врло вештог, умешног у послу који обавља рукама“ (РМС/МХ).

Марине златне руке. (...) Свако ко је имао прилику да види ручне радове Маре Јаблановић рећи ће да ова вредна и надарена Жичанка има златне руке за вез, штрикање, плетење, ткање. (rts.rs 21.12.2013)

Шпански речници бележе изразе исте позадинске слике **(tener) manos/manitas de plata** (досл. '(имати) сребрне руке/ручице') и истог значења: „спретан с рукама, вичан мануалним пословима“. Иако није маркиран као редак у употреби, претрагом корпуса проналазимо тек неколико примера његове употребе. Далеко чешће се користи његов семантички парњак **(tener) manos/manitas de oro** (досл. '(имати) златне руке/ручице'), који је апсолутно подударан са својим еквивалентом из српског језика.

Era una mujer alegre, tranquila y bondadosa; tenía el corazón grande y unas manos de oro que ponían los aróditos como nadie. (Она је била једна весела, мирна и доброћудна жена; имала је велико срце у златне руке које су боље од икога обмотавале завоје.) (rae.es 25.02.2014)

²⁰⁶ **Tener buena mano** се користи и да опише неку радњу као успешну, добро обављену:

Y aquí clavo un interrogante: ¿por qué Garzón recurre - y con tan buena mano - a convertir a los acusados en acusadores? (И овде постављам кључно питање: зашто Гарсон настоји - и то веома успешно - да претвори оптужене у тужиоце?) (rae.es 13.02.2014)

²⁰⁷ Метонимију Кевечеш (2010) дефинише као „когнитивни процес у којем један концептуални ентитет, изворни, омогућава ментални приступ другом концептуалном ентитету, циљном, у оквирима једног истог домена, или идеализованог когнитивног модела (ИСМ)“ (Кевечеш 2010: 173). Најчешће коришћена врста метонимије је ДЕО УМЕСТО ЦЕЛИНЕ (*треба нам више паметних глава за овај посао*). Поред ње се Кевечеш (2010) издваја следеће врсте метонимија из енглеског језика (које ми прилагођавамо српском): ЦЕЛИНА УМЕСТО ДЕЛА (*Америка је моћна земља*), ПРОИЗВОЂАЧ УМЕСТО ПРОИЗВОДА (*она чита Шекспира*), МЕСТО УМЕСТО ДОГАЂАЈА (*Америка не жели још један Перл Харбур*), МЕСТО УМЕСТО ИНСТИТУЦИЈЕ (*Вашиington преговара с Москвом, Холивуд прави грозне филмове*), ИМСТРУМЕНТ УМЕСТО РАДЊЕ (нашампонала је косу) (Кевечеш 2010:172, 173).

Донекле слично значење има и израз **имати лаку/прецизну/спретну руку**, који такође настаје метонимијским путем и служи за описивање некога као прецизног, вештог, умешног у мануалним радњама. Израз се у српском језику нарочито везује за лекаре, зубаре, који се карактеришу као веома спретни, нежни при прегледу, вађењу зуба и сл. Поред тога чест је и у спортском жаргону када именује онога ко лако постиже голове (руком)²⁰⁸.

Skromno kaže, ima mnogo boljih bagerista od njega. Ipak, malo je onih koji imaju tako preciznu ruku. (novosti.rs 04.08.2013)

И супротни садржаји могу се концептуализовати помоћу ове врсте идиоматских израза. Насупрот **tener/darse buena mano** стоји **tener/darse mala mano** (досл. 'имати/показати лошу руку'), који се односи на онога ко „нема талента, нема способности за нешто“. Преводимо га описно „бити лош у нечему“, **не знати/умети (како) с неким/нечим**.

Esas cosas de tener buena mano o mala mano para las plantas, ¿eso es cierto, Ceferino? (То, да неко уме или не уме с биљкама, то је тачно, Сеферино?) (gae.es 13.02.2014)

Када желимо некога да окарактеришемо као неспретног, чак смотаног служимо се сликовитом конструкцијом **(tener) manos de mantequilla/manteca** (досл. '(имати) руке/шаке од маслаца/масти'), чија базна метафорична основа веома илустративно указује на особу којој све испада, клизи из руку, односно која је шепртља. У истом значењу постоји и **manos torpes** (досл. 'неспретне руке'), и оба су ниског степена фреквентности употребе.

Este chico tiene las manos de manteca, todo se le cae. (Овај момак је баш смотан, све му испада из руку.) (DFDEA)

У српском језику сличну идеју („трапавко, шепртља“) исказује конструкција **имати две леве руке**, која се често користи.²⁰⁹

Lejdi Gaga svom ocu pomaže da otvori restoran u Njujorku. (...) - Ona ima dve leve ruke, svaki put kada je gledam dok nešto secka prođu me trnci. (smedia.rs 26.01.2012)²¹⁰

²⁰⁸ **Има лаку руку** може описивати некога ко задаје лаке ударце и тада припада домену суровости, насиља (в. 3.4.3.1.6)

²⁰⁹ За онога ко је неспретан у радњама које се обаљају ногом (нпр. шутирање лопте итд.) можемо рећи да **има две леве ноге**.

РМС/МХ бележи **бити тешке руке, тешке је руке** за некога ко је невешт, коме не иде лако посао који обавља. Ово значење је данас готово сасвим потиснуто из употребе, у корист значења „онај који удара, бије“ (в. 3.4.3.1.6).

3.4.3.1.2 „Заузет“, „нерадник“, „лењ“

У мањој мери се концепти попут презаузетости, лењости или марљивости се исказују помоћу ове врсте језичких јединица. Када се жели за некога рећи да је веома заузет послом каже се да **има пуне руке посла**.²¹¹ Ова, мотивационо транспарентна конструкција, веома је честа у савременом српском језику.

Pune ruke posla za vatrogasce. Topli dani doneli su više požara na otvorenom i više posla za vatrogasce. Većinu požara uzrokuje ljudski faktor. (rts.rs 03.08.2013)

Претрагом електронских новинских издања наилазимо на формално и семантички истоветан израз **tener las manos llenas** (досл. 'имати пуне руке'), који остаје незабележен у шпанским фразеолошким речницима (DFDEA, DFEM). Карактеристичан је за хиспаноамеричке језичке варијанте.

²¹⁰ У фразеологији се осликава како се у различитим језицима лева страна конципира као негативна, док је десна страна позитивно обојена концепте. То се објашњава чињеницом да већина људи све обавља десном руком, па се тако све што припада левој страни доживљава као одступање од нормалног, правилног (Сардели 2007: 144). Језик, универзално, има тенденцију да представи као негативно, лоше, све што одступа од уобичајеног. У шпанском језику се *право* и *десно* исказују истом речју *derecho*. Н. И. Толстој (1995: 101) објашњава да се у фразеологији бинарне опозиције (*лево-десно*, *мушко-женско*, *горе-доле*, *старо-младо* итд.) издвајају на плану опширног, по територијалној или хронолошкој припадности, образујући одређен систем и повезаност основних обележја. Оне се најчешће попуњавају другим, антонимским садржајем, и тако, поред универзалности, истичу и друга супротна својства. У српској традицији Н. И. Толстој (1995: 103-107) уочава неколико видова везе бинарних опозиција типа *леви-десни*. *Леви* је лош, негативан, далек, женски, и супротно: *десни* је добар, позитиван, близак, мушки. „Корак левом ногом и радња левом руком и сл., имали би, по архаичним српским народним представама, обрнут, негативан карактер, тј. водили би у несрећу“ (Толстој 1995: 114).

²¹¹ Готово идентично значење имају изрази **не дићи/дизати главу (од посла)** и **sin levantar cabeza** (досл. 'не подигавши главу') (в. 3.2.3.1.4).

El Cuerpo de Investigaciones Criminales (CIC) de Guayama tiene las manos llenas desde el jueves, tras registrarse tres muertes violentas (...). (Савет за питања криминала Гуајаме од четвртка има пуне руке посла, након три свирепа убиства (...)) (primerahora.com 05.04.2014)

За некога ко ништа не ради, беспосличари, ленчари, дангуби кажемо да је **прекрстио/склопио/скрстио руке** (FRHSJ), односно да **је/седи/стоји скрштених руку**.²¹² Метафоричка позадина овог израза је јасна, она номинира гест, а сâм израз настаје семантичком транспозицијом ове базне синтагме која именује гест. Исти садржај („бити неактиван, не прихватати се никаквог посла“, РМС/МХ) приписује се још једном изразу **обесити руке**, који је ређи у употреби. Номинује другачији гест, а слика онога коме руке нису успослене, већ висе јасно упућује да он не ради ништа. Детаљнију анализу ове конструкције и њеног шпанског еквивалента **cruzarse de brazos** (досл. 'прекрстити руке'), вршимо у поглављу посвећеном гестовним фразеологизмима (в. 3.4.4).

Ko radi, a ko sedi prekrštenih ruku. Ministarstvo kulture odbilo da pomogne programe ULUS-a. (blic.rs 16.04.2008)

Ако у шпанском језику употребимо (**estar**) **mano sobre mano** (досл. '(бити) рука преко руке'), **estar una mano sobre la otra** (досл. 'бити једна рука преко друге') одређујемо појединца као беспосленог, неактивног, онога који не ради ништа. Израз има веома сличну метафоричну основу као и **(бити) скрштених руку**, с којим гради однос делимичне еквиваленције.

Angélico, Dueñas, de 68 años, un jubilado dicharachero que se pasa las mañanas mano sobre mano, recuerda que en su época de mozo los insultos eran peores. (Анхелико, Дуењас, од 68 година, један пензионисани брбљивац, који проводи јутра скршетних руку, присећа се да су у време његове младости псовке биле горе него данас.) (rae.es 25.02.2014)

И друге конструкције из шпанског језика које имају порекло у гесту приписују човеку атрибуте нерадника, ленштине, беспосличара: (**estar**) **con una mano atrás/detrás y otra delante** (досл. '(бити) с једном руком позади и с другом напред'), односно (**estar**) **con una mano delante y otra atrás/detrás** (досл. '(бити) с једном руком напред и с

²¹² У српском језику слично значење концептуализују изрази најразличитије позадине: **(по)дићи све четири увис**, **(по)дићи ноге увис** („не радити ништа“), **красти богу дане**, **хватати зјале** („дангубити, губити време досађујући се“), и сви они припадају неформалном језичком слоју.

другом позади).²¹³ Веома је занимљива је лексикографска обрада ове конструкције. Два најпрестижнија фразеолошка речника је бележе као једнозначну конструкцију, али сваки од њих даје другачије објашњење поткрепљено примерима. Док DFDEA даје дефиницију „без пребијене паре, празних џепова“, „без добити“, (в. 3.4.4), DFEM је дефинише „беспослен, залудан, без обавеза“.

Ofrézcale Ud. cualquier empleo y lo aceptará, porque hace ya tiempo que el pobre está con una mano atrás y la otra delante. (Понудите му било какав посао и прихватиће га, јер је, мученик, већ дуже времена беспослен.) (DFEM)

Јести хлеб с туђих руку односи се на беспосличара, лењивца који нема посла, није самосталан већ живи на туђи рачун. По денотативном и конотативном значењу му је супротстављен израз који карактерише некога ко живи од властитог рада, и стога је вредан и поштен: **живети од својих руку**. И код ових израза је лексема *рука* метафора за *посао, рад*.

3.4.3.1.3 „Успешан“//„неуспешан“

Фразеологизми с компонентом *рука/mano* могу се односити на некога ко је успешан, остварује извесна достигнућа, као и срећан. Када некоме **нешто/ствари/све** (...) **иде од руке**, или, нешто ређе **иде за руком**, он „неки посао обавља без тешкоћа, са успехом“ (РМС/МХ)²¹⁴. И варијанте које укључују друге глаголе кретања, попут **поћи/полазити за руком**, **поћи/полазити од руке** означавају „ићи глатко и без тешкоћа“, „имати успеха у нечем, успе(ва)ти“ РМС/МХ.

Otkako sam se oženio, sve mi polazi za rukom, a krenuo je i nagli progres u mojoj igri. Dakle, momci, znate šta vam je činiti - poručio je Tipsarević posle ubedljive pobede nad Hjuitom. (24sata.rs 14.01.2013)

²¹³ У шпанском језику се ово значење („беспосличити, дангубити, забушавати“) лексикализује и помоћу израза с глаголском компонентом *rascarse* („чешати се“): **rascarse la barriga** (досл. '(по)чешати се по стомаку'), **rascarse/mirarse el ombligo** (досл. '(по)чешати се/гледати у пупак'), **rascarse bola** (досл. '(по)чешати лопту'). У оба језика су чести вулгарно маркирани изрази с овим значењем.

²¹⁴ **Ићи од руке** и његов формални парњак **ићи на руку** су тзв. *другачији* или *унутарјезички лажни пријатељи* (в. фусноту 125)

Ови изрази остварују и значења „иде му добро“, „има успеха у нечему“, када се односе на унапређење одређених вештина и способности. Њима се служимо и када именујемо супротне садржаје: када неко не успева да обави нешто, или има великих потешкоћа у неком послу, употребљавају се варијанте (**нешто, ништа**) **му не иде од руке, не полази му за руком**.

Trener fudbalera Napolija Valter Macari rekao je da je njegova ekipa u završnici sezone igra veoma loše (...) „Trenutno nam ništa ne ide od ruke, a ne sviđa mi se ni kakav tretman imamo kod sudija“, rekao je Macari italijanskim medijima. (b92.net 10.04.2012)

Шпански језик не вербализује идеју успеха, постигнућа или неуспеха помоћу фразеологизама с компонентом *mano/рука*. Стога ове конструкције из српског језика преводимо изразом другачије мотивације (**sacar adelante** досл. 'извући напред'), или описно „имати успеха, среће“.

Када се каже да је неко **срећне руке**, значи да је он срећковић, да има у свему успеха, или да му се у одређеном тренутку посрећило. И обрнуто, кад неко нема среће ни успеха у својим подухватима, када је баксуз каже се да је **несрећне руке**.

Ko će od potencijalnih udavača sa političke scene biti srećne ruke da uhvati Vučićev bidermajer i uđe u Vladu sa SNS-om, znaće se tek posle izbora. (alo.rs 08.03.2014)

Забележен је и облик **човек добре руке**, који именује некога ко „својим даром, поклоном и делом доноси срећу и успех“ (РМС/МХ), и утолико је близак конструкцији **човек срећне руке**. Може се применити на некога ко је добар, и није чест у употреби. Подједнако ниског степена фреквентности употребе је и његов антоним **човек зле руке**, одређен као „онај који доноси несрећу, неуспех“ (РМС/МХ).

Издваја се конструкција која вербализују концепте какви су жеља, добитак. **Сврбе га (...) руке** се у савременом језику примарно везује за добитак (обично новац) и остварење неке намере, жеље. То значење остварује и варијанта с меронимом *длан/дланови*, која је данас чешћа у употреби: **сврбе (га...) дланови**, и која именује материјални добитак („биће пара“). **Сврбе (га...) руке** се различито одређује у речницима. Док РМС/МХ наводи управо остварење неке жеље и жељу да се нешто обави („добиће нешто што жели“; „жели, намерава да нешто уради“), FRHSJ наглашава очекивање („очекивати нешто (новац“; „хтети измлатити некога“).²¹⁵

²¹⁵ Занимљиви изрази с глаголским компонентама *чешати, сврбети*, који често имплицирају жељу да се нешто учини, уз одређени ниво нелагоде и немира: **где кога сврби ту се и чеше** („свако води своју

За некога ко је остварио велику добит, а да се није потрудио, нити уложио напор у шпанском језику употребљавамо **venirle a la(s) mano(s) a alguien** (досл. 'доћи некоме у руку/руке'). У српском језику се слично користе изрази **пало му је с неба, пало му је у крило**.

Todo el dinero que tiene le vino a las manos sin que él hiciera nada por ganarlo: un tío rico de América lo hizo heredero universal. Сав новац који има му је пао с неба, а није ништа урадио да га заради: неки богати рођак из Америке га је именовао за искључивог наследника.) (DFEM)

Изрази које даље анализирамо мотивисани су сликом руке као органа којим се нешто чини, обавља, држи, поседује. **(Отићи/оста(ја)ти/вратити се) празних руку/шака** настаје на бази метафоре УСПЕХ ЈЕ ПОСУДА/СПРЕМИШТЕ (Кевечеш 2010), који може бити пун или празан. У овом случају је празан и отуда израз означава „без добитка, успеха (који је очекиван)“ (РМС/МХ), „не постигавши никакав резултат нити корист“, „не обавивши посао“. Значење неуспеха мотивисано је сликом остајања без ичега у рукама, а садржан је и семантички елемент разочараности.

Buš iz Slovenije otišao praznih ruku. - (...) Bušovi napori usmereni na podizanje raketnog štita ne nailaze gotovo ni na kakvu podršku izvan NATO (...). (blic.rs 11. 06. 2008)

Шпански **con las manos vacías (irse/marcharse/volver)** (досл. '(отићи/вратити се) празних руку') представља апсолутни преводни еквивалент, у погледу формалног састава, значења, али и свих осталих системских обележја²¹⁶. Као и у српском, и у шпанском језику је овај израз веома фреквентан, те на CREA корпусу наилазимо на стотине примера његове употребе.

Aznar no volverá de Japón con las manos vacías. De su entrevista con el primer ministro nipón, Ryutaro Hashimoto, consiguió el compromiso de una reunión personal con carácter anual (...). (Аснар се не враћа из Јапана празних руку. С јапанским премијером, Ритаром Хашимотом, постигао је договор да ће се састајати сваке године (...).) (gae.es 16.02.2014)

бригу, настоји да отклони оно што му смета“ РМС/МХ), **сврбе га леђа** („тражи батине; слути да ће добити батине“, РМС/МХ), **сврби ме језик** („хтео бих нешто рећи, желим говорити“ РМС/МХ, „не може да оћути“).

²¹⁶ DFDEA поред дефиниције „не постићи нешто што се очекивало“, издваја и друго значење “не донети/допринети ништа“, који се знатно ређе користи и претрагом CREA корпуса не наилазимо на пример његове употребе.

FRHSJ наводи и облик **доћи/ићи некоме празних руку**. Према је веома сличног састава, и такође колоцира уз глаголе кретања, он именује потпуно различит концепт: „ништа не донети, доћи без поклона“. Културолошки је обојен, јер има своје корене у обичају да се у госте увек иде с неким поклоном, даром, те се одлазак празних руку у српској култури, а и шире, може тумачити као знак непоштовања, невоспитања.

Gosti iz „Blic“ fondacije nisu na svečano useljenje došli praznih ruku, već sa novim frižiderom i šporetom (...). (blic.rs 06.02.2014)

У ову подгрупу можемо сврстати и шпанску конструкцију (**estar**) **dejado de la mano de Dios** (досл. 'остављен од божје руке'), која се доводи у везу са концептом неуспешности. Именује некога ко је напуштен, незбринут, пропао, запуштен, кога су сви заборавили, коме нема спаса. DUE је одређује као „несрећник, који чини грешку за грешком, баксуз, малерозан“. Како видимо из наредног примера, и у српски језик је можемо пренети помоћу конструкције веома сличне позадинске слике:

Recuerdo una frase de Bergamín (...): "El filósofo es el hombre dejado de la mano de Dios", pero no los hombres. (Сећам се једне Бергаминове реченице (...): „Философ је човек кога је Бог заборавио“, али нису људи.) (rae.es 17.02.2014)

У говору се она чешће везује за неку радњу, посао који је занемарен, којем се не посвећује се довољно времена и пажње, или, подједнако често, за место, крај који је занемарен, запуштен, пропао, дотрајао.

En aquel barrio, en las afueras del pueblo, se conocían todos. Era un barrio dejado de la mano de Dios, temido y nada frecuentado por los habitantes de orden del pueblo. (У тој четврти, у околини села, сви су се познавали. Била је то четврт коју је и Бог заборавио, и у коју просечни мештанин села није ни залазио.) (rae.es 17.02.2014)

Српски језик познаје мноштво израза сличне метафоричне слике, који такође укључују компоненту *бог* и који могу послужити као адекватна преводачка решења: **где/коме је и Бог окренуо леђа, кога/шта је и Бог је заборавио**. Они стоје на супрот позитивно конотираних облика **божја рука га води, (бити) у божјој руци**, за онога ко је у божјој заштити, кога бог чува. Уколико се описује неки простор, користе се облици **где је Бог рекао лаку ноћ, где је и Бог рекао збогом**. Поред концепта занемареног, запушеног и пропалог места (као у

изразима шпанског језика), у овим изразима српског језика је присутна и идеја физичке удаљености и неприступачности²¹⁷.

3.4.3.1.4 „Добар“//„лош“, „поштен“//„непоштен“

Посебну семантичку скупину чине изрази из концептуалног домена моралности.²¹⁸ Одређене конструкције из домена помоћи и подршке, широко распрострање у свим хришћанским заједницама, попут **(бити) (нечија) десна рука** (в. 3.4.1.2), одређују појединца као главни ослонац, потпору, помоћ некоме.

Miškovićeva desna ruka svedoči sutra. (telegraf.rs 10.01.2013)

На основу истог метафоричког трансфера РУКА - ПОМОЋ настаје и **mano derecha (de alguien)** (досл. 'десна рука (нечија)'), односно знатно ређе **brazo derecho** (досл. 'десна рука'), који такође именују верног севезника и главну подршку. Због свих заједничких

²¹⁷ Д. Мршевић-Радовић (2008) детаљно се бавила овим изразима, као изразима који концептуализују митски далеки простор. Она закључује да је

„у основи мотивационо значење „простора који је бог/враг напустио, којем је окренуо леђа“ („који више не види“), као у фразеологизму **где је бог рекао лаку ноћ** с мотивацијом: „простор који је бог оставио увече (када је био мрак)“; искључивањем једног предела (краја) из „божанског“ простора (бог је, иначе свуда присутан), развило се конотативно значење „сасвим заборављен, веома удаљен/забачен“, без конотације коју бисмо очекивали за претпостављену мотивацију – „мрачан простор“, тј. крај који је бог оставио увече (у мраку) и у који више с јутром, као бог светлости (сунце, дан), не долази“ (Мршевић-Радовић 2008: 34).

Д. Мршевић-Радовић (2008) истиче да су ретки фразеологизми с искључиво просторним значењем као и то да се нешто то је физички удаљено доживљава као различито од онога у чему смо, али и као напуштено, забачено, неприступачно. Концепција даљине, даље, „подразумева значење „издвојен, изолован“ као конотацију за „мрачан простор“, попут краја у који бог не залази, „који је богу иза леђа“ или „где је бог рекао лаку ноћ“, дакле „простор у који не допире дан/ сунце/ светлост“ (Мршевић-Радовић 2008: 36). Самим тим што је издвојен, забачен и неприступачан, с таквим простором се тешко комуницира, што је основна одлика „даљине“.

²¹⁸ Неки од израза које смо обрадили у претходном поглављу припадају ширем домену моралности. **Човек добре/зле руке** служи да се неко окарактерише као добар, или пак лош, рђав, безобразан. Оба се ретко користе у савременом језику. У шпанском језику се иста метафорична слика (добра/лоша рука) користи као део ширих израза који такође упућују на некога ко је добар, поуздан: **estar en buenas manos** (досл. 'бити, у добрим шакама'), односно ко је лош и непоуздан **estar en malas manos** (досл. 'бити у лошим шакама') (в. 3.4.2.2).

карактеристика, ове две конструкције на међујезичком плану граде однос апсолутне подударности:

Hoy declarará el representante designado por la Comisión Europea, el danés Laars Hoelgaard, que pasa por ser la mano derecha de Fischler. (Данас ће се дати исказ представник која је одредила Европска комисија, Данац Ларс Хелгард, који важи за Фишлерову десну руку.) (rae.es 24.02.2014)

У српском језику постоји један веома илустративан израз, изразито негативне конотираности, којом се неко описује као прљав, рђав: **не би му ни орах из руке узео**. Користи се за онога ко у другима изазива гађење, првобитно само у физичком смислу, јер је неуредан, прљав, непријатан, а потом и у духовном, моралном смислу, зато што је рђав, лош и злбан човек, те га треба избегавати.

Profesor Ekonomskog fakulteta u Beogradu Ljubomir Madžar izjavio je: (...) "Ako se bira između државе којој ни орах из руке не би узео, и једног богатог човека за кога није јасно шта је све радио да би постао богат, Веко је прихватљивије решење". (rts.rs 27.06.2011)

Када се намерава нагласити да је неко поштен, исправан, праведан каже се да **има чисте руке**, односно да **је чистих руку**. Паралелно с њим користи се и **бити чиста/светла образа**, који такође реферише о поштењу и моралној исправности.²¹⁹

²¹⁹ Лексема *образ* заузима посебно место фразеологији српског језика. А. Пејановић (2010: 403, 408) овој лексеми, због њене заступљености у свим фразеолошким жанровима, распрострањености и творбеном потенцијалу, приписује „статус (микро)концепта који се разматра као део ширег (макро)концепта 'част' у српској фразеолошкој слици свијета“. Међу словенским језицима једино се у српском језику из конотативног потенцијала лексема *образ* развило специфично пренесено значење из домена етике „част, поштење, понос, достојанство, слобода (у моралном смислу), стид, срам“ (Пејановић 2010: 406). Анализом унутарсистемских парадигматских односа А. Пејановић (2010: 409, 410) показује да се сва значења микроконцепта „образ“ могу сврстати у два супротстављена низа антонима: у јединице афирмативне семантике, које одражавају друштвено прихватљиво, пожељно понашање, идеал и у јединице супротне семантике, које су одраз непожељног, неприхватљивог, анатемисаног понашања (**имати образа ↔ немати образа, с образом ↔ без образа, мека образа ↔ дебела образа, свијетла образа ↔ црна образа, оцрнити (образ) ↔ опрати (образ), освјетлати (образ) ↔ окаљати (образ), сачувати (образ) ↔ продати (образ)**). И Шипка (2008: 566) слично закључује:

„фраземи с лексемом *образ* имају више значења, која јесу сродна (сви ти фраземи упућују на моралне реакције и вредности), али су ипак различита; на једној страни су они који су у вези с неугодним осећањима због учињене грешке или греха, па чак и саме помисли да би се нешто нечасно, недолично и ружно, нешто што не одговара моралним нормама друштвене средине,

Vučić: Odgovoriću na sve optužbe, potpuno čistih ruku. - Prvi potpredsednik vlade u ostavci Aleksandar Vučić izjavio je da je (...) dostupan svim državnim organima i da očekuje da bude pozvan, te da će odgovoriti na sva pitanja. (tanjug.rs 30.01.2014)

Шпански језик познаје формално и семантички подударну конструкцију **con las manos limpias** (досл. 'чистих руку'), која именује управо „чисте савести“, „без осећаја кривице, без гриже савести“, и као таква је идеално преводилачко средство за **чистих руку**.

Julio César Ruiz Ferro abandonó el cargo manifestándose tranquilo de conciencia y con las manos limpias. (Хулио Сесар Руис Феро дао је оставку на функцију и изјавио је да му савест мирна и руке чисте.) (rae.es 19.05.2014)

Њихов однос, међутим, не можемо окарактерисати као апсолутно еквивалентан, јер изрази **con las manos limpias** (досл. 'чистих руку') и **con las manos lavadas** (досл. 'опраних руку') бележе и додатно значење. Штавише, они су документовани као једнојезични изрази: „не уложивши ни најмањи напор“, „остварити корист без имало труда“ (DFDEA) и тада им у српском језику пре одговарају изрази **ни прстом не мрднувши, тек тако**.

Para eso trabajamos. No para que vengan cuatro menesterosas con sus manos lavadas a llevarse el producto de nuestro esfuerzo. (За то радимо. А не да би се појавила четворица сиротана и тек тако покупила плодове нашег труда.) (DFDEA)

Њихово значење из домена моралне исправности (**имати чисте руке**) потврђује се тек претрагом корпуса, и то као доминантно у употреби. Овде се успоставља однос асиметричне полисемије, који настаје између једнојезичног **чистих руку** („чисте савести“) и двозначног **con las manos limpias** („чисте савести“ и „не уложивши ни најмањи напор“).

могло догодити (срам, стид, страх), а на другој они који су у вези са ширим моралним категоријама (част, поштење, понос и сл.)“.

Та основна опозиција *добро-зло* вербализује у фразеолошком микроконцепту „образ“ кроз три различите опозиције. Прва, хроматска метафора *бело-црно* (која означава *чисто-нечисто*) примарна је и најважнија јер се на њој заснива највећи број ФЈ и једина је „опстала“ у савременом српском језику (**светао/чист/бео образ** наспрам **црн образ, оцрнити/окаљати образ**) (Пејановић 2010: 410, 411). Друга метафора је просторна *врх-дно* (**бацити/метнути образ под ноге**), а трећа је квалитативна *меко-тврдо* (**бити дебела образа, образ му као опанак, бити мека образа**), и оне су на језичкој периферији или су већ архаичне (Пејановић 2010: 411).

Насупрот **бити чистих руку, имати чисте руке** стоје конструкције које упућују на некога ко ради нешто неморално и недостојно, ко је умешан у непоштене послове. Једна од њих је **(у)каљати руке**.

Bila je poučna skupštinska rasprava o oduzimanju imuniteta Oliveru Duliću. Da li je čovek ukaljaao ruke ili nije, kazaće reformisano srpsko sudstvo, ako sudjenja bude. (vesti.rs 15.10.2012)²²⁰

Данас је у употреби чешћа варијанта **(у)прљати руке**. Једнако се користе и облици **прљавих руку (бити), имати прљаве/нечисте руке**, када се неко приказује као непоштен, крадљивац. Сви ови изрази могу упућивати и на гора недела, чак злодела, какво је убиство. Тада је појединац окарактерисан као зликовац и убица. Настају семантичком транспозицијом базне синтагме којом се именује гест и вероватно су мотивисани „осећањем нелагодности због окрвављених руку услед нечијег убиства“ (Мушовић 2002: 112).

Spahija tvrdi da nije uprljaao ruke u ratu. Poznati košarkaški trener, bivši selektor Hrvatske (Neven Spahija), ističe za „Politiku“ da mu je „obraz čist“ i da „nema veze sa ratnim zločinima u Kulinama“ kako se pojavilo u nekim hrvatskim medijima. (politika.rs 23.10.2010)

У шпанском језику се, готово идентично, употребљава **mancharse las manos** (досл. '(у)прљати се руке'), који такође именује уплетеност у неке незаконите и неморалне радње.

Como decía Sartre el intelectual a veces tiene que mancharse las manos y comprometerse en algunas ocasiones, siempre que uno tenga la lucidez de que ese compromiso momentáneo no le acabe destrozando o corrompiendo. (Као што је Сартр говорио, интелектуалац повремено мора да упрља руке и, у одређеним околностима, да се компромитује, али само ако схвата да га тај привремени компромис не сме уништити или покварити.) (rae.es 23.02.2014)

Постоје и формално сличне конструкције још интензивнијег значења и сликовитије метафоричке основе: **(о)крвавити руке, односно имати кржаве руке**, или, знатно ређе, **омастити руке крвљу**. У њиховој позадини је јасна слика човека који пролио нечију крв, и којем су, стога, приписани атрибути убице, злочинца. Карактерише их изузетно висока фреквентност употребе у новинарском жаргону.

²²⁰ У српском језику се домен нечасног понашања испољава и помоћу конструкција с лексемом *образ* ((у)каљати/(у)прљати образ).

Vladimir Putin: Hordokovski ima krvave ruke. – Ruski premijer (...) optužio je u ponedjeljak bivšeg vlasnika naftnog diva Jukosa Mihaila Hordokovskog, trenutno u zatvoru, da je pribegavao ubistvima radi zaštite svojih komercijalnih interesa. (vesti.rs 07.09.2010)

И основа **mancharse las manos** се проширује истом компонентом када се жели именовати неки велики злочин какав је убиство: **mancharse las manos de sangre** (досл. '(у)прљати руке крвљу'). Иако незабележен у нашим фразеолошким изворима (DFDEA, DFEM), израз је често употребљаван, нарочито у језику медија.

Usted se reirá de lo que voy a decirle -... pero lo mejor que tiene el teatro es que nos permite cometer los más espantosos crímenes sin mancharnos las manos de sangre. (Смејаћете ми се, али оно најбоље код позоришта је што нам допушта да починимо најстрашније злочине, не окрвавивши притом руке.) (rae.es 27.05.2013)

Облици **(о)прати руке** и **lavarse las manos (de un asunto)** (досл. '(о)прати руке (од нечега)'), користе се када се жели истаћи да неко скида одговорност са себе и негира повезаност са неделима. **(О)прати руке** упућује на скидање одговорности и кривице са себе. Због своје симболике и илустративности често је коришћено средство у новинарском жаргону, доприносећи његовој изражајности, уверљивости и сликовитости, „а тако презентирана порука може се брже и лакше усвојити, запамтити“ (Петровић 1989: 6).

Političari peru ruke od gazde: (...) Predstavници desetak političkih stranaka, kao i bivši ministri Slobodan Milosavljević, Predrag Bubalo i Aleksandar Vlahović, u izjavama za *Danas* negiraju da ih je najmoćniji srpski biznismen Miroslav Mišković ikada finansirao. (vesti.rs 15.12.2012)²²¹

У шпанском језику постоји **lavarse las manos (de un asunto)** (досл. '(о)прати руке (од нечега)') и на међујезичком нивоу ова два израза граде однос потпуне еквиваленције на свим нивоима, формалном, значењском и употребном.

²²¹ Језик медија иде и даље, па па твори и облик **опрати некоме руке**, у значењу „помоћи му да са себе скине одговорност“, „скинути кривицу с некога“:

Naradinaju oprali krvave ruke. –Нашки tribunal oslobodio je juče bivšeg komandanta terorističke OVK-a i nekadašnjeg premijera Kosova Ramuša Haradinaja, kao i dvojicu njegovih saradnika (...). (vesti-online.com 01.12.2012)

Así pues, lord Carrington se lava las manos de la refriega contra Regan-Gadafi y deja para otros la lucha antiterrorista. (Тако да лорд Карингтон пере руке од сукоба Реган-Гадафи и оставља борбу против тероризма другима.) (rae.es 20.02.2014)

Израз настаје на основу дужег облика **(о)прати/умити руке као Пилат**, тј. **lavarse las manos como Poncio Pilato**. Овај универзално присутан религијски, тачније библијски мотивисан фразеологизам широко је распрострањен у европским и хришћанским друштвима. То је *интернационални библизам* са значењем „скидати/скинути са себе одговорност“ (Вуловић 2014: 67). Води порекло из Новог завета, тачније Јеванђеља по Матеју, где је описан Понтије Пилат, римски намесник у Јудеји, који је осудио Христа на распеће. Пилат пере руке како би скинуо са себе кривицу за Христово распеће. Нефразеолошка језичка конструкција *(о)прати руке као Пилат* представља мотивациону базу – чин прања руку римског перфекта након такве одлуке. „Овај догађај је иницирао главну асоцијацију везану за име Понтија Пилата и учинио да име историјски маргиналне личности постане најпознатији синоним за опортунисту у интернационалним оквирима“ (Вуловић 2014: 68). Н. Вуловић (2014: 70) објашњава да је језик Библије у неким сегментима обједињујући за народе хришћанске културе и традиције и тада је реч о *интернационалним библизмима*.²²²

„Глобално значење поредбеног фразеологизма (о)прати руке као Пилат мотивисано је семантичком транспозицијом базне језичке конструкције настале као производ именовања чина прања руку, у значењу скидања одговорности. (...) У процесу упрошћавања ове фразеолошке јединице изоставља се главни актер (субјекат) који оживљава слику, представу новозаветне сцене суђења, па се мења асоцијативна слика уз промену структуре. Тако је у процесу елидирања (редукције) настала већ поменута нова ФЈ **прати руке** у истом значењу“ (Вуловић 2014: 68, 69).

Домену неморалног понашања припада и **проћи кроз многе руке**, који имплицира да се ради о жени лаког морала, која не живи чедно нито поштено. Израз не

²²² „У фразеологији појединих језика оних народа који припадају јудеохришћанској цивилизацији библизми се могу разликовати и по структури и по пореклу. Неки су интернационални библизми, а поједини су национално - језички окарактерисани, што је свакако (поред осталих фактора) у вези и с разликама у преводима Светог писма на посебне језике, али и са временом када су преводи настајали“ Вуловић (2014: 70).

познаје формални еквивалент у шпанском језику, а садржински му одговара **cabeza loca** (в. 3.2.3.1.1).

Curovala je do 40 godina i prošla je kroz mnoge ruke. (FRHSJ)

Израз **tener (mucha) mano izquierda** (досл. 'имати леву руку') је негативно конотиран и описује особу која ради нешто тајно, прикривено, обмањујући и варајући (DFEM). Како нема свог парњака у српском језику, преносимо га описно: „лукав, подмукао“. Он по својој метафоричној основи подсећа на српски израз **има две леве руке**, али су им значења различита.

Aunque este producto no es de gran calidad, si se tiene un poco de mano izquierda se puede colocar muy bien en el mercado. (Иако овај производ није високо квалитетан, уз мало лукавости може се добро пласирати на тржишту.) (DFEM)

У основи овог израза је **mano izquierda** (досл. 'лева рука'), за који DFDEA бележи позитивно обојено значење: „који има дипломатске вештине“. Чини се да је временом дошло до семантичког померања базе **mano izquierda**, од „сналажљив, дипломата“, као у наредном примеру, ка „лукав, препреден“, као у претходном.

Hay que tener más tacto, más mano izquierda para tratar a las personas. (Треба бити већи тактичар, дипломата, у односу с људима.) (DFDEA)

Сличну идеју („дволичан, лицемеран, подмукао“) преноси и (**hacer, negociar, jugar...)** **a dos manos** (досл. '(радити, преговарати, играти...) на две руке'), чија позадинска слика јасно упућује на успешно обављање две, наочиглед неускладиве радње или понашања, али на један покварен и подмукао начин. На српски језик га можемо превести неком од идиоматичних конструкција (**седи на две столице, повија се како ветар дува**) или описно.

El presidente Eltsin juega a dos manos, bendiciendo las negociaciones arrancadas por Chernomyrdin y dictando decretos contradictorios sobre el carácter "permanente" de la presencia militar rusa en Chechenia, uno de los objetos de la negociación. (Председник Јељцин вуче на две стране, истовремено благосиља преговоре које је прекинуо Черномирдин и диктира противуречне уредбе о „перманентном“ присуству руских војних снага у Чеченији, што предмет истих преговора.) (rae.es 20.02.2014)

У прилог раније изнетој тврдњи да *лево* имплицира негативно и лоше, иде и употреба конструкције **de la mano izquierda** (досл. 'од леве руке') која се односи на ванбрачно дете, копиле. Може се користити и као део ширег израза **matrimonio de la**

mano izquierda (досл. 'брак од леве руке'), који служи као денотат за морганатички или морганатски брак, то јест брак у коме су супружници различитог друштвеног положаја, на пример аристократа и грађанка. Оквалификовани су као ретки у употреби.

Негативну конотираност има и **dar el pie y tomarse la mano** (досл. 'дати стопало и узети шаку/руку') који, с једне стране описује онога ко је незахвалан, а с друге се односи на незајажљивог, похлепног човека. Овај сликовити израз има свој формални и семантички пандан у српском језику: **дајем ти прст, а ти би целу руку**, који има сличну метафоричку основу.

No te daré permiso para salir por la noche porque vuelves dos horas después de lo que hemos acordado: te doy el pie y tú te tomas la mano. (Не допуштам ти да излазиш ноћу јер увек касниш по два сата: дајем ти прст а ти би целу руку.) (DLVEE)

3.4.3.1.5 „Дарежљив“//„тврдица“//„лопов“

Пренесено значење руке као органа који даје, поклања, нуди, пружа метафорички је мотивисало подгрупу израза који се даље издвојају. За некога ко је дарежљив, великодушан, издашан, кажемо да **је широке руке**. Он даје, поклања не штедећи, лако и радо, а метафоричка мотивисаност овог израза је јасна и недвосмислена: чин ширења и отварања руку при даривању мотивише значење дарежљивости (Опашић, Спицијарић Пашкван 2011: 65).

Kapitalista široke ruke: Direktor poklonio radnicima 3 miliona dolara. Jang Juanking, izvršni direktor grupacije "Lenovo" (...) saopštio je da će već drugu godinu za redom sa radnicima kompanije podeliti najmanje tri miliona dolara svog bonusa. (blic.rs 03. 09. 2013)

(Бити) лаке руке, или **имати лаку руку** такође могу именовати некога ко је расипан. И обрнуто, када некога желимо окарактерисати као особу која „тешко даје новац, одвећ је штедљив, шкрт“ (РМС/МХ) рећи ћемо да **је тврде руке**.

Od njega nećeš izmamiti ni prebijene pare. Poznat je kao čovjek tvrde ruke. (FRHSJ)

У шпанском језику **(tener) mano abierta** се, између осталог, односи на великодушност, племенитост, дарежљивост.

Циљним доменима дарежљивости и расипности садржински је сличан домен несебичности, алтруизма. **Дати комад хлеба у руке** означава „помоћи некоме“,

„осамосталити га“. Речничка дефиниција гласи „учинити да неко самостално зарађује, оспособити кога да се издржава својим радом, спремити кога за живот“ (РМС/МХ). И супротно, **узети некоме (комад хлеба, нешто) из руку** означава „присвојити нешто туђе“, „одузети, украсти му нешто, нпр. сигурност, положај, посао“.

Насупрот овим изразима који су мотивисани значењем *руке* као органа који поклања, дарује, стоји подгрупа израза који су мотивисани пренесеним значењем *руке* као органа који узима, граби, присваја нешто туђе. Фразеолошки речници наводе израз **(имати) дуге/дугачке руке**, којим се служимо да бисмо некога описали као лопова, крадљивца. Ипак, он не карактерише савремене форме у српском језику, већ уместо њега данас неупоредиво чешће користимо варијанту која у свом саставу има мероним именице *рука*, *прсти*: **(имати) дугачке прсте**. Значење „украсти, присвојити нешто туђе“ остварује се и у изразу **пружити руку за нечим**.

У шпанском језику постоје идентичне конструкције: **ser largo de manos** (досл. 'бити дугачких руку'), **tener la mano (muy) larga** (досл. 'имати (веома) дугачку руку'). Њихово основно значење се везује за некога ко удара, ко задаје снажан ударац, који **има тешку руку**. Сходно томе, значење лопова, крадљивца не бележе сви речници.

Ya no es la primera vez que le sorprenden robando en las tiendas, porque es un tipo un poco largo de manos. (Није први пут да га ухвате док краде по радњама, јер има помало дуге прсте.) (DFEM)

Овај вишезначни израз остварује и значење „онај ко има склоност да додирује (обично жене) ради задовољства“ (DFDEA), „манијак“. Тада му је семантички, а донекле и формално, веома близак **mano tonta** (досл. 'глупа рука'), који се користи као део шире конструкције **dejar caer la mano tonta** (досл. 'пустити глупу руку да падне') као означитељ ласцивне радње „кришом пипкати некога“, „трљати, мазити“:

He visto por debajo de la mesa cómo tu primo dejaba caer la mano tonta sobre un muslo de Paquita. (Видео сам како твој рођак испод стола кришом пипа Пакиту по бутинама.) (DFEM)

Идеју крађе испољава и израз **завући/завлачити руку у туђи/нечији џеп**, који именује радњу „(у)красти“. Уочава се висок степен транспарентности зачења, јер су његово дословно и пренесено значење јасно повезани, а метафоричка слика човека који прави покрет тако што завлачи руку у туђи џеп даје недвосмислену представу о пренесеном значењу.

Poreznici naših bednih plata i dalje nam zavlače ruku u džep. Kako saznajemo, od oktobra ove godine, uz račun za utrošenu električnu energiju stižaće nam i pretplata za gledanje nacionalne televizije. (nuns.rs 31.08.2005)

Овај израз део је фразеолошког низа **завући руку у свој/туђи/нечији џеп**, насталог проширивањем основног облика **завући руку у џеп**, са значењем „потрошити, одлучити се на трошак“.

У Србији готово све зависи од дубине джепа, па и развод. Оне који могу дубоко да завуку руку растава може да кошта колико и свадба, док је сиrotinja препуштена помоћи државе. (novosti.rs 09.04.2011)

Претрагом корпуса наилазимо на сродну конструкцију и у шпанском језику: **meter la mano en la billetera** (досл. 'ставити руку у новчаник'), где слична метафоричка основа служи за именовање истог садржаја („платити“). Како се лексичке компоненте ових конструкција делимично разликују (*џеп* наспрам *новчаник*) оне граде однос парцијалне еквиваленције. Иако је фразеолошки извори шпанског језика не документују, несумњива је њена употреба у савременим формама.

Antes de meter la mano en la billetera, habrá que considerar un detalle. (Пре него што завучете руку у новчаник, треба да размотрите један детаљ.) (rae.es 26.02.2014)²²³

Сличне конотације које одликују **завући руку у туђи џеп**, има и израз у којем *рука* симболише *рад, посао*. **јести хлеб с туђих руку**. Има архаичан призив и на употребном нивоу данас доминира његов значењски еквивалент **живети на туђи рачун** (в. 3.4.3.1.2).

У шпанском језику постоје варијанте **untar(le) la(s) mano(s) a alguien** (досл. 'подмазати/намазати некоме руку/руке'). Њихова веома сликовита метафоричка основа помаже у тумачењу значења „подмитити, поткупити“. Српски језик не познаје преводни еквивалент који би био формално и значењски истоветан.

En este pueblo fronterizo se hacía contrabando sin riesgo alguno; bastaba con untarle las manos a los funcionarios de aduanas. (У овом пограничном селу увек се могло шверцовати без икаквог ризика; довољно би било подмитити царинике.) (DFEM)

²²³ У савременом језику се овај концепт подједнако често исказује помоћу израза **rascarse el bolsillo** (досл. '(по)чешати џеп'), **rascarse el bolo** (досл. '(по)чешати чуњ'), док је у српском језику такође високо фреквентан **одрешити кесу**.

3.4.3.1.6 „Строг“, „суров“//„покоран“, „немоћан“

Наредна подгрупа идиоматских квалификатора уско је повезана са значењима из домена моћи, силе. Видели смо већ како се богато и разноврсно остварује фразеолошки потенцијал лексеме *рука* код израза који симболишу надмоћ, власт (в. 3.4.2.1). Иста метафорична основа генерише изразе којима се појединац карактерише као строг, неумољив. Облици **(бити/имати) чврсту/јаку руку** упућују на велику строгост и непопустљивост:

Žene u biznisu - čvrsta ruka nežnog pola. Žene se teže odlučuju da uplove u nesigurne vode privatnog posla, ali su sposobne da upravljaju. Osim lepote, krase ih i disciplina, hrabrost, velika marljivost i bezrezervna vera u uspeh. (novosti.rs 16.10.2013)

Подједнако се користе и друге сликовите варијанте попут **(бити/имати) гвоздену/челичну/железну руку**, које се такође односе на некога ко је неумољив, не попушта и захтева дисциплину:

Šešelj bira naslednika. Posle Nikolićevog odlaska, radikalski kurs određivaće gvozdena ruka lidera iz Sheveningena. (novosti.rs 07.09.2008)

Мушка рука се, слично као и **сигурна рука**, **чврста рука**, односи на строгу, дисциплиновану особу. Такође реферише о некоме ко брине, брани, ко улива сигурност.

Maја Odžaklijevska: Nedostaje mi čvrsta muška ruka. – (...) Bila bih kompletno srećna kada bih imala nekog dobrog čoveka pored sebe, da preuzme deo briga ili da me uteši i ohrabri za nove borbe. (hellomagazin.rs 16.03.2012)

Занимљива је симболика коју у српском језику имају конструкције **мушка рука** и **женска рука**. У свом основном значењу **мушка рука** се користи као денотат за мушкарца, особу мушког пола:

Muška ruka šara jaja. (...) Lozničanin Milan Pajić (...) više od šest decenija, svake godine pred Uskrs, ukrašava jaja "mustrama" na kojima bi mu mogle pozavideti i vešte domaćice. (vesti.rs 25.04.2008)

С друге стране, **женска рука** упућује на особу женског пола, али и на особине које се традиционално приписују том полу: особа која води рачуна о уредности, хигијени, естетици. Као денотат за женски род користи се и **нежна рука**, која упућује на нежност, мајчинство.

Kada ženska ruka uređuje stan. (...) Kada žene žele da svoj dom urede tako da bude reprezentativan, treba početi sa otkrivanjem toga kakav izgled se traži. (b92.net 07.04.2011)

У шпанском језику **чврста рука** има свој пандан у идентичној формулацији: **mano dura** (досл. 'чврста рука'). Именује некога ко је строг, оштар и непопустљив у својим захтевима.

Mientras tanto, Israel proseguirá con su política de "mano dura" en el sur del Líbano con la intención de mostrar a los chiítas que si no hay paz para los israelíes tampoco la habrá para ellos. (У међувремену, Израел ће наставити са својом политиком „чврсте руке“ на југу Либана, како би шитима показао да ни за њих неће бити мира, уколико га Израелци не буду имали.) (rae.es 24.02.2014)

CREA претраживач потврђује да је овај облик данас најчешће коришћен. Поред њега, у употреби су и **mano de hierro** (досл. 'гвоздена/железна рука'), нешто нижег степена фреквентности употребе, као и **mano fuerte** (досл. 'јака рука'), маркиран као редак.

Hay un libro de un empresario Japonés de apellido Matsushita, que decía que a los trabajadores había que tratarlos con mano de hierro en guantes de seda, o sea que había que exigirles al máximo, pero con mucha delicadeza para que éste se sintiera cómodo (...). (Има једна књига неког јапанског предузетника Мацушите, који је говорио да се према запосленима треба опходити строго, али суптилно, дакле, треба захтевати максимум, али врло обазриво, како би се они осећали пријатно (...).) (yahoo.com 2008)²²⁴

Сличну идеју исказује и неформално маркирани **cargar la mano (con alguien)** (досл. 'натоварити/оптеретити руку (некоме)'). Означава да се према другоме поступа претерано строго, непопустљиво и ригорозно. Подједнако се користи и **apretar mano** (досл. 'стиснути шаку'), који је предмет анализе у поглављу 3.4.5, јер са српским **стегнути/стиснути руку** гради однос привидне еквиваленције.

Este año el profesor de física ha cargado la mano en los exámenes, y de ochenta estudiantes sólo doce han podido terminar el curso. (Ове године професор физике је био толико

²²⁴ На делу је игра речи, чији дословни превод гласи 'раднике треба третирати гвозденом руком, али у свиленим рукавицама'. Сликовитост и иронија постигнуте су увођењем контраста: насупрот **mano de hierro, гвоздена/железна рука**, стоји израз (**tratar a alguien/algo con) guante de seda** (досл. '(опходити се према некоме/нечему) у свиленој рукавици'), који симболише суптилност и осећајност у опхођењу према другима.

ригорозан на испитима, да је од осамдесет студената само дванаест завршило курс.) (DFEM)

Cargar la mano (en algo) (досл. 'натоварити/оптеретити руку (у нечему)') вишезначан је израз и именује и друге врсте радњи. Код свих значења која остварује присутна је сема претеривања. Ти домени се крећу од конкретнијих: „претерати с употребом неког састојка (при кувању, при узимању лекова, итд.)“, до оних апстрактнијих „прекорачити, премашити, превршити меру (у похвалама, критикама, итд.)“. У српски језик их преносимо помоћу различитих описних конструкција.

El cocinero ha cargado la mano en la sal y la sopa está que no hay quien la trague. (Кувар је ставио превише соли и супа не може више да се једе.) (DFEM)

Занимљиво је како шпански језик помоћу израза с компонентом *mano* вербализује супротан концепт, када неко да није строг, већ је благог, попустљивог понашања. **Abrir/atenuar/aflojar la mano** (досл. 'отворити/ ублажити/ ослабити руку') означавају „ублажити критеријуме“, „попустити“, „не бити више строг и захтеван“, и преводни еквивалент у српском језику.

Existen unos veintiocho países que aún no han contestado ni afirmativa ni negativamente y el COI, naturalmente, "ha abierto la mano" en la fecha de inscripción (...). (Неких двадесет осам земаља још увек није дало ни потврдан нити одричан одговор Међународном олимпијском комитету, који је, разуме се, када се почело с пријављивањем снизио критеријуме (...).) (rae.es 10.02.2014)

Сличну идеју именује и израз **levantar la mano** (досл. 'подићи руку'). Чест је у школском и студенстском жаргону, и означава „попустити“, „ублажити критеријуме“. У српском језику му је најближи израз **прогледати кроз прсте**.

No creas que, porque estás en el último año de estudios, los profesores van a levantar la mano en los exámenes. (Немој мислити да ће ти професори гледати кроз прсте само зато што си на последњој години студија.) (DLVEE)²²⁵

Соматизам *рука/mano* учествује у конституисању негативно обојених израза који квалификују појединца као насилника и силецију.²²⁶ **(Tener) mano larga** (досл. '(имати)

²²⁵ Различита је слика, мотивациона основа израза **levantar/alzar la mano a/contra alguien** (досл. '(уз/по)дигнути руку на/против некога') када припада домену ударања и физичког кажњавања (в. 3.4.1.3).

²²⁶ Овај концептуални домен исказују и изрази из групе „тући, ударати“ (в. 3.4.1.3).

дугачку руку') поред значења „лопов“ и „манијак“ (в. 3.4.3.1.5) остварује значење насилник“, односно „који има склоност да удара“ (DFDEA, DFEM).

La mano larga del senador del Partido Popular (Francisco Utrera Mora) denunciado por su ex miјer. "Me pegó como a un perro". (Тешка рука сенатора Народне партије (Франсиска Утрере Море) кога бивша жена оптужује. „Тукао ме је као пса“. (rae.es 24.02.2014)

Његов српски парњак **има тешку руку**, или **тешке је руке** упућује на особу која удара, бије, односно која „има јак, снажан ударац“ (PMC/MX).

Tata, imaš tešku ruku. Centri za sociјalni rad ukazuju da iz godine u godinu raste broj zlostavljane dece. Stručnjaci: danas je teže biti roditelj, tranzicija i kriza. (novosti.rs 24.07.2010)

Премда је ово значење у PMC/MX документовано као секундарно, сматрамо да је израз данас препознатљив управо по њему. Као основно значење наводи се „невешт је, не иде му лако посао који се обавља“ (PMC/MX). Такође, претрагом електронске штампе, наилазимо и његову позитивно конотирану употребу, када се неко квалификује као строг, али и одлучан, упоран и непоколебљив, ко је **чврсте руке**.²²⁷

Dragan Đilas: Premijer mora da ima hitru pamet i tešku ruku. (novosti.rs 29.04.2012)

Слично метафорично полазиште има и **бити лаке руке, имати лаку руку**, који поред значења „вешт, прецизан“ (в. 3.4.3.1.1), именује и некога ко „не задаје јаке ударце“ (FRHSJ).

Идиоматски изрази с компонентом *рука/mano* употребљавају се и да окарактеришу некога као немоћног, некога ко не може да ради по својој вољи, већ је зависан од других. **Бити (с)везаних руку** у својој дефиницији упућује на најразличитије врсте ограничења: „бити зависан од кога, не моћи радити по своме нахођењу, бити ограничен у располагању чим“ (PMC/MX).

Ćirić: Pred krizu vezanih ruku. Ministar ekonomije i regionalnog razvoja Srbije Nebojša Ćirić izјavio je da bi novi talas krize doveo ekonomsku vlast Srbije u nezavidan položaj. (tanjug.rs 04.11.2011)

Основни облик овог израза гласи **(с)везати некоме руке**, и он означава „спречити некога, одузети му слободу у поступцима“. Речници бележе и варијанте

²²⁷ По форми им је сличан и **бити тврде руке**, који именује онога ко је шкрт и превише штедљив.

бити спутаних руку (FRHSJ), **(бити) одсечених руку**, односно **одсечене су некоме руке** („не бити слободан у раду, поступцима, бити спутан“, FRHSJ). У савременом језику се ове варијанте ређе користе. Њима се садржински супротстављају облици **имати/добити/дати (некоме) слободне/одрешене руке**, који припадају домену слободе, независности и својеволжности (у одлучивању, делању), и на које смо већ указали (в. 3.4.2.3).

За онога ко је покоран и послушан кажемо да је **(слепо) оруђе у нечијим рукама** („бити покорни извршилац туђих жеља, туђе воље, бити средство за остварење туђег циља“, FRHSJ). Идеју покорности вербализује и израз потпуно другачије основе, али ништа мање сликовит: **јести некоме из руке**.

Predsednik Gradskog odbora Nove Srbije u Beogradu Borislav Borović ocenio je (...) da se previđa činjenica da je tribunal samo "oruđe Evropske unije i Sjedinjenih Američkih Država" u ispunjavanju političkih ciljeva na prostorima. (blic.rs 18.11.2012)

И у шпанском језику иста метафорична основа мотивисше значење израза **tener las manos atadas** (досл. 'имати (с)везане руке'), **con las manos atadas** (досл. '(с)везаних руку'), **(estar) atada de (pies y) manos**, (досл. '(бити) (с)везаних (ногу и) руку'). Они означавају „који је спутан, нема слободу“, с јасном симболиком немоћи, потчињености, губитка слободе коју преноси слика некога коме су везане руке.

Este plan fue rechazado por la casi totalidad del sector. De Palacio se halla ahora con las manos atadas para cambiar ese plan. (Готово цео сектор је одбио овај план. Де Паласију су сада везане руке за све измене.) (rae.es 05.06.2014)

3.4.3.1.7 „Паметан“//„глуп“ и „чудан“

У шпанском језику лексема *mano* у мањој мери учествује у конституисању фразеологизама који остварују значења из домена интелектуалних човекових способности (мудрост, интелигенција, упућеност и обавештеност). **Saber lo que se tiene/trae/leva entre manos** (досл. 'знати шта има/носи између руку/у рукама') означава да неко „зна врло добро шта ради“, „да је веома упућен“, али и „способан“ (DFDEA, DUE).

Puedes confiarle los trabajos más delicados con la seguridad de que los va a hacer bien, es un hombre que sabe lo que se trae entre manos. (Можеш му поверити и најделикатније послове и бити сигуран да ће их добро обавити, добро зна шта ради.) (DFEM)

Веома сличне мотивације су и изрази **saber (alguien) donde tiene la/su mano derecha** (досл. 'знати (неко) где му је десна рука'), **saber (alguien) cuál es la/su mano derecha** (досл. 'знати (неко) која му је десна рука'), који имају исто значење: „не бити незналица, глупак“ (DFDEA), односно „бити паметан, разборит, мудар“. Сви су карактеристични за неформалне говорне ситуације.²²⁸

Me gustaría que la gente votase a alguien que sepa dónde tiene su mano derecha, alguien con estudios. (Волео бих да људи гласају за некога ко је интелигентан, ко је школован.) (DFDEA)

Прагматика ових конструкција показује да се оне далеко чешће користе у одричном облику и на CREA корпусу проналазимо на хиљаде таквих примера. Тада служе да окарактеришу некога као невештог, неспособног, трапавог и приглупог: **no sabe lo que se tiene/trae/lleva entre manos** (досл. 'не зна шта има/носи између руку'), **no sabe (alguien) donde tiene/cuál es la/su mano derecha** (досл. 'не зна где му је/која му је десна рука').

Todos los trabajos que le hemos encargado los ha ejecutado mal, no sabe dónde tiene su mano derecha. (Све послове које смо му поверили је лоше обавио, нема благе везе.) (DFEM)

У српски језик их транспонујемо помоћу неког од колоквијално маркираних израза различитих мотивација: **нема кликера (у глави), нема (благе) везе (са животом), нема појма са животом, немати везе с мозгом.**

Помоћу ове врсте фразеологизама појединац се може представити као другачији, чудак, особењак, чак и настран: **бити на своју руку.**

Mario je bio, kako su govorili njegovi prijatelji - malo na svoju ruku. Znao bi se u najvećem veselju odjednom zamisliti. (FRHSJ)

Супротну идеју исказује **бити на једну (исту) руку**, којом описује да је неко исти као и други („имати исте мане као и други“, FRHSJ). На идеју разноврсности упућује **од сваке руке**, који означава „сваковрстан ,од сваке врсте“ (PMC/MX) и не

²²⁸ DLVEE наводи следеће конструкције које с њима граде однос синонимије: **cortar un pelo en el aire** (досл. '(и)сећи длаку у ваздуху'), **saber latín** (досл. 'знати латински'), **saber más que Lepe** (досл. 'знати више него Лепе'), које карактеришу онога ко је паметан, лукав, способан, упућен.

односи се на човека, већ описује различите појмове и предмете (нпр. воће, књиге...). *Рука* је овде метафора за *врста, сорта*. Да би се неко или нешто окарактерисао као просечан, који је осредње вредности употребљава се облик **(бити) средње руке**. У шпанском језику не постоје овакве врсте квалификација.

У шпанском језику се идеја тврдоглавости концептуализује помоћу израза **no dar su/el brazo a torcer** (досл. 'не дати руци да буде оборена'). Односи се тврдоглаву особу, која не одступа од својих уверења и не може тек тако бити наговорена на нешто. Ређе се користи у потврдној форми, за онога ко се лако може приволети, наговорити, пристати на нешто. Води порекло из игре обарања руку и мотивисан је сликом такмичара који никако не допушта да му рука падне на сто.

У српском језику израз **шака јада** служи да се означи нешто малено, слабо, бедно (нпр. ситан и слаб човек), као када кажемо **нема га шака јада**. Шака такође метонимијски остварује значење „количински мало“, „мали број људи“ као у **шака/шачица људи**.

Izglasala šaka jada.(...) Neozbiljnost Rezolucije o BiH temelji se na činjenici da je od 560 poslanika Parlamentarne skupštine Saveta Evrope, sednici na kojoj je dokument usvojen prisustvovalo 70, a od njih su 53 glasala "za". (www.novosti.rs 30.06.2006.)

3.4.3.2 Карактеристике радњи, ствари, појава

Идиоматски изрази с компонентом *рука/mano*, поред тога што се односе непосредно на човека, описују и разне сегменте стварности који су у (не)посредној вези с њим, ствари и појаве које га окружују, односе које остварује, радње које врши и које су важне за његову егзистенцију. Ови изрази углавном имају прилошку вредност и описују различите аспекте околносног оквира (време, место, начин, услов, количину и сл.).

3.4.3.2.1 Просторни и временски односи

И овде се уочава одређени број идиоматских изрази који остварују значење просторне удаљености, односно физичке близине или, ређе, даљине. Такву њихову употребу најбоље илуструје **(бити) на дохват(у) руке**, која упућује да се нешто налази веома близу.

Struja u parku na dohvat ruke deci. –(...) Četvorogodišnji dečak se sinoć u niškom Parku svetog Save uhvatio za žice na stubu lampiona bez zaštitne maske, što je izazvalo varničenje, ali je, srećom, ostao nepovređen. (juznevesti.com 15.08.2013)

На непосредну близину упућује и **при руци**, који најчешће колоцира уз глаголе *наћи се, имати/бити*. Као и његов значењски парњак **на дохват(у) руке**, користи се веома често у савременом српском језику.

Huligani su gadali policajce gotovo svakim predmetom koji im se našao pri ruci, pa drugog izbora u rasterivanju osim suzavca nije bilo. (vesti-online.com 19.06.2012)

Његова употреба, међутим није тако једнообразна, јер се значење проширило са просторног домена на домен власништва, поседа, те се овај израз данас често употребљава да означи „имати на располагању, располагати“.

Kad zaboli zub, glava, stomak ili „stegne“ reuma, mnogi bez razmišljanja piju prvi lek protiv bolova koji im se nađe pri ruci. (novosti.rs 15.05.2013)

Колико су физичка близина и посед, власништво семантички блиске категорије илуструје управо овај претходни пример, који се може протумачити као „први лек који имају (у свом власништву)“, али и „онај лек који им је најближи“. Још једно од значења

по коме је **(бити/наћи се) при руци** веома препознатљив јесте „помоћи, помагати“, на које смо раније указали (в. 3.4.1.2)

FRHSJ документује и конструкцију **(бити некоме) крај руке** која се, слично као и **при руци**, употребљава како за означавање како просторних односа („бити у близини“), тако и за нека друга значења која немају ту физичку компоненту („помагати“, „бити на располагању“).

Ne dopustite da vas obuzme pretjerana seksualna želja i strast, i to prema drugoj osobi, kad vam je kraj ruke voljena osoba, spremna čak i na brak. (FRHSJ)

У шпанском језику се издваја облик **(estar/encontrarse) al alcance de la mano** (досл. '(бити/ налазити) се надокхват руке'), који такође упућује на просторну близину.

Todo ello lo explicaba sin pasión (...) con su vaso de té al alcance de la mano. (Објашњавао је то без страсти (...) са шољом чаја надокхват руке.) (rae.es 21.06.2014)

Како физичка близина имплицира да се то што је близу може узети, посегнути за њим, односно да је доступно, израз **al alcance de la mano** развија значење које није просторно, већ означава да је нешто на располагању, приступачно и доступно.

Firefox soluciona este problema y el usuario tiene al alcance de la mano lo que necesita. (Претраживач Фајрфокс решава овај проблем и корисник има на располагању све што му је потребно.) (rae.es 21.06.2014)

Семантички подударне су и варијанте **(estar/quedar) a mano/a la mano** (досл. 'бити/остати при руци'), које варирају у употреби одређеног члана, и такође упућују на физичку близину:

Las mejores ideas se nos ocurren en los momentos menos esperados, y no siempre tenemos a la mano un lápiz y un papel para anotarlas y así evitar que se nos olviden. (Најбоље идеје нам падају на памет када се најмање надамо, и тада немамо увек при руци оловку и папир да их забележимо и сачувамо од заорава.) (rae.es 10.02.2014)

И израз **a mano** поред просторне близине, упућује на приступачност, доступност. Наредни пример показује да се и овде преплићу значења „бити физички близу“ и „бити некоме на располагању“, која се међусобно не искључују, већ су пре условљена једно другим, и често није лако разграничити их.

Diego y yo (...) estábamos jugando en el Metro y un día me dijeron que nos quedáramos a mano que teníamos que firmar el contrato. (Дијего и ја смо тада играли за клуб Метро, и

једног дана су нам рекли да им будемо доступни, да морамо потписати уговор.) (rae.es 10.02.2014)

Када се употребљавају у пренесеном значењу изрази **tocar (algo) con las manos** (досл. 'дотаћи (нешто) рукама') и **darse la mano con algo** (досл. 'рукује се/даје се рука/шака с нечим') могу се односити на просторну, физичку близину.

И концепт даљине се исказује помоћу ове врсте фразеолошких јединица. (**Бити/ налазити се**) (**далеко**) **изван руке** упућује на удаљеност у простору, али и на неприступачност неке локације. Није карактеристичан за савремене форме српског језика.

(...) То је ekskluzivni turistički centar, komunikaciono prilično izvan ruke. (FRHSJ)

Преводни еквивалент у шпанском језику је (**poner algo/estar**) **fuera del alcance de la mano** (досл. 'ставити/бити нешто ван домашаја руке'). Ове конструкције се подударају не само формално и семантички, већ и у прагматичким обележјима, јер се у оба језика данас ретко употребљавају.

Birch consiguió probar que el uso de palos y bastones como instrumentos para alcanzar objetos fuera del alcance de la mano (de los chimpancés), no es un fenómeno tan autóctono y súbito como Köhler había supuesto (...). (Бирч је показао да употреба палица и штапова као инструмената за дохватање објеката који су им изван домашаја (чимпанзама), није толико урођена и нагла појава као што је Келер претпостављао (...)) (rae.es 10.02.2014)

У шпанском језику се месно одређење које спецификује десни и леви правац вербализује на сличан начин: **a mano derecha/izquierda** (досл. 'на десну/ леву руку') означава управо „десно“, односно „лево“.

Si usted sube por Rocafort, desde Gran Vía a Diputación, hallará a mano izquierda una entrada que parece la de un garaje. (Ако кренете уз Рокафорт, од улице Гран Виа ка улици Дипутасио, с Ваше леве стране наићи ћете на један улаз који личи на улаз неке гараже.) (rae.es 01.02.2014)

Узети за руку, и краћи облик **за руку**, именују „повести у правцу“ и имплицитно указују на правац кретања. На вишем степену идиоматичности они именују „подстаћи да се нешто уради“, „навести да се нешто обави“.

Srbe za ruku, pa kolektivno na izbore. - (...) Privremena uprava je pozvala građane da izađu na izbore i "time iskažu želju za održanjem na ovim prostorima". (vesti-online.com 13.11.2013)

Из ових примера изводи се закључак да се перцепција простора, односно физичке удаљености или близине концептуализује кроз наше телесно искуство. Когнитивна лингвистика истиче управо то телесно, физичко, чулно искуство као основу за наше схватање и разумевање света који нас окружује. К. Мељадо Бланко (2012: 40) се позива на Сјенфуентеса (*Cifuentes* 1989: 316-343), који пропагира апсолутну вредност људског тела као „свеопштег средства за поседовање света“. Он користи термин „антрополошка спацијалност“, да би објаснио да је корпоралност, телесност, основни услов, оријентир за сваку спацијалност, за одређење простора и кретање кроз њега. Људско тело поседује свет, окружење, простор, правац кретања у том смислу да они као физички оријентир не могу постојати осим за субјекат који их описује. Закључак је да соматски идиоматски изрази који исказују различите просторне односе то чине на крајње субјективан начин, постављајући човека као основни параметар при успостављању и одређивању просторних релација. Управо се у односу на човека, то јест у односу на учеснике у разговору, и њихов тренутни положај у одређеном географском простору, нешто квалификује као физички блиско или удаљено, у зависности од тога да ли је то у њиховој близини.²²⁹

Како се простор и просторни односи често узимају као полазна тачка, односно изворни домен за разумевање још апстрактнијег феномена какво је време, логично је да даље представимо идиоматске конструкције с компонентом *рука/mano* које именују временске односе. Када је реч о поимању концепта времена, њега је нарочито тешко разумети, зато што не може бити предмет директног опажања било којег људског чула. Кевечеш наводи управо време као један од најважнијих циљних домена, који људи исказују помоћу различитих концептуалних метафора покушавајући тако да га боље да разумеју (Кевечеш 2010: 26). Један од најчешћих начина на који разумемо време је управо помоћу просторних метафора, међу којима је најчесталија ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ.²³⁰

²²⁹ Поред споменутих, постоје и други идиоматски изрази који као свој изворни домен имају називе за одређене делове тела или за човекова чула и који служе за карактеризацију просторних односа, указујући, најчешће на физичку близину или даљину: **бити нешто под носем**, **estar delante de las narices** (досл. 'бити испред носа'), **докле (ти) поглед/око сеже**, **hasta donde se alcanza a ver (con la vista)** (досл. 'докле се види (стиже погледом)'), **estar/poner algo al alcance de la vista** (досл. 'бити/ставити нешто надокхват погледа').

²³⁰ Најчешћи изворни домен у концептуализацији појма времена управо је метафора ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ (**година која долази**, шп. **el año entrante**, **прошла недеља**, **недеља иза нас**,

За Лејкофа (1993: 218) наше метафоричко разумевање времена помоћу простора биолошки је предодређено, јер наш визуелни систем нема детекторе за време као што их има за објекте који се покрећу и за њихово просторно локализовање. Многи су разлози због којих се време концептуализује помоћу простора, а један од основних је тај што се ради о две магнитуде (простор и време) које су структурисане на сличан начин, јер су обе „егоцентричне“ у смислу да се управљају у односу на човекову позицију у свету (Мељадо Бланко 2012: 36). На исти начин на који један објекат заузима одређени део неког простора, и један догађај, збивање заузима одређени временски интервал.

Када кажемо да је нешто **на дохват(у) руке**, онда поред просторног, можемо именовати и једну врсту временске одреднице. Израз се односи на будућност, и то блиску будућност, јер означава „ускоро ће бити“. Блиска будућност укључује и сему извесности, па се тако овај израз прејудицира да ће се нешто неспорно и без сумње десити.

Dogovor po pitanju zajednice srpskih opština na Kosovu na dohvat ruke i ako bude postignut, biće to važan iskorak ka normalizaciji odnosa Beograda i Prištine (rts.rs 05.04.2013)

И малопре споменути (**estar/encontrarse) al alcance de la mano** проширује свој опсег са конкретнијег, просторног значења („у непосредној близини“) на апстрактније,

шп. **el mes saliente**). Овде се проток времена у језику концептуализује уз помоћ једне линије, тзв. лонгитудиналне осе, по којој време пролази. Будућност се схвата као просторно испред, а прошлост као објекат иза нас. К. Мељадо Бланко (2012: 34-42) прецизира да време, као објекат који је у покрету, може да се креће кроз ваздух (**време лети, el tiempo vuela**, досл. 'време лети'), по земљи (**време иде, пролази време, andando el tiempo**, досл. 'иде време'), а може се кретати и као текућа вода (**време протиче, el fluir del tiempo**, досл. 'протицање времена'). К. Мељадо Бланко (2012: 41) такође истиче да простор није једнодимензионалан, већ тродимензионалан, и да су, поред лонгитудиналне осе (напред-назад), и вертикална (горе-доле) и латерална (лево-десно) оса извор за настанак темпоралних метафора: ПРОШЛОСТ ЈЕ ГОРЕ, БУДУЋНОСТ ЈЕ ДОЛЕ. Познато је да су веома учестале и друге метафоре које као циљни домен имају време: ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ ОСТАВЉА ТРАГ ЗА СОБОМ (**трагови времена, време је оставило трага на некоме/нечему, la huella/ marca el tiempo** (досл. 'траг/знак времена'), ВРЕМЕ ЈЕ ДРАГОЦЕНИ ОБЈЕКАТ (**красти време (некоме), поклонити своје време, губити време, perder el tiempo** (досл. '(из)губити време'), **el tiempo es oro** (досл. 'време је злато'), **robarle a alguien su tiempo** (досл. '(у)красти некоме време'), као и метафора ВРЕМЕ ОТКРИВА ИСТИНУ (**време ће показати, el tiempo lo dirá** (досл. 'време ће рећи'), **el tiempo pone las cosas en su sitio** (досл. 'време поставља ствари на своје место').

временско. Такође именује блиску будућност, али и извесност да ће се нека радња остварити.

Al mismo tiempo, el PIB ha crecido en Alemania un 2% en la primera mitad de año, con lo que el Gobierno federal considera que está al alcance de la mano lograr el objetivo fijado de un 2,5% para todo el año. (Истовремено, ПДВ у Немачкој је порастао на 2% у првом делу године, те Савезна влада сматра да је зацртани циљ од 2,5% на годишњем нивоу на дохвату руке.) (rae.es 10.02.2014)

Поред блиске будућности, идиоматски изрази с компонентом *рука/mano* упућују и на брзину којом се нека радња обавља. **(Као/док би/што би) руком о руку**, као и варијанта која је данас заступљенија у говору **док би дланом о длан** означавају „врло брзо, зачас, одмах“. На велику брзину одвијања неке радње указује и конструкција **на брзу руку**, која се често користи у савременом српском језику.

SAD se ubrzano priprema za unutrašnje nemire. - Jedinice pomorske pešadije se na brzu ruku prebacuju iz Avganistana u SAD i obučavaju vođenju borbenih dejstava u gradskim uslovima. (vestinet.rs 10.10.2013)

У српском језику је радња која се обавља у великој брзини, често негативно конотирана, будући да имплицира и журбу, брзоплетост, а самим тим и неопрезност, лоше резултате или негативан исход догађаја. О томе сведочи и народна пословица **што је брзо то је и кусо**.

Oppez: Mašinovođe na brzu ruku dobili “vozačke” dozvole (...). Mašinovođe koji su navodno obučeni da upravljaju novim vozovima iz Španije, dan pred njihovo puštanje u saobraćaj su bez ijednog pitanja položili stručni ispit (vecernjevesti.com 20.07.2013)

У шпанском језику се као одредба за именовање радњи које се одвијају брзо користи **de manos a boca** (досл. 'од руку до уста/с руку на уста'). Садржи сему изненадности, неочекиваности и углавном се користи као део конструкције **(darse/encontrarse/tropezarse) de manos a boca** (досл. '(наћи се, сусрести се, набасати на) од руку до уста/с руку на уста'), када означава „изненада, одједном“, у ситуацијама које именују сусрет. Овај илустративни израз веома је заступљен у савременом шпанском језику, нарочито у његовим хиспаноамеричким варијантама.

No es lo mismo escuchar desde las ciudades de Occidente la noticia de que una epidemia de cólera asola una determinada región del Tercer Mundo que toparse de manos a boca con esa epidemia. (Није исто када из неког западњачког града слушате вести о епидемији колере

која разара земље Трећег света и када се одједном суочите с овом епидемијом.) (rae.es 01.02.2014)

Српски језик познаје и израз **живети на кратку руку**, за означавање „живети брзо“, који обухвата идеју бурног, интензивног и лакоисленог начина живота, такозваног живота **од данас до сутра**. Конструкција **као руком однесено** означава да је нешто нестало, да је брзо прошло. Рука симболише средство, оруђе помоћу којег нестаје бол, болест, када се жели нагласити да је неко брзо и потпуно оздравио.

Namaži „Pavlovićevu mast“ i biće kao rukom odneseno! (...) Mast u čiju su se lekovitost i blagotvornost uverile mnogobrojne generacije, napravio je dr Živorad Žika Pavlović, vrsni beogradski dečji lekar, nenadmašni dijagnostičar. (novosti.rs 05.01.2014)

У шпанском језику јој одговара облик другачије метафоричне основе (**desaparecer como por encanto** (досл. '(нестати) као зачарано'), која се користи у истим комуникативним ситуацијама.²³¹

3.4.3.2.2 Остале врсте карактеризација

Поред месног и временског одређења, идиоматски изрази с компонентом *рука/mano* у улози прилошких одредби описују различите аспекте околносног оквира, најчешће начин на који се врши нека радња, количину итд..

Метафоричка основа израза **голих руку**, врло јасно одсликава мотивацију (руке које без икаквих помоћних средстава, ручно, врше радњу) и значење „ без ичега, без икаквих средстава у рукама“ (РМС/МХ). Готово идентичне структуре је облик у инструменталу **голим рукама**, чија мотивација показује да нема оруђа, машине која би, као њен продужетак, заменила руку, већ рука функционише као средство.

(...) Kao i onda kad smo u Buzetu razgledavali velike muzejske zbirke što ih je samopožrtvovano, golim rukama stvorila nekolicina entuzijasta, gotovo bez kakve pomoći. (FRHSJ)

Често се користи у ситуацијама које описују неки физички обрачун, борбу (нпр. уз глаголе *задавити*, *удавити*), како би се указало да се без икаквог средства, оруђа

²³¹ У српском језику, слично, *чаробни италић* симболише да је проблем решен на чудотворан начин.

(канапа, узице...) обавила нека радња. Може бити позитивно конотиран, јер имплицира нечију физичку снагу и храброст.

Golim rukama zadavio medveda. Blažo Grković iz Gacka uspeo u borbi prsa u prsa da savlada zver koja ga je napala. Imao sam malu tesarsku sekiru, ali mi je ispala iz ruku. (novosti.rs 27.05.2012)

У шпанском језику значење „без помоћних (механичких) средстава“, односно „ручно, руком“, концептуализују форме **a mano, a brazo** (досл. 'руком/шаком'). У претходном поглављу смо указали како **a mano** остварује значење физичке блискости и расположивости, али је примарно значење управо ово (DFDEA). За разлику од истозначних израза из српског језика који се неретко везују за контекст физичког обрачуна, овде нема такве примене.

Como punto final de la visita no podemos (...) olvidar la posibilidad de comprar auténtico calzado de piel hecho a mano de manera completamente artesanal. (И на крају, не можемо заборавити на могућност куповине јединствених кожних ципела, потпуно ручно израђених.) (rae.es 10.02.2014)

A mano alzada (досл. '(по)дигнуте руке/с (по)дигнутом руком') је облик који уз компоненте *dibujar* („цртати“), односно *dibujo* („цртеж“) подразумева да се та радња врши без помоћних средстава, попут лењира, шестара и сл.

(...) Empecé a visitar La Candelaria, Usaquén, Ciudad Salitre y el Parque Nacional, entre otros sitios, para dibujar a mano alzada los aspectos que me parecían más llamativos. (Почео сам да обилазим Ла Канделарију, Усакен, Сјудад Салитре и Национални парк, између осталих, како бих слободном руком цртао мени занимљива места). (eltiempo.com 20.01.2008)

У српском језику му потпуно одговара **слободном руком**, који такође означава да се нешто ради (обично црта) без помоћних алата или оруђа.

Londonski umetnik Patrik Vejl postao je internet senzacija (...). Umetnik kaže da je želeo da dokaže da može verno da predstavi panoramu Menhetna iako je crtao slobodnom rukom. (blic.rs 10.09.2012)

У свом основном значењу **a mano alzada** се везује за процедуру гласања: **votar a mano alzada** (досл. 'гласати с (по)дигнутом руком') описује да се неки предлог подржава уздизањем руке, и тада му значење није пренесено, већ дословно.

У српском језику користимо израз **рукама и ногама**, који на веома сликовит начин дочарава значење „свим снагама, свим средствима, на све начине“. Употребљава се уз најразличитије глаголе: *радити* (на нечему), *борити се*, *помагати*, *трудити*, *настојати*, *покушавати*, као интензификатор којим се наглашава изузетан труд и настојање да се нешто постигне. У савременим, неформално обијеним комуникативним ситуацијама колоцира уз глагол *копати*, који се користи као синоним за *настојати*, *покушавати*.²³²

Imali smo praksu i ja sam kopao rukama i nogama da na praksu dođem na Radio Studio B. Kada sam došao niko nije mogao da me izbaci. (studiob.rs. 15.12.2012)

Од шпанских израза сличне садржине издвајају се конструкције **a dos manos** (досл. 'двема рукама/с обе руке') и **con las dos manos** (досл. 'с две/обе руке'), које истичу вољу, труд, настојање да се нешто обави. У српском језику им одговарају одредбе попут „врло радо, вољно, добре воље“. **A dos manos** разликује се од израза **рукама и ногама** и на употребном нивоу, зато што се овај шпански израз изузетно ретко користи.²³³

A manos (de una persona) (досл. 'од руку (неке особе)') је израз који упућује на вршиоца радње. Неретко се употребљава у пасивним конструкцијама, у контекстима у којима је појединац жртва насиља или страда, те се и комбинује уз такве глаголе: *morir* („умрети“), *perder la vida* („изгубити живот“).

La proporción de mujeres que pierde la vida a manos de su pareja cuando intenta poner fin a su relación sentimental viene aumentando desde el año 2000. (Процент жена које су убијене од стране својих партнера у тренутку када желе да окончају љубавну везу, у порасту је од 2000. године.) (rae.es 10.02.2014)

У изразу **од нечије руке** (*страдати*, *умрети* и сл.) има свој апсолутни преводни еквивалент. Наилазимо и на примере овог српског израза у којима не означава „умрети,

²³² С истим значењем („свом снагом“) у функцији интензификатора значења, користи се израз другачије метафоричне основе: **из петних жила** (*радити*, *запети*).

²³³ Претрагом CREA корпуса не налазимо ни на један пример који илуструје ово његово значење. У највећем броју случајева он се користи у једном регистру врло специфичном за шпански језик и културу који описује обичаје и поступке из борби с биковима (тзв. *tauromaquia*). Тада колоцира уз глаголе *torear* („борити се с биком“), *capotear* („махати плаштом испред бика како би се он збунио“), *banderillear* („убадати мала копља у бика како би се он заплашио“) и нема пренесено, већ дословно значење: „с две/обе руке“.

настрадати“, већ „добити батине“, „бити ишамаран“, што значи да је обавезно негативно конотиран, јер подразумева да неко трпи физички бол. Стога је радо коришћено средство новинског жаргона у оба језика.

Voleo policiju, a stradao od njihove ruke. Itan Sejlор (26) bio je mladić sa Daunovim sindromom koji je voleo muziku i policiju (...). Sada se istražuje njegova smrt, upravo od policijske ruke. (tanjug.rs 30.07.2013)

На насилничко вршење радње упућује и (**morir/matar**) **a mano airada** (досл. 'умрети, убити) од побеснеле руке/побеснелом руком') који преводимо описно („насилно“).

Intenté imaginar su muerte a mano airada. (Покушао сам да замислим његову насилну смрт.) (DFDEA)

Циљном домену насиља и суровости припада и **a mano armada** (досл. (с) наоружаном руком/од наоружане руке'). Уз глаголе и именице који илуструју безакоње: *atacar* („напасти“), *robar* („украсти“), *atracar* („опљачкати“), *robo* („крађа, пљачка“) или *atraco* („разбојништво“) означавају да се оне врше помоћу оружја. Преводимо га описно: „оружани, наоружани“. Савремени новински текстови обилују примерима његове употребе.

(En) Barcelona (...) delitos violentos que se producen en un año, fundamentalmente (son) asesinatos, violaciones y atracos a mano armada. (У Барселони (...) злочини почињени у току године подразумевају убиства, силовања и оружане нападе.) (rae.es 11.02.2014)

Лексема *рука/mano* остварује пренесена значења из домена извора информација. На први поглед може се учинити да се у овој подгрупи на међујезичком плану успоставља апсолутно подударан степен еквиваленције између израза **из прве руке** и **de primera mano** (досл. 'из прве руке'). Тај однос, ипак, није тако симетричан.

Из прве руке је документован као једнозначан израз са значењем „из самога извора, без посредника“ (PMS/MX). Његова употреба је у великој мери условљена компонентама које улазе у његов састав. Основно значење се везује за домен куповине, и уколико се комбинује уз *купити, набавити, добавити, куповина* (и сл.) означава „без посредника“, односно „директно од особе која продаје.“

Objašnjavajući kako je poslovaо "Jugoskandik" (...) Vasiljević je ispričao da je ta šteditonica imala svoje prodavnice u kojima se prodavala deficitarna roba široke potrošnje, ulje,

šećer, brašno..., koju je nabavljao iz prve ruke i prodavao po veoma niskim cenama. (novimagazin.rs 09.02.2012)

Карактерише га нешто виши степен идиоматичности када у његов састав улази нека од лексема из домена когниције, сазнања, обавештавања (*вест, информација, податак, сведочанство, сазнање, документација, сазнати, причати, објашњавати*, итд.). Тада такође означава „без посредника“, „из самога извора“. Ова његова употреба веома је популарна у савременом језику, где различита средства информисања желе уверити публику, читаоце у поузданост својих података.

Rahbari otišao iz Beogradske filharmonije. (...) Maestro Rahbari će nam nedostajati po svom dirigentskom umeću, i ovo govorim iz prve ruke kao član orkestra. (politika.rs 20.03.2013)

У позадини шпанског израза **de primera mano** (досл. 'из прве руке') је идентична слика. И значењска компонента им је, чини се, подударна, јер се и његова употреба односи на информације и знања стечена директним путем, без посредника.

(...) Habrá cuatro días en los que el público podrá visitar los expositores y conocer de primera mano las novedades editoriales (...). ((...)) У та четири дана публика ће моћи да посети излагаче и да из прве руке сазна о новинама у издаваштву (...). (rae.es 11.02.2014)

DFEM једини је речник који бележи да овај израз остварује значење „који припада првом који га је купио“, односно „који је потпуно нов“. Сматрамо да није реч о полисемији, већ да је у питању једно значење „директно, без посредника“, које у различитим контекстима има нешто другачију реализацију (као што је има и његовог српски парњак).

Te aconsejo que compres un coche de primera mano; los coches viejos no tienen más que problemas. (Саветујем ти да купиш нов ауто; ови стари само стварају проблеме.) (DFEM)

Ипак, претрагом на стотине примера са CREA корпуса, изводимо закључак да се у савременом шпанском језику **de primera mano** готово уопште не користи у домену куповине, те тако на међујезичком плану ова два израза испољавају значајну прагматичку неподударност.²³⁴

²³⁴ FRHSJ наводи формално сличне **од прве руке** („одличан, врстан“) и **од средње руке** („осредње вредности, просечан“) који се више не употребљавају.

Забележене су и варијанте: **(са)знати из сигурне/поуздане/добре руке**, с веома сличним значењем „сазнати из поузданог извора, имати гаранцију за тачност поузданост вести“ (FRHSJ), које су знатно ређе заступљене у савременом говору.

Њихови антониомски парови, **из друге руке и de segunda mano** (досл. 'из друге руке') такође граде занимљив међусобни однос. **De segunda mano** се односи на податак, сазнање до којег се долази не из директног извора, већ преко посредника.

No sé si la noticia es muy exacta; me la comunicaron personas que, a su vez, la conocían de segunda mano. (Не знам да ли је та вест потпуно тачна; пренеле су ми је људи који су је и сами сазнали из друге руке.) (DFEM)

Из друге руке манифестује идентична формална и семантичка обележја („посредним, а не директним путем“):

Ugovor sam potpisao sa izvesnim Milanom Beaderom iz Beograda koji je bio direktor GL za Srbiju. (...) Iz druge ruke sam saznao da se Beader požalio da je omanuo "partner iz Londona", kaže Voјanić. (b92.net 04.03.2014)

De segunda mano, међутим, бележи и додатно значење, којим се нека ствар карактерише тако да је „раније припадала другој особи“ (DFDEA), „коју је друга особа већ имала или користила“ (DFEM), односно која је „половна“. Најчешће се односи се на аутомобиле, гардеробу, некретнине, намештај и сл., а сâм израз данас је препознатљив упрво по овом значењу, које тако постаје доминантно. О томе сведоче стотине примера са CREA корпуса.

A partir de ahora, elegir y comprar un coche de segunda mano ha dejado de ser un problema. (Од сада одабир и куповина половног аутомобила не представљају више проблем.) (rae.es 11.02.2014)

С друге стране, **из друге/треће итд. руке** неупоредиво се ређе користе да окарактеришу нешто као половно. Можемо закључити да ове јединице успостављају однос који није симетричан, те да овде нема асполутне еквиваленције.²³⁵

²³⁵ У српском језику нећемо рећи **продавница одеће из друге руке*, или **салон аутомобила из друге руке*, већ *продавница половне одеће*, односно *салон половних аутомобила*. Погледајмо занимљиву игру речи какву илуструје наредни новински наслов:

Контрастивном анализом долазимо до закључка да се **de primera mano** готово и не користи у концептуалном домену куповине, већ преовладава његова употреба у домену извора информисања и сазнања. С друге стране, **из прве руке** се подједнако користи у оба ова домена. Код њихових антонимских парова је ситуација потпуно обрнута: **de segunda mano** далеко више карактерише управо комуникативне ситуације из домена куповине („полован“), него из домена посредног извора информисања и обавештавања, док се његов српски парњак (**из друге руке**) веома ретко користи у домену куповине.

На непосредност и директност одређене радње упућује и израз **en mano** (досл. 'у/на руку') који колоцира уз глаголе давања *dar, entregar* („дати“, „предати“): **dar/entregar en mano** (досл. 'дати/предати у/на руку'). Њиме се описује да се нешто предаје директно и без посредника.

Luis Roldán declaró ayer ante el magistrado (...) que el vicepresidente Narcís Serra le entregó en mano sobres con dinero de los fondos reservados para pagar a la agencia Kroll (...). (Луис Ролдан јуче је пред судијом (...) изјавио да му је потпредседник Нарсис Сера предао на руке коверте с новцем који је био намењен плаћању агенцији Крол (...)). (rae.es 18.02.2014)²³⁶

У српском језику му одговара **на руке**, који се везује за исти садржај „без посредника“, „лично ономе коме је намењено“ (РМС/МХ). За разлику од свог шпанског парњака, комбинује се како уз глаголе давања (*дати, предати*), тако и уз глаголе примања (*примити, добити*).

Sekend hend iz prve ruke. Trgovine s polovnom garderobom spas za siromašne i svojevrsna zabava. Ovde kupuju svi, lekari, profesori, dame, poslovni ljudi. (novosti.rs 18.03.2014)

Енглеска конструкција *second hand* (досл. 'друга рука') би дала дослован превод наслова **друга рука из прве руке*. У овом наслову она је остављена у облику англицизма, зато што њен дослован пренос ('друга рук') у комуникативном контексту куповине/продаје, није прихваћен међу говорницима српског језика (који радије користе квалификатор „полован“), док у шпанском то није случај. У српском језику чешћа је употреба израза **из друге/треће руке** уз глаголе, какви су *купити, набавити*.

²³⁶ DFDEA као основно значење израза **en mano** документује „носити, држати нешто у руци“, али сматрамо да тада није у питању пренесено, већ дословно значење.

Ispektor primao mito? (...) U saopštenju MUP je istaknuto, da je osumnjičeni (...) u restoranu jednog hotela, na osnovu prethodnog dogovora, od radnika zaposlenog u drugom preduzeću, primio na ruke traženi iznos od 10.000 evra. (b92.net 21.11.2013)²³⁷

PMС/МХ другачије дефинише **на руку, на руке (добити/примити)**: „добити, примити чисто, нето, кад се одузму сви одбици“, које је такође у употреби.

Израз **дати/добити кључ у руке** припада домену власти, права над нечим и данас је веома распрострањен назив за довршене, усељиве непокретности.

Dinkić: Po principu ključ u ruke. Ministar Mladen Dinkić izjavio je u Pekingu da će sporazum sa Kinom u oblasti infrastrukture omogućiti da kineske kompanije dobiju da grade infrastrukturne objekte u Srbiji. (studiob.rs 20.08.2009)

У облику **за руке (дати/платити)**, РУКЕ стоје за ПОСАО, а израз имплицира да се плаћа за неки обављени посао, обично мануални.

Такође, глаголи давања и примања се у оба језика неретко користе уз израз који такву радњу карактерише као тајну и скривену. (*Купити, добити, продати, набавити*, итд.) **испод руке** има и изразито негативну конотацију, јер подразумева недопуштен, илегалан начин вршења радње.

Kornjače se kupuju "ispod tezge". Prodaja vodenih i evropskih šumskih kornjača u Evropskoj uniji je zabranjena već nekoliko godina, ali potražnja za njima ne jenjava pa se prodaju "ispod ruke". (novosti.rs 30.05.2011)

Вајо мапо (досл. 'испод руке') представља апсолутни еквивалент овом изразу: формални, семантички и прагматички. И он је негативно обојен и на српски језик га преводимо различитим средствима. Када се односи на материјалне трансакције које се врше тајно, на набавку незаконитих добара можемо употребити популарну конструкцију **на црно**.

En todo el país, más del 80% de los entrevistados (...) reconoce que el fenómeno de los pagos bajo mano aún no ha sido erradicado. (У целој земљи је више од 80% испитаника признало да феномен плаћања на црно још увек није искорењен.) (rae.es 24.06.2014.)

²³⁷ FRHSJ за **добити у руку/руке** наводи значење „примити нешто неочекивано“, које више није актуелно. Поред овог, FRHSJ нуди и дефиницију „завладати чим, освојити нешто“, које смо ми обрадили у поглављима 3.4.2.1, 3.4.2.2, посвећених домену власти, припадности.

Он има и ширу примену, па се не мора односити само на домен набавке и плаћања, већ на било коју врсту радње која се врши тајно. Тада му у српском језику одговарају конструкције **иза затворених врата, иза очију јавности**:

La cabeza de Rodés ha sido solicitada en repetidas ocasiones, pública o bajo mano, por los sindicatos de los Mossos d'Esquadra y la oposició parlamentaria. (Синдикати каталонске полиције (Mossos d'Esquadra) и парламентарна опозиција су у више наврата тражили Родесову главу, јавно или иза затворених врата.) (rae.es 24.06.2014)

По негативној конотираности им је сличан израз **con las manos en la masa** (досл. 'са рукама/шакама на гомили') који колоцира уз одређени скуп глагола попут *coger, sorprender, pillar, detener, atrapar* („ухватити“, „изненадити“, „шчепати“, „зауставити“, „уловити“). Означава да је неко ухваћен у моменту када врши неки прекршај или кривично дело. У српском језику сличну мотивацију имају варијанте **(имати) руке у тесту, с рукама у тесту. Con las manos en la masa** можемо превести и помоћу израза **на делу (ухватити)**. Због своје изузетне сликовитости, веома је учестао у шпанском језику, а само CREA претраживач бележи на стотине примера његове употребе.

Los policías vinieron muy contentos y queriéndoles coger inmediatamente con las manos en la masa. Los convencí para esperar y agarrar a toda la pandilla. (Полицајци су дошли веома задовољни, хтели су одмах да их ухвате на делу. Наговорио сам их да мало сачекају како би ухватили целу банду.) (rae.es 14.02.2014)

Указали смо на израз **на своју руку** који може имати атрибутску функцију, када карактерише појединца као чудака, особењака (в. 3.4.3.1.7). Када врши функцију одредбе за начин означава да се нека радња обавља „без чије сагласности, без одобрења, без питања“ (РМС/МХ), односно „на властиту одговорност, својевољно“. Његова фреквентност употребе је изузетно висока у савременом српском језику. Шпански језик не познаје сличну формалну и семантичку формулацију.

Roditelji i deci daju lekove na svoju ruku. (...) Iako iskustvo pedijatarata (...) pokazuje da Novosađani ipak češće sami leče sebe nego svoju decu, događa se da roditelji na svoju ruku „prepišu“ lek i detetu naškode u najboljoj nameri. (blic.rs 20.02.2009)

Још један израз који нема свог парњака у шпанском језику је **на лаку руку**. Најчешће се комбинује се уз глаголе *узимати, препустити, дати...* како би указао да се

нешто ради неозбиљно, олако, без праве борбе. Претрага електронске штампе потврђује да његова употреба у савременом језику није честа.

Što smo tako na laku ruku prepustili pobjedu na ovom turniru (...). (FRHSJ)

Даље, **обема рукама (давати, поклањати)** дефинисан је као интензификатор за количину „много, издашно, обилно“ и семантички је близак изразу **шаком и капом (давати и сл.)**. Наредни пример показује да се његова семантика проширује и да означава на „врло радо“. Тада има исто значење као и одредба *оберучке* и близак је свом шпанском парњаку **con las dos manos** (досл. 'с две/обе руке').

Brisel u utorak nudi sporazum? (коментар): Smatram da je došao trenutak da se potpiše taj dugo očekivani sporazum i ja bih ga odmah potpisao obema rukama. (novosti.rs 27.04.2008)

За испољавање значења „много, издашно, обилно“ данас се далеко више користи израз **давати шаком и капом**. Забележен је и **лаке руке**, који уз глаголе трошења (*бацити, (по)трошити, расипати*) исказује садржај „издашно,олако“ (PMS/MX), и често је негативно конотиран.

De mano (досл. 'од руке/шаке') односи се на објекте који се носе у руци, „ручни, преносив, мобилни“ и део је многих колокација: *granada de mano* (*ручна граната*). Изузетно ретко, може послужити и као одредба за време („одмах“).

Сличан, али само по форми, је **de manos (ponerse)** (досл. 'на руке (по)ставити се'), који описује положај када се нека животиња подиже на задње ноге. Ова основа пресликава се затим на човека и означава да се вози (на пример мотор, бицикл) на задњем точку. Српски језик не познаје сличну квалификацију.

Dos jóvenes que circulaban en una motocicleta por la calzada dijeron que “de pronto el vehículo se nos puso de manos; salimos volando por los aires.” (Два младића која су на мотору кружила улицом, изјавила су „убрзо се возило подигло на задњи точак, и ми смо полетели кроз ваздух“.) (DFEM)

Израз **(моћи) пребројати на прсте једне руке** остварује значење „мало их је, недовољно“, и такође припада концептуалном домену количине.

Na putu da zalutamo. - Ocenjujući za „Novosti“ aktuelno stanje, pesnik Rajko Petrov Nogo podseća (...): Na prste jedne ruke mogu se nabrojati kritička izdanja sabranih dela naših velikih pisaca.(...) (novosti.rs 15.01.2014)

У облику **ganar a alguien por la mano** (досл. 'победити некога за руку') *рука* служи као замена за меру дужине, и такође симболише „мало“. Значење израза, ипак, није просторно, јер оно именује садржај „предухитрити некога у нечему“ (DFEM), „претећи, предупредити“. Он нема свој еквивалент у српском језику. CREA корпус бележи тек неколико примера његове употребе.

Quise llegar el primero para dar la noticia, pero ellos me ganaron por la mano y pudieron informar antes que yo. (Хтео сам први да стигнем и саопштим новост, али су ме они предухитрили и први су је пренели.) (DFEM)

Mano a mano (досл. 'рука руци')²³⁸ је веома популаран израз у савременом шпанском језику. Означава „удвоје, заједно“ и тако га преводимо.

Pedro y yo nos bebimos la botella mano a mano. (Педро и ја смо заједно попили флашу.) (DFEM)

Такође наглашава да се нешто обавља „насамо“, али и „директно“, и тада му пре одговарају идиоматски изрази **лицем у лице, очи у очи**.

En Mascarada, el servicio de inteligencia norteamericano se enfrenta mano a mano con el soviético, pero esta vez utilizando un método fuera de la tradición. (У серији Маскарада америчка обавештајна служба се сукобљава очи у очи са совјетском, али овог пута се служе неустаљеним методама.) (rae.es 23.02.2014)

У новинарском жаргону најчешће наилазимо на примере у којима се користи као именица. Тада нема еквивалент у српском језику и означава „сусрет“, али и „јединство, заједноштво, заједнички рад“.

²³⁸ И овај израз води порекло из уско специјализованог жаргона карактеристичног за борбе с биковима. Изворно се користио да опише да два тореадора у борби наступају у пару.

Manuel Benítez y Manuel Díaz son los protagonistas del proyecto taurino más impactante del año: torear ambos, por primera vez, juntos mano a mano. (Мануел Бенитес и Мануел Дијас учесници су најспектакуларнијег тореадорског догађаја године: бориће се, по први пут заједно, раме уз раме.) (rae.es 23.02.2014)

A lo largo de sus tres "mano a mano" con el presidente galo, (...) pedirá nuevos créditos y hablará de desarme, de Europa y de distensión. (Током његова три сусрета с француским председником, (...) тражиће нове кредите, а говориће и о разоружању, Европи и о ублажавању тензија.) (rae.es 23.02.2014)

Слична метафоричка позадина мотивисала је израз **руку под руку**, који такође припада домену слоге и заједништва (в. 3.4.2.4). Значење „заједно“ остварује и конструкција **de la mano (venir)** (досл. 'од руке (доћи/долазити)'), који није учестао у савременом језику.

У функцији прилога за начин користи се **a brazo partido** (досл. '(с) поломљеном руком') колоцира уз *luchar, lucha* („борити се“, „борба“) да означи „свим снагама“, „на све могуће начине“

Estaba (...) luchando a brazo partido con el correr del tiempo. (Свим снагама се борио с пролазношћу времена). (DFDEA)

3.4.3.2.3 Фразеологизми с функцијом везника

Идиоматски изрази веома ретко имају функцију везника унутар реченице у чији састав улазе. Код израза с компонентом *рука*, ређе *mano*, уочава се мали број управо таквих конструкција, које повезују реченице и њихове делове.

У једну руку . . . у другу руку користи се код набрајања у којем се два или више елемената супротстављају један другом. Значење му је еквивалентно оном које имају везници *с једне стране . . . с друге стране*, или *(као) прво,(као) друго* (PMC/MX), односно *у једном погледу... у другом погледу, на један начин ... на други начин* (FRHSJ). У шпанском језику му одговара *por un lado.... por otro lado* (досл. 'с једне стране . . . с друге стране'). Понекад се користи само други део, **у другу руку**, који служи као уводник за другачије гледиште.

Šta koči dolazak trgovinskih lanaca. – (коментар): dolazak stranih lanaca je u jednu ruku dobar, a u drugu ruku loš po srbiju!!! ako dođu strani lanci, razbija se monopol srpskih trgovina i roba postaje sve jeftinija! to je dobro za narod, kao potrošača, ali, na drugoj strani, to je jako loše za srbiju! (rts.rs 11.01.2014)

Везник који претходи нечему што је „најбоље могуће решење“ је у **најбољу руку**. Еквивалентан је са у *најбољем случају*, и на шпански га преводимо помоћу везника *a lo mejor* (досл. 'у најбољем').

Ivković: Rasterećno protiv Litvanaca, oni su najbolji u grupi. - (коментар): Gubimo večeras, desetak razlike, ali nema veze, (...) krajnji domet je polufinale, u najbolju ruku. (sport.blic.rs 03.09.2013)

Садржински му се супротставља у **најмању руку**, који именује очекивани минимум „бар (толико), барем, ако ништа друго“ (МСФР). Користи се слично као и у **најгорем случају**, који је знатно вишег степена интензитета, а у шпански га преносимо помоћу израза **al menos** (досл. 'као најмање').

Ružica Đindić: Ostajem u DS. - Ne bih komentarisala Tadićeve poteze, ali smatram da su neki komentari koje je izrekao o stranci nakon odlaska u najmanju ruku neumesni. (b92.net 02.02.2014)

У **неку руку** је радо коришћено језичко средство које означава „на неки начин, унеколико“ (РМС/МХ), односно **en cierto modo** (досл. 'на неки начин').

"Orlovi" su neku ruku i sami krivi što je do ovakvog raspleta došlo, jer su u prvom poluvremenu bili očajni u odbrani i nekonkretni u napadu. (24sata.rs 19.01.2013)

За/на/у прву руку врши функцију везника са значењем „за почетак, у/на почетку“ и припада домену темпоралности.

Он је пронашао нешто за прву руку у институту у којем се запослио након neslavnog повратка из германских шума... (FRHSJ)

У шпанском језику се издваја један идиоматски израз с функцијом везника: **si a mano viene** (досл. 'ако дође у руку'). Два најзначајнија фразеолошка речника га другачије објашњавају. DFDEA га дефинише „ако би се указала прилика“, односно „можда“, „ако се деси“:

No sé qué hacer; si a mano viene, me voy al teatro; pero no estoy muy seguro. (Не знам шта ћу радити; можда ћу отићи у позориште, али нисам баш сигуран.) (DFEM)

DFEM га бележи у облику **venirle a mano a alguien** (досл. 'доћи некоме у руку') као израз који се односи на садржај „ако (ти ...) одговара“, „ако је прикладно, згодно“.

Puedes venir a recogerme a la estación, pero sólo si te viene a mano. No quiero que te molestes por mi culpa. (Можеш доћи по мене на станицу, али само ако ти то одговара. Не бих да ти сметам.) (DFEM)²³⁹

3.4.4 Гестовни фразеологизми с компонентом *рука/mano*

Лексема *рука/mano* показује се као продуктивна код генерисања израза гестовног порекла, односно оних који настају транспоновањем базне синтагме којом се номинује гест, покрет (Мршевић-Радовић 1987). Идиоматски изрази који су мотивисани покретом руке разноврсни су по форми и значењу.

Пружити руку коме има вишеструку метафоричку симболику. С једне стране, покрет давања, пружања руке другој особи представља вид поздрављања, који у различитим комуникативним оквирима (при упознавању, сусретима, растанцима и сл.) чини саставни део општеприхваћених норми и учтивог понашања у оквирима неке друштвене заједнице. Његово значење тада није идиоматично, јер подразумева да појединац заиста врши тај покрет, гест (ис)пружања руке према некоме.

Када таквог геста нема у стварности, већ се он користи као метафоричка основа за исказивање неког другог, пренесеног значења, у питању је идиоматски израз. У овом случају симболише помирење, али се то пренесено значење може односити и на семантички садржај „помоћи, указати помоћ“. Значење „помоћи“ интензификује се када у употребу израза укључе лексеме апстрактне садржине, какве су *спас, помоћ*. Тиме се и додатно наглашава безизлазност нечије ситуације.

Nećemo manjinski podržati Vladu! Ne bismo joj pružili ruku spasa ako bi krenula u sunovrat - izjavio nam je juče Aleksandar Vučić, zamenik predsednika SNS. (novosti.rs 24.11.2008)

Гест пружања руке сâм по себи знак је помирења. У позадини израза **ево руке** је гест особе која пружа другоме руку као симбол помирења, постигнутог договора. **Пружити/дати руку** неретко колоцира уз лексеме *помирење, пријатељство (пружити/дати руку помирења/ пријатељства)*, када означава „(по)мирити се, нудити

²³⁹ Од формално истоветног **venirle a la(s) mano(s) a alguien** (досл. 'доћи некоме у руку/руке') у значењу „постићи, остварити нешто без имало труда“, разликује се само у употреби одређеног члана. (в. 3.4.3.1.3)

некоме пријатељство, показати спремност за помирење“ (FRHSJ). Све ове варијанте су због своје сликовитости веома радо коришћено средство у језику медија.

Siriya pružila ruku pomirenja SAD. - Sirijski predsednik Bašar al-Asad pružio je Vašingtonu ruku pomirenja, rekavši da očekuje od administracije predsednika Baraka Obame da ispuní obećanje (...). (politika.rs 18.02.2009)

Дати руку, као и **пружити руку**, симболише постизање договора, усаглашеност по одређеном питању између две стране. Означава „договорити се“, односно „постићи коначан договор“. **Дајем руку** стоји за „обећавам“, „договорили смо се“. Забележено је и његово значење „удати се, оженити се“ (РМС/МХ), које више није актуелно.²⁴⁰

Веома високу формалну и семантичку подударност у шпанском језику уочавамо код израза **tender la/una mano (a alguien)** (досл. '(ис)пружити руку (некоме)'), који означава „понудити помоћ (некоме)“ и еквивалентан је српском **(ис)пружити руку**. Они, видели смо (в. 3.4.1.2), нису апсолутни преводни еквиваленти, јер не стоје у симетричном односу: **tender la/una mano** је једнозначан („помоћи“), и одговара му само једно од могућих значења израза **(ис)пружити руку**.

Dentro de la actitud del Gobierno británico de tender la mano a los nacionalistas norirlandeses, no es descartable una (...) reunión entre Tony Blair y el líder del Sinn Fein, Gerry Adams. (Међу напорима Британске владе да пружи руку северноирским националистима, не треба изгубити из вида и један (...) састанак између Тонија Блера и вође Син фејна, Герија Адамса.) (rae.es 10.02.2014)

Стегнути/стиснути коме руку дефинисан је као „руковати се с ким срдачно“ (РМС/МХ). Ниског је степена идиоматичности, транспарентан је, и као такав није посебно интересантан за семантичку анализу. Овај гест, као и гест (ис)пружања руке, симболише помирење, те се пренесено значење израза односи на идеју помирења, слоге.

Ivan Jevtić: Onog trenutka kada Srbin Srbinu stegne ruku (...) krenućemo napred i poćećemo da se razvijamo. Kada bi se kod Srba našla tri čoveka da su saglasni oko neke stvari, gde bi nam bio kraj. (novosti.rs 20. 07.2013)

²⁴⁰ О његовој вишезначности и испреплетености међусобно повезаних значења сведоче и друга истраживања. Мушовић (2002) у својој анализи соматских фразеологизама емоционалне семантике анализира **пружити руку** у два различита поглавља: *Наклоност, љубав, страст* (2002: 33) и *Нежност, симпатије* (2002: 39).

Циљни домен који се постиже употребом овог израза у многоме варира од ширег контекста употебе. Лако можемо замислити ситуацију у којој неко себи стеже руке, шаке услед осећаја узрујаности, беса, незадовољства, немоћи. **Стезати/стискати руке/шаке/песнице** остаје незабележен у нашим речницима. Мушовић (2002: 175) документује варијанте сличне употребе: **кршити/ломити руке, прсте** које сврстава у домен узрујаности, узнемирености, забринутости („бити јако узнемирен, очајан, неспокојан, забринут и сл.“).

Стегнути/стиснути коме руку има свог парњака у шпанском **estrechar la mano (de una persona)** (досл. 'стиснути руку (некоме)'), који у својој основној употреби такође именује поздрав стискањем руке („руковати се“). Забележено је и његово пренесено значење, када у формално обојеним говорним ситуацијама, и само у писаној форми, служи као опроштајни поздрав, формула која се ставља на крају писма, непосредно пре потписа. Ова употреба је данас веома ретка. О односу између **стежати/стиснути руке** и **apretar mano** (досл. 'стиснути руку') говоримо у наредном поглављу (в. 3.4.5).

Исту поруку, на нешто експресивнији начин, исказује и варијанта **chocarle la mano a alguien** (досл. 'ударити некоме шаку'), који је колоквијално маркиран, и такође означава „руковати се“. У српском језику јој одговара **(за/про)трести нечију руку**, за пријатно и срдечно руковање.²⁴¹

Al final pudieron reconciliarse y hasta se chocaron la mano como viejos amigos. (На крају су се, ипак, измирили и чак су се руковали, као стари пријатељи.) (rae.es 19.02.2014)

У основи израза **pasar la mano por el lomo (a alguien)** (досл. 'прећи руком (некоме) преко леђа'), је гест који је усмерен према другој особи, обично саговорнику. Пренесено значење се односи на став према другој особи и означава „ласкати, улизивати се“.

²⁴¹ Овај израз није забележен у нашим фразеолошким и општим речницима, али на његово постојање и употребу указују бројни примери из света информисања:

Iako je otac male Malije, Barak Obama, poznata ličnost, ona se ne razlikuje od ostalih desetogodišnjakinja i kaže da joj je zbog njega ponekad baš neprijatno. Jednom prilikom je njena drugarica iz Čikaga došla kod njih u posetu, a Malijin otac je, naviknut na formalne gestove, devojčici dobro protresao ruku. "Nije baš uobičajeno rukovati se sa decom", rekla mu je tada Malija, "obično im mahneš ili kažeš zdravo." (blic.rs 10. 07. 2008)

Si tú estás contento con tu trabajo, satisfecho, no necesitas que nadie te pase la mano por el lomo y te diga lo bueno que eres. (Уколико си ти задовољан својим радом, не треба ти нико да те тапше по рамену и говори ти колико си добар.) (rae.es 27.02.2014)

Његов српски парњак, **тапшати по рамену** незабележен је у нашим речницима, али претрага електронске штампе нас уверава у његову присутност у српском језику. Мушовић (2002: 236) га одређује као израз из домена додворавања, понизности, покорности, са значењем „улагивати се, додворавати се некоме, испољавати полтронство према некоме“.

Ja sam pedagog i bavim se decom, njihovim odnosima i uvek mislim da je dobro da čuju kritiku koja će im koristiti, nego da ih neko tapše po ramenu stalno – rekla je pevačica (...). (telegraf.rs 23.01.2013)

Веома позитивну симболику носи конструкција **раширених руку**, у чијој позадинској основи је слика човека који шири руке при сусрету с неким, спреман да га загрли. Комбинује се уз тематски крајње ограничен круг глагола, попут *примити*, *дочекати* и такође припада домену пријатељски настројеног понашања. Означава добродошлицу и срдчан дочек, односно „с радошћу, с добрим расположењем, пријатељски“ (РМС/МХ).²⁴²

Berlusconi: Kaku čekamo raširenih ruku. (...) Prvi čovek kluba tvrdi da je nekadašnji fudbaler dobrodošao na „San Siro. (novosti.rs 14.03.2011)

Други начин ширења руку, када оне крену благо ка горе, служи као мотивација за друго, различито значење: недоумица, чуђење, „чудити се, изражавати недоумицу“ Мушовић (2002: 97). Очигледно су два начина различитог ширења руку, два различита геста, мотивисала два различита значења

У шпанском језику често наилазимо на идентичну метафоричну основу **con/a manos abiertas** (досл. 'с отвореним рукама/отворених руку'), која се углавном користи у дословном значењу, као денотат за покрет ширења руку, дланова који се окрећу нагоре, у ситуацијама када се неко моли. Пренесено значење се везује за контекст добродошлице, али је таква употреба спорадична.

²⁴² Мушовић (2002: 97) као посебан фразеологизам издваја **ширити руке**, и објашњава га на следећи начин: „чудити се, изражавати недоумицу“. Овакво проширивање већ постојећег, устаљеног значења је дискутабилно, јер је субјективно. Његову употребу аутор не илуструје примером, те се чини се да ова семантика израза није препозната нити преихваћеност од стране говорне заједнице.

Гест при којем се трљају руке упућује на задовољство, срећу. Такав гест мотивише настанак фразеологизма (**задовољно**) **трљати руке**, који означава управо „радовати се успеху, надати се каквом успеху“, „бити задовољан због успеха, због доброг исхода рада, делатности“ (РМС/МХ).²⁴³

Investitori zadovoljno trljaju ruke. -Ljubljana . Evro doneo novi talas optimizma na slovenačkom tržištu. (b92.net 05.02.2007)²⁴⁴

У шпанском је исти гест мотивисао настанак идентичног фразеологизма: **frotarse las manos** (досл. 'трљати руке'). На међујезичком плану реч је о апсолутним преводним еквивалентима, у погледу форме, семантике и прагматике.

Ante esta situación, los profesionales franceses se frotan las manos, aunque también son conscientes de que tienen que hacer muchos esfuerzos para no perder cuota de mercado. (У оваквој ситуацији француски професионалци (произвођачи вина) трљају руке, иако су свесни да морају уложити много труда да не би изгубили квоту на тржишту.) (rae.es 19.02.2014)

Од позитивно обојених израза издвајамо и **руку на срце**, који означава „отворено, искрено“. Један је од ретких израза са компонентом *рука* који колоцира уз глаголе говорења: *рећи, говорити, казати*. Забележена је и варијанта **метнути/ставити руку на срце** (FRHSJ), која генерише слично значење „рећи, казати искрено“, али се ретко употребљава у савременом језику.

I pored toga što je istekao stogodišnji ugovor Austrije i Srbije o besplatnom studiranju, školovanje na Univerzitetu u Beču bar je upola jeftinije, a ruku na srce, i znatno kvalitetnije od onog u Beogradu i Novom Sadu. (vesti-online.com 12.03.2013)

Овај сликовити израз с јасном мотивационом сликом познат је и у шпанском језику, где именује исти садржај. Несумњиво је да се гест стављања руке управо на срце, које се сматра средиштем човекових емоција, доводи у везу са искреношћу и отвореношћу. И у шпанском језику га прате искључиво глаголи говорења (*hablar, decir*, „причати“, „рећи“), али овде постоје две формалне варијанте: **con la mano en el corazón**

²⁴³ Мушовић објашњава да се у усменој комуникацији порука може успешно пренети и самим гестом, без вербалне компоненте. „Наиме, протрља се дланом о длан, или се стегну састављене шаке, при чему су прсти једне шаке пресавијени преко друге, а протрља се само кореном о корен шаке“ (Мушовић 2002:23).

²⁴⁴ У српском језику се за исто значење употребљавају и конструкције **трљати/гладити браду/брк**, које се, логично, односе само на мушкарце.

(досл. 'са руком на срцу'), **con el corazón en la mano** (досл. 'са срцем у руци'). Ова два облика се незнатно разликују у позадинској слици, док на значењском и употребном нивоу међу њима нема никакве разлике (CREA корпус бележи око двадесетак примера употребе за сваку од варијанти).

Oye, es increíble lo bien que me has caído, de veras. Te lo digo con el corazón en la mano. (Чуј, невероватно је колико си ми се допао, заиста. Најискреније ти кажем.) (rae.es 14.02.2014)

На идеју чуђења упућује израз **(пре)крстити се левом и десном руком** („много се (за)чудити (чему)“). У позадини је слика човека који остаје толико збуњен неким призором, сазнањем да се крсти левом руком. Сâм фразеологизам настаје метафоричким путем, семантичком транспозицијом базне синтагме која описује овакав покрет (Мушовић 2002: 95). Утемељен је у хришћанском обичају да се, када се спомиње Бог, свец и сл., људи прекрсте десном руком. Када се каже да се неко прекрсти левом руком, тада се истиче „апсолутна неприродност и неприхватљивост радње која се њиме означава“ (Мушовић 2002: 95), што даље директно утиче на повећање степена експресивности овог изрази. Карактерише неформалне говорне ситуације, и проналазимо га углавном међу коментарима читалаца на вести:

Ове године без националних пензија? (коментар): Čitajući danas imena ovogodišnjih kandidata човек је једино морао да добије импулс да се крсти левом и десном руком, а онај слабијих живака да псује на сва уста. (politika.rs 10.01.2012)

Од шпанских гестовних изрази из домена чуђења, већ смо указали на **llevarse las manos a la cabeza** (досл. 'принети руке на главу'), са значењем „(за)чудити се, саблазнути се, запрепастити се (в. 3.2.4). И он има порекло у гесту, а слика која је у његовој позадини идентична је оној коју има израз **хватати се за главу**.²⁴⁵

Иста метафоричка основа генерише изразе из домена предаје, одустајања. **Con las manos en la cabeza** (досл. 'с рукама на глави') се употребљава уз глаголе *salir*,

²⁴⁵ Поред њих, у поглавље *Недоумица, чуђење, збуњеност, избежумљеност* Мушовић (2002, 92-98) сврстава фразеологизме: **хватати се/ухватити се за главу, вртети/одмахивати главом, (по)чешати се по глави, луити/лупати се по челу, као маљем/као маљ по глави/посред главе, (из)бечити/(из)бељити очи, раширених очију (посматрати), својим очима не веровати, (раз)рогачити очи, (пре)крстити се левом (и десном) руком, не (по)веровати својим ушима, отворених уста, врти се/завртело се у глави, не иде у главу, ширити руке, (из)губити главу, као без главе, (по)чешати се иза ува/увета, слегнути раменима.**

acabar („изаћи“, „завршити“) као говорни чин наредбе, најчешће у ситуацијама хапшења. И друге варијанте се користе у истом контексту: **(las) manos arriba** (досл. 'руке горе'), **arriba las manos** (досл. 'горе руке'), **las manos en alto** (досл. 'руке увис'). Значење им је дословно. И у српском језику овај израз симболише предају, и користи се у форми **руке увис!**.

(...) Te tenemos cogido, así que sal de ahí con las manos en la cabeza y no hagas jilipolleses. (...) Ухваћен си, тако да изађи с рукама увис и не прави никакве глупости.) (rae.es 10.02.2014)

Гест приношења руку глави, који стоји у позадини ових израза, носи негативну конотираност и у другим контекстима. **(Salir, acabar) con las manos en la cabeza** бележи и значење вишег степена идиоматичности: „бити на губитку“.

Los teatros de verso no solían llenarse ni aun los días festivos, y las empresas, por lo regular, acababan con las manos en la cabeza. (Позоришта у стиху су била полупразна, чак и на празнике, и трупе су редовно биле на губитку. (DFDEA)

И **одмахнути/одмахивати руком** настаје семантичком транспозицијом базне синтагме која именује гест. „У усменој комуникацији овај гест (...) може послужити као невербални израз значења индиферентности према некоме или нечему“ (Мушовић 2002: 81). Дефинисан је на следећи начин: „одбаци(ва)ти с извесним презрењем“ (PMC/MX), „оставити што, одбацити без интереса и с презиром“ (FRHSJ). Као што се види, дефиниције садрже два битна семантичка елемента; с једне стране кључно је одбацивање услед неслагања, односно негодовање:

Dok Mekinro ističe Mareja, i prognozira novi uspeh Škota, Ivanišević na to odmahuje rukom. - Marej još nije uspostavio prepoznatljiv ritam igre. Prikazao je loša izdanja u Montrealu i Sinsinatiju. (novosti.rs 21.08.2013)

Друга, подједнако важна и заступљена је идеја индиферентности, „показивати према некоме или према нечему равнодушност, незаинтересованост, игноранцију“, „изразити равнодушност, игнорисање, презир и сл.“ (Мушовић 2002: 83, 111).

(...) А он је на све то одмахивао руком, било му је свеједно, као и све у животу. (Мушовић 2002: 84)

Исти циљни домен, равнодушност, именују и други идиоматски изрази гестовног порекла. Видели смо већ (в. 3.4.3.1.2) како се **скрстити/склопити/**

прекрстити руке (FRHSJ), **бити/седети/стајати скрштених руку** понашају када припадају домену ленчарења, дангубљења. Ако увидимо како се значење из домена физичке лењости, неактивност пресликава на виши, апстрактнији ниво, у домен менталне пасивности и неактивности, јасно је како се развија његово друго значење: „не учествујући у невољи коју гледамо, равнодушно“ (РМС/МХ), „ништа не предузимати, равнодушно посматрати, бити пасиван“ (МСФР). Када остварује значење „равнодушно, пасивно, незаинтересовано“ колоцира уз глагола стања (*седети, стајати, чекаати*) и визуелне перцепције (*посматрати, гледати*).

ИМТ неће чекати крај скрштених руку. Fabrika Industrija mašina i traktora, već devet godina u postupku restrukturiranja, moglo bi da proda daleko više traktora. (b92.net 17.11.2012)

Шпански конструкцију исте форме **cruzarse de brazos** (досл. 'прекрстити руке') речници готово да не бележе. Она именује исти концепт и означава: „не мешати се у неки посао“, „остати по страни“, „не уплитати се у нешто“. Ово је један од тек неколико примера фразеологизама које конституише лексема *brazo* (*рука*), чији је фразеолошки потенцијал у шпанском неупоредиво мањи у односу на компоненту *mano*.

El policía se cruzó de brazos y esperó hasta que los muchachos que estaban peleando se separaron. (Полиција је остала по страни и сачекала је да се момци који су се тукли сами раздвоје. (DLVEE)²⁴⁶

Гестовног је порекла и конструкција (**estar**) **con una mano atrás/detrás y otra delante** (досл. '(бити) с једном руком позади у с другом напред'), односно (**estar**) **con una mano delante y otra atrás/detrás**, на коју смо већ указали (в. 3.4.3.1.2). Поред значења „беспослен, нерадник, дангуба“, употребљава се и као денотат за некога ко је „сиромашан“, „без икаквих средстава“, „без пребијене паре“, „празних џепова“. Претрага корпуса потврђује да је управо ово њено значење доминантно, да се по њему конструкција идентификује.

Estos tíos nos dejan con una mano atrás, otra delante. (...) Se conoce que en los discursos electorales decían que nos iban a meter en la "hética", y nosotros, confiados pardillos, no nos dimos cuenta de que para ellos la "ética" se escribe con hache. (Ови ће нас оставити без

²⁴⁶ Као истозначне изразе („не мешати се“, „не уплитати се“) DLVEE наводи **ni/no entrar ni salir** (досл. 'ни/не ући/улазити ни изаћи/ излазити') и по **tener arte ni parte** (досл. 'немати вештине ни удела'), а као значењски супротне („мешати се“, „уплитати се“) **meter mano** (досл. 'ставити руку', в. 3.4.2.1) и **tomar cartas en el asunto** (досл. 'узети карте у ствар')

пребијене паре (...). У предизборној кампањи су обећавали да ће нас увести у беду, а ми, наивни и лаковерни, нисмо схватили да су код њих етика и беда исто.)²⁴⁷ (gae.es 16.02.2014)

DUE наводи једну конструкцију гестовног порекла, **morderse (alguien) las manos** (досл. 'грести своје руке'). Мотивисан је сликом појединца који је бесан, ко се каје због пропуштене прилике, те гризе руке. Припада неформалном језичком слоју. Многи изрази гестовног порекла могу именовати такве емоције и стања: **грести нокте, шкргутати зубима, ићи на живце, (жив) се појести**.

En la noche lloraba agotada sobre la almohada, me mordía las manos: "Mañana no acudiré a la cita, mañana seguro no vendrá. (И те ноћи сам, исцрпљена, плакала на јастуку, жива сам се појела: „Сутра неће доћи на састанак, сигурно.“) (gae.es 19.02.2014)

Гестовног порекла је и облик **пуна шака браде**, који упућује на велику срећу, корист, добит (РМС/МХ). Утисак је да се израз готово изгубио из употребе, док се сâм гест (руком се пређе преко браде) и даље користи за исказивање задовољства.

3.4.5 Привидна еквиваленција (*лажни пријатељи*)

И овде се издваја група идиоматских израза који су формално подударни, али служе за именовање различитих садржаја, те на међујезичком нивоу граде однос привидне еквиваленције и представљају такозване *лажне пријатеље*.

Caerse/caérsele de las mano a alguien (досл. 'испасти/испадати из руку некоме') и **испасти/испустити из руку** су прототипичан пример за ову врсту односа у којем се фразеолошке јединице поклапају на формалном, а разликују на семантичком плану. Шпански израз означава „досадити, дојадити, дозлогрдити (некоме нешто)“ (DFEM, DFDEA) и употребљава се у врло специфичном контексту, када неко чита штиво (књигу, новине и сл.) које му је врло досадно. Може именовати и стања појачаног интензитета „згадити се, ићи на живце“. Карактерише колоквијално обојени говор.

²⁴⁷ Упитању је игра речи где придев *ético*, *етичан* означава „моралан, поштен“, а формално сличан *hético* именује „туберкулозан“ али и „мршав, истрошен, јадан“. У шпанском језику консонант *h* нема звучну вредност, дакле изговара се, те се ова два придева потпуно исто изговарају.

Ya no se cómo la gente lee “El Correo”, si se les cae de las manos, hijo, no trae más que miserias y calamidades. (Не знам како људи уопште читају „Ел корео“, кад се свима толико згадио, само извештавају о беди и несрећи.) (DFDEA)

Српски израз сличне метафоричне основе **испасти/(ис)пустити из руку/руке** нема никакве семантичке сличности с овом конструкцијом. Осим по менталној слици која мотивише значење израза, они се значењски не могу довести у међусобну везу. **Испасти/(ис)пустити из руку/руке** најчешће припада домену губитка моћи и контроле, када означава „(из)губити, пропустити нешто чиме се располагало, што је било у моћи“, РМС/МХ (в. 3.4.2.3). Може именовати и пропуштену прилику, „пропустити нешто (обично интересантно), што смо после пожелели“.

Идиоматски изрази гестовног порекла **apretar mano** (досл. 'стиснути руку') и **стискати/стезати стиснути/стегнути руке/шаке/песнице** такође имају веома сличну мотивацију. **Apretar mano** означава „много захтевати, повећати захтеве, постати строжији“. Значењски се супротставља изразу **atenuar/aflojar la mano** (досл. 'ублажити/ослабити руку) (в. 3.4.3.1.6). Може имати и атрибутивну функцију када служи да се појединац окарактерише као строг и захтеван. Он нема свој еквивалент у српском језику и преносимо га описним путем.

(Enrique) ...guardó silencio que inquietó a Pilar (...), enfermera eficaz, capaz de apretar la mano en los momentos difíciles...(Ћутао је (Енрике), и то је узнемирило Пилар (...), сналажљиву болничарку, која је у тешким тренуцима знала да покаже строгост.) (gae.es 12.02.2014)

С друге стране, **стегнути/стиснути руке/шаке** имплицира једино човекова тренутна осећања из домена узнемирености, попут узрујаности, забринутости, беса (в. 3.4.4).

Ићи/отићи у нечије руке је формално корелативан с изразом **irse a las manos** (досл. 'отићи у/до шака'). Семантички нису подударни. **Ићи/отићи у нечије руке** је израз из концептуалног домена припадности, власништва, означава „припасти некоме (в. 3.4.2.4). **Irse a las manos** за свој циљни домен има физички обрачун, тучу, означава „потући се“, „батинати се” (в. 3.4.1.3).²⁴⁸

Ови изрази су примери који илуструју прави однос привидне еквиваленције. То значи да су у питању најочигледнији случајеви не-еквиваленције, односно одсуства

²⁴⁸ Користи се слично као и **llegar/venir a las manos (dos o más personas)** (досл. 'доћи/стићи до шака (двоје или више људи)') „(по)тући се“.

еквиваленције код фразеологизама са високом сличношћу менталне слике (Добровољски 2005: 369). Велики је број конструкција које не граде тако транспарентне односе.

Према речничкој дефиницији (DFDEA), **tener (una persona a otra) de su mano** (досл. 'имати (неко некога) у руци') означава „бринути се (о некоме)“, „водити рачуна о њему“ и обојен је крајње позитивно. Његов формални српски парњак, **имати (некога у руци/шаци)**, припада потпуно различитом концептуалном домену (власти, моћи, контроле, губитка слободе в. 3.4.2.1) и негативно је конотиран. Они граде однос привидне еквиваленције, зато што су идентични на формалном плану, а дијаметрално супротни на семантичком. Уочљиве су и разлике у њиховој прагматици, употреби. **Имати/држати у шаци (некога)** активно се користи у савременом српском језику, док **tener (una persona a otra) de su mano** не карактерише савремене форме. На CREA претраживачу смо пронашли десетак примера употребе израза **tener (una persona a otra) de su mano** и закључили да је његов колокациони опсег изузетно ограничен, јер се у свим тим примерима употребљава уз именицу *dios* („бог“) (в. 3.4.2.1). У том случају су мотивација (бог некога има/држи у руци) и значење подударни са српским језиком, који познаје сличне облике (**бити**) у **божјој руци/божјим рукама**), који конотирају значење „налазити заштиту код бога“ (Мршевић-Радовић 2008а: 168), „бити у божјој милости“.

Занимљив је семантички међуоднос који остварују изрази **пуних руку/шака** и **a manos llenas** (досл. 'пуних руку/шака'). **A manos llenas** означава „веома много“, „обимно“, „великодушно“. Значење му је у великој мери условљено широм комуникативном ситуацијом. Одоноси се на новац, на материјалне ствари. Када именује трошење негативно је обојен, јер имплицира да је оно бахато и обесно. Високе је фреквентности употребе.

(...) Una campaña de moralización (en Cuba) cuyo primer objetivo fue acabar con el poco aleccionador espectáculo de dirigentes comunistas gastando el dinero a manos llenas. (...) (Морализаторска кампања (на Куби) имала је основни циљ да се заврши са не баш узорном групом комунистичких вођа који су обесно трошили новац.) (gae.es 12.02.2014)

Када припада домену зараде новца обично се користи уз глаголе примања, (**ganar/hacer dinero**) **a manos llenas** (досл. '(добити/зарадити новац) пуних руку/шака'). Такође је квалификатор за количину и именује „зарадити много новца“, „обогатити се“. Тада нема негативну конотираност:

Ellos (...) han hecho realidad el sueño que su padre sacrificó para hacer dinero a manos llenas. (Они (...) су остварили сан који је њихов отац жртвовао како би се силно обогатио.) (rae.es 12.02.2014)

A manos llenas не мора да се односи искључиво на материјалне ствари, на трошење и стицање новца. У том случају служи као одредба за количну („много“, „доста“), припада формалном говору и нижег је степена фреквентности употребе.

Његов формални парњак је **пуних руку**, који припада истом концептуалном домену, јер је усмерен на материјалне ствари, на трошење, куповину, на поклањање.

Udeš polupraznog džepa, izađeš punih ruku. U ogorčenoj borbi za svakog kupca, prodavci u novobeogradskom Otvorenom tržnom centru mobilisali su sva svoja znanja i veštine: sjajem i raskoši ne mogu da konkurišu šoping centrima, ali u tržišnoj utakmici nisu bez aduta. (politika.rs 24.06.2012)

Сличну врсту значењске неподударности уочавамо и код гестовних конструкција **mano a mano** и **рука руци**. Оба припадају домену слоге, заједништва. Видели смо да **mano a mano** (досл. 'рука (у) руци') означава „удвоје, заједно“, односно „сусрет“, „јединство“, „заједништво“, али и „насамо“ и „директно“ (в. 3.4.3.2.2). **Рука руци** је гест којим се потврђује да је постигнут неки договор, помирење, сагласност по одређеном питању и у том смислу је близак облику **дајем/дајеш руку**.

Ови изрази показују да постојање паралелизама у „основном/нуклеарном значењу“ не подразумева обавезно потпуну семантичку еквиваленцију нити нужно еквиваленцију у језичкој употреби. Указали смо већ да, поред лажних пријатеља, постоје и друге врсте семантичке не-еквиваленције код формално подударних фразеолошких јединица из два језика (в. 3.3.1.2, 3.3.2.4, 3.4.2.4). Примери **пуних руку** и **a manos llenas**, као и **mano a mano** и **рука руци** илуструју однос међујезичких квази-синонимима (иста метафорична основа, формална структура и слично значење, које се разликује у неким семантичким елементима) (Добровољски 2005: 370, 371). Друга врста не-еквиваленције је асиметрична полисемија коју представља пар **(бити) чистих руку** и **con las manos limpias** (досл. 'чистих руку'). Она проистиче из контрастирања вишезначних идиоматских израза (један идиматски израз је вишезначан, а израз из другог језика има само једно значење). Ови изрази припадају домену моралности и служе за карактеризацију појединца као поштеног, исправног, праведног, некога ко је „чисте савести“. Ипак, не стоје у апсолутно симетричном односу, јер **con las manos**

limpias поред овог има бележи и значење „не уложивши ни најмањи напор“, „остварити корист без имало труда“ (DFDEA) (в. 3.4.3.1.4).

3.4.6 Закључне напомене

Предмет разматрања овог поглавља биле су лексеме *рука/brazo* и *шака/mano*. Како се *рука* и *mano* користе за именовање истог садржаја, подједнако су заступљене и фреквентне у говору и имају сразмеран фразеолошки потенцијала, утврдило се да су оне валидан предмет међујезичког поређења.

Изрази који именују радње мотивисани су руком као делом тела помоћу којег обављамо највећи број радњи и означавају управо „радити“; могу се односити на конкретне мануалне радње, али и на почетак или завршетак неке радње и сл. (**ponerse/poner manos a la obra, meter mano/la mano/las manos, плунути у руке/у шаке/у длан(ове), упослити руке, hacer manos(s), упослити руке, tener/traer(se) entre manos algo, (dar) la última mano, узети нешто у руке, (преметнути, претурити) преко руку**). У оба језика изражена је симболика руке као средства којим се помаже другоме, те се помоћу метафоричког трансфера РУКА – ПОМОЋ генеришу изрази из овог домена, „помоћи, помагати“ (**бити/наћисе при руци, пружити/пружати руку (коме), tender la/ una mano (a alguien), darle una mano (a alguien), echarle una mano/manita a alguien, ићи на руку**). Рука и шака носе симболику органа који имају моћ, силу да ударе и казне, те се по бројности издвојила подгрупа израза који означавају управо „тући“, „ударити“, „казнити“ (**alzar/levantar la mano a/contra alguien, дићи руку на некога, llegar/venir a las manos (dos o más personas), irse a las manos, доћи до шака, ponerle la(s) mano(s) encima a alguien, sentar la mano (a alguien), meterle mano a alguien, пропустити/проћи кроз руке/шаке**).

Апстрактне појаве на које се односе изрази с компонентама *рука* везују се за концептуалне домене власти, надмоћи, великог утицаја и одговорности, и њима блиским власништва и својине. Ова значења мотивисана су симболиком руке која изражава моћ, доминацију, власт и далеко су најбројнија. Исказују власт, моћ, контролу, власништво, припадност, својину, одговорност, ослобађање од власти, губитак контроле, промену власништва (**имати/узети/држати некога/нештоконце/ствар/све/кормило/узде/бич/мач у својим рукама/руци/шакама/шаци, (бити) у (нечијим) рукама/шакама, estar en manos de (alguien/algo)**),

tener (una persona a otra) de su mano, meter mano a algo, forzar la mano (a alguien), echar la mano encima (a alguien), no caérsele (algo a alguien) de las manos, не испуштати из руку, (с)везати руке (и ноге) (некоме), atarle las manos a alguien, поверити/(пре)дати у руке (некоме), dejar/dar en (las/sus) manos (algo/alguien), (до)пасти/доспети/доћи у руке/шаке, caer en manos de alguien, доћи/доспети/дати/оставити у праве/сигурне/добре//погрешне руке, (estar/dejar/quedar) en buenas//malas manos, (ис)пустити из руке/руку/шака (узде/конце/ствари/све...), дати/давати (некоме) слободне/одрешене руке, tener las manos libres, (ићи/прелазити, итд.) из руке у руку/од руке до руке, (ir, pasar) de mano en mano, cambiar de mano(s)). У мањој мери концептуализују се појаве попут склада, слоге, сигурности, убеђености (у нешто), и међу њима се успоставља висок степен преводне еквиваленције.

Веома велику групу сачињавају фразеологизми који служе да опишу и ближе одреде човека, радње које врши, стања у којима се налази, појаве и ствари које га окружују. Фразеологизми који функционишу као квалификатори човекових особина бројнији су и семантички веома разноврсни. Сликвито описују човекове способности (како оне мануалне тако и оне интелектуалне) и његове карактерне и моралне особине. Човек је оквалификован као вешт, спретан или неспретан (**tener/darse buena//mala mano, (имати) златне руке, (tener) manos/manitas de plata/de oro, имати лаку/прецизну руку, (tener) manos de mantequilla/manteca, manos torpes, имати две леве руке**), као заузет, нерадник, лењивац (**имати пуне руке посла, tener las manos llenas, бити скрштених руку, обесити руке, cruzarse de brazos, (estar) mano sobre mano, (estar) con una mano atrás/detrás y otra delante**), као успешан и срећковић или неуспешан (**(не) иде од руке, (не) поћи/полазити за руком, бити (не)срећне руке, сврбети (некога) руке/дланови, празних руку/шака, con las manos vacías (irse/marcharse/volver), (estar) dejado de la mano de Dios**), као добар и поштен или непоштен (**бити/имати чисте руке, con las manos limpias, имати прљаве/нечисте руке, mancharse las manos, имати крваве руке, mancharse las manos de sangre, tener (mucha) mano izquierda, (hacer, negociar, jugar...) a dos manos**), као дарежљив, тврдица или лопов (**бити широке руке, (имати) дуге/дугачке руке/прсте, ser largo de manos, tener la mano (mu) larga, завући/завлачити руку у туђи џеп**), као строг, суров или покоран (**бити/имати) чврсту/јаку/гвоздену/челичну/ железну руку, мушка рука, mano de hierro, mano fuerte, cargar la mano (con alguien), apretar mano,**

abrir/atenuar/aflojar la mano, има тешку руку, **бити (с)везаних руку**, јести некоме из руке, **tener las manos atadas**), или као паметан, односно глуп и чудан (**(no) saber lo que se tiene/trae/lleva entre manos**, **(no) saber (alguien) donde tiene la/su mano derecha**, **бити на своју руку**). Изрази који служе као дескриптори човекове околине, онога што ради и што га окружује описују различите аспекте околносног оквира, (време, место, начин, количина). Они именују просторне и временске односе (**(бити) на дохват(у) руке**, **(бити) при руци**, **(бити некоме) крај руке**, **(estar/encontrarse) al alcance de la mano**, **(estar/quedar) a mano, a la mano**, **tocar (algo) con las manos**, **darse la mano con algo**, изван руке, **(poner algo/estar) fuera del alcance de la mano**, на брзу руку, **de manos a boca**), начин на који се врши нека радња (**голих руку**, **a mano alzada**, слободном руком, **рукама и ногама**, **a dos manos**, **a mano airada**, **a mano armada**, из прве руке, **de primera mano**, из друге/треће руке, **de segunda mano**, **en mano**, на руке, испод руке, **bajo mano**, на лаку руку, **обема рукама**, **шаком и капом**, **mano a mano**). Интересантно је да лексема *рука* мотивише значење незнатног броја идиоматских израза који функционишу као реченични везници.

Фразеологизми гестовног порекла мотивисани покретом руке остварују различита пренесена значења: спас, помоћ, договор (**пружити/дати руку**, **tender la/una mano (a alguien)**), помирење, слога, (**стегнути/стиснути коме руку**), поздрав (**estrechar la mano (de una persona)**, **chocarle la mano a alguien**, (за,про)трести нечију руку, ласкање, додворавање (**pasar la mano por el lomo (a alguien)**), пријатељство, добродошлица (**раширених руку**, **con/a manos abiertas**), задовољство (**трљати руке**, **frotarse las manos**), искреност (**руку на срце**, **con la mano en el corazón**), чуђење, неверица (**(пре)крстити се левом и десном руком**, **одмахнути/одмахивати руком**), ленчарење, равнодушност (**скрстити/склопити/ прекрстити руке**, **cruzarse de brazos**, **(estar) con una mano atrás/detrás y otra delante**), бес, срџба (**morderse (alguien) las manos**).

4. ЗАКЉУЧАК

Овај рад је за свој општи циљ имао поређење фразеолошких система шпанског и српског језика. Конкретан предмет разматрања биле су фразеолошке јединице или фразеологизми са соматским лексемама *глава/cabeza*, *око/ojo*, *рука/brazo* и *шака/mano*. У раду је примењивана метода контрастивне анализе. Теоријско-методолошки модел у оквиру којег је спроведена анализа ослања се и на поступак преводне еквиваленције и на концептуалну анализу.

Рад је подељен на две различите, али међусобно повезане целине и, сходно томе, постављен је двоструки циљ. Први део је теоријско истраживање које за циљ има тумачење фразеолошких теорија, опис и класификацију њених јединица у оквирима српске и шпанске лингвистике. Други део је практично, емпиријско истраживање соматских фразеологизама у ова два језика.

Први део уједно чини теоријски оквир предмета нашег истраживања. Представљени су развој и основни постулати српске и шпанске фразеолошке теорије. Дефинисани су кључни терминолошки појмови битни за даљу емпиријску анализу (*фразеолошка јединица*, *фразеологизам*, *идиоматски израз /фразем*). Изведени закључци тичу се одређења фразеологије, њеног предмета проучавања, јединица које улазе у њен састав и њихове класификације.

Фразеологија је релативно млада лингвистичка дисциплина, која се у српској лингвистичкој заједници почиње проучавати под директним утицајем руске, тј. совјетске лингвистике. Прва фразеолошка истраживања јављају се раније у односу на шпанску лингвистику, још седамдесетих година и углавном се баве теоријским питањима одређења и описа ФЈ и, донекле, њиховом семантиком. У шпанској лингвистичкој заједници теорија фразеологије почиње се изучавати од осамдесетих година XX века, такође под индиректним утицајем руске фразеолошке школе. Упркос томе, фразеолошка проучавања данас заузимају посебно место у шпанској лингвистици, а контрастивнолингвистичка истраживања су на завидном нивоу.

Када је реч о одређењу предмета проучавања фразеологије, општи је закључак да је питање номенклатуре јединица које улазе у њен састав и данас отворено, незакључено. И српска и шпанска лингвистика у први план истичу устаљеност (формално устројство, стабилност) и идиоматичност (десемантизованост) као основна својства јединица фразеологије, а поред тога и репродуктивање (понављање),

општепознатост, нормираност (институционализованост). Српска фразеолошка традиција поред тога истиче експресивност као веома важно својство ФЈ (Мршевић-Радовић 1987), док шпанска акцентује њихову институционализованост (нормираност), градуелност и варијантност (Корпас Пастор 1996, 2003; Гарсија-Пахе 2008).

Дескрипција и одређење фразеолошких јединица директно условљавају начин њиховог груписања и поделе, што је било важно за ово истраживање. Класификација јединица фразеологије има велики теоријски и методолошки значај, будући се у односу на њу одређује предмет истраживања. Она је у великој мери условљена двоструким приступом фразеологији, који може бити ужи или шири, при чему су ужим приступом обухваћене само оне најуже схваћене фразеолошке јединице које имају функцију реченичних конституената (идиоматски изрази или фраземи), док су ширим приступом обухваћене и устаљене конструкције које имају реченичну функцију (попут пословица, изрека, цитата). За предмет проучавања у овом раду узети су идиоматски изрази или фраземи, који чине језгро фразеологије, и који у највећем степену остварују фразеолошка обележја (устљеност, идиоматичност, нормираност, репродуковање).

Српска фразеологија усваја формално-семантичку класификацију ФЈ коју постулира Д. Мршевић-Радовић (1987) према којој су фразеолошка јединства и срашћења централни део фразеологије, али се допушта да њен предмет проучавања буду и пословице, изреке, цитати. Како је обележје експресивности узето као категоријално, ван домена фразеолошког интересовања остају лексичке колокације и друге терминолошке синтагме које не испољавају ово обележје. У односу на врсту релације која се успоставља између значења и структуре, усвојена је подела на компонентне и глобалне фразеологизме (Мршевић-Радовић 1987).

Шпанска традиција схвата фразеологију у најширем смислу. За трипартитну класификацију (Корпас Пастор 1997, 2003) њених јединица важни су формални критеријум и критеријум устаљености. Фразеолошки искази (*enunciados fraseológicos*) су јединице које творе комплетан исказ, а обухватају паремије (пословице, цитате) и дискурсне/разговорне формуле. И колокације (*colocaciones*) се проучавају као саставни део фразеологије. Идиоматски изрази или фраземи (*las locuciones*) су централни, прототипични слој фразеологије, зато што их у највећој мери карактеришу устаљеност и идиоматичност.

Овакав теоријски оквир омогућио је прецизније одређење правца емпиријског истраживања и терминологију којом се оперише. Контрастивном анализом обухваћени

су идиоматски изрази или фраземи (*las locuciones*), који конституишу језгро фразеологије, њен централни део. Определили смо се управо за за термине *идиоматски израз* или *фразем*, зато што су довољно конкретни да прецизно одреде појам који именују, а истовремено су шире примењивани и ван оквира фразеологије.

Предмет интересова представљају идиоматски изрази с лексичким компонентама *глава/cabeza*, *око/ojo*, *рука/brazo* и *шака/mano*. Основни задатак био је да се применом методе контрастивне анализе утврде садржаји или концепти које они исказују, да се уоче основне подударности и неподударности међу њима, као и да се та значења групишу у више концептуално - семантичке блокове. Анализа је омогућила да се изведу одређени закључци.

Називи за делове тела или соматизми једно су од основних лексичко - семантичких поља ових језика, али и глобално. Њихово познавање дубоко је укоренењено код говорника и једно је од базичних лексичких знања човека. Будући да фразеолошки системи шпанског и српског језика досад нису упоређивани, пошли смо од претпоставке да соматски фразеологизми спадају у најпродуктивнија и најфреквентнија поља и да су високо репрезентативан показатељ међујезичког односа који успостављају ови фразеолошки системи. Корпус на којем је вршен паралелан опис састоји се од 870 израза и потврдњује изузетан творбени, семантички и фраземотворни потенцијал ових соматских лексема.

Елаборација корпуса, који је екцерпиран из лексикографских и фразеографских извора, показала је да ниједан од извора није свеобухватан и да не бележи све што постоји у језику. Како је један од задатих циљева био представити реалну употребу израза у овом синхронном моменту, основна речничка грађа допуњавана је изразима који се активно употребљавају, али остају недокументовани у речницима. У истом циљу употреба израза представљена је кроз контекстуализоване примере, чиме је поред значењске, илустрована и њихова употребна вредност. Примери су преузети из одговарајућих, углавном електронских корпуса, махом из новинског жаргона, који се, како се утврдило, обилато служи фразеолошким јединицама ради постизања својих комуникацијских циљева. Новински језик показао се као добар извор за потврду употребе ФЈ, првенствено због своје спонтаности, експресивности, али и блискости општестандардној норми. Такође, он чини важан део савременог или актуалног језика, који у великој мери укључује језик медија и на тај начин верно одражава стање у језику. Један од закључака је да фразеолошке јединице у највећој мери припадају

неформалним, колоквијалним језичким варијететима, чак говорном, разговорном језику. Будући да су активно и учестало коришћене у језику масовних медија комуникације, оне врше утицај и на остале, формалније варијетете.

Контекстуализовани примери употребе ФЈ показали су се вишеструко корисним. Они, на првом месту, илуструју функционисање јединица на унутарјезичком плану. Такође служе као потврда нових значења која развијају јединице фразеологије, и сведоче о њиховој израженој полисемији, која често остаје незабележена у речницима. Коначно, показују да шири контекст може условљавати значење израза, које се, на пример, може проширити неком конотативном нотом или читавим новим значењем, и тако потврђују да је подршка окружења сушински важна за опис и поређење израза. Фразеолошке, као и остале, јединице у језику имају првенствено комуникативну улогу, врше различите функције у исказу, те је њихов прагматички аспект, њихова улога у говорној проодукцији веома значајна.

Како је основна намера била прикупљену грађу из два језика упоредити са семантичког и функционалног становишта, питање утврђивања степена семантичке и формалне преводне еквиваленције наметнуло се као неизоставни део контрастивне анализе. Степен еквиваленције између фразеолошких јединица шпанског и српског језика креће се од апсолутног поклапања до потпуног непоклапања. Усвојена је општеприхваћена подела на три нивоа међујезичких односа који се успостављају између фразеолошких јединица два језика: апсолутна еквиваленција, парцијална еквиваленција и нулта еквиваленција. За све анализиране изразе понуђени су преводни еквивалент, а када то није било могуће, у случајевима апсолутне формалне и семантичке неподударности, прибегавало се другим преводачким техникама попут описног превођења и парафразирања.

Анализа показује да највећи број фразеологизама шпанског и српског језика с овим лексичким компонентама успоставља однос парцијалне или делимичне еквиваленције, која се манифестује у формалним (углавном лексичким) разликама (**tener muchos pájaros en la cabeza** и **имати бубе/бубице/мушице у глави**, **en un abrir y cerrar de ojos** и **у трен ока, док оком тренеш**, **tener (estar con) sangre en el ojo** (досл. 'имати крв у очима'), **ser todo ojos** и **претворити се у очи**, **írsele/escapársele a alguien de/entre las manos** и **измаћи/измицати (се) из руку**).

Упркос првобитним претпоставкама, и различитом пореклу ових језика, уочена је значајна група фразеологизама који представљају потпуне или апсолутне (формалне

и семантичке) преводне еквиваленте ((no) **caberle/entrarle (a alguien algo) en la cabeza** и (не) **улази/иде (некоме) у главу, no quitar ojo/los ojos (a alguien/de alguien)** и **не скидати/спуштати ока/очију (са некога/ нечега), clavar los ojos (en alguien/algo)** и **приковати очи за некога/нешто, (ићи/ прелазити) из руке у руку** и **(ir, pasar) de mano en mano**). Они очигледно настају на основу универзалних метафоричких преноса базираних на човековом телесном искуству и показују да се перцепција и разумевање човека и његовог окружења концептуализују помоћу људског тела и телесног искуства. Управо телесно, физичко искуство представља основу за схватање и категоризацију (углавном апстрактних) појава и односа, а корпоралност, телесност, основни је услов и оријентир за њихову дескрипцију и вербализацију. Стога је један од закључака да су ови соматски фразеологизми изразито антропометрични зато што постављају човека као основни параметар и тако представљају и карактеришу појаве на крајње субјективан начин.

Резултати истраживања показују да се између ових соматских фразеологизама на плану шпанског и српског језика најређе остварује однос нулте еквиваленције (**escarmentar en cabeza ajena, cabeza de turco, en el ojo del huracán, tener mucho ojo, главом и брадом, ни за живу главу, morderse (alguien) las manos, (пре)крстити се левом и десном руком, на своју руку, no dar su/el brazo a torcer, untar(le) la(s) mano(s) a alguien, no es nada lo del ojo**). Реч је о апсолутно асиметричном односу између јединица које немају еквивалент у другом, циљном језику. Такав однос узрокује појаву тзв. *фразеолошких празнина*. Ови изрази не настају на основу универзално присутних метафора, већ на основу специфичних културолошких пресликавања, која су традиционално, историјски, социокултурно мотивисана. Изрази рефлектују неки идиосинкратички аспект културе из које потичу и у којима су присутни национални елементи, називи за културно обојене појмове. Закључак је да је број оваквих јединица релативно мали зато што соматски фразеологизми углавном не корелирају са неком екстралингвистичком ситуацијом специфичном за један етнос, већ са пресликавањима насталим на основу људског тела које је универзално и исто код свих.

У анализи се као посебно изазовно показало питање уочавања односа привидне еквиваленције, међу оним изразима код којих постоји формална подударност, али не и значењска. Случајеви тзв. *лажних пријатеља* могу представљати проблем у раду преводиоца, наставника страних језика, лексикографа (**caerse/caérsele de las mano a alguien** и **испасти/испустити из руку, apretar mano** и **стискати/стезати шаке/руке/**

песнице, *irse a las manos* и *ићи/отићи у нечије руке*, (*tener*) *la cabeza sobre los hombros* и (*имати/носити*) *главу на раменима*). Ово истраживање показује да су, заправо, ретки случајеви „правих лажних пријатеља“, који подразумевају да две идентичне конструкције из различитих језика имају потпуно другачија, неповезана значења. У већини сличајева реч је о вишезначним изразима код којих постоји апсолутна формална, али само делимична семантичка подударност. За уочавање и правилно разумевање оваквих семантичких нијанси неопходно је разумети функционисање израза на унутарјезичком плану, и то не само значењски, већ и функционално, њихову прагматику, учесталост употребе, дијаситемска карактеристике. Полазећи од теоријско-методолошког оквира функционалне семантике (Добровољски 2000 а, 2000 б, 2005) уочавамо примере формалне али не и значењске подударности међу којима разликујемо три категорије: фразеолошки лажни пријатељи, фразеолошки квази-синоними и асиметрична полисемија. Потврдило се да свака формална подударност која не подразумева и значењску мора бити испитана у више различитих комуникативних ситуација, будући да неке скривне, суптилне разлике могу бити расветљене тек након прагматичке провере и уз подршку ширег окружења. Анализа такође указује да су најфреквентнији фразеологизми често вишезначни, те да се на међујезичком плану могу подударати само у неким значењима, док у другим испољавају свако одсуство еквиваленције. Испоставило се да полисемија представља један од највећих проблема у контрастивној анализи.

У анализи се пошло од семасиолошког принципа, тачније од конкретног формално-лексичког састава фразеологизама и они су на првом месту класификовани према лексичкој компоненти коју садрже: *глава/cabeza*, *око/ojo*, *рука/brazo* и *шака/mano*. Њихова даља систематизација управљена је према ономасиолошком принципу и базирана на семантичком критеријуму. Унутар сваке од група откривено је да фразеологизми с истом компонентом остварују различита значења, те су успостављене три базичне категорије концепата или садржаја на које се фразеологизми односе: они који исказују радње, они који се односе на неку апстрактну појаву и они који карактеришу човека непосредно или посредно (када описују радње које врши, појаве које га окружују). Фразеологизми су потом у оквиру ових категорија груписани према семантичком критеријуму формирајући значењске блокове или скупове међусобно повезаних појмова.

Контрастивна анализа идиоматских израза с компонентом *глава/cabeza* потврдила је да је у српском језику управо овај соматизам најпродуктивнији у генерисању фразеолошких јединица (обрађен је 191 израз). У шпанском језику је лексема *cabeza* веома продуктивна, али је њен фразеолошки потенцијал неупоредиво мањи (обрађена су 102 израза), те управо ова група израза показује највећу диспропорцију у броју обрађених израза. У оба језика ове лексеме чине део њиховог основног лексичког фонда и испољавају веома развијену полисемију, коју често прате фразеолошка значења. Та значења су веома разуђена, али су сва директно или индиректно усмерена на човека као биће које делује и поседује одређене карактерне и интелектуалне атрибуте, као и на апстрактне феномене проузроковане његовим понашањем. У складу с тим је класификована грађа која се састоји од око три стотина фразеологизама. На међујезичком плану је у највећем броју случајева могуће успоставити базичну семантичку кореспонденцију, како по питању општих значења, тако и по питању форме и функције. Семантика ових израза конзистентна је с општом симболиком главе као седиштем интелектуалних својстава човека.

Изрази који денотирају радње које врши човек углавном су когнитивне природе и у првом реду се везују за концептуални домен мишљења. Оба језика на основу универзалне метафоре ГЛАВА ЈЕ ОБЈЕКАТ (у који су смештене и кроз који пролазе мисли, идеје, разум, ум) остварују значења „непрестано размишљати“, „помислити“, „мучити се размишљајући“, „мислити самостално“, „мислити погрешно“, као и „памтити“, „заборавити“, „умислити“, „убеђивати“, „досађивати“ и преузимају улогу тзв. *менталних предиката* (**врзма/мота се (некоме) по глави, calentarse (alguien) la cabeza, копати/претурати по глави, пунити/трпати/метати у главу, venirse(se) a la cabeza, држати/имати у глави, не може да избаци из главе, избацити коме бубице из главе**). Уочене су и спордичне дискрепанце у концептуализацијама, карактеристичне за одређену заједницу, које немају слично мотивисане еквиваленте у циљном језику (**comer la cabeza, calentar la cabeza, дунуло му у главу, мућнути/дрмати/протрести главу, испарило из главе**).

Подједнако је продуктивна група израза који исказују апстрактне појаве, стања и осећања. Посебно место међу њима заузимају они који се односе на концепте смрти, непосредне опасности, невоље, деструкције и, знатно ређе, на супротне концепте очувања живота и безбедности. Код ове групе израза уочљива је изразита доминација појава с негативним конотативним значењем, што је универзално присутна појава у

фразеологији. Већина значења изводи се на основу метонимијског преноса (ГЛАВА → ЧОВЕК) у којем лексема *glava/cabeza* развија једно од најважнијих референтних вредности („живот“) (**доћи главе (некоме), платити главом, радити (коме) о глави, olerle (a alguien) la cabeza a rólvoга, скинути некоме главу, лишити некога главе, скратити (некога) за главу, носити/метнути/ставити главу у торбу, метнути/ставити главу на коцку, ставити главу на пањ, коцкати се нечијом (својом, туђом) главом, глава (некоме) висе о/на концу/власи, no deјar títere con cabeza, висити мач над главом (некоме), ir/ andar/traer/ llevar de cabeza, сручити/срвати/свалити се на нечију главу, превалити/претурити преко главе**). Закључак је да српски језик показује вишу фраземотворну активност по питању реализовања негативно обојених значења из домена смрти и опасности, те се овде чешће потврђују неподударности у еквиваленцији (**((о)би(ја)ти/ разби(ја)ти/(о)лупати се (коме) о главу, платити главом, глава стоји/је (некоме) у торби/на пању, no deјar títere con cabeza**). Постоје и друга значења која се остварују у само једном од језика (сумња, освета, преоптерећеност, условљавање или одговорности концептуализују се само у српском језику, док се концепт учења на туђим грешакама лексикализује само у шпанском језику).

Упоређивањем фразеологизама који описују човека као носиоца одређених особина закључује се да они на сликовит начин квалификују различите типове људи. Углавном су усмерени на опис човекових интелектуалних, а ређе и неких карактерних и моралних особина и таква њихова семантика прати једну од најважнијих референтних вредности лексеме *glava* („ум, разум, памет“). Ови изрази готово уопште не дају физички опис појединца (срп. **бос по глави**). Карактерише их припадност неофицијелном, разговорном стилу, висок степен експресивности и валоративне снаге, као и разноликост метафоричких мотивација, међу којима доминира метафора ГЛАВА ЈЕ ОБЈЕКАТ. Запажа се доминација негативно обојених дескрипција (појединац је неразуман, луд, глуп, неозбиљан, тврдоглав, занесењак и сл.), док је неупоредиво мање израза који описују нормалног, трезвеног, реалног појединца. Мотивисани су сликом главе која је празан, шупаљ, дрвен, тврд објекат, објекат којем недостаје неки део, или који је пун ветра, мушуца, буба, сламе и сл. (**с главом у облацима, con la cabeza en las nubes, ударен/опаљен у главу, луда глава, tener la cabeza a rájaros, шупља глава, ser un cabeza hueca, изгубити главу/разум, perder la cabeza , írsele (a alguien) la cabeza, (бити) (као) (мува) без главе, имати бубе/ бубице/мушице у глави, cabeza de**

chorlito, tener muchos pájaros en la cabeza, (бити) ударен/опаљен у главу, фали/недостаје му (јој...) даска у глави, estar tocado a/de la cabeza, tener la cabeza llena de serrín, no tener más que serrín en la cabeza, имати сламу у глави, abeza de alcornoque, букова/дрвена/ дубова/храстова глава). Уочене су и спорадичне неподударности у метафоричким преносима (**cabeza de turco, cabeza visible, cabeza de huevo, cabeza cuadrada, фали/ недостаје му (нека) даска у глави, имати дивљи (луди) ветар у глави, не можеш га ухватити ни за главу ни за реп**). Издвојен је мали број израза који денотирају тренутна физичка стања, пре свега вртоглавицу, несвестицу, али и мучнину и мамурлук након пијанства.

Најнижи степен преводне еквиваленције уочава се код израза који не карактеришу директно човека, већ радње, ствари и појаве из његовог окружења. Овде се уочава диспропорција у дистрибуцији и фреквентности употребе фразеологизама с компонентом *глава/cabeza*, који су бројнији у српском језику. Они врше функције прилошких одредби за начин и интензификатора значења и исказују концепте из домена збрканости и хаотичности, нечег непријатног и изненадног, али и темпоралности и пробабилности (**бистре/ хладне/мирне главе, главом без обзир, није о главу, ни за живу главу, преко главе, од главе до пете, de la cabeza a los pies, уврх главе, главом и брадом**).

Посебно се издвојила група израза гестовног порекла, који су мотивисани покретима човековог тела, гестовима, у овом случају покретима главе. Гестови су део невербалног комуникационог понашања који може бити важан извор богаћења фразеолошким јединица, а на међујезичком плану показатељ националних комуникационих специфичности важних за разумевање одређене културе. Њихова анализа потврђује да је овде разлика између дословног и пренесеног значења веома мала, и да је често неопходна подршка контекста за правилну интерпретацију значења. У овој групи највише је парцијалних еквивалената, а гестовни фразеологизми именују стања и емоције попут чуђења, недоумице, збуњености, сумњичавости, игнорисања, покорности (**(по)чешати/трљати/трти главу, ухватити/хватати се за главу, llevarse las manos a la cabeza, одмахивати/(од)махнути/махати главом, погнути/спустити главу, agachar/ bajar la cabeza**).

Контрастивном анализом долази се до одређеног броја израза који испољавају готово идентичне структуралне карактеристике, али се разликују на значењском нивоу. Случајеви привидне/лажне еквиваленције или *лажних пријатеља*

често остају незапажени у речницима, уџбеницима, различитим преводима. Њихова анализа захтева посебну пажњу зато што они морају бити испитани из функционалног и прагматичког, а не само семантичког угла (**tener la cabeza sobre los hombros** и **(имати/носити) главу на раменима, levantar/alzar la cabeza, levantar/alzar cabeza** и **(по/уз)дићи/дизати главу, darse de cabeza contra la pared** и **ударати главом о зид**).

Соматизми *око/ojo* такође су вишезначни, учестале употребе и улазе у основни лексички фонд српског и шпанског језика. После лексеме *глава, око* твори највећи број фразеологизама српског језика, а нашем анализом обухваћено их је 173. И у шпанској фразеологији *оjo* је једна од најпродуктивнијих лексема, а у овом раду је анализирано њих 111, што опет указује на виши творбени потенцијал српског еквивалента. Њихова фразеолошка семантика прати симболику ока као органа интелектуалног опажања, а упоредни опис ових фразеологизама потврђује генералну подударност у концептуализацијама између шпанског и српског језика у овом сегменту фразеологије. Стога је у највећем броју случајева могуће повући семантичке паралеле између значења која још једном потврђују антропоцентричност фразеологизама мотивисаних метафорама и метонимијама које настају на основу овог дела људског тела (на основу његовог физичког изгледа, функција и односа са објектом који се посматра).

Међу радњама које исказују ове јединице истичу се оне из домена визуелне перцепције, радње гледања, дужег или краћег посматрања (**прелетети очима, echar el ojo/los ojos encima (a alguien), mirar con el rabillo del ojo, (по)гледати крајем/крајичком ока**). Уочене су и категорије и позитивно и негативно конотираних радњи са значењима „пожелети“, „свидети се“, „сметати“, „мрзети“, које настају на основу универзално присутних метафора ГЛЕДАЊЕ ЈЕ ИНТЕРЕСОВАЊЕ, ОКО ЈЕ ПРЕДМЕТ, ДУГО ГЛЕДАЊЕ ЈЕ ЗАДИВЉЕНОСТ (**бацити око/очи, запасти за око, echar el ojo, echar un ojo, запасти за око, poner los ojos (en una persona o cosa), entrar por los ojos derechos/por el ojo derecho, испадоше/испадају очи (за неким/ нечим), saltársele los ojos (a alguien), парити/пунити очи, не (моћи) одвојити/скинути ока/очи, (по)гледати кривим/ преким оком, гледати испод ока/очију, mirar de reojo, tener de ojo (a alguien), севнути/севати очима на некога**). Још једна универзална и примарна метафора условљава слична значења: ЖЕЉА ЈЕ ГЛАД (**(про)гутати/ прождирати/испијати очима, comer(se)/devorar con los ojos**). Радње когнитивне природе („увидети“, „схватити“, „завара(ва)ти“) метонимијски су повезане

с радњом гледања, и мотивисане примарном универзалном метафором ВИДЕТИ ЈЕ ЗНАТИ/ МИСЛИТИ и из ње изведених метафора ((НАМЕРНО) ПРОПУШТАТИ ЈЕ СКЛАЊАТИ ПОГЛЕД) (**бацити/сасути/сипати у очи, рећи/казати/скресати у очи, отворити очи (коме), abrirle los ojos (a alguien), отвориле се очи (коме), (затворити) око/очи (пред нечим), cerrar los ojos (ante algo), зажмурити на једно око, скинути копрену/мрак с очију, caérsele (a alguien) la venda (de los ojos) и quitar/arrancar (a alguien) la venda de los ojos, мазати (некоме) очи**). Поједини случајеви одсуства еквиваленције условљени су специфичним културолошким метафоризацијама (**стрељати/прострелити/ошинути/шибати очима (оштро), пресећи кога оком, бацити/ сасути/сипати у очи, рећи/казати/скресати у очи, заслепети/ заслепљивати очи некоме, мазати/замаз(ива)ати (некоме) очи**).

Апстрактне појаве на које упућују ове јединце везују се на првом месту за мотрење, надзор, опрез, што је у складу с развијеном симболиком ока као средством опажања (**имати/држати (некога) на оку, не (ис)пуштати с очију, seguir con los ojos, no quitar ojo, добро/широм отворити очи, abrir (alguien) (bien) los ojos, andar(se)/estar con cien/ cuatro, (tener) mucho ojo con, ser todo ojos**). Апстрактне појаве односе се и на различите когнитивне процесе (мишљење, сећањ), који су мотивисани метафоричким преносом ВИДЕТИ ЈЕ ЗНАТИ/МИСЛИТИ (**гледати/посматрати својим очима, ver/mirar con sus propios ojos, гледати/ посматрати другим очима, ver /mirar con otros ojos, у нечијим очима, а ojos (de alguien), не силази (некоме) с очију, имати пред очима**). И остали сложени, апстрактни феномени лексикализовани на овај начин испољавају висок степен преводне еквиваленције: негативно обојена емотивна стања, љутња, бес, жеља за осветом, нетрпељивост, и, у веома малом броју, позитивне емоције љубав, слога (**мрак пао на очи, смркло/смрачило се пред очима, tener/estar con sangre en el ojo, сева ватра из очију (некоме), око за око, ojo por ojo, coger entre ojos (a alguien), traer/tener entre ojos (a alguien), mirar/ver con malos ojos, гледати непријатељским/кривим/ преким оком, (по)вадити коме очи, (ис)копати очи коме, no tener ojos más que para, имати очи само за некога, гледати/чувати као зеницу ока, ser el ojo/ojito derecho (de una persona)**). Веома су ретки сличајеви одсуства преводних еквивалената (**en el ojo del huracán, apostarse un ojo de la cara**).

Када идиоматски изрази с компонентом *око/оjo* карактеришу човека, најчешће описују његова интелектуална својства, човек је оштроуман, паметан, али и глуп. И они

настају трансфером метафоре ВИДЕТИ ЈЕ ЗНАТИ (**имати очи у глави, tener ojos en la cara, tener mucho ojo, tener buen ojo, имати (добро) око за (нешто), (немати очи (у глави), no tener mucho ojo, no tener ojo clínico (para algo), faltar(le) ojos (en la cara), бити/остати слеп/слепац код (здравих) очију**). Уочава се мали број израза који указују човекове физичке карактеристике, као и на способност доброг/лошег вида. Ове последње засноване су на специфичним културолошки условљеним метафорама и пресликавањима (**око соколово, ojos de lince**). Код малог броја израза уочена су пресликавања у циљни домен незајажљивости, незаситости које производи универзална метафора ЖЕЉА ЈЕ ГЛАД, ЖЕЉА ЈЕ ПИЋЕ/ ХРАНА (**у њега су велике очи, има гладне очи**). Тренутна физичка стања се, природно, доводе у везу са стањима поспаности, умора, али и несвестице и мамурлука (**пада/иде/долази/дође сан на очи (некоме), очи/капци су (некоме) на пола копља, quemarse los ojos, dejarse los ojos, pegar el ojo, (ни), мрачи се (некоме) пред очима, nublársele los ojos a alguien, укрстити очима**).

Анализа указује на висок степен подударности код израза који служе као дескриптори околносног оквира и у реченици имају функцију прилошких одредби. Овде се издвојила група израза који имају просторну, односно временску вредност. Они потврђују изразиту антропометричност ове врсте јединица, доказујући да је човекова перцепција простора и времена условљена његовим физичким и телесним искуством, које тако постаје основ за схватање и концептуализацију света. А како је човек основно мерило за разумевање простора и времена, то је и њихова перцепција крајње субјективна (**en un abrir y cerrar de ojos, у трен ока, док оком тренеш, no lo verán sus ojos, бити некоме пред очима, delante de mis/tus/nuestros...ojos, на очи, пред очима, далеко од очију**). Ови изрази упућују и на начин на који се врше радње (**голим оком, a ojo desnudo, у четири ока, a ojo de buen cubero, отворених очију, затворених очију, con los ojos cerrados, con los ojos abiertos, salir de ojo, боде очи, (у)пада у очи, (costar/valer/ cobrar...) un ojo de la cara**).

Уочена је висока фразеолошка продуктивност у шпанском језику, нешто мања у српском, код генерисања израза који су мотивисани мимиком, различитим покретима очију. На тај начин се у вербалној комуникацију исказују стања и емоције које у невербалној комуникацији исказују такви покрети: зачуђеност, бес, изненађеност, узбуђење, одушевљење, радост (**(abrir) ojos como platos, разрогачити очи, (poner) ojos redondos, dejar/quedarse con los ojos a cuadros poner los ojos en blanco**,

широм/широко отворити очи, избечити очи, исколачити очи (на некога), desorbitarse los ojos (de la rabia) (a alguien), заиграти очи некое). На међујезичком плану фразеологизми с компонентом *око/ојо* готово уопште не граде однос привидне еквиваленције, већ њима сличне односе међујезичке квазисинонимије и асиметричне полисемије, који подразумевају делимична (не)преклапања значења (**отворити очи и abrir los ojos, затворити очи и cerrar los ojos, saltar a los ojos и скочити/скакати (некое) у очи.**)

Контрастивна анализа фразеологизама с компонентама *рука/brazo* и *шака/mano* показала је да, упркос лексикографском одређењу и првобитним претпоставкама, *рука* и *mano* могу бити валидан предмет контрастирања и показатељ међујезичког односа. Закључак је да су *рука* и *mano* високо упоредиве јединице, које имају исто значење и примену у српском и шпанском језику, као и заједничка прагматичка, функционална својства и творбени фразеолошки потенцијал. У оба језика у питању су лексеме највише фразеолошке продуктивности, те је анализа овог пута укључила сразмеран број фразеологизама: 154 из српског и 140 из шпанског језика. Њихови речнички еквиваленти *шака* и *brazo* („рука“) улазе у састав двадесетак активно коришћених фразеологизама српског и шпанског језика.

И код ових соматских фразеологизама уочен је висок степен преводне еквиваленције, а значења која они остварују у великој мери се изводе из вишеструке али универзалне симболике руку као органа којим се ради, као симбола помирења, помоћи и милосрђа, и као симбола моћи, доминације, поседа и власти.

Изрази који именују радње мотивисани су руком као неком врстом оруђа помоћу се „ради“, обично нека конкретна мануална радња (**ponerse/poner manos a la obra, meter mano/la mano/las manos, плунути у руке/у шаке/у длан(ове), упослити руке, hacer manos(s), упослити руке, tener/traer(se) entre manos algo, (dar) la última mano, узети нешто у руке, (преметнути, претурити) преко руку**). У оба језика изражена је симболика руке као средства којим се помаже другоме, те се помоћу метафоричког трансфера РУКА – ПОМОЋ генеришу изрази из овог домена, „помоћи, помагати“ (**бити/наћи се при руци, пружити/пружати руку (коме), tender la/ una mano (a alguien), darle una mano (a alguien), echarle una mano/manita a alguien, ићи на руку**). Рука и шака носе симболику органа који имају моћ, силу да ударе и казне, те се по бројности издвојила подгрупа израза који означавају управо „тући“, „ударити“, „казнити“ (**alzar/levantar la mano a/contra alguien, дићи руку на некога, llegar/venir a**

las manos (dos o más personas), irse a las manos, доћи до шака, ponerle la(s) mano(s) encima a alguien, sentar la mano (a alguien), meterle mano a alguien, пропустити/проћи кроз руке/шаке). Група израза који именују радње манифестује висок степен преводне еквиваленције.

Апстрактне појаве на које се односе изрази с компонентама *рука* везују се за концептуалне домене власти, надмоћи, великог утицаја и одговорности, и њима блиским власништва и својине. Ова значења мотивисана су симболиком руке која изражава моћ, доминацију, власт и далеко су најбројнија. Искузују власт, моћ, контролу, власништво, припадност, својину, одговорност, ослобађање од власти, губитак контроле, промену власништва (**имати/узети/држати некога/нештоконце/ствар/све/кормило/узде/бич/мач у својим рукама/руци/шакама/шаца, (бити) у (нечијим) рукама/шакама, estar en manos de (alguien/algo), tener (una persona a otra) de su mano, meter mano a algo, forzar la mano (a alguien), echar la mano encima (a alguien), no caérsele (algo a alguien) de las manos, не испуштати из руку, (с)везати руке (и ноге) (некоме), atarle las manos a alguien, поверити/(пре)дати у руке (некоме), dejar/dar en (las/sus) manos (algo/alguien), (до)пасти/доспети/доћи у руке/шаке, caer en manos de alguien, доћи/доспети/дати/ оставити у праве/сигурне/добре//погрешне руке, (estar/dejar/quedar) en buenas//malas manos, (ис)пустити из руке/руку/шака (узде/конце/ствари/све...), дати/давати (некоме) слободне/одрешене руке, tener las manos libres, (ићи/прелазити, итд.) из руке у руку/од руке до руке, (ir, pasar) de mano en mano, cambiar de mano(s)).** У мањој мери концептуализују се појаве попут склада, слоге, сигурности, убеђености (у нешто), и међу њима се успоставља висок степен преводне еквиваленције.

Веома бројну и семантички изузетно разуђену групу чине фразеологизми који карактеришу човека, као и радње које врши, појаве и ствари које га окружују. Сликвито описују човекове способности (углавном мануалне) и његове карактерне и моралне особине. Када рука и шака представљају органе који управљају људским радом, симболи су човекове спретности, те он може бити оквалификован као вешт, спретан или неспретан. Код ових израза уочава се пренос ДЕО УМЕСТО ЦЕЛИНЕ (**tener/darse buena//mala mano, (имати) златне руке, (tener) manos/manitas de plata/de oro, имати лаку/прецизну руку, (tener) manos de mantequilla/manteca, manos torpes, имати две леве руке).** Човек је представљен као заузет, нерадник или лењивац (**имати пуне руке посла, tener las manos llenas, бити скрштених руку,**

обесити руке, **cruzarse de brazos**, **(estar) mano sobre mano**, **(estar) con una mano atrás/detrás y otra delante**), као успешан и срећковић или неуспешан ((не) иде од руке, (не) поћи/полазити за руком, бити (не)срећне руке, сврбети (некога) руке/дланови, празних руку/шака, **con las manos vacías (irse/ marcharse/volver)**, **(estar) dejado de la mano de Dios**), као дарежљив, тврдица или лопов (**бити широке руке**, (имати) дуге/дугачке руке/прсте, **ser largo de manos**, **tener la mano (muy) larga**, **завући/завлачити руку у туђи цеп**), као строг, суров или покоран (**бити/имати чврсту/јаку/гвоздену/челичну/железну руку**, **мушка рука**, **mano de hierro**, **mano fuerte**, **cargar la mano (con alguien)**, **apretar mano**, **abrir/atenuar/aflojar la mano**, има тешку руку, **бити (с)везаних руку**, **јести некоме из руке**, **tener las manos atadas**). Изрази који припадају домену (не)исправног, (не)моралног понашања и који представљају појединца као доброг и поштеног или непоштеног религиозне су, тачније библијске мотивисаности (**бити/имати чисте руке**, **con las manos limpias**, **имати прљаве/нечисте руке**, **mancharse las manos**, **имати кржаве руке**, **mancharse las manos de sangre**, **tener (mucha) mano izquierda**, (**hacer, negociar, jugar...**) **a dos manos**). Садржаји који валоризују човекове интелектуалне способности („паметан“//„глуп“) доминантно се концептуализују у шпанском језику (**(no) saber lo que se tiene/trae/lleva entre manos**, **(no) saber (alguien) donde tiene la/su mano derecha**).

Фразеологизми с компонентом *рука/mano* могу се индиректно односити на човека, када служе као дескриптори његове околине, онога што ради и што га окружује. Тада описују различите аспекте околносног оквира, (време, место, начин, количина). Они именују просторне односе, а ови често служе као изворни домен за разумевање још апстрактнијег феномена какво је време (**(бити) на дохват(у) руке**, **(бити) при руци**,**(бити некоме) крај руке**, **(estar/encontrarse) al alcance de la mano**, **(estar/quedar) a mano**, **a la mano**, **tocar (algo) con las manos**, **darse la mano con algo**, **изван руке**, **(poner algo/estar) fuera del alcance de la mano**, **на брзу руку**, **de manos a boca**). Они даљом метафоризацијом могу именовати степен пробабилности, извесности. Именују и начин на који се врши нека радња (**голих руку**, **a mano alzada**, **слободном руком**, **рукама и ногама**, **a dos manos**, **a mano airada**, **a mano armada**, **из прве руке**, **de primera mano**, **из друге/треће руке**, **de segunda mano**, **en mano**, **на руке**, **испод руке**, **bajo mano**, **обема рукама**). Међу њима се уочава одређен број израза нултог степена еквиваленције (**шаком и капом**, **на своју руку**, **mano a mano**, **на лаку руку**,

(luchar) a brazo partido). Само је у овом сегменту контрастивна анализа показала да лексема *рука/mano* мотивише значење незнатног броја идиоматских израза који функционишу као реченични везници.

Фразеологизми гестовног порекла мотивисани покретом руке (пружање, ширење руке), поред тога што представљају вид поздрављања у различитим комуникативним оквирима, примарно симболизују помирење, помоћ, спас. Такође именују постигнути договор пријатељство, добродошлицу, задовољство (**пружити/ дати руку, tender la/una mano (a alguien), стегнути/стиснути коме руку, раширених руку, con/a manos abiertas, трљати руке, frotarse las manos**). Ови гестовни фразеологизми универзално симболизују искреност, ленчарење, равнодушност (**руку на срце, con la mano en el corazón, (скрстити/склопити/ прекрстити руке, cruzarse de brazos, (estar) con una mano atrás/detrás y otra delante**). Специфично, унутар својих говорних заједница, ови гестови и њима мотивисани изрази означавају ласкање, додворавање (**pasar la mano por el lomo (a alguien), чуђење, неверицу ((пре)крстити се левом и десном руком, одмахнути/ одмахивати руком), бес, срџбу (morderse (alguien) las manos**).

Издвојена група тзв. *лажних фразеолошких пријатеља* указује да формално подударни изрази могу именовати потпуно различите садржаје (**caerse/caérsele de las mano a alguien** и **испасти/испустити из руку, apretar mano** и **стискати/стезати стиснути/стегнути руке, ићи/отићи у нечије руке** и **irse a las manos**).

Свеобухватан поглед на контрастивну анализу фразеологизама са састаницама *глава/cabeza, око/ojo, рука/brazo* и *шака/mano* поврћује веома важно место ових соматизама унутар лексичког и фразеолошког система шпанског и српског језика, као и да соматски фразеологизми које они конституишу чине веома фреквентно поље унутар ових језичких система.

Метафоре настале на бази ових делова људског тела генеришу различита значења у оквиру веома широких концептуалних домена и ови фразеологизми испољавају изузетну семантичку разуђеност. Ономасиолошки приступ њиховој систематизацији указује да семантика израза углавном прати полисемију и универзалну симболику ових соматизама. Анализа показује да се на међујезичком плану може успоставити базична семантичка, формална и функционална подударност између фразеолошких система ова два језика, као и да је преводна еквиваленција увелико условљена полисемијом и прагматиком израза.

Као општи закључак намеће се да готово сви анализирани изрази имају једну кључну заједничку компоненту; сви се односе или директно на човека, као биће које врши одређене радње и које поседује одређене карактерне и интелектуалне особине, или индиректно када упућују на појаве из његовог окружења и начин на који он функционише. Стога су они изразито антропоцентрични. Други је закључак да су они подједнако антропометрични, зато што узимају човека као основно мерило, параметар за утврђивање различитих релација, дескрипцију и валоризовање појава из околног света. Њихова антропоцентричност и антропометричност несумњиво су универзалног карактера. Сличност метафора које су активне у ова два језика доказ су да су многе од њих универзалног карактера; да су у великој мери спољни свет, односи у том свету, стварност, људске мане и врлине, навике и понашања конципирани и лексикализовани на исти или сличан начин. Спорадичне неподударности у концептуализацији спољашњег света путем сопственог тела указују на специфичну и идиосинкрасичну надоградњу универзалних метафора.

Анализа указује и на друге фразеолошке универзалије, које су потврђене у већини језика. То је, првенствено, запажање о великом значају који идиоматски, метафорични говор има у интензивном исказивању емоција, описивању апстрактних појмова и личних искустава. Потврђено је и да идиоматски изрази чешће репрезентују неку комплексну, апстрактну појаву, а не неки конкретан догађај. И коначно, уочен је још један универзално потврђен принцип функционисања фразеолошких јединица, по којем оне исказују (стилски и емотивно) негативно маркиране појаве, дескрипције и емоције са негативном конотацијом. То је и један од закључака ове анализе, која потврђује да у оба језика квантитативно предњаче управо они идиоматски изрази који описују и валоризују негативне појаве. Наиме, због већег стилско-експресивног капацитета, фразеолошки су продуктивнији они изрази који именују негативне концепте. Додајмо и да су соматски фразеологизми сами по себи језичка универзалија уопште, јер не постоји језик који их не познаје, те би требало да представљају незаобилазни елемент у специфичној и контрастивној анализи јединица фразеологије било ког језика. Поред универзалности, ове јединице одликује и веома висока фреквентност употребе, што је представљало додатну мотивацију за ово истраживање.

Утисак је да соматски фразеологизми истовремено представљају сложен али и занимљив фразеолошки материјал, који до сада није упоређиван у контексту српског и шпанског језика. Стога резултати ове анализе могу имати крајње практичан домет и

конкретну примену у транслатологији, лексикографији, као и настави страног језика. Разумевање значења и употребе ФЈ подразумева лакше и брже развијање стратегија за њихово превођење и лексикографску обраду, за решавање недоумица везаних за њихове прагматичке и функционалне вредности, за њихову дидактику и примену у настави страног језика.

5. ИЗВОРИ И БИБЛИОГРАФИЈА

5.1 ИЗВОРИ

Електронски извори на српском језику (искоришћени два или више пута):

www.alo.rs

www.b92.net

www.blic.rs

www.danas.rs

www.dnevnik.rs

www.glas-javnosti.rs

www.nadlanu.com

www.naslovi.net

www.novosti.rs

www.politika.rs

www.pressonline.rs

www.rastko.rs

www.rts.rs

www.smedia.rs

www.sportal.rs

www.sport.blic.rs

www.sportske.net

www.svet.rs

www.tanjug.rs

www.telegraf.rs

www.vesti.rs

www.vestinet.rs

www.vesti-online.com

www.24sata.rs

Електронски извори на шпанском језику (искоришћени два или више пута):

www.abc.es

www.eltiempo.com

www.hoy.com

www.rae.es

www.sport.es

www.teledigital

5.2 БИБЛИОГРАФИЈА

1. **Алварадо Ортега, Руис Гуриљо 2006:** M.B. Alvarado Ortega, L. Ruiz Gurrillo, “Unidades de la conversación y fraseología: acerca de la autonomía de las fórmulas rutinarias”, *Actas del Congreso Internacional de Fraseología y Paremiología, Santiago de Compostela*, Septiembre 2006.
2. **Алварадо Ортега 2008:** M.B. AlvaradoOrtega, Las formulas rutinarias en el español actual, Универзитет у Аликантеу (Необјављена докторска теза).
3. **Алмела, Рамон Тривес, Вотјак 2005:** R.Almela, E.Ramón Trives, G.Wotjak, G. (уред.), *Fraseología contrastiva con ejemplos tomados del alemán, español, francés e italiano*, Murcia: Universidad de Murcia Servicio de Publicaciones.
4. **Андријевић, Пејовић 2012:** M. Andrijević, A. Pejović: „Elementi neverbalne komunikacije u jeziku: veza između kinezike i frazeologije“, y B. Mišić-Ilić, V. Lopičić (уред.), *Jezik, književnost, komunikacija. Jezička istraživanja*, Niš: Filozofski fakultet u Nišu, 442-451.
5. **Анхелова Ненкова 2006:** V. Angelova Nénkova, “Somatismos fraseológicos en búlgaro y español: contraste de unidades fraseológicas desde la praxis traductora”, y: J.García-Medall (уред.), *Fraseología e ironía: descripción y contraste*, Lugo: Axac, 97-110.
6. **Анхелова Ненкова 2007:** V. Ángelova Nénkova, “Factores socioculturales para la formación de las unidades fraseológicas”, y: J.D. Luque Durán, A. Pamies Bertrán, A. (уред.), *Interculturalidad y lenguaje. El significado como colorario cultural*, Granada: Granada Lingvistica, 165-172.
7. **Анхелова Ненкова 2008:** V. Ángelova Nénkova, *Fraseología contrastiva español-búlgaro: problemas de traducción*, Универзитет у Ваљадолиду (Необјављена докторска теза).
8. **Аснарес Маулеон 2006:** M. Aznárez Mauleón, *La fraseología metalingüística con verbos de lengua en español actual*, Frankfurt: Peter Lang.
9. **Апресјан 2000:** J. Apresjan, *Systematic Lexicography*, Oxford: Oxford University Press.
10. **Бакингем 2006:** L. Buckingham, “Modelos icónicos y clasificación de las unidades fraseológicas según un corpus multilingüe (bosnio –serbo-croata, alemán e ingles)”, y: J. García – Medall (уред.), *Fraseología e ironía: descripción y contraste*, Lugo: Axac, 13-71.

11. **Баранов, Добровољски 1996:** A.Baránov, D.Dobrovol'skij, "Cognitive modelling of actual meaning in the field of phraseology", *Journal of Pragmatics*, 25, 409-429.
12. **Баранов, Добровољски 1998:** A. Baránov; D. Dobrovil'skii: "Idiomaticidad e idiomatismos", у: J.D. Luque Durán, A. Pamies Bertrán (уред.), *Léxico y fraseología*, Granada: Método Ediciones, 19-42.
13. **Боерс, Линдстромберг (уред.) 2008:** F. Boers, S. Lindstromberg, *Cognitive Linguistic Approaches to Teaching Vocabulary and Phraseology*, Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
14. **Бојовић 2010:** Д. Бојовић, „Дијалекатска фразеологија: лексичко- граматички аспект (Увод у класификацију)“, у: М. Ковачевић (уред.), *Српски језик, књижевност, уметност, књ.1*, Језички систем и употреба језика, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 265-271.
15. **Бугарски 1986 а:** R. Bugarski, *Lingvistika u primeni*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
16. **Бугарски 1986 б:** R. Bugarski, „Terminologija kontrastivne lingvistike“, *Kontrastivna jezička istraživanja, III simpozijum, Zbornik radova*, Novi Sad: Filozofski fakultet, 383–390.
17. **Бургер 1998:** H. Burger: *Handbuch der Phraseologie*, Berlin, New York: De Gruyter.
18. **Бургер 2000:** H. Burger, "La variación en fraseología", у: J.D. Luque Durán, A. Pamies Bertrán (уред.), *Trabajos de lexicografía y fraseología contrastivas*, Granada: Método, 105-118.
19. **Бургер 2005:** H. Burger, "Aspectos de la vitalidad de los modismos", у: J.D. Luque Durán, A. Pamies Bertrán (уред.), *La creatividad en el lenguaje: colocaciones idiomáticas y fraseología*, Granada: Método, 15-35.
20. **Бургер, Добровољски , Кун, Норик 2007:** H.Burger, D.Dobrovol'skij, P. Kühn, N.R. Norrick (уред.), *Phraseologie. Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung. Phraseology. An International Handbook of Contemporary Research*, Berlin, New York: Walter de Gruyter.
21. **Вејганг 1998:** E. Weigang (уред.), *Contrastive lexical semantics*, Amsterdam: John Benjamins.

22. **Величкова 2009:** С. Величкова, „О једној врсти поредбених фразема у српском и бугарском језику “ у: М. Ковачевић (уред.), *Српски језик, књижевност, уметност*, књ.1, Језички систем и употреба језика, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 135-139.
23. **Вјежбица 2000:** А. Wierzbicka, ”Semantics. Primes and Universals”, Oxford, New York: Oxford University Press.
24. **Вјежбица 2000:** А. Wierzbicka, “Primitivos semánticos y universales léxicos: teoría y algunos ejemplos”, у: J.D. Luque Durán, А. Pamies Bertrán (уред.), *Trabajos de lexicografía y fraseología contrastivas*, Granada: Método, 1-28.
25. **Вјежбица 2006:** А. Wierzbicka, ”English: Meaning and Culture”, Oxford: Oxford University Press.
26. **Вјежбица 2007:** А. Wierzbicka, „Bodies and their parts: An NSM approach to semantic typology“, *Language Sciences*, 29/1,14-65.
27. **Вјежбица 2009:** А. Wierzbicka, “Exploring english phraseology with two tools, *Journal of English Linguistics* 37/2,101-129.
28. **Волос 1980:** R. Volos, “Veza između geste i frazeologizma“, у: А. Menac (уред.), *Iz frazeološke problematike*, Zagreb, 82-95.
29. **Вотјак 1992:** G.Wotjak (уред.), *Estudios de lexicología y metalexigrafía del español actual*, Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
30. **Вотјак 1998 а:** G. Wotjak, ”Estructuraciones léxicas y significado léxico”, у: G. Wotjak (уред.), *Estudios de fraseología y fraseografía del español actual*, Frankfurt am Main: Vervuert, Madrid: Iberoamericana, 157-182.
31. **Вотјак 1998 б:** G. Wotjak, “¿Cómo tratar las unidades fraseológicas (UF) en el diccionario?”, G. Wotjak (уред.), *Estudios de fraseología y fraseografía del español actual*, Frankfurt am Main: Vervuert, Madrid: Iberoamericana, 307-322.
32. **Вотјак 2000 а:** G. Wotjak, “*No hay que estarse con los brazos cruzados*. Algunas observaciones del significado de expresiones idiomáticas verbales del español actual”, у: G. Corpas Pastor (уред.), *Las lenguas de Europa: Estudios de fraseología, fraseografía y traducción* Granada: Comares, 185-196.

33. **Вотјак 2000 б:** B. Wotjak, “Alternaciones contextuales de los fraseologismos”, y: J.D. Luque Durán, A. Pamies Bertrán (уред.), *Trabajos de lexicografía y fraseología contrastivas*, Granada: Método, 119-136.
34. **Вотјак 2005:** G. Wotjak, “¿Qué significado podemos atribuir a las unidades fraseológicas?”, y: J.D. Luque Durán, A. Pamies Bertrán (уред.), *La creatividad en el lenguaje: colocaciones idiomáticas y fraseología*, Granada: Método, 121 – 148.
35. **Вотјак 2006:** G. Wotjak, *Las lenguas, ventanas que dan al mundo. El léxico como encrucijada entre morfosintaxis y cognición: aspectos semánticos y pragmáticos en perspectiva intra e interlingüística*, Salamanca: Universidad de Salamanca.
36. **Вотјак 2007:** G. Wotjak, “Algunas reflexiones acerca de lengua y cultura”, y: J.D. Luque Durán, A. Pamies Bertrán (уред.), *Interculturalidad y lenguaje. El significado como colorario cultural*. Granada: Granada Lingvistica, 213-235.
37. **Вотјак, Куартеро Отал 2005:** G. Wotjak, J. Cuartero Otal (уред.), *Entre semántica léxica, teoría del léxico y sintaxis*, Frankfurt am Main: Peter Lang.
38. **Вуловић 2014:** Н. Вуловић, „Поредбене фразеолошке јединице с компонентом *Пилат* у српском језику“, *Наш језик*, XLV, 1/2, 63-72.
39. **Гарсија Маркос 2000:** F. García Marcos, “Aspectos sociolingüísticos de la semántica léxica”, y: J.D. Luque Durán, A. Pamies Bertrán (уред.), *Trabajos de lexicografía y fraseología contrastivas*, Granada: Método, 237-254.
40. **Гарсија-Медаљ 2006:** J. García – Medall (уред.), *Fraseología e ironía: descripción y contraste*, Lugo: Axac.
41. **Гарсија-Пахе Санћес 1990 а:** M. García-Page Sánchez, “Léxico y sintaxis locucionales: algunas consideraciones sobre palabras “idiomáticas””, *Estudios humanísticos. Filología*, 12, 279-292.
42. **Гарсија-Пахе Санћес 1990 б:** M. García-Page Sánchez, “Sobre implicaciones lingüísticas: solidaridad léxica y expresión fija”, *Estudios humanísticos. Filología*, 12, 215-228.
43. **Гарсија-Пахе Санћес 1991:** M. García-Page Sánchez, “Locuciones adverbiales con palabras idiomáticas”, *Revista Española de Lingüística*, año 21, fasc.2, 233-264.
44. **Гарсија-Пахе Санћес 1995:** M. García-Page Sánchez, “Fraseologismos oracionales”, *Contextos*, 25-26, 79-92.

45. **Гарсија-Пахе Санћес 1996:** M. García-Page Sánchez, “Sobre las variantes fraseológicas en español“, *Revista canadiense de estudios hispánicos*, 20/3, 477-490.
46. **Гарсија-Пахе Санћес 1998:** M. García-Page Sánchez, “Expresión fija y sinonimia”, G. Wotjak (уред.), *Estudios de fraseología y fraseografía del español actual*, Frankfurt am Main: Vervuert, Madrid: Iberoamericana, 83-96.
47. **Гарсија-Пахе Санћес 2006:** M. García-Page Sánchez, „La locución oracional en español“, y: J.García-Medall (уред.), *Fraseología e ironía: descripción y contraste*, Lugo: Ахас, 71-84.
48. **Гарсија-Пахе Санћес 2008:** M. García-Page Sánchez, *Introducción a la fraseología española. Estudio de las locuciones*, Barcelona: Anthropos.
49. **Гарсија-Пахе Санћес 2012:** M. García-Page Sánchez, “Los otros “falsos amigos” de la fraseología: variantes genuinas y variantes espurias”, C. Gonzáles Royo, P. Mogorrón Huerta (уред.), *Fraseología contrastiva: lexicografía, traducción y análisis de corpus*, Alicante: Universidad de Alicante, 95-108.
50. **Гиџс 1993:** R. Gibbs, “Why Idioms Are Not Dead Metaphors”, y: C. Cacciari, P. Tabossi (уред.), *Idioms: Processing, Structure and Interpretation*, Hillsdale, New Jersey, Hove and London: LEA, 57-68.
51. **Гиџс 1994:** R. Gibbs, *The poetics of mind: figurative thought, language, and understanding*, New York: Cambridge University Press.
52. **Гиљен Монхе 2001:** G.Guillén Monje, “Unidades fraseológicas de la cara en ruso y español“, *Interlingüística*, 12, Huelva, 197-203.
53. **Гиљен Монхе 2002:** G.Guillén Monje, “Fraseografía hispano-rusa: un ejemplo con unidades fraseológicas con componente somático“, *Actas del Congreso Internacional “España y el mundo eslavo, relaciones lingüísticas, literarias y culturales*, Madrid: Gram Ed., 407-411.
54. **Гиљен Монхе 2004:** G. Guillén Monje, *Fraseología contrastiva ruso-española: análisis de un corpus bilingüe de somatismos*, Универзитет у Гранади (Необјављена докторска теза).
55. **Гонсалес Реј 1998:** M. González Rey, “Estudio de la idiomática en las unidades fraseológicas”, y: G. Wotjak (уред.), *Estudios de fraseología y fraseografía del español actual*, Frankfurt am Main: Vervuert, Madrid: Iberoamericana, 57-74.

56. **Гонсалес Ројо, Могорон Уерта 2008:** C. González Rojo, P. Mogorrón Huerta (уред.), *Estudios y análisis de fraseología contrastiva: Lexicografía y traducción*, Alicante: Universidad de Alicante.
57. **Гортан Премк 2004:** D. Gortan Premk, *Polisemija i organizacija leksičkog sistema u srpskome jeziku*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
58. **Грајс 1991:** P. Grice, *Studies in the Way of Words*, Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press.
59. **Гресијано 2000:** G. Greciano, “Europa bajo un mismo techo. La fraseología de los textos europeos”, у: J.D. Luque Durán, A. Pamies Bertrán (уред.), *La creatividad en el lenguaje: colocaciones idiomáticas y fraseología*, Granada: Método, 37-52.
60. **Грицкат 1967:** I. Grickat, „Stilske figure u svetlu jezičkih analiza”, *Naš jezik*, 16/4, 217-235.
61. **Дешић 1982:** М. Дешић, „Из српскохрватске полисемије“, у Д. Ђупић (уред.), *Лексикографија и лексикологија: зборник реферата*, Београд: САНУ, 57-64.
62. **Дијас Гарсија 1998:** N. Díaz García, “Acerca del análisis sintáctico- semántico de frases idiomáticas”, у: G. Wotjak (уред.), *Estudios de fraseología y fraseografía del español actual*, Frankfurt am Main: Vervuert, Madrid: Iberoamericana, 75-82.
63. **Добровољски 2000 а:** D.Dobrovol'skij, “Idioms in contrast: a functional view” у: G. Corpas Pastor (уред.), *Las lenguas de Europa: Estudios de fraseología, fraseografía y traducción*, Granada: Comares, 367-388.
64. **Добровољски 2000 б:** D.Dobrovol'skij, “Contrastive idiom analysis: Russian and German idioms in theory and in the bilingual dictionary”, *International Journal of Lexicography*, 13/3, Oxford, 169-186.
65. **Добровољски, Пирајнен 2000 в:** D. Dobrovol'skiĭ, E. Piirainen, „Sobre los símbolos cognitivos y culturales del lenguaje figurado”, у: J.D. Luque Durán, A. Pamies Bertrán, A. (уред.), *Trabajos de lexicografía y fraseología contrastivas*, Granada: Método, 29-54.
66. **Добровољски 2000 г:** D. Dobrovol'skiĭ, ”La especificidad nacional y cultural en fraseología”, у: J.D. Luque Durán, A. Pamies Bertrán, A. (уред.), *Trabajos de lexicografía y fraseología contrastivas*, Granada: Método, 63-78.

67. **Добровољски 2005:** D. Dobrovol'skiĭ, "Acerca de la equivalencia translingüística de los fraseologismos", у: J.D. Luque Durán, A. Pamies Bertrán, A. (уред.), *La creatividad en el lenguaje: colocaciones idiomáticas y fraseología*, Granada: Método, 359-379.
68. **Добровољски, Пирајнен 2005:** D. Dobrovol'skiĭ, E. Piirainen, "Cognitive theory of metaphor and idioma analysis", *Jezikoslovlje*, 7/35.
69. **Добровољски 2007:** D. Dobrovol'skiĭ, "Idiom semantics from a cognitive perspective", J.D. Luque Durán, A. Pamies Bertrán, A. (уред.), *Interculturalidad y lenguaje. El significado como colorario cultural*. Granada: Granada Lingvistica, 37-48.
70. **Драгићевић 2003:** Р. Драгићевић, „Механизми настајања секундарних значења лексема“, *Српски језик*, 8/1-2, 221-230.
71. **Драгићевић 2006 а:** Р. Драгићевић, „Концептуализација туге у српском језику“, *Српски језик*, 11, 1/2, 309-325.
72. **Драгићевић 2006 б:** Р. Драгићевић, „Испитивање концептуализације љутње“, у: П. Пипер (уред.), *Когнитивнолингвистичка проучавања српског језика*, Београд: САНУ, 97-119.
73. **Драгићевић 2006:** Р. Драгићевић, „Семантички односи слични полисемији“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 35/1, Београд: МСЦ, 227-233.
74. **Драгићевић 2007:** Р. Драгићевић, *Лексикологија српског језика*, Београд: Завод за уџбенике.
75. **Драгићевић 2009 а:** Р. Драгићевић, „Утицај полисемије на творбу речи“, *Књижевност и језик*, 56, 1/2, 147-153.
76. **Драгићевић 2009 б:** Рајна Драгићевић, „О проблемима идентификације фразеологизама“, *SuedSlavistic online*, 1, 35-44.
(доступно на: <http://www.suedslavistik-online.de/01/dragicevic.pdf>)
77. **Драгићевић 2010:** Р. Драгићевић, *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу*, Београд: Чигоја.
78. **Ђорђевић 1983:** R. Đorđević, „Kontrastivna analiza i kontrastivna realnost“, *Kontrastivna analiza i nastava stranih jezika*, Beograd: Društvo za primenjenu lingvistiku Srbije, 19–26.
79. **Ђорђевић 2004:** R. Đorđević, *Uvod u kontrastiranje jezika*, Beograd: Filološki fakultet.
80. **Ињеста Мена, Памјес Бертран 2002:** E.M. Iñesta Mena, A. Pamies Bertrán, *Fraseología y metáfora : aspectos tipológicos y cognitivos*, Granada: Método.

81. **Јовановић 2008:** В. Јовановић, „Ново о српској фразеологији. Драгана Мршевић-Радовић, *Фразеологија и национална култура*“, *Књижевност и језик*, LV/3–4, Београд:, 361-367.
82. **Јовановић 2006:** Ј. Јовановић, *Књига српских народних пословица*, књ. I, II, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика.
83. **Јовановић 2007:** Ј. Jovanović, „О синтаксиčким i стилским особеностима изградње сликовите представе (на примеру пословиčких поредjenja““, *Srpski jezik*, 12/1-2, 141-169.
84. **Карлуџи, Дијас Фереро 2011:** L. Carlucci, A.M. Díaz Ferrero, “Falsos amigos fraseológicos entre lenguas próximas: los enemigos del traductor”, у: A. Pamies, L. Luque-Nadal, J.M. Pazos Breña (уред.), *Multi-lingual phraseography: Second Language Learning and Translation Applications*, Baltmannsweiler: Schneider Verlag, 147-156.
85. **Карнеадо Море, Триста Перес 1985:** Z.V. Carneado Moré, A.M. Tristá Pérez, *Estudios de fraseología*, La Habana: Academia de Ciencias de Cuba.
86. **Касарес 1992 [1950]:** J. Casares, *Introducción a la lexicografía moderna*, Madrid: C.S.I.C.
87. **Кастиљо Карбаљо 1997:** M.ª Auxiliadora Castillo, *Unidades pluriverbales en un corpus del español contemporáneo*, Málaga: Publicaciones de la Universidad de Málaga.
88. **Кастиљо Карбаљо 1997-1998:** M.A. Castillo Carballo, “El concepto de unidad fraseológica”, *Revista Española de Lingüística*, IV, 67-79.
89. **Кастиљо Карбаљо 2000:** M.A. Castillo Carballo, “Lingüística de corpus y fraseología: algunas consideraciones sobre las locuciones verbales”, у: G. Corpas Pastor (уред.), *Las lenguas de Europa: estudios de fraseología, fraseografía y traducción*, Granada: Comares, 95-126.
90. **Каћари, Табоси 1993:** C. Cacciari, P. Tabossi (уред.), *Idioms: Processing, Structure and Interpretation*, Hillsdale, New Jersey, Hove and London: LEA.
91. **Кевечеш, Шабо 1998:** Z. Kövecses, P. Szabó, “Idioms: a view from Cognitive Semantics”, *Applied Linguistics*, 17/3, Oxford, 326-355.
92. **Кевечеш 2005:** Z. Kövecses, *Metaphor in Culture: Universality and Variation*, Cambridge, New York: Cambridge University Press.
93. **Кевечеш 2010:** Z. Kövecses, *Metaphor. A Practical Introduction*, New York: Oxford University Press.
94. **Кликовац 2004:** D. Klikovac, *Metafore u mišljenju i jeziku*, Београд: XX век.

95. **Кликовац 2008:** Д. Кликовац, „Шта је то метафора“, *Književnost i jezik*, 55 1/2, 57-76.
96. **Ковачевић 2000:** М. Ковачевић, *Stilistika i gramatika stilskih figura*, Kragujevac: Kantakuzin.
97. **Ковачевић 2007:** М. Ковачевић, „Priloški izrazi u savremenom srpskom jeziku“, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 36/1, Beograd: Filološki fakultet, 67-81.
98. **Козериу 1986 [1977]:** Е. Coseriu, *Principios de semántica estructural*, Madrid: Gredos.
99. **Корпас Пастор 1996:** G. Corpas Pastor, *Manual de fraseología española*, Gredos: Madrid.
100. **Корпас Пастор 1998:** G. Corpas Pastor, “El uso de paremias en un corpus del español peninsular actual”, у: G. Wotjak (уред.), *Estudios de fraseología y fraseografía del español actual*, Frankfurt am Main: Vervuert, Madrid: Iberoamericana, 365-390.
101. **Корпас Пастор 2000:** G. Corpas Pastor, „Acerca de la (in)traducibilidad de la fraseología“, у: G. Corpas Pastor (уред.), *Las lenguas de Europa: Estudios de fraseología, fraseografía y traducción*, Granada: Comares, 483-523.
102. **Корпас Пастор 2003:** G. Corpas Pastor, *Diez años de investigación en fraseología: Análisis sintáctico-semánticos, contrastivos y traductológicos*, Madrid: Lingüística Iberoamericana.
103. **Костић-Томовић 2009,** J. Kostić-Tomović, „Jezička ekvivalencija i njeni tipovi“, *Prevodilac* 61, 21-41.
104. **Коуви 2001:** А.Р. Cowie, „Phraseological Dictionaries: Some East-West Comparisons“, у: А.Р. Cowie (уред.), *Phraseology : theory, analysis, and applications*, Oxford: Clarendon Press.
105. **Коцјанчић 2007:** Р. Косјанчић, „Zgrabiti bika za roge-o „coger el toro por los cuernos“: fraseología en la lexicografía bilingüe“, у: J.D. Luque Durán, A. Pamies Bertrán, A. (уред.), *Interculturalidad y lenguaje. El significado como colorario cultural*, Granada: Granada Lingvistica, 201-212.
106. **Крофт, Круз 2004:** W. Croft, D. A. Cruse, *Cognitive Linguistics*, Cambridge: Cambridge University Press.
107. **Ладо [1957] 1966:** R. Lado, *Linguistics across cultures*, Ann Arbor: The University of Michigan Press.

108. **Лајонс 1991:** J. Lyons, *Lenguaje, significado y contexto*, Barcelona, Buenos Aires, México: Ed. Paidós.
109. **Лајонс 1995:** J. Lyons, *Linguistic semantics*, Cambridge: Cambridge University Press.
110. **Лангакер 2001:** R. Langacker, “Discourse in Cognitive Grammar“, *Cognitive linguistics* 12-2, 143-188.
111. **Ларета Сулатеги 2001:** J.P. Larreta Zulategui, *Fraseología contrastiva del alemán y el español. Teoría y práctica a partir de un corpus bilingüe de somatismos*, Frankfurt am Main: Peter Lang.
112. **Леворато, Каћари 2002:** M.C. Levorato, C. Cacciari, “The creation of new figurative expressions: psycholinguistic evidence in Italian children, adolescents and adults”, *Journal of Child Language* 29, Cambridge University Press, 127-150.
113. **Лејкоф, Џонсон 1980 [2003]:** G.Lakoff, M. Johnson, *Metaphors we live by*, Chicago, London: University of Chicago Press.
114. **Лејкоф, 1987:** G. Lakoff, *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind*, Chicago, London: University of Chicago Press.
115. **Лејкоф 1993:** G. Lakoff, “The contemporary theory of metaphor“ y: A. Ortony (уред.), *Metaphor and Thought*, Cambridge: Cambridge University Press, 202-251.
116. **Лубаш 2003:** W. Lubaś, „Фразеологизам као врста речи“, *Српски језик*, 8/1-2, Београд, Никшић, 89-97.
117. **Луке Дуран, Памјес Бертран 1998:** J. D. LuqueDurán, A. Pamies Bertrán, *Léxico y fraseología*, Granada: Método Ediciones.
118. **Луке Дуран, Манхон Посас 1998:** J.D. Luque Durán, F.H. Manjón Pozas, “Tipología léxica y tipología fraseológica: universales y particulares”, y: J.D. Luque Durán, A. Pamies Bertrán (уред.): *Léxico y fraseología*, Granada: Método Ediciones, 139-154.
119. **Луке Дуран 2007:** J.D. Luque Durán, “La codificación de la información lingüístico-cultural en los diccionarios (inter)culturales”, y: J.D. Luque Durán, A. Pamies Bertrán, A. (уред.), *Interculturalidad y lenguaje. El significado como colorario cultural*. Granada: Granada Lingvistica, 329-374.
120. **Луке Надал 2005:** L. Luque Nadal, „Las comparaciones proverbiales en inglés. Una aproximación tipológica y traductológica“, y: J.D. Luque Durán, A. Pamies Bertrán (уред.),

- La creatividad en el lenguaje: colocaciones idiomáticas y fraseología*, Granada: Método, 381-398.
121. **Мартинес Лопес 1995:** J.A. Martínez López, *La fraseología del español: acercamiento morfosintáctico, semántico y pragmático*, Универзитет у Гранади (Необјављена докторска теза).
 122. **Мартинес Марин 1990:** J. Martínez Marín, “Las expresiones fijas y la relación de antonimia», y: M.A. Álvarez Martínez (уред.) *Actas del Congreso de la Sociedad Española de Lingüística. XX Aniversario*, Madrid: Gredos, 622-629.
 123. **Мартинес Марин 2000:** J. Martínez Marín, “El significado de las unidades fraseológicas en los diccionarios monolingües del español: el caso de las locuciones” y: G. Corpas Pastor (уред.), *Las lenguas de Europa: Estudios de fraseología, fraseografía y traducción*, Granada: Comares, 249–260.
 124. **Маулеон 2006:** A. Mauleón, *La fraseología metalingüística con verbos de lengua en español actual*, Frankfurt am Main, Berlin, New York, Oxford, Wien: Peter Lang.
 125. **Мељадо Бланко 2005:** C. Mellado Blanco, “Convergencias idiomáticas en alemán y español desde una perspectiva cognitivista”, y: J.D. Luque Durán, A. Pamies Bertrán, A. (уред.), *La creatividad en el lenguaje: colocaciones idiomáticas y fraseología*, Granada: Método, 73-96.
 126. **Мељадо Бланко 2007:** C. Mellado Blanco, “La Biblia como fuente de idiomática en alemán y español ”, y: J.D. Luque Durán, A. Pamies Bertrán, A. (уред.), *Interculturalidad y lenguaje. El significado como colorario cultural*, Granada: Granada Lingüística, 99-108.
 127. **Мељадо Бланко 2008:** C. Mellado Blanco (уред.), *Colocaciones y fraseología en los diccionarios*, Frankfurt am Main: Peter Lang.
 128. **Мељадо Бланко 2009:** C. Mellado Blanco, “La pupila es la niña: las metáforas de los lexemas somáticos del alemán y el español”, *Paremia* 18, 53-63.
 129. **Мељадо Бланко 2012:** C. Mellado Blanco, “La conceptualización del tiempo a través del espacio en la fraseología alemana y española“, y: C. Sinner, E. Tabares Plasencia, E.T. Montoro del Arco (уред.), *Tiempo, espacio y relaciones espacio-temporales en la fraseología y paremiología españolas*, München: Peniopo, 34-49.
 130. **Менац 2007:** A. Menac, *Hrvatska frazeologija*, Zagreb: Knjigra.

131. **Мендивил Хиро 1998:** J.L. Mendivil Giró, “Aspectos teóricos del estudio de las unidades fraseológicas: gramática, pragmática y fraseología”, у: G. Wotjak (уред.), *Estudios de fraseología y fraseografía del español actual*, Frankfurt am Main: Vervuert, Madrid: Iberoamericana, 39- 56.
132. **Милановић 2014:** С. Милановић, „Фразеологизми с компонентом *око*: универзално и специфично”, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 43/1, Београд: МСЦ, 385-393.
133. **Михајловић 1970:** Љ. Михајловић, „Контрастивно проучавање језика“, *Књижевност и језик*, XVII/3-4, 334–340.
134. **Монторо дел Арко 2005:** Е.Т. Montoro del Arco, “Hacia una sistematización de la variabilidad fraseológica”, у: М.А. Pastor Milán (уред.), *Estudios lingüísticos en recuerdo del profesor Juan Martínez Marín*, Granada: Universidad de Granada, 125-152.
135. **Монторо дел Арко 2006:** Е.Т. Montoro del Arco, *Teoría fraseológica de las locuciones particulares : las locuciones prepositivas, conjuntivas y marcadoras en español*, Frankfurt am Main: Peter Lang .
136. **Могорон Уерта 2009:** Р. Mogorrón Huerta, “Del origen paremiológico de algunas locuciones“, *Paremia*, 18, 65-76.
137. **Мршевић-Радовић 1982:** Д. Мршевић-Радовић, „О критеријима који одређују место обраде фразеологизама у речнику“, у: Д. Чупић (уред.), *Лексикологија и лексикографија : зборник реферата*, Београд, Нови Сад: САНУ, 141-148.
138. **Мршевић-Радовић 1983:** Д. Мршевић-Радовић, „Фразеолошка јединица и њен синоним“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 12/1, Београд: МСЦ, 123-130.
139. **Мршевић-Радовић 1987:** Д. Мршевић-Радовић, *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у савременом српскохрватском језику*, Београд: Филолошки факултет Београдског универзитета.
140. **Мршевић-Радовић 1997:** Д. Мршевић-Радовић, „Етичке категорије у фразеологији православних Словена (О 'лепом' и о 'ружном')“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XL, 106-115.
141. **Мршевић-Радовић 2007:** Д. Мршевић-Радовић, „Фразеолошки неологизми у српском језику (Ономасиолошки и функционално-стилски аспект)“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 36/1, Београд: МСЦ, 283-290.

142. **Мршевић-Радовић 2008 а:** Д. Мршевић-Радовић, *Фразеологија и национална култура*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
143. **Мршевић-Радовић 2008 б:** Д. Мршевић-Радовић, „О утицају жаргонске лексике на стандардну фразеологију“, у: С.Танасић (уред.), *Зборник Института за српски језик САНУ I*, Београд: САНУ, 343-350.
144. **Мршевић-Радовић 2009:** Д. Мршевић-Радовић, „Марионете у српској фразеологији“, *Славистика*, XIII, Београд, 365-371.
145. **Мршевић-Радовић 2013:** Д. Мршевић-Радовић, „Српска фразеологија и европско културно наслеђе“, *Књижевност и језик*, LX/2, Београд, 243-252.
146. **Мушовић 1991:** А. Мушовић, „Употреба прилошких израза у функцији показатеља дужине трајања глаголске радње у савременом руском и српскохрватском језику“, *Зборник филолошког факултета у Приштини*, Приштина: Филолошки факултет, 241-252.
147. **Мушовић 2002:** А. Мушовић, *Соматске фразеолошке јединице за изражавање емоција и њихова синтаксичка функција (На материјалу руског и српског језика)*, Косовска Митровица: Филозофски факултет.
148. **Наваро 2004:** С. Navarro, “Fraseología contrastiva: español/italiano“, *Variis Linguis*, Verona, 397-411.
149. **Најда 1964:** Е. Nida, *Towards a science of translating*, Leiden: Brill.
150. **Насишоне 2011:** А. Naciscione, „A Cognitive Approach to Translating Phraseological Terms“, у: J. Szerszunowicz (уред.), *Focal Issues of Phraseological Studies: Research on Phraseology in Europe and Asia*, 1. Białystok: University of Białystok Publishing House, 269-290
151. **Николић, Шарчевић, Тривић 2012:** И. Николић, А. Шарчевић, А. Тривић, „Когнитивна теорија метафоре: културолошке сличности и разлике у концептима хране и пића на шпанском, енглеском и српском језику“, у: А.Пејовић, М.Секулић, В.Карановић (уред.), *Јела и пића у шпанском језику, хиспанским књижевностима и култури*, Крагујевац: ФИЛУМ, 211-229.
152. **Нукорини 2002:** S. Nuccorini (уред.), *Phrases and phraseology: data and descriptions*, Bern: Lang.

153. **Њумарк 1991:** P. Newmark, *About translation*, Clevedon, Buffalo, Toronto, Sydney: Multilingual Matters LTD.
154. **Олса Морено 2007:** I. Olza Moreno, “¿Cómo conceptualizan el lenguaje los hablantes de español? El caso de los somatismos metalingüísticos basados en boca”, y: J.D. Luque Durán, A. Pamies Bertrán (уред.), *Interculturalidad y lenguaje. El significado como colorario cultural*. Granada: Granada Lingvistica, 235-252
155. **Олса Морено 2009:** I. Olza Moreno, *Aspectos de la semántica de las unidades fraseológicas. La fraseología somática metalingüística del español*, Универзитет у Навари (Необјављена докторска теза).
156. **Опашић, Спицијарић Пашкван 2011:** M. Opašić, N. Spicijarić Paškvan, „Holonim ruka i njegovi meronimi kao sastavnice hrvatskih i talijanskih frazema“, *Suvremena lingvistika*, 37/71, 57-85. (преузето са: www.hrcaak.srce.hr)
157. **Ореро Клаверо 1996:** P. Orero Clavero, “El wellerismo en la tradición paremiológica española”, *Paremia*, 458-464,
преузето са: <http://www.paremia.org/paremia/PAREMIA6/P6-71.pdf>
158. **Олса Морено 2006:** I. Olza Moreno, “Las partes del cuerpo humano como bases metonímicas en la fraseología metalingüística del español”, *Actes del VII Congrès de Lingüística General*, Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 1-18.
159. **Олса Морено 2007:** I. Olza Moreno, „¿Cómo conceptualizan el lenguaje los hablantes de español? El caso de los somatismos metalingüísticos basados en boca“, y: J.D. Luque Durán, A. Pamies Bertrán, A. (уред.), *Interculturalidad y lenguaje. El significado como colorario cultural*, Granada: Granada Lingvistica, 235-252.
160. **Олса Морено 2008:** I. Olza Moreno, “Metáfora y argumentación en el lenguaje político y la prensa españoles. Aproximación a las metáforas relacionadas con el «proceso de paz»”, *ELUA*, 22, 213-242.
161. **Олса Морено 2011 а:** I. Olza Moreno, “¿Qué fraseología ni qué narices!/: fraseologismos somáticos del español y expresión del rechazo metapragmático”, y: A. Pamies Bertrán, J.D. Luque Durán, P. Fernández Martín (уред.), *Paremiología y herencia cultural*, Granada, Educatori, 181-191.

162. **Олса Морено 2011 б:** I. Olza Moreno, “Aspectos sobre la relación entre idiomática, metáfora y metonimia”, y: C. Manuel Santibáñez Yañez, J. Osorio (уред.), *Recorridos de la metáfora: cuerpo, espacio y diálogo*, Concepción: Cosmigonon, 167-216.
163. **Олса Морено 2011 в:** I. Olza Moreno, “On the (meta)pragmatic value of some Spanish idioms based on terms for body parts”, *Journal of Pragmatics*, 43/12, 3049-3067.
164. **Отаола Олано 2004:** C. Otaola Olano, *Lexicología y semántica léxica: teoría y aplicación a la lengua española*, Madrid: Ediciones académicas.
165. **Палмер 2006:** G. Palmer, “When does cognitive linguistics become cultural?“, y: J. Luchjenbroers (уред.), *Cognitive Linguistics Investigations*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 13-47.
166. **Памјес Бертран, Гирао Мирас, Боливар Ромеро 1998:** A. Pamies Bertrán, J.M. Guirao Miras, J. Bolívar Romero, “Criterios para la detección automatizada de fraseologismos en corpus real”. y: J.D. Luque Durán, A. Pamies Bertrán (уред.), *Léxico y fraseología*, Granada: Método Ediciones, 111-124.
167. **Памјес Бертран 2005:** A. Pamies Bertrán, „Comparación estereotipada y colocación en español y en francés“, y: J.D. Luque Durán, A. Pamies Bertrán (уред.), *La creatividad en el lenguaje: colocaciones idiomáticas y fraseología*, Granada: Método, 469-484.
168. **Памјес, Потапова 2005:** A. Pamies, O. Potapova, “Metaphoric competence and the recognition of idioms: an experimental approach”, y: R. Almela, E. Ramón Trives, G. Wotjak (уред.): *Fraseología contrastiva con ejemplos tomados del alemán, español, francés e italiano*, Murcia: Universidad de Murcia, 259-282.
169. **Памјес Бертран 2007:** A. Pamies Bertrán, “El lenguaje de la lechuza (apuntes para un diccionario intercultural)”, y: J.D. Luque Durán, A. Pamies Bertrán, A. (уред.), *Interculturalidad y lenguaje. El significado como colorario cultural*, Granada: Granada Lingvistica, 375-404.
170. **Памјес, Луке-Надал, Пасос Брезања (уред.) 2011:** A. Pamies, L. Luque-Nadal, J.M. Pazos Bretaña (уред.), *Multi-lingual phraseography: Second Language Learning and Translation Applications*, Baltmannsweiler: Schneider Verlag.
171. **Пасос Брегања 2007:** J.M. Pazos Bretaña, ”Aspectos culturales de algunos somatismos alemanes”, y: J.D. Luque Durán, A. Pamies Bertrán, A. (уред.),

- Interculturalidad y lenguaje. El significado como colorario cultural*, Granada: Granada Lingvistica, 439-444.
172. **Пастор Милан 2005:** М.А. Pastor Milán (уред.), *Estudios lingüísticos en recuerdo del profesor Juan Martínez Marín*, Granada: Universidad de Granada.
173. **Пејановић 2010:** А. Пејановић, „Концептуални статус лексеме образ у српској фразеологији“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 39/1, Београд: МСЦ, 405-415.
174. **Пејовић 2005:** А. Pejovic, “Las colocaciones léxicas y la traducción”, *Наслеђе*, 3, Крагујевац, 67-80.
175. **Пејовић 2007:** А. Пејовић, „Фразеологија у језику шпанских новина“, *Наслеђе*, 8, Крагујевац, 155-167.
176. **Пејовић 2008:** А. Pejovic, “La sinonimia en la fraseología”, *Српски језик*, 13/1-2, Београд, 313-322.
177. **Пејовић 2009 а:** А. Пејовић, „О могућности израде тематских фразеолошких речника“, *Српски језик*. 14/1-2, Београд, 549-555.
178. **Пејовић 2009 б:** А. Пејовић, „Фразеолошки изрази у једнојезичним речницима опште намене у српском и шпанском језику“, у: М. Ковачевић (уред.), *Српски језик у употреби*, Крагујевац: ФИЛУМ, 349-359.
179. **Пејовић 2009 в:** А. Pejović, „Kulturni i istorijski identitet u ogledalu frazeologije”, у: В.Мишић Илић, В. Лопић (уред.), *Jezik, književnost, identitet: jezička istraživanja. Zbornik radova*, Niš: SVEN, 86-93.
180. **Пејовић 2010:** А. Pejovic, *La colocabilidad de los verbos en español con ejemplos contrastivos en serbio*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
181. **Пејовић 2011 а:** А. Пејовић, „Додатна запажања о поредбеним фразеологизмима у српском и шпанском језику“, у: М. Ковачевић (уред.), *Српски језик, књижевност, уметност, књ.1, Књижевни (стандардни) језик и језик књижевности*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, Скупштина града 185-92.
182. **Пејовић 2011:** А. Pejović, “Las comparaciones estereotipadas en la fraseología española y serbia: análisis contrastivo”, en A.Pamies, L.Luque-Nadal, J.M. Pazos Breña (уред.), *Multi-lingual phraseography: Second Language Learning and Translation Applications*, Baltmannsweiler: Schneider Verlag, 157-166.

183. **Пејовић, Андријевић 2011:** А. Пејовић, М. Андријевић, „Шпански роман у корпусној лингвистици“, *Наслеђе*, 18, Крагујевац, 385-403.
184. **Пејовић, Тривић 2012:** А. Pejović, А. Trivić, „El concepto del tiempo en la fraseología española y serbia“, *Verba hispánica*, XX/2, Ljubljana, 259-275.
185. **Пејовић 2013 а:** А. Пејовић, „О еквиваленцији и лажним пријатељима у шпанској и српској фразеологији“, *Српски језик XVIII*, Београд, 401-414.
186. **Пејовић 2013 б:** А. Pejović, “La expresión fraseológica de los valores éticos y estéticos”, *Colindancias*, 4, 2013, 265-273.
187. **Пејовић 2013 в:** А. Пејовић, „О симболици боја у фразеолошком систему српског и шпанског језика: црно на бело“, у: М. Ковачевић (уред.), *Српски језик, књижевност, уметност, књ.1, Традиција и иновације у савременом српском језику*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 399-409.
188. **Пенадес Мартинес 2000:** I. Penadés Martínez, *La hiponimia en las unidades fraseológicas*, Cádiz: Universidad de Cádiz.
189. **Петровић 1989:** В. Петровић, *Новинска фразеологија*, Нови Сад: Књижевна заједница НовогСада.
190. **Половина 1987:** В. Половина, *Лексичко-семантичка кохезија у разговорном језику*, Београд: Филолошки факултет.
191. **Порто Дапена 2002:** J. A. Porto Darpena, *Manual de técnica lexicográfica*, Madrid: Arco Libros.
192. **Прћић 1997:** Т. Прћић *Семантика и прагматика речи*, Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
193. **Радић 2008:** Ј. Радић: „Метафора и (хипер)екстензија“, *Јужнословенски филолог* 64, 347-363.
194. **Радић-Дугоњић 1992:** М. Радић-Дугоњић, „О лексичко-синтаксичкој спојивости у контрастивној лексикологији“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 22/2, Београд: МСЦ, 75-82.
195. **Радић-Дугоњић 1997:** М. Радић –Дугоњић, „Семантичко језгро и семантичка периферија као основни показатељи контакта лексичких јединица у словенским језицима“ *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XL, 151-160.

196. **Радић-Дугоњић 1998:** М. Радић -Дугоњић, „Концептуална анализа имена *срце* у руском и српском језику“, *Изучавање словенских језика, књижевности и култура у инословенској средини*, Београд, 243-248.
197. **Радић-Дугоњић 2007:** М. Радић-Дугоњић „О типовима фразеолошких јединица с компонентом „мушко“ и „женско“ у српском и руском језику“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 36/1, Београд: МСЦ, 293 – 301.
198. **Радовановић 2003:** М. Радовановић, *Социолингвистика*, Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
199. **Радовић-Тешић 2009:** М. Радовић-Тешић, *С речима и речником*, Београд: Учитељски факултет.
200. **Раздобудко-Човић 2003:** Л. Раздобудко-Човић, *Семантика и прагматика соматизама у српском и руском језику*, Београд: Ведес.
201. **Раздобудко-Човић 2010:** Л. Раздобудко-Човић, „Културолошке компоненте фразеологизама у роману Виктора Пелевина Generation 'П' и њихов превод на српски језик“ *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 39/1, Београд: МСЦ, 417-429.
202. **Рамић 2012:** Н. Рамић, „Територијално раслојавање лексикона“, *Српски језик*, 17, 1/2, 305-316.
203. **Рамић 2013:** Н. Рамић, „Релације у лексичком систему и употребна вриједност лексема у стандардном језику и у дијалектима“, у: V. Lopičić, B. Mišić Plić (уред.), *Jezik, književnost, vrednosti: zbornik radova*, Niš: Filozofski fakultet, 65-73.
204. **Ристић, Радић-Дугоњић 1999:** С. Ристић, М. Радић-Дугоњић, *Реч. Смисао. Сазнање. Студија из лексичке семантике*, Београд: Филолошки факултет Београдског Универзитета.
205. **Ристић 2006:** С. Ристић, *Раслојеност лексике српског језика и лексичка норма*, Београд: Институт за српски језик Српске академије наука и уметности: Монографије.
206. **Ристић 2009:** С. Ристић, „Корпус `живог језика` и његов значај за изучавање језичких појава“, у: М. Ковачевић (уред.), *Српскијезик, књижевност, уметност*, књ. 1, *Језички систем и употреба језика*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 109- 114.

207. **Ружић 2010:** В. Ружић, „Међуљудски односи на фразеолошкој лествици српског језика“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 39/1, Београд: МСЦ, 387 – 404.
208. **Робертс 1998:** R. P. Roberts, “Phraseology and translation”, у: P. Fernández Nistal, J. M. Bravo Gozalo (уред.), *La traducción: orientaciones lingüísticas y culturales*, Valladolid: Servicio de Publicaciones de la Universidad, 61-77.
209. **Руис Гуриљо 1998 а:** L. Ruiz Gurillo, *La fraseología del español coloquial*, Barcelona: Ariel.
210. **Руис Гуриљо 1998 б:** L. Ruiz Gurillo, “Una clasificación no discreta de las unidades fraseológicas del español”, у: G. Wotjak (уред.), *Estudios de fraseología y fraseografía del español actual*, Madrid: Vervuert, 13-38.
211. **Руис Гуриљо 2000:** L. Ruiz Gurillo, “Cómo integrar la fraseología en los diccionarios monolingües”, у: G. Corpas Pastor (уред.), *Las lenguas de Europa: Estudios de fraseología, fraseografía y traducción* Granada: Comares, 261-274.
212. **Руис Гуриљо 2001 а:** L. Ruiz Gurillo, *Las locuciones en español actual*, Madrid: Arco Libros.
213. **Руис Гуриљо 2001 б:** Leonor Ruiz Gurillo, “La fraseología como cognición: vías de análisis”, *Lingüística Española Actual*, XXIII/1, 107-132
214. **Сантос Гаргало 1993:** I. Santos Gargallo, *Análisis contrastivo, análisis de errores e interlengua en el marco de la lingüística contrastiva*, Madrid: Ed. Síntesis.
215. **Сардели 2007:** M.A. Sardelli, “Análisis contrastivo español-italiano de fraseologismos relacionados con los brazos”, у: J.D. Luque Durán, A. Pamies Bertrán, (уред.), *Interculturalidad y lenguaje. El significado como colorario cultural*. Granada: Granada Lingvistica, 141-150.
216. **Севиља Муњос 1994/95:** J. Sevilla Muñoz, “La traducción y la didáctica de las expresiones idiomáticas”, *Équivalences*, 24/2, 171-182.
217. **Стугста 1967:** L. Zgusta, “Multiword Lexical Units”, *Word*, 23, 578-587.
218. **Симић 2010:** Р. Симић, *Стилистика српског језика, I Фоностилистика*, Београд: Јасен.
219. **Синклер 1991:** J. M. Sinclair, *Corpus, Concordance, Collocation*, Oxford: Oxford University Press.

220. **Сосински 2006:** M. Sosiński, *Fraseología comparada del polaco y del español: su tratamiento en los diccionarios bilingües*, Универзитет у Гранади (Необјављена докторска теза).
221. **Станковић 2009:** S. Stanković, „О појму и развоју контрастивне анализе језика“, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta*, Niš: Filozofski fakultet, 65-78.
222. **Станковић 2012:** С. Станковић, „Из контрастивне анализе језика: проблеми, резултати, класификација и примена“, *Philologia Mediana*, 381-391.
223. **Станојчић 2010:** Ж. Станојчић, *Грамматика српског књижевног језика*, Београд: Креативни центар.
224. **Станојчић, Поповић 2011:** Ж. Станојчић, Љ. Поповић, *Грамматика српског језика*, Београд: Завод за уџбенике.
225. **Стојановић 1998:** С. Стојановић, „Соматске метафоре у енглеском и српском језику: контрастивна анализа“, *Српски језик*, 3/1-2, Београд, Никшић, 335-360.
226. **Суарес Куадрос 2006:** S.J. Suárez Cuadros, *Análisis comparativo de las unidades fraseológicas que incluyen algún zoomorfismo en los idiomas Ucraniano y Español*, Универзитет у Гранади (Необјављена докторска теза).
227. **Сулуага 1980:** A. Zuluaga, *Introducción al estudio de las expresiones fijas*, Frankfurt: Peter Lang.
228. **Сулуага Оспина 1997:** Alberto Zuluaga Ospina, “Sobre las funciones de los fraseologismos en textos literarios”, *Paremia*, 6, 631-640.
229. **Сулуага Оспина 2002:** Alberto Zuluaga Ospina, “Los «enlaces frecuentes» María Moliner. Observaciones sobre las llamadas colocaciones”, *PhiN*, 22, 56-74.
230. **Тејлор 2007:** J. Taylor, *Linguistic categorization*, Oxford: Oxford University Press.
231. **Тимофејева 2007:** L. Timofeeva, „Сobre la traducción de la fraseología: un enfoque pragmático“, *Interlingüística*, 17, 1029-1038.
232. **Тимофејева 2008:** L. Timofeeva, *Acerca de los aspectos traductológicos de la fraseología española*, tesis doctoral, Alicante: Universidad de Alicante.
233. **Толстој 1995:** Н.И. Толстој, *Језик словенске културе*, Ниш: Просвета.
234. **Тривић 2011:** A. Trivic, “Equivalencias traductológicas de ciertas locuciones del español y serbio contemporáneo“, *Journal of linguistic and intercultural education JoLIE*, Alba Iulia, 219-238.

235. **Тривић 2013 а:** А. Тривић, „Семантичка анализа идеоматских израза с компонентом 'глава' у савременом српском и шпанском језику“ у: М. Ковачевић (уред.), *Српски језик, књижевност, уметност, књ.1, Традиција и иновације у савременом српском језику*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 411-420.
236. **Тривић 2013 б:** А. Trivic, „Correspondencia recíproca en la fraseología. Análisis contrastivo español- serbio“, *Colindancias*, 4, 69-80.
237. **Тривић 2013 в:** А.Тривић, „Нека теоријска питања из шпанске и српске фразеологије: одређење фразеолошке јединице“ у: Ј.Вучо, В. Половина (уред.), *Савремени токови у лингвистичким истраживањима*, књ. 2, Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 41-55.
238. **Триста Перес 1988 а:** А.М. Tristá Pérez, *Fraseología y contexto*, La Habana: Editorial de Ciencias Sociales.
239. **Триста Перес 1998 б:** А. М. Tristá Pérez, “Fraseología y la fraseografía”, у: G. Wotjak (уред.), *Estudios de fraseología y fraseografía del español actual*, Frankfurt am Main: Vervuert, Madrid: Iberoamericana, 297-306.
240. **Трухиљо 1988:** R.Trujillo, *Introducción a la semántica española*, Madrid: Arco Libros.
241. **Трухиљо 1988:** R.Trujillo, “Para una discusión del concepto de campo semántico”, у: G. Wotjak (уред.), *Estudios de fraseología y fraseografía del español actual*, Frankfurt am Main: Vervuert, Madrid: Iberoamericana, 87-126.
242. **Ђупић 1982:** Д. Ђупић (уред.), *Лексикографија и лексикологија: зборник реферата*, Београд: САНУ.
243. **Уртадо Албир 2007:** А. Hurtado Albir, *Traducción y traductología. Introducción a la traductología*, Madrid: Cátedra.
244. **Фекете 1985:** Е. Фекете, „Антропонимски елементи у српскохрватским фразеолошким и гномским обртима“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXVII- XXVIII, 835-843.
245. **Фекете 1996:** Е. Фекете „Топонимски елементи у српскохрватским фразеолошким секвенцама“, у: П. Ивић (уред.), *Ономатолошки прилози XII*, Београд: САНУ, 23-30.

246. **Филиповић 2010:** J. Filipović, „Контрастивна изучавања српског и шпанског језика“, у: И. Клајн, П. Пипер (уред.), *Контрастивна проучавања српског језика: правци и резултати*, Београд: САНУ.
247. **Филиповић 1986:** R. Filipović, *Teorija jezika u kontaktu*. Zagreb: Školska knjiga.
248. **Хенкс 2000:** P. Hanks, “Dictionaries of Idioms and Phraseology in English”, у: G. Corpas Pastor (уред.), *Las lenguas de Europa: Estudios de fraseología, fraseografía y traducción* Granada: Comares, 303- 320.
249. **Хеч, Браун 1995:** E. Hatch, C. Brown, *Vocabulary, Semantics, and Language Education*, Cambridge: Cambridge University Press.
250. **Хлебец 2009 а:** Б. Хлебец, *Опита начела превођења*, Београд: Београдска књига.
251. **Хлебец 2009 б:** Б. Хлебец, *Преводилачке технике и поступци*, Београд: ЕБГ.
252. **Хрустић 2001:** М. Hrustić, *Kontrastivna analiza frazeoloških izraza s komponentom KOPF/GLAVA u njemačkom i u B/H/S jeziku*, Tuzla: autor.
253. **Хрњак 2005:** А. Hrnjak, „Geste i mimika kao izvor frazeologije (na primjeru hrvatske frazeologije)“, *Filologija*, 44, Zagreb, 29-50.
254. **Чермак 1998 а:** F. Čermák, “La identificación de las expresiones idiomáticas” у: J.D. Luque Durán, A. Pamies Bertrán (уред.): *Léxico y fraseología*, Granada: Método Ediciones, 1-18.
255. **Чермак 1998 б:** F. Čermák, “Idiomatismos y lexicografía: en busca de criterios”, у: J.D. Luque Durán, A. Pamies Bertrán (уред.): *Léxico y fraseología*, Granada: Método Ediciones, 133-138.
256. **Чермак 1998 в:** F. Čermák 1998, “Somatic Idioms Revisited“, *Europhras 95 (Studien zur Phraseologie und Parömiologie 15)*, 109-119.
257. **Чермак 2000 а:** F. Čermák, ”Revisando los idiomatismos somáticos” , у: J.D. Luque Durán, A. Pamies Bertrán (уред.), *Trabajos de lexicografía y fraseología contrastivas*, Granada: Método, 55-62.
258. **Чермак 2000 б:** F. Čermák, “Los introductores textuales de proverbios y otras unidades fraseológicas”, у: J.D. Luque Durán, A. Pamies Bertrán (уред.), *La creatividad en el lenguaje: colocaciones idiomáticas y fraseología*, Granada: Método, 235-256.
259. **Џејмс 1980:** C. James, *Contrastive analysis*, London: Longman.

260. **Џонсон 1990:** M. Johnson, *The Body in the Mind. The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*, Chicago, London: University of Chicago Press.
261. **Шалек 2010:** J. Szalek, *Estructura fraseológica del español moderno (síntesis fraseológico-fraseográficas)*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
262. **Шипка 2001:** М. Шипка, „Фраземи гестовно-мимичког порекла“, *Јужнословенски филолог*, 57, Београд, 41–52.
263. **Шипка 2008 а:** М. Шипка, „Фраземи с лексемом *образ*“, *Јужнословенски филолог*, 64, Београд, 561-569.
264. **Шипка 2008 б:** М. Шипка, *Зашто се каже?*, Нови Сад: Прометеј.
265. **Штрбац 2012:** Г. Штрбац, „Фразеологизми с лексемом глава у српском језику“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LV/2, 105-117.

РЕЧНИЦИ

266. **Бујтраго 2000:** A. Buitrago, *Diccionario de dichos y frases hechas*, Madrid: Espasa.
267. **Варела, Кубарт 1996:** F.Varela, H. Kubarth, *Diccionario fraseológico del español moderno*, Madrid: Gredos.
268. **Виња 1985:** V. Vinja, *Španjolsko-hrvatski ili srpski rječnik: s osnovama španjolske gramatike i španjolskog trgovačkog dopisivanja*, Zagreb: Školska knjiga.
269. **Вујаклија 2007:** М. Вујаклија, *Лексикон страних речи и израза*, Београд: Просвета.
270. **Гарден, Олореншо, Гарден, Клајн 2011:** N. Garden, R. Olorenšo, Ž. Garden, O. Klajn, *Larousse – mali rečnik simbola*, Beograd: Laguna.
271. **Гербран, Шевалије 2009:** A. Gerbran, A.; Ž. Ševalije, *Rečnik simbola: mitovi, snovi, običaji, postupci, oblici, likovi, boje, brojevi*, Novi Sad: Stilos, Kiša.
272. **Головић 2010:** Б. Головић, *Фразеолошки српско-италијанско-француски речник*, Београд: Албатрос плус.

273. **Живковић 2001:** Драгиша Живковић (ур.), *Речник књижевних термина*, (Друго фототипско издање), Бања Лука: Романов.
274. **Ковачевић 2010:** Ж. Ковачевић, *Српско-енглески фразеолошки речник*, Београд: Грађевинска књига.
275. **CREA:** Real Academia Española: Banco de datos, *Corpus de Referencia del Español Actual*. (доступно и на: <http://www.rae.es>)
276. **Кристал 1998:** Д. Кристал *Енциклопедијски речник модерне лингвистике*, Београд: Нолит.
277. **Малдонадо Гонсалес 2006:** С. Maldonado González (уред.), *Clave:diccionario de uso del español actual*, Madrid: SM.
278. **Матешкић 1982:** Ј. Matešić, *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
279. **Менац 1979:** А.Менас (уред.), *Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik*, Zagreb: Školska knjiga.
280. **Миловановић, Гаврић 1994:** К. Миловановић, Т. Гаврић (уред.), *Речник симбола*, Београд: Народно дело.
281. **Милосављевић 2007:** Б. Милосављевић, *Енглеско-српски фразеолошки речник*, Београд: Завод за уџбенике.
282. **Милосављевић, Williams-Милосављевић 2007:** Б. Милосављевић, М. Williams-Милосављевић, *Српско-енглески речник идиома*, Београд: Завод за уџбенике.
283. **Молинер 2002:** М. Moliner, *Diccionario de uso del español*, I-II, Madrid: Gredos.
284. **Оташевић 2007:** Ђ. Оташевић, *Мали српски фразеолошки речник*, Београд: Алма.
285. **Оташевић 2012:** Ђ. Оташевић, *Фразеолошки речник српског језика*, Нови Сад: Прометеј.
286. **Пенадес Мартинес 2002:** I.Penadés Martínez, *Diccionario de locuciones verbales para la enseñanza del español*, Madrid: Arco Libros.
287. **Пенадес Мартинес 2005:** I. Penadés Martínez, *Diccionario de locuciones adverbiales para la enseñanza del español*, Madrid: Arco Libros
288. **Пенадес Мартинес 2008:** I. Penadés Martínez, *Diccionario de locuciones nominales, adjetivas y pronominales para la enseñanza del español*, Madrid: Arco Libros.

289. **Петронијевић 2007:** Б. Петронијевић *Српско-немачки преводни фразеолошки речник*, Београд: Јасен.
290. **РАЕ 2001:** RAE, *Diccionario de la Lengua Española*, I- II, Madrid : Real Academia Española.
291. **Раичевић 2011:** В.Раичевић, *Речник лингво-дидактичке терминологије*, Београд, Завод за уџбенике.
292. **Речник српскога језика 2007**, Нови Сад: Матица српска.
293. **Речник српскохрватскога књижевног језика, 1967-1976**, I-VI, Нови Сад, Загреб: Матица српска, Матица хрватска.
294. **Санџес 2001:** А. Sánchez (уред.), *Gran diccionario de uso del español actual*, Madrid: SGEL.
295. **Секо де Арпе, Андрес, Рамос 1999:** М. Seco de Arpe, О. Andrés, G. Ramos, *Diccionario del español actual*, I-II, Madrid: Aguilar.
296. **Секо де Арпе 2005:** М. Seco de Arpe, *Diccionario fraseológico documentado del español actual: locuciones y modismos españoles: basado en el Diccionario del español actual* de Manuel Seco, Olimpia Andrés, Gabino Ramos; Madrid: Aguilar.
297. **Симеон 1969:** R. Simeon, *Enciklopedijski rjecnik lingvističkih naziva*, I-II, Zagreb: Matica hrvatska.
298. **Ћосић 2008:** П. Ћосић (уред.): *Речник синонима*, Београд: Отворена књига.
299. **Хунседа 2003:** L. Junceda, *Diccionario de refranes*, Madrid: Espasa.
300. **Шевалије, Гербран 2013:** Ž. Ševalije, А. Gerbran (уред.), *Rečnik simbola (mitovi, snovi, običaji, postupci, oblici, likovi, boje, brojevi)*, Novi Sad: Kiša, Stylos art.

6. РЕГИСТАР ФРАЗЕОЛОГИЗАМА

ФРАЗЕОЛОГИЗМИ ИЗ ШПАНСКОГ ЈЕЗИКА

ФРАЗЕОЛОГИЗМИ С КОМПОНЕНТОМ *CABEZA*

a la cabeza (184)
abrir la cabeza (a alguien) (158, 196)
agachar la cabeza (190)
andar de cabeza (176)
andarle (a uno algo) por/en cabeza (133)
aprender/escarmentar/experimentar ... en cabeza ajena (161)
bajar la cabeza (190)
(no) cabe (a alguien algo) en la cabeza (humana) (160)
cabeza a pájaros (164)
cabeza abajo (190)
(ser un) cabeza de alcornoque (172)
cabeza de chorlito (172)
cabeza de huevo (174, 175)
cabeza de puente (176, 177)
cabeza de turco (177)
(ser un/una) cabeza hueca (170)
cabeza/cabecita loca (165, 166 196)
cabeza visible (176)
calentar la cabeza (a alguien) (135, 146, 147)
calentarse (alguien) la cabeza (135)
comer(le) la cabeza (a alguien) (135)
comer(le) el coco (a alguien) (135)
comerse (alguien) la cabeza (con algo) (134)
comerse (alguien) el coco (con algo) (134)
con la cabeza (muy) alta (andar con/llevar/ ir/ decir) (183, 190)
con los pies en la tierra y la cabeza en las nubes (165)
dar en la cabeza (a alguien) (158)
darle a alguien vueltas la cabeza (178)
darse de cabeza contra la pared (195)
de cabeza (184)
de cabeza (ir/andar/traer/ llevar) (155)
de la cabeza a los pies (182)
duro y a la cabeza (184)
en cabeza (184)

¿en qué cabeza (humana) cabe? (160)
(no) entra/cabe (a alguien algo) en la cabeza (humana) (159, 160)
escarmentar en cabeza ajena (161)
estar a la/en cabeza de alguien/algo (183)
estar (alguien) bien de la cabeza (168)
estar (alguien) mal de cabeza (168)
¿estás bien de la cabeza? (168)
(ir/andar) de cabeza (155)
írsele la cabeza (a alguien) (163, 178)
la cabeza pende de un hilo (151, 152)
la espada (de Damocle) pende sobre su cabeza (153)
levantar/alzar cabeza (173, 193, 194)
levantar/alzar la cabeza (173, 193, 194)
llenar la cabeza de pájaros (137)
(llevar/traer) de cabeza (155)
llevarse las manos a la cabeza (189)
(ser un) mala cabeza, tener mala cabeza (165)
me juego la cabeza (159)
meter(le)/poner(le) (algo a alguien) en la cabeza (136)
meterse/ponerse en la cabeza (136)
meter la cabeza (en un lugar) (148)
meter/esconder la cabeza debajo del ala/bajo el ala (191)
meter pájaros en la cabeza (137)
meterse/ponerse (algo) en la cabeza (139, 140)
no dejar títere con cabeza (152)
no quedar títere con cabeza (152)
no tener cabeza (170)
no tener más que serrín en la cabeza (171)
olerle (a alguien) la cabeza a pólvora (150, 151)
partirle /quebrarle/romperle la cabeza (196)
partirse /quebrarse /romperse (alguien) la cabeza (134)
pasarle (algo a alguien) por la cabeza (131, 141)
perder la cabeza (163, 179)
perder la cabeza (por alguien/algo) (167)
poner la cabeza como un bombo (a alguien), me pones la cabeza como un bombo (178)
por cabeza (185)
quitarle /sacarle (algo) de la cabeza (a alguien) (145)
quitar la cabeza (184, 185)
quitarse de la cabeza (145)
quitarse(le) (a alguien algo) de la cabeza (145)

romperse (alguien) la cabeza (134)
rondarle (algo a alguien) (por) la cabeza (133)
sacar (algo o a alguien) de la cabeza (145)
sacarse de la cabeza (145)
(a)sentar (la) cabeza (142, 169)
ser un cabeza cuadrada (172, 173)
ser (un/a) cabeza dura (173)
si levantara la cabeza (194)
sin levantar cabeza (175, 176)
subirle a alguien la sangre a la cabeza (179)
subirse a la cabeza algo (*éxito, dinero, popularidad, etc.*) (174)
subirse a la cabeza (una bebida alcohólica) a alguien (178, 179)
tener cabeza bien amueblada (169)
tener cabeza cuadrada (172, 173)
tener la cabeza a pájaros, tener la cabeza llena de pájaros, tener muchos pájaros en la cabeza (164, 172)
tener la cabeza como/hecha un bombo (178)
tener la cabeza como una olla/jaula de grillos (165)
tener la cabeza dura (173)
tener/ser la cabeza de chorlito (172)
tener la cabeza en las nubes, con la cabeza en las nubes (164)
tener la cabeza en su sitio (169)
tener la cabeza llena de serrín (171, 172)
tener la cabeza sobre los hombros (169, 192, 193)
tener poca cabeza, no tener cabeza (170)
(estar) tocado de la cabeza (167)
traer de cabeza a alguien (138, 167)
¡tú no estás bien de la cabeza! (168)
venirse(se) a la cabeza (algo a alguien) (140, 141)

ФРАЗЕОЛОГИЗМИ С КОМПОНЕНТОМ *OJO*

- a ojos cerrados, a cierra ojos, a ojos ciegos (272)
a ojos (de alguien) (230)
a ojo de buen cubero (268)
a ojo desnudo (268)
a ojos vistas (263)
abrir (alguien) (bien) los ojos (227)
abrir los ojos (274, 274, 275)
abrirle los ojos (a alguien) (217, 218, 219)
abrírsele los ojos (a alguien) (218)
al ojo (calcular) (268)
alegrar el ojo (211)
andar con mucho ojo (227)
andar(se)/estar con ojo/cien ojos/cuatro ojos (227)
apostarse un ojo de la cara (249)
caer el mal de ojo (236)
caérsele (a alguien) la venda (de los ojos) (220, 221)
cerrar los ojos (224, 275)
cerrar los ojos (ante algo) (219, 275)
clavar los ojos en alguien/algo (202)
coger entre ojos (a alguien) (244)
comer(se)/devorar con los ojos (a alguien algo) (211)
(ver/mirar) con buenos//malos ojos a alguien/ algo (238, 239, 244, 270)
(tener/estar) con (la) sangre en el ojo (234, 257)
(dejar/quedarse) con los ojos a cuadros (248, 276)
con los ojos abiertos (219, 269)
con los ojos cerrados (272, 273, 274)
con ojos (270)
con ojos escépticos (270)
(ver, mirar) con otros ojos
con un ojo abierto (y el otro cerrado) (dormir) (269, 270)
(no) creer a sus propios ojos (247)
dar un ojo de la cara por algo (212)
dejarse los ojos (257, 258)
delante de mis/tus/ nuestros...ojos (263)
desorbitársele los ojos (a alguien) (215, 277)
dichosos/ benditos los ojos (que te ven) (212)
¿dónde tienes los ojos?, ¿no tienes ojos en la cara?, ¿para qué quieres los ojos? (247, 248)
echar el mal de ojo (a alguien) (236)

echar el ojo (a alguien/algo) (204, 205, 206)
echar/poner el ojo encima (a alguien) (201)
echar un ojo (a alguien/algo) (204, 205, 206, 225)
en el ojo del huracán (249)
en un abrir y cerrar de ojos (260)
encandilársele los ojos a alguien (209)
engañarle sus ojos (a alguien) (246)
entrar(le) (a alguien) por los ojos derechos/el ojo derecho (208)
estar con ojo (257)
hasta los ojos (empeñar/estar/robar/descender/estar metido) (270, 271)
faltar(le) ojos (en la cara) (252, 253)
írsele (a uno) los ojos (tras/detrás de/por/a/hacia una persona o cosa) (210)
llenar el ojo (a alguien) (208)
mantener los ojos (208)
meterle algo por los ojos (a alguien) (212, 213)
mirar con el rabillo del ojo (201)
mirar con los ojos tiernos (a una persona) (240)
mirar de reajo (201, 213)
mirar/ver de mal ojo (244)
mirarse en los ojos (de alguien)
no es nada lo del ojo (270)
no lo verán sus ojos (261, 262)
no pegar/cerrar el ojo/ojos (275)
no quitar ojo/los ojos a/de alguien, no quitarle los ojos de encima (202, 226, 257)
no tener ojos más que para (237)
no ver más que por los ojos (de alguien) (239)
nublársele los ojos a alguien (259)
(tener un) ojo a la funerala (251)
ojo al parche (228)
(andar/estar) ojo avisador/avizor (228)
(no) (tener un) ojo clínico (250, 253, 254)
ojo de águila (250)
(tener) ojo/ojos inyectado en sangre (234)
(tener) ojos/vista de lince (250, 252)
(abrir) ojos como platos (248, 276)
¡(mucho) ojo con...!, tener mucho ojo con algo/alguien (227)
(devolver) ojo por ojo (y diente por diente) (234, 235)
(poner) ojos redondos (248, 276)
(no) pegar el/un ojo (224, 258)
poner *cara* y *ojos* a (algo) (224)

poner (algo a alguien) delante de los ojos (202)
poner los ojos (en alguien/algo) (207, 208)
poner los ojos bizcos (248, 276, 278)
poner los ojos en blanco (248, 276, 278)
poner los ojos tiernos (a una persona) (240)
poner/llevar/tener la/una venda en/sobre los ojos (222)
quemarse los ojos (257, 258)
quitar/arrancar (a alguien) la venda de los ojos (221)
sacar los ojos (245, 246)
salir de ojo (265)
saltar a los ojos/la vista (266, 280)
saltársele los ojos a alguien (209, 210)
seguir con los ojos (226)
ser el ojo alegre, ser una persona de ojo alegre (256)
ser el ojo/ojito derecho (de una persona) (238)
ser todo ojos (y oídos) (227)
ser toda/o ojos (251)
ser un cuatro ojos (251)
tener buen ojo (253, 254)
tener de ojo (a alguien) (214, 244)
tener el velo en los ojos (222)
(no) tener mucho ojo (228, 253, 254)
tener ojos en la cara (252)
tener ojos en la espalda (221, 279, 280)
(tener) ojo morado (251)
tener ojos sólo para (una persona o cosa) (237)
tener/traer entre ojos (a alguien) (244)
(costar/cobrar/valer...) un ojo de la cara (267)
ver a través de los ojos de alguien
ver /mirar con otros ojos (230)
ver/mirar/contemplar con/por sus propios ojos (229)
vidriársele los ojos a alguien
volver los ojos a (alguien/algo) (203, 242)

ФРАЗЕОЛОГИЗМИ С КОМПОНЕНТАМА *MANO/BRAZO*

- a brazo partido (luchar/lucha/luchador) (365)
(hacer, negociar, jugar...) a dos manos (337)
a mano, a brazo (350, 355)
(estar/quedar) a mano/a la mano (349)
a mano airada (matar/morir/muerte) (357)
a mano alzada (votar/dibujar/dibujo) (355)
a mano armada (atacar/robar/atracar/robo/atraco) (357)
a mano derecha/izquierda (350)
a manos (de una persona) (morir etc.) (356)
a manos llenas (377, 378)
abrir/atenuar/aflojar/levantar la mano (343)
(estar/encontrarse) al alcance de la mano (349, 352, 353)
alzar/levantar la mano a/contra alguien (293)
apretar (la) mano (342, 376)
aspirar a la mano (de alguien) (318)
(estar) atado de (pies y) manos (345)
atarle las manos a alguien, atar de manos y pies (304)
atarse alguien las manos (304)
bajo mano (361)
(tener/darse) buena mano (322, 323)
caer/dar en manos de alguien (307)
caerse/caérsele de las manos a alguien (un libro o algo) (375)
cambiar de mano(s) (314)
cargar la mano (en algo) (342)
comerle (a alguien) en la mano (316, 317)
con las dos manos, a dos manos (356, 363)
con la mano en el corazón, con el corazón en la mano (decir/hablar) (371, 372)
con las manos atadas, tener las manos atadas (345)
con las manos en la cabeza(salir/acabar) (373)
con las manos en la masa (coger/sorprender/pillar) (362)
con las manos limpias, con las manos lavadas (333, 378)
(irse/marcharse/volver) con las manos vacías (329)
con/a manos abiertas (370)
(estar) con una mano atrás/detrás y otra delante, (estar) con una mano delante y otra atrás/detrás (326, 327, 374)
conceder la mano (de una mujer a un hombre) (318)
cruzarse de brazos (326, 374)

chocarle/darle la mano a alguien (369)
dar el pie y tomarse la mano (338)
dar en manos de alguien (360)
darle su mano a alguien (318)
darle una/su mano a alguien (291)
darle una mano de algo a algo (291)
darse la mano (315)
darse la mano con algo, darse la mano (dos cosas) (315, 350)
(darse/encontrarse/tropezarse) de manos a boca (353)
(venir) de la mano (365)
de la mano izquierda (matrimonio, hijo etc.) (337, 338)
de mano (363)
de manos (ponerse) (363)
(ir/pasar) de mano en mano (314)
de primera mano (conocer) (357, 358, 360)
de segunda mano (359, 360)
(estar) dejado de la mano de Dios (330)
dejar de la mano (algo/alguien) (289, 290, 311)
dejar en (las/sus) manos (algo/alguien) (306)
dejar (un asunto) en las manos/de la mano (de alguien) (306, 310)
dejarse cortar la mano (319)
echar la mano encima (a alguien) (296, 303)
echar mano (296, 297)
echarle (la) mano a alguien/algo (296, 297, 303)
echarle (la) mano de alguien/algo (296)
echarle una mano/manita a alguien (291)
(estar/dejar/quedar) en buenas//malas manos (308, 309)
(dejar/estar) en las manos de Dios (309)
(dar/entregar) en mano (360)
estar en manos de (alguien/algo), estar (algo) en/a la mano/las manos (de alguien), estar en la/su mano (300, 305)
(todo, la solución, ...) está en sus manos (300)
estrechar la mano (de alguien) (369)
forzar la mano (a alguien) (303)
frotarse las manos (371)
(poner algo/estar) fuera del alcance de la mano (350)
ganar por la mano (a alguien) (364)
hacer lo que está en su mano, hacer todo lo que está en su mano (305, 306)
hacer lo único que está en su mano (306)
hacer mano/manos (287)

irse a las manos (293, 376)
írsele/escapársele (alguien/algo) a alguien de/entre las manos (311)
írsele la mano a alguien (en algo) (290)
(dar) la última mano (288)
(ser) largo de manos, tener la mano (muy) larga (339, 344)
lavarse las manos (en un asunto), lavarse las manos como Poncio Pilato (335, 336)
levantar la mano (343)
llegar/venir a las manos (293)
llevarse las manos a la cabeza (372)
(tener/darse) mala mano (324)
mancharse las manos (334)
mancharse las manos de sangre (335)
mano a mano (377, 378)
(tener) mano abierta (338)
mano de hierro (342)
mano derecha (de alguien), brazo derecho (331, 332)
mano de santo (320)
mano dura (342)
mano fuerte (342)
mano izquierda (337)
(estar) mano sobre mano (326)
mano tonta, dejar caer la mano tonta (339)
¡manos a la obra! (286)
(las) manos arriba, arriba las manos, las manos en alto (373)
(tener) manos de mantequilla/de manteca (324)
(tener) manos/manitas de oro (323)
(tener) manos de plata/manitas de plata (323)
manos torpes (324)
meter la mano en la billetera (340)
meter la mano/las manos hasta el codo (en algo) (302)
meter mano a algo (301)
meter mano/la mano/las manos a algo (286, 287)
meter mano/la mano/las manos (en una cosa) (301, 302)
meterle mano a alguien (294, 295)
morderse (alguien) las manos (375)
no caérsele (algo a alguien) de las manos (303)
no dar su/el brazo a torcer (347)
no dejar algo de la mano (290)
pasar la mano por el lomo (a alguien) (369, 370)
pedir /solicitar la mano de alguien (317, 318)

ponerle la mano/las manos (encima a alguien) (294)
poner la mano/las manos en el fuego (por alguien/algo) (319)
ponerse/poner manos a la obra (286)
quemarle (a alguien algo) en las manos (320)
quitar (algo, una mercancía) de las manos (a alguien) (297)
quitarse (unos a otros algo) de las manos (298)
(no) saber (alguien) cuál es la/su mano derecha (346)
(no) saber (alguien) donde tiene la/su mano derecha (346)
saber (alguien) lo que se tiene/trae/lleva entre manos (346)
sentar la mano (a alguien) (294)
si a mano viene, venirle a mano a alguien (366)
tender la/una mano (a alguien) (291, 368)
tener/darse buena mano para/con (322, 323, 324)
tener las manos libres (309, 312)
tener las manos llenas (325, 326)
tener mano (322)
tener/darse mano para/con alguien (322)
tener (mucho) mano izquierda (337)
tener (una persona a otra) de su mano (300, 377)
tener/traer(se) entre manos (algo) (287)
tocar (algo) con las manos (350)
todo está en sus manos (301)
(dar/recibir) una mano de (bofetadas) (295, 296)
una mano lava la otra (316)
(estar) una mano sobre la otra (326)
untar(le) la mano/las manos (a alguien) (340)
venirle/venirsele a las(s) manos(s) (algo a alguien) (329)

ФРАЗЕОЛОГИЗМИ ИЗ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

ФРАЗЕОЛОГИЗМИ С КОМПОНЕНТОМ *ГЛАВА*

- (у)бацити/пустити/метнути/ставити некоме бубу/црва у главу (137)
без главе и репа (бити/радити нешто), немати ни главе ни репа (164, 166, 180)
бистре/чисте главе (бити) (168, 180)
бити некоме нешто у глави (131)
бити с главом у облацима (а с ногама на земљи), имати главу међу облацима (164, 165)
бити свега/нечега преко главе (146, 182)
бити тврде/своје главе, имати тврду главу (173)
боли глава (184)
боли/пуца глава (од нечега) (155, 178)
бос по глави (162)
букова/дрвена/дубова/храстова глава (бити) (172)
виси коме мач над главом, с мачем над главом (153)
висити стајати/имати/бити некоме нешто (задатак, неиспуњена обавеза) над главом/ на глави (157)
вртети/врзмати/врсти/колати/мотати/мешати се некоме нешто у/по глави (132)
вртети/завртети главом (189)
(за)врти/(по)мути се/манта се/љуља се/меша/окреће се (некоме) у глави, мутно ми (ти...) је у глави (пред очима), мутна ми (ти...) је глава (160, 177, 178)
где ти је била глава/папет? (163)
глава је некоме у торби, метнути/ставити/имати/нисити главу у торби (151)
глава је/стоји на коцки/пању, ставити/метнути главу на коцку/пањ (151)
глава као буре (коме), глава је (некоме) тешка (178)
глава куће (162)
главе не окренути/не окретати (на некога) (160)
глава (некоме) виси о/на концу/власи (151)
главом без обзира/као без главе (побећи/утећи/бежати/јурити/трчати...) (181)
главом и брадом (183, 184)
главом кроз зид (ићи/хтети), главом кроз зид (не може се) (147)
гори кров/кућа/ колиба над главом (153)
гурати/гурнути/турати/ставити/закопати главу у песак (као ној) (191)
да на глави дуби/стоји, макар на глави стајао (161)
да(ва)ти главу, дајем главу, ево моје главе (150, 159)
дати некоме по глави (158)

дизати/дићи нешто на главу (147, 148)
дизати/дићи/подићи/уздићи главу (173,174, 194)
дизати/дићи (читаву) кућу на главу (147, 148)
дизати /дићи /подићи /(на)јежити се некоме коса на глави (161)
добити по глави (158)
док ми (ти, итд.) је глава на рамену (161)
доћи главе (некоме нешто) (149, 157)
доћи из дупета у главу (141)
доћи у главу некоме, дошло/дође/ударило ми/ти итд. у главу (140, 141)
дошле/удариле му (јој...) лутке (у главу), дођу/уђу некоме бубе у главу (179)
држати главу високо (174)
држати главу изнад воде (154, 155)
држати главу под кровом (154)
држати/имати (нешто) у глави (143)
дрмнути главом, протрести/продрмати главу (142)
дубити на глави, поставити се/ставити се на главу (147)
дунуло/дошло/ударило му (јој...) је (нешто) у главу (140)
женска глава (196)
завртети/помутити главу (коме) (138, 167)
запети некоме нешто у главу (138, 139)
играти/шалити се главом (153)
из главе (радити, рећи, говорити, запис(ива)ати, (на)учити и сл.) (183)
(радити/рећи нешто) нешто из своје главе (183)
изаћи на врх главе, бити (некога/нечега) преко главе (146)
избацити/избити/избрисати/истерати некога/нешто (себи) из главе (144)
избацити/избити некоме бубице из главе (145)
избацити/избрисати/избити из главе некоме нешто (144, 145)
избити некоме клинове из главе (145)
извући/изнети/извадити (живу) главу (на рамену) (154)
изгубити/губити главу/разум (150, 162, 163)
изгубити/губити главу за неким (167)
имати бубе/мушице/црве у глави (164)
имати дивљи (луди) ветар у глави (171)
имати збрку у глави, бити збрка у глави коме (155, 165)
имати/носити главу на раменима (193)
имати очи/соли/мозга у глави (169)
имати посла преко главе (176)
имати празну/шупљу главу, бити празне/шупље главе (170)
имати (свој) реп и (своју) главу, имати главу и реп (180, 181)
имати сламу у глави (172)

испарити/изветрити/изаћи некоме из главе (нешто) (144)
испасти некоме из главе (нешто) (144)
испирати коме главу, грејати коме главу (137)
јамчити својом главом (159)
(бити) као без главе, (бити) без главе (163, 170, 180)
као маљем по глави/посред главе (160)
(бити) као мува без главе (164, 180, 181)
климати главом (189)
ко нема у глави/главу има у ногама/ноге (170)
копати/копкати/тражити по глави (133, 144)
коцкати се нечијом (својом, туђом) главом (151)
кренути/почети од главе (не од репа) (180)
кров над главом (154)
луда глава (бити) (165, 166, 196)
мерити/измерити/одмерити некога од главе до пете (148)
мирне главе (180)
мислити/размишљати својом главом, по својој глави (143)
мислити/размишљати туђом главом (143)
мртве главе (150)
мудра/бистра/паметна глава (169)
мућнути/мућкати главом (142)
мушка глава (162)
не боли ме (те, итд.) глава (за то), нека те не боли глава (157, 160)
не гори ти (кућа) (над главом) (181)
не дићи/не дизати главу/главе (од посла) (175)
не зна (неко) где му је глава (176)
не иде/не избија/не излази ми (ти...) из главе (132, 144)
не иде ми (ти...) у главу, не улази ми (ти...) у главу, тешко улази у главу (144, 159, 172)
не може да избаци/избије нешто из главе (132, 144)
не можеш (некога) ухватити ни за главу ни за реп (162)
немати (два грама) мозга у глави (170, 171)
немати (две вијуге) у глави (170)
немати ништа у глави (170)
немати (четврте) даске у глави (173)
неће му пасти круна с главе (175)
неће/не сме (некоме) пасти/фалити (ни) длака с главе (154)
(ни) за живу главу (181)
није о главу (181)
носити главу на рамену (153)
обијати/обити/(о)лупати/разби(ја)ти/бити се (некоме нешто) о главу (156)

од главе до пете (148, 182)
оде/лети глава (с рамена) (150, 157)
одмахивати/(од)махнути/махати главом (189)
окренути/окретати главу на другу страну (191)
окренути/окретати главу/главе (од некога) (191)
окренути се/завртети се (некоме) све/кућа/соба/цео свет итд. око главе (160)
окренути/преврнути на главу (147, 148)
олакшати главу (157)
остати без крова над главом (146)
охладити главу (173)
падају/лете главе (150, 157)
падати/пасти на нечију главу (157)
памет у главу, узети памет у главу (142, 143, 169)
платити главом, коштати/стајати/стати главе (149, 157)
по глави (185)
погнуте/спуштене главе (слушати, извршити) (190)
погнути/оборити главу (176)
погнути/спустити главу пред ким (190)
поклонити главу (153)
(не) помолити/помаљати главу (148)
помутити/смести некоме главу (138)
попети се/пењати/сести/доћи (коме) на главу/наврх главе (146)
посејати главу (150)
поставити/преврнути на главу/наглавачке (180)
превалити/претуриити/преметнути преко главе (156)
преко главе (заљубити се/бити заљубљен, задужити се/бити задужен, бити свега и сл.) (146, 182)
прелазити/прећи у глави/у мислима/у памети) (144)
преломити штап над нечијом главом (157)
претурати/преметати/пребирати по/у глави (133, 144)
пробити главу некоме (146)
пролуфтирати/прозрачити главу (148)
проћи/пролазити/пролетети/пројурити итд. кроз главу, мисао пројури/сину/крене некоме кроз главу (131, 132, 141)
пуна глава (кога, чега) (155)
пунити/напунити главу (некоме нечим) (135, 136)
пуши се (некоме) глава/у глави, бучи/зуји бруји (некоме) глава/у глави (155)
ради се о глави, глава је у питању (153)
радити (коме) о глави (150, 153)
разбијати/лупати главу (чиме), разбијати/лупати главом (133, 134)

разбити (коме) главу (158, 196)
раставити некога с главом, лишити некога главе (149)
ризиковати/рискирати (своју) главу (153)
с главе риба смрди (157)
сабити коме рогове у главу (148)
сачувати/чувати (живу) главу (154)
свалити/сручити/сурвати (се) на (нечију) главу (156, 157, 176)
својом главом/по својој глави (мислити/размишљати) (143)
синутити/севнути у глави (141, 142)
скакати/ходати некоме по глави (146)
скинути некоме главу, скратити (некога) за главу (149)
склонити главу (154)
товарити/натоварити/натрпати на главу (коме што) (157)
тражити/захтевати нечију главу (150)
(на)трљати/опрати (коме) главу (159)
трљати/трти главу (188)
трпати/метати/метнути некоме нешто у главу (135, 136)
увртети/утући себи у главу (138)
уврх главе (182, 183)
увући/увлачити главу (у рамена) (191)
ударати/ударити/лупати/лупити главом о зид (147, 195)
ударен/опаљен у главу (бити) (167)
ударен мокром чарапом по глави (бити) (167)
ударило му (јој...) је у главу (140)
ударила/јурнула (коме) крв у главу (179)
ударило (коме) нешто (*слава, новац, моћ* и сл.) у главу (174)
ударило (коме) пиће/алкохол у главу (178)
уздигнуте главе (високо), главе подигнуте високо (ићи/ходати/корачати) (183, 190)
узети памет у главу, памет у главу (142, 169)
усадити/утувити/улити (некоме нешто) у главу (136)
усадити/утувити/улити себи нешто у главу (138, 140)
усијана глава (бити) (173, 175)
утерати (коме) памет у главу (142)
ухватити/ухватати се за главу (185, 188, 189)
уценити главу (некоме) (153)
ући/улазити/ушло у главу (144)
фали/недостаје/мањка му (јој...) (једна/трећа/четврта/нека/покоја...) даска у глави (167, 171)
хладне главе (бити, питати, одговорити, рећи, итд.) (180)
(по)чешати се по глави, (по)чешати главу (188)

шенути главом (167)
шта јој (му...) је у глави (131)

ФРАЗЕОЛОГИЗМИ С КОМПОНЕНТОМ *ОКО*

Аргусове очи (226)
бацити/бацати око/очи на кога/што (200, 204, 206, 225)
бацити/сасути/сипати у очи (217)
бацити/сасути/сипати песак/прах/прашину/пепео коме у очи (221)
бежи/бежите/губи се/губите се/ иди/идите и сл. ми с/из/испред очију! (246)
бити (коме) трн у оку (243)
бити коме на оку/очима, бити некоме пред очима (225, 263)
бити од ока (251)
бити/постати велик у нечијим очима (231)
бити (с неким) као лук и очи (245)
бити слеп код очију (222, 254)
боде очи, (у)пада у око/очи (266)
бости очи (један другом) (245)
(имати) будно око, гледати/посматрати будним оком (226)
вадити/извадити/повадити коме очи (245, 246)
вадити очи (један другом) (245)
варају очи (некога), да ли ме очи варају? (203, 246)
види се/пише му/јој... нешто по/у очима/погледу (264)
витлати очима (278)
више виде четири ока него два (229)
врана врани очи не вади, **враг врагу очи не вади (237)**
где су ти (вам...) биле очи?, имаш ли ти очи?, чему ти/вам служе очи? (232, 247, 248)
гледати/видети/посматрати својим очима (229)
гледати голим/простим/слободним оком (203, 268)
(по)гледати крајем/крајичком ока (201)
(по)гледати нечему (истини) у очи (216, 219)
(по)гледати/посматрати/ мерити испод ока/очију (203, 213)
гледати/чувати/ пазити/волети као зеницу ока/као око у глави, бити зеница ока (238)
(по)гледати/погледати/ посматрати добрим//кривим/непријатељским/преким оком (213, 239, 244)
(по)гледати право/равно у очи (нечему/некоме) (215)
гледати/погледати преко ока (213)
гледати/посматрати другим очима (230)
гледати/посматрати/посматрати нечијим/туђим очима (230, 240)

(по)гледати смрти/опасности у очи (215)
голим оком (268)
гутати/прогутати/прождирати/испијати кога очима/погледом (210, 256)
да ми (му...) је из ока испао (242)
да некоме очи испадну/искоче (271)
далеко од очију (далеко од срца) (265)
два ока (у глави), као два ока у глави (240, 241)
дирнути кога у око (249)
док оком трепнеш, док би/ колико (што) би оком трепнуо (260, 261)
докле ти око допире/ сеже (265)
за/на/у трен ока, док оком трепнеш (260)
(радити/мучити се) за нечије лепе очи (269)
завадио би/завадиће два ока у глави (241, 256)
задржати очи/поглед на нечему (201, 202)
зажмурити на једно око/на два/оба ока (220, 275)
закуцати очи (за некога/нешто) (201, 202)
запасти/запети/запињати за око (207, 208)
запети/запињати/ замаћи/зацицати за око, запети/запињати очи на/о/за некога/нешто (208)
заслепети/ заслепљивати очи некоме (221, 222)
затварати/затворити очи пред нечим (нпр. истином) (219, 275)
затворити/затварати очи (275)
затворених очију (радити) (269, 272, 273, 274)
зло око, зле очи (имати) (236)
игра/мути се некоме пред очима (258)
(за)играле/(за)играју некоме очи (209, 278)
иде куда га очи воде (и ноге носе), иди куда те очи воде/поведу, ићи за својим очима (223)
(не) (моћи/смети) изаћи/излазити/доћи/долазити/појавити се/доћи на/пред очи (некоме) (216, 223)
изгубити/губити некога из очију (203)
издале га очи (251)
измаћи/измицати чијем оку (203)
изнети/износити некоме нешто пред очи (217)
има више очију (у глави) него зуба (252)
имати/бити нешто пред очима (202, 203, 231, 264)
имати (добро) око (за нешто) (254)
имати/држати на оку некога (214, 225)
имати/носити/ставити повез преко очију (222)
имати очи само за некога (237, 239)
имати очи (у глави) (231, 252)

имати плаво око (251)
имати шљиву на оку (251)
исколачити/избечити/избељити очи (на некога) (248, 277)
ископати/копати очи некоме (245)
испале/испадају очи (за неким/нечим) (209)
испале очи (некоме) (257)
као да има очи на леђима, нема очи на леђима (221, 279, 280)
као да му је из ока испао (241)
као да очима гледам (231, 232)
колутати/превртати очима (278)
крв му је пала/пада/навукла се/дошла на очи (232, 234)
кружити оком/очима/погледом (203)
куд он (она) оком, туд она (он) скоком (240)
мазати/замаз(ива)ати (некоме) очи (222, 257)
мрак/магла му пала/дошла/навукла се на очи (232, 258)
мудроме/у и једно око доста (252)
на једно око ћорав, а на друго не види (255)
(дати/примити/добити/учинити нешто) на лепе очи (269)
на моје/наше... очи пропада/мења се/расте (262)
на очи/пред очи (целом свету) (262, 263)
навлажити се очи (некоме) (259)
не веровати својим (сопственим)/нечијим очима (247)
не види се ни (прст) пред оком (263)
не дати (коме) ока склопити/отворити (224)
не испуштати/пустити/пуштати из очију/с ока/испред ока (226)
не моћи гледати/ видети очима некога (243, 244)
не (моћи) одвојити/ скинути ока/очи/очију/поглед (с/од некога/нечега) (210)
не (моћи) склопити ока, не склопити ока/очи, (ни) ока не склопити (224, 257, 275)
(не) моћи/смести погледати некога у очи (216)
не силази ми с очију (231)
не скидати/спуштати/скретати ока/очију са кога (201, 202, 226)
не трепнути (ни) оком, не трепнувши оком (234)
немати очи (254, 255)
неће (некоме) сан на очи (257)
нисмо ни ми очи изгубили (231, 255)
оборити очи (279)
од ока, одока (ценити, оценити, мерити, дати) (268)
(вратити) око за око (зуб за зуб) (234, 235)
око моје (238)
отворених очију (радити, ићи, приступити чему итд.) (219, 269)

отворити очи (227, 274)
отворити очи коме (217)
отворити се очи (коме), отвориле се очи (коме) (218)
(добро/широм) отворити очи, отворити четворе очи, држати/имати отворене очи (227)
очи га се не могу нагледати, два га се ока не могу нагледати (251)
очи гладне (пара, славе, моћи, итд.) (255, 256)
очи/капци су (некоме) на пола копља (257)
очи лете за нечим (210)
очи се напуниле/наводниле (224)
очи су му гладне, има гладне очи (255)
очи су огледало душе (243)
очи у очи, у четири ока, оком у око, око на око (казати, рећи) (268)
пала му копрена/вео/мрежа/ мрена/завеса/мрак на очи (220)
пала му копрена/вео/мрежа/ мрена/завеса/мрак с очију (220)
пала му ролетна на очи (232)
пасти/падати/губити//расти у очима (чијим) (267)
(на)парити очи (на коме/чему), (на)пунити очи (210)
пише му у очима (243)
помирити два (завађена) ока у глави (241)
пратити очима/(будним) оком/погледом (226)
(от)пратити очима/погледом (203, 226)
прелетети/прећи очима/оком/погледом (200)
пресећи кога оком/погледом (214)
претворити се у очи (и уши), све се претворило у очи/око (и уши/ухо) (228)
приковати очи за некога/нешто, прионуте очима за (уз) што (201, 202)
пун као око (271)
разрогачити/раширити очи, остати разрогачених очију (248, 276, 277)
(бити нешто) рај/празник/ужитак за очи (211, 252)
(по)расти у очима (чијим) (267)
рећи/ казати/скресати (право) у очи (217)
(пада/ иде/долази/дође) сан на очи (коме) (257)
све очи упрте у (некога/нешто) (242)
све се претворило у око и ухо (270)
сева ватра из очију некоме (215)
севнути/севати очима на некога (214, 215)
синуло/пукло је коме пред/међу очима (218, 219)
скинути копрену, мрак с очију (220)
скинути очи (поглед) с кога (203)
склапају му се очи (257)

склонити се/уклонити се/ макнути се/маћи се/отићи (коме) с очију (223)
склопити/заклопити очи (275)
скочити/скакати/полетети коме у/за очи (223, 280)
(бити/остати) слеп/ слепац код (здравих) очију (254)
смрачило/мрачи/смркло/зацрнело му се пред очима (232, 258, 259)
(имати) соколово око/очи, око соколово (250, 252)
срећне очи, срећне очи које те виде! (212)
ставити некоме нешто пред очи (202)
стати (коме) на курје око (249)
стрелјати/ прострелити /шибати/ошинути очима/погледом (214, 215, 257)
то моје/твоје очи неће видети (261)
у нечијим очима (230, 231)
у њега су велике очи (255)
у очи (казати/рећи/скресати) (269)
узети кога (под) око (226)
укрстити очима (259)
унети се некоме у очи (223)
(у)пада у очи, запада за око (266)
уперити/упрети очи/поглед (ка некоме, у некога/ нешто), све очи упрте у некога/нешто (203, 242)
(имати) урокљиве очи (236)
читати/прочитати некоме из очију (224)

ФРАЗЕОЛОГИЗМИ С КОМПОНЕНТАМА РУКА/ШАКА

бити (с)везаних/спутаних руку, бити некоме руке везане (344)
бити на једну (исту) руку (346)
бити (слепо) оруђе у нечијим рукама (345)
бити средње руке (347)
бити срећне//несрећне руке (328)
(с)везати руке (и ноге) (некоме) (304, 344)
(бити/имати) гвоздену/железну/челичну руку (341)
голих руку, голим рукама, голих шака, голим шакама (354)
дајем руку (да је тако), могу се кладити (у нешто/руку) да је... (319)
дајем ти прст, а ти би целу руку (338)
даље руке од, (к) себи руке, мичи/склањај руке (313)
дати комад хлеба у руке (338, 339)
дати (некоме нечију) руку (318)

дати руку, дајем руку (319, 368)
дати/предати/поверити у/на руке (306, 360)
дати/добити кључ у руке (361)
(бити/постати) десна рука (нечија) (331)
дићи руке од кога/чега (312)
(по)дићи/(по)дигнути руку на некога (293, 303)
(по)дићи руку на себе (293)
добити кога/шта у своје руке/шаке (306, 307)
доспети/(до)пасти/доћи у руке/шаке, доспети/(до)пасти/доћи шака/ руку (296, 306, 307, 313)
доћи до шака/песница (293)
доћи/доспети у сигурне/ праве//погрешне руке (308)
доћи у руке/шаке, (доћи) под руку, доћи шака (некоме) (308)
држати/имати нешто/некога у (својим) рукама/руци/шаци/шакама (299)
држати/узети /имати дизгине/узде/нити у својим рукама (299, 310)
држати/узети/имати конце/све/ствар/кормило у својим рукама (298, 299, 310)
држати/узети/имати узде/бич у својим рукама (299)
ево руке (367)
женска/нежна рука (341)
живети на кратку руку (354)
живети од својих руку (327)
за/на/у прву руку (366)
завући/завлачити руку у свој/туђи/нечији... џеп (339, 340)
за руке (дати/платити и сл.) (361)
(узети) за руку (350)
(имати) дуге/дугачке руке/прсте (339)
(имати) златне руке (323)
из друге/треће руке (359, 360)
(излазити/изаћи) из/испод нечије руке (290)
из прве руке (купити/сазнати и сл.) (357, 358, 360)
(ићи/прелазити) из руке у руку/од руке до руке (314)
((са)знати) из сигурне/поуздане/добре руке (359)
избити (некоме нешто) из руку (310)
(бити/ налазити се) (далеко) изван руке (350)
извући се из нечијих шака (312)
имати две леве руке (324)
имати лаку/прецизну/спретну руку (324)
имати некога/нешто у руци/рукама/шаци/шакама (300, 377)
(и)склизнуло кроз/из руке/руку/ шаке/шака (311)

испасти из (чијих) руку/шака, (ис)пустити из руке/руку/шаке/шака, измаћи/измицати из руку (310, 311, 375, 376)
испод руке (купити/добити/продати и сл.) (361)
ићи на руку (292)
(не) ићи од руке, (не) ићи за руком (коме нешто/ствари/све/ништа) (327, 328)
ићи/отићи/доспети у нечије/туђе руке (313, 376)
јести коме из руке (316, 317, 345)
јести хлеб с туђих руку (327)
(у)каљати/(у/ис)прљати руке (293, 334)
као руком однесено (354)
(бити коме) крај руке (349)
(о)крвавити руке, имати кржаве руке, омастити руке крвљу (293, 334, 335)
(пре)крстити се левом и десном руком (372)
кршити/ломити руке/прсте (369)
(бити) лаке руке, имати лаку руку (338, 344)
лаке руке (бацити, (по)трошити, расипати и сл.) (363)
моћи пребројати на прсте једне руке (363)
мушка/сигурна/јака рука (341)
на брзу руку (349)
(бити) на дохват(у) руке, (бити/имати) надохват руке (348, 352)
на лаку руку (узети/узимати/дати нешто) (362)
на руке/на руку (добити, примити и сл.) (360, 361)
(бити) на своју руку (346)
(радити нешто) на своју руку (362)
не би му ни орах из руке узео (332)
не испушта из руку (304)
нечијих руку дело (290)
носити на рукама кога (292)
(по)нудити/пружити/пружати некоме руку (и срце) (317)
обема рукама (давати/поклањати) (363)
обесити руке (326)
од нечије руке (356, 357)
(дати/урадити нешто) од руке, руке ради (292)
од сваке руке (346)
одмахнути/одмахивати руком (373)
одрешити коме руке, дати/давати (некоме) слободне/одрешене руке (312, 345)
(бити) одсечених руку, одсечене су некоме руке (345)
пљунути у руке/у шаке/у длан(ове) (287)
под руком (нечијом) (бити/наћи се) (308)
поклонити/дати некоме руку (318)

полазити/поћи за руком (коме), (не) полазити/поћи од руке (коме нешто/ствари/све /ништа) (327, 328)
 (доћи/ићи некоме) празних руку (330)
 (отићи/оста(ја)ти/вратити се) празних руку/шака (329)
 (о)прати руке, (о)прати/умити руке (као Пилат) (335, 336)
 (имати) прљаве/нечисте/каљаве руке, (бити) прљавих/нечистих/каљавих руку (334)
 (преметнути/претурити) преко руку (288, 289)
 прекрстити/склопити/скрстити руке (326, 373)
 прећи/прелазити у друге/треће руке (314)
 (бити/наћи се/ имати) при руци (291, 348, 349)
 (бити) продужена рука (нечија/некога/нечега) (304, 305)
 пропустити кроз руке/шаке (кога) (295)
 пропустити/проћи кроз руке/шаке (289, 295)
 (за)просити/(за)тражити/(за)молити нечију руку (317)
 протрести/затрести чију руку (369)
 проћи/пролазити кроз чије/многе руке (314, 336)
 пружити/дати руку помирења/ пријатељства/спаса... (367, 368)
 пружити/пружати/испружити руку (коме) (291, 292, 318, 367, 368)
 пружити руку за нечим (339)
 (имати) пуне руке (посла) (325)
 пуних руку/шака (377, 378)
 пуна шака браде (375)
 (ис)пустити конце/ узде/ствари/све/нити... из (својих) руку/шака (310, 311)
 (дочекати) раширених руку (370)
 раширених руку (370)
 рука руку мије (316)
 рука руци (378)
 рукама и ногама (радити, копати, покушавати, борити се и сл.) (356)
 руке у тесту (имати), с рукама у тесту (362)
 руке увис (373)
 (као/док би/што би) руком о руку/дланом о длан (353)
 руку на срце, метнути/ставити руку на срце (371)
 (бити/ићи) руку под руку (315, 316, 365)
 све је у његовим рукама (301)
 сврбе (га...) руке/дланови (328)
 скрштених руку (бити/седети/стајати/чекати/гледати) (326, 374)
 (имати/добити) слободне/одрешене руке (312, 345)
 слободном руком (нпр. цртати) (355)
 ставити/ метнути/бацити/наслонити руку (на кога/што) (302, 303)
 ставити/метнути/метати/дати руку у ватру (за некога/нешто) (319, 320)

стегнути/стиснути коме руку (368, 369)
стискати/стезати стиснути/стегнути руке/шаке/песнице (369, 376)
(бити) тврде руке, имати тврду руку (338)
(имати) тешку руку, бити тешке руке (325, 344)
трљати руке (задовољно) (371)
(бити/налазити се/лежати (нешто/све)) у божјим рукама/божјој руци, божја рука га води (309, 310, 330)
у добре/сигурне//погрешне руке (положити/дати/оставити), (бити) остављен у сигурним/добрим//погрешним рукама (308)
у једну руку . . . у другу руку, у другу руку (365)
у најбољу руку (366)
у најмању руку (366)
у неку руку (366)
(бити/налазити се/лежати) у (нечијим) рукама/шакама (299, 300, 305)
(све/кључ/решење...) (је) у нечијим рукама (299)
уз чију руку (291)
узети некоме (нешто, комад хлеба...) из руку (339)
(пре)узети (нешто) у (своје) руке (314, 315)
узети перо/књигу у руке, држати перо у руци (289)
упослити руке, руке су (некоме) упослене/заузете (287, 288)
(бити/имати) чврсту/јаку руку (341, 344)
(имати) чисте руке, (бити) чистих руку (332, 333, 378)
човек добре/срећне//зле/несрећне руке (328)
шака јада (347)
шака људи (347)
шаком и капом (давати, делити) (363)
(бити) широке руке (338)
што је брзо то је и кусо (353)

ОБРАЗАЦ 1.

Изјава о ауторству

Потписана Анета Тривић

број уписа _____

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом *Лексичко-семантичка анализа соматизама у фразеологији савременог шпанског и српског језика: контрастивни приступ*

резултат сопственог истраживачког рада,

- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршила ауторска права и користила интелектуалну својину других лица.

У Крагујевцу,

Потпис аутора

ОБРАЗАЦ 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора: Анета Тривић

Број уписа: _____

Студијски програм: Наука о језику

Наслов рада: *Лексичко-семантичка анализа соматизама у фразеологији савременог шпанског и српског језика: контрастивни приступ*

Ментор: Проф. др Анђелка Пејовић, ванредни професор, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу

Потписана Анета Тривић

Изјављујем

да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предала за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Крагујевцу**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Крагујевцу.

У Крагујевцу,

Потпис аутора

ОБРАЗАЦ 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Крагујевцу унесе моју докторску дисертацију под насловом: *Лексичко-семантичка анализа соматизама у фразеологији савременог шпанског и српског језика: контрастивни приступ* која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предала сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Крагујевцу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (CreativeCommons) за коју сам се одлучила.

1. Ауторство
2. Ауторство – некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, чији је кратак опис дат на обрасцу број 4.).

У Крагујевцу,

Потпис аутора
